

IV 904 INV. 23527
MA. Ci. S. p. 27

NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

IV
904

CERCETĂRI

ARHEOLOGICE

IX

EDITURA GLASUL BUCOVINEI
1992

904

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

CERCETĂRI ARHEOLOGICE IX

Handwritten signature or stamp

Editor : EMIL I. EMANDI

Tehnoredactare : EMIL I. EMANDI, DRAGOMIR POPOVICI

Corectură : EMIL I. EMANDI

Desene : SIMONA MOVILA

Coperta : SIMONA MOVILA

**Materialele arheologice publicate în prezentul volum au fost restaurate
în laboratoarele Muzeului Național de Istorie a României.**

Casa Editorială și de Presă „Glasul BUCOVINEI“

Str. „Cuza Vodă“ nr. 41, Iași, 6600

Telefon : 098/112301 ; 114206

I.S.B.N. 973-95336-4-7

REDACTORI

GEORGE TROHANI
DRAGOMIR POPOVICI
EMILIAN ALEXANDRESCU
SILVIU TEODOR

CERCETĂRI ARHEOLOGICE
IX

IAȘI — RĂDAUȚI

Casa Editorială și de Presă „Glasul Bucovinei“
1992

Inv. 23527

**COLECȚIA
ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE**

HISTORY AND CIVILIZATION
(t. 5)

Coordonator : EMIL IOAN EMANDI
(Centrul de Istorie și Civilizație Europeană —
Iași)

I. RAPOARTE DE SAPĂTURĂ

D. POPOVICI, P. HASOTTI, D. GALBENU, C. NICOLAE – Cercetările arheologice din tell-ul de la Hirsova, jud. Constanța 1988	8
D. POPOVICI, C. BUZDUGAN, I. ALEXOAIIE – Așezarea cucuteniană de la „Balta lui Ciobanu” (com. Roma, jud. Botoșani).	12
EMILIAN ALEXANDRESCU, CORNELIU BELDIMAN, MARIN CĂRCIUMARU, STEVEN B. MERTENS – Cercetări arheologice în endocarstul din sudul Munților Vilcan	29
C. BUZDUGAN – Cercetările arheologice de la Valea Viei, jud. Buzău	35
GOSTACHI BUZDUGAN, GEORGE TROHANI – Cercetările arheologice de la Sibicleu de Sus, jud. Buzău	39
RADIAN ANDREESCU – Sondajul arheologic efectuat la Tircov – Vf. Dilma, jud. Buzău	44
GEORGE TROHANI, RADIAN ANDREESCU – Cercetările arheologice din punctul „Piatra cu Liliaci” din satul Tircov, comuna Pîrscov, jud. Buzău	46
I. CHITESCU, A. PĂUNESCU – Cercetările arheologice din cuprinsul necropolei voievodale de la Cetateni, jud. Argeș	52
LUCIAN CHITESCU, ANCA PĂUNESCU, ELENA RENTA, GHEORGHE MATEI și VIRGIL NIȚULESCU – Așezarea geto-dacică de la Giurgeni – Mozacu, jud. Ialomița	57

II. STUDII ȘI NOTE

VALERIU LEAHU – Date și considerații noi cu privire la periodizarea evoluției culturii Tej.	62
LAURENȚIA GEORGESCU – Necropola din epoca bronzului de la Pietroasa Mică. Studiu antropologic comparativ	73
GEORGE TROHANI – Vases – colonnettes geto - daces	83
LUCIAN CHITESCU – Elemente definitorii ale centrului voievodal de la Cetateni puse în lumina de cercetarea arheologică a anilor din urmă	85
LAURENȚIA GEORGESCU – Necropolele medievale din Cîmpia Română. Secolele XIV–XVI – I. Populația rurală	91
LUCIAN CHITESCU, ANCA PĂUNESCU, GHEORGHE MATEI, ELENA RENTA și VIRGIL NIȚULESCU – Cercetările arheologice de la Plua Petri (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița	97
L. ȚEPOSU-MARINESCU – Typen Römischer Bronzestatuetten aus Dakien II. Orientalische Gottheiten	105
ANCA PĂUNESCU, ELENA RENTA – Cercetări arheologice la Tandarei, jud. Ialomița	109
DOINA LEAHU – Tezaurul de aur din epoca bronzului descoperit pe teritoriul jud. Argeș	111
DOINA LEAHU – Considerații asupra unor podoabe antice de aur de la Lungoci, Balaci și Molgrad	114
CRISTINA ANTON MANEA – „Diadema de la Sibiu”	118
D. POPOVICI – VL. DUMITRESCU, – Necrolog	122

Contents

I. RAPPORTS DES FOUILLES

D. POPOVICI, P. HASOTTI, D. GALBENU, C. NICOLAE — Recherches archéologiques dans le tell de Hirsova dep. Constanța, 1988.	8
D. POPOVICI, C. BUZDUGAN, I. ALEXOAIIE — The Cucuteni settlement from „Balta lui Giobanu“ (Roma village, Botoșani county)	12
EMILIAN ALEXANDRESCU, CORNELIU BELDIMAN, MARIN CARCIUMARU, STEVEN B. MERTENS — Archaeological researches in the Karstic area of the Southern Vlcon Mountains	29
L. BUZDUGAN — Les recherches archéologiques de Valea Viei — dép. Buzău.	35
COSTACHI BUZDUGAN, GEORGE TROHANI — Les recherches archéologiques de Sibiclu de Sus — dép. Buzău	39
RADIAN ANDREESCU — Le sondage archéologique effectué à Tircov — Vf. Dilma, dép. Buzău	44
GEORGE TROHANI, RADIAN ANDREESCU — Les recherches archéologiques à l'endroit „Piatra cu Liliaci“ du village Tircov — dép. Buzău	46
L. CHITESCU, A. PĂUNESCU — Les recherches archéologiques de la nécropole princière de Cetateni, dép. d'Argeș	52
LUCIAN CHITESCU, ANCA PĂUNESCU, ELENA RENTĂ, GHEORGHE MTAEI et VIRGIL NIȚULESCU — L'établissement géto-dace de Giurgeni — Mozaeu dép. Ialomița	57

II. ETUDES ET NOTES

VALERIU LEAHU — Nouvelles dates et considerations concernant la fixation chronologique de la civilisation Tei	62
LAURENȚIA GEORGESCU — La nécropole de l'âge du bronze de Pietroasa Mică. Étude anthropologique comparative	73
GEORGE TROHANI — Vases — colonnettes geto-daces.	83
LUCIAN CHITESCU — Elements définis du centre voievodal (princier) de Cetateni, mis en lumière par la recherche archéologique des dernières années	85
LAURENȚIA GEORGESCU — Les nécropoles médiévales de la Plaine Roumaine. Les XI ^e —XV ^e siècles. I La population rurale	91
LUCIAN CHITESCU, ANCA PĂUNESCU, GHEORGHE MATEI, ELENA RENTĂ et VIRGIL NIȚULESCU — Les recherches archéologiques de Piuș Petri (La Ville de Floci), com. Giurgeni — dép. Ialomița	97
L. ȚEPOSU-MARINESCU — Typen Römischer Bronzestatuetten aus Dakien (II) Orientalische Gottheiten	105
ANCA PĂUNESCU, ELENA RENTĂ — Archeological Research-Work at Tandarei.	109
DOINA LEAHU — The Gold Treasure of the bronze age found in Argeș County.	111
DOINA LEAHU — Considerations on Several Ancient Gold Adornments from Lungoci, Balaci and Moigrad	114
CRISTINA ANTON MANEA — „Diadema de la Siblu“	118
D. POPOVICI, VL. DUMITRESCU — Nécrologie	122

Acta M.V.	— Acta Muzei Napocensis Cluj-Napoca.
A.N.R.W.	— Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt.
Arch. Anz	— Archaeologischer Anzeiger.
A.R.M.S.I.	— Academia Română. Memoriile Secțiunii de Istorie.
Arh. Mold.	— Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“, Iași
Bul. Mon. Ist.	— Buletinul Monumentelor Istorice.
Cerc. Arh.	— Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României.
Cer. Ist.	— Cercetări Istorice S.N. Iași
Dacia	— Dacia, Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, București..
Dacia. N. S.	— Dacia, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle serie.
M.C.A. sau Materiale	— Materiale și Cercetări Arheologice. Institutul de Arheologie București.
Mem. Ant.	— Memoria Antiquitatis — Acta Musei Petrodavensis — Piatra Neamț
Pontica	— Pontica, Studii și Materiale de Istorie, arheologie și muzeografie. Muzeul de Arheologie Constanța.
Rev. Muz. Mon.	— Revista Muzeelor și Monumentelor
S.C.I.V. (A)	— Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)
Trav. Inst. Speol	— Travaux de l'Institut de Speologie „Emile Racovitza“ București.

D. POPOVICI
P. HASOTTI
D. GALBENU
C. NICOLAE

În campania din anul 1988, s-au continuat cercetările în tellul de la Hîrșova pe cele două suprafețe (SB și SC). Am avut în vedere următoarele obiective :

1. Determinarea mai completă a locuirii Cernavoda I din SB.

2. Observații stratigrafice care să permită încadrarea culturală a vestigiilor arheologice din SC, de sub nivelul deranjamentelor moderne, care răvășiseră stratul arheologic pe o adâncime de 1 m.

În SB, odată cu atingerea adâncimii de 1,50 m., s-a lăsat o treaptă lată de 1 m. pe toată lungimea profilului magistral. Începînd cu 1,20 m., s-a identificat un al doilea nivel Cernavoda 1, gros de circa 0,30 m. căruia îi aparțin locuințele 5—8 (locuințele 1—4 sînt din nivelul superior Cernavoda I) și două gropi menajere. Totodată a continuat săparea gropilor din diferite epoci (mai ales romano-bizantine, feudal timpurii și moderne). Aceste gropi au perforat și nivelul inferior Cernavoda I. Extinderea din SB, practică în campania precedentă, a permis racordarea în carourile K/5—6—H/5, 6, la vechile săpături din anii 1960—1962.

Locuințele. La Hîrșova nu s-au identificat decît locuințe de suprafață, spre deosebire de celelalte așezări Cernavoda 1, în care s-au descoperit numai bordeie¹ sau locuințe de suprafață și bordeie².

Locuința nr. 4. Cercetarea sa a început în campania precedentă. Ea se afla la adîncimea de 0,90 m. și aparține nivelului superior Cernavoda 1. Se prezenta sub forma unei mase de chirpic ars la roșu, amestecat cu cenușă și fragmente ceramice. În zona carourilor M, N/1 M, N/2, locuința fusese total răvășită, bucăți de la lipitura de lut a podelei apărînd la partea superioară printre resturi de chirpic ale pereților și ceramică. Presupunem că locuința ar fi existat și în carourile M/2—3, datorită numărului mare de bucăți de chirpic răvășit și însemnatei cantități de ceramică de aici. Tot în aceste carouri au apărut și două suporturi de lut avînd forme prismatice, cu cîte o perforație rotundă, transversală, identice cu un altul din L 3. La limita masei de chirpic din caroul M 2, s-au găsit resturile unei vetre din lut amestecat cu mult nisip, bine făcute. Pe podina L 4 s-au găsit fragmente de la trei obiecte din lut cu multă pleavă ; au o formă cilindrică cu perforații longitudinale. Amintim că un obiect asemănător s-a găsit pe podeaua locuinței 2. Toate acestea au urme de ardere secundară și se adaugă altor piese în formă de mosor, cu înălțimi de 0,15 m. și 0,17 m. Inițial L 4 pare să fi fost solid construită, cu podină din lipitură din lut amestecat cu nisip care s-a aplicat un strat de lut amestecat cu pleavă și mult nisip. O parte a locuinței intră în profilul de NV. și nu a mai fost cercetată.

Locuința nr. 5. Deși puternic deranjată de o serie de gropi, are cea mai mare suprafață găsită dintre locuințele nivelului inferior. Ea se afla în carourile G/3—J/3, G/2—I/2, I/1. Întrucît pereții conțineau o mare cantitate de nisip, ea se prezenta sub forma unei mase de lut nisipos, puternic înroșit. Podina era făcută din lut gălbui, nisipos, și era groasă de 0,03—0,005 m.

1. N. Hartuche, Istros, 1, 1980, p. 37.

2. D. Berciu și colab., Materiale, 7, 1961, p. 51 ; Seb. Morintz, P. Roman Dacia, NS, 12, 1968, p. 47, 52, 62 ; Idem, SCIV, 19, 1968, 4, p. 555.

Locuința nr. 6. Foarte deranjată de cinci gropi moderne, se mai păstra sub forma a două insule de chirpic în carourile C/3—4 și D/2. Chirpicul se prezenta sub forma unor bulgări masivi; avea în compoziție pleavă și nisip. Bucățile de chirpic păstrau amprentele nuielilor din scheletul lemnos. Podina era fățuită cu lut galben cu nisip. În carourile C/2 și B/2, în apropierea resturilor locuinței, s-a remarcat existența unor depuneri groase de 0,01—0,02 m., care conținea o mare cantitate de solzi de pește. În aceste depuneri s-a găsit un fragment ceramic pictat Cucuteni A 4. (P). 4/2 a, b)

Locuința nr. 7. La rindul său era deranjată de depunerile și de distrugerile ulterioare, datorate factorilor naturali sau antropici. Resturile ei apăreau în carourile H/4—I/4, H/5—I/5. S-a putut observa podina din lut galben, peste care erau prăbușiți pereții din chirpic. Remarcăm prezența amprentelor de nuiel și faptul că în compoziția chirpicului erau prezente nisipul și pleava. La limita păstrată din caroul I/5, au apărut resturile vetrei. Pereții aveau refaceri succesive groase de 0,010—0,015 m. În carourile H/4 și G/4 în apropierea resturilor locuinței, tot într-o lentilă ce conținea numai solzi de pește și nisip, s-au descoperit alte câteva fragmente pictate Cucuteni A 4.

Locuința nr. 8. În carourile K/2—3, a apărut o insulă de chirpic (1,5 × 1,5 m) ce reprezintă după cât se pare resturile unei alte locuințe (dacă nu cumva este un fragment din L5, cu atât mai mult cu cât din punct de vedere constructiv nu diferă de aceasta).

Locuințele 5—8 apar la aceiași adâncime: —1,20 m.

Diferența stratigrafică dintre L4 și celelalte locuințe, este dublată de o serie de diferențieri tipologice, ce se pot observa și la ceramica din aceste locuințe, fapt ce ne obligă să o prezentăm separat. Menționăm că în raportul de față este prezentată exclusiv ceramica din locuințe.

În L 4 se pot observa următoarele două importante categorii ceramice:

1. Grosieră. Cu multă scoică, cioburi pisate și nisip în compoziție, cărămizie sau cenușiu-negricioasă în spărtură, foarte friabilă. În cadrul acestei grupe predomină vasele bitronconice, cu umăr rotunjit. Uneori gîtul circular este înalt, iar buza puțin evazată este rotunjită. Citeodată apar torți mici în bandă, cu secțiune dreptunghiulară, ce se prinde de partea superioară a umărului. Gîtul este de asemenea bine netezit, în timp ce corpul este acoperit cu un strat de lut fin, castaniu deschis, cu neregularități. Fundurile vaselor sînt drepte sau ușor profilate.

2. Fină. Are scoică pisată și mult nisip în compoziție. Uneori scoica lipsește, ea fiind înlocuită cu cioburi foarte măruțt pisate. Este arsă la negru-cenușiu. În general, vasele atît la interior cît și la exterior, au un slip negru, mai rar castaniu, lustruit. Sînt însă și cazuri cînd lustruirea la interior lipsește. Ca forme predomină castroanele și străchinile bitronconice, cu partea superioară înaltă și buza rotunjită și ușor evazată. Decorul apare pe partea superioară a vaselor. La unele există proeminențe trase din buză de secțiune triunghiulară sau torți tubulare. Cel mai răspîndit decor este șnurul fals. Un castron prezintă pe umăr creștături scurte. Pe buza unui vas bitronconic cu gît înalt sînt alveole. Un fragment de strachină cu buza rotunjită și evazată, are la exterior două șiruri de impresiuni circular-ovale, șirul inferior avînd impresiunile orientate oblic față de cel superior. Un fragment de castron prezintă în zona umărului grupe de creștături scurte, între ele apărînd o proeminență cu două virfuri rotunjite.

Ceramica din L 5—L 8, se prezintă unitar. Ea evidențiază nivelul inferior al locuirii Cernavoda 1 de la Hirșova; se împarte în două mari grupe.

1. Grosieră. Pasta are în compoziție cioburi pisate, nisip și spre deosebire de cea din nivelul superior, mai puțină scoică. Este acoperită la exterior cu un strat de lut fin castaniu-gălbui, care uneori este lustruit. În spărtură este neagră-cenușie. Din această categorie de pastă au fost modelate vase cu pereții groși, de diferite dimensiuni (mai ales mari). Ca forme întîlnim recipiente bitronconice cu umăr rotunjit, buză subțiată și ușor evazată; fundul este drept, neprofilat. Unele exemplare sînt neglijent netezite. Decorul lipsește. Se remarcă un vas deosebit, găsit pe podina lui L 5. Este modelat dintr-o pastă grosieră, bine frămîntată; are o formă globulară, cu buza evazată și patru proeminențe conice cu virfurile rotunjite. Corpul este acoperit de cinci șiruri de alveolări. Remarcăm tradiția gumelenițeană, ce se poate observa și în alte cazuri.

2. Fină. Este omogenă, bine frământată și arsă la negru-cenușiu sau castaniu deschis. În compoziție are nisip și puțină scoică pisată. De regulă este lustruită atât la interior cât și la exterior. Formele predominante sînt : castroanele bitronconice cu profilul rotunjit și partea superioară mai înaltă și străchini destul de înalte și largi, cu buza dreaptă și subțiată, uneori puțin evazate. Tortițele mici, în secțiune, rectangulare, apar rar. S-a observat un fund profilat de vas. Spre deosebire de ceramica fină din nivelul superior, impresiunile de șnur fals, creștăturile și tortițele tubulare, lipsesc cu desăvîrșire.

Din repertoriul uneltelor menționăm : gratoare și lame din silex, care spre deosebire de cele gumelnițene (Pl. 1/1—4, Pl. 3/3—5, Pl. 2/2—4) au rețușe ceva mai neîngrijite, câteva împungătoare și sule din os, mai mult sau mai puțin fine, un rimoc din corn și mai multe fusaiole de diferite dimensiuni, plate pe o față și ușor arcuite pe cealaltă sau bitronconice (Pl. 2/1, 3/). În locuințele cercetate nu s-au descoperit unelte din piatră șlefuită, astfel de unelte (Pl. 1/5, 7, 2/5, 3/1) descoperindu-se însă în stratul de cultură. În gropile romano-bizantine și cele feudale timpurii, s-au găsit materiale tipice acestor epoci.

O importanță deosebită pentru încadrarea cronologică a nivelului inferior Cernavoda 1 de la Hirșova, o au fragmentele cucuteniene pictate, databile în faza Cucuteni A 4 și unul, probabil fazei Cucuteni A 3. (și un fragment ceramic de tip „Cucuteni C”) Menționăm că ele au apărut la baza nivelului amintit, ca și jumătatea inferioară a unui idol cucutenian. Toate aceste descoperiri ne asigură sincronismul nivelului inferior Cernavoda 1 de la Hirșova cu faza A 4 a culturii Cucuteni, fapt ce se presupunea³, dar nu fusese încă demonstrat. Amintim că acest nivel pare a corespunde unui moment sincron cu acela caracterizat de ceramica de tip C lipsită de impresiuni cu șnurul din arealul culturii Cucuteni.

Caracteristicile ceramicii din nivelul inferior, asociate cu fragmentele ceramice menționate, credem că ne îndreptățesc a considera că ne aflăm în fața celui mai timpuriu nivel Cernavoda 1, identificat prin complexe de locuire pînă în prezent.

În SC ne-am adîncit cu circa 1 m., ajungîndu-se la nivelul Boian-Spanțov, ce începe de la —1,20 m. Menționăm că începerea săpăturilor în SC, nu s-a făcut de la partea superioară a tell-ului, ci de pe o treaptă a sa apărută în urma distrugerilor executate anterior, în vederea construirii unei locuințe contemporane. Pînă la nivelul Boian-Spanțov, s-a constatat, cum era și firesc, un foarte puternic deranjament

În profilul principal se observă două elemente.

1. Alunecarea înspre Dunăre și înspre Sud a nivelelor de depunere arheologică și chiar a pereților locuințelor existente în profil și în rupturile naturale ale tell-ului.

2. Începînd din carourile E/1—3 și continuînd pînă în carourile H/1—3, se observă elemente care ne fac să credem că în această zonă nu au mai existat locuințe neolitice. Se pare că inițial tell-ul avea o suprafață mai mică, care apoi, odată cu depunerile gumelnițene, s-a mărit într-un mod spectaculos. Pe viitor, odată cu adîncirea în SB, ne vom lămuri dacă tell-ul, la nivelul cronologic al stratului Boian-Spanțov, continuă sau nu dincolo de linia carourilor E. Oricum chiar dacă se va răspunde afirmativ, fapt puțin probabil, este cert că odată cu primele niveluri gumelnițene tell-ul a suferit o extindere apreciabilă.

Relevăm că și dincolo de SB, în profilul executat în imediata vecinătate de SE a acesteia, stratigrafia este aceeași ca în carourile E—H, unde materialele arheologice se află într-o poziție stratigrafică secundară, datorată alunecărilor lor.

S-a constatat că între nivelul Boian-Spanțov, și cel Gumelnița A1, nu există nici o cenzură stratigrafică, trecerea de la o cultură la cealaltă făcîndu-se organic, prin asimilarea elementelor de conținut vechi. Astfel, între uneltele din silex ale celor două culturi aproape că nu există nici o diferență ; locuințele aveau aceeași manieră constructivă ; plastica este foarte asemănătoare ; ceramica gumelnițeană împrumută de la cea din faza Spanțov a culturii Boian o bogată serie de forme și maniere decorative, mai puțin excluzia largă.

3. N. Harțușche, Studii și comunicări, Focșani, 1980, p. 15. V. și A. Dodd-Oprîșescu, SCIVA, 4. 31-1980, p. 548, fig. 2. Șt. Cucuș, Memoria Antiquitatis, IX—XI, 1980, p. 63—65.

În carourile A/1, 2—D /1, 2 au apărut fragmente (datorită deranjamentelor moderne) de la o locuință Boian-Spațov, iar în caroul H3, un alt mic fragment de locuință din aceeași fază a culturii Boian. Locuințele, ale căror resturi erau plasate chiar la limita superioară a nivelului Boian—Spațov, aveau pereți masivi din chirpic și podine bine făcute.

Ceramica din locuințe se împarte în următoarele grupe : grosieră (vase tronconice cu pereții arcuiți, uneori acoperiți cu barbotină negre-cenușii sau maronii în spărtură, vase cu picior, capace cu buton cilindric și vîrf conic, străchini joase, cutii-suport cu două orificii, etc.) cu excizie largă, (mai ales picioare de vase, străchini largi și castroane), fină (cu slip negru, castaniu, cenușiu, cărămiziu ; larg repertoriu de forme din rindul căruia vasele bitronconice de diferite dimensiuni sînt predominante ; decorul este reprezentat de caneluri regulate, incizii crestături, triunghiuri lustruite).

Din cele două locuințe provin mai multe unelte din silex (mai ales lame). De fapt, ele abundă în tot stratul. În prima locuință s-a găsit o rișniță și un os perforat, iar în cea de a doua, un ciocan din corn, frumos lustruit și un fragment de corn folosit ca mîner. Din nivelul Boian-Spațov, s-au recoltat și cîteva împungătoare întregi sau fragmentare (Pl. 6/1, 2) două dălțițe și o herminetă (Pl. 6/5), numeroase unelte din silex (Pl. 6/4, 6—8), o mărgea din lut (Pl. 6/3). Dintre descoperirile de deasupra nivelului Boian—Spațov, amintim partea superioară a unui idol din lut (Pl. 6/9).

Sub nive'ul celor două locuințe remarcăm o diminuare a procentului ceramicii cu excizie largă, fapt ce ne face să presupunăm că ne aflăm la un nivel cronologic corespunzător începutului fazei Spațov a culturii Boian.

RECHERCHES ARCHEOLOGIQUES DANS LE TELL DE HIRSOVA, DEP DE CONSTANȚA 1988.

Résumé

En 1988 on a continue a fouiller les surfaces B et C commences anterieur.

Ainsi on a decouvert une habitation appartenent a la civilisation Cernavodă I (le niveau superieur de l'habitat Cernavoda de Hirsova), les restes de quatre autres appartent niveau inferieur de Cernavoda I et plusieurs fosses menageres de differentes epoques.

Dans le niveau inferieur Cernavoda on a trouve quelques tessons Cucuteni (A 4), un fragment de statuette et un tesson du „type C”. On peu donc racter ce niveau Cernavoda I avec Cucuteni A 4.

En meme temps, le materiel ceramique prouve l'existence d'un niveau plus ancien de type Cernavoda, identifie pour la premiere fois en cette maniere en Roumanie, la ceramique qui appartient a ce niveau n'a pas connue le decor a corde.

Dans la surface B on a decouvert des habitations et du materiel appartenent a la civilisation Boian, phase Spantov.

POPOVICI DRAGOMIR
BUZDUGAN COSTACHI
ALEXOAIIE IOAN

La aproximativ 1 km vest de marginea satului Roma, pe interfluviul Sitna-Cotîrgeni, pe un bot de deal cunoscut de localnici sub numele de „Balta lui Ciobanu“ (pl. 1), în urma periegezelor repetate fuseseră semnalate fragmente ceramice corodate atribuite culturii Cucuteni și altele provenind de la străchini cu buza lățită atribuite culturii Horodiștea – Erbiceni.

Avînd în vedere acțiunile intense pentru îmbunătățiri funciare care amenințau și zona respectivă, colectivul șantierului a hotărît efectuarea unor săpături cu caracter de salvare în scopul cunoașterii mai bune a așezării de aici precum și a eventualelor succesiuni ce păreau să fie indicate de rezultatele periegezelor.

Punctul unde se descoperiseră fragmentele ceramice se află pe podișul Sitna, într-o poziție dominantă. În zona de nord – est a acestui podiș, acolo unde de altfel fuseseră observate anterior mai multe aglomerări de fragmente ceramice există o pantă mai accentuată, spre valea pîriului Barar, afluent al pîriului Citîrgaci, aglomerările respective datorîndu-se probabil spălării solului de apele pluviale.

Poziția dominantă, asigurînd o bună vizibilitate pentru toată valea pîriului Cotîrgaci ca și existența în imediata apropiere a unor surse de apă, reprezentau condiții favorabile locuirii umane, fapt ce explică și apariția în acest punct a vestigiilor amintite mai sus.

Avîndu-se în vedere condițiile concrete, timpul și fondurile avute la dispoziție, cercetările (efectuate în două campanii : 1985 și 1986) s-au axat în principal asupra platoului pentru a se putea evidenția succesiunile și mai ales intensitatea și caracterul locuirilor umane de aici.

Stratigrafia

Pină la 0,20 m adîncime se observă un strat de cernoziom, deranjat de lucrările agricole, pigmentat cu bucăți de chirpic, fragmente ceramice și uneori oase puternic fărîmițate.

Al doilea strat, practic stratul de cultură, interesant din punct de vedere arheologic, a fost înregistrat în general între 0,20 și 0,40/0,50 m adîncime. Grosimea sa nu era uniformă, fiind mai subțire către marginile platoului, spre pante. Avea o culoare neagră, granulos, pigmentat cu bucăți mărunte de chirpic, fragmente ceramice și oase. Începînd aproximativ de la 0,30 m adîncime, au fost observate resturile locuințelor cucuteniene.

În general, la 0,50 m adîncime apare un sol galben, argilos, steril din punct de vedere arheologic.

Complexele de locuire.

În cele ce urmează vom prezenta complexele de locuire cercetate, prezentîndu-le numai pe cele aparținînd culturii Cucuteni.

Locuințele

Locuința nr. 1

A fost observată inițial pe traseul S₁ în zona metrilor 76,30 – 81, la adîncimi cuprinse între 0,30 – 0,35 m (pl. 2) Pentru cercetarea ei a fost trasată caseta nr. 1. La suprafață

se prezenta ca o aglomerare de chirpic ars la roșu, cu pleavă și nisip în compoziție. Trezindu-se la dezvelirea integrală a resturilor ei s-a putut observa că era foarte mult afectată de gropi care pe baza materialelor conținute aparțineau epocii hallstattiene târzii (gropile nr. 3, 4, 5, 6 — pl. 3/8), astfel încât din ea nu se mai păstra decât o suprafață de aproximativ 10 m².

Unele bucăți de chirpic aveau o grosime de pînă la 7 cm. În unele cazuri se conservau amprente ale unor nuiete cu diametre de 2—3 cm. Pe suprafața păstrată s-a putut remarca faptul că resturile pereților erau răvășite de intervenții antice, probabil hallstattiene. După degajarea acestora s-a putut observa faptul că locuința avea inițial o platformă compusă dintr-o lutuială groasă de 6—8 cm, bine fățuită la partea superioară, aplicată pe o structură de lemn constituită din birne. Acestea, judecînd după amprentele păstrate în lutul aplicat deasupra aveau secțiuni dreptunghiulare sau triunghiulare. Astfel de amprente au fost observate cu precădere în centrul zonei păstrate a locuinței și în partea sa de vest. Poziția, ca și aspectul plăcilor platformei, păstrate, ne fac să credem că bucățile de lemn folosite la construcția acesteia erau fasonate în prealabil, nu mai așa putîndu-se obține formele amintite mai sus.

Locuința nr. 2

Locuința notată cu nr. 2 a fost observată pe traseul S₁ în dreptul metrilor 57—62, la 0,24 m adîncime (pl. 2 ; 9 ;). Se prezenta ca o aglomerare de chirpic și fragmente ceramice destul de numeroase. Pentru a fi cercetată au fost trasate două oasețe (Cas. 1 și Cas. 4). Dezvelită integral, locuința avea o suprafață de aproximativ 70 m².

Bucățile de chirpic provenite de la resturile pereților aveau o grosime de 5—7 cm, păstrînd amprentele nuietelor folosite la ridicarea lor. Lutul avea în compoziție pleavă. În cazul cîtorva fragmente s-au observat fățuiele suprapuse ale pereților (3 lipituri) și care aveau nisip în compoziție. În suprafața Cas. 4 resturile locuinței erau mai sporadice, marcînd probabil existența unui perete prăbușit în exterior. În această parte a locuinței chirpicul folosit la realizarea pereților avea în compoziție atît pleavă cît și nisip, aceasta din urmă în mai mică cantitate. La 1 m distanță de resturile peretelui prăbușit aici, în colțul de nord-vest al casei nr. 4 au fost surprinse cîteva vase de mici dimensiuni, dintre care unul cu gura în jos, iar altele răsturnate lateral avînd forma unor străchini tronconice cu gura largă. În imediata lor apropiere se afla o rîșniță aproape întreagă cu partea activă în jos.

Zona estică a locuinței, care corespunde aproximativ suprafeței secțiunii (nr. 58—62), depășind-o spre vest cu aproape 0,60 m s-a remarcat de la bun început prin faptul că aici chirpicul, deși mărunțit, alcătuiă o masă proeminentă față de nivelul chirpicului din restul locuinței.

În unele zone arderea pare să fi fost extrem de intensă, deoarece bucățile de chirpic supuse unei arderi la temperaturi înalte erau scorifitate. După demontarea resturilor pereților s-au observat că, în general, în această zonă se găsesc mai multe fragmente ceramice decât în restul locuinței.

În dreptul metrului 58 au apărut fragmente ceramice provenind de la un vas cu dimensiuni mari, de provizii iar în caroul 62 a apărut un vas cu mici dimensiuni, din pastă roșie-maronie. Platforma locuinței apărea pînă la 0,45 m de profilul de vest al S₁. Lungă marginea sa ad fost găsite resturile unui vas de provizii cu dimensiuni mai mari, pe fundul căruia se aflau oase purtînd urme de ardere secundare, altele pîrînd a fi chiar arse puternic, deoarece nu se mai păstrau decât mici fragmente din ele. Aceste oase erau suprapuse (în interiorul vasului de provizii) de un alt vas-capac care probabil a alunecat în interiorul vasului mare. Ambele, vasul-capac și cel de provizii erau sparte „in situ”. Alături de fragmentele acestora au apărut și altele provenind de la vase de provizii, deși nu lipsesc, nici cele provenind de la recipiente cu dimensiuni mici. Tot aici a mai apărut și un vas miniatural.

În Caseta nr. 2, chirpicul pereților se prezenta puternic fărîmițat, ars și el integral, prezentînd culori de la roșu intens, la gălbui. Grosimea lutului aplicat avea dimensiuni de pînă la 14 cm iar birnele ce alcătuiău baza platformei aveau diametre de pînă la 17 cm.

În colțul de sud-vest al locuinței, în dreptul metrului 58 în apropierea unei îngrămădiri de fragmente ceramice provenind de la un vas cu dimensiuni medii s-au găsit mai multe greutateți de lut ars dintre care câteva aveau n formă de semilună cu colțurile rotunjite, ovale în secțiune transversală (pl. 27/2, 3, 7). Ca și celelalte, erau modelate din lut amestecat cu pleavă, fiind bine arse. La capete prezentau câte o perforare circulară. Pe lângă acestea erau și greutateți din lut ars, circulare, plate sau piramidale și ele cu câte un orificiu circular. Toate, alcătuiau o grămadă neuniformă fără a se putea observa o anumită dispunere regulată a lor.

Având în vedere formele circulare plate sau piramidale ale celorlalte greutateți credem că ele provin de la un năvod de pescuit. La aproximativ 1 m nord-vest de acest complex, lângă o lespede de piatră cu dimensiunile de 14×8 cm, s-a observat prezența unei alte aglomerări de fragmente ceramice. În toată zona ocupată de resturile locuinței nu s-a observat nici o instalație de încălzit.

Observând dispunerea fragmentelor ceramice, a aglomerării lor în spațiul locuinței credem că zona de est a sa a fost rezervată în mod special păstrării proviziilor, aceasta dacă avem în vedere mai ales prezența vaselor cu dimensiuni mai mari, îngropate. În locuință nu s-au descoperit decât puține oase și de asemenea foarte puține așchii sau unelte de silex, ca să nu mai amintim de uneltele de piatră, inexistențele aici.

Locuința nr. 3.

A fost observată pe traseul S_1 în dreptul metrilor 53—56, sub forma unei aglomerări de chirpic și fragmente ceramice. Pentru degajarea sa au fost trasate două casete: Cas. 3 și Cas. 5 (pl. 2; 10). În general, după felul în care se prezentau resturile cercetate, pare să fi fost o locuință mai mică decât L_1 și într-o stare de conservare mai precară. Chirpicul provenind de la pereți era fărâmițat. În centrul Cas. 3 a fost observat un deranjament antic pe o suprafață de $2,5-3$ m². În lutul folosit pentru pereți era prezentă atât pleava — care predomina — cât și nisipul. Nu au fost observate refaceri ale pereților. În suprafețele cercetate nu a apărut platformă. Fragmentele ceramice mai numeroase și vase sparte „in situ” au fost găsite pe latura de est a locuinței. Alte fragmente ceramice și vase sparte nu au fost observate resturi ale unei instalații de încălzit. În ceea ce privește uneltele, situația este similară cu cea din cazul L_1 . Au fost găsite puține așchii și lame de silex precum și câteva oase. Menționăm doar pe traseul S_1 , în caroul 55, la 0,32 m adâncime, printre resturile de chirpic ale pereților, o piesă de os provenind probabil de la un obiect de podoabă (pl. 28/3). De asemenea amintim o lamă de silex retușată pe ambele laturi (pl. 29/2).

Locuința nr. 4

Inițial, pe traseul S_{II} , în zona metrilor 26—33 au fost observate — la adâncimi cuprinse între 0,45—0,50 m — zone cu aglomerări de fragmente ceramice, vase și chirpic, situație ce ne-a determinat să bănuim existența unei locuințe cucuteniene aici (pl. 2; 5/1, 2; 11). Pentru control și delimitare a complexelor a fost trasată mai întâi S_V la 0,50 m sud de S_{II} . Deoarece în S_V au apărut clar resturile unei locuințe, a fost trasată Cas. 6.

După săparea integrală și a suprafeței Cas. 6 s-a putut constata că locuința era destul de prost păstrată, fiind puternic afectată de amenajări ulterioare, hallstattiene. De altfel, în chiar centrul ei s-a observat o groapă (Gr. 8), datînd de la sfîrșitul primei epoci a fierului.

Locuința apărea (în Cas. 6) la adâncimi de 0,38 — 0,45 m, sub forma unei suprafețe de chirpic, cu întreruperi destul de mari în ea. Resturile provenind de la pereți constau din chirpic puternic mărunțit, cu pleavă și nisip în compoziție, ars neuniform prezentînd culori variînd de la gălbui-roșiatic, la roșu-cărămiziu. La demontarea acestora s-a putut observa faptul că nu avea platformă. Fragmente ceramice numeroase erau grupate pe latura de est și parțial pe cea de nord. În zona de vest a ei s-au descoperit un topor de piatră, șlefuit integral (pl. 31/4), și la 0,56 m nord de acesta o piatră plată, aproape dreptunghiulară

grosă de 4 cm. Tot aici s-au mai găsit câteva bucăți de chirpic de formă aproape dreptunghiulară, făcute cu grijă pe două din laturi și provenind probabil de la unele amenajări interioare.

Judecând după resturile sale, această locuință pare să fi fost mai mică, cu o suprafață de maximum 12—15 m², cu un inventar relativ sărac. Pe lângă numeroasele fragmente ceramice au mai fost găsite și câteva așchii de silex.

Locuința nr. 5

A apărut pe traseul S_{III} în dreptul metrilor 16—27, la 0,27—0,36 m adâncime, sub forma unei mase de chirpic (pl. 2; 4/1, 2; 12). Pentru dezvelirea sa integrală au fost trasate casele nr. 7 și nr. 10. Judecând după resturile păstrate, locuința, probabil de formă dreptunghiulară era orientată SSV—NNE. Se prezenta ca o masă relativ omogenă de chirpic. Acesta era ars neuniform, cu zone de ardere mai intensă, la roșu și altele de culoare cenușie sau gălbuie.

Printre bucățile de chirpic aparținând resturilor pereților au fost observate unele păstrind amprente ale nuielilor, groase de 1—3 cm. Acestea nu s-au găsit „in situ”, astfel că nu s-au găsit amprente de la scheletul de nuiele pe suprafețe mai mari. În unele cazuri câteva bucăți mai mari de chirpic prezentau o latură netezită, lucrate cu mai multă în-grijire, aparținând și ele tot pereților. Un singur fragment păstra o mică suprafață de culoare crem.

Pe marginile laturilor de est, sud și vest au apărut grupate mai multe fragmente ceramice aparținând unor vase, dintre care unele erau sparte „in situ”. În zona centrală a laturii de sud au apărut două grupări de greutate circulară de lut. Marginea de vest este reprezentată de resturile peretelui prăbușit în exterior, gros de 4—5 cm, cu pleavă în compoziția lutului. De altfel, în aglomerarea de fragmente ceramice de la vest de locuință au apărut și bucăți de chirpic provenite tot de la acest perete. Pe latura de sud, aproximativ în dreptul metrului 21 au apărut resturi ale unor vase de mici dimensiuni, sparte pe loc și care marcau probabil limita reală a sa. În zona unde erau grupate greutatele de lut, au apărut bucăți de chirpic, arse extrem de puternic. În general, majoritatea fragmentelor ceramice descoperite în această locuință se grupau pe latura de sud.

După demontarea pereților s-a observat că locuința nu avea platformă. În dreptul metrului 25, la 1,50 m de profilul de sud al S_{III} au apărut resturile unei amenajări interioare (?) de lut, de formă semicirculară, în secțiune transversală, lată de 8 cm și lungă de 29 cm, al cărei scop și utilitate ne scapă deocamdată.

Locuința nr. 6

A apărut pe traseul S_I în zona metrilor 100—108, la adâncimea de 0,35—0,48 m, sub forma unei aglomerări de fragmente ceramice și puțin chirpic (pl. 2; 13; 15/3). Pentru delimitarea sa a fost trasată inițial S_I, apoi casele nr. 8 și 9. În suprafața astfel extinsă, locuința nu a putut fi cercetată în întregime, fiind totuși explorată cea mai mare parte a sa. S-a putut observa că nu avea platformă. Resturile pereților constau din bucăți de chirpic fărâmițat. Pe latura de sud a fost observată o zonă de ardere mai intensă. Tot aici, pe o suprafață de aproximativ 1 m² au fost observate „plăcuțe” provenind de la o vatră deranjată în vechime. Acestea aveau o grosime de 3—5 cm, constând din lut fin, amestecat cu nisip. În cazul lutului folosit la ridicarea pereților a fost folosit eu preponderență nisipul, pleava apărând sporadic. Și aici s-au observat amprente de nuiele groase de 1—3 cm. Limitele de sud și de est ale locuinței erau marcate de zone cu aglomerări de fragmente ceramice.

Locuința nr. 7

A fost observată pe traseul S_{VII} la adâncimea de 0,30—0,57 m (pl. 2; 6/12; 14). Pentru cercetarea sa integrală au fost trasate Cas. 11 și Cas. 12 (pl. 2; 14). În această zonă au putut fi delimitate numai laturile de sud, vest și parțial cea de est. S-a observat că bucățile de chirpic provenind de la resturile pereților erau destul de mărunțite, fiind în

general arse uniform la roșu-cărămiziu. În zona de vest a Cas. 11 chirpicul avea în compoziție multă pleavă. Unele fragmente de aici păstrau amprente de nuiele groase de pînă la 5 cm. Pe latura de sud, bucățile de chirpic conservau amprente de nuiele groase de 1—3 cm.

În zona centrală a suprafeței cercetate, lângă întreruperea observată (pl. 14) au apărut bucăți masive de chirpic provenind de la platformă, groase de pînă la 9 cm, cu amprente de birne și plăci de lemn (dreptunghiulare în secțiune transversală) dispuse perpendicular pe axul S_{VII} . Platforma pare să nu fi fost realizată decît pe o suprafață restrînsă a locuinței într-o zonă ce acoperă traseul S_{VII} și parțial Cas. 11, pînă la 1,80 m de profilul de nord al S_{VII} (deci în Cas 12). În Cas 11 în zona întreruperii observate în masa chirpicului, au fost observate bucăți de chirpic triunghiulare în secțiune transversală, cu amprente de birne și nuiele pe toate cele trei laturi. La marginea sudică a platformei s-a găsit un mic vas tronconic, așezat cu gura în jos, sub care era un arșic de animal. Tot aici, lângă colțul de sud-vest al vetrei a fost găsită o piatră (gresie-nisipoasă), cu o față plată iar cealaltă concavă, pe pămînt — probabil o rișniță. La 34 cm de profilul de nord al S_{VII} a apărut o vatră conservată parțial. Inițial avea o formă rectangulară, probabil pătrată cu o singură latură păstrată integral — cea de vest. Colțurile erau rotunjite. Lungimea unei laturi era de 1,15 m. Era construită direct pe pămînt, amplasamentul ei fiind cruțat în platformă. Fusese realizată din pămînt amestecat cu mult nisip. Era înălțată față de nivelul platformei cu 14 cm. Pe ea se găseau resturile unui vas mic, din pastă arsă la roșu-cărămiziu, cu nisip în compoziție. Pe buză avea impresiuni oblice.

Și în cazul acestei locuințe s-a observat faptul că pe laturile de sud și vest, apăreau lângă resturile locuinței, aglomerări de fragmente ceramice.

Locuința nr. 8

În colțul de nord-vest al Cas. 10, la adîncimea de 0,33—0,37 m a fost surprinsă o aglomerare de chirpic și fragmente ceramice (pl. 2). Chirpicul care avea pleavă și mai mult nisip în compoziție era puternic mărunțit ceea ce ne-a făcut să credem că poate fi atribuit unui perete prăbușit. Distanța relativ mare față de resturile locuinței nr. 5 ne-a făcut să-l socotim drept un complex aparte care nu a mai putut fi dezvelit integral.

Locuința nr. 9.

A fost observată pe traseul S_{VII} , în dreptul metrilor 0—2,25, la adîncimea de 0,36 — 0,46 m (pl. 2 ; 15/6). Nu a putut fi cercetată integral. Atît cît a fost surprins, se prezenta ca o aglomerare de chirpic ars la roșu-cărămiziu, cu pleavă și nisip în compoziție. La marginea suprafeței cu chirpic au apărut mai multe fragmente ceramice.

Locuința nr. 10

Tot pe traseul S_{VII} , în dreptul metrilor 8,75—10, la 0,53 m adîncime, a apărut aglomerare de bucăți de chirpic și fragmente ceramice provenind cu siguranță de la o locuință ce nu a mai putut fi cercetată integral (pl. 2).

Locuința nr. 11

Pe traseul S_{IX} , la 0,40—0,45 m adîncime, între metrii 2—5,50 a fost observată o zonă cu chirpic și fragmente ceramice ce aparțineau unei locuințe (pl. 2) care nici ea nu a mai putut fi cercetată integral.

Locuința nr. 12

A apărut pe traseul S_{XIII} sub forma unei zone cu chirpic și fragmente ceramice sporadice (pl. 2). Pentru cercetarea sa au fost trasate casele : nr. 14 și nr. 15. În suprafața astfel delimitată s-a observat că locuința care inițial probabil fusese mai mică și nu foarte solid construită, era puternic distrusă.

Groapa nr. 1

A fost observată pe traseul S₁, între metrii 92,15—93,12 la adâncimea de 0,36—0,46 m. Se prezenta mai curînd ca o mică alveolă a stratului cucutenian, ea adîncindu-se pînă la 0,78 m. În umplutura sa au fost găsite fragmente ceramice cucuteuene și bucăți de chirpic de mici dimensiuni.

Groapa nr. 2

A apărut pe traseul S₁, la 0,56 m adîncime și un diametru maxim de 1,03 m (pl...) Se adîncea în lutul galben, avînd în umplutură, mai ales spre fundul său, bucăți mici de chirpic, cîteva oase și fragmente ceramice cucuteniene.

Groapa nr. 7

A fost observată pe traseul S_{11b}, între metrii 7,90—8,95. Nu a fost cercetată integral, continuîndu-se în profilul de sud al secțiunii. Se adîncea pînă la 1,35 m față de nivelul actual de călcare, în stratul de lut galben. În umplutura ei nu s-au găsit decît mici bucăți de chirpic, cîteva fragmente ceramice cucuteniene corodate și două așchii de silix.

Groapa nr. 9

A fost observată pe traseul S_{VII}, în caroul 27—29 la adîncimea de 0,88 m. Nu a fost cercetată decît parțial, ea continuînd în profilul de sud al secțiunii. Avea o formă circulară cu diametrul maxim de 1,20 m. Umplutura sa a fost foarte săracă și consta numai din cîteva spărturi de oase, bucăți mici de chirpic și fragmente ceramice cucuteniene corodate.

Groapa nr. 12

A fost observată pe traseul S_{VII} (pl. 2) la adîncimea de 0,57 m. Avea o formă neregulată și un diametru maxim de 4,58 m. Pentru cercetarea sa integrală a fost trasată Cas. 13 (cu dim. de 2/3 m). Astfel s-a putut observa că de fapt aici erau două gropi, numerotate în consecință 12 a și 12 b, prima tăind-o pe cea de a doua, iar pe baza materialului aceasta putînd fi atribuită primei epoci a fierului. Groapa 12 b era o groapă ce a putut, pe baza materialului cucutenian din umplutură să fie atribuit epocii eneolitice.

Interesant de remarcat este faptul că această groapă este cea mai bogată dintre cele cercetate aici. Putem remarca astfel cantitățile mari de ceramică, vase, cenușă și bucăți de chirpic din umplutură sa. Deranjarea ei ulterioară nu a permis observații mai sigure.

CERAMICA

Locuirea cea mai intensă din acest punct și în același timp și cea mai veche este cea cucuteniană. Avînd în vedere acest fapt, ca și pe acela că nu s-au înregistrat date sau situații stratigrafice care să ne permită să credem că au existat mai multe secvențe ale locuirii cucuteniene ceramica acestui nivel va fi prezentată în ansamblul său, atribuirea sa pe complexe fiind făcută în ilustrație.

Din punctul de vedere al pastei deosebim două categorii: prima, fină, de bună calitate, omogenă, bine frămîntată, de regulă cu nisip fin în compoziție, arsă la roșu-cărămiziu. Cea de a doua, mai grosieră, avînd în compoziție nisip și fragmente ceramice pisate. Și în acest caz pasta este relativ omogenă, bine frămîntată arsă la roșu-cărămiziu.

Prima categorie de pastă a fost folosită cu precădere pentru modelarea vaselor cu dimensiuni medii și mici, de regulă cu decor pictat. Din cea de a doua au fost modelate vase cu dimensiuni medii și mari, din categoria celor de uz comun, fără decor pictat și care au și fost realizate mai neglijent.

În cadrul repertoriului de forme¹ observăm că apar frecvent vase cu dimensiuni mici, tronconice (pl. 18/1—10; 24/2, 3 25/5, 6; 29/1; 4—5; 7—8), cu fundul drept și pereții înclinați spre exterior, dreupți (pl. 18/1, 2, 5; 25/5, 6), mai rar puțin conveksi (pl. 17/7—10). În unele cazuri fundul vasului este subliniat prin profilatura sa (pl. 18/6, 7, 10 24/4, 5). Buza este rotunjită (pl. 18/3, 8, 9; 24/3; 25/6) sau subțiată și rotunjită (pl. 18/1, 2, 7, 10, 25/5, 29/5, 7, 8).

Cîteva exemplare păstrează parțial decorul pictat, ce constă de cele mai multe ori din două benzi întretăiate (pl. 18/1, 6; 24/2), altele din benzi conturate cu negru pe fondul roșu al vasului, în interior (pl. 18/5; 29/8). Într-un caz, banda decorativă compusă din trei linii late, negre, prezintă pe o latură un șir de puncte circulare, mici, dispuse paralele cu ea (pl. 18/5) aparținînd subgrupei 1 a, variantă „cu intervale libere animate cu puncte negre pozitive“

Pe lângă acestea apar și vase cu dimensiuni mai mari (pl. 18/10), care par să nu fi fost pictate.

Capacele

Sînt modelate din pastă de bună calitate, fină, omogenă, cu nisip sau șamotă pisată în compoziție.

A fost observat un singur tip și anume acela de capac în formă de „coif suedez“ (pl. 19/11; 22/5; 23/1—8; 25/3, 11; 28/6, 7). S-au putut deosebi cîteva variante:

— una caracterizată în special de faptul că prezintă calota înaltă. Uneori marginea este puțin pronunțată (pl. 22/5; 23/2), altele au buza îngroșată, căpătînd un profil aproape trapeziform (pl. 19/11; 23/1—6; 28/6). Un singur exemplar are buza dreaptă și ascuțită (pl. 25/3);

— cea de a doua variantă este caracterizată în principal de faptul că are calota scundă, trecerea spre buză făcîndu-se lin (pl. 23/7, 8). Unele exemplare au buza mai puternic marcată (pl. 23/1). În general, cele mai multe din exemplarele acestui tip de vas prezintă o alveolare amplasată mai mult sau mai puțin în centrul calotei, ajungînd să aibă un diametru de pînă la 4 cm (pl. 19/11; 22/5; 23/1, 2, 4—8; 25/3; 27/6, 7)

Doar un singur exemplar (pl. 23/4) mai păstrează puțin din decorul pictat inițial și care consta din benzi conturate cu linii late negre, cîmpul acestora fiind umplut cu linii de culoare roșie.

Acest tip de vas este semnalat în repertoriul formelor ceramice cucuteniene abia din faza A—B² cînd cunoaște și o largă răspîndire, în faza următoare scăzîndu-i frecvența pînă la a dispărea cu totul. Ceea ce este deosebit este faptul că ele se deosebesc evident de celelalte tipuri de capace ce sînt folosite încă din faza A.

Oricum capacele de tip „coif suedez“, de la „Balta lui Ciobanu“ observăm că sînt deosebite față de cele cunoscute în arealul cucutenian de la Traian³ — formele 11 a și 11 b și de care se deosebesc în principal prin faptul că sînt mai înalte și de regulă au partea superioară (— calota), tăiată drept. Decorul pictat al acestora din urmă a fost încadrat în subgrupele γ_2^4 și γ_{2a}^6 , $\gamma_2 + \gamma_{2a}^6$, $\delta_2 + \gamma_2^7$, δ_4 , $\delta_4 - \gamma_2^8$, γ_3^9

1. A. Nițu — *Formarea și clasificarea grupelor de stil AB și B ale ceramicii pictate Cucuteni—Tripolie*, Iași, 1984, p. 67.

² H. Dumitrescu — *Afinități între cultura „Titchelbecher“ și cultura Cucuteni—Tripolie*, în S.C.J.V., VI, 3, 4, 1955, p. 91³ și urm.

³ V. Dumitrescu — *La station préhistorique de Traian*, în *Dacia*, IX—X, 1911—1941, pl. 19.

⁴ *Ibidem*, pl. IV/1—3.

⁵ *Ibidem*, pl. VI/1, 2, 4, 6.

⁶ *Ibidem*, pl. VII/2, 10, 11.

⁷ *Ibidem*, pl. XV/1—4.

⁸ *Ibidem*, pl. XVII/16—18.

⁹ *Ibidem*, pl. XIX/1—4; 7—9

Capace asemănătoare „de tip Traian“ au mai fost semnalate de Ghelăești¹⁰, într-o așezare cucuteniană din etapa B₁ și care erau pictate în stilul sub grupei γ_3 , unul singur fiind pictat în stilul grupei ϵ ¹¹.

La Huși, într-o așezare Cucuteni A—B au fost descoperite câteva capace care din punct de vedere tipologic¹² sînt asemănătoare celor de la Traian, în cadrul decorului fiind prezente subgruppate γ_{3a} , δ_{2a} , δ_{2a} și δ_2 ¹³.

În așezarea de la Văleni au fost descoperite mai multe capace¹⁴, care par decorate în stilul ϵ . Tot aici a apărut „Un capac cu calotă semisferică și două proeminențe perforate atribuit speciei ceramice de „tip C“¹⁵.

Între capacele de la „Balta lui Ciobanu“, unul prezintă câteva particularități ce ne fac să insistăm mai mult asupra sa (pl. 21/1a—b). Are o înălțime maximă de 54 mm iar diametrul gurii — 74 mm. A fost modelat dintr-o pastă omogenă bine frământată, cu nisip și cioburi pisate în compoziție, arsă la roșu-cărămiziu. Are o formă trapezoidală, ușor asimetrică, fiind realizat destul de neglijent. Partea superioară — calota — este convexă, la extremități fiind prezentă câte o proeminență realizată prin „tragere“ cu mina din pasta moale a vasului, reprezentînd urechile. Alte detalii anatomice — antropomorfe — sînt sugerate de apariția la baza calotei, a unci proeminente în formă de V. Probabil că inițial el a fost pictat, dar decorul — ca și în cazul multor altele vase de aici — lipsește, fiind corodat.

Deși este relativ neglijent modelat, și cu dimensiuni miniaturale, vasul pare să aibă cele mai apropiate analogii în cultura Vinča¹⁶. Dar avînd în vedere încastrarea așezării de la „Balta lui Ciobanu“ în etapa B₁ a culturii Cucuteni ca și existența aici a unui singur nivel de locuire, se pune problema apariției și evoluției acestui tip de vas pînă la nivelul cronologic și cultural respectiv.

În rîndul vaselor -capac cu atribute antropomorfe din arealul culturii Vinča de pe teritoriul României se pot observa câteva variante, în funcție de forma corpului, detaliile anatomice și decorul cu care sînt acoperite.¹⁷

Putem observa că anumite forme de astfel de vase, dar fără reprezentarea atributelor antropomorfe, sînt cunoscute în cultura Cucuteni.

Una din formele cele mai apropiate de cele din cultura Vinča, avînd corpul tronconic, fundul tăiat drept și două proeminențe — perforate sau nu — plasate pe marginea calotei¹⁸, se regăsește în numeroase așezări cum ar fi: Nezvisko¹⁹, Koșilovci-Oboz, Gordinești, Vihvatînji²⁰ sau Brînzeni III²¹.

O variantă a acestui tip poate fi considerată vasul ce prezintă calota bombată și laturile arcuite, cum sînt exemplarele cunoscute de la Vladimirovka, Varvarovka VIII și Pêtreni²².

¹⁰ A. Nițu, Șt. Cucuș, D. Monah, *Ghelăești (Piatra Neamț) I. Săpăturile din 1969 în așezarea cucuteniană „Nedeta“*, în *Mem. Antiq.*, III, 1971, p. 35, fig. 14/1—3, p. 39, fig. 16/2.

¹¹ *Ibidem*, p. 38.

¹² A. Nițu, V. Bazareviuc, *Constatări cu privire la ceramica cucuteniană AB pe baza descoperirilor recente*, în *Arh. Mold.*, IX, 1980, pl. 7/3; 8/11; 9/7; 12/9; 13/8; 14/2.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Șt. Cucuș, *Săpăturile de la Văleni — Piatra Neamț*, în *Mem. Antiq.* VI—VIII, 1981, fig. 13/4, 6 18/1, 4.

¹⁵ *Ibidem*, p. 49, fig. 17/6 și 18/2.

¹⁶ v și Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, 1979, p. 103, pl. XXIII/A și B. Tot aici și bibliografia și răspîndirea acestui tip de vas în cultura Vinča și grupul Cucușal.

¹⁷ *Ibidem*, pl. XXIII/A₁₋₁₆; B₁₋₂₃.

¹⁸ *Ibidem*, pl. XXIII/B₁₀, atribuit grupului Bucovăț, descoperit la Parta.

¹⁹ *Eneolit S.S.S.R.*, Moscova 1982, p. 284, tabl. LXVI/8.

²⁰ *Ibidem*, p. 298, tabl. LXXVIII/5; p. 297, tabl. LXXVII/4.

²¹ *Ibidem*, p. 292, tabl. LXXIII/50.

²² *Ibidem*, p. 296, tabl. LXXVI/40. p. 298, tabl. LXXVIII/91, 100.

Un alt tip de vas cu capac, cu o evoluție mai bine documentată în prezent este cel cu proeminențe — urechiușe, calota convexă și laturile puțin concave. Astfel de piese provin de la Drăgușeni²³, și Kozslyowce.²⁴

Acestei variante ar putea să-i aparțină eventual și fragmentul de la Văleni atribuit speciei ceramice de „tip C”²⁵, și care ar putea în acest caz să fie unul din acele capace de vase cu urechiușe, atât de caracteristice pentru ultimele faze ale culturii Cucuteni.

La origine, acest tip de vas cu capac, caracterizat în principal de cele patru picioare și inițial fără capac cu proeminențe, este caracteristic pentru specia „Cucuteni C” de pe întreg arealul cucuteniano-tripolian, nu mai devreme de orizontul Cucuteni B²⁶. Această formă, preluată în lumea cucuteniană în pastă și decor pictat va cunoaște o largă răspindire²⁷. Fără a dori să reluăm aici o analiză tipologică și stilistică deja efectuată²⁸, dorim să subliniem că în cazul acestor vase apar cel puțin două forme de capace între care unul — cu laturile arcuite dar cu buton pe calotă — plat sau conic își are o altă origine²⁹. O etapă a sa imediat anterioară este aceea a capacelor din faza Cucuteni A. În schimb, capacele trapezoidale cu calota dreaptă sau arcuită pereții mai mult sau mai puțin convexi și două proeminențe — urechiușe credem că trebuie derivate din cealaltă linie evolutivă, amintită mai sus³⁰.

În fine, ar fi de urmărit în ce măsură seria capacelor cu proeminențe — tortițe plasate la partea superioară a calotei ar putea fi considerate ca influențe venite tot din partea culturii Vinca³¹, poate mai curând sub forma unor supraviețuiri.

Enumerările așezărilor unde au fost descoperite astfel de variante de vase — capac, demonstrează că cel puțin de la nivelul fazei Cucuteni A (A₁) avem înregistrată o evoluție ce ajunge apoi până în ultimele momente ale existenței culturii Cucuteni și care va continua și după aceea.

În schimb, o altă problemă rămâne încă nelămurită : aceea a căilor și filierei de transmitere a acestor vase. Lipsa descoperirilor (până în prezent) de pe teritoriul Moldovei atât din arealul Starcevo-Criș³², cât și Precucuteni³³, îngreunează explicațiile. În arealul culturii Sava sînt cunoscute astfel de capace^{33b}. Faptul că nici din cultura Petrești nu cunoaștem nici o descoperire de acest gen nu este de natură să aducă vre-un element în plus pentru a lămurii persistența acestui tip de vas într-un interval de timp atât de inde-

²³ A. Crișmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică* Botoșani, 1977, fig. 33^{p.9}.

* * * S.-Marinescu-Bîlcu, *Ceramica cucuteniană de la Drăgușeni; tradiții, creații proprii, creații regionale*, în S.C.I.V.A., 3, 1989, fig. 16/5. De altfel, acest tip de vas este frecvent la Drăgușeni — Inf. S.-Marinescu Bîlcu căreia îi mulțumim și pe această cale și pentru fotografia vasului de la pl. pus³ la dispoziție.

²⁴ Gh. Hadaczek, *La colonie industrielle de Kozslyowce de l'époque néolithique*, J, 1928, t. XI¹⁹²⁸, 97.

²⁵ Șt. Cucuș, *op. cit.*, 1981, fig. 17/6 : 18/2.

²⁶ G. Matasă, *Frumușica. Village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie du nord*. Roumărie, București, 1946, p. 68, fig. 26.

A. Dodd-Oprîșescu, *op. cit.*, 1980, p. 550 ;

Șt. Cucuș, *op. cit.*, 1985, p. 70 ;

H. Schmidt, *Cucuteni in der Oberen Moldau*, 1932, pl. 12/3 : astfel de exemplare mai apar la Ceapaevka (v. Eneolit S.S.S.R., p. 289, tabl. LXX/88), Parkani — vas cu capac (ibidem, p. 293, tabl. LXXIII/104), Yladimirovka — în pastă de „tip C” fără capac (ibidem, p. 296, tabl. LXXVI/30), Kosilovti-Oboz (ibidem, p. 297, tabl. LXXVII/14), Petreni (ibidem, p. 298, tabl. LXXVIII/117).

²⁷ v. și A. Nițu, *Continuitatea ceramicii pictate între culturile Cucuteni-Tripolie și Gorodsk-Usatovo (Horodiștea-Foltești)*, în *Cercetări Istorie*, VII, 1977, p. 153, 193 și urm.

²⁸ *Ibidem*, p. 193—195.

²⁹ v. și exemplarele de la Gordinești și Cucuteni, cf. A. Nițu, *Op. cit.*, 1977, pl. 15/6,7. O poziție deosebită în cadrul acestei serii a capacelor cu atribute antropomorfe, ocupă capacul de la Statie Radulian II — v. și V. I. Marchevici, *Mărlurii ale trecutului*, Kișinău, 1985, foto 60, p. 165.

³⁰ v. și exemplarele de la Gordinești și Parkani, cf. A. Nițu, *op. cit.*, 1977, pl. 15/4 și 13/9,8.

³¹ v. și M. Himmer, *Études sur la civilisation préynéolithique dans le bassin de la Mer Noire, d'après les fouilles personnelles*, în *Swiatowit*, XIV—XV, 1933, pl. XI³.

³² vezi și N. Ursulescu.

³³ S.-Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*.

³³ bis H. Tudorova, *Kamenna medneta epoha v Bulgaria*, Sofia, 1986, p. 76, 112, 114 București, 1974.

lungat³⁴. Un argument ar putea să îl constituie războaiele pe care aceasta le-a avut cu lumea vinčiană³⁵, indirect, într-o perioadă anterioară.

Pahare

O altă formă frecvent întâlnită este aceea a paharelor ce sînt înregistrate în mai multe variante, diferențele constînd mai ales în ceea ce privește forma umărului și a gîtului.

O variantă este documentată de vasele relativ scunde, bitronconice, ce au diametrul gurii numai cu puțin mai mare decît al bazei, umărul este puțin profilat iar buza este ușor evazată și tăiată drept (pl. 23/1, 4 ; 27/4, 5).

Altele au partea superioară mai scundă, cu laturile arcuite mai mult iar buza subțiată și rotunjită este evazată (pl. 17/1, 2 ; 19/3, 4 ; 22/3, 4 ; 24/5).

Ultima variantă prezentă aici este caracterizată în principal de dimensiunile mai mari decît ale celorlalte și numărul puternic profilat, în forma literei V, cu partea inferioară mai scurtă iar buza subțiată este evazată mai accentuat (pl. 24/1).

Un alt vas (19/13) are o formă mai particulară aici în sensul că prezintă umărul rotunjit ca în cazul celei de a doua variantă, dar are gîtul înalt, puțin arcuit, și buza subțiată, ușor evazată, iar partea inferioară mai scundă.

Și în cazul tuturor acestor vase decorul pictat se păstrează foarte puțin. De regulă acesta apare la exterior, pe partea superioară a corpului, plecînd puțin de sub umăr, pînă la buză. S-a putut observa că aparține grupei ε, varianta pe fond brun, fără alb și roșu secundar-subgrupa ε_{1a}³⁶. Registrul decorativ este împărțit în metode-cite două pe fiecare vas (pl. 17/1, 3 ; 20/4 24/1, 5 ;) delimitate de benzi conturate cu linii negre iar cîmpul umplut cu linii roșii (pl. 20/4 ; 24/1, 5). Obligatoriu, cîmpul metodei acoperă partea superioară a vasului — gîtul — fiind delimitată la partea superioară de o simplă linie lată neagră (pl. 20/4) sau de benzi conturate cu negru (pl. 24/1, 5). Uneori cîmpul metodelor apare decorat la bază cu arcuri liniare și „ochi opaci”³⁷.

Vase miniaturale

În cazul acestora, apar două variante. Prima, are corpul bitronconic, buza dreaptă, umărul mai mult sau mai puțin proeminent, plasat la jumătatea corpului sau la o treime de bază. Invariabil apare în cazul acestei variante, la jumătatea superioară o îngustare mai accentuată sau nu. Buza este subțiată sau tăiată drept (pl. 25/10, 12).

A doua variantă are tot o formă bitronconică, dar cu umărul rotunjit și gura mai largă. Buza este rotunjită. La exterior păstrează urme ale decorului pictat care aici nu a mai putut fi reconstituit (pl. 20/2).

Vasele bitronconice

De regulă au umărul rotunjit, gîtul scurt și buza puternic evazată (pl. 16/1, a, c ; 17/2, 4 ; 19/8, 9 ; 20/5 ; 25/4³⁸). Fundul este drept, de loc sau foarte puțin profilat (pl. 17/2, 4 ; 19/5—7, 10 ; 20/5). S-a observat existența atît a unor exemplare cu dimensiuni medii (pl. 16/1a—c ; 17/4 ; 22/1 ; 27/6) cît și altele mai mari (pl. 19/5—7, 10).

Uneori apar mici proeminențe — tortițe, plasate sub gît, la partea superioară a umărului (pl. 16/1 ; 17/4 ; 27/6 ; 28/4), de cele mai multe ori, sau pe umăr în dreptul dia-

³⁴ v. și discuția la P. RYAN, *Motificti i strukturi ale culturilor eneolitice din regiunea car-pato-Transilvană în Binalica*, II, 1973, p. 62—65 ; VI. Dumitrescu, *La cronologia dell'eneolitico Romano alla luce degli esami C₁₄*, în *Preistoria Alpina*, 10, 1974, p. 103 ; la fel VI. Dumitrescu, Al. Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, București, 1983, p. 118—110.

³⁵ Gh. Lazarovici, *op. cit.*, 1979, p. 166—168 și tabelul 17.

³⁶ A. Nițu, *op. cit.*, 1984, p. 66.

³⁷ C. Matasă, *op. cit.*, 1946, pl. XXXVIII/300, 309, 309 a, XL/300 — cu arcul liniar de la bază de formă unghiulară ; Șt. Cucuș, *op. cit.*, 1981, p. 16/2.

³⁸ Un vas cu formă asemănătoare, dar cu buza foarte puțin evazată apare la Trajan — v. VI. Dumitrescu, *op. cit.*, 1941—1944, pl. II/3 —, în faza A—B, iar mai tîrziu la Nemirov, Vladimirovka, Varvarovka XV, Kojitovci—Oboz, Brinzeni IV, etc., în arealul tripolian — cf. și *Eneolit S.S.S.R.*, Moscova, 1982, pl. LXXVI/7 ; 32 ; LXXVII/16 ; LXXVIII/64, 125.

metrului maxim (mai rar - pl. 17/2). Un exemplar de vas bitronconic, miniatural prezintă pe umăr două terțițe perforate vertical, foarte puțin reliefate din peretele vasului (pl. 19/2).

Decorul, (atit cit s-a păstrat) este de regulă „derivat de aspect liber“. Registrul decorativ este delimitat la partea superioară de un fascicol de linii subțiri, încadrate de altele două, mai groase, toate de culoare neagră. Sub umăr apare o bandă conturată și ea de două linii groase. Gâtul și buza vasului sînt subliniate de cîte o linie mai groasă de culoare neagră. În interiorul registrului, decorul este alcătuit din fascicole de linii subțiri încadrate de cîte o linie mai groasă neagră, reprezentînd probabil, „spirale agățate“ (pl. 20/5).

Vase cu picior

Acest tip de vase este slab reprezentat.

Un fragment de la bază, are marginea îngroșată și răsfrîntă, (pl. 19/12) amintind de suporturile frecvente în cadrul culturii Petrești. Totuși analogia cea mai apropiată o găsim la Klișcevo³⁹) unde avem un suport, ceea ce ne face să credem că și în cazul nostru este vorba mai curînd de acest tip.

Cel de al doilea exemplar, păstrat întreg, (pl. 17/5) are partea superioară ca un castron bitronconic, cu pereții curbați trași puțin în interior. Din zona fundului pornește un „picior circular, tronconic. Este modelat din pastă de foarte bună calitate, arsă la roșu-cărămiziu, cu nisip fin în compoziție.

La partea superioară, la exteriorul „cupei“ este prezent decorul pictat, derivat din motivul „spiralei secționată“. Registrul decorativ este conturat cu negru pe fondul vasului. Banda decorativă este și ea conturată cu negru, cîmpul fiindu-i acoperit cu linii subțiri de culoare roșie (pl. 17/5. 6).

Cîteva fragmente de la vase de același tip provin de la Traian⁴⁰). La Cucuteni - Cetățuia un vas cu picior este asemănător⁴¹, cu diferența că partea superioară, cupa, este tronconică, fiind pictată cu un decor aparținînd subgrupelor α_1 și β la⁴². Un exemplar descoperit la Huși este pictat în stilul subgrupeii stilistice $\delta 2a$ ⁴³.

Castroane

Am inclus în acest tip de vas (pl. 21/3-5) cîteva exemplare care seamănă cu castroanele tipice pentru faza B a culturii Cucuteni. Diferența majoră constă în aceea că partea inferioară este mult mai înaltă, cu pereții dreți (pl. 21/3) sau ușor concavi (pl. 21/4, 5). Sînt modelate din pastă de foarte bună calitate, omogenă, fină, cu nisip cu granulație mică în compoziție.

Partea superioară prezintă buza rotunjită, trasă înăuntru. Din exemplarele păstrate, nici unul nu conservă pictura, deși este fără nici o îndoială că ea a existat.

Un exemplar asemănător este menționat la Traian⁴⁴, fără decor și el fiind pus în legătură cu unele piese asemănătoare din arealele culturilor Precucuteni și Gumelnița; deci la un orizont cronologic mai timpuriu decît al nostru. Alte exemplare, ceva mai tîrzii provin de la Nezviško II, Kievșcina, Rakoveț - variante cu pereții dreți⁴⁵, iar varianta cu pereții concavi la Ceapavka și ea mai tîrzie.⁴⁶

³⁹ *Ibidem*, pl. LXXIII'02.

⁴⁰ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, 1941-1944, fig. 19, pl. III/1.

⁴¹ A. Nițu, V. Bazaciuc, *op. cit.*, 1980.

⁴² *Ibidem*, fig. 5/1.

⁴³ *Ibidem*, fig. 6/5.

⁴⁴ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, 1941-1944, p. 35, fig. 15-II/3; p. 33, fig. 16/1.

⁴⁵ *Enchiridion*, 1982, pl. LXVI/st. 32; LXX/10; LXXIII/33.

⁴⁶ *Ibidem*, pl. LXX'00. Șt. Cucos, *op. cit.*, 1981, pl. 16/2.

Vasele aparținând acestei categorii au fost modelate în general din cea de a doua categorie de pastă, fiind destul de frecvent, dar nu foarte numeroase (pl. 19/5 ; 24/4 ; 28/5 ; 29/1).

Au corpul bitronconic, cu partea superioară mai înaltă. Umărul rotunjit (pl. 24/24 28/5 ;) sau mai proeminent este plasat la jumătatea corpului sau la o treime de bază. Buza, în cele mai multe din cazuri este subțiată și mult evazată.

Dintre vasele ce au putut fi reconstituite, cu dimensiuni mai mari, unul, bitronconic, dar cu umărul foarte puțin proeminent prezintă gîtul subliniat doar de o îngustare a diametrului, buza subțiată fiind puternic evazată (pl. 28/5).

Ceramica de „tip C”

În așezarea cucuteniană de aici este foarte puțin reprezentată. De regulă, pasta din care sînt modelate vasele este de slabă calitate. Au în compoziție puțină scoică sau cochilii pisate, arsă la cenușiu – gălbui, maroniu cu pete gălbui sau cenușie (pl. 20/3 ; 25/13 ; 26/1 – 9). Cîteva fragmente și un vas ce s-a putut întregi prezintă o culoare roșie-cărămizie, dar, în acest ultim caz pare a fi mai curînd o ardere secundară a vasului (pl. 25/13 ; 32/1).

Prin aceste caracteristici ale pastei, fragmentele de „tip C” de la „Balta lui Ciobanu” se aseamănă cu multe alte descoperiri de acest gen cunoscute pînă în prezent în arealul culturii Cucuteni.⁴⁷

Din punctul de vedere al formelor s-a putut observa că predomină castronul cu corp bitronconic, umăr înalt, rotunjit și buza evazată (pl. 25/13 ; 26/1 ; 32/1). Uneori umărul vasului este mai rotunjit (pl. 26/2 – 5, 9). Mai apar castroane bitronconice cu partea superioară scundă și buza puțin evazată (pl. 26/2). Fundul vaselor este de regulă drept puțin sau de loc profilat (pl. 26/6 – 8).

Decorul este destul de sărac din punctul de vedere al elementelor ce-l compun. Cel mai des apare decorul „pectinat” mai fin (pl. 20/3 ; 25/13) sau mai neglijent și executat cu un instrument cu „dinți” mai lași (pl. 26/1, 9). Alături de acesta mai apar și impresiunile. De regulă sînt dispuse la baza gîtului (pl. 26/2 – 5) sau la partea superioară a umărului (pl. 32/1). Poate să apară sub forma unui singur șir de impresiuni triunghiulare (pl. 26/2) și ovale (pl. 26/3, 5) sau dreptunghiulare (pl. 26/4). Uneori apar cîte două șiruri de impresiuni plasate la partea superioară a umărului (pl. 32/1). Impresiunile au mai fost observate pe buzele vaselor, drepte (pl. 26/2) sau oblice (pl. 26/4 ; 32/1).

Pe lingă acestea mai apar și proeminențe, mici, conice, plasate cîte una (pl. 26/9) sau cîte două (pl. 32/1), de regulă pe partea superioară a umărului vasului. Într-un singur caz apare o mică proeminență – apucătoare (pl. 26/2).

Din prezentarea caracteristicilor ceramicii de „tip C” din această așezare se poate remarca cu ușurință faptul că lipsește cu desăvîrșire decorul șnurat, considerat a fi un element caracteristic pentru etapa B₁ a culturii Cucuteni⁴⁸, cînd se consideră chiar că ea este mai numeroasă în comparație cu etapele precedente⁴⁹.

⁴⁷ A. Dădd-Oprîtescu, *Considerații asupra ceramicii Cucuteni C*, în *S.C.I.V.A.*, 4, 31, 1980, p. 548 și urm.

Șt. Cucuș, *Ceramica de „tip C” din aria culturii Cucuteni*, în *Mem. Antiq.*, IX–XI, 1985, p. 63 și urm. ;

A. Dădd-Oprîtescu, *La ceramique Cucuteni C. Son origine. Sa signification historico-culturelle*, în *Thracia Prachtistorica. Supplementum Pulpudeva*, 3, 1982, p. 70 și urm.

⁴⁸ *Idem*, *op. cit.*, 1980, p. 549, fig. 2 ;

Șt. Cucuș, *op. cit.*, 1985, p. 67.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 67.

Pe de altă parte și repertoriul formelor ceramic amintește de acela al materialului de „tip C” descoperit în așezări — din fazele A și A — B la Drăgușeni⁵⁰, Fedeleșeni⁵¹ și Corlăteni⁵², remarcându-se printr-o anumită monotomie a formelor.⁵³

Unelle

În general, în decursul săpăturilor efectuate aici au fost descoperite relativ puține unelle întregi sau fragmentare lucrate din piatră, silex, corn și lut.

Cele mai numeroase sînt cele lucrate din silex. În număr mai mare sînt prezente gratoarele, lucrate pe lame (pl. 30/2, 5, 7, 9) din silex albăstrui (pl. 30/2, 5) sau negru-cafeniu (pl. 30/9). Unul, lucrat pe o lamă lată era puternic calcinat căpătînd o culoare albă-mată (pl. 30/7). În cazul acestora se poate observa că atît partea activă este realizată prin rețușe abrupte, dorsale, cît și laturile lamelor. Într-un singur caz s-a observat încercarea de rețușare a bulbului de percucie, rămasă neterminată (pl. 30/5). În toate cazurile partea activă a fost realizată la capătul distal. Un singur gratoar are de fapt o dublă funcționare (pl. 30/9).

Pe traseul S₁, în stratul de cultură cucuteniană a fost descoperit un vîrf de silex cu baza ruptă, obținut dintr-o lamă de silex negricios-cafeniu (pl. 30/1). Un alt exemplar asemănător, lucrat mai îngrijit din silex cenușiu-albăstrui a fost descoperit printre resturile locuinței nr 2 (pl. 29/3). Și într-un caz și în altul, partea activă a fost obținută pe capătul distal al unor lame, prin rețușe fine, abrupte. Primul este „lustruit”, aceasta datorită folosirii sale îndelungate probabil.

Alături de cele mai de sus au fost găsite lame, de regulă cu ambele laturi rețușate (pl. 30/3, 4, 6, 8), din silex maroniu-gălbui (pl. 30/4, 8), cenușiu (pl. 30/6) sau negru — cenușiu (pl. 30/3, 29/6).

O singură unealtă lamelară prezintă partea activă la partea proximală, aceasta fiind obținută din prelucrarea părții dorsale și a talonului (pl. 29/2), ventral păstrînd bulbul de percucie.

În general, cu puține excepții (pl. 30/9) unellele (întregi sau fragmentare) păstrează fețe de desprindere largi, lungi, vădînd o anumită tehnică în prelucrarea silexului.

Alături de unellele de silex au mai fost descoperite cîteva topoare de piatră întregi sau fragmentare. Unul singur a fost descoperit într-o locuință — I₄ — (pl. 31/4), trei în groapa nr. 12 b (pl. 31/1, 2, 5), altul în groapa nr. 1 (pl. 31/3) și unul în stratul de cultură (pl. 28/2). Materia primă folosită cuprinde o rocă maroniu-gălbuie sau cenușie (pl. 28/8 ; 31/1, 2, 5) și rocă verzie (pl. 31/3, 4). Tipul care predomină este cel cu „ceafa groasă” (pl. 31/1, 4, 5), dar este prezent și tipul „pe lamă subțire” (pl. 28/8 ; 31/2). Ca formă sînt trapezoidale, uneori asimetrice (pl. 28/8 ; 31/5). Tăișul este mai mult sau mai puțin convex (pl. 28/8 ; 31/1, 2, 4, 5).

De regulă sînt șlefuite integral atît pe fețele late cît și pe cele înguste, cu o singură excepție (pl. 31/2), păstrîndu-se totuși urmele rețușelor mai adînci. Un singur exemplar, păstrat fragmentar (pl. 31/3) aparține unui tip de topor cu orificiu circular pentru atașarea cozii.

O singură unealtă fragmentară, lucrată din corn a fost găsită printre resturile locuinței nr. 2 (pl. 27/1). Piesa arsă la negru, — atît cît se păstrează — este lustruită integral. Nu prezintă urme evidente de folosire a capătului subțiat, astfel încît credem că a fost folosită mai curînd ca miner pentru o unealtă de metal sau silex (?).

Printre obiectele de lut descoperite în timpul săpăturilor menționăm o singură fusaiolă (pl. 33/2) de formă bitronconică, ușor asimetrică, modelată din lut fin amestecat cu nisip cu granulație mică.

⁵⁰ A. Crișmaru, *op. cit.*, 1977, p.

VI. Dumitrescu

⁵¹ I. Nestor, E. Zaharia, *op. cit.*, 1968,

⁵² *Ibidem.*

⁵³ Faptul că, de exemplu, materialul ceramic de „tip C” descoperit la Mihoveni (jud. Suceava) este mai bogat și din punctul de vedere al formelor cît și al decorului nu face decît să pună în evidență situația de la Roșu — informații amabile de la N. Ursulescu căruiua îi mulțumim și pe această cale.

La demontarea resturilor locuinței nr. 2 în colțul de sud-vest al acesteia s-au găsit trei greutăți de lut ars în formă de „semilună“ avind colțurile rotunjite (pl. 27/2, 3, 7), ovale în secțiune. Capetele prezentau câte un orificiu circular, oblic, față de axul piesei. Deși nu cunoaștem pînă în prezent greutăți asemănătoare în arealul culturii Cucuteni, credem că ele erau folosite la plasele de pescuit, aceasta mai ales dacă avem în vedere asocierea lor cu alte tipuri de greutăți, fără a exista o dispunere coerentă (v. mai sus).

Un alt tip de greutăți, circulare, cu orificiu central, dreptunghiulare în secțiune transversală (pl. 36/1, 3, 5) modelate tot din lut amestecat cu pleavă și cioburi pisate, arse la roșu-cărămiziu au fost descoperite în L₂, L₃ și Gr. 12 (pl. 36/1--6,37/1--2). Și acestea credem că au fost folosite tot la plasele de pescuit.

Obiecte de podoabă

În această categorie de piese, putem înscrie un singur obiect descoperit aici. Este vorba de o pică fragmentară de os (pl. 28/3) din care nu ni s-a păstrat decît partea sa superioară, puternic calcinată de arderea secundară prin care a trecut se pare în momentul incendierii locuinței.

Plastica

În timpul cercetărilor de aici au fost descoperite numai trei figurine feminine din lut ars, fragmentare (pl. 28/1 ; 33/1...). Din punct de vedere tipologic ele sînt unitare. Aparțin tipului „fusiform“⁵⁴, cu picioarele reprezentate lipite cu un vîrf conic și reprezentarea genunchilor (pl. 33/1). Atributele sexuale sînt marcate prin linii incizate (pl. 28/1 ; 33/1 ;). Toate sînt modelate dintr-o pastă de bună calitate, cu nisip fin în compoziție, arse la maroniu-gălbui.

Interesant este și faptul că cele două fragmente (pl. 33/1...) descoperite în L₁ prezintă fiecare, pe părțile laterale câte două șiruri de impresiuni circulare. Cel de al treilea fragment a fost descoperit printre resturile L₂.

O piesă deosebită care din cauza stării ei fragmentare este dificil de încadrat într-un tip anume este cea de la pl. 21/2a—b. A fost descoperită în groapa nr. 12. Este modelată dintr-o pastă de bună calitate, arsă la roșu-gălbui cu nisip cu granulație fină, foarte bine finisată. Ar fi putut fi o măsuță de cult (altar ?, model de locuință ?), probabil dreptunghiulară. Se păstrează un fragment cu două picioare rotunde. La partea superioară este plată, cu o margine suprainălțată. Pe latura îngustă și parțial pe una din laturile lungi se păstrează decorul pictat, compus din cîte două benzi conturate cu linii late negre și cîmpul umplut cu cîte două linii de culoare roșie. Benzile astfel realizate sînt dispuse în unghi cu vîrfurile spre fiecare dintre picioare.

Probleme privind amenajarea și utilizarea spațiului.

Cercetările pe care le-am întreprins în această așezare din motive obiective nu au putut fi exhaustive. Din această cauză nici concluziile noastre nu pot fi ferme în cazul multor probleme pe care le abordăm.

În orice caz, socolim utilă menționarea cîtorva dintre observațiile noastre.

De la bun început trebuie să remarcăm că în ceea ce privește repartiția locuințelor — în spațiul folosit aici de aproximativ două ha — avînd în vedere planul așezării incomplet obținut, se pare că ele erau dispuse în trei șiruri aproximativ ordonate. De altfel, în cursul unei cercetări de teren, ulterioare, toamna, am putut observa aglomerări de chirpic și fragmente ceramice, care indicau existența a încă probabil trei locuințe, distruse de lucrările agricole care astfel completa planul nostru obținut prin săpături. În acest fel se pare că numărul locuințelor ar fi fost aproximativ de 15—16. În această situație, în centrul așezării se afla locuința nr. 2 care de altfel s-a și detașat din punctul de vedere al bogăției inventarului și a varietății sale. Locuința nr. 3, situată în imediata sa apropiere

⁵⁴ N. Borlescu, *Plastica cucuteniană din vechile colecții ale Muzeului de istorie a Moldovei*, în *Arh. Mold.*, II—III, 1964, p. 67 și urm. ;

Dragomir Popovici, Constantin Simiciuc, *Figurine din lut din vechile colecții ale muzeelor din județul Suceava (I)*, în *Suceava. Anuarul muzeului județean*, V, 1978, p. 961 și urm.

juducând după inventar, credem că ar fi putut fi mai curînd o anexă a sa. Aceeași situație ar putea fi și în cazul locuințelor nr. 7—8 și nr. 9—10.

Un aspect deosebit de interesant este acela că locuințele sînt relativ echidistante avînd astfel o suprafață aproximativ egală între ele. (Variațiile distanțelor fiind mici, de 4—5 m). Situația aceasta ar putea permite presupunerea că a existat de la bun început un plan coerent pentru construirea lor conform unui „model” preexistent. Desigur că aceste observații ar putea fi completate, discutate mai mult, dar ne propunem să ne oprim mai îndelung asupra lor cu altă ocazie.

Referitor la locuințe, se mai impun cîteva observații interesante. Cu regularitate, pe laturile de sud și est ale lor se aflau grupate mari cantități de fragmente ceramice care ne-au făcut să credem că exista un anume „obicei” de a păstra vasele în anumite locuri, în bună măsură, probabil în afara locuințelor, dar lângă acestea. Excepție face locuința nr. 2 în care s-au găsit numeroase fragmente ceramice și vase întregibile și în interiorul său.

Din cauza caracterului săpăturilor nu am putut să observăm cu siguranță care este raportul dintre numărul și mărimea gropilor cu resturi menajere și locuințe.

În ceea ce privește sistemul de construcție al locuințelor (folosim acest termen generic deși nu sîntem convinși că toate complexele cercetate au și fost efectiv folosite pentru locuire sau au fost destinate altor scopuri), am putut remarca faptul că nu toate aveau platformă masivă realizată din birne sau trunchiuri de copaci despicate și lut deasupra. Suprafața acestora pare să fi fost în medie de aproximativ 50—70 m². La fel, s-a putut observa că nu toate construcțiile aveau vetre, argument în favoarea ideii că nu toate erau efectiv locuite. Din cauzele enumerate mai sus la care se adaugă distrugerile provocate din vechime nu se poate afirma cu certitudine dacă au existat amenajări ale spațiului interior, locuibil, sau nu.

Risnițele sînt foarte puțin reprezentate.

Faptul că în suprafața săpată s-au găsit relativ puține resturi osteologice pune cîteva semne de întrebare. Practic, faptul că în zonele din imediata apropiere a locuințelor nu s-a putut săpa o suprafață mai mare nu ne ajută și deci nu știm dacă gropile de resturi menajere erau în număr mai mare sau mai mic și nici care le-ar fi fost conținutul. Situația observată în cazul gropii nr. 12 (12 a și 12 b) nu poate fi considerată ca fiind elocventă deoarece aceasta — judecînd pe baza conținutului său — probabil că a avut o destinație aparte. Dintre posibilele explicații, aceea că solul acid ar fi putut „distruge” oasele nu credem că poate fi luată în considerare. Mai probabil s-ar putea crede că acestea au fost „îndepărtate” intenționat, operațiune ce se putea face cu ușurință dacă nu pierdem din vedere pantele promontoriului pe care este plasată așezarea.

Observații cu privire la tipul de economie practicat

Acest capitol privitor la comunitatea umană ce a locuit la „Balta lui Ciobanu”, trebuie, indiscutabil analizat. Dar așa după cum am menționat deja, cercetarea noastră nu a fost exhaustivă și nici nu avem încă la dispoziție analiza resturilor osteologice ce au fost recoltate în decursul săpăturilor.

Totuși — sub rezerva confirmării, infirmării sau nuanțării lor viitoare — vom încerca în cele ce urmează să prezentăm cîteva observații făcute în timpul cercetărilor întreprinse.

Am putut remarca faptul că așezarea de aici a fost o așezare destul de mică (foarte probabil cu un număr de locuitori ce ar putea fi estimat în limitele a 50—70 indivizi), cu un statut și rol secundar în zonă.

Durata existenței sale, judecînd după calitatea construcțiilor și mai ales a refacerilor (reparări, lipituri, ale pereților, platformelor, etc.), pare să fi fost redusă, poate cel mult o generație. De altfel, în zonă, la distanța de aproximativ 4—5 km, în cursul unor periegeze pe care le-am efectuat, am observat existența a alte două așezări cucuteniene ce par să fi datat tot din (sau și din) faza Cucuteni B.

Caracteristicile zonei ne fac să credem că principala sursă de hrană o reprezintă agricultura (pleava și paie observate în compoziția chirpicilor ar putea fi o dovadă deși nu foarte elocventă în acest sens). Împotriva acestei idei ar putea fi amintit faptul că

nu s-au descoperit unelte considerate în mod tradițional ca fiind folosite în agricultură sau numărul mic de rîșnițe.

Descoperirile de greutatea de plase, de pescuit, ar sugera la rîndul lor faptul că pescuitul ar fi putut avea o importanță mai mare.

Prezența lemnelor fasonate (de formă triunghiulară sau dreptunghiulară în secțiune transversală) folosite la realizarea locuințelor sugerează o oarecare pricepere în ceea ce privește prelucrarea lemnului.

Relativ numeroasele așchii de debitaj din silex par să indice prelucrarea uneltelor pe loc.

Descoperirea unei singure fusaiole deși s-ar putea datora metodei de cercetare ar putea avea importanța sa.

De asemeni, faptul că în suprafața cercelată cantitatea resturilor osteologice este redusă ridică o serie de semne de întrebare care s-ar putea să fie clarificate de analiza acestora (care este în curs de efectuare).

O altă observație se mai impune. Referitor la ceramică, privită în ansamblu — deși ea este foarte puternic corodată s-a putut evidenția faptul că deși înregistrăm o relativă varietate a formelor (între care predomină vasele biconice, cele tronconice, capacele și paharele, alături de ceramica de uz comun) din punct de vedere tehnologic remarcăm o anumită „nesiguranță”, în execuția lor. Au fost observate relativ multe vase asimetrice, o slabă calitate a pastei, lipsa unui finisaj de bună calitate, etc. Aceste observații concordă spre ideea că ceramica a fost lucrată undeva în zonă, probabil nu la mare distanță de așezare, de meșteri care nu stăpîneau foarte bine tehnica modelării lutului și mai ales a obținerii unor forme perfecte.

Este posibil ca și raritatea uneltelor de piatră — topoarele în special — să aibă o anumită semnificație. La aceasta trebuie să remarcăm lipsa totală a pieselor de cupru, situație care totuși, dacă avem în vedere tipul de așezare și importanța sa nu trebuie să ne mire.

Din prezentarea cit mai completă a datelor avute la dispoziție în urma cercetărilor arheologice efectuate de această așezare reies câteva aspecte importante.

Primul ar fi acela că la „Balta lui Ciobanu” avem de a face cu o așezare rurală, cu un grad scăzut de polarizare, a cărei durată credem că nu poate fi extinsă la mai mult de o generație.

Locuitorii săi se ocupau probabil în principal cu agricultura. Pescuitul, judecînd prin prisma inventarului arheologic pare că ocupa un loc destul de important. Creșterea animalelor sau vîntoarea rămîn încă de lămurit pînă la analiza și interpretarea resturilor osteologice. Oricum, cantitatea lor mică ar putea fi semnificativă.

Prelucrarea silexului ca și olăria se pare că erau practicate de asemeni pe loc.

Un loc important pare să-l fi ocupat și prelucrarea lemnului.

Problema cea mai importantă este aceea legată de planul așezării. Disponerea locuințelor în șiruri ca și distanțele relativ egale dintre ele demonstrează nu numai o anumită concepție ci și un anumit nivel al organizării sociale cu atît mai mult cu cît aici avem o așezare „de tip rural”, probabil secundară ca importanță în cadrul așezărilor cucuteniene din zonă.

În ceea ce privește încadrarea cronologică, după cum a reieșit în principal din analiza materialului ceramic, se poate afirma apartenența ei la faza B a culturii Cucuteni. Foarte probabil etapei B₁, mai curînd către începutul acesteia. În condițiile corodării ceramicii, analiza gamei și frecvenței formelor sugerează aceasta. Se pot astfel aminti (pe lângă decorul păstrat în cazul cîtorva vase) relativ numeroasele capace de tip „coif suedez” și frecvența paharelor și amforelor, tipul de idoli.

Semnificativă poate fi în acest sens absența castroanelor tipice pentru faza B a culturii.

Interesantă rămîne și situația conform căreia în cadrul ceramicii de „tip C” nu apare de loc decorul realizat prin impresiuni de șnur, ca și prezența capacului cu attribute antropomorfe de tradiție vinciană, cu o lungă evoluție în mediul culturii Cucuteni după cum am văzut.

In 1985–1986, at the time and within the area of some land improvement works, at the point called „Balta lui Ciobanu“, rescue archaeological excavations were performed (Tb. no. 1). Eight dwellings have been investigated exhaustively and four other ones partly (Tb. no. 2): the total number of dwellings in the settlement was likely to have been up to 15–16.

Based on the research results, the settlement was estimated to have existed at the beginning of the B₁ phase of Cucuteni culture.

As the archaeologists could notice, the dwellings were strongly built, although not all of them had floors, some of them had fireplaces inside. It was also interesting to point out that the dwellings were located in 3 rows at equal distance from each other. The dwelling no. 2 was the richest among them.

The large amount of pottery was severely corroded. Some pots were clumsily made. One could notice that the “type C” pottery was lacking in “Schnurdekor”.

Besides flint artefacts and several polished stone axes, weights for fishing nets and a spinning wheel were found. No metal tool was discovered.

From the archaeologist's point of view, the pit no. 12 is to be pointed out. There a large amount of vessel, pottery fragments and bones could be found. Among the pottery pieces one should emphasize upon an altar fragment and a small lid with anthropomorphic shape of Vinča type.

Summing up the outcomes of the research works performed in that area, the authors drew the conclusion that there existed a settlement built according to a pre-established plan of a rural type with a low organisation level and an economy based on agriculture. The role played by fishing, animal breeding and hunting is to be determined after the analysis on the bone remains.

Popovici Dragomir, Buzdugan Costachi, Alexoaic Ioan

EMILIAN ALEXANDRESCU
CORNELIU BELDIMAN
MARIN CÂRCIMARU
STEVEN B. MERTENS

Săpăturile arheologice efectuate de-a lungul unei perioade de peste 10 ani în peștera Cioarei, precedate de cele din peștera Muierilor, au creat în regiunea subcarpatică a Olteniei premisele cercetării sistematice a uneia din microzonele de evoluție a paleoliticului cuarțitic.

Încercînd o înțelegere complexă a paleoliticului cuarțitic în cadrul Subcarpaților Olteniei, am inițiat un plan de cercetare care să facă o evaluare reală a potențialului arheologic în endocarstul dintre bazinele Jiului și Tismanei (fig. 1). În acest sens am considerat utilă depistarea, într-o primă etapă, a peșterilor care ofereau condiții optime de locuire în paleolitic și sondarea celor mai accesibile dintre ele.

Demersul nostru a fost facilitat de faptul că, în cea mai mare parte, regiunea este cercetată din punct de vedere speologic¹. De asemenea, asupra unor peșteri C. S. Nicolăescu-Plopșor și C. N. Mateescu au făcut o evaluare primară a potențialului habitajional în preistorie².

Colectivul nostru³ și-a propus, în anul 1991, să efectueze sondaje arheologice și stratigrafice în peșterile Vulpii de la Boroșteni și „Dîlma Peșterii” de la Dobrița.

Peșterile cercetate sînt situate pe rama sudică a M-șilor Vilcan, în apropierea contactului acestora cu rama nordică a depresiunilor interne ale Subcarpaților Olteniei.

PEȘTERA VULPII

Peștera Vulpii este plasată în preajma satului Boroșteni, com. Peștișani, jud. Gorj, la circa 1 km în aval de peștera Cioarei (fig. 2/1). Ea a fost săpată într-o culme calcaroasă de vîrstă baremian-apțiană care coboară din Piatra Boroșteni și flanchează valea Bistricioarei pe partea stîngă. Peștera se găsește la altitudinea absolută de 400 m și altitudinea relativă de 60 m (fig. 2/2); nu figurează în catalogul peșterilor din România, nefiind cartată de speologi.

Intrarea peșterii este orientată spre VSV, lărgimea ei actuală, la nivelul sedimentului de umplere, este de 3,30 m, iar înălțimea nu depășește 1,45 m (fig. 2/3 și 3).

Argumentele care ne-au călănzit la alegerea acestei peșteri au fost următoarele: orientarea favorabilă; caracterul său fosil; existența evidentă a unui depozit de o grosime apreciabilă; sursa de materie primă din valea Bistricioarei, caracterizată prin prezența masivă a cuarțitelor și dioritelor; vecinătatea cu peștera Cioarei, în care cercetările au

¹ Tr. Constantinescu, *Considérations sur les grottes situées entre les rivières Șușița Verde et Sobodol (monts Vilcan — Carpates Méridionales)*, Trav. Inst. Spéol. “Emile Racovitza”, XIV, 1975, p. 105–188; I. Vintilescu, Tr. Constantinescu, G. Diaconu, *Grottes, phénomènes karstiques et situation hydrologique dans la vallée de la Șușița Verde (Monts du Vilcan)*, Trav. Inst. Spéol. “Emile Racovitza”, IX, 1970, p. 9–33.

² C. S. Nicolăescu-Plopșor, C. N. Mateescu, *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, SCIV, 6, 1965, 3–4 p. 391–409.

³ E. Alexandrescu — Muzeul Național de Istorie a României; C. Beldiman, M. Cărcimaru — Institutul de Arheologie al Academiei Române, București; S. B. Mertens — Department of Anthropology, University of Illinois Urbana-Champaign, U.S.A. Cercetările s-au desfășurat în perioada 27 septembrie — 12 octombrie 1991. Ilustrația grafică și fotografică a fost executată de C. Beldiman.

dovedit existența omului în paleolitic⁴; necesita a lămuririi structurii habitatului paleolitic în microzona respectivă; altitudinea relativă mai ridicată a peșterii Vulpii în raport cu a peșterii Cioarei presupunea vechimea mai mare a celei dintâi.

Avându-se în vedere că sedimentul umple spațiul interior al peșterii pînă aproape de plafon, singura modalitate de a iniția săparea depozitului rămînea executarea unei secțiuni longitudinale dinspre intrare spre părțile profunde (fig. 3).

Crearea unui culoar de acces prin sediment pentru a ajunge în spațiul din interiorul peșterii a prilejuit următoarele observații: există un plafon foarte apropiat de suprafața depozitului — la circa 20—30 cm; sedimentul are o înclinare spre NE, deci nici ventral, nici spre partea laterală stîngă a spațiului peșterii privit dinspre intrare. În acest fel s-a dovedit că efectuarea unei săpături arheologice, prin trasarea unei secțiuni în interior este extrem de dificilă, avîndu-se în vedere necesitatea evacuării sedimentului excavat, ca și săparea propriu-zisă a depozitului.

Din păcate, o seamă de dificultăți majore aveau să împiedice realizarea secțiunii care urmărea penetrarea depozitului. Astfel, la adîncimea de 270 cm a apărut un bloc de calcar care a împiedicat continuarea săpăturilor aproape pe întreaga suprafață a secțiunii. S-a putut observa că sub blocul de calcar se produce schimbarea culorii sedimentului, care devine brun-roșcat, ceea ce dovedește o discordanță sedimentologică. După aspect, acest depozit aparține pleistocenului (culoare roșcat-gălbui).

Toate încercările de a disloca blocul de calcar au fost zadarnice, duritatea și grosimea acestuia, precum și spațiul mic al secțiunii făcînd imposibilă spargerea sa.

Intrucît confirmarea săpăturilor depășea posibilitățile noastre, am fost obligați să le întrerupem.

În anul 1986 s-a executat, de către E. Alexandrescu, un sondaj constînd dintr-o casetă de 2,5/1,5 m, plasată la intrarea în peșteră (fig. 3). Cu acest prilej s-au descoperit fragmente ceramice aparținînd evului mediu tîrziu, geto-dacilor și culturilor Basarabi și Coțofeni.

În anul 1991 s-a continuat adîncirea casetei pînă la nivelul de 270 cm. Coloana stratigrafică se prezintă astfel (fig. 4):

I. 0—66 cm: sediment roșcat închis brun (5 YR 3/3), lutos-nisipos cu bucăți de calcar avînd dimensiuni între 3—5 mm și 20 cm (apar fragmente ceramice medievale tîrzii sau moderne).

II. 66—170 cm: sediment roșcat închis brun (5 YR 3/2), lutos slab nisipos, cu bucăți de calcar de aceleași dimensiuni ca în nivelul precedent (fragmente ceramice geto-dacice și aparținînd culturii Basarabi).

III. 170—180 cm: sediment roșcat-brun (5 YR 4/3) lutos, plastic în stare umedă, cu structură miceliană în desprinderi. În unele zone nivelul este lipsit de blocuri de calcar, ceea ce îi conferă o structură mai omogenă. În raport cu stratul de deasupra, slabe ten-dințe de acumulare a oxizilor de mangan și fier.

IV. 180—270 cm: sediment roșcat închis brun (5 YR 3/2), lutos cu bucăți de calcar de mici dimensiuni (fragmente ceramice și o piesă de silex aparținînd culturii Coțofeni).

V. 270—305 cm: sediment gălbui-roșcat (5 YR 5/6—5/8), cu structură lutoasă, foarte plastic, lipsit de orice fel de acumulări de oxizi de mangan și fier, cu slabe pigmen-tații mai deschise, în general de nuanță gălbui.

Din sondajul efectuat în peștera Vulpii au rezultat 35 fragmente ceramice repar-tizate astfel stratigrafic și cronologic: cinci fragmente medievale tîrzii sau moderne (fig. 7/6—9), de la vase Ercan cu una sau două torți, lucrate la roată din pastă zgrun-urcasă de culoare brun-gălbui și decorate cu benzi de culoare cărămizie.

⁴ Ibidem: M. Cărciumaru, Interglaciularul Boroșteni (Eem-Riss-Würm-Mikulino) și unele considerații geocronologice privind începuturile musterianului în România pe baza rezultatelor palinologice din peștera Cioarei-Boroșteni (jud. Gorj), SCIVA, 28, 1977, 1, p. 19—36.

Cinci fragmente ceramice geto-dacice (fig. 7/3—5), două de la vase-borcan luate cu mîna, din pastă grosieră, brun-cenușie și decorate cu briuri alveolare dispuse orizontal sau în ghirlande, o cană lucrată cu mîna din pastă grosieră, lustruită și un fragment de buză de cană, lucrată la roată din pastă fină, lustruită.

Două fragmente de străchini aparținînd culturii Basarabi (fig. 7/1—2), luate cu mîna din pastă compactă, de culoare brună cu pete negre, avînd suprafața lustruită și buza întoarsă spre interior; unul dintre ele prezintă caneluri oblice pe buză și umăr cu decor de triunghiuri incizate, opuse la vîrf, cu suprafața hașurată, încrustate cu substanță albă calcaroasă.

Din nivelul IV (180—270 cm) provin 17 fragmente ceramice aparținînd culturii Coțofeni (fig. 5/1, 3—8), vase-borcan din pastă grosieră, brun-cărămizie, unele cu suprafață barbotinată și vase din pastă fină cu mult nisip, de culoare neagră-cenușie, decorate cu caneluri largi. Tot culturii Coțofeni se atribuie un gratoar lucrat pe bot de lamă din silex de culoare brun-deschisă (fig. 5/2).

PEȘTERA „DIN DILMA PEȘTERII“ — cod 2113/39

În anul 1955, C. S. Nicolăescu-Plopșor și C. N. Mateescu, într-un articol în care erau prezentate cercetările de teren, mai ales din peșterile din regiunea Cerna-Olt, remarcă cu privire la peștera „Din Dilma Peșterii“ că: „sigur a putut adăposti omul în diferite epoci. O săpătură aici ar da rezultate interesante“⁵.

Desigur că pe reputații cercetători menționați i-au impresionat, ca și pe noi, cîteva trăsături caracteristice peșterilor locuite în paleolitic: caracterul fosil, cu suprafața restrînsă propice unei locuiri; lipsa totală a curenților; poziția dominantă, care oferea un excelent punct de observație de-a lungul văilor ce înconjoară culmea respectivă; existența unui sediment complet orizontal; materia primă din văile apropiate, caracterizată prin prezența unor roci care puteau fi folosite la obținerea uneltelor în paleolitic.

Peștera „Din Dilma Peșterii“ este situată la 650 m altitudine absolută și 85 m altitudine relativă, la circa 4,5 km nord de satul Dobrița, comuna Runcu, jud. Gorj (fig. 8/1). Ea a fost săpată în calcare de vîrstă aptian-jurasică medie, în partea superioară a culmii denumită „Dilma Peșterii“ (fig. 8/2). Aceasta flanchează valea Igirosu, afluent pe dreapta al Șușiței Seci. Peștera este de mici dimensiuni, lungimea sa nedepășind 14 m, lățimea variînd între 1 m în partea terminală și 4 m în prima parte (fig. 8/3—4). Înălțimea maximă de 5,5 m se înregistrează în cea de-a doua jumătate a peșterii.

Condițiile microclimatice sînt extrem de favorabile, intrucît spațiul este complet închis, în partea profundă a grotci pereții și plafonul fiind uscați; faza fosilă a fost probabil de lungă durată. Menționăm că pe văile apropiate se găsesc multe roci care puteau să ofere materia primă necesară prelucrării utilajului litic. Aceste văi traversează zonele ce aparțin seriei de Lainici-Păiuș, caracterizate prin existența cuarțitelor și gnaisurilor și prezența la suprafață a rocilor magmatice de tipul microdioritelor și granitelor. Printre aceste văi se numără și cea a Șușiței Seci.

Sondajul din peștera „Din Dilma Peșterii“ a constat din executarea unei casețe cu dimensiuni de 2/1 m, plasată la 5 m de intrare (fig. 9).

Stratigrafia este următoarea (fig. 10):

I. sediment brun-închis (7, 5 YR 3/2) destul de compact, desprinderi anguiare, pigmentat cu resturi de cărbune și arsură;

II. sediment gri-închis (7, 5 YR N 4—N 3) stratificat, cu aspect cenușos, lipicios în stare umedă, pulverulent în stare uscată. Cenușa provine probabil de la o vatră;

III. sediment negru (2, 5 YR N 2, 5) aspect granular rezultat probabil în urma proceselor de ardere, cu mult cărbune în conținut;

⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, C. N. Mateescu, op. cit., p. 391—394.

IV. sediment roșcat-închis brun (5 YR 3/4) structură glomerulară, textură lutoasă, fără urme de arsură ;

V. sediment roșcat-brun (5 YR 4/3) textură lutoasă cu desprinderi angulare și structură fibroasă pe fețele de desprindere, cu urme evidente de cărbune ;

VI. sediment negru (7,5 YR N 2, 5) cu mult cărbune și urme de arsură care îi conferă un aspect prăfos ;

VII. sediment gălbui-brun (10 YR 5/4) de aspect marmorat din cauza existenței unor pigmenți de sediment de culoare galbenă (10 YR 7/6). Structura generală rămâne cea lutos-nisipoasă în care sînt incluse foarte fine pietricele de calcar ;

VIII. sediment gălbui-închis brun (10 YR 4/4) textură lutoasă cu urme de arsură și aporturi de fragmente fine angulare de calcar de 2--3 cm ;

IX. sediment gălbui-brun (10 YR 5/4) cu pigmenți de culoare galbenă (2, 5 YR 8/8) textură lutoasă foarte slab nisipoasă și structură lipicioasă ;

X. sediment maroniu-galben (10 YR 6/6) lutos-nisipoasă cu aspect loessoid și textură pulverulentă. Apar intercalații foarte fine de aspect lutos și culoare gălbui-închis brun (10 YR 4/4) ⁶.

În peștera „Din Dilma Peșterii“ s-au recoltat fragmente ceramice medievale tîrzii (sec. XVIII—XIX) din primul nivel (0--0,40 m), provenind de la vase-borcan lucrate la roată, poroase, din pastă zgrunțuroasă, de culoare cenușie-negricioasă sau gălbui roșcată, cu una sau două torți, unele decorate pe buză și pe toartă cu benzi pictate de culoare cărămizie (fig. 12).

Între 0,20 și 0,40 m s-au surprins resturile unei vetre medievale tîrzii, cu un strat de cărbune la bază și o mare cantitate de cenușă.

Între 0,40 și 1,10 m s-au găsit fragmente ceramice aparținînd culturii Coțofeni, provenind de la vase-borcan din pastă grosieră, compactă sau friabilă, cu grade diferite de ardere, avînd ca degresant nisip cu pietricele. Nuanța pastei variază de la roșu-cărămiziu la brun-cenușiu. Ca ornamente „se disting : linii paralele simple incizate oblic pe corp, benzi horizontale de linii scurte oblice incizate în zona umărului sau pe partea superioară a vaselor, linii grupate în fascicule radiale incizate (fig. 11/1—3, 6—7, 11—12, 15, 17).

Categoria fină cuprinde ca forme străchini, castroane, cești, amfore cu pereți subțiri, modelate din pastă omogenă avînd ca degresant nisip fin. Nuanțele variază de la roșu-cărămiziu la brun-cenușiu. Gama ornamentală include : linii paralele simple incizate oblic, linii paralele horizontale și scurte verticale, dispuse pe corp, gît sau buză, benzi de linii scurte dispuse în unghi drepte aflate pe partea interioară a buzei. Aceste ornamente sînt realizate prin împunsături succesive cu un vîrf ascuțit sau bont ; pe unele porțiuni liniile respective păstrează urmele incrustării cu substanță albă calcaroasă (fig. 11/4—5, 8—10, 14, 19).

În afara fragmentelor ceramice, din depunerea Coțofeni mai provin cinci fragmente osteologice, două de coaste, două așchii de oase lungi și un străpungător lucrat pe așchie, cu urme de polizare (fig. 11/13). La acestea se adaugă două așchii de cuarțit, greu de încadrat tipologic (fig. 11/16, 18).

Între 0,70 și 0,80 m s-a observat extremitatea unei vetre Coțofeni sub forma unei benzi de cărbune cu o grosime de 5—10 cm.

Pe baza analogiilor cu descoperirile din restul ariei culturii Coțofeni, materialele de la Dobrița-Peștera „Din Dilma Peșterii“ se pot încadra „grosso modo“ (în special fragmentele ceramice decorate) în faza a III-a a acestei culturi ⁷. Efectuarea unor săpături mai ample aici poate releva și existența altor faze de evoluție, judecînd după grosimea stratului de cultură.

⁶ Culoarele au fost stabilite după Munsell Soil Colour Charts, 1971.

⁷ P. I. Roman, Cultura Coțofeni, București, 1976, p. 43—47 (faza a III-a). Pentru analizele vezi planșele de la p. 129—213.

În interfluviul Tismana—Jiu a fost relevată prezența a 17 puncte de locuire Coțofeni în mediul exo- sau endocarstic⁸; dintre acestea, 6 se plasează în peșterile din raza localităților Boroșteni, Runcu și Dobrița. Comunitățile culturii Coțofeni foloseau curent peșterile din zona submontană sau montană ca adăposturi în deplasările pentru pășunatul turmelor. Așezările stabile se aflau mai la sud, în depresiunile subcarpatice⁹ fenomen ilustrat în zonă prin așezarea de terasă descoperită la Stănești¹⁰.

Fragmentele ceramice aparținând culturii Basarabi din peștera Vulpiei de la Boroșteni marchează primul punct sigur în regiunea nordică a Olteniei, unde astfel de descoperiri lipseau până în prezent¹¹. Pe această bază, alte fragmente ceramice hallstattiene publicate de C. S. Nicolăescu-Plopșor de la Boroșteni—peștera Cioarei și Curpen-Dîlma Izvorului pot fi atribuite aceleiași culturi¹².

Prezența geto-dacică în zonă este semnalată, în afara peșterii Vulpiei, la Runcu, de unde provin un fragment de toartă de amforă rhodiană ștampilată, databilă în sec. III—II î.e.n. și un depozit compus din 7 coase de fier¹³.

CERCETĂRI DE SUPRAFAȚĂ

În anul 1991 au fost cercetate peșterile de pe văile Bistricioarei, Sohodol și Șușița Verde. Dintre acestea, un interes deosebit din punct de vedere arheologic prezintă următoarele:

PEȘTERA PĂTRUNSA — cod 2114/4

Este situată în versantul drept al văii Sohodolului, la 30 m altitudine relativă și 460 m altitudine absolută¹⁴ (fig. 13/1—2). Se pare că ea a fost modelată de un curs subteran al râului Gropu, care în amonte de confluența cu Sohodolul intră în calcare și reapare printr-un ponor la baza peșterii, la nivelul actual al râului, în punctul cunoscut sub numele de Resurgența de la Pătrunsa (fig. 13/3). În fundul peșterii se află un mic lac de 2 m adâncime, al cărui nivel este în directă legătură cu etajul inferior al peșterii.

Peștera Pătrunsa prezintă o intrare foarte largă, cu un imens bloc prăbușit din peretele abrupt al defileului (fig. 13/4). Gura peșterii, orientată spre ESE, este plasată la baza abruptului calcaros, la contactul acestuia cu un con de grohotiș, ceea ce face accesul facil pe o potecă ce străbate transversal conul respectiv (fig. 14). Intrarea în peșteră este precedată de o platformă largă, ușor înălțată în raport cu sedimentul descendent al peșterii; interiorul este spațios și bine luminat. În ansamblul ei, prin caracterele amintite, peștera putea constitui un bun adăpost pentru omul preistoric. Se mai poate aminti existența cuarțitelor, dioritului, andezitului granitului în prundișurile văii Sohodolului. Singurul semn de întrebare este ridicat de lipsa, pe valea pârului, a unor bazine mai largi, care în general erau preferate de omul preistoric și de poziția spre adâncul defileului a peșterii, probabil mai greu accesibilă în trecut. Pentru a putea lămuri exact această situație se impune executarea unui sondaj, cu atât mai mult cu cât C. S. Nicolăescu-Plopșor și C. N. Mateescu amintesc prezența unor fragmente ceramice Coțofeni¹⁵.

⁸ C. S. Nicolăescu-Plopșor, C. N. Mateescu, op. cit., p. 391—409; D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 76, pl. 1; P. I. Roman, op. cit., p. 79—86 și pl. 2.

⁹ *Ibidem*, p. 77—78.

¹⁰ D. Berciu, op. cit., loc. cit.

¹¹ A. Vulpe, *Zur Entstehung der geto-dakischen Zivilisation, Die Basarabikultur, Dacia, N. S.*, 30, 1986, p. 68—71; fig. 13/2, 10; fig. 16/1—2, 13; fig. 19.

¹² C. S. Nicolăescu-Plopșor, C. N. Mateescu, op. cit., p. 402—405, fig. 10, 1—2.

¹³ *Ibidem*, p. 402—403, 405—406, fig. 11—12.

¹⁴ Tr. Constantinescu, op. cit., loc. cit.

¹⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, C. N. Mateescu, op. cit., p. 393—394.

Grota prezintă în fapt toate caracteristicile unui adăpost sub stîncă. Prima semnalare a fost făcută de C. S. Nicolăescu-Plopșor și C. N. Mateescu, care descriau aici existența unei desen parietal animalier, trimis ulterior la Paris pentru expertiză ¹⁶. Alte amănunte privind resturi de cultură materială, în mod surprinzător, nu se dau ¹⁷.

Adăpostul Oilor este situat pe stînga văii Șușița Verde, la 25 m altitudine relativă, nu departe de satul Vaidei (fig. 15/1). Lărgimea lui este la intrare de circa 30 m, înălțimea variază între 2 și 4 m (fig. 15/2 — 3). Pe latură nordică pătrunde masa de calcar cu 4—8 m, latura sudică ajunge la aproape 20 m ¹⁸ (fig. 16). Deschiderea este îndreptată spre vest, iar interiorul său pare a conține un sediment suficient de gros pentru a presupune existența unei locuiri preistorice.

PEȘTERA FRUMOASĂ — cod 2113/9

Prezintă o intrare sub forma unui adăpost cu o deschidere de aproximativ 22 m și o profunzime de pînă la 6 m. Înălțimea adăpostului este de circa 4 m.

Din adăpost se desprind 4 galerii de diferite lungimi, care totalizează împreună 95 m. Lărgimea lor variază între 0,50 și 2 m, iar înălțimea medie între 0,30 și 1 m ¹⁹. Atît adăpostul cît și galeriile sînt complet uscate și conservă un sediment de la suprafața căruia speologii au recoltat numeroase fragmente ceramice și un vas mic aparținînd culturii Coțofeni.

În categoria peșterilor de interes sub raport arheologic includem de asemenea : Peștera cu Două Uși de pe valea Șușiței, peșterile Pirlazului, Laptelui, Lupului, Strunga Mare, toate de pe valea Sohodolului ²⁰.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN THE KARSTIC AREA OF THE SOUTHERN VILCAN MOUNTAINS

Abstract

The archaeological systematic researches in the karstic southern region of the Vilcan mountains (fig. 1), were started in 1955 by C. S. Nicolăescu-Plopșor and C. Mateescu (note 2). They maked small excavations in the Cioarei cave at Borošteni and, from 1956, in the Muierilor cave at Baia de Fier. In this way were created the premises of the systematic researches of the Mousterien Quartzite culture in the zone between Tismana and Olt valleys.

¹⁶ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Un desen paleolitic în Oltenia ?, Arhivele Olteniei, VIII, 1929, p. 41—42

¹⁷ C. S. Nicolăescu-Plopșor, C. N. Mateescu, op. cit., p. 391.

¹⁸ I. Vintilescu, Tr. Constantinescu, G. Diaconu, op. cit., loc. cit.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ C. S. Nicolăescu-Plopșor, C. N. Mateescu, op. cit., p. 391—394 : informații furnizate de Tr. Constantinescu și G. Diaconu. Vasul descoperit în Peștera Frumoasă se află în colecția lui G. Diaconu.

C. BUZDUGAN

Proiectarea de construcții hidrotehnice pe valea râului Buzău, a determinat desfășurarea unei campanii arheologice pentru identificarea și cercetarea măcar sumară a obiectivelor aflate în zonele afectate de diverse lucrări.

Rezultatul cercetărilor de teren întreprinse de Muzeul Național de Istorie a României în perioada anilor 1986—1987, a fost descoperirea într-un teritoriu mai puțin cunoscut din punct de vedere arheologic a unor obiective de interes deosebit¹. Printre ele sînt notabile două descoperiri de pe teritoriul satului Valea Viei, comuna Pătirlagele, care au și constituit obiectul unor sondaje de informare, efectuate în vara anului 1987.

Prima descoperire pune în evidență resturi ale unui mormînt de epocă Latène, apărute pe Dealul Viei, iar cea de a doua existența unei așezări preistorice în punctul „Virful Stîinii”.

1. Sondajul arheologic de pe Dealul Viei

Situat în partea de nord-est a satului, Dealul Viei se prezintă sub forma unui promontoriu înalt (533 m). Împreună cu alte dealuri cu culmi înalte, despărțite unele de altele prin văi largi, el flanchează pe dreapta Buzăului depresiunea Pătirlagele, situată în zona de trecere de la treapta montană la cea subcarpatică.² Dealul, cu pante foarte rezezi, se termină printr-un platou cu o ușoară înclinare spre sud-est. Pe versantul lui estic, ca și pe cel sudic de altfel, au loc alunecări în trepte care formează terasări. Aceste alunecări de teren au prilejuit apariția la piciorul vestic al pantei de sud a unui mormînt din perioada comunei primitive, ale cărui rămășițe au fost surprinse de unii elevi de la Școala generală din Valea Viei.

Din informațiile lor reieșea că mormîntul mai păstra resturi ale unui schelet uman și două obiecte: probabil, un pumnal de fier și un vas. După obiectele de inventar, din nefericire dispărute, mormîntul ar putea fi atribuit perioadei tîrzii a primei epoci a fierului sau Latène-ului timpuriu.

Puțin mai spre est de locul menționat, în malul unei gropi de unde sătenii scoteau lut, apăruseră, în toamna anului 1986, un mormînt de incinerare din inventarul căruia ne-au parvenit fragmente de vase de lut și 3 virfuri de săgeți fragmentare.³

Pentru cercetarea completă a mormîntului cît și pentru a stabili dacă această descoperire este izolată sau poate fi eventual integrată într-o necropolă s-a întreprins, așa cum subliniam mai sus, un sondaj arheologic. Astfel, s-a procedat la taluzarea malului format prin prăbușirea terenului spre piciorul vestic al pantei de sud, ajungîndu-se la săparea unei secțiuni lungi de 13 m, a cărei lățime variază între 1—1,50 m (fig. 1/3). În același timp a fost taluzat malul gropii unde apăruse mormîntul de incinerare, notat în documentația științifică M 1, din inventarul căruia au mai fost recuperate încă 4 virfuri de săgeți de bronz și cîteva fragmente ceramice, împreună cu oase umane calcinate și cărbuni.

¹ Petre I Roman, *SCIVA*, 27, 1986, 1, p. 30.

² D. Bălțeanu, *Geografia județului Buzău și a împrejurimilor*, București, 1971, p. 71—79.

³ Descoperirea ne-a fost semnalată de inv. Traian Ștefănescu, căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

Din punct de vedere stratigrafic, s-a constatat următoarea succesiune: solul vegetal actual, în mare parte erodat, suprapune pe alocuri un strat de pământ galben granulos. Pe unele porțiuni se află un strat galben prăfos, rezultat prin alunecări de teren, care suprapune solul brun-cafeniu. Acestui strat îi urmează solul brun-gălbui, care suprapune pământul galben (fig. 1/1).

Profilul stratigrafic indică o erodare puternică a solului, datorată abruptului versantului. De asemenea se constată că între solul vegetal și stratul brun-cafeniu sînt interpușe lentile groase de pământ negru explicabile prin alunecări succesive, care au provocat, desigur, distrugerea unor morminte. Alunecările de teren ce s-au produs de-a lungul timpului explică, pe de altă parte, și adîncimea relativ mare la care au apărut resturile mormintului cercetat.

După observațiile ce s-au făcut, M 1 se înscrie în categoria mormintelor de incinerare în urnă. Groapa sepulcrală, săpată pînă la linia de interferență a solului brun-cafeniu cu cel brun-gălbui, este de formă cilindrică, în profil, cu diametrul de 0,70 m. Resturile de cremație, rezultate de la arderea defunctului, împreună cu piesele de inventar, au fost introduse într-o urnă, acoperită cu capac, depusă cu gura în sus.

Vasul care a îndeplinit funcția de urnă funerară este lucrat cu mîna din pastă amestecată cu nisip și pietricele, de culoare gălbule pe ambele suprafețe și brună în profil. Fragmentele recuperate reconstituie un vas de dimensiuni medii, în formă de borcan, prevăzut sub buză cu brîu orizontal crestă (fig. 2/1).

Strachina, folosită drept capac, este de asemenea lucrată cu mîna, din pastă fină, de culoare brun-cenușie. După puținele fragmente ce au fost salvate, ea are formă tronconică, cu umerii ușor rotunjiți, deschiderea largă și buza mult evazată (fig. 2/2).

Din inventarul funerar menționăm 7 virfuri de săgeți de bronz, într-o stare de conservare precară. Săgețile, apărute printre resturile de oase calcinate, sînt în trei muchii cu aripioare (fig. 2/3).

Ceramica descoperită în M 1 intrinește trăsăturile formal-tipologice caracteristice produselor populației traco-getice. În special vasul-urnă, atît prin formă cît și prin decor, are analogii în descoperirile getice de la Slobozia,⁴ datate în secolele V—IV î.e.n. La fel, virfurile de săgeți de bronz, de tipul celor prezentate, se întîlnesc în număr mare la Slobozia.⁵ O formă mai evoluată reflectă strachina capac, mai ales prin buza ei mult evazată. Dar, acest element o apropie de unele exemplare din necropolele hallstattiene tîrzii de la Birsești⁶, Ferigile⁷ și Recea,⁸ atribuite populației traco-getice și încadrate cronologic în perioada cuprinsă între secolele V—VI î.e.n.

Pe baza paralelismelor evidențiate mai sus, descoperirea de la Valea Viei se înscrie deci în grupul hallstattan traco-getic Birsești-Ferigile, în a cărui evoluție cronologică necropola de la Slobozia, datată în secolele V—VI î.e.n., reprezintă ultima verigă.⁹ Ori, mormîntul de la Valea Viei are cele mai strînse analogii cu descoperirile de la Slobozia, ceea ce permite încadrarea lui cronologică în secolele V—IV î.e.n.

Sondajul practicat, chiar dacă n-a rezolvat decît parțial problemele pentru care a fost inițiat, are totuși meritul de a fi demonstrat prezența aspectului cultural Birsești-Ferigile pe valea riului Buzău. Totodată, el a deschis calea pentru admiterea ipotezei că descoperirile menționate pot reprezenta extremitatea nordică a unei necropole ce se întindea spre sud-vest sub actuala vatră a satului Valea Viei. Aceasta cu atît mai mult cu cît în apropiere de locul descoperirii mormintelor, pe ulița bisericii, în profilul malului de vest al unei rișe, au fost identificate vestigii ale unei așezări constînd din fragmente de vase lucrate cu mîna sau la roată, cu forme caracteristice Hallstatt-ului tîrziu și Latène-ului timpuriu. Pe baza acestor resturi de cultură materială existența unei necropole în preajma

⁴ C. Buzdugan, *Carpica*, 1, 1968, p. 82, fig. 3/6.

⁵ *Ibidem*, p. 85, fig. 6/1.

⁶ Sebastian Morintz, în *Materiale*, 5, 1959, p. 357, fig. 3/1 ; 6, 1959, fig. 2/1.

⁷ Al. Vulpe, în *Materiale*, 5, 1959, p. 364, fig. 2/2 ; 7, 1961, p. 221, fig. 3 ; *idem*, *Necropola Hallstattană de la Ferigile. Monografie arheologică*, București, 1967, pl. II/14 ; III/1.

⁸ C. Buzdugan, *loc. cit.* p. 74, fig. 1/2.

⁹ Cf. Al. Vulpe, *Emil Moscatu, Ceramica traco-getică*, București, 1983, p. 184 și urm.

azezării contemporane cu ea, ambele distruse de teren și apoi de construcții de case și anexe gospodărești, pare posibilă.

2. Sondajul din punctul „Virful Stînii

Punctul cunoscut de localnici sub denumirea de „Virful Stînii“ se află pe dealul cu același nume ce se înalță (cca. 500 m) în marginea de sud-est a satului Valea Viei. Spre sud-vest el se leagă, printr-o pantă ușoară, de dealuri care delimitează depresiunea Pătirlagele. Celelalte pante ale dealului sînt abrupte, greu accesibile. Deasupra, dealul „Virful Stînii“ se prezintă ca un mic platou, de formă ovoidală, închizînd în perimetrul său o suprafață de aproximativ 1200 mp.

Apărat natural prin versanții abrupti ai dealului, acest platou a constituit în vremea orînduirii comunei primitive vatra unei așezări, marcate în special prin fragmente ceramice caracteristice epocii neolitice și bronzului timpuriu.

Necesitatea precizării intensității de locuire, a succesiunii fazelor cronologice și culturale a determinat efectuarea unor cercetări arheologice. Ele s-au desfășurat pe două secțiuni: una longitudinală (S 1) de 29×1 m, deschisă pe mijlocul platoului și alta transversală (S 2) de 16×1 m (fig. 3/1).

Săparea lor a pus în evidență un profil stratigrafic simplu, relevînd următoarea succesiune: sub solul vegetal actual, gros de 0,20 m, se află stratul arheologic, de culoare brun-gălbuie, a cărui grosime atinge doar pe marginea de vest a așezării 0,20 m. Acest strat, de culoare brun-gălbuie, suprapune solul galben amestecat cu pieliș, steril din punct de vedere arheologic (fig. 3/2).

Stratigrafia indică o depunere arheologică foarte subțire, ea fiind mai consistentă spre limita de vest a așezării, ceea ce dovedește o locuire puțin intensă și de scurtă durată. Solul arheologic a fost afectat în mare parte de lucrările pomicole și agricole. Numeroase vestigii dislocate în timpul acestor lucrări, au fost antrenate și rulate mai ales spre marginea de vest a așezării, de unde, alunecînd pe versantul abrupt, au putut ajunge pînă la piciorul acestuia.

Vestigiiile de locuire, descoperite în special în capătul de vest al secțiunii transversale (S2), se rezumă la fragmente ceramice și cîteva unelte fragmentare de silex sau lucrate dintr-o rocă locală.

Deoarece, așa cum s-a subliniat mai sus, depunerile arheologice au fost răvășite de diverse lucrări, atribuirea materialelor descoperite diferitelor perioade istorice nu se poate face decît pe criterii tipologice. Pe baza acestor criterii se poate aprecia că cel mai vechi nivel de locuire datează din epoca neolitică. El este bine reprezentat prin ceramică fragmentară, care reconstituie mai ales forme de recipiente de dimensiuni mici, lucrate din pastă fină, de culoare gălbuie, prevăzute pe suprafața exterioară cu fațete orizontale, întrerupte uneori de adîncituri superficiale rotunde, specifice fazei A a culturii Cucuteni¹⁰ (fig. 4/1—3 = 5/1—2; 6/1—2). Mai puțin frecvente sînt fragmentele provenind de la vase mari, lucrate din pastă grosolană, cu barbotină (fig. 4/4; 6/3). Cîteva fragmente de străchini și vase de dimensiuni diferite păstrează resturi de ornamente pictate, ce par să documenteze prezența fazei B a culturii Cucuteni¹¹ (fig. 4/5). De asemenea, notăm prezența fragmentelor de vase lucrate din pastă fină de culoare gălbuie, ornamentate pe gît cu linii orizontale, delimitate uneori de „pastile“ sau șiruri de alveole care ar putea fi atribuite perioadei timpurii a epocii bronzului (fig. 5/1—5).

În cadrul uneltelor, destul de puține, semnalăm cîteva lame fragmentare, lucrate din silex sau dintr-o rocă locală (fig. 6/4—6).

Deși materialul arheologic descoperit este atît de fragmentar și într-o stare de conservare foarte precară, lipsindu-ne de posibilitatea unei clasificări mai nuanțate, importanța sondajului efectuat este notabilă. Prezența aspectului cucutenian, demonstrat de cera-

¹⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni*, București, 1966, p. 16—17; A. Nițu C. Buzdugan și C. Emonivici, *Carpica*, 4, 1971, fig. 12/3; 13/4.

¹¹ A. Nițu și C. Buzdugan, *Carpica*, 4, 1971, fig. 21/2; 22.2.

mică, dă descoperirii de la Valea Viei o semnificație deosebită ilustrând pătrunderea culturii Cucuteni spre sud pînă la valea riului Buzău. În acest fel valea Buzăului devine limita cea mai sudică a extinderii acestei culturi.

Importanța descoperirii sporește prin identificarea de vestigii ceramice specifice, prin tehnica de lucru și ornamentație, perioadei timpurii a epocii bronzului, chiar dacă aspectul cultural căruia ele aparțin rămîne deocamdată neprecizat. Avînd însă în vedere contextul descoperirii este de presupus apartenența lor la unul din aspectele culturale postneolitice din aria culturii Cucuteni¹².

---

¹² Petre I. Roman, op. cit., p. 47- 52.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE VALEA VIEI

(dép. de Buzău)

Résumé

L'auteur présente les résultats des deux sondages effectués pendant l'été de 1987 dans le village de Valea Viei, com. Pătirlagele, dép. de Buzău.

Le premier sondage effectué à la base de la colline nommée „Dealul Viei“ met en évidence une sépulture d'incinération en urne datant des Ve-IVe siècles av. J. C. Comme pièces récupérées on peut mentionner : des fragments de l'urne et de l'écuelle — couvercle ainsi que plusieurs pointes de flèche en bronze.

Le deuxième sondage fait sur le sommet de la colline „Vîrful Stîni“, a eu comme résultat la découverte de fragments céramiques Cucuteni A et B, ainsi que du début de l'âge du bronze.

COSTACHI BUZDUGAN
GEORGE TROIANI

Cercetările periegetice efectuate în primăvara anului 1986 pe segmentul Nehoiașu — Pătirlagele de pe cursul superior al râului Buzău, pentru depistarea unor monumente arheologice amplasate în zona afectată de viitoarele lucrări hidrotehnice, au prilejuit descoperirea mai multor urme străvechi de locuire. Printre acestea se numără și așezarea din punctul „Burdușoia“ de pe teritoriul satului Sibiciu de Sus, comuna Pătirlagele, județul Buzău.

Punctul menționat, care apare ca o prelungire a dealului Burdușoia, format din depozite de diatomite, se află pe terasa superioară a piriului Sibiciu, aproape de confluența acestuia cu râul Buzău, în plină zonă depresiunară, flancată spre nord-vest, nord și nord-est de culmi.

De formă cvasitriunghiulară, închinzînd între laturile sale o suprafață de circa 1 hectar, incinta așezării este delimitată spre sud-vest de satul Sibiciu de Sus, spre nord-vest de șoseaua Pătirlagele — Colți, iar spre nord-est de dealul Burdușoia (pl. 1 punctul 1)

Cercetările au avut drept scop cunoașterea stratigrafiei, a intensității de locuire și stabilirea limitelor de sud și nord ale așezării. Pentru soluționarea acestor probleme a fost trasată o secțiune de $82 \times 1,50$ m, orientată 240° SSV — 60° NNE și s-a taluzat malul dinspre șoseaua Pătirlagele — Colți unde apăruseră urme arheologice.

Deși modeste ca întindere, săpăturile efectuate au permis să se constate existența mai multor nivele de locuire și că limita nordică a așezării o constituie însăși poala dealului Burdușoia. În privința stratigrafiei s-au constatat anumite perturbații datorate formelor de relief și structurii solului, alcătuit din gresii și marno-argile, intercalate cu pachete de diatomită, care au favorizat declanșarea de alunecări.

Astfel, începînd de la suprafața actuală a solului se găsește un strat de pămînt nisipos cu pietriș de culoare gălbui-cenușie. Grosimea lui variază, în funcție de înclinarea pantei, între 0,50 — 0,80 m. Acestuia îi succede un strat de pămînt granulos, de culoare brun-cenușiu, uneori cu nuanțe gălbui-cenușii, gros de 0,35 — 0,50 m. La rîndul lui, acesta suprapune un strat de pămînt cenușiu, cu pietriș și diatomită, a cărui grosime este cuprinsă între 0,25 — 0,45 m. El reprezintă o scurgere sau eventual o alunecare de teren ce se intercalează în stratul al doilea, separîndu-l pe unele porțiuni în două nivele. Sub el se află un strat de pămînt brun-gălbui, a cărui grosime oscilează între 0,25 — 1 m. Urmează solul virgin, alcătuit, pe o grosime de 0,50 — 1,50 m, dintr-o argilă gălbuie ce conține pe alocuri lentile de pietriș. Sub această argilă se află o altă argilă ce are însă o culoare brun-gălbuie.

Din punct de vedere arheologic, în primul strat, format din pămînt nisipos, amestecat cu pietriș, rezultat din alunecările de diatomită de pe dealul Burdușoia, ce s-au pe-

---

* Stațiunea a fost identificată cu ocazia cercetărilor periegetice efectuate pe valea Buzăului în primăvara anului 1986 de către colectivul secției Istoria Străveche din Muzeul de Istorie a României. Pentru desfășurarea în bune condiții a cercetărilor de un real ajutor ne-au fost domnii Marius Constantinescu, directorul Muzeului Județean Buzău, învățătorul Traian Ștefănescu din Pătirlagele și inginerul Gheorghe Anghelescu din Valea Lupului. Cercetările s-au efectuat în cadrul contractelor încheiate cu I.S.P.H. București. Ținem a mulțumi și pe această cale d-lui ing. Tudor Alexandru pentru sprijinul acordat.

trecut de-a lungul timpului și care continuă și în zilele noastre, apar resturi arheologice sporadice indicând perioade istorice diferite.

Mai bogat în vestigii arheologice este stratul al doilea, format din pământ brun-cenușiu. În cuprinsul lui a fost identificat un orizont cultural documentat prin numeroase vestigii. Acestui orizont îi aparțin câteva locuințe și gropi menajere. Pe baza pieselor de inventar pot fi precizate două faze : una cuprinsă între secolele VI—IV î.e.n. și alta între secolele III—I î.e.n.

Formarea celui de al treilea strat în urma unui accident natural petrecut după observațiile arheologice, cândva în secolele VI—IV î.e.n., va fi produs unele perturbații în viața așezării. Dar amploarea modestă a săpăturilor nu au permis descoperirea efectului lor pe plan arheologic. Oricum, viața, așezării, stinjenită doar pe unele porțiuni, va continua deoarece stratul care suprapune acest nivel conține numeroase resturi de cultură materială din secolele VI—IV î.e.n.

Ultimul strat care mai prezintă importanță arheologică este cel format dintr-un sol brun-gălbui. În cuprinsul lui se întâlnesc vestigii din epoca bronzului și din prima epocă a fierului — acestui orizont îi corespunde și o locuință cu inventar ceramic databil în secolele VI—IV î.e.n.

În continuare vom prezenta pe epoci descoperirile efectuate.

I. *Epoca bronzului* — reprezintă, așadar, cel mai vechi nivel de locuire identificat, el fiind documentat prin câteva obiecte și, în mod special, prin ceramică. Din rândul obiectelor de piatră menționăm în primul rând diferite lame și răzuitoare din silex de culoare albicioasă și maronie (pl. 2/3—4), un cuțit curb (krummesser) (pl. 2/2), o piatră fragmentară de risniță, un frecător cu urme de folosire, precum și un tipar fragmentar din gresie (pl. 4). Tiparul, reprezentat de o singură valvă, păstrează doar partea dinspre vîrf, după care se poate aprecia că el era folosit fie pentru turnat topoare, fie mai curînd dălți cu tăișul ascuțit.

Din bronz este prelucrată o toartă fragmentară de vas, care ar putea data însă și dintr-o perioadă mai tîrzie (pl. 2/5), iar din os o bară pătrată în secțiune, foarte bine lustruită pe toate părțile și din care se obțineau, probabil, podoabe (pl. 3/8). Din lut ars sînt câteva fusiole, lucrate destul de neglijent, dintr-o pastă de culoare cenușie.

Ceramica bogat reprezentată este în exclusivitate fragmentară și întotdeauna într-o stare de conservare foarte precară. Din această cauză încercarea de reconstituire a formelor este foarte anevoioasă. Cu toate acestea se poate preciza existența a două categorii bine individualizate. Prima categorie o reprezintă ceramica din pastă fină, de culoare brun-cenușie, care marchează prezența vaselor de mici dimensiuni. Cea de a doua categorie cuprinde ceramica dintr-o pastă mai grosieră, cu nisip și cioburi pisate în compoziție, de culoare cenușie sau cărămidie, care reflectă existența vaselor de dimensiuni medii și mari (pl. 5).

Ornamentația ceramicii este sărăcăcioasă. Pe fragmentele provenind de la vase mici, cu pereții subțiri, lucrate dintr-o pastă fină, ea nu mai poate fi urmărită din cauza puternicei coroziuni. Doar în unele cazuri, observate la fragmente de vase mari, s-a putut constata prezența liniilor în relief și a șirurilor de alveole dispuse pe buza vasului nșor răsfrîntă.

Aspectul general al pastei din care sînt lucrate vasele și puținele motive ornamentale păstrate îndreptățesc atribuirea ceramicii descoperite la Sibiciu de Sus culturii Monteoru faza IC,¹

Descoperiri asemănătoare cu cele prezentate mai sus s-au făcut și pe un platou învecinat, denumit „Podul Viei“ și aflat pe malul drept al pîrului Siniciu, la nord-est de cătunul Drăgănoiu (pl. 1/2). Cîteva fragmente ceramice foarte corodate, ce pot fi atribuite de asemenea epocii bronzului, s-au descoperit și pe drumul ce duce din Sibiciu de Sus spre satul Gornetu, pe coasta de sud-est a dealului Burdușoia.

II. *Prima epocă a fierului* — este reprezentată atît de materialele descoperite în locuința nr. 1 cît și în cuprinsul primului nivel de locuire geto-dac.

¹ A1. Oancea, Cerc. Arh., II, MÎR, 1976, p. 191—230.

Locuința nr. 1 a fost parțial dezvelită și avea o formă dreptunghiulară, era orientată est-vest. Ea reprezintă un bordei a cărui podcă se află la 1,40 m sub nivelul antic de călcare (pl. 6).

Ceramica descoperită cuprinde două categorii: fină și grosieră. Prima categorie, cea fină, este reprezentată prin fragmente provenind din vase de mici dimensiuni, mai ales cești și căni, lucrate dintr-o pastă de culoare cenușiu-gălbui sau brună. Unele dintre ele sînt ornamentate cu caneluri scurte, dispuse oblic pe partea centrală a vasului. Acestei categorii i se alătură fragmente de vase de dimensiuni mijlocii lucrate dintr-o pastă neagră, cu lustru metalic pe ambele suprafețe. Unele fragmente, provenind dintr-un vas de culoare gălbui, prezintă pe suprafața interioară firnis roșu. Mai trebuie de asemenea menționate fragmente de străchini, cu buza arcuită, lucrate dintr-o pastă de culoare brun-cenușie, lustruită pe ambele suprafețe în aceeași culoare (pl. 7/1).

Cealaltă categorie ceramică lucrată dintr-o pastă grosieră de culoare cenușiu-gălbui, cu nisip și cioburi pisate în compoziție, conține vase de dimensiuni mari, în formă de borcan, cu buza tăiată drept sau oblic spre interior. Corpul cu profil ușor arcuit este prevăzut pe partea centrală cu două sau patru apucători plate. Alte vase sînt prevăzute cu un brîu alveolar situat sub buză și intrerupt de apucători semilunare plate.

Din rîndul obiectelor de altă natură, dar lucrate tot din ars sînt cîteva fusaiole bitroneonice.

Prin trăsăturile ei formal-tipologice și prin ornamentație ceramica prezentată poate fi încadrată orizontului cultural Bîrsești-Ferigile² și datată în secolele VI-IV î.e.n.

III. *A doua epocă a fierului* — reprezintă perioada în care așezarea a cunoscut cea mai mare dezvoltare. Locuințele identificate, deși cercetate parțial, au permis totuși cunoașterea unor elemente. După conturul prins în profil se poate afirma că ele descriu în plan o formă rectangulară și au orientări diferite. De dimensiuni mijlocii ele se înca-drează în timpul de locuință adîncită în pămînt (pl. 6).

Locuinței nr. 2, orientată NV-SE, i s-a dezvelit doar jumătate de sud-est. Semi-îngropată, are podcăva situată la 0,50 m sub nivelul antic de călcare. Colțul ei de sud taie o groapă de formă elipsoidală, orientată de asemenea NV-SE și al cărui fund se află la 0,60 m sub nivelul antic de călcare.

Locuința nr. 3, descoperită doar în jumătatea ei de nord, are o formă dreptunghiulară (lungimea de 4,30 m.) și era orientată est-vest. Este un semibordei al cărui fund se află la 0,85 m sub nivelul antic de călcare. Resturile de arsură și de chirpic descoperite pe latura de est provin de la o vatră sau cuptor distruse însă de alunecările de teren (pl. 8/3).

Locuința nr. 4 este presupusă pe baza resturilor de chirpic descoperite la adîncimea de 0,60-0,80 m în profilul malului de sud al secțiunii. Era o locuință de suprafață.

Locuința nr. 5 de formă ovală este orientată nord-sud. Fundul ei se află la 0,40 m sub nivelul antic de călcare.

Locuința nr. 6 situată pe malul terasei dinspre șoseaua Sibiciu de Sus-Colți are o formă ovală și este orientată est-vest. Reprezintă un semibordei prevăzut cu două adîncituri de formă ovală al căror fund se află la 1,25 m, respectiv 1,45 m sub nivelul antic de călcare. Pe marginea de est și în centru se află pragurile-trepte de coborîre, situate la 0,80 m adîncime.

După materia primă din care sînt prelucrate obiectele descoperite se împart în:

1) Obiecte din metal — singura piesă descoperită o reprezintă un cuțit din fier cu minerul dreptunghiular în secțiune, iar lama triunghiulară (pl. 2/6). Rețin însă atenția numeroasele bucăți de zgură și fragmentele de roci calco-piritice ce probează existența unor preocupări de prelucrare a metalului în zonă. Descoperirea unor eventuale cuptoare, existente în tradiția folclorică, dar nesesizate arheologic, ar fi deosebit de revelatoare.

² S. Morintz, *Dacia*, NS, 1, 1957, p. 113-132. Al. Vulpe, *Ferigile*, Buc., 1967; C. Buzdugan, *Carpica*, 1, 1968, p. 73-93. Alături de locuința descoperită la Mlăjeț, în cadrul aceluiași cercetări arheologice de pe valea Buzăului, cercetată de către dl. Valeriu Leahu, reprezintă primele dovezi cu urme de locuire din această fază culturală deoarece pînă în prezent s-au descoperit doar morminte.

2) Obiecte din piatră — se remarcă un frecător sferoidal din silix (granit), dar care ar putea fi foste prelucrat în epoca bronzului și apoi refolosit de către geto-daci (pl. 2/1).

3) Obiecte din lut ars — menționăm numărul relativ mare (cinci) de fusaiole descoperite pe traseul secțiunii efectuate. Forma lor este diversă — bitronconică aplatizată, plată dar obținută dintr-un fragment de vas lucrat la roată, cilindrică și două bitronconice. Dintre alte obiecte din lut ars se distinge un „mosor“ și o miniatură de vas (pl. 3/1—7).

În privința ceramicii vom menționa mai întâi pe cea lucrată cu mâna și care constituie majoritatea. Pastă este în general grosieră, în cazul vaselor mari, conținând ca degresant cioburi pisate și nisip. Culoarea este cenușiu-gălbuie la exterior, iar profilul negru.

Două fragmente provenind dintr-un vas mare, tip urnă, sînt lucrate dintr-o pastă relativ fină, de culoare gălbuie. Suprafața interioară este acoperită cu un strat de angobă roșie. Celelalte vase, dintr-o pastă fină, au o culoare cenușiu-gălbuie cum este cazul străchinilor. În schimb vasele mici, cestile și cănille, sînt dintr-o pastă fină de culoare brun-cenușie, iar decorul constă din caneluri pe umăr.

După formă și destinație se întîlnesc următoarele tipuri de vase :

1. Vasul „urnă“ cu buza verticală, dreaptă, sau răsfrîntă oblic. Corpul are pereții puțin arcuiți și este prevăzut cu apucători plate, semicirculare ori dreptunghiulare orizontale sau oblice în sus. Fundul este drept .

2. Vasul borcan cu buza verticală, dreaptă ori țesită oblic spre interior. Corpul cu profil drept este decorat cu un brîu alveolat îndeobște orizontal, mai rar oblic. Apucăturile, ce întrerup brîul sînt semicirculare, plate, orientate oblic în sus (pl. 7/3, 4, 7).

3. Castronul, din care s-au păstrat doar părți inferioare are corpul tronconic, la fundul drept.

4. Cana are gura relativ largă, buza răsfrîntă oblic în sus, iar corpul cu pereții bombaji. Toarta lată este supraînălțată. Fundul e drept (pl. 7/5 ; 8/2).

5. Ceșca, reprezentată printr-un singur fragment, este prevăzută cu un decor canelat orizontal pe umăr, întrerupt de mici proeminențe tronconice.

6. Strachina are buza scundă, verticală, rotunjită, iar corpul tronconic.

Ceramica lucrată la roată este reprezentată printr-un număr relativ mic de fragmente.

1. Cana cu corpul bitronconic și fundul inelar. Toarta, puțin lătită, are marginile lobate (pl. 7/6).

2. Castronul cu corp tronconic și fund inelar e prevăzut cu torți-apucători orizontale, semicirculare (pl. 7/8).

3. Vasul bitronconic este reprezentat doar printr-un fragment ceramic.

4. Vasul de provizii este de asemenea prezent printr-un singur fragment ceramic (pl. 7/2).

Ceramica de import este reprezentată prin fragmente de amfore de culoare roșie-cărămizie sau albicioasă. Dată fiind starea lor extrem de fragmentară și de corodată nu ne putem pronunța asupra apartenenței lor.

Caracteristicile generale ale ceramicii autditone lucrate la roată, cu analogii în formele descoperite în toate așezările geto-dace, îi fixează cadrul între secolele III — I î.e.n. Acest cadru cronologic este susținut și de ceramica elenistă de import (amfore).

IV. *Epoca prefeudală* este reprezentată prin locuința nr. 7 ce are o formă dreptunghiulară (lungimea de 4 m) și este orientată est—vest. Podeaua, prevăzută în trepte, se află la 0,40 m sub nivelul antic de călcare. În centrul ei se află un mare bulgăr, rotund, de diatomită ce a servit probabil drept vatră.

Dintre obiectele de inventar în afara unei fusaiole plate lucrată dintr-un fragment de vas lucrat la roată, a putut fi reconstituit un vas în formă de borcan înalt, cu buza răsfrîntă, a cărui datare în sec. VII î.e.n. este îndreptățită prin analogiile pe care le are cu vasele descoperite în necropola de la Sărata Monteoru? (pl. 8/1).

² I. Nestor și E. Zaharia, MCA, VI, 1955, p. 509—515, fig. 1/6.

Prin toate cele prezentate mai sus așezarea de tip rural de la confluența Sibiciului cu Buzăul este deosebit de importantă, știindu-se că valea Buzăului a constituit în tot cursul istoriei un vad de trecere între sudul și nordul Carpaților Meridionali. În plus așezarea respectivă se află și la întretărirea drumului de pe valea pârului Sibiciu, drum ce venea de la exploatarea de chihlimbar din zona Colți-Aluniș, cu cel de pe valea râului Buzău.

LES RECHERCHES ARCHEOLOGIQUES DE SIBICIU DE SUS, DÉP. DE BUZĂU

Résumé

Les recherches archéologiques de surface effectuées au long de la vallée du Buzău, soumise à des travaux hydrotechniques, ont abouti à la découverte, entre autres, de l'établissement de Burdușoia sur le territoire du village Sibiciu de Sus, dép. de Buzău.

L'endroit mentionné se trouve sur la terrasse supérieure du ruisseau Sibiciu, tout près de la confluence de celui-ci avec la rivière Buzău, en pleine zone de dépression flanquée vers le NO, N et NE de hauts sommets. D'une forme quasitriangulaire, renfermant une surface d'environ 1 ha, l'établissement est délimité vers le SO par le village Sibiciu de Sus, vers le NO par la route Pătirlagele—Colți et vers le NE par la colline Burdușoia.

Malgré le fait que les fouilles ont été modestes elles ont permis de constater l'existence de plusieurs niveaux d'habitation en commensant avec l'âge du bronze et allant jusqu'au VIIe siècle de n. è.

A l'âge du bronze appartiennent quelques objets en bronze, pierre, os et terre cuite. La céramique, très corrodée et fragmentaire, est pauvrement décorée mais malgré cela on peut l'attribuer à la civilisation Monteoru IG. Des découvertes semblables ont été effectuées sur un plateau voisin, situé sur la côte droite du Sibiciu, dénommé Podu Vici, ainsi que sur les pentes de SE de la colline Burdușoia, sur le chemin qui monte vers Gornetu.

Le premier âge du fer est représenté par des matériaux découverts autant dans les niveaux archéologiques que dans la hutte no. 1. La céramique, d'après ses traits caractéristiques peut être encadrée dans l'horizon culturel Hirșești—Perigile et datée aux VIe—IVe siècles av. n. è. Par conséquent cette découverte constitue avec celle de Măjeș — on peu plus au Nord — les premiers endroits où on a identifié des établissements de cet horizon culturel, parceque jusqu'à présent on ne connaît que des sépultures.

La deuxième époque du fer constitue la période du maximum de développement de cet établissement géto-dace. Les habitations identifiées (no. 2—6), malgré le fait qu'elles ont été partiellement fouillées, on a pu établir qu'elles ont des dimensions moyennes et qu'elles sont demien-fouillées dans la terre. D'après les objets découverts — en fer, pierre, terre cuite et céramique — l'établissement appartient aux IIIe—I^e siècles av. n. è.

L'époque préféodale est représentée par la hutte no. 7 qui date du VIIe siècle de n. è.

RADIAN ANDREESCU

Virful Dîlma (804 m.), numit de localnici „Momiia“, face parte din dealurile Dîlmei aflate la nord de satul Tîrcov al comunei Pîrscov. În acest loc au fost semnalate fragmente ceramice, drept pentru care a fost efectuat un sondaj. Acesta a fost executat pe un mic platou puternic înclinat NE—SV, platou care se continuă în partea de SV cu o lungă pantă abruptă, iar spre NE este mărginit de o ripă împădurtă. Accesul se face dispre est și vest pe drumuri înguste de creastă.

Datorită aluzărilor de teren (caracteristice acestei zone) stratul de pîmînt este foarte subțire, stîncă răzbate frecvent la suprafața, ceea ce n-a permis stabilirea stratigrafiei așezării. S-au trasat două mici secțiuni, $S_1=7 \times 1$ m și $S_2=5 \times 1$ m. S-au descoperit fragmente ceramice, oase de animale, fragmente de unelte și urme de chirpic.

Ceramica este puternic fragmentată, astfel că nu s-a putut întregi nici un vas.

Formele au putut fi deduse prin analogii, cele mai apropiate fiind cele aparținînd fazei B a culturii Schneckenberg¹.

Pasta este grosieră cu pietricele, bucăți de calcar și cochilii pisate, intermediară cu mult nisip, aspră la pipăit și pastă fină. Culoarea pastei este cenușie, cenușiu gălbuie și mai rar cărămizie și cenușiu închis.

O formă frecventă o constituie vasul borcan din pastă grosieră sau intermediară de culoare cenușie, cenușiu închis sau cărămizie cu umărul accentuat iar gura mai mult sau mai puțin răsfrîntă² (figura 1/1, 2, 3). Amforele sînt atestate prin cîteva fragmente ceramice, torți, unele lucrute în banda lată³ (fig. 2/1, 2, 3). Cîteva fragmente atestă prezența unor căni cu toartă lată⁴ (fig. 4/3, 4 ; fig. 3/5).

Paharele au corpul fie drept cu buza răsfrîntă, fie cu gura ușor evazată, corpul bombat și fundul ascuțit⁵ (fig. 3/1). Cîteva fragmente indică prezența unor castroane cu două torți⁶ (fig. 3/4). S-a descoperit și un mic fragment provenind de la o strecurătoare⁷ (fig. 4/5).

Printre unelele descoperite am—ntîm un străpungător de os, fragmente de cuțite de piatră (fig. 3/6).

Decorul constă în benzi de linii în relief, briuri crestate sau alveolate.

Benzile de linii în relief se găsesc în general pe partea superioară a vasului. Sînt dispuse orizontal, vertical, în căpriori sau în semicerc, fiind încadrate deseori de șiruri de împunsături sau briuri crestate (fig. 1/1, 3 ; fig. 3/2, 3 ; fig. 4/1—3, 6).

Torțile sînt și ele decorate uneori cu linii în relief (fig. 3/4, 5).

Benzile de linii în relief sînt realizate fie prin trasarea în pasta organică, fie mai rar prin aplicarea unor șuvițe de argilă (fig. 3/3). Un fragment are aplicată la exteriorul buzei o apucătoare și ca decor un briu alveolat (fig. 1/2).

¹ A. Prox Die Schneckenbergkultur, Brașov, 1941.

² A. Prox op. cit., p. 35, fig. 16, 17 și PL. III/3 ; XV 9, 11.

³ Ibidem, p. 19 și urm. fig. 2, 3 ; PL. II/4.

⁴ Ibidem, p. 33—34 fig. 13—15 ; PL. XXIV · PL. XIX 5.

⁵ Ibidem, PL. XXII 4, 5.

⁶ Ibidem p. 39, fig. 24, 25.

⁷ Ibidem, p. 46, fig. 29.

Din decorul vaselor lipsese găurile-butoni și șirurile de perforații sub buza vasului, specifice culturii Glina — Schneckenberg, iar numărul vaselor decorate cu benzi de linii în relief este destul de mare.

Materialul arheologic descoperit la Tîrșcov este asemănător cu materialul de la Năeni jud. Buzău⁶. Autorii descoperirii de aici au identificat un aspect cultural pe care îl numesc Năeni (sau Năeni — Schneckenberg), în care sînt cuprinse numeroase elemente ce caracterizează faza B a culturii Schneckenberg, dar care se detașează de cultura Glina, grup care ar ocupa Țara Bîrsei și ambele versante ale Munților Buzău⁷.

Continuarea cercetărilor ar putea aduce elemente în plus pentru clarificarea acestei probleme.

LE SONDAGE ARCHÉOLOGIQUE EFFECTUÉE A TÎRȘCOV — VÎRFUL DILMA

Résumé

Le sondage archéologique effectué sur le sommet de la colline Dilma, situé au Nord de Village Tîrșcov, commune Tîrșcov, département de Buzău, a mis au jour des traces appartenant au commencement de l'âge du bronze.

On peut faire des plus proches analogies avec la phase B de la culture Schneckenberg et avec les découvertes archéologiques de Năeni, département de Buzău.

---

⁶ Al. Vulpe și V. Drămbocianu, Cercetări arheologice în raza comunei Năeni (Buzău), în S.C.I.V.A. 32, 2, 1981 p. 171—192.

⁷ Al. Vulpe, Pe marginea unor noi descoperiri din Bronzul timpuriu, în S.C.I.V.A. 34, 1, 1983 p. 71—76.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN PUNCTUL
„PIATRA CU LILIECI“ DIN SATUL TÎRCOV,
COMUNA PÎRSCOV, JUDEȚUL BUZĂU

GEORGE TROHANI
și RADIAN ANDREESCU

La nord de satele Robești și Pîrscov, mărginite spre vest de pîriul Bălăneasa, iar la nord-est și est de Sărățelul se înalță în trepte dealurile Dilmei. În centru, pe panta de sud din dreptul vîrfului Dilma, se află satul Tîrcoș menționat pentru prima dată într-un document emis la 13 aprilie 1515. Satul este mărginit spre nord-vest, în amfiteatru, de culmea „Piatra cu Lilieci“ pe care cercetări arheologice de suprafață au descoperit numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului și din perioada secolelor II—I î.e.n., Prezența acestor urme materiale într-o zonă dominantă, cu urme de fortificare și cu o bună privești spre est, sud și vest ne-a îndemnat a efectua săpături arheologice.

Culmea „Piatra cu Lilieci“ pe care se poate ajunge urcînd piepș dealul prin latura de est sau mai ușor prin colțul de sud-vest, se prezintă în partea superioară cu un platou orientat NE—SV, lung de 160 m și lat doar de 15—20 m în cea mai mare parte, subțindu-se apoi în partea sud-vestică pînă la 4—5 m, pentru ca în capătul de sud-vest să se relărgască pînă la 6—7 m. (Fig. 1).

Acest platou acropolă are toată latura de sud stîlcoasă și aproape verticală. Spre nord și nord-vest el prezintă mai întii o înclinare abruptă datorită stîlcilor ce formează marginea de sud, apoi o înclinare la început domoală, pentru ca în final să fie relativ abruptă pînă în dreptul unor terase situate la circa 20 m mai jos.

Toată suprafața relativ orizontală a platoului a fost locuită atît în epoca bronzului cît și de către geto-daci — dovada oferind-o în afara bogatului material ceramic, urmele locuințelor de suprafață și a bordeielor. Pe baza secțiunilor efectuate s-a putut stabili că stratigrafia platoului-acropolă se prezintă astfel ; la suprafața, pe o grosime de circa 0,20 m, se află solul vegetal de culoare brun-roșcată ce suprapune un pămînt negru cu numeroase fragmente de stîncă sfărîmată. Acest pămînt, gros de 0,30—0,50 m, reprezintă nivelul de locuire geto-dacică, în el descoperindu-se numeroase fragmente ceramice și obiecte din piatră. Urmează, pe o grosime de 0,10—0,20 m un nivel de locuire din epoca bronzului conținînd un pămînt de culoare cenușie și cu mult pigment alb. În continuare, în adîncime, se află o argilă gălbuie cu mult pietriș. În anumite zone în locul acesteia se află o argilă cenușie-verzuie foarte clisoasă. Aceste două ultime tipuri de argile formează solul viu fără urme arheologice în cuprinsul lor (Fig 2 ; 3a).

Spre sud-vest platoul coboară cu pante relativ line ce au fost amenajate de către geto-daci în patru terase prin placarea pantelor, pe o lățime de 3,60 m, cu bolovani de dimensiuni mari și mijlocii. Pe marginea teraselor astfel obținute s-au ridicat, tot din bolovani, ziduri late de 1,20 m. Diferența de nivel dintre terase, ce au o lățime de 17—25 m și o lungime de 27—50 m, este de 4,50—5 m. Laturile de sud—est și respectiv nord-vest ale teraselor sînt mărginite de pante anrupte, mai stîlcoasă fiind însă cea de a doua.

Stratigrafia constatată în urma săpăturilor arheologice efectuate pe terasele I și II se aseamănă în mare parte cu cea de pe platoul-acropolă. Singura deosebire o constituie nivelul de locuire geto-dacică care în acest loc se compune dintr-un pămînt cenușiu-castaniu.

În ceea ce privește nivelul de locuire din epoca bronzului el se constată doar pe terasa I pînă în dreptul zidului de bolovani. Această observație probează faptul că geto-dacii, cînd au ridicat zidul de pe marginea terasei precum și atunci cînd au placat panta cu

bolovani pentru consolidarea terasei, au răzuit terenul pînă la argila gălbuie cu mult pietriș ce constituie solul viu. De altfel această argilă fiind foarte clisoasă a stabilit în cele mai bune condiții bolovardi depuși la temelia zidului și pe panta terasei (Fig. 4).

Pe terasa a IV-a, cea mai joasă, pe unde se pătrundea în așezare, s-au ridicat pe cele două laturi de ESE și VNV cîte un val de pămînt. Primul dintre ele, mai bine păstrat, avînd astăzi o lățime de 7,50 m și o înălțime de circa 1,40 m, a fost înălțat pornindu-se chiar de pe stîncă calcaroasă transformată azi, pe alocuri, în var. Deasupra stîncii pe 0,50—0,75 m se află depus un strat de lut albicios a cărui zonă mijlocie — ce formează o „lentilă” groasă de 0,10—0,20 m și întinzîndu-se pe toată lățimea valului — prin ardere a căpătat o culoare cărămizie. Deasupra acestui lut albicios, pe 0,20—0,50 m, este depus un pămînt castaniu cu baza cărămizie, suprapus la rîndul său de actualul sol vegetal de culoare negricioasă.

Cel de al doilea val, mai mult presupus a fi existat deoarece n-a fost cercetat prin săpături arheologice, situat pe latura de VNV este astăzi foarte aplatizat avînd doar 0,25—0,50 m înălțime și 3.50—4 m lățime. El se oprește în dreptul stîncii, late de 5,50 m, ce se întinde pe toată latura din această parte a așezării. Azi pe această stîncă este situat un drum forestier. Toată suprafața cuprinsă între cele două valuri conține un pămînt castaniu-cenușiu de pădure fără urme arheologice.

Dacă în cele de mai sus am insistat asupra celor ce se văd la suprafața solului precum și a stratigrafiei așezării, în cele ce urmează vom prezenta pe epoci descoperirile arheologice propriu-zise.

Epoca bronzului

Nivelul aparținînd epocii bronzului are o grosime de 0,10—0,20 cm și se găsește atît pe platoul acropolei cît și pe terasa I. Este reprezentat în special prin ceramică, dar și prin cîteva fragmente de unelte de piatră (o bucată dintr-o rîșniță cu frecător, fragmente de cuțite).

Deși ceramica este în cea mai mare parte fragmentară și într-o stare de conservare precară s-au putut reconstitui o serie de forme ceramice.

Pasta din care sînt făcute vasele poate fi împărțită în trei categorii :

— pastă grosieră, cu pietricele și bucăți de calcar în compoziție, de culoare cenușiu-închis, cenușiu galben și mai rar cărămizie;

— pastă semifină, aspră la pipăit, cu mult nisip în compoziție, de culoare cenușie și cenușiu închis ;

— pastă fină de culoare cenușie, cenușiu-gălbuie și cenușiu închis.

Au fost identificate următoarele forme :

Vase de uz comun — constituie o categorie bine reprezentată. Sînt lucrate din pastă grosieră, mai rar semifină. Din punct de vedere tipologic deosebim :

— vase cu corpul bombat, fundul îngust, marginea mai mult sau mai puțin evazată ;

— vase sac, cu pereții drepti, cu marginea întărită și lătită, dreaptă sau ușor răsfrîntă.

Amfora — forma specifică culturii Monteoru. Este reprezentată prin cîteva fragmente din pastă semifină de culoare cărămizie și cenușiu-gălbuie. Corpul, în trei etaje, are fundul îngustat iar la partea inferioară torți tubulare, dispuse simetric. Ca decor numai un șir de creștături iar o toartă este și ea crestată pe margini (Fig. 6 a/1).

Ceașca — este o altă formă ceramică specifică culturii Monteoru. Din pastă fină de culoare cenușie și cenușiu închis, ceștile sînt de mărimi diferite.

Fragmentele ceramice au permis numai reconstituirea parțială a unor asemenea cești. Au corpul rotunjit și gura ușor evazată. Torțile supraînălțate, trase din buza vasului, se arcuiesc ușor sprijinindu-se pe umăr (Fig. 5/1, 2). La partea superioară se află uneori un mic buton crestat pe margini (Fig. 6 b/4) sau o mică creștătură în afară (Fig. 5/2).

Exemple asemănătoare au fost găsite în așezările Monteoru din Moldova¹.

¹ M. Florescu, *Arheologia Moldovei* IV 1966, p. 70. pl. 123/5—6.

Cupa (bol) — reprezentată de câteva fragmente din pastă cenușiu-închis provenind de la exemplare mici cu corpul globular, gura evazată.

Strachină-castron — din pastă fină și semifină, cenușiu-închis și cărămizie, are o formă tronconică cu marginea întărită și ușor răsfrântă.

Pahar — reprezentat prin câteva fragmente din pastă cenușiu-închis. Au fie corpul cilindric cu fundul drept și margine dreaptă, fie corpul bombat, fundul ascuțit și gura evazată (Fig. 6 a/4).

Decorul, specific culturii Monteoru, constă din briuri alveolate, orizontale și verticale, briuri în relief și, cel mai des, briuri crestate. Acest tip de decor se întâlnește pe vasele de uz comun fie pe gît, fie pe pîntecele bombat al vasului.

Unele vase au pe buză creștături sau pe partea exterioară a buzei alveolări.

Alt tip de decor este decorul incizat. Constă în benzi de linii incizate dispuse orizontal, încadrate de șiruri de împunsături sau creștături (Fig. 6 a /3, 5) sau în căpriori asociate cu benzi de linii orizontale (Fig. 6 b/3, 5).

Cercurile concentrice incizate se găsesc pe un număr relativ mare de fragmente ceramice. Sînt înconjurate uneori de șiruri de împunsături, alteori sînt tăiate de două linii incizate (fig. 6 a/2).

Un fragment ceramic are o mică toartă crestată pe margini dispusă în cîmpul de benzi incizate (Fig. 6 a/3).

Cîteva fragmente, foarte puține, sînt decorate cu linii în relief (Fig. 6 b/1, 2).

Pe baza formelor ceramice și a decorului, așezarea de la Tîrcov, punctul Piatra cu lîleci, se încadrează din punct de vedere cronologic la nivelul fazei Monteoru I C₃²).

Fragmentele decorate cu linii în relief par să ateste și existența unei faze Monteoru I C₃³, deși acest decor apare și în faza Monteoru I C₃⁴.

Dat fiind amploarea foarte restrînsă a săpăturilor existența acestei faze urmează a fi dovedită de cercetările viitoare.

A doua epocă a fierului. Civilizația geto-dacă.

Existența unor eventuale construcții pe terasele I—III este doar presupusă în momentul de față, cercetări viitoare sîrăm a elucida această ipoteză. Astfel în colțul de sud-est al terasei I, în surpătura pantei, se observă un probabil „zid“ de bolovani lung de 6—8 m. Pe de altă parte, în cuprinsul secțiunii trasate pe terasa I s-au constatat porțiuni compuse din pietre și bolovani de mici dimensiuni, amestecați cu fragmente de chirpic, ce par a delimita unele eventuale construcții. Caracterul limitat al cercetărilor ne împiedică pentru moment a spune mai mult în această privință.

În schimb în jumătatea de nord-est a platoului-acropolă, săpăturile arheologice au identificat urmele unor locuințe;

Locuința nr. 1 de suprafață, situată în apropierea colțului de nord al platoului, avea o formă dreptunghiulară (cca. 3 × 2,75 m). În colțul de sud al ei se afla o vatră păstrată fragmentar (20 × 25 cm). Pereții locuinței erau făcuți din niule și crengi de copaci prinse între ele cu o lipitură de lut bine fățuită. Fragmente din acești pereți, prăbușiți, sînt puternic arse în urma incendiului ce a pus capăt locuinței (Fig. 2 ; 3 b).

Locuința bordei nr. 2 situată oarecum în centrul platoului acropolă n-a putut fi dezvelită decît parțial — lungimea ei, pe direcția est-vest era de 3,25 m. Pereții erau placați pe alocuri cu bolovani de dimensiuni mari și mijlocii. Fundul ei se afla la 0,75 m față de solul actual, iar în colțul de est era săpată o groapă pentru păstrat proviziile. De formă rotundă, cu diametrul de 1,10 m, fundul gropii se afla la adîncimea de 1,50 m. (Fig. 3 a).

În privința obiectelor de inventar s-au descoperit piese din metal, piatră, lut ars și ceramică. Ținem a menționa numărul foarte mic de oase de animale. Din metal este

² Marilena Florescu și C. Buzdugan. *Arheologia Moldovei*, 7, 1972, p. 165—173, M. Florescu op. cit., p. 62—84. Eugenia Zaharia, *Studii și Cercetări de istorie Buzoiană*, Buzău, 1973, p. 20—21.

³ Marilena Florescu, op. cit., p. 86—90. E. Zaharia op. cit., p. 21.

⁴ Eugenia Zaharia, op. cit., p. 21.

doar un mic fragment de fier dintr-o eventuală lamă de cuțit (Fig. 7/4). Din piatră se remarcă mai multe fragmente de rîșniță din tuf vulcanic de tipul rotativ cu meta și cata, tip specific secolelor I î.e.n. — I. e.n. (Fig. 7/11). Descoperirea lor în acest loc, pe un vîrf de deal ce se prezintă ca un munte, probează existența — în zonele plane din împrejurimi — a unei relativ intense activități agricole ce se solda cu recolte de cereale, iar boabele obținute erau măcinate la locul consumației.

Lucrate din lut ars sînt trei fusaiole bitronconice (Fig. 7/1—3) utilizate în timpul torsului și țesutului. În schimb, în privința vaselor ceramice se întilnesc într-o cantitate foarte mare cele trei categorii îndeobște cunoscute — lucrate cu mîna, la roală și de import.

A. Ceramica lucrată cu mîna se compune din vase arse în general oxidant, culoarea cărămizie a lor conștințind acest lucru. Nu putem spune însă că lipsesc vasele arse reducător sau mai bine zis cele arse inegal. În general, ceramica arsă cu mîna este obținută dintr-un lut amestecat cu nisip și pietricele care dau vasului un aspect zgrunțuros. Dar se întilnesc și vase prelucrate dintr-o pastă mai bine aleasă și cu exteriorul netezit. Indiferent însă de compoziția pastei sau de modul de ardere se constată aceleași tipuri de vase.

A. 1. Vasul borcan cu buza dreaptă, oblică sau puțin rotunjită, verticală ori puțin oblică spre exterior. Corpul are pereții puțin arcuți, iar fundul este drept. Pe corp se află patru butonii-apucătoare situați în jumătatea superioară. Reprezintă un tip ceramic moștenit de geto-daci din epocile anterioare (Fig. 8/1—3 ; 6 ; 9/2).

A. 2. Vasul borcan identic cu cel anterior butonii întrerupînd însă un brîu alveolar dispus orizontal sau în ghirlandă. Reprezintă de asemenea, un tip preluat din epocile anterioare (Fig. 10/1).

A. 3. Vasul borcan, identic cu cele anterioare, butonii întrerupînd însă o bandă de impresiuni. Dacă forma vasului este o preluare din epocile anterioare, decorul constituie o creație a celei de a doua jumătăți a sec. II î.e.n. (Fig. 8/5).

A. 4. Vasul borcan, identic cu cele anterioare, decorul constînd însă din linii incizate dispuse oblic sau în val. Decorul reprezintă o creație a geto-dacilor de la sfîrșitul sec. III î.e.n., el întilnindu-se frecvent pînă după mijlocul sec. I î.e.n.

A. 5. Vasul borcan identic cu cele anterioare, decorul constînd însă din linii curbe sau oblice trase cu pieptănul. Decorul reprezintă de asemenea o creație geto-dacică de la sfîrșitul sec. III î.e.n. pînă după mijlocul sec. I î.e.n.

A. 6. Vasul borcan identic cu cele anterioare, suprafața exterioară fiind decorată cu elemente combinate din timpurile menționate mai sus, în speță brîul alveolar și liniile trase cu pieptănul (Fig. 13/1).

A. 7. Vasul bitronconic cu buza răsfrîntă oblic în exterior. Reprezintă un tip ceramic relativ larg răspîdit la geto-daci (Fig. 10/2 ; 9/3—4).

A. 8. Vasul de tip „urnă“ cu pereții puțin arcuți și prevăzuți cu apucători plate semicirculare sau dreptunghiulare. Ars reducător, reprezintă un tip ceramic moștenit din epocile anterioare dar întilnit cu predilecție în secolele IV—III î.e.n. (Fig. 10/3).

A. 9. Cana cu corpul bitronconic și cu buza răsfrîntă oblic spre exterior. Toarta este puțin supraînălțată. Reprezintă un tip ceramic larg răspîdit în lumea geto-dacă (Fig. 12/1).

A. 10. Fructiera cu buza aproape orizontală, corpul tronconic, iar piciorul cilindric. Reprezintă unul dintre vasele cele mai larg răspîdite în așezările geto-dace (Fig. 9/5 ; 12/2).

A. 11. Castronul cu buza mult răsfrîntă în exterior, iar corpul tronconic (Fig. 8/4 ; 9/1).

A. 12. Castronul cu buza verticală corpul scund și fundul drept. Este o formă mai rar întilnită (Fig. 9/6).

A. 13. Căjuia sau ceașca geto-dacică cu gura largă, buza dreaptă, corpul tronconic, iar fundul drept. Din buza pînă pe fund se află o toartă. Reprezintă un vas specific geto-dacilor.

B. Ceramica lucrată la roata olarului conține vase a căror pastă este îngrijit lucrată, bine aleasă și arsă în special reducător având prin urmare o culoare cenușie. Nu lipsesc însă nici vasele arse oxidant având deci o culoare roșie-cărămizie.

B.1. Cana cu corpul bitronconic (Fig. 14/4-5), uneori bombat (Fig. 16/1-2), cu buza răsfrîntă oblic în exterior, cu o toartă ce pornește din sau de sub buză și merge pînă pe diametrul maxim, iar fundul este inelar. (Fig. 14/3). Corpul este adesea decorat, deasupra diametrului maxim, cu linii orizontale incizate. Un fragment de cană lucrată dintr-o pastă foarte fină este decorat prin pictare cu o bandă de culoare brun-roșcată. (Fig. 7/8). Constitue tipul de vas cel mai răspîdit la geto-daci.

B.2. Cana cu gura largă și buza verticală, îngroșată la exterior. Corpul bitronconic are jumătatea superioară aproape verticală și decorată cu benzi de liuii lustruite, trase vertical și orizontal. Pe unul dintre exemplare toarta-apucătoare este alipită corpului. Acest tip de cană este specific sec. I î.e.n. — I e.n. (Fig. 12/3, 5).

B.3. Fructiera cu gura largă și buza răsfrîntă aproape orizontal, dar cu marginea profilată. Numeroase vase au această buză decorată cu linii drepte sau în val trase prin lustruire. Un decor asemănător de linii lustruite trase circular, transversal sau în val se întîlnesc și pe corpul unora dintre ele. Uneori însuși piciorul, înalt și cilindric cu baza puțin evazată, era prevăzut cu linii lustruite trase orizontal (Fig. 12/4; 11/4; 15; 16/4-5; 7/6).

B. 4. Castronul cu buza oblică în sus, umărul carenat și corpul tronconic. Din buză pînă pe umăr sînt dispuse 2-4 forți late și puțin supraînălțate (Fig. 11/1; 14/1-2, 6).

B. 5. Vasul cu corpul globular decorat cu caneluri și linii lustruite. Gura, mai îngustă decît corpul, are buza îngroșată la exterior și trasă spre interior (Fig. 16/3).

B.6. Vasul mare pentru provizii cu buza răsfrîntă orizontal, iar corpul cu pereții mult arcuiți în partea superioară care este decorată cu linii incizate trase orizontal și în val. Uneori gîtul, puternic arcuit și dînd un aspect trompetiform părții superioare a vasului, este prevăzut cu caneluri în relief. Fundul acestor vase este inelar (Fig. 11/2-3; 13/2-4).

C. Ceramica de import este reprezentată de vase provenite din lumea elenistică tîrzie ce în secolul I î.e.n. se afla sub stăpînire romană.

C.1. Amfore dintr-o pastă albicioasă sau cărămizie (Fig. 7/10)

C. 2. Farfuria cu decor șampilat în centrul ei și toată suprafața interioară lustruită. Este un tip de vas întîlnit în lumea pontică ce se afla sub influența greco-romană în sec. I î.e.n. — I e.n. (Fig. 7/5).

C. 3. Strachina mică cu corpul puțin înalt și sprijinit pe un picior subțire a cărui bază este mult lătită (Fig. 7/7).

Pentru datarea tuturor acestor descoperiri nu ne putem baza, prin urmare, decît pe tipurile ceramice. Astfel cele cîteva fragmente de vase-urnă cu apucători orizontale semicirculare, precum și cea dreptunghiulară cu prag datează din secolele IV-III î.e.n. Din această perioadă datează și un castron cu buza verticală, dreaptă și corpul puțin înalt asemănător cu unele vase descoperite tot în județul Buzău, la Petrișoru Racovițeni⁴ pe valea Cîlnăului. Aceste cîteva fragmente ceramice probează prin urmare o efemeră locuire în perioada timpurie a celei de a doua epoci a fierului — secolele IV-III î.e.n.

În schimb numeroasele fragmente ceramice provenind în special de la căni și fructiere decorate prin lustruire cu motive geometrice — linii orizontale, verticale, în val sau în zig-zag — datează din a doua jumătate a secolului I î.e.n. — secolul I e.n. Din aceeași perioadă sînt și două fragmente ceramice — unul dintre ele provenind dintr-o cană — arse oxidant și decorate prin pictare cu linii roșii-brune (Fig. 7/8-9).

Aceste două tipuri de decor — lustruit și pictat — coroborate cu forma vaselor — în special cămile cu partea superioară a corpului aproape verticală — sînt specifice așezărilor geto-dace din secolele I î.e.n. — I e.n. identificate la Barboși-Galați⁵, Popina

⁴ G. Trohan, Cercetări Arheologice, 4, MNI, 1981, p. 45-52.

⁵ S. Sanic, Arheologia Moldovei, 12, 1988, p. 53-102.

Bordușani⁷ (Ialomița), Răcătău⁸ și Brad⁹ (Bacău), Ōcnița¹⁰ (Vilcea), Chichilău — Valea Lupului¹¹ (Buzău), etc.

Demne de remarcat sînt și cîteva fragmente ceramice descoperite pe platoul-acropolă într-o eventuală groapă menajeră sau locuință parțial dezvelită. Este vorba mai întîi de jumătatea superioară a unui vas de provizii lucrat cu mina dintr-o pastă relativ bună dar arsă neregulat. Gura largă are buza răsfrîntă oblic în exterior, iar marginea ei este dreaptă. Corpul cu pereții mult arcuiți este decorat, prin incizare, cu două linii ample în val mărginite de alte două linii deasupra și două-trei dedesubt. Forma și decorul vasului apar în perioada civilizației geto-dace din secolele II î.e.n. — I e.n., dar după compoziția pastei și modul de ardere el poate fi atribuit dacilor liberi din secolul III e.n. (Fig. 17).

În al doilea rînd tot acestei perioade trebuie să-i aparțină și alte fragmente de vase lucrate de asemenea cu mina dar dintr-o pastă în compoziție căreia se află foarte multă mică, scoici și pietricele. Indiferent că sînt vase de provizii sau borcane profilul este asemănător, doar dimensiunile variînd. Gura este largă și are buza răsfrîntă oblic în exterior, iar marginea este dreaptă. Corpul mult arcuit este decorat, în eazul borcanelor, pe partea sa superioară, cu linii incizate orizontale și în val amplu. Tot la borcane se poate constata o formă bitronconică a corpului datorită prezenței unui briu alveolar aplicat în pasta vasului — deci nu adăugat — și dispus orizontal pe diametrul maxim (Fig. 18).

Prin toate aceste descoperiri datînd atît din perioada timpurie a epocii bronzului, cît și prin cele geto-dace din secolele IV — III î.e.n., I î.e.n. — I e.n. ori cele din sec. III e.n. cele prezentate mai sus sînt deosebit de importante pentru lămurirea unor aspecte mai puțin cunoscute din istoria străveche și țării noastre. Pe de altă parte identificarea lor pe valea Buzăului umple un gol al cercetărilor de pînă în prezent, cercetări ce se impun cu necesitate continuate și în viitor.

⁷ G. Trohani, cercetări.

⁸ V. Căpitanu, *Carpica*, 18—19, 1987, p. 103—149.

⁹ V. Ursache, *Cetatea dacică de la Brad*, rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1985.

¹⁰ D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, passim.

¹¹ Cercetări, Dragomir Popovici.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À L'ENDROIT „PIATRA CU LILIECI”, DU VILLAGE TÎRCOV, COM. PÎRSCOV, DÉP. DE BUZĂU

Résumé

Le village Tîrcov se trouve au bas du sommet Dîlma. Vers le nord-ouest du village, en amphithéâtre se hausse la colline „Piatra cu Lilieci” qui contient à sa partie supérieure un plateau orienté NE—SO, long de 160 m et large de 15—20 m dans sa plus grande partie, mais ayant par endroit une largeur de 4—5 ou 6—7 m.

Ce plateau-acropole a sa côte méridionale rocheuse et presque verticale-graben — tandis que la côte septentrionale est un horst.

Tout le plateau a été habité pendant l'âge du bronze et par les géto-daces du IV-ème - III-ème siècles av. n. è., I-er siècle av. n. è. — I-er siècle n. è. et III-ème siècle n. è.

Vers le sud-ouest le plateau descend par des pentes relativement douces qui ont été aménagées par les géto-daces en quatre terrasses plaquées à l'aide de pierres.

Sur la quatrième terrasse, la plus basse et qui était la plus accessible donc pour entrer dans l'établissement, on a élevé deux vallum en terre sur les côtes de ESE et ONO.

L'établissement de l'époque du bronze appartient aux phases IC₃ et IC₂ de la civilisation Monteoru.

L'établissement géto-dace contient d'abord des traces des IV-ème - III-ème siècles av. n. è. et en suite des habitations du I-er siècle av. n. è. — I-er siècle n. è. La datation se fait à base de la céramique travaillée à la tour et décorée par polissage et avec de la peintures rouge.

On remarque de même quelques fragments céramiques du III-ème siècle n. è.

RECERCĂRILE ARHEOLOGICE DIN CUPRINSUL
NECROPOLEI VOIEVODALE DE LA CETĂŢENI,
JUDEŢUL ARGHEŞ

LUCIAN CHIŢESCU
ANCA PĂUNESCU

Cele patru morminte, lipsite de inventar, descoperite în vara anului 1982 la Cetăţeni¹ păreau a fi epuizat conţinutul necropolei voievodale de aici, aparţinătoare bisericii nr. 2, cu plan treflat, necropolă din care fuseseră cercetate, în decursul anilor, pe lângă destule morminte lipsite de inventar şi unele cu inventar sau cu monede de la Ioan Vatatzes (1222—1254), Bella IV (1245—1270), Carol Robert (monedă bătută înainte de anul 1329), Vladislav Vlaicu (1364—1376) sau Alexandru cel Bun (monedă anepigrafă din seria celor bătute până la 1408)². Se consemna, atunci şi acolo, constatarea că necropola din sectorul monumente se întindea mai cu seamă pe locul care mai târziu a fost zidită biserica cea mai nouă de aici (nr. 1)³, cu toate că cel mai important mormint din cuprinsul ei fusese găsit pe locul şi în dărîmătura celui mai vechi monument de zid din acest sector (biserica nr. 3)⁴. Iată însă că la sfîrşitul campaniei arheologice a anului 1985 şi, ca urmare a acestui fapt, în cursul celei desfăşurate în anul următor, în colţul extrem sudic al sectorului monumente de la Cetăţeni, în imediata apropiere a cursului actual al Dimboviţei, la o distanţă oscilînd între 15 şi 40 m sud de biserica nr. 1, au fost identificate mai întîi 2 şi apoi alte 29 morminte care, judecate după zona în care s-au găsit grupate şi mai cu seamă după conţinutul celor cu inventar, aparţin în totalitate necropolei voievodale de aici, ele indicînd totodată şi limita extrem sudică a acesteia. Simpla parcurgere a planului secţiunilor şi mormintelor indică cu claritate limitele sudice, sud-estice şi sud-vestice ale necropolei, dincolo de acestea încetînd nu numai existenţa mormintelor dar şi prezenţa urmelor de locuire şi vieţuire feudală, orizontul de locuire mai vechi, geto-dacic fiind singurul care-şi prelungeste vestigiile dincolo mult de aceste limite. De altminteri, ultima descoperire importantă pentru perioada feudală făcută în zona acestei limite este o monedă de la Stefan Duşan (1331—1355)⁵ găsită în 1985 în S IA, careul 2, la adîncimea de — 0,90 m şi care provine, probabil de la marginea necropolei. Oricum ar fi atît moneda Ştefan Duşan cît şi inventarul celor 8 morminte, din cele 31 cercetate în ultimele două campanii de cercetare, concură la încadrarea lor în perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XIII-lea şi începutul sec. al. XV-lea, aşadar în perioada existenţei şi funcţionării bisericii nr. 2, cu plan treflat, de la Cetăţeni căreia îi aparţine întreaga necropolă din sectorul monumente.

Toate cele 31 morminte cercetate în ultimele campanii se găsesc la adîncimi ce oscilează între 1,90 m şi -0,85 m faţă de solul actual, în funcţie de unghiul de înclinare a pantei actuale dinspre est spre vest, în şiruri aproximativ paralele şi orientate în general pe direcţia vest-est, devierile de la această direcţie fiind mici şi ne semnificative. Schele-

¹ Anca Păunescu şi Spiridon Cristocşa, *Cercetările arheologice din sectorul „monumente” de la Cetăţeni, jud. Argeş*, în C. A., VII, Bucureşti, 1984, p. 140.

² Lucian Chiţescu, Anişoara Sion şi Spiridon Cristocşa, *Cercetările arheologice efectuate la complexul de monumente feudale de la Cetăţeni, jud. Argeş*, în C. A., VI, Bucureşti, 1983, p. 59.

³ *Ibidem*, p. 54, 59.

⁴ *Ibidem*, p. 67.

⁵ Identificare făcută de colega Paraschiva Stancu căreia îi exprimăm şi aici mulţumirile noastre.

tele sînt fără excepție înținse pe spate, cu brațele apropiate de corp, îndoite din cot și mîinile așezate pe bazin sau pe abdomen. La 10 dintre mormînte nu s-a putut preciza poziția brațelor din cauza stării precare de conservare a scheletelor sau fiind vorba de reînhumări. Din totalul de 31 mormînte cercetate, 13 sînt de adulți, 15 de copii pînă la 14 ani, 3 fiind reînhumări. Nu s-au păstrat decît extrem de puține resturi de lemn de la sicrie și la fel de puține cuie de sicriu pentru a putea fi concludente, solul extrem de rău conservat de aici putînd explica eventual parțial această lipsă.

Un singur mormînt M 24 se deosebește de toate celelalte prin faptul că scheletul este străjuit de un șir continuu de pietre de rîu, de dimensiuni și forme diferite ce delimitează scheletul pe cele patru laturi și indică forma rectangulară a gropii (pl. 2). Acest mormînt delimitat de șirul de pietre, avînd ca inventar un ac de maramă pus ca inel, amintește de un alt mormînt, nr. 9 cu lespezi de piatră, din necropola așezării de la Cetățeni, situată în partea opusă necropolei voievodale din sectorul monumente, la limita extrem vestică a întregii așezări și a platoului „Poiana Tîrgului”. Deși deosebit întrucîtva de mormîntul cu lespezi, din gresie locală, găsit în necropola comunității, M 24 din necropola voievodală, cu pietre de rîu neprelucrate așezate în jurul scheletului, poate fi datat, ca și celălalt care a avut inventar, cert de datare, tot la mijlocul secolului al XIII-lea, mormînte similare, cu șir de pietre neprelucrate în jurul scheletului fiind semnalate de mai multă vreme și datate ca atare și în Jugoslavia⁷.

Inventarul funerar al celor 8 mormînte, din (cele 31 cercetate, se compune din 5 inele din argint, un ac de maramă din argint folosit ca inel, un fragment de cercel din argint, o cataramă cu placa de prindere la curea, din bronz și aplici decorative tot din bronz. Prezentăm pe scurt, inventarul funerar al celor 8 mormînte.

1. *Inel sigilar din argint* (M 1) — 1,90 m ; S IA /1985 găsit la mina stîngă, cu veriga rotundă în secțiune, cu capetele apropiate și lipite sub placa monturii. Aceasta este rotundă, plată, cu suprafața decorată pe margine cu un șir de casete incizate iar în centru decorul reprezintă un spic de griu stilizat (pl. 1/1). Diametrul inelului : 24 mm, diametrul monturii : 17 mm. Cele mai apropiate analogii le găsim în inventarul tezaurului de la Olteni (Teleorman)⁸ și ca urmare, propunem datarea inelului de la Cetățeni în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

2. *Inel de argint* (M 14 ; — 1,27 m ; S ID), găsit la mina dreaptă, cu verigă lamelară cu capetele unite și lipite sub montură ; exteriorul verigii este decorat cu două nervuri longitudinale. Montura se compune dintr-un disc pe marginea căruia sînt lipite la exterior 8 pastile din metal (una lipsă), iar suprafața discului este decorată cu cîte 5 grupuri de pastile mai mici dispuse în triunghi cu vîrfurile spre centru. În mijlocul discului este aplicată o pastilă mai mare din metal, înconjurată la bază de un fir subțire, torsionat, tot din argint (pl. 1/2). Diametrul inelului : 22 mm ; diametrul monturii : 16 mm ; lățimea verigii : 4 mm.

Inele cu montură decorată cu pastile și aplicații din sîrmă împletită se cunosc la Dinogetia⁹ încă din secolul al XI-lea. Pentru secolele al XIII-lea și al XIV-lea inele cu aceste motive decorative au fost descoperite la Cetățeni¹⁰, Streisengeorgiu¹¹ sau la Piatra Neamț¹². Inelul din M 14 din necropola voievodală de la Cetățeni prezintă o variantă mai timpurie și se datează în a doua jumătate a secolului al XIII-lea.

⁶ Lucian Chișescu, *Cercetările arheologice la Cetățeni, jud. Argeș, în C. A., 11, București, 1976, p. 181.*

⁷ Sime Batovic, în *Starohrvatska proročeta*, Zagreb, 7, 1960, p. 228—229.

⁸ D. V. Rosetti, *Tezaurul de podoabe medievale de la Olteni (Teleorman) și elementele lor bizantine, în Bullettinul monumentelor istorice*, XI, 1, 4, 1972, p. 10 și nota 91, p. 13, fig. 28.

⁹ Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia I. Așezarea feudală timpurie de la Biserica Garvan, București*, 1967, 285—286, fig. 170/20.

¹⁰ Anca Păunescu *Obiecte de podoabă descoperite în necropola medievală de la Cetățeni, jud. Argeș în Muzeul Național*, III, București, 1976, p. 258, fig. 1/a.

¹¹ Gh. Baltag, *Podoabe din secolele XIII—XVIII din inventarul necropolelor de la Streisengeorgiu, jud. Hunedoara*, în *R. M. M., s. M. I. A., 1, 1978, p. 53, fig. 1/2.*

¹² Victor Spinei, *Necropola medievală de la Piatra Neamț, Dărmănești*, în *Mem. Ant.*, I, Piatra Neamț, 1969, p. 218, fig. 2/6.

3. *Inel sigilar din argint* (M 8 ; — 1,30 m ; S 18) (B) descoperit la mina dreaptă are montura lucrată odată cu veriga ; capetele lamelare ale verigii se subțiază și se lipesc unul peste altul, în partea opusă monturii. Aceasta este lățită și delimitată prin două linii paralele incizate, iar în spațiul dintre acestea este incizat motivul decorativ sub forma unei păsări stilizate (pl. 1/3). Pe verigi la exterior, de o parte și de alta, în porțiuni simetrice, special lățite, se află incizată câte o cruce. Diametrul inelului : 20 mm ; lățimea monturii : 16 mm.

Un exemplar asemănător, avînd incizate pe verigă de o parte și de alta a monturii, cîte două grupuri de linii în cruce s-a găsit la Streisingeogiu și a fost datat în secolul al XV-lea¹³, iar exemplare similare de la Olteni¹⁴ și Sustănești¹⁵ au fost datate în secolele XIV—XV. Exemplarul găsit în M 8 din necropola voievodală de la Cetățeni se datează mai degrabă în cursul secolului al XIV-lea, din secolul următor veriga devenind rotundă, iar placa monturii mai profilată.

4. *Inel din argint cu casetă simplă* (M 29 ; — 1,25 m ; S IF) găsit la mina stîngă, este lucrat dintr-o sîrmă subțire din argint, rotundă în secțiune, cu capetele apropiate și lipite sub montura în forma unei casete simple, rotunde, în care în vechime existase o piatră. Diametrul inelului : 19 mm ; diametrul monturii : 7 mm ; înălțimea monturii ; 2 mm ; grosimea verigii : 1 mm (pl. 1/4).

Este un model simplu, foarte comun, care apare la Dinogetia în sec. XI¹⁶, iar la Sustănești¹⁷ și Orașul de Floci¹⁸ în sec. XV—XVI. Forma simplă a inelului din necropola de la Cetățeni, față de cele de la Sustănești sau Orașul de Floci, pledează pentru datarea lui în secolul al XIV-lea.

5. *Inel — verigă din argint* (M 2 ; — 1 m ; S IB), descoperit la mina stîngă, lucrat din două sîrme din argint răsucite și cu capetele unite și lipite (pl. 1/5). Diametrul verigi : 22 mm ; grosimea verigii : 2 mm. Piese similare, rezultate prin răsucirea a două sîrme de argint, se înfîlesc, de asemenea la Dinogetia în sec. XI¹⁹, la Sustănești²⁰ și Orașul de Floci²¹ în sec. XIV—XV și mai rar în sec. XVI. Forma simplă și îngrijit lucrată a verigii din necropola de la Cetățeni pledează pentru datarea ei în secolul al XIV-lea.

6. *Ac de maramă din argint* (M 24 ; — 1 m ; S IE), găsit la mina stîngă cu acul întors pentru a forma un inel în jurul degetului. Montura este formată din trei mărgele de argint, goale în interior, lipite una lingă alta. Mărgica din centru, mai mare, este decorată cu o pastilă de metal inconjurată la bază de un fir de sîrmă torsionată și lipită în capătul diametral opus acului. Celelalte două mărgele, mai mici sînt fixate de o parte și de alta a celei centrale și susținute de două sîrme subțiri, treflate, care se sprijină pe ac, susținînd întreaga montură. Mărgelele sînt sparte și aplatizate din cauza presiunii și coroziunii pămîntului. Lățimea monturii : 16 mm ; înălțimea monturii : 16 mm (pl. 1/6).

Ținînd seama de tipul mormîntului în care a fost găsit acest ac, de constatarea că el a fost folosit ca inel funerar și de asemănarea cu acele de pîr descoperite la Cotnari²² și care au fost datate în secolul al XIII-lea, datarea lui în acest timp ni se pare cea mai potrivită.

¹³ Gh. Baltag, *loc. cit.*, p. 53, fig. 1/3.

¹⁴ Dinu V., Rosetti, *loc. cit.*, p. 13, fig. 34.

¹⁵ Același, *Vestigiiile feudale de la Sustănești, jud. Argeș, în B. M. I.*, 2, 1972, p. 35, pl. 6/2.

¹⁶ Gh. Ștefan și colab., *loc. cit.*, p. 286, fig. 170/17.

¹⁷ Dinu V., Rosetti, *loc. cit.*, p. 35, pl. 6/9.

¹⁸ Lucian Chitescu și colab., *Cercetări arheologice la Ptua Petri (orașul de Floci), jud. Ialomița*, în C. A., III, București, 1979, p. 231, fig. 17/5, 14.

¹⁹ Gh. Ștefan și colab., *loc. cit.*, p. 288, fig. 170/36, 38.

²⁰ Dinu V., Rosetti, *loc. cit.*, p. 34, pl. 5/4, 9 și pl. 6/10. Vezi și nota 53.

²¹ Anca Păunescu, *Cercetări arheologice la Ptua Petri (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița*, în C. A., VII, 1984, p. 145, fig. 1/1.

²² Corina Nicolescu, *Moștenirea artistică bizantină în România*, Buc., 1971, p. 43—44, fig. 56.

7. *Verigă de cercel din argint* (M 13 ; — 1 m ; S 1 D). Lucrată dintr-o sferă subțire cu capetele apropiate. Pe verigă se mai păstrează urmele unui file subțire de sferă de argint răsucită care fixa, fie o mărgică din două semisfere lipite, fie grupuri de file împletite în ochiuri dese. Diametrul : 28 mm (pl. 1/8). Piese asemănătoare se cunosc în tezaurul de la Voinești²³, Păciul lui Soare²⁴ și Cetățeni²⁵ motiv pentru care propunem și datarea piesei fragmentare din necropola voievodală de la Cetățeni în secolul al XII-lea.

8. *Accesorii vestimentare* (M 28 ; — 1,10 m ; S IF). Cataramă cu veriga și placa de fixare, la curea, din bronz. Veriga lamelară este prinsă la capătul unei tije din bronz arcuite, ce era fixată cu nituri pe cureaua din piele. La capătul opus tija este îndoită peste un pivot scurt pe care era fixat acul cataramii. De capetele acestui pivot este fixată prin nituire banda ovală cu secțiune lamelară a cataramii Exemplarul vădește o lucrătură extrem de fină. Lungimea cataramii cu veriga și tija : 42 mm ; veriga cataramii : 18 × 3 mm. De-a lungul pieptului scheletului, pe ambele părți au fost găsite două șiruri de mici aplice din bronz ce decorau un veșmînt probabil din piele (pieptar ?) din care au fost recuperate 20 bucăți. Aplicele sînt lucrate dintr-o tablă dreptunghiulară (8 × 7 mm) ușor arcuită și cu două șențuiri paralele cu laturile lungi. În mijlocul aplicelor, pe dos, se află câte un nit, cu ajutorul căruia se fixau pe piele.

Menționăm de asemenea, câteva ace conice din tablă de bronz, găsite în resturi mici de piele îndoită (M 29 ; — 1,25 m ; S IF). Presupunem că aceste ace conice din tablă de bronz erau folosite pentru realizarea unor ornamentații reliefate pe cureaua sau cingătoarea din piele.

Întrucît nu dispunem de nici un element cert de datare socotim că atât M 28 (cu cataramă) din bronz și veșmînt decorat cu aplice de bronz) cit și M 29 (cu ace conice din bronz la cingătoare) se pot data, cu oarecare aproximație în cursul secolelor XIII—XIV, aceasta fiind după cum am arătat, și limita cronologică de existență și funcționare a necropolei voievodale din sectorul monumente de la Cetățeni.

Notă : Între descoperirile mai vechi, făcute la Cetățeni în anii 1960—1962 de Dinu V. Rosetti și rămase încă nepublicate — după plecarea definitivă din țară mai întîi și după dispariția sa mai apoi — figurează, potrivit donației nr. 46/16 noiembrie 1972, făcută de acesta Muzeului Național de Istorie a României, cu număr de inventar 67 765, o cruce pectorală, găsită — așa cum afirmă descoperitorul în donația menționată „într-un mormînt pendinte de necropola bisericii nr. 2“. Întrucît abia în ultimul moment am intrat în posesia acestei piese, pe care o considerăm a fi deosebit de importantă, socotim potrivit s-o menționăm la sfîrșitul acestui raport de săpătură, care se referă tocmai la descoperiri mai vechi sau mai noi făcute în necropola voievodală de la Cetățeni „pendinte“ în principal — dacă nu exclusiv — de biserica nr. 2, cu plan treflat, de acolo. Crucea este din amfibolit (?), are 5,5 cm, înălțime și 3,5 cm lățime ; pe avers este dăltuit, în relief, într-o manieră stilizată, Isus răstignit, avînd deasupra capului inscripția CXC ; pe revers este figurată — în aceeași manieră stilizată o originală și interesantă întruchipare a Fecioarei, avînd deasupra capului aceeași inscripție, în timp ce pe brațele crucii, la dreapta și la stînga Fecioarei, se găsesc gravate literele, respectiv ; pe lateralele crucii (de 0,8 cm) sînt incizate, de caracterele grecești A.P.Γ.T. și T.K.Π.Γ. Piesa este un exemplar singular nu numai în rîndul descoperirilor din necropola voievodală de la Cetățeni din secolul al XIII-lea, dar ea constituie un unicat pentru toate descoperirile de pînă acum din România aceluiași secol ; în schimb, găsim bune analogii în descoperirile din Macedonia, datate tot în secolul al XIII-lea.

²³ Dan Gh. Teodor, *Tezaurul feudal timpuriu descoperit la Voinești—Iași*, în *Arh., Mold.*, I, 1951, p. 254, fig. 7/7, 8.

²⁴ P. Diaconu, S. Baraschi, *Păciul lui Soare*, II, București, 1977, p. 124, fig. 25, 28.

²⁵ A. Păunescu, *op. cit.*, 1976, p. 260—261, fig. 3.

Résumé

Les auteurs présentent les résultats de la dernière campagne de fouilles effectuée à Cetăţeni, dep. d'Arges, en 1976. Située à la limite extrême sud-est de la nécropole, dans le secteur désignée sous le nom „Les Monuments”, ont été identifiées et fouillées 31 sépultures. La nécropole, fouillée exhaustivement, contenait 52 sépultures chrétiennes du rite orthodoxe et qui datent des XIII-e—XIV-e siècles. Les ensevelis, déposés en „decubitus dorsal”, étaient disposés et orientés à peu près parallèles et orientés est-ouest. Une seule sépulture (no. 24) se distingue de toutes les autres par le fait que le mort est entouré d'une rangée continue de cailloux. Ce rituel, ainsi que l'aiguille de parure pour la tête, en argent, mais transformée en anneau (pl. I/6) pour l'annulaire gauche, date le tombeau au XIII-ème siècle. Les autres objets découverts, comme d'ailleurs l'entière nécropole, appartiennent aux XIX-e—VIII-e siècles.

AȘEZAREA GETO-DACICĂ DE LA GIURGENI-MOZACU, JUDEȚUL IALOMIȚA

LUCIAN CHIȚESCU
ANCA PĂUNFSCU
ELENA RENTĂ
GHEORGHE MATEI
VIRGIL ȘT NIȚULESCU

În urma unei periegeze efectuate de membrii colectivului Muzeului Județean Ialomița în vara anului 1986, a fost identificată o așezare geto-dacică, la circa 1 km NE de limita comunei Giurgeni, în punctul Mozacu, pe o suprafață foarte întinsă, în marginea terasei inundabile a Dunării. Zonele de locuire erau răspândite pe suprafețe ceva mai înălțate în teren, care au fost însă distruse și foarte mult nivelate de lucrările agricole. În total, au fost trasate 25 de secțiuni, cu numeroase casete necesare pentru cercetarea complexelor descoperite.

Astfel a fost identificată o așezare deschisă, de tip rural, în care s-au găsit și cercetat locuințe de suprafață, bordeie, vetre și gropi menajere.

Observațiile stratigrafice arată că imediat sub humusul arăt, în care s-au găsit fragmente ceramice numeroase, se află un strat de pământ cenușiu-negru, sfărâmițos, care conținea un bogat material ceramic și a cărui grosime varia între 0,30—0,80 m. În acest nivel de locuire, se adăceau pînă la 1,15 m, gropile bordeielor și gropile menajere. În sfârșit sub acest nivel se afla solul viu, galben-nisipos, de natură aluvionară.

Locuințele de suprafață au fost distruse de arătura adîncă, întrucît ele apar la adîncimea maximă de —0,35 m față de solul actual. Singura locuință mai bine păstrată, a fost identificată în S XVIII și avea o formă aproape dreptunghiulară, cu laturile aproximativ de 5 m × 4 m și orientată NE—SV. Nu s-au descoperit gropi de par. Podeaua era netedă, bine bătătorită, suprapusă de o peliculă foarte subțire de chirpic. În interiorul acestei locuințe, nu s-au descoperit gropi de provizii sau urme de vetre. Fragmentele de chirpic ale pereților prăbușiți pe suprafața podelei, arată că aceștia erau lucrați din niuele groase, paralele și foarte dese.

Forma și dimensiunile locuințelor-bordei este foarte variată, toate fiind adîncite între 0,85 m și 1,20 m față de solul actual.

Locuința-bordei din S XXIII are o formă rectangulară cu colțurile rotunjite, este orientată aproximativ SV—NE și cu laturile de dimensiuni foarte mici (2 m × 1,7 m). Groapa bordeiului pornește de la 0,30 m. față de solul actual și ajunge pînă la 1,14 m. În exteriorul acestei locuințe-bordei au fost identificate două vetre. Cea mai mare este locuința-bordei din S XXIV, de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, cu laturile măsurînd 6 m × 4 m, orientată N—S, cu podeaua la —1,05 m față de solul actual. Nici în interiorul acestei locuințe nu au fost identificate gropi de par sau vetre amenajate. În schimb, inventarul ceramic descoperit aici, a fost deosebit de bogat și variat. Vetrele au fost identificate în afara locuințelor și au dimensiuni și forme variate. În grundul secțiunilor, vetrele au apărut la adîncimi diferite, unele avînd urme de folosință îndelungată, prin numeroasele refaceri indicate de straturile de pământ ars la roșu.

Vatra de S III este rotundă, deosebit fiind faptul, că e înconjurată cu o gardină formată din pietre mari și bulgări de chirpic, iar peste acestea sînt așezate, ca și cum ar crea o nivelare a gardinei, fragmente mari de amforă și de vase mari, lucrate din pastă grosolană. Diametrul vetrei este de 0,60 m. În S XXIV vatra de formă dreptunghiulară (0,54 m × 0,75 m) se află foarte aproape de latura nordică a locuinței-bordei de dimensiunii medii

(3,20 m × 2,20 m). În general, forma vetrelor este rectangulară, cu dimensiuni variabile. În S XXIII au fost descoperite două vetre apropiate cu dimensiuni mari (1 m × 0,60 m., respectiv 1,40 m × 0,60 m), care probabil au aparținut zonei sacre a așezării, întrucât în jurul lor s-au găsit foarte puține fragmente ceramice cu excepția unei amfore elenistice, căreia îi lipsește fundul. În secțiune, s-au observat succesive rînduri de refacere a acestor vetre cu suprafață așa mare. Gropile ce aparțin acestui nivel de locuire dacică au formă rotundă, sînt foarte puțin adînci iar diametrul lor variază între 0,80 m și 1,20 m. În general inventarul lor este compus din multe oase de animale și puține fragmente ceramice.

În afara gropilor menajere, menționăm existența unui complex aflat în S XVIII, sub cota nivelului de locuire geto-dacă, la -0,80 m., unde s-a găsit o mare cantitate de oase de animale, răspîndite oarecum în cerc pe o suprafață cu diametrul de 2 m., într-un pămînt galben-nisipos.

Inventarul așezării este alcătuit dintr-o rîșniță de piatră, o formă ovală, cu suprafața adîncită, lustruitoare de piatră pentru ceramică. cete, fragmente de tîpsii (capace) din lut ars, dintre care unul are suprafața decorată cu linii incizate, fusaiole bitronconice (pl. VI/1-6) și una în formă de mosor. Au mai fost găsite fragmente mărunte de sticlă albastră subțire, mici obiecte din fier, foarte corodate, o lupă de fier rotundă și un vîrf de săgeată cu trei muchii (în S XXIV). Din os este o amuletă de formă trapezoidală, cu două perforații la baza laturii mici, și un fragment de mîner, decorat cu alveole crestate, oblice. În cuprinsul S XXII și S XXIV au fost descoperite fragmente mărunte de ceramică fină grecească, decorată cu firnis negru, o tortiță și un picior de kantharos foarte mic, de asemenea acoperite cu firnis negru. Mai menționăm un fragment dintr-un vas-askos, din pastă cenușie, asemănător cu cele găsite la Kazanlic și care se datează în sec. IV-III î.e.n. Tot din lut ars mai amintim și greutatea în formă de trunchi de piramidă, cu perforație mediană (pl. VI/7-8), găsite în locuința de mari dimensiuni din S XXIV, jetoanele, plăcuțele discoidale cu diametrul de 2-3 cm și un fragment de vas strecuratoare. Din silex au fost găsite două fragmente de răzuitoare și de lame refolosite poate și de getodaci. Dar cel mai important element de inventar al așezării este ceramica, foarte bogat reprezentată prin aproape toate formele și categoriile. Cantitativ, ceramica de factură locală, este cu puțin mai numeroasă decît ceramica de import, în special amforele.

Ceramica locală după tehnica de execuție, se împarte în două mari categorii: ceramica lucrată cu mîna și ceramica lucrată la roată. Pasta pentru prima categorie este cînd grosolană, cu pietricele și cioburi pisate în amestec, în special la vasele-borcan, cînd mai omogenă, cu pietricele mai rare și foarte mărunte, și cu mult nisip în compoziție la castroane și străchini. Arderea este inegală, insuficientă, în acest caz suprafața vaselor căpătînd un aspect pătat și cu miezul negru în spîrtură. De multe ori, suprafața vaselor este acoperită cu slip sau e lustruită, dînd un aspect lucios fragmentelor ceramice găsite. Majoritatea relativă a fragmentelor ceramice aparțin tipului de vas „sac” sau cu profilul aproape drept, lucrat din pastă cărămizie-brună sau cărămiziu-gălbuie, avînd ca degresant pietricele sau cioburi pisate (pl. I).

Acet tip de vas este o formă binecunoscută și larg răspîndită în toate așezările geto-dace din secolele V-III î.e.n.¹ Variantele acestui tip de vas sînt determinate de forma și mai ales de ornamentul său care constă dintr-un briu alveolat, întrerupt de butoni plați, sau briu crestă și butoni². Forma vasului se caracterizează prin gura largă sau puțin strînsă, cu pereții mai mult sau mai puțin arcuiți, cu fundul drept, neprofilat, cu buza tăiată drept și ușor pronunțată în exterior, tăiată oblic spre interiorul vasului, sau cu buza rotunjită simplu sau în torsadă. Butonii, de obicei, sînt arcuiți în sus, briul alveolar este fie drept, fie în ghirlandă, fie vertical arcuit, care pleacă de la fiecare apucătoare în jos.

Tipul descris se datează în Muntenia, cît și la sudul Dunării, în secolul al IV-lea, coborînd în prima jumătate a secolului al III-lea î.e.n. la Senthopolis³. Fragmentele, numeroase descoperite în cuprinsul așezării de la Mozacu, aparțin unei mari varietăți de forme și dimensiuni, iar alături de exemplarele lucrate din pastă grosolană, acoperite sau

¹ F. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983, p. 147 și p. 497, pl. CV/5.

² *Ibidem*, p. 37.

³ M. Cielkova, *Senthopolis*, I, Sofia, pl. I.

nu cu slip, se întîlnesc și exemplare aparținînd categoriei de ceramică-fîmă, din pastă îngrijit lucrată și acoperită cu slip lusfruit gălbui-brun. Cele mai apropiate analogii le întîlnim la Alexandria-Vii⁴, Zimnicea⁵, VLĂDICEASCA⁶, Chirnoși⁷, Poiana⁸, Orbeasca de Sus⁹ și aparțin secolelor IV—III î.e.n. Cîteva fragmente de buze mult evazate aparțin tipului de vas bitronconic cu fundul drept. Alte fragmente, mai pușin numeroase, aparțin tipului de vas cu corpul bombat, decorate cu briu alveolar și butoni sau alveole adincite în pasta vasului, dispuse pe gît sau pe marginea superioară. Tipul acesta „există în secolele VI—III î.e.n. în zona centrală și nordică a Dobrogei, marcînd prezența sciștilor sau o influență culturală nord-pontică, înaintea momentului Ateas, de la 340 î.e.n.”¹⁰.

O altă formă ceramică cu mai multe variante, este castronul, de dimensiuni diferite. Fragmentele numeroase, din păcate doar parțial întregibile, au o pastă mai îngrijit lucrată, cu mai mult nisip în amestec, arsă brun-cărămiziu. În general, predomină forma tronconică (pl. III), cu fundul drept, umărul pronunțat și buza trasă spre interiorul vasului, cu marginea fie subțiată și arcuită, fie teșită și cu o profilare exterioară. Multe fragmente au apucători așezate oblic pe perețele vasului, în zona de arcuire a profilului acestuia.

Străchinile lucrate cu mîna, din pastă brun-cărămizie, sînt uneori lustruite. Ele au marginea ușor răsfrîntă spre interior, ca și caastroanele și sînt prevăzute cu patru minere în partea superioară (fig. IV/9). Analogii pentru forma caastroanelor și străchinilor le întîlnim la Alexandria—Vii¹¹, Grădiștea Călărăși, din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., iar pentru exemplarele cu marginea răsfrîntă unghiular spre interior, avem analogii la Canlia în secolul IV î.e.n.¹².

Buze de caastroane și străchini evazate sînt mai pușine, lucrate din pastă cenușie, neagră-cenușie sau brun-cărămizie. Piese asemănătoare, descoperite în așezările de la Zimnicea sau Poiana, aparțin nivelului I din secolele IV—III î.e.n.¹³. Excepție fac două fragmente lucrate din pastă brun-cărămizie, lustruite, cu marginea răsfrîntă în exterior și cu caneluri pe umăr, care par să continue forme existente la Fer'gile în secolul IV î.e.n., și la Canlia, unde din secolul IV î.e.n. există un singur exemplar.

Fragmentele de căni sau cești sînt foarte pușine, lucrate din pastă grosolană, cu pereții drepți și cu buza rotunjită, cu fundul drept și cu toarta supraînălțată. Într-un singur, caz un fragment de ceșcuța are toarta prinsă din buză pînă la baza vasului. De asemenea, s-a găsit și un fragment de buză, de cană prevăzut cu o teșitură (cioc-plisc) pentru scurgerea lichidului.

Fragmentele pușine și mărunte permit foarte greu stabilirea de analogii pentru datarea lor; au fost găsite în complexe alături de ceramica mai sus prezentată.

În cadrul ceramicii lucrate cu mîna amintim, încă o dată, fragmentele de discuri-capace, lucrate dintr-o pastă de foarte proastă calitate. Toate au formă de disc plat, fără a avea marginile ridicate și doar un singur fragment prezintă un decor de linii incizate pe una din fețe. Exemplare asemănătoare s-au descoperit și în cetatea de la Trivaiea Moșteni din secolele IV—III î.e.n., Grădiștea Călărăși din a doua jumătate a secolului IV î.e.n., BUDUREASCA—secolele IV—III î.e.n.¹⁴.

În încheierea prezentării acestei categorii ceramice amintim fusaiiolele de mai multe tipuri (pl. VI/1—6), care sînt cunoscute mai în toate așezările și chiar necropolele geto-dadice.

⁴ C. Preda, *Săpăturile de la Alexandria, punctul „La Vii”*, M. C. A., VI, p. 259.

⁵ A. D. Alexandrescu, *La necropole gète de Zimnicea*, Dacia, N. S., XXIV, 1960, p. 45, fig. 15/1, 6, 8.

⁶ Gh. Trohani, *Săpăturile din așezarea geto-dacă de la VLĂDICEASCA* Cercetări Arheologice, II, 1976, p. 104, fig. 11 și pag. 110, fig. 16.

⁷ Idem, *Săpăturile arheologice efectuate la Chirnoși, jud. Ilfov*, în anii 1971—1972, Cercetări Arheologice, I, 1975, p. 138, fig. 11/3 și p. 139, fig. 12/3.

⁸ R. Vulpe, *La CIVILISATION daces à la lumière des fouilles de Poiana*, Dacia, N. S. I 1957, p. 143—164.

⁹ E. Moscalu, G. Beda, *Noi cetăți traco-getice*, Cercetări Arheologice, III, 1979, p. 365, fig. 3/1.

¹⁰ E. Moscalu, *Ceramică...*, p. 54.

¹¹ C. Preda, *loc. cit.*, p. 256, fig. 5/1 și 4/5—6.

¹² E. Moscalu, *loc. cit.*, p. 446, pl. I.V/7—9.

¹³ I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacă. Cu privire specială la Transilvania*, Ed. Științifică, București 1969, p. 81.

¹⁴ E. Moscalu, *loc. cit.*, p. 88 și p. 457, pl. LXV.

Ceramica lucrată la roată aparține unor foarte puține tipuri de vase. Au fost descoperite două buze cu marginea răsfrîntă spre exterior, cu una sau cu două șanțuiri exterioare, ce provin de la vase mari de provizii (chiupuri). Această formă ceramică apare la traco-geto-daci. „În a doua jumătate a secolului IV î.e.n. și în secolul III î.e.n.”¹⁵.

Restul fragmentelor, în general din pastă cenușie sau cu vopsea neagră, aparțin tipurilor de străchini cu marginea evazată, uneori cu suprafața decorată cu caneluri sau cu linii în val incizat, fie pe suprafața interioară, fie pe suprafața exterioară a peretelui vasului (pl. V). Citeva fragmente de buze de străchini au partea superioară a marginii ornamentată în exterior cu 1—3 incizii și își găsesc analogii apropiate și din punct de vedere al pastei ceramice în așezarea de la Alexandria — VII¹⁶, ca și buzele trase în exterior și răsfrînte orizontale. Alte fragmente au marginea răsfrîntă spre interior, formînd un unghi, iar din acest punct de vedere, ele se aseamănă cu profilul cu vasele lucrate cu mîna. Mai menționăm un perete de strachină din pastă foarte fină, gălbui-roz, probabil tot de la o strachină, cu suprafața interioară decorată cu val trasat foarte îngrijit, fiind probabil o imitație după un vas grecesc.

Ceramica de import, de factură grecească, este ilustrată prin cantitatea foarte mare de fragmente de amfore, care reprezintă aproximativ jumătate din inventarul ceramic recoltat. Amforele, provenite din schimburi comerciale cu marile centre Thasos, Sinope, HERACLEA Pontică, Rhodos, au pătruns și în așezările getice situate în stînga Dunării, pe traseele unor drumuri comerciale care străbăteau Dobrogea, atestate de ultimele descoperiri¹⁷. AMFORELE de mare circulație au „certificat de origine”, sub forma ștampilelor aplicate pe torți. În continuare, vom prezenta cele cinci torți de amfore cu ștampile:

1. Fragment de toartă de amforă, Thasos (S. VII) cu ștampila fragmentară. Textul reconstituit este [OΑΣ]ΙΩΝ ['A]ρ(…) [A]ΠΙΣΤ[OΘΩΝ]←. Între numele emitentului și al astinomului se află un simbol în formă de ciorchine. Ștampila se datează în vremea lui Aristofan II, circa 300 î.e.n.¹⁸.

2. Fragment de toartă de amforă, Sinope (S XIV), cu ștampila fragmentară. Textul reconstituit este: ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ ΕΚΑΤΑΙΟΥ. În dreapta inscripției se află un simbol sub forma unui tirs vertical. Ștampila se datează în grupa a IV-a, circa 270 î.e.n.¹⁹.

3. Fragment de toartă de amforă, Rhodos (S XXV) Textul este: ΑΜΥΝΤΑ și are la dreapta un simbol reprezentînd două ramuri de mîslin. Ștampila se datează 191—176 î.e.n.²⁰.

4. Fragment de toartă de amforă, Thasos (S V). Ștampila este fragmentară, textul ilizibil, simbolul neidentificat, dar pare să se dateze după 340 î.e.n. deoarece inscripția are un singur nume, cel al astinomului.

5. Fragment de toartă de amforă, Rhodos (S XXV). Ștampila se păstrează fragmentar. Reconstituirea nu s-a putut face, dar este o ștampilă de producător, databilă între 200 și 180 î.e.n., iar numele producătorului este probabil ΣΟΤΕΥΣ (?).

Prezența unor puține fragmente ceramice, între care reamintim fragmentele de castroane cu caneluri oblice pe umăr și suprafața lustruită, buzele de străchini cu marginea mult răsfrîntă în exterior și jumătatea de cană cu toartă din pastă bine lucrată și arsă secundar, pledează pentru datarea începutului așezării încă de la sfîrșitul secolului al VI-lea î.e.n. și începutul secolului următor²¹. Materialele menționate au fost descoperite în nivelul de locuire, dar datorită condițiilor obiective, nu s-a putut delimita suprafața totală a așezării — deja distrusă de lucrările agricole. Cert este că locuirea avută o fază de maximă dezvoltare în cursul secolelor IV—III î.e.n. (în această zonă de grinduri unde

¹⁵ *Ibidem*, p. 93.

¹⁶ C. Preda, *loc. cit.*, fig. 4/8—9, 14—15.

¹⁷ M. Ilimia, *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, în *Pontica*, XIII, 1980, p. 79.

¹⁸ A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, Paris, 1957, nr. 421.

¹⁹ B. N. Grakov — *Drevnegrecheskie keramiceskie cletna e Imenami Astinosov*, Moscova 1929, Passir.

²⁰ V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957, p. 391, Rhodos 612—613.

²¹ Vl. Zîrca, *Ceramica lucrată la roată în hallstatt-ul tîrziu în spațiul balcano-carpatic*, ms6.

au fost trasate cele 25 de secțiuni) și a dăinuit probabil pînă în primul sfert al secolului al II-lea î.e.n., după cum atestă inscripția de pe amfora rhodiană mai sus prezentată.

Cîteva fragmente ceramice antrenate în umplutura complexelor descoperite în S VII și S XXIII, ce aparțin unor vase lucrate din pastă grosolană, cu profilul în formă de sac, decorate cu brîu alveolat sau șnurat, cît și torțile cu secțiunea rotundă de la unele vase cu profil bitronconic, cu torți amplasate în zona de maximă arcuire, sau cele două fragmente de cești lucrate din pastă fină, cu torți supraînălțate și un omoplat crestă, par să indice în apropiere, și prezența unui orizont cultural ce aparține etapei finale a epocii bronzului, respectiv culturii Coslogeni.

Tot în umplutura locuinței bordei, de mari dimensiuni din S XXIV, au fost găsite foarte multe fragmente de străchini, lucrate din pastă fină, cenușie, cu pereții subțiri, foarte bine arse, decorate cu linii în vnl, incizate sau lustruite, sau decorate cu linii late oblice, lustruite, combinate cu caneluri (fig. VIII, IX, X). Profilul acestor vase este zvelt, cu umărul carenat, iar fundul este inelar, cu o varietate mare de profile (fig. XII). De asemenea, profilul buzelor este foarte variat (fig. VII), în general foarte subțire, puțin evazat, ușor îngroșat la margini sau cu un prag pentru a se sprijini capacul. Toată această categorie de ceramică aparține străchinilor datate în secolul IV e.n., în aria culturii Sîntana de Mureș²². Groapa în care au fost aruncate, probabil a fost săpată în cuprinsul locuinței-bordei din epoca geto-dacică și astfel se explică prezența acestui material ceramic amestecat cu ceramica specifică așezării geto-dacice.

Prezența acestor fragmente de străchini din secolul IV, contribuie într-o oarecare măsură, la completarea acelor zone de lângă Dunăre a căror limite deja au fost conturate și documentează și în preajma râului Ialomița „prezența unor neamuri germanice alături de care continuă să viețuiască și să coexiste elemente etnice băștinașe“²³.

L'ÉTABLISSEMENT GÉTO-DACE DE GIURGENI—MOZACU, DÉP. DE IALOMIȚA

Résumé

Les recherches archéologiques effectuées pendant les années 1987—1988 à Giurgeni—Mozacu, dép. de Ialomița, ont identifié un grand établissement géto-dace. On a pu ainsi découvrir plusieurs habitations-huttes, autant de surface que enfouillées dans la terre, des fosses ménagères et des âtres. La céramique — travaillée à la main et tournée — est en grande quantité. D'une importance à part sont cinq anses d'amfore avec des estampilles qui datent de IV-ème—III-ème siècles av. n. é. On a de même découvert un moulin à main, des fragments des plateaux en terre cuite, des fusaioles, une amulette en os, des fins tessons céramiques grecque avec firmis, des fragments de verre, une pointe de flèche en bronze.

À part cela on a découvert des fragments céramiques d'écuelles, avec un décor incisé ou poli, qui datent du IV-ème siècle de n. é. et qui appartiennent à la civilisation S'ntana.

²² B. Mitrea, C. Preda, *Quelques problèmes ayant trait aux nécropoles du type Sîntana-Cherntakov découvertes en Valachie*, în *Dacia*, N. S., VIII, 1964, p. 216.

²³ Gh. Diaconu, *Tirgșor, necropola din secolele III—IV*, București 1965, p. 162.

În urmă cu mai bine de două decenii și jumătate problemele periodizării culturii Tei au fost abordate în câteva lucrări de specialitate, consemnând stadiul de atunci al informației și al posibilităților de interpretare¹. Cum însă, între timp, literatura arheologică a înregistrat noi mărturii documentare și — aproape în același ritm și în aceeași măsură — noi luări de poziție², revenim în cele ce urmează asupra periodizării evoluției culturii Tei, cu convingerea că este necesar a adăuga patrimoniului de fapte și de opinii acumulat, câteva date și considerente noi.

* * *

Întreg ansamblul materialelor ceramice de tip Tei — acestea definind pregnant fizionomia culturii, procesul apariției, deplinei constituiri și disoluției ei — a fost divizat și este și acum, în câteva faciesuri evolutive, considerate, de la Dinu Rosetti și pînă astăzi ca *faze*. Determinarea fazelor a pus, de o parte, problema de a preciza succesiunea lor reală în timp, iar de alta, de a stabili criteriile cu ajutorul cărora fiecare trebuie individualizată.

În absența unei stratigrafii care să precizeze poziția tuturor fazelor Tei, cronologia relativă a culturii se întemeiază pe coroborarea unor constatări stratigrafice cu observațiile comparativ-tipologice. Acestea din urmă nu trebuie operate exclusiv asupra culturii analizate, în unele cazuri fiind necesară raportarea la tipologia ceramicii proprii și altor culturi, precum și la tipologia unor perioade sau etape ale epocii bronzului din România.

Prin utilizarea unei asemenea metode de lucru, faciesul Tei identificat prima dată la Cățelu Nou (București)³ apare deocamdată drept cea mai arhaică manifestare a culturii, ținînd seamă de următoarele constatări tipologice :

1. Formele de vase, dar îndeosebi tehnica de ornamentare și motivele decorative întîlnite la Cățelu Nou, apoi și în alte stațiuni cu materiale de același tip (Bungetu-Brăteștii de Sus jud. Dimbovița⁴; Surlari—Petrăchioaia, jud. Ialomița⁵; Frătești, jud. Giurgiu⁶; Căscioarele, jud. Călărași⁷; Greoi—Grădiștea, jud. Ialomița⁸), aparținînd neîndoiește culturii Tei, reflectă evident, prin comparație cu materialele celorlalte faze, aspectul ei cel mai elementar, cel mai simplu cu putință.

2. Asemenea altor culturi ale epocii bronzului din România, cultura Tei absoarbe și păstrează, și ea, elemente receptate din fondul anterior, al perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și din perioada timpurie a epocii din urmă. Dintre aceste elemente, mai caracteristice apar castroanele cu margine arcuită în exterior, creștăturile pe buze și segmentele de briuri crestate, decorul cu „boabe de linte“ și cu barbotină etc. Deoarece atare elemente sînt cel mai bine reprezentate pe materiale de tip Cățelu Nou, rezultă și astfel că faza identificată prima dată în stațiunea de pe malul bălții Colentina — Pantelimon marchează, în stadiul de acum al documentării, aspectul arhaic al culturii Tei.

¹ Alexandru Vulpe, în *Dacia*, N. S. 8, 1964, p. 311 și urm.; Valeriu Leahu, în *Materiale de istorie și muzeografie*, 11, 1965, p. 3—16; idem, *Cultura Tei*, I. a., p. 30—46.

² Bibliografia, în text, mai departe.

³ Valeriu Leahu, în *S.C.I.V.*, 14, 2, 1964, p. 309—321.

⁴ Ion Chicideanu, în *Chronica Valachica*, 5, 1973, p. 27—43; idem *S.C.I.V.A.* 28, 2, 1977, p. 225—238.

⁵ Valeriu Leahu, George Trohani în *Cercetări arheologice*, 2, 1976, n. 73 și urm.

⁶ Cercetări Emil Moscalu și Constantin Isăcescu, inedite.

⁷ Cercetare Valeriu Iazăr, inedită.

⁸ Augustin Ulanciu, George Trohani, în *Cercetări arheologice*, III, 1979, p. 10—22.

3. Luind în considerare ceramica, se constată că faciesul Tei de tip Cățelu Nou include în repertoriul formelor și câteva vase (fructiera cu picior, capacul tronconic, un recipient mie cu corp bitronconic și marginea cilindrică*), care nu figurează printre formele tipice ale culturii, ele oricum necunoscând în evoluția acesteia o prezență durabilă.

Faptul, coroborat cu constatarea că vasele aduse în discuție au antecedente tot în fondul cultural premergător (neolitic, de trecere la epoca bronzului sau din perioada timpurie a acestei epoci) constituie de asemenea argument în sprijinul concluziei că faza de la Cățelu Nou reprezintă aspectul arhaic al culturii Tei.

Tot observații comparativ-tipologice permit considerarea fazei numite de Rosetti „Tei” ca a doua în evoluția culturii. În acest sens se cer semnalate constatările următoare :

1. Folosirea în procent precumpănitor a ornamentului care are la bază zigzagul obținut numai în tehnica împunsăturilor succesive este caracteristică atât fazei de la Cățelu Nou, cât și ceramicii fine, negre din faza numită „Tei” ; și deoarece în cultura Tei o atare situație apare specifică numai acestor două faze, este astfel evidentă legătura dintre ele (compară pl. III/6—7 cu pl. V/2—3).

2. Preferința de a dispune pe umerii vaselor din pastă fină o bandă orizontală compusă din linii drepte alternând cu linii ondulate sau în zigzag este de asemenea specifică numai celor două faze în discuție : „Cățelu Nou” și „Tei” ; (compară pl. III/1,6 cu pl. VI/2—3).

3. Dintre formele de vase care nu cunosc o evoluție durabilă în cultura Tei, două — fructiera sau cnpa cu picior și castronul cu margine înaltă, răsfrântă în exterior — prezente în aspectul arhaic al culturii vor mai apare doar în faza numită „Tei”¹⁰.

4. În întreaga evoluție a culturii Tei se constată, din faza veche și pînă către dispariția culturii, o tendință — treptată dar continuă — de lățire a brîului alveolat dispus pe vasele lucrate din pastă cu mult nisip și pietriș. Luîndu-se ca punct de plecare relativă îngustime a brîului alveolat din faza arhaică (ceramica de tip Cățelu Nou) treapta imediat următoare a acestei evoluții se constată pe materialele aparținînd fazei numite „Tei”.

5. Operînd tot cu ceramica de uz comun, se poate face și următoarea constatare : pe umerii vaselor cu corp bombat și gît cilindric (formă caracteristică culturii Tei) ornamentul compus dintr-o proeminență conică înconjurată de un cerc reliefat apare des în fazele numite de Rosetti „La stejar” și „Fundeni” dar lipsește în faza arhaică și în cea numită „Tei”. E un argument suplimentar pentru a le situa pe acestea din urmă în succesiune.

6. Criteriilor tipologice li se adaugă interpretarea unor observații stratigrafice. La Novaci (jud. Giurgiu) s-a stabilit succesiunea nemijlocită a fazelor „La stejar—Fundeni”¹¹, rezultînd astfel că faza numită „Tei” nu poate fi plasată în timp decît fie înaintea celeia designată „La stejar”, fie ulterior fazei „Fundeni”. Cum însă, în stațiunea eponimă a culturii Monteoru, fragmente ceramice din faza Tei au apărut în nivel Ia iar materialele „La stejar” — în nivelul imediat următor, II a¹² ; pînînd seamă, de asemenea, că la Pietroasa Mică (județul Buzău) un fragment de vas din faza „Fundeni” a apărut într-o necropolă Monteoru II b¹³ ; prin corelarea tuturor acestor date apare dovedită stratigrafic succesiunea : faza „Tei” — faza „La stejar” — faza „Fundeni”.

Poziția în timp a fazei „La stejar” — a treia în evoluția culturii Tei — e confirmată și prin argumente tipologice, care evidențiază dezvoltarea sa organică din faza „Tei”. Astfel :

1. Șirurile de împunsături succesive late, atât de caracteristice decorului de pe ceramica fină din faza „La stejar” sînt realizate în exact aceeași tehnică în care sînt obținute și șirurile de împunsături succesive din faza „Tei”, căpătînd atât unele cit și celelalte același aspect (fazele identificate la Cățelu Nou, Fundeni, și Fundeni Doamnei cunosc împunsături succesive deosebi ca aspect).

* Cf. Valeriu Leahu, în *S.C.I.V.*, XIV, 2, 1963, p. 310—311, fig. 1/7 și 2/2 (pentru fructiera cu picior și vasul cu corp bitronconic) ; idem, *Cultura Tei*, I. a., p. 68 și fig. 13/8 (pentru capacul tronconic).

¹⁰ Cf. op. cit., p. 96 și fig. 19/7, 8.

¹¹ Alexandru Vulpe, Valentina Veselovschi-Bușilă, în *S.C.I.V.*, 16, 1, 1967, p. 93 și urm.

¹² Informații Eugenia Zaharia.

¹³ Alexandru Oancea, Vasile Drîmbocianu, în *S.C.I.V.A.*, 28, 4, 1977, p. 527—și fig. 5/6 de la p. 515 ; Alexandru Oancea, în *Daeta*, N. S., 25, 1981, p. 169, 184.

2. Numai faza „La stejar“ este aceea în care mai pot fi întâlnite bine reprezentate (deși în procent sensibil redus) ornamente obținute prin împunsături succesive fine, înguste, caracteristice îndeosebi pentru tehnica decorativă a fazei „Tei“

3. Ornamente specifice prin tehnică și motive fazei numite „Tei“ se întâlnesc și în faza „La stejar“¹⁴.

4. Motive caracteristice fazei „La stejar“ sînt obținute, în această fază, în tehnica împunsăturilor succesive fine, specifică în esență fazei Tei (pl. VIII/2, 4); și, dimpotrivă, ornamente caracteristice fazei din urmă vor fi reproduse și în faza „La stejar“ în tehnica împunsăturilor succesive proprie fazei anterioare, „Tei“ (vezi pl. VIII/2, banda în zigzag).

5. În fine, să menționăm că în faza „La stejar“ se constată — evident, ușor modificate — ornamente specifice fazei „Tei“, preluate așadar din fondul acesteia¹⁵.

Faza numită „Fundeni“ — probată prin corelarea observațiilor stratigrafice ca a patra în evoluția culturii Tei — s-a dezvoltat din faza „La stejar“ Faptul e atestat de asemenea prin determinări comparativ-tipologice :

1. Unele elemente caracteristice culturii mai ales în faza „Fundeni“ (în măsură mai redusă și în faza următoare, ultima) își au începuturile în faza „La stejar“. Pentru exemplificare: decorul cu caneluri, plastica antropomorfă și chiar — e drept sporadic, totuși sesizabil — cazuri de realizare fugară, neglijentă, degradată a decorului.

2. Împunsăturile succesive dispuse în șiruri late, atât de caracteristice fazei „La stejar“, se mai regăsesc și în faza „Fundeni“, atestînd legătura între aceste două „trepte“ din evoluția culturii Tei.

3. Motive decorative cum sînt, de pildă, spiralele înfășurate concentric (realizate prin împunsături succesive) sau proeminențele conice împrejmuite cu cerc reliefate ori adîncit sînt, în cultura Tei, comune numai fazelor „La stejar“ și „Fundeni“ confirmînd și astfel succesiunea stratigrafică constatată la Novaci și relația „importurilor“ Tei în mediile Monteoru din stațiunea eponimă și de la Pietroasa Mică.

În sfîrșit se dovedește că facșul Tei identificat la Fundeni Doamnei reprezintă o fază ultimă, a cincea a culturii, ținînd seamă tot de constatări tipologice, dar și de o anumită situație stratigrafică :

1. Ceramica, neindoielnic și ea, de tip Tei reflectă aspectul cel mai degradat al culturii. O categorie de olărie și cîteva forme devenite specifice culturii dispar; ceramica de factură fină aproape că este abandonată; tehnica împunsăturilor succesive înregistrează acum stadiul cel mai „grosier“; motivele decorative „clasice“ ale culturii, atunci cînd nu au fost și ele abandonate, apar într-o transpunere aproape caricaturizată.

2. În ipostaza pe care o reprezintă cultura Tei — pe materialele de tip Fundeni Doamnei se regăsesc, în contururi cît mai bine definite, unele din trăsăturile caracteristice ceramicii din perioada de sfîrșit a epocii bronzului de pe teritoriul României: procentul tot mai crescut al decorului canelat; de asemenea, cel al torșilor cu creste, proeminențe sau butoni; ori abandonarea unor motive sau compoziții decorative — altădată larg desfășurate pe vase, iar din punct de vedere tehnic cît mai bine realizate.

3. Privită ca a cincea în dezvoltarea culturii Tei, faza „Fundeni Doamnei“ se definește și se ordonează astfel și pentru că o serie de elemente tipice ei se trag nemijlocit din faza numită „Fundeni“: categoria ceramică cu cioburi pisate, forme bitronconice specifice, vasele cu corp bombat, gît tronconic și fund inelar, cu torși supraînălțați; torșile cu secțiunea triunghiulară și cu coaste, butoni etc.

4. Asemenea constatări tipologice pot fi coroborate cu împrejurarea că la București în stațiunile Fundeni Doamnei¹⁶, Pipera¹⁷, Chitila¹⁸ și Bordei-Herăstrău¹⁹, precum și la

¹⁴ Valeriu Leahu, *Cultura Tei*, p. 97 și urm.; compară, *op. cit.*, fig. 20/3 cu fig. 28/1, 21/6 cu 28/4, 22/2 cu 30/6 etc.

¹⁵ *Ibidem*, p. 107—108.

¹⁶ Cercetări conduse de Vlad Zirra. Materialele, inedite, se păstrează la Muzeul de istorie și artă al municipiului București.

¹⁷ Cercetările noastre, inedite. Materialele, de asemenea, la MIAMB.

¹⁸ Sebastian Morintz, în *Symposia Thracologica*, nr. 6, Piatra Neamț, 1988, p. 58.

¹⁹ Modul în care descoperirile de pe actuala stradă Dostoievski au fost publicate de Ion Nestor (*De Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, 1933, p. 110—112) și felul în care ele se păstrează la Muzeu

Lilieci—Sinești, jud. Ialomița²⁰, materialele Tei V au apărut în stratul de cultură asociate cu fragmente ceramice hallstattiene timpurii, indicând și astfel poziția în timp a fazei identificată prima dată la Fundeni Doamnei.

Cele cinci faze determinate în evoluția culturii Tei sînt de multă vreme omologate și ordonate, după preferințe, în cadrul a două sisteme de periodizare : cel inițiat în 1935 de Dinu V. Rosetti, prin care designarea fazelor se face cu ajutorul numelui locului unde fiecare dintre ele a fost prima dată precizată²¹; și sistemul inițiat de Dumitru Berciu, în care fazele apar ordonate prin cifre din tabela aritmetică romană²².

Utilizarea primului sistem de periodizare poate fi considerată că a corespuns unei etape de lucru depășită de arheologia românească, ținînd seamă de următoarele considerente :

1. Designarea fazelor culturii Tei prin numele locurilor de identificare nu asigură — prin sistemul însuși — precizarea ordinii în timp a fiecăruia dintre cele cinci faciesuri evolutive.

2. După cum s-a remarcat²³, un atare sistem de periodizare include cazul (singular) în care numele atribuit unei faze (Tei) coincide cu numele dat culturii.

3. În sistemul de periodizare propus de Rosetti, criteriul de designare a fazelor nu-i utilizat cu strictețe. Nu a existat în trecut și nu se află nici acum, în perimetrul orașului București, un loc numit „La stejar“, omologat oficial și nici de toponimica strict locală. „La stejar“ a fost un nume creat ad-hoc, în funcție de un reper din teren, dispărut de foarte multă vreme și al cărui loc de amplasare a imposibil azi să mai fie identificat. De altă parte, faza numită „Fundeni“ n-a fost identificată pe malul lacului cu acest nume, ci pe strada „Ziduri între vii“ (la capătul dinspre lacul menționat al arterei de circulație). În fine, faza numită „Tei“ a fost în fapt insuficient și defectuos definită în stațiunea eponimă, ceea ce a dus chiar la postularea inexistenței sale ; ea a putut fi atestată în stațiunea Băneasa („La stejar“) prin săpăturile practicate în 1962—1963²⁴.

4. Întrucît, cum s-a arătat²⁵, cultura Tei prezintă în sudul Dunării faciesuri aparte, designarea fazelor prin nume de locuri situate în stînga fluviului poate apărea ca o soluție lipsită pe alocuri de rigurozitate științifică și susceptibilă să producă confuzii.

5. Față de tendința generală, de a periodiza evoluția culturilor din epoca bronzului carpato-dunărean cu ajutorul cifrelor din tabela aritmetică romană, ordonarea fazelor culturii Tei prin utilizarea numelor locurilor de identificare ar constitui o excepție, incomodă în multe privințe, dar mai ales în operațiunile de sincronizare generală.

Necesitatea utilizării în continuare a sistemului de periodizare inițiat de Dinu Rosetti a fost argumentată prin supoziția existenței a încă unei faze a culturii Tei — mai veche decît cea identificată la Cățelu-Nou — pornindu-se de la faptul că, paralelizînd evoluția culturilor Tei și Monteoru, faza din urmă n-ar putea corespunde în timp succesiunii a cinci etape Monteoru, respectiv I_{c1}—I_b²⁶. Ulterior, s-a considerat drept confirmare a acestei

---

de istorie și artă al municipiului București sugerează că în această stațiune arheologică a fost constatată o locuire Tei tîrzie (V) asociată cu materiale hallstattiene timpurii, foarte probabil de tip Merl-Cățelu Nou.

²⁰ George Trohani, Done Șerbănescu, „Cercetări arheologice pe Valea Mostiștei“, în *Ilfov — File de Istorie*, 1978, p. 38 ; completat cu informații George Trohani.

²¹ Dinu V. Rosetti, *Civiltizația tip București — Die Bukurester Kultur*, București, 1936, p. 2 și urm. În favoarea acestui sistem de periodizare s-a pronunțat decis și argumentat, Alexandru Vulpe (cf. *Dacia*, N. S., 8, 1964, p. 326—328 ; Al. Vulpe și Valentina Veselovschi-Bușilă, *op. cit.*, p. 109—110). A aderat Ion Chicleanu (cf. *SCIVA*, 28, 2, 1977, p. 238 și passim). Același sistem de periodizare îl folosește și Mircea Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 18, 22, 31.

²² D. Berciu, în *SCIV*, 12, 1961, 1, p. 236 ; idem, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 176 ; Valeriu Leahu, în *Materiale de istorie și muzeografie*, 11, 1965, p. 14—16. Utilizat de A. D. Alexandrescu, în *SCIV*, 17, 1966, 3, p. 573—574 ; idem, în *Dacia*, N. S., 1973, p. 82—84 ; Nicolae Chidioșan, în *Dacia*, N. S., 12, 1968, p. 172—173 ; Alexandru Oancea, în *SCIV*, 23, 4, 1972, p. 462 ; Done Șerbănescu, George Trohani, în *SCIVA*, 26, 4, 1975, p. 531 și urm. ; Petre Roman în *Prähistorische Zeitschrift*, 51, 1976, 1, p. 38 ; Sebastian Morintz, în *Revista de istorie*, 30, 1977, p. 1 472 și urm. ; idem, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, 1, București, 1978, p. 47—51, 71—83 și passim.

²³ De către Vladimir Dumitrescu (cf. Valeriu Leahu, în *Materiale de istorie și muzeografie*, p. 4).

²⁴ Loc. cit.

²⁵ Valeriu Leahu, în *SCIVA*, 29, 1, 1978, p. 61 și urm.

²⁶ Alexandru Vulpe, *op. cit.*, p. 327—328.

ipoteze identificarea a ceea ce s-a numit „faza Bungetu“, prezentată ca fiind faciesul într-adevăr arhaic al culturii Tei²⁷.

Dar nici supoziția — teoretie elaborată — și nici descoperirile de la Bungetu — Brătești de Sus sau de la Costești din Vale — care, după opinia noastră, nu susțin interpretarea ce li s-a dat — nu pot conduce spre clasificarea evoluției culturii Tei în șase faze și nici să determine, ele, abandonarea sau revizuirea sistemului de periodizare utilizând ordonarea fazelor cu ajutorul cifrelor romane, dacă se au în vedere faptele și considerentele următoare :

1. Potrivit opiniei multor specialiști și în primul rând a celor care au studiat nemijlocit cultura Monteoru, aceasta își are începuturile în perioada timpurie a epocii bronzului, fiind, prin urmare, mai veche decât cultura Tei. Concluzia este acceptată, indiferent de poziția ce s-ar adopta cu privire la relația Monteoru I_{C4} — Schneckenberg B, în lumina descoperirilor de la Năieni — Buzău și, de asemenea, indiferent de modul în care apreciem relația Monteoru I_{C4} — aspectul cultural Odaia Turcului, și acesta, relativ recent identificat²⁸. O luare de poziție, clară, în această direcție o aflăm la Ion Chicideanu, care a conchis : „Cea mai veche manifestare Tei... este în linii mari, contemporană cu faza I_{C6} a culturii Monteoru“²⁹.

2. Cercetări relativ recente asupra culturii Monteoru pun problema revizuirii cronologiei acesteia, stabilită prin săpăturile din stațiunea eponimă, tinzând astfel către eludarea etapelor I_{C1} — I_b³⁰. În acest caz, „dacă faza M I_a succede la o perioadă de timp ce nu poate fi precizată, etapa M I_{C2}“³¹, iar sineronianul Monteoru I_{C4} — faza Cățelu-Nou = Bungetu (ambele niveluri) este exclus, ipoteza existenței unei faze a culturii Tei mai veche decât cea identificată la Cățelu-Nou (emisă prin raportarea acestei din urmă faze la cronologia culturii Monteoru) este evident că trebuie infirmată, că o atare supoziție se cere abandonată.

3. În privința unei a șasea faze a culturii („mai veche decât cea de tip Cățelu-Nou“, „identificată“, după cum se afirmă, la Bungetu-Brătești de Sus), un examen riguros și obiectiv al materialelor descoperite acolo conduce către următoarele încheieri :

a) la Bungetu, stratul de cultură aparține în întregime unei singure faze Tei, cea denumită, de noi și de alții, „I“. Nivelul superior se identifică întrutotul cu aspectul Cățelu-Nou, fapt dovedit prin simpla comparare a ceramicii din ambele stațiuni.³² Ceramica din nivelul inferior aparține de asemenea fazei Tei I³³, cum atestă formele vaselor³⁴ și ornamentarea lor, îndeosebi tehnica împunsăturilor și câteva motive tipice numai fazei sur-

²⁷ Ion Chicideanu, *op. cit.*, p. 235 ; idem, în *Thyaco-Daetca*, 3, 1982, p. 102 și urm.

²⁸ Alexandru Vulpe — Vasile Drimbocianu, în *SCIVA*, 32, 2, 1981, p. 173—186 ; Ersilla Tudor, în *Dacia*, N. S., 26, 1—2, 1982, p. 67 și urm. ; Alexandru Vulpe, în *SCIVA*, 34, 1, 1983, p. 71—74.

²⁹ Ion Chicideanu, *op. cit.*, p. 165.

³⁰ Alexandru Oancea, Vasile Drimboianu, în *SCIVA*, 28, 4, 1987, p. 519 și urm.

³¹ *Ibidem*, p. 520.

³² Concluzie acceptată și de Ion Chicideanu în 1977 (cf. *SCIVA*, 28, 2, 1977, p. 235). Anterior (în *Chronica Valachica*, 5, 1973) cercetătorul apreciască „pe multe fragmente ceramice din nivelul II se observă o împlerire între motivele ornamentale specifice fazei Cățelu și maniera de dispunere în metope a decorului, caracteristice fazei Tei-Tei“ (p. 39, 40), pe o asemenea bază admitând posibilitatea ca „nivelul superior de la Bungetu de Sus să reprezinte un aspect de tranziție de la faza Tei-Cățelu la faza Tei-Tei“ (p. 40). Cercetătorul a mers mai departe, comunicând că „... în stațiunea de la Bungetu de Sus, s-a surprins pentru prima dată succesiunea stratigrafică a fazelor Tei-Cățelu și Tei-Tei“ (p. 40). Precizăm că pînă în prezent nu s-a publicat de la Bungetu nici un fragment ceramic de tip Tei II.

³³ În 1973, Ion Chicideanu (*op. cit.*, p. 39) a acceptat această concluzie, scriind : „Analogiile pentru ceramica din nivelul I de la Bungetu de Sus se găsesc în stațiunea Tei de la Cățelu Nou (București), ceea ce ne permite să considerăm acest nivel ca aparținând celei mai vechi faze cunoscute a culturii Tei, faza Tei-Cățelu“. Ulterior, cercetătorul și-a modificat opinia.

³⁴ În privința formelor, compară : a) pentru vasul cu corp bombat, gît cilindric și buză evazată : Ion Chicideanu, *SCIVA*, 28, 2, 1977, p. 229, fig. 3/16, cu Valeriu Leahu, *Cultura Tei*, fig. 13/1—2 ; pentru castroanele cu corp arcuit simplu : Ion Chicideanu, *op. cit.*, fig. 2/11, 13, 16, 17, cu V. Leahu, *op. cit.*, fig. 13/4 sau Ion Chicideanu, *op. cit.*, fig. 2/16 cu *Cercetări arheologice în București*, 1, 1963, p. 26, fig. 9/2 ; pentru castromul adînc, cu umeri bombaji și margine înaltă, evazată : Ion Chicideanu, *op. cit.*, fig. 2/7 și 3/1 cu V. Leahu, *op. cit.*, fig. 13/3 ; b) pentru castromul întîns cu diametrul mare și marginea ușor plecată spre interior : Ion Chicideanu, *op. cit.*, fig. 2/6, 9 și 4/13, cu V. Leahu, *op. cit.*, fig. 13/6 ; c) pentru vasul cu corp globular și margine înaltă, foarte ușor evazată : Ion Chicideanu, *op. cit.*, fig. 2/10, cu V. Leahu, *op. cit.*, fig. 13/5, etc.

prinsă prima dată la Căţelu Nou : şirul de segmente de linii paralele, verticale sau oblice ; linia dreaptă incizată, flancată de ambele părţi cu şiruri de segmente de linii alăturate, perpendiculare ; ornamentul combinat din alternarea liniei drepte cu linii în zig-zag etc... inclusiv triunghiul cu suprafaţa punctată³⁶. Nivelul inferior de la Bungetu-Brăteştii de Sus reflectă, în cadrul fazei întâia a culturii Tei, o etapă mai veche a acesteia. Argumentul îl constituie prezenţa unei ceramici cu ornamente de tip Căţelu Nou (prin tehnică de execuţie şi motive de bază) dar mai simplificat compuse. Aceeaşi apreciere poate fi făcută şi asupra materialelor de la Costeştii din Vale³⁷ şi de la Greci³⁷.

b) Încadrarea dată mai recent materialelor descoperite în nivelul inferior de la Bungetu reflectă neluarea în considerare a criteriilor cu ajutorul cărora poate fi definită o fază a culturii Tei, altele decât cele de individualizare a *etapelor din cadrul unei faze a culturii*.

Evident, e greu să nu se remarce justetea opiniei lui Alexandru Vulpe,³⁸ reluată şi de Petre Roman³⁹, după care materialele de tip Căţelu Nou nu reflectă aspectul într-adevăr iniţial al culturii Tei. Dar, faţă cu o asemenea apreciere, ce trebuie, neîndoielnic, reţinută, e necesar să se aibă în vedere următoarele :

a) cu excepţia culturii Monteoru⁴⁰, nici o altă cultură a epocii bronzului carpato-danubian nu are determinată, pînă în prezent, o etapă care să poată fi considerată întradevăr iniţială, „de geneză“ şi în care să se reflecte — pe materialele ceramice — *evoluţia, formarea* sa din componentele genetice ce îi sînt atribuite ;

b) sistemul de periodizare al culturii Tei, ca şi al celorlalte culturi proprii epocii bronzului din România corespunde stadiului *de acum* al documentării şi deci nu poate fi privit ca o soluţie definitivă, ci de conjunctură. Omologarea într-o succesiune — neîndoielnic, relativă — a fazelor unei culturi, începînd cu una pe care o designăm ca „întîia“, constituie soluţia oferită de logica sistemului, care, şi ea, este condiţionată de caracterul relativ, de stadiul dat, al cunoştinţelor.

În acord ca cele arătate, se poate considera ca fiind justificată menţinerea sistemului de periodizare a culturii Tei cu ajutorul cifrelor din tabela aritmetică romană, ordonînd deocamdată fazele după cum urmează :

Tei I = faza Căţelu Nou

Tei II = faza Tei

Tei III = faza „La stejar“

Tei IV = faza Fundeni

Tei V = faza Fundeni Doamnei

Astfel ordonate, fazele pot fi individualizate, fizionomia fiecăruia conturată, prin analize şi determinări comparativ-tipologice. În acest sens este necesară, întîi definirea elementelor caracteristice culturii Tei în ansamblul ei apoi, succesiv, pe faze, indicarea

³⁶ Compară : a) pentru şirul simplu de frunturi de linii paralele : Ion Chicideanu, *op. cit.*, fig. 2/5, cu V. Leahu, *op. cit.*, fig. 16/2 ; b) pentru decorul cu „boabe de linte“, Ion Chicideanu, *op. cit.*, fig. 2/9, 14 cu V. Leahu, *SCIV*, 14, 2, 1963, p. 313, fig. 4/2 şi *Cultura Tei*, fig. 15/2 ; c) pentru decorul de linii orizontale asociată cu zig zag orizontal : Ion Chicideanu, *op. cit.*, fig. 2/10, cu *Cercetări arheologice în Bucureşti*, 2, 1965, p. 36, fig. 17/8 ; d) pentru zigzagul orizontal închis de linii orizontale, I. Chicideanu, *op. cit.*, fig. 3/3, cu *Cercetări...*, p. 38, fig. 18/2 ; e) pentru motivul „cale ferată“. I. Chicideanu, *op. cit.*, fig. 5/3, cu V. Leahu, *op. cit.*, fig. 17/3. S-ar putea continua analogiile între decorul nivelului I de la Bungetu cu decorul de la Căţelu Nou (în legătură cu acesta din urmă repetînd precizarea că materialele provin numai din complexe „închise“). Ne oprim, deoarece, din motive pe care nu le cunoaştem, I. Chicideanu a retras unele fragmente ceramice date în 1973 ca provenind din nivelul inferior, trecîndu-le apoi în nivelul II (pentru exemplificare : fragmentul publicat în *Chronica Valachica* la fig. 5/3, republicat în *SCIVA*, 28, 2, 1977, fig. 5/12). Cît priveşte triunghiurile umplute cu puncte apărute în nivelul inferior de la Bungetu şi „necunoscute pînă acum în olăria Tei“ (cum afirmă I. Chicideanu în *Thraco-Dacia*, p. 101), facem precizarea că ele au apărut la Căţelu Nou, în 1961 şi au fost publicate în 1963 (V. Leahu, *SCIV*, 14, 2, 1963, p. 314 şi fig. 5/4).

³⁷ Ion Chicideanu, în *Materiale şi cercetări arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte*, Tulcea, 1980, p. 127—128 ; idem, în *Thraco-Dacia*, 3, 1982, p. 102 şi urm.

³⁸ Augustin Ulanici, George Trohani, în *Cercetări arheologice*, 1, 1975, p. 86 şi urm. ; 3, 1979, p. 10—22

³⁹ Alexandru Vulpe, Valentina Veselovschi-Buşilă, *op. cit.*, p. 110.

⁴⁰ Petre Roman, *op. cit.*, p. 38.

⁴¹ Cf. Eugenia Zaharia, în *Dacia*, N. S., 31, 1987, p. 21—40 ; Alexandru Vulpe, în *Thraco-Dacia*, IX, 1—2, 1988, p. 209—210 (n. 20).

stadiului în care ea se află, a „înfățișării” pe care o are fiecare dintre elementele mai caracteristice și îndeosebi mai sensibile la evoluție.

Asemenea laturor culturilor arheologice identificate ca atare, cultura Tei își manifestă, frapant și categoric, fizionomia în olărie — prin prezența repetată, incalculabil multiplicată, a citorva categorii ceramice, a unui număr variabil dar deloc mare, de forme de vase și printr-o ornamentare caracteristică, atât ca tehnică de obținere a decorului, dar și ca repertoriu al motivelor. Categorii ceramice sînt trei : a) pastă cu mult nisip și pietriș sfărîmat, cu bucăți de calcar și paiete de mica ; b) pastă conținînd aceleași materii degresante, dar în proporții diminuate ; c) pastă fină, în care, de regulă, degresanții menționați sînt eliminați. În repertoriul formelor sînt caracteristice pentru aproape întreaga evoluție a culturii : vasele cu pîntece bombat și gît cilindric, castroanele cu corp arcuit simplu sau bitroneonic — acestea din urmă și cu margine evazată ; recipientele cu corp globular și cu margine cilindrică înaltă, căniile și mai ales ceștile cu o toartă. Specifică culturii apare, în fine, decorarea vaselor : prin striuri obținute cu măturica, cu ajutorul briurilor alveolate, iar pentru ceramica fină, ornamentele obținute prin șiruri de împunsături succesive încrustate cu alb, cu motive de caracter geometric și spiralic.

Pentru a fixa trăsăturile caracteristice fiecărei faze și pentru a preciza evoluția culturii Tei de la o fază la alta este obligatoriu să se aibă în vedere următoarele constatări rezultate din studiul celor mai reprezentative produse ceramice :

1. Dintre elementele care definesc pregnant cultura (categorii ale pastei, forme de vase, ornamentare) nu toate s-au dovedit *permanent sensibile la evoluție*. De fapt, de la o fază la alta, numai *procedul tehnic de ornamentare prin împunsături succesive se transformă evident, caracteristic*.

2. Exceptînd realități din ultimele două faze, din punct de vedere tehnic (al compoziției și modului de preparare) categoriile ceramice abia dacă înregistrează evoluția. Formele recipientelor suportă (și reflectă) dezvoltarea, în esență, nu atât prin transformarea gradantă a unui tip sau altuia (deși, pe alocuri, fenomenul se constată), cît mai ales prin diversificare (de exemplu : castronul cu corp arcuit simplu apare cu profilul nemodificat, în mod sigur în patru faze Tei : în schimb alături de acest tip apare, la un moment dat, în cadrul aceleiași categorii, castronul cu corp tronconic. La fel, ceașca cu corp arcuit simplu, cu gît cilindric și cu buza ușor evazată e constatată cu același profil, de asemenea în cel puțin trei faze. Dar alături de ea, în faza Tei II se întîlnesc și alte variante ; în faza a treia, împreună cu cele din Tei II, încă altele etc.)

3. Dat fiind că unele forme de vase și ornamente se dovedesc comune — adeseori în contururi identice — mai multor faze de evoluție, pentru a preciza fizionomia acestora din urmă e necesar ca diverse elemente specifice să fie apreciate și *cantitativ, statistic*, precum și *în asociere* : deoarece, în contextele unor faze diferite, elemente comune lor nu vor coincide nici ca proporție și nici nu vor figura, înlocuindu-se, toate laolaltă.

Constatările de mai sus alcătuiesc criteriile operaționale pentru a argumenta schema cronologiei relative a culturii Tei — utilizarea lor constituie însăși metoda de lucru prin care poate fi definită fiecare fază a culturii, prin care fiecăreia dintre ele i se poate preciza ordinea în timp, poziția în cadrul procesului de evoluție Tei.

Prin utilizarea acestei metode, fazele Tei se individualizează, ca trepte aparte și succesive de dezvoltare cultural-arheologică, astfel :

Faza Tei I. Cele trei categorii ceramice sînt bine reprezentate. În cadrul celor dintîi se constată un procent de nisip și pietriș mai judicios dozat decît în următoarele trei faze (II—IV). Formele specifice culturii se întîlnesc de la acest nivel (pl. I, II). La vasele cu pîntece bombat, gît cilindric și buză evazată este frapantă puternica reliefare a corpului (globularitatea sa) și faptul că, întotdeauna, imediat sub buză sau pe aceasta, în exterior, se află un briu alveolat (pl. I/1, 2). O notă caracteristică aduce un tip de ceașcă cu toartă trasă din buză : prin lărgimea corpului (diametrul fiind cel puțin egal cu înălțimea, pl. II/2, 9 — 15) și, destul de frecvent, prin micul prag tras vertical (înălțat) din buză, în zona unde pornește toarta (pl. II/14, III/2). În privința decorului, faza se individualizează prin folosirea briului alveolat îngust și printr-o tehnică și un aspect aparte ale împunsăturilor succesive încrustate (întîlnite, de altfel, numai acum) : tehnica — bazată nu pe

interpătrundere, ci pe alăturarea, pe înșiruirea distanțată a împunsăturilor (pl. III/5—7), aspectul acestora fiind al unor minuscule puncte, ovale sau virgule (pl. III/1, 5—8). În repertoriul motivelor apar caracteristică frecvența mare atât a benzilor compuse din frânturi de linii alăturate (pl. III/5—6), cât și a zigzagului simplu, nemultiplicat în benzi (pl. III/7—8) (cel multiplicat se întâlnește rar) în contrast cu absența aproape totală a spiralei.

Pe baza descoperirilor de la Cățelu Nou⁴¹, Pantelimon⁴² și Bucureștii Noi⁴³, de la Bungetu-Brăteștii de Sus⁴⁴, Frătești⁴⁵, Surlari⁴⁶, Grădiștea⁴⁷, Ulmeni-Tăușanca⁴⁸, Devetaki⁴⁹, Greci⁵⁰ și Costeștii din Vale⁵¹, faza Tei I poate fi divizată deocamdată în două etape :

Tei I_a, documentată în nivelul inferior de la Bungetu și la Costeștii din Vale și caracterizată de prezența unor forme arhaice (cum este ceașca cu două torți) sau de tradiție Coșofeni (?), recipiente cu margine teșită oblic ori Glina sau Odaia Turcului (castroane cu margine trasă arcuit spre interior, vase cu torți tubulare); de asemenea prin decor simplificat, pe bază de motive precumpănitor liniare sau punctate, predominând dispunerea pe vase a unui singur element ornamental — de regulă șirul de puncte sau o linie dreaptă ori în zigzag; în fine, prin prezența briurilor simple, „caracteristice“ nivelului inferior de la Bungetu, sau a șirurilor de impresiuni triunghiulare, și ele „remarcate, în special“ în orizontul amintit⁵².

Tei I_b, bine documentată la Cățelu Nou și în al doilea nivel de la Bungetu-Brăteștii de Sus și individualizată prin procentul crescut al formelor respective ale culturii (vasele cu corpul bombat, gît cilindric și buză evazată; castroanele cu corp arcuit simplu; ceștile cu o toartă cu corp arcuit bitronconic, gît cilindric și buză evazată); de asemenea, prin dezvoltarea (pe bază de multiplicare, repetare și alternanță) a asocierilor elementare de motive din etapa Tei I_a: linia dreaptă, cea în zigzag, șirul de impresiuni punctiforme sau în formă de virgule nearcuite (frânturi de linii) în fine, prin apariția triunghiurilor, a cîrligelor spiralice, volutelor.

Faza Tei II. Se produce creșterea relativă a procentului de nisip în pasta primei categorii. În repertoriul formelor se constată diminuarea diametrului (implicit, mărirea înălțimii) la vasele cu profil bitronconic arcuit (pl. IV/6, 11, 14) și la ceștile cu toartă, care se multiplică în variante noi (pl. IV/16—21). La acestea se observă dispariția micului prag din zona de pornire a torții, îngustarea fundului și concavizarea sa. În decor se întâlnesc brfuri late (alături de cele înguste) pe vasele din pastă nisipoasă, iar pe recipientele din pastă fină — utilizarea procedurii „clasic“ *Stichkanaltechnik*, împunsăturile fiind deosebit de fin executate, în șiruri înguste (pl. V/1, 4, 6). Prezența pe umerii vaselor din pastă fină, a unor benzi ornamentale compuse din linii drepte alternînd (ori în raport de succedare) cu linii ondulate (pl. V/6); frecvența mare a șirurilor de „S“, culcați, cu capetele înălțuite (pl. V/3, 5, 6; VI/4, 5) îndeosebi a zigzagului multiplicat (adesea în benzi late, pl. V/2, 3), toate obținute prin împunsături succesive constituie de asemenea trăsături specifice.

Faza Tei II poate fi și ea divizată în două etape :

Tei II_a e caracterizată printr-un lot de materiale ceramice provenit din vechile săpături ale lui Dinu V. Rosetti, cu locuri de descoperire rămase necunoscute⁵³ și a căror

⁴¹ Cf. *Cercetări arheologice în București*, I, 1963, p. 23—26, cu fig. 8—9, 11, II, 1965, p. 28—40, cu fig. 12—21; Valeriu Leahu, în *SCIV*, 11, 2, 1963, p. 309—321.

⁴² Gheorghe Bichir, *Materiale și cercetări arheologice*, VI, 1959, p. 822—823, fig. 5/6.

⁴³ Inedite. Materiale la Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București.

⁴⁴ Cf. supra, nr. 4.

⁴⁵ Inedite, Materiale la Muzeul județean Giurgiu.

⁴⁶ Valeriu Leahu, George Trohani, în *Cercetări arheologice*, II, 1976, p. 75—77.

⁴⁷ Dumitru Berciu, în *Materiale și cercetări arheologice*, II, 1956, p. 497 și urm., cu fig. 9/2, 10/1.

⁴⁸ Informații Sebastian Morintz.

⁴⁹ V. Mikov, N. Djambazov, *Devetaskata peșcera*, Sofia, 1960, p. 114 și urm. (cu fig.).

⁵⁰ Supra, nr. 37.

⁵¹ Supra, nr. 36.

⁵² Ion Chicleanu, *op. cit.*, p. 102 și urm.

⁵³ Am publicat asemenea materiale în *Dacia*, N. S., 10, 1966, p. 205—206, fig. 12; *Cultura Tei*, p. 155—156, fig. 44.

notă specifică o constituie profilele și tehnica împunsăturilor succesive de caracter Tei II, dar cu decor de evidentă tradiție Tei I_b: zigzagul orizontal încadrat de linii drepte orizontale, banda compusă din alternarea liniilor orizontale drepte cu altele în zigzag, asocierea unor astfel de linii alternative cu șiruri de puncte, benzile compuse din segmente de linii alăturate paralele, ornamentul „ramură”, triunghiul hașurat de linii paralele la bază etc.

Etapa Tei II_b, documentată în așezarea de terasă de la Băneasa⁶⁴, iar prin materiale sporadice și la Tei⁶⁵, Bucureștii Noi⁶⁶ și Otopeni⁶⁷, are caracteristice trăsăturile pe care le-am menționat în text mai înainte, când am definit însăși faza a doua a culturii

Faza Tei III. Tehnica de lucru a pastei nu înregistrează modificări în nici o categorie. În repertoriul formelor sînt evidente: prezența repetată a recipientelor înalte arcuite bitronconic, din pastă nisipoasă, tinzînd să egaleze frecvența vaselor cu pîtece bombat, gît cilindric și buză evazată; iar în categoria fină: apariția cănilor și ceștilor cu gura oblică (pl. VII/7, 16, 17, 24, 26) și, mai ales, prezența unui castron de dimensiuni relativ mari, cu corp arcuit bitronconic, cu margine lată arcuită spre exterior, cu cîte două torși prinse pe buză (sub ea) și umăr, (pl. VII/10) recipient pe a cărui parte superioară se întîlnește, dispus în friză, un decor cu totul specific fazei. Străchinile sau castroanele cu corp tronconic (pl. VII/4) apărute acum, nu sînt — nici tipologie, nici statistic — într-adevăr caracteristice fazei. Aceasta se definește pregnant tot prin decor. Pe vasele din pastă nisipoasă se constată: îndepărtarea briurilor alveolate de pe margine și din zona de unire a gîtului cu pîtecele, la recipientele *de dimensiuni mijlocii* eu corpul bombat și gît cilindric (pl. VII/2), dar, în schimb, dispunerea pe umerii acestora a unor ornamente, realizate organic sau aplicate: proeminențe conice, volute sau capete de spirale, aplicațiuni în forma acoperișului de casă în două pante etc.⁶⁸, uneori asemenea ornamente fiind asociate cu șiruri scurte de mici cercuri sau adîncituri circulare imprimare. Pe ceramica fină sînt specifice: șiruri late de împunsături succesive, cu contururi mai rotunjite⁶⁹; combinarea (alternarea) ornamentelor produse prin împunsături succesive cu cele obținute în tehnica benzilor cruțate, în această tehnică fiind des întîlnit zigzagul⁷⁰; tendința de dispunere a decorului în compoziții baroce, pe întreg pîtecele recipientelor; faptul că motive decorative, care, în fazele precedente, apăreau singular pe vase, acum sînt integrate în ornamente complexe; pentru prima dată, în evoluția culturii, o proporție crescută a motivelor spiralice; prezența repetată pe umerii vaselor, a unor benzi late orizontale hașurate (simplu — drept sau oblic ori în rețea).

Descoperirile de pînă acum permit divizarea fazei de asemenea în două etape:

Tei III_a, documentată la Cățelu Nou⁷¹, Dealul Piscului (București)⁷², București-Văcărești⁷³ și Otopeni⁷⁴ este caracterizată prin frecvența mai redusă a briurilor alveolate late (precumpănînd briurile relativ înguste) și prin absența ornamentelor aplicate de caracter spiralic (arcuri, volute) — pe vasele din pastă nisipoasă; iar în cadrul ceramicii fine, negre, prin absența decorului de caneluri și prin frecvența scăzută pe care o au: ornamentele obținute din șiruri de împunsături succesive, cu contur mai rotunjit (fiind mai des întîlnite șirurile de împunsături fine, de tradiție Tei II_b, pl. VIII/2, 4); motivele de caracter spiralic; decorul care combină tehnica împunsăturilor succesive cu benzile sau spațiile cruțate; compozițiile decorative complex elaborate.

⁶⁴ Cf. *Materiale de istorie și muzeografie*, II, p. 3—16, cu fig. 1—5.

⁶⁵ Dinu V. Rosetti, *Civiltzația...* fig. 13/a, c și fig. 28.

⁶⁶ *Ibidem*, fig. 21, 24, 30, 32, 44, 80, 91.

⁶⁷ Valeriu Leahu, în *București. Materiale de istorie și muzeografie*, VI, 1966, p. 29, fig. 4/2, 4, 5, 9.

⁶⁸ Valeriu Leahu, *Cultura Tei*, p. 108, fig. 27.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 110, fig. 28/2—4; p. 111, fig. 29/1, 3, 7, 10; p. 112, fig. 30/2, 4, 7.

⁷⁰ *Ibidem*, fig. 28/1, 3; 30/1, 3, 5.

⁷¹ *Cercetări arheologice în București*, II, p. 41—49 cu fig. 23—30.

⁷² Cercetări inedite: materialele se păstrează la Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București.

⁷³ Cristian Țico, în *Cercetări arheologice în București*, III, 1981, p. 250, fig. 4/1—4.

⁷⁴ Valeriu Leahu, în *București, Materiale de istorie și muzeografie*, VI, r. 30 și urm., fig. 3: 4.1, 3,

Tei III_b, reprezentată de ceramica așezării de la Băneasa—luncă⁶⁶, este caracterizată, în esență, prin inversarea raporturilor cantitative observate în ornamentica etapei Tei III_a. Astfel, etapei III_b îi sînt proprii: frecvența precumpănitoare a briurilor alveolate late și apariția ornamentelor aplicate (arcuri și volute) de caracter spiralic — pe vasele din pastă cu nisip și pietriș sfărîmat; iar în ceramica fină: apariția decorului de caneluri⁶⁶ și frecvența majoritară pe care o au ornamentele realizate prin șiruri de împunsături succesive late, motivele spiralice, decorul combinînd tehnica împunsăturilor cu spațiile și benzile cruțate, compozițiile baroce, bogat elaborate.

Faza Tei IV. A scăzut sensibil cantitatea vaselor din pastă fină. A apărut o nouă categorie ceramică, cea recipientelor lucrate din pastă care conține în amestec cu lutul un procent mare de cioburi pisate. Mutații sînt evidente și în repertoriul formelor: a crescut proporția recipientelor înalte cu corp arcuit bitronconic, a scăzut frecvența vaselor tipice altădată: cele cu corpul bombat, gît cilindric și buză evazată, castroanele cu corp arcuit bitronconic, cîmile și ceștile cu o toartă. Sînt, în schimb, introduse forme noi: vasele cu corp globular, cu fundul inelar, cu două torși suprainălțate, prevăzute adeseori cu creste, butoni sau proeminențe (pl. IX/10—13; X/2; XII/5), castroane relativ mari, cu margine înaltă evazată și gura rombică (pl. XI/2), capace rombice (pl. IX/15), fructiere cu picior (pl. IX/14). Se înmulțesc torșile orizontale (pl. XIV) apărute încă în faza Tei III. Și în decor se surprind elemente specifice: degradarea tehnicii împunsăturilor succesive (pl. XI/4) și, nu mai puțin a motivelor realizate în această tehnică; repunerea „în modă” a ornamentelor incizate (pl. XI/2; XII/1—2; XIII/2) apariția motivelor meandrice (pl. XI/1—4), creșterea cantitativă a ceramicii cu caneluri (acum mai late și mai superficiale, pl. X), frecvența maximă (în cadrul evoluției culturii) a ornamentelor solare.

Deși, în ultimele două decenii, la fondul cunoscut de materiale Tei IV s-au adăugat descoperirile de la Izvoarele⁶⁷, Frățești⁶⁸, Daia⁶⁹, Budești⁷⁰ etc., o divizare a fazei în discuție, pe etape este încă dificil de obținut. Unele deosebiri, deja semnalate — de exemplu, între ceramica de la Fundeni (București) și Izvoarele, de o parte și cea de la Giulești—Sirbi, de altă parte⁷¹ nu se constituie totuși în trăsături specifice bine conturate, care să delimiteze și să grupeze în etape cronologice aspectele Tei IV existente;

Faza Tei V. A dispărut ceramica lucrată din pastă cu mult nisip și pietriș sfărîmat. Ceramica fină constituie o prezență extrem de rară. În așezări domină masiv recipientele din lut amestecat cu multe cioburi pisate și pietriș. Au dispărut vasele cu corp bombat și gît cilindric, cu buză evazată, castroanele arcuite simplu; cîmile și ceștile cu toartă apar foarte rar și cu profilurile modificate. Sînt la maximum răspindite formele tronconice și bitronconice (pl. XV/7—14; XV/5—6); vasele cu corpul globular sau bombat, cu două torși prevăzute cu creste sau proeminențe (pl. XV/3, 6; XVI/13—14) sînt cantitativ bine reprezentate. A dispărut decorul cu măturica, tehnica împunsăturilor succesive cunoaște stadiile ultime ale degradării (pl. XVII/1—2, 4—6, 8—9). Sînt foarte bine reprezentate decorul canelat (pl. XVI/4—5, 8) și meandrul, foarte rar și doar la începutul fazei se constată ornamentele de caracter spiralic. Precumpănesc ornamentele în relief (briurile alveolate, impresiunile și adînciturile, (pl. XVI/1—3), apariția nouă — reper cronologic caracteristic — o constituie omoplații de vită cu marginile cavității glenoide crestate⁷².

Pe baza descoperirilor de pînă acum în evoluția fazei au fost identificate tot două etape:

⁶⁶ Ceramică Tei III_b de la Băneasa este reprodusă în *SCIV*, 17, 1, 1968, fig. 1 de la p. 5; 2 de la p. 6; 3 de la p. 8; 4 de la p. 9; *Dacia*, N. S., 10, 1966, fig. 8 de la p. 201; *Cultura Tei*, fig. 28: 29/2, 4—9; 30; 1, 5, 7.

⁶⁷ *Op. cit.*, fig. 31 de la p. 113.

⁶⁸ Valeriu Leahu, *Cercetări arheologice*, I, 1975, p. 101 și urm.

⁶⁹ *Idem*, *Cercetări...* III, 1979, p. 43—50.

⁷⁰ *Idem*, *Cercetări...* IV, 1981, p. 30 și urm.; V, 1982, p. 43—48.

⁷¹ *Cercetări* Barbu Ionescu, materiale în Muzeul de istorie din Oltenița. Cf. Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice...* p. 75 și fig. 46/1—4: 6—p. 9.

⁷² Pentru asemenea diferențieri, cf. Valeriu Leahu, în *Cercetări...* I, p. 109.

⁷³ Cf. *Cercetări arheologice în București*, I, p. 339 și urm., Valeriu Leahu, *Cultura Tei*, p. 65—67, fig. 73.

Tei V_a, documentată la Otopeni⁷³ și Devetaki⁷⁴, se individualizează în funcție de următoarele elemente : în categoria ceramicii grosolane sînt rare vasele cu profilul arcuit bitronconic, cu torți masive pe diametrul maxim, precumpănind formele tronconice. Printre vasele din pastă bună, cele cu corp globular și două torți supraînălțate (uneori cu creste sau butoni) au dimensiunile (mici și mijlocii) și profilurile foarte apropiate de exemplarele de același tip din faza Tei IV. De această din urmă fază se apropie mult și tehnica împunsăturilor succesive, predominînd cele superficiale, în șiruri înguste (pl. XVI/9, 12 — 14). Se întilnesc încă motivele de caracter spiralic ; canelurile, constatate, nu au încă procentul crescut din etapa următoare.

Tei V_b, documentată de Fundenii Doamnei⁷⁵, are drept trăsături distincte : frecvența mare a vaselor înalte arcuite bitronconic, cu torți masive pe diametrul maxim ; de asemenea, a castroanelor sau străchinilor cu margine înaltă cilindrică sau cu profil bitronconic ; diminuarea frecvenței vaselor cu corp globular cu două torți supraînălțate și pierderea caracterului strict de globularitate, recipientele căpătînd un profil mai degrabă arcuit bitronconic ; maxima degradare a tehnicii împunsăturilor succesive, predominînd șiruri groase și adinci, dispariția ornamentelor spiralice creșterea frecvenței decorelor canelate.

Această periodizare corespunde stadiului de acum al documentării. Ea va putea fi ameliorată sau modificată prin cercetări viitoare. Ținem seamă de justetea observației lui Alexandru Vulpe, după care „între cultura Glina și faza Tei—Cățelu... lipsesc încă verigi care să exălice o evoluție armonioasă și continuă”⁷⁶. Trebuie apoi avut în vedere faciesul prea deplin constituit al fazei Tei IV, deosebirea prea frapantă a acesteia față de faza anterioară. Ipoteza existenței unui aspect tranzitoriu, de la locuirile și manifestările Tei III, la cele de tip IV, se impune⁷⁷. Vasul descoperit la Nova Zagora (R. P. Bulgaria)⁷⁸, avînd clare elemente formale proprii fazei Tei IV, dar decor atît de caracteristic Tei III, poate constitui indiciu că identificarea aspectului de trecere presupus nu va întîrzia.

NOUVELLES DATES ET CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LA FIXATION CHRONOLOGIQUE DE LA CIVILISATION TEI

Résumé

L'évolution de la civilisation Tei peut être établie par étapes en corroborant les observations stratigraphiques avec celles comparative-typologiques. Conformément au stade actuel de la documentation, l'évolution de la civilisation peut être divisée en cinq phases. L'auteur propose, de nouveau, de renoncer à désigner les phases à l'aide du nom de l'endroit où elles ont été identifiées et soutient, par des nouveaux arguments, la nécessité de l'adoption du système périodique avec des chiffres romains. Le schème est le même proposé en 1966 : Tei I (pour la phase identifiée à Bucarest — Cățelu Nou) ; Tei II (pour la phase dénommée par D. V. Rosetti „Tei” et qui a été précisée, comme contenue, après les fouilles de Bucarest-Băneasa, sur la première terrasse de la Colentina) ; Tei III (phase nommée „La Stejar”) ; Tei IV (pour la phase nommée „Fundeni”, mais identifiée à Bucarest, rue „Ziduri între vii”) ; Tei V (pour la phase „Fundenii Doamnei”).

L'auteur n'est pas d'accord avec l'opinion d'après laquelle la plus ancienne phase de la civilisation Tei serait identifiée à Bungetu-Brăteștii de Sus, dép. de Dimbovita. Une pareille hypothèse ne tient pas compte des critères d'après lesquels on peut définir les phases de la civilisation Tei — autres que celles qui individualisent les étapes d'une phase. L'auteur apprécie qu'à Bungetu le niveau de culture appartient, dans sa totalité, à une seule phase de la civilisation Tei et que les matériaux peuvent être encadrés dans la phase Tei I.

Après l'exposé des critères d'après lesquels on peut préciser les traits caractéristiques de chaque phase de la civilisation Tei, on définit les éléments spécifiques qui individualisent chacune des cinq phases. Dans l'évolution des phases I — III et V on peut distinguer deux étapes — a et b.

⁷³ Idem, in *Bucureștii. Materiale...*, VI, 1968, p. 32 și urm.

⁷⁴ V. Mikov, N. Djambazov, *op. cit.*, fig. 91 și urm.

⁷⁵ *Supra*, n. 72.

⁷⁶ Al. Vulpe, Valentina Veselovschi-Bușilă, *op. cit.*, p. 110.

⁷⁷ Valeriu Leahu, *SCIV*, 20, 1, 1969, p. 30.

⁷⁸ Idem, *SCIVA*, 29, 1, 1978, p. 57—58 și fig. 10 de la p. 59.

LAURENȚIA GEORGESCU

În zona Buzăului, subcarpații de curbură sînt constituiți din formațiuni tinere de gresii și calcare. Ei au fost supuși în straturile lor superioare, unei puternice acțiuni de eroziune. Versanții înalți și abrupti ai dealului Istrița provoacă un contact brusc între deal și cîmpie. Pe malurile pîrului Urgoaia, la mijlocul pantei, este situat satul Pietroasa Mică, pendinte de comuna Pietroasele din județul Buzău.

Pe colina Coasta Rusului, la nord-est de sat, se află un platou dominant denumit de localnici „Cetățuia“, iar mai la nord pîrul Urgoaia și-a săpat albia în calculul numulitic delimitînd două coline, pe malul lui sting Gorăniștea, iar pe cel drept Dogaru. Pe acestea din urmă, cu ocazia unei plantări de arbuști, s-a identificat o importantă necropolă din epoca bronzului. Săpăturile arheologice dintre anii 1976—1978 au dus la identificarea a 64 de morminte dintre care 62 de înhumăție și 2 de incinerăție (M 30 și M 35). Înhumății au fost depuși în gropi rectangulare cu colțurile rotunjite la o adîncime între 0,20 m. — 1,0 m.

Datorită alunecărilor de teren și a depunerii subiecților în cadrul ritualului funerar, mormintele erau acoperite cu un mare număr de pietre în formă de movilă cu baza circulară, conturul gropilor fiind greu de sesizat uneori. După poziția în care au fost depuși decedații se constată o separare a lor în trei grupe¹ :

I. — Ușor chirciți, în majoritatea în decubit lateral sting (doar M 2 în decubit lateral drept, iar M 3 în decubit dorsal) : M 1—7, 9—13, 16, 47—56 și 64. Orientarea în general spre vest.

II. — Mult chirciți, în decubit lateral sting (doar M 18 și M 21 în decubit dorsal) : M 8, 14—15, 17—21, 31—34, 37—46. Orientarea în general spre vest.

III. — În poziție „împachetată“ : M 22—29, 57—63. Orientarea nord-est.

Pe baza pieselor de inventar: vase ceramice, podoabe din aur, bronz, chihlimbar și melci, necropola este atribuită culturii Monteoru, faza II b — Bălinești-).

Materialul osteologic uman descoperit în necropola Pietroasa Mică prezintă o stare de conservare foarte slabă, acest lucru fiind datorat în parte și ritualului funerar constatat la majoritatea mormintelor din necropolă — acoperirea înhumăților cu grupaje de piatră. Foarte multe elemente din studiul antropologic individual și general am fost nevoiți să le eliminăm. La baza studiului antropologic de la Pietroasa Mică au stat observațiile morfologice și prelevarea datelor metrice după R. Martin (cît ne-a permis materialul), comparativ cu unele serii din aceeași perioadă publicate. Tot materialul descoperit în cele 64 de morminte îl vom prezenta pe serii (sex-vîrstă) și apoi e orizonturi de înhumare.

Repartiția procentuală și în cifre absolute, subliniază inegală grupare a subiecților după sex și vîrstă (biologică și cronologică) date obținute pe baza studiului morfologic.

Comparînd datele noastre de la Pietroasa Mică² cu cele de la Sărata Monteoru, Poiana Cioinagi — Bălinești și Zimnicea, avem următoarea situație a mortalității :

— *Necropola Pietroasa Mică* : mortalitatea cea mai crescută o avem în rîndul bărbaților : 53,12 %, urmează femeile în procent de 28,12 % și copiii 18,75 %.

¹ Oancea Al. — „Considérations sur l'étape finale de la culture de Monteoru“, Dacia, XXV, 1981.

² Oancea Al. — „Cimitirul din epoca bronzului de la Pietroasa Mică“, comunicare, Satu Mare, 1980,

ms.

— *Necropola Sărata Monteoru* (cimitirul IV)*: avem un oarecare echilibru procentual — mortalitatea în rândul bărbaților este de 34,68%, în cea a femeilor de 31,79%, copiii grupînd un procent de 33,52 %.

În eșantioanele de la Poiana, Zimnicea și Cionagi—Bălintești cu mai puțini subiecți, situația se prezintă puțin diferit :

— *Necropola Poiana* : mortalitatea în rândul bărbaților este de 13,79 %, la femei de 17,24 % și la copii de 68,96 %.

— *Necropola Zimnicea* : 10 % mortalitatea în rândul bărbaților 40 % la femei și 50 % la copii.

— *Necropola Cionagi—Bălintești** : 27,58 % mortalitatea în rândul bărbaților, 24,13 % la femei și 48,25% la copii.

Analiza mortalității și a duratei vieții după vîrsta aproximativă atinsă de fiecare subiect la data decesului ne prezintă pe necropole următoarea situație prin gruparea indivizilor după vîrsta biologică și cronologică :

Tabelul nr. 1

Repartiția procentuală pe grupe de vîrstă

Grupa de vîrstă	S. Monteoru.		Pietroasa M.		Poiana		Zimnicea		Cioinagi B.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Infans I—II</i> (0—14 ani)	50	29,30	12	18,75	20	68,96	3	30	11	37,24
<i>Adolescent</i> (14—20 ani)	8	4,7	10	15,62	—	—	2	20	2	6,90
<i>Adult</i> (20—30 ani)	4	23,3	10	15,62	—	50	—	—	—	13,79
<i>Matur I—II</i> (30—50 ani)	57	32,0	26	40,62	2	25	4	40	10	34,48
<i>Senil I—II</i> (50—x ani)	17	9,8	—	9,37	2	25	—	10	2	6,90

Tabelul nr. 2

Repartiția procentuală pe necropole după sex

Sexul	S. Monteoru.		Pietroasa M.		Poiana		Zimnicea		Cioinagi—Bălintești	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Bărbați</i>	60	34,68	34	53,12	4	13,79	1	10	8	27,58
<i>Femei</i>	55	31,79	18	28,12	5	17,24	4	40	7	24,13
<i>Nedete n. (copiii)</i>	58	33,52	12	18,73	20	68,96	5	50	14	48,27

Ne permitem să subliniem că atât la Pietroasa Mică cît și la Sărata Monteoru (cimitirul IV), avem o mortalitate mai crescută în rândul bărbaților decedați între limitele de vîrstă 30—50 de ani (Pietroasa Mică = 52,94 %) ; Sărata Monteoru = 49,61 %), comparativ cu cea a femeilor decedate între aceleași limite de vîrstă (Pietroasa Mică = 44,43 %, Sărata Monteoru = 27,9 %) și a copiilor decedați între limitele de vîrstă Infans I—II (0—14 ani) (Pietroasa Mică = 18,75 % ; Sărata Monteoru = 29,3 %).

* Maximilian C. — și colab. — „Sărata Monteoru” — Studiu monografic, Ed. Acad. P.R.R., 1962.

În perioada de maximă fertilitate, raportat la numărul total al fiecărui eșantion, procentul femeilor decedate este de 47,8 % la Sărata Monteoru și de 28,12 % la Pietroasa Mică.

Structura pe grupe de vîrstă (sex) a decedaților de la 20 de ani în sus la Sărata Monteoru (cimitirul IV) și la Pietroasa Mică este următoarea :

— Sărata Monteoru : — bărbați = 52,2%   Pietroasa Mică — bărbați = 71,43%
— femei = 47,8%   femei = 28,57%

Se pare că la Pietroasa Mică femeile aveau o rezistență fizică mai mare de cît a bărbaților — deci durata de viață este mai mare, ținînd cont de condițiile de viață de atunci, de faptul că, căsătoriile se făceau la vîrste precoce (fragede) — prea timpurii —, de accidente, complicațiile și infecțiile care decurg din natalitate.

Mortalitatea mare în rîndul bărbaților ar putea fi pusă și pe rezultatul ciocnirilor intertribale. Cercetările arheologice subliniază că în epoca bronzului au avut loc ciocniri între triburi și poate de ce nu și în interiorul lor (Tratatul de Istorie a României — Vol. I). Dar asupra acestor probleme vor insista ca deobicei studiile arheologice. Pentru evaluări orientative cît mai apropiate de realitate este necesar să se coreleze datele arheologice cu analiza demografică. În acest scop sînt necesare următoarele precizări: volumul și durata de folosire a necropolei, procentul deshumărilor făcute și numărul de cazuri care au putut fi analizate pentru determinările demografice. În lipsa lor, însăși analiza demografică poate duce la date discordante și false, față de datele arheologice.

Caracterizarea generală pe grupe de vîrste-sex a materialului de la Pietroasa Mică este următoarea :

Seria copiilor. O analiză detaliată ne-a permis să încadrăm cei 12 copii în următoarele grupe de vîrstă determinate pe baza erupției dentiției deciduale și permanente (după metodele Mayer, Fîru, Mikic și Grivu) :

I. — *Infans I (6-7 ani)* = 3 cazuri.   II. *Infans II (7-14 ani)* = 9 cazuri.

1. Sub grupa 0-3 ani = 1 caz   1. Sub grupa 7-12 ani = 2 cazuri

2. — Sub grupa 3-7 ani = 2 cazuri.   Sub grupa 12-14 ani = 7 cazuri

Mortalitatea cea mai crescută este în grupa de vîrstă infans II, ceea ce reprezintă 75 % din întreg grupul de copii.

În necropola de la Sărata Monteoru⁴ se observă o mortalitate ridicată în cadrul grupei de vîrstă Infans I—II (29,3 % față de totalul seriei) cu ponderea în grupă Infans I. Deși seria este mai mică dar complet cercetată, la Pietroasa Mică mortalitatea în grupa de vîrstă Infans I—II este de 18,75 % față de totalul seriei, cu ponderea în intervalul grupei de vîrstă Infans II.

Datele rezultate din studiul morfologic și metric, atît cît a permis starea foarte slabă de conservare, caracterizarea subiecților studiați ca aparținînd unui grup extrem de gracil (gr. I), cu aspect mezocran (76,2-76,8) în sub grupa 12-14 ani. Reliefurile superciliare și iniace oscilează gradat între 0 și 2. Mandibulele sînt gracile cu bărbia rotunjită, în patru cazuri cu eșanșcrură pronunțată.

În cadrul grupei de vîrstă Infans II cu dentiția deciduală în schimbare și în șapte cazuri cu erupția dentiției permanente completă (I₁—M₂²), semnalăm o uzură dentară accentuată pentru vîrsta subiecților care ar putea fi datorată alimentației cu produse mai dure — intrate în uzanța întregului grup analizat.

Studiul scheletului postcranian încadrează grupul de copii în categoria subiecților cu aspect longilian (în creștere) — gracilian, cu femure stenomere (1 caz = 100,0), platimere (4 cazuri = 80,05 — 54,21) avînd un pilastru ușor (2 cazuri = 107,14 ; 108,33) sau media (2 cazuri = 110,0 și 114,18) și tibii plactic neme (3 cazuri între 57,4-60,2) sau mezoc nem (2 cazuri = 62,9). Aceste caracteristici nu detașează grupul de copii de cel adulți.

— *Seria feminină* este reprezentată de 18 subiecți, repartizați aproximativ egal în grupele de vîrstă : adolescent, adult, matur I—II, neexistînd din acest punct de vedere

⁴ Bach M. — „Zur Berechnung der Körperknochen aus den langen Gliedmassenknochen weiblicher Skeletts“. Antrop. Ans, 20, 12—21, 1966.

o apropiere de repartiția pe grupe de vîrstă a femeilor de la Sărata Monteoru (Tabelul Nr. 1) Nu avem nici un subiect în categoria senil I—II (Tabelul Nr. 2).

Craniile subiecților studiați (în puținele cazuri care au permis un studiu detaliat morfologic și metric) variază în norma verticală între formele romboid atenuat și sfenoid-ovoidal, iar în norma occipitală între formele casă-bombă. Calotele pot fi încadrate în categoria mezocrană și mezo-dolicoceană (estimativ în 8 cazuri; metric în trei cazuri europinse între valorile 74,7—77,4); și un singur caz mezobrahican 79,8?

Frontalele sînt ușor bombate (10 cazuri) sau cu bombare medie (3 cazuri), relieful glabelor și supraorbital oscilînd între gradele 0 și 2.

Relieful glabelor : gr. 0 = 12 cazuri. Relieful supraorbital : gr. 0 = 11 cazuri
 gr. 1 = 4 cazuri. gr. 1 = 5 cazuri
 gr. 2 = 2 cazuri gr. 2 = 2 cazuri

Orbitele sînt variabile ca formă (camaeconche-două cazuri; 73,7; 75,0; mezoconche — 8 cazuri = 77,4 — 81,2). Rădăcina nasului este ușor adîncită în majoritatea cazurilor. Marginea aperturii piriforme este de formă antropină în nouă cazuri, într-un singur caz avem o ușoară schiță a fosei prenasale.

Molarele mici, cu relieful slab, au poziție temporalizată (în 7 cazuri) sau fronto-temporalizată (în 6 cazuri), cu incizura submalară prezentă ce variază de la forme șterse la forme accentuate (2 cazuri și respectiv 11 cazuri). Fosa canină oscilează între gradele 0 și 3 (gr. 0=1 caz; 1=2 cazuri; gr. 2=7 cazuri; gr. 3=1 caz).

Parietale au baze arcuite ușor ca aspect (7 cazuri) spre arcuire medie (7 cazuri), într-un caz cu arcuire mai accentuată. Occipitatele sînt în general ușor bombate (7 cazuri), într-un singur caz avem o aplitezare ușoară în zona 1—i; protuberanța occipitală externă are relieful șters (gr. 0 = 5 cazuri) spre slab reliefat (gr. 1 = 6 cazuri). Mastoidele sînt mici gracile în opt cazuri, doar trei subiecți încadrîndu-se în categoria sub medie cu ușoară, reliefare.

Mandibulele au corpul orizontal, gracil cu relieful gradate de 1 la slab la mediu, cu zona gonion ștearsă, în același plan cu ramura verticală. Bărbia prezintă mari variabilități individuale.

Bărbia : mică-rotunjită = 3 cazuri.
 lată cu eșancerură = 6 cazuri.
 lată-rotunjită = 3 cazuri
 lată cu tuberculii mentonieri cazali proeminenți = 2 cazuri.

Studiul ontologic al grupului feminin scoate în relief folosirea unei alimentații predominant cu componente puternic abrazive, care a solicitat intens aparatul dento-maxilar în procesul de masticție. Uzura dentară este variabilă, gradul I grupînd adolescenții.

Uzura dentară : gr. I=6 caz. (33,33%) gr. II=5 caz. (27,77%)
 gr. III=4 caz. (22,22%) gr. IV=3 caz. (16,66%)

La Sărata Monteoru (seria întreagă), uzura dentară este ridicată în gr. I—II și scade ca număr de caz în gr. III—IV (în necropola de la Zimnicea fiind mai ridicată în gr. II—III, scăzută și egal repartizată în gr. 0—I—IV. Indicele de intensitate carioasă este ușor ridicat la eșantionul feminin de la Pietroasa Mică (4,28%) comparativ cu același indice pe întreaga serie de la Sărata Monteoru (2,4%) și Zimnicea (3,31%). La Pietroasa Mică semnalăm prezența în două cazuri a unei edentații bimaxilare, caz extrem de rar pentru această perioadă. Șterea de conservare a craniilor nu a permis un studiu detaliat tipologic — comparativ cu celelalte necropole din aceeași perioadă descoperite și publicate.

Studiul scheletului postcranian (metric și morfologic) încadrează cei 17 subiecți dimensionabili, în mod inegal repartizați în grupele cu talie (calculată după Bach) mică, submijlocie, mijlocie, supramijlocie și mare (Tabelul Nr. 6) oscilînd între valorile 154,0 cm și 164,6 cm. cu ponderea în grupele supramijlocie și mare (156,4 cm. — 164,6 cm.). Femurele sînt platimere (77,41—84,61), hiperplatimere (77,8 : 69,66) cu pilastru ușor (100,0 — 108,33), un singur caz aparține categoriei eurycneme (74,07). Menționăm în patru cazuri prezența fațetelor suplimentare⁵ (orientale) pentru articularea cu astragalul, pe marginea

⁵ Olivier G. — „Practique anthropologie“ Ed. M. Brères, Paris, p. 245—250, 1960.

lor antero-inferioară a tibilor, precum și o retroversie a platourilor cu o deviere spre exterior a platoului lateral. Aceste caractere, gradate de la caz la caz, obișnuit întâlnite la populațiile preistorice sau protoistorice, apar și la grupurile umane cu pendulări teritoriale sezoniere, comportament seminomad (obișnuiau să se repauzeze în poziție ciucită)*. Mormintele cu aceste particularități sînt următoarele : M 10, M 31, M 36, M 40.

Aspectul general al scheletului prezintă următoarele variații :

- gracilin-longilin = 6 cazuri.
- gracilitate-medie = 3 cazuri.
- longilin spre robust = 5 cazuri.
- robusticitate sub medie = 3 cazuri.

Talia femeilor din necropola de la Sărata Monteoru, recalculată de noi după metoda lui Bach⁴, oscilează între valorile 154,0 cm și 164,5 cm. cu o concentrare foarte mare a subiecților în grupa mijlocie și supramijlocie (cite trei cazuri), nexistînd nici un caz în grupa taliilor mici și mijlocii.

În studiul antropologic de la Zimnicea nu se menționează datele scheletelor post-craniene, iar materialul de la Poiana are aceste segmente distruse corodate⁵.

Seria masculină este reprezentată de 34 de subiecți inegali repartizați în grupele de vîrstă : adolescent, adult, matur I—II, senil I—II (Tabelul Nr. 5). Mortalitatea în rîndul bărbaților este dublă (33,125 %) în raport cu cea a femeilor (28,125%). Spre deosebire de siturile din necropola de la Pietroasa Mică, în necropola de la Sărata Monteoru găsim aceiași proporție (aproape) în grupul bărbaților (60 de cazuri) și al femeilor (55 de cazuri), decedați în același interval de vîrstă.

Subiecții masculini studiați din necropola Pietroasa Mică au craniile masive, puternic reliefate, indicii cranieni încadrîndu-le în categoriile mezocrâne (estimate = 3 cazuri ; metric = 1 caz = 76,1) ; mezodolicocran (1 caz = 75,0) ; brahiocran (2 cazuri estimate ; 1 caz metric = 79,8) ; ortocran (1 caz = 61,7)^{5*}.

Frontalele au înclinare masculină (gr. I = 7 cazuri ; gr. II = 6 cazuri) sînt masive, indicii încadrîndu-se majoritatea subiecților în categoriile : ușor bombate (69,5—78,7) intermediare (80,15—90,74) ortometopă (80,2—89,32), camemetopă (94,40—111,53), eurimetope (1 caz = 71,24). Relieful supra glabelar și supraorbital este gradat inegal de la 1 la 4 :

<p><i>Relief glabelar</i> : gr. 1 = 4 caz. gr. 2 = 1 caz gr. 3 = 12 caz gr. 4 = 3 caz</p>	<p><i>Relief supraorbital</i>. gr. 1 = 5 caz. gr. 2 = 2 caz. gr. 3 = 11 caz. gr. 4 = 3 caz.</p>
---	---

Orbitele, variabile ca formă s-au grupat majoritatea în categoria mezoconchă, hipsiconchă și camaeconchă (cu cazuri mai puține). Astfel : în categoria mezoconchă (estimate = 10 cazuri ; metric = 4 cazuri = 76,47—83,9 ; în categoria hipsiconche : 3 cazuri între 85,7—88,2 ; iar în categoria camaeconche avem 2 cazuri între 67,4—70,0.

Nasul osos are forme extrem de variabile, estimate după categoriile în care se încadrează și rădăcina nasului ; ușor schițată — 2 cazuri, foarte lat — 1 caz — adîncă-lată — 8 cazuri —, cu oasele nasale late scurte — 9 cazuri — sau lungi — înguste — 2 cazuri. Spina nasală în majoritatea cazurilor este distrusă, ea s-a păstrat la doi subiecți, ca proeminență fiind de gr. 2—3. Marginea aperturii piriforme (cu două cazuri de fosă prenasală.) are formă antropină în 11 cazuri. În rest zona este distrusă. Malarele sînt late, reliefate gradat mediu spre puternic în 9 cazuri, cu poziție fronto-temporalizată în 8 cazuri și temporalizată în 11 cazuri. Incizura submalară bine conturată. Adîncimea fosei canine este de gr. I—II—III. Fețele în puținele cazuri dimensionabile sînt de lățime mijlocie (în 20 de cazuri) estimat în 13 cazuri ; metric în 8 cazuri între 128—132) ; mijlociu spre lat (134 : 136) sau spre îngust (126, 127). Zona facială este în general prost conservată. Parietalele au bosc cu arcuire ușoară (în 4 cazuri), medie (în 13 cazuri) și puternică (în 10 cazuri). Calotele care au putut fi dimensionate, la nivelul eurioanelor sînt de lățime mijlocie (134—142). Occipitalele sînt ușor bombate sau puternic bombate și reliefate. Protuberanța occipitală externă prezintă toate gradele de reliefare de la 0 la 4* Occipitalele ușor bombate = 5 cazuri ; puternic bombate și reliefate = 19 cazuri ; Protuberanța occipitală externă :

gr. 0 = 1 caz ; gr. I = 1 caz ; gr. II = 2 cazuri ; gr. III = 16 cazuri ; gr. IV = 10 cazuri. În trei cazuri putem semnala prezența torusului occipital. Mastoidele sînt masive, reliefate puternic (în 21 de cazuri) cu două excepții în categoria medie.

Mandibulele de aspect robust (13 cazuri) și foarte robust (în 4 cazuri), cu reliefuri puternice, au zona gonion în majoritatea cazurilor reliefată (17 cazuri) și întoarsă în afară planului ramurii verticale. Bărbia prezintă următoarele variabilități individuale :

- mică rotunjită cu eșanșură = 1 caz.
- rotunjită puternic profilată = 2 cazuri.
- lată rotunjită = 4 cazuri.
- lată cu eșanșură = 2 cazuri.
- lată, rotunjită cu eșanșură = 4 cazuri.
- lată cu tuberculii bazali proeminenți = 2 cazuri.
- foarte lată rotunjită = 2 cazuri.

Studiul odontologic⁶ scoate în relief aceleași caracteristici ca și la seria feminină, folosirea unei alimentații cu componente puternic abrazive care au sollicitat intens aparatul dentomaxilar în procesul de masticăție. Uzura dentară, rezultat al acestui proces intens de masticăție, se grupează inegal în patru grade de masticăție (adolescenții s-au grupat în gradul I de uzură dentară) :

Uzura dentară : gr. I = 4 cazuri (11,76%) Gr. III = 8 cazuri (23,52%)
gr. II = 9 cazuri (26,47%) Gr. IV = 17 cazuri (38,23%)

Gradul IV de uzură dentară concentrează 50 % din subiecții seriei masculine de la Pietroasa Mică, în gr. II și III repartiția fiind aproximativ egală, comparativ cu Sărata Monteoru unde pe toată seria uzura este ridicată în grupa I—II și scade în gr. III—IV. În micul eșantion de la Zimnicea, uzura dentară este scăzută și egal repartizată la gr. 0— I—IV și ridicată în gr. II—III — Indicele de intensitate al maladiei carioase la eșantionul masculin de la Pietroasa Mică este de 3,159%, deci mai ridicat comparativ cu același indice pe întreaga serie de la Sărata Monteoru (2,4%) și aproximativ egal cu cel de la Zimnicea (3,31%).

Starea foarte slabă de conservare a craniilor nu a permis analiza tipologică comparativă a seriei masculine.

Studiul scheletului postcranian, morfologic și metric, încadrează subiecții dimensionabili (26 din 34) în mod egal în grupele cu talia (calculată după Breitinger) mică, submijlocie și supramijlocie, așezînd între valorile 155,4 cm—168,5 cm (Tabelul Nr. 6), excepție face grupa taliiilor mari care a concentrat cei mai mulți subiecți între valorile 170,2 cm — 176,2 cm Femurele au în trei cazuri pilastru nul (96,55—100,0) și pilastru puternic în două cazuri (120,0—121,42), fiind în acelaș timp hiperplatimere (65,54—74,19) în 6 cazuri, în 11 cazuri platimere (75,0—84,37) și eurimere în 5 cazuri (89,47—93,75).

Talia bărbaților de la Sărata Monteoru, recalculată de noi după metoda lui Breitinger⁷, oscilează între valorile 161,0 cm—176,14 cm cu o concentrare mai mare în grupa supramijlocie (10 cazuri) și mare (9 cazuri) avînd doar 5 cazuri în grupa submijlocie și un singur caz în grupa mare. (Vezi tabelul nr. 8)

Nu avem date comparative la eșantioanele masculine de la Zimnicea și Poiana.

Repartiția procentuală a categoriilor de staturi de la Cioinagi-Bălințești, unde nu avem datele individuale⁸, este următoarea : talie predominant supramijlocie (50 %), submijlocie și mică însumînd 25%, iar categoria mare în procent de 25 %. Lipsesc taliile foarte înalte atît la bărbați cît și la femei. Și aceste schelete au fațete suplimentare (orientale) pentru astragal pe marginea infero-anterioară a tibiilor, particularități întîlnite și la subiecții studiați la Pietroasa Mică. Aceste aspecte nu au fost abordate în studiul necropolei de la Sărata Monteoru, Zimnicea și Poiana (de C. Maximilian și colab., în monografia „Sărata Monteoru“ — 1962).

⁶ Marttn R. und Saller — „Lehrbuch der Anthropologie“ Band 1—IV, Stuttgart, Gustav Fischer Verlag, 1957.

⁷ Breitinger E. — „Zur Berechnung der Körperhöhe aus der langen Gliedmaßenknochen. Anthrop., Nr. 14, p. 240—274, 1938.

⁸ Cristescu M. și colab. — „Studiul antropologic al scheletelor de la Cioinagi-Bălințești“ — Șt. și cercet. de antrop., Tom 2, Nr. 1, p. 29—42, 1965.

Așa cum am menționat și în introducerea studiului, arheologul Al. Oancea, a determinat trei orizonturi de înmormintare¹, care din punctul nostru de vedere se prezintă precum urmează :

— În cadrul primului orizont de înmormintare avem 25 de morminte individuale (M 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 30, 36, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 64), care raportate la toată seria de la Pietroasa Mică reprezintă 30,06%, repartizate după sex și vîrstă după cum urmează :

— grupul feminin este reprezentat de 11 subiecți (M : 1, 2, 3, 4, 10, 12, 13, 16, 36, 49, 52), în intervalul de vîrstă adolescent (M 1, 52) adult (M 2, 16, 36), și matur (M, 3, 4, 10, 12, 13, 40). Talia variază între limitele 152,9 cm — 164,6 cm.

— grupul masculin este format din 10 subiecți (M 6, 7, 9, 11, 48, 51, 53, 55, 56, 64), în intervalul de vîrstă adolescent (M 11) adult (M 9,64), matur (M 6, 7, 48, 51, 53, 55, 56). Talia oscilează între limitele 158,2 cm — 171,0 cm).

— grupul de copii este reprezentat de 4 subiecți (M 5, 30, 47, 54), din intervalul de vîrstă infans I (M 5) și infans II (M 30, 47, 54). Talia nu s-a putut calcula.

— În cadrul celui de al doilea orizont de înmormintări, avem 23 de morminte individuale (M 8, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46) care raportate la toată seria studiată de la Pietroasa Mică reprezintă 35,93 %, Subiecții studiați, după sex și vîrstă se concentrează astfel :

— grupul feminin este reprezentat de 7 subiecți (M 8, 15, 19, 20, 31, 40, 45) în intervalul de vîrstă : adolescent (M 19, 20, 31, 40), adult (M 15 și matur (M 8), 45). Talia oscilează între limitele 145, 0 cm — 161,0 cm.

— grupul masculin este reprezentat de 10 subiecți (M 18, 33, 34, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44) în intervalul de vîrstă : adolescent (M 33, 39, 41), adult (M 18, 37) matur (M 34, 38, 42, 43) și senil (M 44). Talia oscilează între valorile 156,5 cm — 172,3 cm.

— grupul copiilor este format din șase subiecți (M 14, 17, 21, 32, 35, 46). În grupa de vîrstă infans I avem două cazuri (M 14, 32), iar în grupa infans II avem patru cazuri (M 17, 21, 35, 44). Talia nu s-a putut calcula.

— În al treilea, orizont de înmormintări avem 14 inhumări, din care 13 individuale (M 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 57, 59, 60, 61, 62, 63) și un mormînt cu doi indivizi (M 22—A și M 22—B). În toate mormintele din acest areal de înmormintare, inumații sînt bărbați, încadrîndu-se în următoarele grupe de vîrstă : infans II (M 58,62), adult (M 22-B, 24, 26, 27, 29, 57, 59) și senil (M 22—A, 25, 28, 61, 63). Statura oscilează între valorile 160,0 cm — 172,0 cm. Aceste schelete reprezintă 25 % din necropolă (Tabelul Nr. 9).

Dacă din punct de vedere arheologic s-au diferențiat trei orizonturi de înmormintări, din punct de vedere antropologic seria de la Pietroasa Mică este o serie unitară în toate cele trei orizonturi de înmormintare, care se încadrează în același grup populațional. Remarcăm componența exclusiv masculină în orizontul al treilea, care poate să fie o problemă de ordin ritual al grupului, caracteristicile antropologice (determinate pe baza caracterelor cranio-faciale, a studiului morfofuncțional al scheletului postcranian, a determinării taliei și a caracterelor de nomadism și seminomadism) relevînd apartenența la aceeași comunitate. Studiul demografic ar putea eventual preciza generațiile și tipul de comunitate. În tabele 9—10 dăm repartitia subiecților din necropola Pietroasa Mică după sex, vîrstă, talie, inventar și orizonturi.

Sub raportul analizei antropologice comparate², se constată o unitate între comunitățile umane de la Sărata Monteoru, Pietroasa Mică, Cionagi—Bălințești și Poiana.

O notă aparte, la necropola Pietroasa Mică, sînt cele două morminte de incinerare (M 30 și M 35), care aparțin aceleiași grupe de vîrstă, infans II, dar în două orizonturi diferite de înmormintare, deci acest tip de înmormintare, incinerare, l-au mai practicat sporadic.

Pe baza pieselor de inventar — vase ceramice, podoabe din aur, bronz Chihlimbar și melci — necropola este atribuită culturii Monteoru faza II-a Bălințești.

¹ Georgescu Laurenția — „Unele aspecte privind populația din epoca bronzului de la Pietroasa Mică” — Cultura Monteoru, comunicare, 12—14 mai 1989, Vaslui.

NECROPOLA PIETROAȘA MICĂ

Tabelul nr. 3

Repartiția procentuală după sex

Sex	Nr. caz	%
Bărbați	34	53,125
Femei	18	28,125
Nedet. sex. (copiii)	12	18,75

Tabelul nr. 4

Repartiția procentuală pe grupe de vîrstă

Grupa de vîrstă	Nr. caz	%	Grupa de vîrstă	Nr. caz	%
<i>Infans I</i> (0 - 7 ani)	3	4,687	Matur I - II (30 - 50 ani)	28	40,01
<i>Infans II</i> (7 - 14 ani)	9	14,062	Senil I - II (50 - x ani)	6	9,37
<i>Adolescent</i> (14 - 20 ani)	10	15,625			
<i>Adult</i> (20 - 30 ani)	10	15,625			

Tabelul nr. 5

Repartiția procentuală pe grupe de vîrstă la femei

Grupa de vîrstă	Nr. caz	%	Grupa de vîrstă	Nr. caz	%
<i>Adolescent</i> (14 - 20 ani)	6	33,33	Matur I - II (30 - 50 ani)	8	44,43
<i>Adult</i> (20 - 30 ani)	4	22,22	Senil I - II (50 - x ani)	-	-

Tabelul nr. 6

Talia - repartiția pe grupe la femei

Grupa (în cm)	Nr. caz	%	Media (în cm)	V (în cm)
<i>Foarte mică</i> (x - 140)	-	-	-	-
<i>Mică</i> (140 - 149)	2	11,764	146,45	145,0 - 147,9
<i>Mijlocie</i> (153 - 165)	3	17,647	154,2	154,0 - 154,6
<i>Sub mtj.</i> (149 - 153)	1	5,882	152,9	-
<i>Supra. mtj.</i> (156 - 159)	5	29,411	157,98	156,4 - 158,1
<i>Mare</i> (159 - 168)	6	35,294	161,51	159,6 - 164,6
<i>Foarte mare</i> (168 - x)	-	-	-	-

PIETROAȘA MICĂ

Tabelul nr. 7

Repartiția procentuală pe grupe de vîrstă la bărbați

Grupa de vîrstă	Nr. caz	%	Grupa de vîrstă	Nr. caz	%
<i>Adolescent</i> (14 - 20 ani)	4	11,764	Matur I - II (30 - 50 ani)	18	52,94
<i>Adult</i> (20 - 30 ani)	6	11,647	Senil I - II (50 - x ani)	8	17,647

Talía — repartiția pe grupe la bărbați

Grupa de vîrstă (in cm)		Nr. caz	%	M (in cm)	V (in cm)
<i>Foarte mică</i>	(x--150)	--	--	--	--
<i>Mică</i>	(150--160)	4	15,384	156,54	155,4--158,2
<i>Mijlocie</i>	(160--164)	4	15,384	165,18	164,2--166,9
<i>Sub mijl.</i>	(164--170)	5	19,230	163,04	160,0--164,0
<i>Mare</i>	(170--180)	8	30,769	171,9	170,2--176,2
<i>Foarte mare</i>	(180--x)	--	--	--	--

Tabelul nr. 9

* Necropola Pietroasa Mică — orizonturile de înhumare *

Orizont	Bărbați		Femei		Copiii	
	Cu inventar	Fără invent.	Cu inventar.	Fără invent.	Cu invent.	Fără invent.
I Nr. caz : 25 (39, %))	M : 6 ; 9 ; 11 ; M : 51 ; 53 ; 56 ; M : 64 ;	M : 7 ; 48 ; M : 55 ;	M : 1 ; 2 ; 3 ; 4 ; M : 10 ; 12 ; 16 ; M : 36 ; 49 ; 52 ;	M : 13 ;	M : 5 ; 47 ; M : 54 ;	M : 30 ;
<i>Total :</i>	Nr : 7 ; 28%	Nr : 3 ; 12%	Nr : 10 ; 40%	Nr : 1 ; 4%	Nr : 3 ; 1 %	Nr : 1 ; 4%
II Nr. caz : 23 (35,93%))	M : 33 ; 31 ; 37 ; M : 38 ; 41 ; 42 ;	M : 18 ; 39 ;	M : 8 ; 15 ; 19 ; M : 31 ; 40 ; 45 ;	M : 20 ;	M : 14 ; 17 ; M : 21 ; 35 ;	M : 32 46
<i>Total :</i>	Nr : 8 ; 34,7%	Nr : 2 ; 8,7%	Nr : 6 ; 26, %	Nr : 1 ; 4,3%	Nr : 5 ; 21, %	Nr : 1 ; 4,3%

PIETROASA MICĂ

Tabelul nr. 9 (continuare)

Orizont	Bărbați		Femei		Copiii	
	Cu inventar.	Fără invent.	Cu inventr.	Fără invent.	Cu invent.	Fără invent.
III Nr. caz : 16 (25%))	M : 23 ; 24 ; 25 ; M : 26 ; 28 ; 29 ; M : 57 ; 61 ; 63 ; M : 22-B ;	M : 27 ; 58 ; 59 ; M : 60 ; 62 ; M : 22-A ;		--	--	--
<i>Total :</i>	Nr : 10 ; 62,5%	Nr : 6 ; 37,5%				

*) Procentul pentru fiecare orizont în parte a fost raportat la toată seria, în timp ce procentul din cadrul orizonturilor de înhumare a fost raportat la numărul total de indivizi înmuși în orizontul respectiv

PIETROASA MICĂ

Repartiția subiecților din necropola Pietroasa Mică după sex, vîrstă și inventar

Nr. mormint	Sex.	Vîrsta	Talia (cm)	Inven-tar	Nr. norm.	Sex.	Vîrsta	Talia (cm)	Inven-tar
M 1	F	Adolescent	154,0	+	M 33	B	Adolescent	155,5	+
M 2	F	Adult	—	+	M 31	B	Matur I—II	156,5	+
M 3	F	Matur I—II	164,6	+	M 35	N	Infans II	—	+
M 4	F	Matur I—II	156,4	+	M 36	F	Adult	159,8	+
M 5	N	Infans I	—	+	M 37	B	Adult	156,5	—
M 6	B	Matur I—I	167,2	+	M 38	B	Matur I—II	163,9	+
M 7	B	Matur I—I	168,4	—	M 39	B	Adolescent	—	—
M 8	F	Matur I—I	156,6	+	M 40	F	Adolescent	145,0	+
M 9	B	Adult	164,2	+	M 41	B	Adolescent	156,0	+
M 10	F	Matur I—I	158,1	+	M 42	B	Matur I—II	166,9	+
M 11	B	Adolescent	158,2	+	M 43	B	Matur I—II	—	+
M 12	F	Matur I—I	159,6	+	M 44	B	Senil I—I	164,6	+
M 13	F	Matur I—I	157,8	—	M 45	F	Matur I—II	161,90	+
M 14	N	Infans I	—	+	M 46	N	Infans II	—	+
M 15	F	Adult	160,2	+	M 47	N	Infans II	—	+
M 16	F	Adult	158,0	+	M 48	B	Matur I—II	—	—
M 17	N	Infans II	—	+	M 19	F	Matur I—II	163,0	+
M 18	B	Adult	172,3	—	M 50	?	complet distrus	—	+
M 19	F	Adolescent	154,0	+	M 51	B	Matur I—II	—	—
M 20	F	Adolescent	—	—	M 52	F	Adolescent	152,90	+
M 21	N	Infans II	—	—	M 53	B	Matur I—II	170,3	+
M 22-A	B	Senil I—II	168,5	—	M 54	N	Infans II	—	+
M 22-B	B	Matur I—I	—	+	M 55	B	Matur I—II	—	—
M 23	B	Adult	164,0	+	M 56	B	Matur I—II	167,5	+
M 24	B	Matur I—I	168,5	+	M 57	B	Infans II	—	—
M 25	B	Senil I—II	168,1	+	M 58	B	Infans II	—	—
M 26	B	Matur I—I	—	+	M 59	B	Matur I—II	160,0	—
M 27	B	Matur I—I	170,6	—	M 60	B	Adult	—	—
M 28	B	Matur I—I	172,0	+	M 61	B	Senil I—I	164,0	+
M 29	B	Matur I—I	—	+	M 62	B	Infans II	—	—
M 30	N	Infans II	—	—	M 63	B	Senil I—I	171,0	+
M 31	F	Adolescent	147,9	+	M 64	B	Adult	171,0	+
M 32	N	Infans I	—	+					

B= bărbat ; F= femeie N= copil cu sexul nedeterminabil - prost conservat.

LA NECROPOLE DE L'ÂGE DU BRONZE DE PIETROASA MICĂ
— ETUDE ANTHROPOLOGIQUE COMPARATIVE —

Dans la zone Dogaru de sur la coline Coasta Rusului les fouilles archéologiques effectuées par Al. Oancea ont eu comme résultat la découverte d'une nécropole contenant 64 sépultures datant de l'âge du bronze. Du point de vue archéologique on a constaté trois horizons d'enterrement. L'étude anthropologique a observé que la série de Pietroasa Mică est une série unitaire dans tous les trois horizons. D'après le rapport de l'analyse anthropologique comparée on constate une unité entre les communautés humaines de Sărata Monteoru, Pietroasa Mică, Balintesti-Cioinagi et Poiana. L'archéologue Al. Oancea attribue la nécropole à la civilisation Monteoru II Balintesti.

Sur différents monuments de l'Orient antique, surtout ceux d'Égypte du temps des pharaons et de la Mésopotamie, sont représentés des autels cylindriques ou parallélépipèdes sur lesquels on a déposé, comme offrande pour les dieux ou pour les morts, du pain, des gâteaux, des vases avec du lait, du vin ou de l'eau, des cuisses de boeuf (taureau) ou d'antilope, des fleurs, des fruits. Souvent les adorateurs tiennent dans leurs mains des petits autels portatifs, pleins d'offrandes, qui sont des monuments architectoniques en miniature¹, ou des vases du type coupe à pied très semblables avec les fruitières de l'espace nord-danubien.

Au VIe siècle av. n. é. dans la Grécia Magna, et plus tard dans tout le monde égéen sont utilisés dans le culte domestique comme petits autels, facilement à transporter des *turibuli* — brûle-parfums — en pierre, bronze ou, surtout, en terre cuite de couleur rose. Recouverts d'une peinture blanche ils sont hauts de 5—10 cm. Ressemblant aux autels et *puleoli* ils sont décorés sur les quatre faces du corps avec une frise déroulée qui contient des scènes mythologiques et zoomorphes. Une place importante ont les guirlandes, les diadèmes, les fruits, les bucranes, les cornes. Leur partie supérieure imite l'entablement ionien et contient une concavité dans laquelle on peut observer des traces de feu. Leur plus grande diffusion a eu lieu pendant les IIIe—IIe siècles av. n. é².

Dans les établissements géto-daces de Valachie et de la moitié meridionale de la Moldavie, dans les niveaux de la fin du IIe et du Ier siècles av. n. é., on a découvert dans un nombre pas trop grand, mais suffisant pour établir quelques conclusions, une catégorie de vases très semblable aux *turibuli* et dénommés jusqu'à présent lampiou ou chandelier³, rarement „vase pour libation“⁴, support de vase⁵ ou pied de fruitière⁶. Nous opinons pour le terme de vase-colonnette d'après sa partie inférieure composée d'un pied relativement haut, tronconique en général, rarement parallélépipède — Vlădiceasca (pl. 1/3), Bucarest Lacul Tei — ou cylindrique — Popești (pl. 1/4), Tinosu (pl. 2/1—2), Radovanu (pl. 3/7) — quelquefois vide à l'intérieur, autrefois plein — Fundeni, Poiana, Popești, Vlădiceasca — et ressemblant à une colonne⁷.

¹ La Grande Encyclopedie, vol. 4, p. 743—744.

² W. Deonna, *Brûle-parfums en terre cuite*, Revue Archéologique, Paris, s. 4, t. IX, 1907, 2, p. 245—253; P. Willeumier, *Brûle-parfums en terre cuite*, en Mélanges d'Archéologie et d'Histoire, Paris (Ecole Française de Rome), XLV1, 1929, p. 43—76; P. Lazaridis, *Palina eidolin Abdiran*, Athènes, 1960, p. 63, pl. 17 avec la bibliographie.

³ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, p. 166; M. Tureu, *Geto-dacii din Cîmpia Muntelui*, București, 1971, p. 99—101.

⁴ G. Trohani, *Cerc. Arh.*, I, MRSR, 1975, p. 161; N. Conovici, SCIVA, 32, 1981, 1, p. 572—573.

⁵ R. et Ec. Vulpe, *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 293; S. Sanie, *Cer. Ist.*, Iași, 4, 1973, p. 70.

⁶ M. Tureu, București, VII, 1969, p. 167; idem, *Geto-dacii din Cîmpia Muntelui*, București, 1979, p. 121, pl. XXVII/2 et fig. 17/1.

⁷ Des vases de ce type on a découvert à : a) *Buhalnița* (pl. 3/2) (dép. Iași), cf. M. Petrescu-Dîmbovița, E. et N. Zaltaria, *Așezări din Moldova*, Buc., 1970, p. 173, pl. X111/10; b) *Crâșani* (dép. Ialomița), cf. N. Conovici, SCIVA, 32, 1981, 1, p. 572—573, fig. 2; c) *Dumbrava* (dép. Iași) (pl. 3/1), cf. S. Sanie, *Cer. Ist.*, Iași, 4, 1973, p. 70, fig. 10/6; d) *Fundeni* — Bucarest, cf. D. V. Rosetti, *Civlizația de tip București*, Buc., 1936, p. 10, pl. X/53 attribué à la civilisation Tei; e) *Potana* (dép. Galați) (pl. 3/3—6) cf. R. et Ec. Vulpe, *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 293, fig. 43/11—16; R. Vulpe, SCIV, II, 1951, 1, p. 196, fig. 18/1 des protuberances sur le pied; I. H. Crișan, op. cit., p. 166, fig. 79/1—2, 1—5; f) *Răcălău* (dép. Bacău) (pl. 2/6) cf. V. Căpitanu

La base est souvent profilé à l'extérieur, annulaire et prévue avec une concavité centrale — Crăsani, Dumbrava (pl. 3/1), Poiana (pl. 3/3), Popești, Tinosu (pl. 2/2-3), Vlădiceasca (pl. 1/1-2). Dans les autres cas elle est seulement évasée — Poiana, Popești, Tinosu (pl. 2/1), Răcățâu (pl. 2/6), Vlădiceasca (pl. 1/3).

La partie supérieure se compose d'une coupe hémisphérique — Buhalnița (pl. 3/2), Dumbrava (pl. 3/1), Poiana (pl. 3/5-6), Tinosu (pl. 2/1-3) — ce qui fait que ces vases ressemblent avec les biens connus coupes à pied, mais qui ont le pied très court et très mince dans la zone de liaison. Une variante de ce type est représentée par un vase de Popești⁸ surmonté à sa partie supérieure de trois coupes tronconiques, collées entre elles.

La plus grande partie des vases présente audessus du bord trois — quatre coins — Fundeni, Poiana (pl. 3/3), Radovanu (pl. 3/7), Vlădiceasca (pl. 1/3) — ou protubérances (coupes) cylindriques — Poiana (pl. 3/5), Popești (pl. 1/4), Răcățâu (pl. 2/6), Vlădiceasca (pl. 1/1) — coniques — Popești — ou zoomorphes (oiseaux de proie) — Crăsani, Popești (pl. 2/5) — qui se prolongent par fois sur le corps et le pied, jusqu'à la base, avec des nervures en relief — Vlădiceasca (pl. 1/2) — des bandes de peinture rouge — Crăsani — des bandes de cordon incisé ou tordu — Poiana (pl. 3/5). Il y a des cas quand les protubérances décorent la partie inférieure du pied — Poiana (pl. 3/4).

Très intéressante est une pièce de Popești obtenue à l'aide d'une réutilisation d'un col d'amphore héliénistique⁹ (pl. 2/4). Le bord de la coupe est dentelé, tandis que le pied c'est-à-dire l'ancien col d'amphore est décoré — comme l'autel antique romain en marbre de l'ancienne Galerie Pourtales — d'une bande en guirlande, alvéolée, interrompue par quatre bucranes.

Le pied d'un vase de Vlădiceasca¹⁰, plein à l'intérieure et avec la section carrée, a sur deux de ses faces opposées une demilune en relief, avec la concavité en haut (pl. 1/3).

On doit remarquer le fait que généralement tous ces vases sont travaillés d'une pâte de bonne qualité, polie, d'une couleur autant rose-brique (d'habitude) que grise (rarement), recouverte généralement d'un vernis fin brun-rouge qui après la cuisson a été à son tour recouvert — à l'intérieur et à l'extérieur du vase — d'une grosse couche de peinture blanche. L'hauteur des vases est comprise entre 8 et 15 cm, ne dépassant pas 25 cm.

Très rarement on a pu observer sur tous ces vases géto-daces des traces de brûlure et donc c'est difficile à les dénommer chandeliers. Seules exceptions sont quelques vases de Răcățâu (pl. 3/8) ainsi qu'un découvert à Assenovgrad¹¹ (pl. 3/9), au sud de la Bulgarie — donc loin de l'aire géto-dace — lequel sur un haut pied cylindrique contient un lanpion d'un type héliénistique. À cause de cela l'ancrage de ces vases dans une certaine catégorie utilitaire est très incerte.

À Vlădiceasca¹² on a découvert trois pareils vases dans une fosse ronde (0,70 m diamètre) à côté d'autres petits vases — une coupe hémisphérique (haute de 6,2 cm) et un bocal avec les parois verticales et contenant quatre boudins tronconiques (hauteur 7,1 cm) ; à Radovanu¹³ deux pareils vases se trouvaient au tour de l'âtre de l'habitation — le sanctuaire no. 2/1971 ; et à Crăsani¹⁴ les trois fragments ont apparu aux alentours d'une fosse de la partie nord-ouest du mamelon oriental.

Tous ces faits nous déterminent de donner à ces vases un rôle dans le culte et de les dénommer d'après leur forme et non d'après leur utilisation.

et V. Ursachi, *Carpica*, II, 1969, p. 106, fig. 11 : g) *Popești* (dép. Giurgiu) (pl. 2/4-5 et 3/8), cf. H. Vulpe, *Materiale*, III, 1957, p. 235, fig. 10 (avec quatre coupes et tête zoomorphe) ; *ibidem*, VIII, 1962, p. 458, fig. 1/2 ; celui de la pl. 1/4 est inédit ; h) *Radovanu* (dép. Călărași) (pl. 3/7) cf. D. Șerbanescu, *Thraco-Dacia*, VI, 1985, p. 22 ; i) *Tinosu* (dép. Prahova) (pl. 2/1-3) fouilles R. Vulpe 1924, Musée d'Histoire de Ploiești, no. inv. C. 21633/S. 3, C. 26833-3325 S. 3, I. 16729 f ; j) *Vlădiceasca* (dép. Călărași), (pl. 1/1-3) cf. G. Trohani, *Cerc. Arh.*, MIB, I, 1975, p. 161, fig. 12/1-3 ; un quatrième fragment prévu d'une protubérance sur le bord est inédit.

⁸ M. Tureu, *op. cit.*, p. 101, pl. XXXVII/4.

⁹ R. Vulpe, *Materiale*, VI, 1959, p. 317, fig. 11.

¹⁰ G. Trohani, *op. cit.*, p. 161, fig. 12/1.

¹¹ R. Moreva et P. Anghelov, *Arheologia*, Sofia, 3, 1968, p. 30, fig. 4.

¹² G. Trohani, *op. cit.*, p. 161.

¹³ D. Șerbanescu, *op. cit.*, p. 22.

¹⁴ N. Conovici, *op. cit.*, p. 572-573.

Începute în anul 1940 și continuate apoi cu intermitențe, dar și cu stăruitoare eforturi¹, cercetările arheologice de la Cetățeni, jud. Argeș au conturat, știut este, abia în ultima vreme măsura aproximativ reală a importanței acestei stațiuni arheologice. Reparcurgind, extrem de suscit, etapele cercetărilor de aici, constatăm fără efort că dintr-o stațiune arheologică carecav, cu descoperiri de bună seamă importante dar dispartate și prin aceasta puțin edificatoare. Cetățeni a devenit abia începind din anul 1969 unul din obiectivele majore ale arheologiei și istoriei noastre naționale, investigațiile urmărind nu numai scoaterea la lumină a vestigiilor pe care pământul generos al patriei le adăpostește, ci, în primul rind, studierea în chip manifest a unor probleme fundamentale ale istoriei românești pe care cercetarea arheologică anterioară le semnalase parțial, dar firav și neconcludent.

Astfel, în anul 1969 și în cei următori, pe îngustul platou din vârful monticolului stîncos „Cetățuia“, sau „Cetățuia lui Negru Vodă“, la 723 m altitudine, în incinta actualului schit cu același nume, sugestiv au fost identificate și cercetate, bunăoară, resturile celei mai vechi cetăți geto-dace de zid cunoscute pînă atunci la sud de Carpați și considerată a fi reprezentat centrul unei formațiuni statale geto-dace dinainte de Burebista². Tot atunci s-a constatat că înfloritoarea așezare geto-dacică din secolele III—I î.e.n. de pe micul platou de la poalele cetății a apărut și s-a dezvoltat sub protecția cetății de zid și a conducătorului ei politic și militar pînă în anul 70 î.e.n. S-a dovedit pe baze arheologice și numismatice extrem de concludente că în anul 70 î.e.n. fortificația de zid a fost distrusă și incendiată violent iar conducătorul ei înlăturat de către Burebista în acțiunea sa de unificare a întregului teritoriu geto-dac. După distrugerea cu acest prilej și în acest mod a cetății de zid, așezarea geto-dacică aferentă de la poalele ei, deși a suferit și ea distringeri parțiale în timpul atacului lui Burebista asupra cetății din vîrf, a continuat să evolueze și după acest eveniment pînă în ultimii ani ai secolului I î.e.n.

Și mai importantă este însă constatarea că peste nivelele de locuire geto-dacice, pe care le suprapun direct și nemijlocit peste tot, la Cetățeni au fost scoase la lumină deosebit de importante vestigii ale civilizației românești medievale din perioada anterioară creării statului feudal independent. În vârful monticolului cu nume semnificativ „Cetățuia lui Negru Vodă“, de pildă, noile cercetări au demonstrat refacerea și refolosirea de către voievozii români ai secolului al XIII-lea a vechii cetăți geto-dace de zid. Reconstituirea vechilor ziduri prin folosirea noii tehnici a mortarului, grosimea și consistența nivelului de locuire feudală, ce suprapuhe vechile nivele geto-dace, și mai cu seamă bogăția acestui nivel feudal în special în fragmente ceramice și în piese de armament și echipament militar databile în secolul al XIII-lea și în cel următor, face din plin dovada în acest sens. Deopotrivă, pe platoul de la poalele cetății feudale cercetările au dovedit existența unei înfloritoare

¹ Pentru cercetările dinainte de 1969 de la Cetățeni, vezi Dinu V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni (r. Mușcel, reg. Argeș)*, în *Materiale și cercetări arheologice*, VIII, București, 1962, p. 78–86; același, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice întreprinse la complexul de monumente feudale de la Cetățeni-Argeș în anul 1965*, în *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare*, D. M. I., București, 1969, p. 94–98; același, *Cetățeni, Argeș. Istoricul cercetărilor arheologice (I)*, în *Cercetări arheologice*, Muzeul Național de Istorie a României, I, București, 1975, 261–289.

² Dinu V. Rosetti și Lucian Chițescu, *Cetatea geto-dacică de la Cetățeni, jud. Argeș*, în B. M. I., XI, II, 1, 1973, p. 55–58; mai nou, Lucian Chițescu, *Cetățeni-centrul unei formațiuni politice geto-dace dinainte de statul centralizat al lui Burebista*, în *Muzeul Național de Istorie a României*, V, București, 1981, p. 71 și urm.

ășezări românești cu caracter incipient urban din același secol al XIII-lea și din cel următor, ale cărei resturi suprapun și aici ca și în interiorul cetății de sus, vechile ruine geto-dace³. Dovezile prosperiei ășezării preurbane de aici constau în principal în urme de locuințe de suprafață sau semiadâncite, resturi de ateliere meșteșugărești de confecționat unelte, armament și echipament militar din fier, produse ceramice și meșteșugărești locale și deopotrivă de import și chiar emisiuni monetare ale îndepărtatului Imperiu bizantin de la Niceea. Toate acestea demonstrează convingător existența aici a unui incipient centru de producție și de schimb a produselor locale cu cele venite de mai departe în special din sudul bizantin de unde provin în primul rând produsele ceramice smălțuite și emisiunile monetare. În acest context trebuie menționat faptul că locul pe care se găsește ășezarea preurbană se numește „Poiana Tiigului” și că aceasta este străbătută pe mijloc, dinspre sud-est către nord-vest, de urmele încă vizibile în stîncă ale vechiului drum comercial de pe marginea Dîmboviței și ale cărui urme se regăsesc, la fel de vizibile, în imediata apropiere a cetății de piatră din sec. XIII—XIV de la Oratea.

Necropola comunității, situată la limita extremă nord-vestică a ășezării, reliefează deopotrivă o comunitate românească durabilă de rit ortodox, ce întreține evidente legături cu lumea sudică. Unele din cele 35 morminte cercetate au avut ca inventar, pe lângă produse locale și piese de import din sud precum cercei de factură bizantină și chiar o monedă lătită emisă de Imperiul de la Niceea în timpul lui Ioan Vatatzes (1222—1254).

Tot la Cetățeni însă, la limita opusă, sud-estică a ășezării în discuție, clar delimitat de aceasta și chiar la poalele Cetății voievodale de zid din vârful monticolului „Cetățuia lui Negru Vodă”, a fost identificat și cercetat stăruiitor pînă în ultima vreme, un complex de monumente feudale cu caracter de unicat : două biserici de zid ce se succed, una lângă alta, pe toată durata secolului al XIII-lea, cea de-a 3-a și mai târziu, în jurul locuinței conducătorului politic de aici, reprezentată de un edificiu dreptunghiular, laic, de mari dimensiuni (10,50 × 7 m), cu fundația înaltă din bolovani de riu și cu suprastructura făcută probabil, din lemn. Și este demnă de reținut, de asemenea, constatarea că evoluția în timp și spațiu a celor patru monumente medievale din piatră, dintre care primele trei se datează în cursul veacului al XIII-lea, două biserici și locuința voievodală se desfășoară dinspre monticolul cu cetatea cu ziduri de piatră spre apa Dîmboviței și nu invers ; numai identificarea în teren, cercetarea și numerotarea monumentelor ca atare s-a făcut în ordinea inversă cronologiei lor.

Dezvelirea și studierea acestui deosebit de important complex feudal a demonstrat că ne aflăm în fața celor mai vechi monumente ale civilizației românești de zid pînă acum cunoscute la sud de Carpați. Este vorba mai întîi de biserica nr. 3, care face parte din categoria bisericilor sală, așadar cu o singură absidă, cu masa altarului de zid, cu pereții din zidărie de piatră și mortar de var, decorată la interior și probabil și la exterior cu frescă bizantină de cea mai bună calitate și datată, pe baze foarte exacte și concrete, de la finele secolului al XII-lea și începutul celui următor pînă la aproximativ anul 1250, cînd un puternic seism a prăvălit peste ea o imensă stîncă din monticolul alăturat. Paralel cu acest prim monument ortodox de zid a funcționat în imediata apropiere, pe latura de sud a lui de care era legată printr-o alee pietruită, o locuință dreptunghiulară cu laturile de 10,50 × 7 m, cu fundația înaltă din bolovani de piatră și cu elevația făcută probabil din lemn, edificiu distrus și el în același mod și de același seism care a pus capăt existenței primului lăcaș de cult de aici⁴. Imediat după distrugerea în acest fel a acestor prime edificii din piatră și cu materiale parțial recuperate de la ele, a fost ridicată la 13 m sud biserica nr. 2, tot din piatră și mortar de var și tot decorată cu frescă, dar avînd un plan treflat. Acest nou edificiu de zid, cu plan treflat, a funcționat la rîndu-i de la circa anul 1250 pînă în prima decadă a secolului al XV-lea, cînd a fost rupt și astfel distrus de o mare revărsare a rîului Dîmbovița. Distrugerea de către apa Dîmboviței a bisericii nr. 2 a determinat, în

³ Lucian Chițescu, *Cercetări arheologice la Cetățeni, jud. Argeș*, în *Cercetări arheologice*, Muzeul Național de Istorie a României, II, București, 1976, p. 155—188.

⁴ Lucian Chițescu și Anca Păunescu, *Cercetările arheologice efectuate la complexul de monumente feudale de la Cetățeni, jud. Argeș. Locuința voievodală*, în *Cercetări arheologice*, Muzeul Național de Istorie a României, VIII, 1986, p. 67 și urm.

fine, ridicarea de îndată, la numai 3 m depărtare, a celui de al patrulea monument de zid de aici și anume biserica nr. 1, în formă de navă, fără picturi exterioare sau interioare, avînd interiorul văruiat și exteriorul decorat prin alternanțele de cărămidă și de piatră ale zidăriei aparente, monument ce va fi în funcțiune pînă destul de tîrziu în evul mediu⁵. În jurul primelor două monumente ortodoxe de zid din secolul al XIII-lea a funcționat o necropolă proprie acestui sector distinct al așezării din care au fost cercetate 45 morminte din secolele XIII și XIV, cele mai vechi dintre ele avînd și inventarul cel mai valoros, motiv pentru care această necropolă, net deosebită și separată de prima deși absolut contemporană cu ea, a fost atribuită vîrfurilor societății feudale laice și bisericești de aici.

Avem în felul acesta de-a face la Cetățeni nu numai cu cele mai vechi monumente feudale de zid cunoscute pînă acum la sud de Carpați dar și cu cea mai concretă și mai concludentă dovadă a organizării superioare a poporului român pe plan economic, social, politic, militar și cultural pe toată durata secolului al XIII-lea. Prezența efectivă în vîrfurile monticolului "Cetățuia lui Negru Vodă" pe întreaga durată a secolului menționat a unei prime cetăți românești de zid ce domina și proteja la poalele ei pe o suprafață restrînsă și îngustă de teren, strict delimitată natural de riul Dimbovița, Valea Chililor și Valea lui Coman, o prosperă așezare feudală cu caracter incipient urban, ca și existența celor două prime edificii de zid, de forme și rit bizantine și ortodoxe ce se succed și se grupează distinct cu mult peste durata întregului secol la limita sud-estică a așezării, chiar lîngă locuința conducătorului politic, argumentează deplin existența la Cetățeni a unui important centru voievodal. În cadrul acestuia se reliefează atît membrii de rînd ai comunității, atestați de locuințele și atelierile meșteșugărești din Poiana Tîrgului⁶, ca și de necropola creștină distinctă de la limita extremă, nord-vestică a așezării (acei rustici⁷ atestați anume în secolul al XIII-lea în regiunile noastre de unele izvoare scrise) cît și vîrfurile laice și religioase ale comunității feudale de aici (acei „majores terrae“) atestate deopotrivă de monumentele de zid grupate distinct la limita opusă, sud-estică a așezării și de necropola specială din jurul primelor monumente religioase. Este un céntru care a funcționat, cel puțin o vreme, în paralele cu cele similare dar mai puțin evolute de la Breaza (com. Lisa, jud. Sibiu). Curtea de Argeș și probabil și cu cel de la Cîmpulung, în cadrul unei formațiuni statale românești de nivel voievodal unitare din punct de vedere etnic și cultural și care se întindea pe ambii versanți ai Munților Făgăraș. Am considerat, de mai multă vreme, că stațiunile arheologice mai sus menționate sînt centre ale formațiunii statale românești atestată în 1247 de Diploma cavalerilor ioașiți⁸, deoarece, folosind constatările lui Gheorghe I. Brătianu, „rezultă că un singur stat românesc exista la acea vreme în stînga Oltului, voievodatul lui Seneslau“⁹. Considerația avea la bază caracterul absolut unitar al producției ceramice din aceste așezări, ceramică ce constituie faza mai evoluată a ceramicii comunităților românești din Țara Birsei din secolele XI—XII care dezvoltaseră, la rîndul lor, cultura materială românească anterioară din secolele VIII—XI și înălțaseră, de teama înaintării cuceritorilor unguri, în locuri mai retrase și mai ascunse, cele dintîi cetăți românești din pămînt și bolovani de piatră pe care le cunoaștem în secolul al XII-lea. Fiindcă cetățile din pămînt și blocuri de piatră din Țara Birsei, de pe dealurile Lempeș, Sprenghi și Teliu fac legătura directă și nemijlocită între mai vechile, cetăți românești, din lemn și pămînt, centre cneziale și voievodale din epocile anterioare acele „umile și negre rivale ale castrelor din apus“⁸ și cele dintîi cetăți românești de zid de la Cetățeni și de la Breaza care prezintă similitudini între ele, inclusiv primele lor începuturi în epoca dacică. Se demonstrează astfel pe cale arheologică, palpabilă, deplina temeinicie a aserțiunii istoriografiei noastre mai vechi teoretice dar logice, potrivit căreia, „istoria artei feudale românești... începe nu en monumente bisericești ci cu cetăți ridicate de stăpînitorii laici“⁹.

⁵ Lucian Chișescu, Anișoara Șion și Spiridon Cristocea, *Cercelările arheologice efectuate la complexul de monumente feudale de la Cetățeni, jud. Argeș*, în *Cercelări arheologice*, Muzeul Național de Istorie a României, VI, București, 1983, p. 51—57.

⁶ Lucian Chișescu, *O formațiune politică românească la nord și la sud de Munții Făgăraș în secolul al XIII-lea*, în *Revista de istorie*, tom. 28, nr. 7, 1975, p. 1 033—1 042.

⁷ Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1980, p. 106.

⁸ P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, București, 1969, p. 90.

⁹ *Idem*, p. 346.

Adăugînd acum complexul distinct de monumente feudale din cadrul aşezării de la Cetăţeni cu două biserici de zid de rit ortodox, pictate cu frescă, ce se succed pe toată durata secolului al XIII-lea lîngă locuinţa conducătorului politic de la poalele cetăţii de zid, avem o imagine mult mai cuprinzătoare şi elocventă a ceea ce a însemnat în fapt un centru voievodal românesc în perioada sa de maximă înflorire, aşadar, înainte de statul domnesc. Mai întîii ni se pare că o semnificaţie cu totul particulară o are însăşi constatarea că cel mai vechi monument ortodox de zid, datat sigur, de la sud de Carpaţi nu apare într-o aşezare sătcesă oarecare, ci într-un centru preurban voievodal, anume chiar la piciorul cetăţii de zid a conducătorului politic şi lîngă locuinţa acestuia de care era legată direct printr-o cărare pietruită. Prin aceasta se confirmă pe cale arheologică o altă constatare istorică mai veche că şi la noi, ca pretutindeni de altminteri, unde ea apare pentru prima dată, „biserica-sală de piatră nu e decît o transpunere a bisericii de lemn băştinaşe din regiunea respectivă, în material de piatră”¹⁰. Ea apare mai întîii într-un centru politic dezvoltat deoarece numai într-un asemenea cadru superior de organizare a societăţii feudale româneşti existau condiţii şi posibilităţi de trecere de la arhitectura tradiţională din lemn la cea din piatră, aşa cum se întimplase şi în cazul cetăţilor. la aceasta contribuînd, de bună seamă, şi zonele de deal şi de munte în care societatea românească a fost nevoită să-şi păstreze şi să desăvirşească propria organizare statală, în condiţiile în care majoritatea teritoriului său era dominat politic de cuceritorii străini. În centrele politice cneziale şi voievodale s-a făcut, după cum am văzut, trecerea de la cetăţile din lemn şi pămînt la cele de piatră şi tot într-un asemenea centru evoluat constatăm trecerea de la biserică de lemn a comunităţilor sătcesă de pînă atunci, la, biserică feudală, voievodală, de zid. Forma celei mai vechi biserici de zid de la Cetăţeni constituie varianta clasică a aşa numitelor biserici-sală răspîndite deopotrivă în secolele XII—XIII atît în arhitectura balcanică cit şi în cea romanică, ele fiind „comune şi pentru catolici şi pentru ortodocşi. Cu planul lor dreptunghiular, susţinut de stîlpi, ele reprezintă dezvoltarea casei de lemn de sub pădure şi sînt, probabil, o creaţie a artei cneziale”¹¹. Biserica—sală de la Cetăţeni, cu pictură bizantină şi cu masa altarului din piatră, specifice ortodoxiei, este emanaţia timpurie a organizării superioare româneşti voievodale aceeaşi care, aproximativ la anul 1250, în urma distrugerii seismice a primului edificiu, înalţă imediat şi în apropiere o altă biserică de zid, cu plan treflat, pictată şi ea, asigurînd astfel permanenţa şi dezvoltarea pe mai departe a civilizaţiei feudale proprii în cadrul aceluiaşi centru statal. Al doilea monument ortodox de zid de la Cetăţeni ilustrează, la rîndu-i, că edificiile cu plan treflat sînt şi ele rezultatul dezvoltării interne a societăţii româneşti medievale şi nicicum un element adus tîrziu din afară. Ea asigură organizarea culturală feudală locală pînă în sec. al XV-lea, iar din punct de vedere tipologic face legătura între cel mai vechi monument cu plan treflat cunoscut pînă acum la noi, biserică de la Niculiţei din sec. XI-XII şi monumentele religioase româneşti clasice, înlăturînd astfel definitiv ipoteza venirii tîrzii din afară în secolul al XIV-lea a planului treflat prin intermediul călugărului Nicodim, creatorul Vodiţei.

Deopotrivă, monumentele feudale din secolul al XIII-lea de la Cetăţeni demonstrează cu prisosinţă, împreună cu edificiul din acelaşi secol de la Curtea de Argeş, existenţa sigură în regiunile noastre a unei organizări superioare bisericesti proprii cu mult înainte de crearea statului independent, anume în vremea cînd şi izvoarele scrise consemnează pe „românii ce se socotesc creştini, totuşi avînd diferite rituri şi obiceiuri” şi care aseultă de „pseudoepiscopi, ce ţin de ritul grecilor”. Prin toate aceste elemente componente, prin însăşi existenţa lor succesivă în aşezarea de sub cetatea de zid voievodală, bisericile de zid pictate „ce ţiu de ritul grecilor”, de la Cetăţeni atestă că ridicarea unor atari monumente, ca şi activitatea „pseudoepiscopilor”, sau, în general rezistenţa românilor împotriva propagandei catolice, anume în această vreme şi în această zonă, se exercitau la adăpostul cetăţilor şi sub protecţia şefilor politici proprii, în cazul de faţă voievodul a cărui locuinţă o constatăm, aici pentru prima dată, la poalele cetăţii şi în apropierea nemijlocită a lăcaşului de cult, aşa cum vor fi amplasate, un secol mai tîrziu, casele domneşti. Avem, astfel, proba materială concretă că, într-adevăr, vîrfuriie societăţii

¹⁰ V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române*, I, Bucureşti, 1969, p. 72.

¹¹ P. P. Panaitescu, op. cit., p. 350.

feudale românești, boierii, cnezii și voievozii „n-au creat numai o organizare politică nouă, ci și una culturală proprie, comună celor trei țări românești. Ei au creat biserica feudală, care a început să ia locul celei populare”¹². Faptul că în cuprinsul centrului voievodal de la Cetățeni, mai mult cercetat decât altele, se constată o locuire și o activitate feudală, neîntrerupte și complexe pînă tîrziu și nu se sesizează deloc efectele negative ale invaziei mongole din 1241, pare a proba și pe această cale că voievodatul românesc de pe ambii versanți făgărășeni a rămas, ca și în alte locuri adăpostite de la noi sau din alte teritorii invadate de mongoli, tot timpul sub cîrmuirea voievozilor locali. Aceștia, la adăpostul muntelui și sub protecția fortificațiilor proprii, au organizat pe mai departe, în relativă liniște, societatea și civilizația românească pe cale proprie, alături de tătari o vreme și împotriva lor mai apoi, pînă la eliberarea treptată și definitivă a întregului teritoriu românesc de la sud de Carpați de sub dominația mongolă. Iar în această privință, ca și în formarea statului românesc independent, voievodatul din Carpați, cu centre importante la nord și la sud de Munții Făgăraș, la Breaza, Cetățeni, Curtea de Argeș, sau Cîmpulung, a avut de bună seamă, rolul hotărîtor, Basarab I, fiind socotit pe bună dreptate, urmașul lui Seneslau¹³. În același timp, însă, caracterul mai evoluat și mai complex al centrului voievodal de la Cetățeni față de cel de la Breaza pare a confirma și mai mult tradiția descălecatului din Făgăraș în sensul autohton pe care l-au acreditat marii noștri istorici, A. D. Xenopol¹⁴ și Gheorghe I. Brătianu¹⁵, prin mutarea centrului politic, a scaunului, de la nord la sud de Munții Făgăraș, respectiv de la Breaza la Cetățeni, dar în cadrul aceleiași formațiuni statale românești cu existență îndelungată și tradiții străvechi pe ambii versanți făgărășeni¹⁶. Noile descoperiri de la Cetățeni, și în primul rînd locuința voievodală și cele dintîi edificii de cult din zid, par a confirma și mai mult înțelegerea în acest fel a întemeierii prin locuirea băstinași ai pămîntului, după cum realitățile din Țara Birsei (părăsirea așezărilor de cîmpie de către comunitățile românești de teama înaintării maghiare, ascunderea de tezaur, retragerea și ridicarea mai spre munte de către aceleași comunități a celor dintîi cetăți românești din pămînt și bolovani de piatră), preced și justifică mutarea centrului politic dintr-o parte în alta a Carpaților într-o vreme în care presiunile maghiare se vor fi întesit atît asupra vîrfurilor societății românești din Transilvania — ce vor fi excluse după 1291 din adunările pentru dieta voievodatului și înlocuite cu elemente cumane — cît și asupra formațiunii statale românești de pe ambii versanți ai Făgărașilor. Că în secolul al XIII-lea va fi fost vorba numai de mutarea centrului politic, a scaunului, de la nord la sud de Munții Făgăraș, de teama presiunilor maghiare, dar în cadrul aceleiași stat și nu de părăsirea Țării Făgărașului, care a rămas pe mai departe în cadrul aceleiași comunități și formațiuni voievodale și apoi în componența Țării Românești, este dovedit, între altele, de titulatura domnitorilor români de mai tîrziu, Vlaicu Vodă sau Mircea cel Bătrîn, care sînt pe mai departe stăpîni „în părțile de peste munții” și „voievozi ai Țării Făgărașului”. Numai în virtutea unei locuiri și stăpîniri românești străvechi și neîntrerupte pe ambii versanți, făgărășeni au putut domnitorii români de mai tîrziu să stăpînească cu depline drepturi și egală suzeranitate la sud și la nord de munți și din același motiv a rămas Țara Făgărașului una din cele mai curate românești din tot cursul istoriei. În cuprinsul acestei formațiuni statale românești voievodate de pe ambii versanți carpațini, centrul politic principal (scaunul) a putut fi mutat, prin urmare, în diferite locuri în funcție de necesități strategice majore, el putînd foarte bine, datorită creșterii presiunii maghiare, să se deplaseze, în lumina tradiției istorice și a descoperirilor arheologice, din Făgăraș, eventual de la Breaza, și „pogorîndu-se pe apa Dîmboviței”¹⁷, să poposească, pentru o vreme, la Cetățeni, apoi la Cîmpulung și Curtea de Argeș, iar mai tîrziu la Tirgoviște și București, mutarea capitalei fiind, după cum se știe, una din caracteristicile feudalismului românesc.

¹² *Ibidem*, p. 326.

¹³ *Ibidem*, p. 296, 300.

¹⁴ A. D. Xenopol, *Histoire des Roumains de la Dacie Trajana*, Paris, 1896, p. 198 și urm.

¹⁵ Gheorghe I. Brătianu, op. cit., p. 90—91.

¹⁶ Lucian Chițescu, *loc. cit.*, p. 1042.

¹⁷ *Lolopisejul Cantacuzinesc*, în *Croniciari munteni*, București, 1961, p. 83.

– Résumé –

L'auteur présente et concentre les preuves caractéristiques du centre princier (voievodal) du XIII-ème siècle de Cetăţeni, dép. d'Arges, apparues comme suite des recherches archéologiques effectuées durant les dernières années. Il s'agit surtout de la cité aux murs en pierre située sur le sommet de la colline „Cetăţuia lui Negru Vodă” et de l'établissement d'un caractère urbain, contemporain, du pied de la colline et qui contenait des habitations, des ateliers d'artisans, des produits locaux et d'importation, ainsi qu'une nécropole propre.

Vers la limite du sud-ouest de l'établissement s'élevaient, en succession, deux églises orthodoxes et une habitation princière.

Ce centre de production et d'échange, contenant les premiers dilices moyen ageux en pierre connu au sud des Carpates, est considéré comme un centre princier appartenant à Seneslau, un prince roumain mentionné dans le Diplome accordé en 1247 au Chevaliers de l'Ordre hospitalier de Saint Jean.

NECROPOLE MEDIEVALE DIN CÎMPIA ROMÂNĂ
SECOLELE XIV—XVI
I — POPULAȚIA RURALĂ

LAURENȚIA GEORGESCU

Necropolele din vatra satelor de cîmpie sînt sursa cea mai importantă pentru studiul problemelor demografice, izvoare certe care stau la baza cercetării istoriei unui popor.

Informațiile istorice și descoperirile arheologice pun în lumină o societate evoluată, cu așezări permanente, de agricultori, crescători de vite, păstori și meșteșugari care trăiau în majoritate în obști sătești.¹

În cele ce urmează că prezentăm unele considerații antropologice în urma studiului comparativ a unor necropole medievale care au aparținut unor așezări care au luat ființă ca rezultat al înmulțirii așezărilor de la sud de Carpați în „Centrul Cîmpiei Române”, sate aflate în majoritatea în zona drumurilor către Dunăre și atestate de hrisoavele și documentele interne¹ pînă către secolul al XVIII.

Grupurile umane care au folosit multiplele așezări și necropole aparțineau aceluiași neam, aveau aceeași cultură și s-au dezvoltat în condiții sociale și politice asemănătoare, diferențele de la un grup la altul care au rezultat în urma studiului antropologic fiind minime, datorindu-se mai ales particularităților fiecărei așezări.

Foarte important în aprecierea rezultatelor este metoda întrebuițată de arheolog în cercetarea de teren, dacă este o descoperire întâmplătoare, o săpătură de salvare sau o cercetare exhaustivă a zonei sau microzonei reperate, sau dacă tot materialul descoperit a parvenit spre studiu antropologicului.

Să nu uităm totuși că, în decursul timpurilor, datorită unor aspecte de ordin climatic fortuit, în unele zone au intervenit decapări de teren sau distingerea parțială a unor așezări și necropole în urma inundațiilor. De aici și pînă la crearea unui nou nucleu-sat de supraviețuire nu a fost decît un „pas”. Dar acest lucru nu înseamnă că s-a trecut în studiul acestor necropole peste particularitățile locale (care vor face obiectul altui studiu) Obiectivele cercetării paleoantropologice au o motivație extrem de serioasă politico-istorică, devenind document de bază al cercetării demografice²

Deși inegale ca mărime, cele 17 serii studiate sînt suficiente pentru caracterizarea demografico-antropologică a populațiilor care au viețuit în arealul pe care l-am studiat pentru epoca respectivă.*

Urmărind modul în care se reflectă indicii tabelelor de mortalitate la fiecare dintre seriile studiate, am căutat să desprindem în ce măsură eșantionul realizat astfel poate fi considerat drept un dot marilor corespunzător unei realități istorice și corespunzînd unui factor primar de caracterizare demografică a populației rurale din Centrul Cîmpiei Române a Țării Românești.

Din materialul studiat de noi ies în evidență următoarele :

---

¹ Hurmuzaky — Documente privitoare la istoria românilor, vol. X—XIV, București, 1915—1919.
Iorga N. — Istoria Românilor, vol. III—VI, Buc., 1937—1939; Istoria României, vol. II., Ed. Acad. R.P.R., 1962; Documente privind Istoria României, A. B. C., sec. XII —XVIII, Țara Rom., Moldova și Transilvania, Acad. R. P. R., 1962.

² Vlad D. Matei — Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova în sec. XV—XVIII, Ed. Acad., Buc., 1937.

Grupele de vîrstă 0—14 ani sînt insuficient reprezentate, ducînd la o creștere artificială a speranței de viață la naștere, probabil ceva mai scăzută în epocile cu datări mai mici, așa cum Dardu Nicolaescu Ploșsor și Wanda Wolsky³ subliniază în studiul făcut pe subiecții necropolelor de sec. IV din Muntenia. Virful curbei de mortalitate se plasează în grupa adultă, grupa matur I (30—40 de ani) menținîndu-se ridicată (speranța de viață = 35,5 ani), ca apoi să scadă în intervalul de vîrstă al grupei matur II (40—50 de ani), descrescînd pînă la rarii subiecți de 65—70 de ani găsiți în necropole. În lucrarea menționată mai sus, se subliniază, corelarea numărului de supraviețuitori cu creșterea posibilităților de deces și scăderea posibilităților de supraviețuire o dată cu atingerea vîrstei adulte. Se consideră drept un model arhaic de mortalitate înregistrat la seriile preistorice, la seriile de sec. III—IV e.n. ca și pe cele pe care noi le-am găsit la unele populații feudale⁴.

În studiul făcut de Ioana Popovici asupra materialului rezultat din cercetarea de la Bragadiru — Zimnicea⁵ (regiune cu continuitate de locuire din neolitic pînă în zilele (noastre) se consideră că eșantionul are unele analogii cu seria contemporană de la Străulești, noi avînd unele rețineri în ceea ce privește speranța de viață pentru grupa de vîrstă 0—14 ani (=32,10 ani), ca și pentru grupa de vîrstă de 20—30 de ani (=20,6 ani). Deoarece este o săpătură de salvare nu se poate estima decît cu foarte mare aproximație volumul real al subiecților inhumati (cercetarea arheologică a beneficiat de un arheolog foarte bun în persoana lui Gh. Bichir).

Pe un material studiat de noi, provenit din necropola de la Birzești-București, de abia unind eșantioanele 1982—1984 noi am putut lucra speranța de viață, deoarece aceasla necropolă care se întindea pe 2 000 m², nu este exhaustiv cercetată. De abia în stadiul de față al cercetărilor⁶ putem să ne pronunțăm în ceea ce privește longevitatea, probabilitatea de deces. Există apropieri foarte mari între cercetarea de la Străulești și Birzești. Frecvența distribuirii femeilor și bărbaților arată un surplus de subiecți masculini atît în cele două necropole de la Străulești cît și în necropola Birzești și Mănești I cu aceeași datare. Cercetarea arheologică a fost făcută de aceiași arheologi Panait I. Panait și Aristide Ștefănescu (vezi Tabelele I și 2 în care am inclus necropolele intrate în studiul comparativ)⁷.

Speranța de viață în intervalele infans I. la Străulești I este de 23,9 ani, la Străulești II este de 29,0 ani, la Birzești este de 28,6 ani, la Mănești I este de 30,2 ani, iar la Cernica 32,4 ani.

Dacă luăm al doilea interval cu mortalitate ridicată, acela dintre 20—30 ani, vom vedea cum scade speranța de viață, la Străulești I la 21,6 ani, la Străulești II la 22,0 ani, iar la Birzești la 23,2 ani, la Mănești I 20,6 ani, iar la Cernica la 23,4 ani⁸.

Profitul mortalității, durata medie de viață și probabilitatea de supraviețuire la fiecare grupă de vîrstă au fost calculate cu ajutorul tabelelor de mortalitate⁹. Chiar dacă nu lucrăm pe tabelele de mortalitate unde rezultatele cercetării demografice antropologice românești se încadrează în tabloul lumii medievale¹⁰, repartizarea pe grupele biologice de vîrstă ne-a subliniat mortalitatea ridicată la grupele de copii și femei tinere, ca și procentul redus al celor ce ating 60—70 de ani.

Astfel, la Străulești avem o mortalitate de 45,96% între 0—14 ani, de 21,62% între 20—40 de ani și de 5,40 % peste 60 de ani; la Străulești II, respectînd intervalele sus

³ Nicolăescu Ploșsor D. și Wolsky Wanda — Necropolele de sec. IV e.n. din Muntenia. Elemente de analiză demografică comparată. în S. C. A., T. 9, Nr. 2, 1979.

⁴ Georgescu Laurenția — Unele aspecte privind populația evului mediu. Comunicare — Slobozia, 1986.

⁵ Popovici Ioana — Necropola feudală de la Bragadiru — Zimnicea (sec. XVI). Observații antropologice, în S.C.A., T. 6 Nr. 2, 1969.

⁶ Georgescu Laurenția — Necropola feudală de la Birzești — București, în Materiale și cercetări arheologice, 1985.

⁷ Georgescu Laurenția — Necropolele feudale de la Mănești — Buftea, în Rev. „File de Istorie”, Buc., 1978, și în vol. „Materiale și cercetări arheologice”, Oradea, 1979; Materiale și cercetări arheologice, Ploiești 1984.

⁸ Bolezatu D. și Gh. Ștefănescu — Caracterizarea antropologică a cîmîturii feudal de la Cernica — Sec. XVI — XVIII, S.C.A., IX, 1975.

⁹ Acasady G., Nemeskery — History of human life span and mortality, Budapesta, 1970.

menționate avem : 34,65%, 24,72%, 6,54% ; la Birzești (cercetare în continuare) avem următoarele procente pe aceleași grupe : 34,12%, 45,16%, 4,54% ; la Cernica avem pe aceleași intervale : 27,58%, 27,58% și 4,61%. În mod special am lăsat Mănești¹⁰ la urmă care are apropieri destul de mari de Străulești I¹¹ în primul interval și anume o mortalitate de 47,1%, în al doilea interval de 48,1%, iar în al treilea interval de 4,8 %.

Structura pe grupe de vîrstă a loturilor studiate, reflectă condițiile de viață familiară și de grup a fiecărei comunități sătești în parte, pentru că, „nivelul economico-cultural al societății determină evoluția biologică a morții”¹². Condițiile în care au trăit populațiile cercetate în epoca respectivă nu se deosebeau prea mult. Deosebiri se găsesc în cadrul necropolelor situate pe un interval de timp mai mare, în aceeași zonă de locuire și înhumare cum este cazul necropolelor Străulești I—II¹³, Mănești I—II—III¹⁴ și Birzești¹⁵, necropole de foarte mare importanță pentru studiile de istorie arheologică și antropologie-demografie.

La sudul arealului de cercetare a fost descoperită o necropolă medievală, Radovanu¹⁶ aparținînd secolelor XV—XVIII, care pînă la această dată ne-a dat spre studiu 16 subiecți. O particularitate a acestei necropole, este faptul că din 161 de înhumați, 76 sînt copii sub 14 ani (46,20 %), numărul copiilor care mor în primul an de viață în necropola de la Radovanu depășind cu mult (13,66%) pe cel înfîntul pînă acuma nu numai în necropolele care au făcut obiectul studiului nostru, ci și în cele descoperite pe tot teritoriul țării. Ținînd seamă că repartiția pe grupele mari de vîrstă a adulților ne dă apropieri foarte mari de cele din cimitirile studiate de noi, iar din sîndiul arheologului Maria Coșea reiese necesitatea continuării cercetărilor de teren, presupunem în acest caz, că frecvența foarte mare a copiilor decedați în primul an de viață poate avea un caracter întâmplător, eu atît mai mult că din analiza comparativă a datelor metrice rezultă o mare asemănare între subiecții seriei de la Radovanu¹⁶ și cei de la Străulești I—II și Cernica¹ de care apropierile sînt foarte mari. Concentrarea în intervalul grupelor a unor însușiri fizice particulare poate fi datorat și condițiilor specifice de dezvoltare a acestor mici comunități în care căsătoriile se efectuau frecvent între membrii satului respectiv.

În aceeași zonă sudică, spre est, la Coconi¹⁷, s-au descoperit trei cimitire medievale aparținînd secolelor XIV—XV cu un material osteologic uman foarte prost conservat. Stațiunea Coconi nu a dat spre studiu de cît 9 subiecți.

La nordul arealului de cercetare, pe valea Teleajenului, în stațiunea timpurie de sec. IX—X de la Bucov, s-a descoperit un cimitir aparținînd secolului al XIV-lea (arheolog Maria Coșea). Subiecții sînt atît de puțini încît nu pot lua în considerație de cît cu titlul informaliv datele¹⁸ celor 31 de înhumați privitor la speranța de viață, procentajele putînd duce la interpretări eronate, comparativ, și anume : mortalitatea copiilor între 0—14 ani este de 45,16% ; între 0—7 ani este de 35,6% ; mortalitatea adulților între 20—

¹⁰ Bascu St. — Demografia Istorică, în Populație și societate, Dacia, 1970.

Pescaru Al. — Elemente de demografie, Ed. Șt. Buc., 1968.

¹¹ Panait I. Panait — Așezarea feudală Străulești, în Cercetări arheologice, București, 1955.

Panait I. Panait — Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice, București, V, 1969.

¹² Ștefănescu Aristide — Cercetarea arheologică a satului Mănești-Buțea din sec. XIV—XV, în Materiale și cercetări arheologice, Oradea, 1979, Tulcea 1982, în Rev. Cercetări arheologice, București, 1981, Materiale și cercetări arheologice, Buc., 1983.

¹³ Popovici Ioana — Cimitirele de la Străulești. Analiză demografică în SCA, 10, 1, 1973.

Popovici Ioana și M. Șt. Udrescu — Date comparative asupra unor populații medievale din Cîmpia Română, în SCA, IX, 1975.

¹⁴ Georgescu Laurenția — Necropola feudală de la Mănești I—II—III, în Materiale și cercetări arheologice, 1985.

¹⁵ Georgescu Laurenția — Uaele considerații privind tipologia așezărilor sătești, Comunicare — Călărași, 1985.

¹⁶ Popovici Ioana și Georgescu Laurenția — Contribuții antropologice la studiul populației feudale. Cimitirul de la Radovanu, în SCA, T. 12, 1975.

¹⁷ Botezatu D. și Gh. Ștefănescu — Studiul antropologic al scheletelor de la Coconi (sec. XIV—XV), în SCA, T. 6, nr. 2, 1969.

¹⁸ Popovici Ioana — Notă asupra scheletelor descoperite la Bucov (sec. XVI—XVIII), SCA, T. 10, 1, 1973

40 de ani este de 19,36 %, iar a celor de peste 60 de ani de 12,90% ; speranța de viață în grupa 0—7 ani este de 25,1 ani, iar în grupa de 20—30 ani este de 26,1 ani.

În anii 1986—1987 au intrat în studiul nostru necropolele din Dealul Piscului¹⁹ Ordoreanu²⁰ și Poșta^{20/bis} (vezi Tabelul Nr. I și II) cu nu prea mulți subiecți. Deoarece Dealul Piscului este o cercetare în continuare (în acest an ne-au mai parvenit spre studiu 24 de subiecți), dăm orientativ datele la toate cele trei necropole menționate mai sus, pe grupe de mortalitate. Necropola de la Poșta : mortalitatea la copii între 0—14 ani este de 15,15%, la adolescenți este de 9,9 %, la femei și bărbați este separat de 18,18% cu două cazuri de nedeterminări din cauza proastei conservări (9,9 %). Necropola de la Ordoreanu : avem o mortalitate de 39,13 % la copii, de 34,7% la femei și de 26,08% la bărbați (raportate la un eșantion de 23 de subiecți). Necropola din Dealul Piscului ne-a dat următoarele date mai echilibrat pe eșantion : 22,22% la copiii între 6—14 ani, 33,33 % la femei și 41,6% la Bărbați.

Profilul mortalității, durata medie de viață și probabilitatea de supraviețuire la fiecare grupă de vîrstă la cele trei eșantioane menționate mai sus au analogii cu seriile de la Bragadiru—Zimnicea, Străulești, Mănești, Bîrzești (zona I).

Sub raportul analizei antropologice comparate se constată că majoritatea subiecților din seriile studiate din punct de vedere tipologic prezintă toate formele obișnuite ale cîmpiei muntene a tipului europoid cu unele excepții montane aparținînd vechilor alpini, așa cum arătau ei la Bucov acum cîteva sute de ani, cu unele elemente protoeuropide ca cei de la Coconi, Străulești I—II, Ceptura²¹. Fondul mediteranean, ușor mezoprogmat cu calotă frecvent brahiocrană sau dolicocrană este prezent și în cimitirele de la Străulești Bragadiru—Zimnicea, Coconi, Mănești I—II—III²², Bîrzești²³, Dealul Piscului²⁴, Ordoreanu²⁵, unde s-au putut observa mai atent detaliile care nu se pot preciza datorită stării de conservare la Poșta, Renie²⁶, Grozăvești și Cireșanu²⁷.

Între aceste condiții rurale este o unitate, aparțin aceluiași neam, aveau aceeași cultură, s-au dezvoltat în condiții sociale și politice asemănătoare, diferențele care există nu sînt la nivel populațional ci la nivel de eșantion statistic.

Datele menționate mai sus, caracterizează populația sătească din zona pe care ne-am propus să o studiem — Centrul Cîmpie Române —, sate, care în timp au dus la formarea marilor centre rurale și urbane din Țara Românească, importante din punct de vedere istoric, politic și comercial.

¹⁹ Ciuceanu Radu — Cercetări arheologice la Dealul Piscului, în Cercetări arheologice, 1985.

²⁰ Ștefănescu A. — Necropola medievală de la Ordoreanu. Raport în Cercetări arheologice, 1984.

^{20/bis} Ștefănescu A. și D. Ocheșanu — Săpături în stațiunile arheologice medievale de pe Argeș din zona Poșta-Buturugeni, 1983, în Materiale și cercetări arheologice, Timișoara, 1987.

²¹ Georgescu Laurenția și Dan Lichiardopol — Necropola medievală de la Ceptura. Date arheologice și antropologice în Anuarul Muzeului de Istorie și arheologice din Ploiești, 1986.

²² Panait I. Panait și Ștefănescu A. — Relațiile orașului București cu satele învecinate, în Muzeul Național, II, 1975.

Georgescu Laurenția — Cimitirele medievale de la Mănești-Buttea, Comunicare la Sesiunea „Buttea”, 1982, 1983.

²³ Georgescu Laurenția — Necropola feudală de la Bîrzești, Sesiunea Inst. V. Babeș, Antropologie, 1981, 1985.

²⁴ Georgescu Laurenția — Necropola medievală din Dealul Piscului, în Rev. „București”, V, 1990, sub tipar.

²⁵ Georgescu Laurenția — Considerații preliminare privind populația satului medieval Ordoreanu de la Rîul Argeș. Studiul comparativ, în Materiale și cercetări arheologice, Pitești, 1988; sub tipar.

²⁶ Georgescu Laurenția — Necropola feudală de la Oltenița Renie, în „Ilfov — File de Istorie”, 1978.

Șerbănescu Done — Necropola feudală de la Oltenița Renie, în „Ilfov — File de Istorie”, 1978.

²⁷ Georgescu Laurenția — Necropola feudală de la Grozăvești, în SCA, Tom. 13, 1976, și în Cercetări arheologice în București, vol. III, 1981.

Georgescu Laurenția — Necropola de secol. XV—XVI de la Cireșanu — Prahova, în Analele Muz. Ist. Ploiești, 1991, sub tipar.

Necropole medievale din Cîmpia Română*)

- Populația rurală -

Necropola	Nr. caz	Secol	Autorii studiul antropologic
Birzești	161	XVI	Georgescu Laurenția
Ceptura	67	XVI	Georgescu Laurenția
Cireșeanu	7	XV - XVI	Georgescu Laurenția
Dealul Piscului	36	XV	Georgescu Laurenția
Grozăvești	22	XVI	Georgescu Laurenția
Mănești I.	54	XV - XVII	Georgescu Laurenția
Mănești I - III	213	XIV - XV	Georgescu Laurenția
Ordoreanu	23	XVIII	Georgescu Laurenția
Poșta	22	XVIII	Georgescu Laurenția
Renie	24	XVI	Georgescu Laurenția
Bragadtru-Zimnicea	52	XVI	Popovici Ioana
Bucov	31	XVI	Popovici Ioana
Cernica	87	XV - XVIII	Botezatu D., Gh. Ștefănescu
Coconi	9	XIV - XV	Botezatu D., Gh. Ștefănescu
Radovanu	164	XV - XVII	Popovici Ioana, Georgescu Laurenția
Străulești I.	74	XIV - XV	Popovici Ioana
Străulești II	258	XVI	Popovici Ioana
Total cazuri	1 474		

*) Necropolele ca Plua Petrii, Cîmpul Lung etc., care însumează peste 1 000 de morminte, vor forma obiectul unei alte lucrări privind populația urbană medievală.

Tabelul nr. 2

Necropolele medievale din Cîmpia Română

- Populația rurală -

Necropola	Secol	Nr. caz.	Autorii studiului arheologic
Birzești	XVI	164	Panaït I. Panaït și Aristide Ștefănescu
Ceptura	XVI	67	Lichiardopol Dan
Cireșeanu	XV - XVI	7	Teodorescu Victor și Lichiardopol Dan
Dealul Piscului	XV	36	Ciurceanu Radu
Grozăvești	XVI	22	Ștefănescu Aristide
Mănești I	XV - XVIII	54	Ștefănescu Aristide
Mănești I - III	XIV - XV	216	Ștefănescu Aristide
Ordoreanu	XVIII	23	Ștefănescu Aristide
Poșta	XVIII	22	Ștefănescu Aristide și Ocheșanu Radu
Renie	XVI	24	Șerbănescu Done
Bragadiru-Zimnicea	XVI	52	Biehir Gheorghe
Bucov	XVI	31	Comșa Maria
Cernica	XIV - XVIII	87	Cantacuzino Gheorghe
Coconi	XIV - XV	9	Constantinescu Nicolae
Radoveanu	XV - XVII	164	Comșa Maria
Străulești I	XIV - XV	74	Panaït I. Panaït
Străulești II	XIV	258	Panaït I. Panaït

Total cazuri = 1 474

Les nécropoles villageoises sont les sources les plus importantes pour l'étude des problèmes démographiques, des sources certaines pour l'étude concernant l'histoire d'un peuple.

Les 17 séries étudiées sont suffisantes pour caractériser du point de vue démographique et anthropologique les populations qui ont vécu dans l'aire que nous avons étudiée.

Les dates mentionnées caractérisent la population rurale de centre de la Plaine Roumaine, villages qui dans le cours du temps ont contribué à la formation des grands centres ruraux et urbains de Valachie, centres importants du point de vue historique, politique et commercial.

LUCIAN CHIȚESCU
ANCA PĂUNESCU
GHEORGHE MATEI
ELENA RENȚA
VIRGIL NIȚULESCU

Cele de a 11-a și a 12-a campanii arheologice consecutive de la Orașul de Floci s-au desfășurat în anii 1985 și 1986 în partea nord-estică a așezării urbane medievale, neacoperită de culturi cerealiere și abia dezafectată de clădirile fostei AVICOLA, C.A.P. Giurgeni. În campania precedentă, din anul 1984, cercetările surprinseseră în această zonă sub nivelurile așezării urbane, un intens și consistent nivel de locuire și activitate umană aparținând civilizației românești de tip Dridu, a cărui urmărire și cercetare se impuneau cu prioritate, desigur în paralel cu investigarea pe mai departe a vestigiilor fostului centru urban medieval de pe vechiul curs al Ialomiței. Au fost efectuate, în zona și în perioada menționată, șase secțiuni, dintre care una (LVI) la nord de șoseaua națională Țândărei—Giurgeni, pe locul fostelor clădiri ale Avicolei, iar celelalte cinci (LV și LVII—LX), mai la nord și paralele cu prima, către limita presupusă, nord-estică a așezării medievale urbane, pînă în apropierea canalului care delimitează la sud actuala orezărie. Iar dacă prima secțiune menționată (LVI) nu a furnizat date concludente, datorită multitudinii intervențiilor recente care au distrus în acest loc majoritatea complexelor mai vechi, ca confirmînd, totuși, prezența pe locul respectiv a necropolei nr. 2 din cuprinsul centrului urban medieval, a altor urme de viață urbană identificate și cercetate parțial în campaniile anterioare¹, celelalte secțiuni, efectuate mai la nord, au furnizat, în schimb, date și observații extrem de prețioase privind atât cunoașterea orașului medieval, cât și a civilizației românești mai vechi de tip Dridu.

Astfel, în cuprinsul carourilor 12—15 ale secțiunilor paralele LV și LVII, adîncimea de 0,55 m față de solul actual au fost identificate și cercetate resturile unei locuințe orășenești de suprafață, cu pereții din lemn, distrusă prin incendiul. Locuința avea dimensiunile de 7×3 m și se compunea din două încăperi alăturate de 4×3 m, și, respectiv de 3×3 m. Deși mult deteriorate de incendiu și parțial de lucrările agricole, resturile locuinței s-au păstrat destul de bine, fiind marcate în teren de urmele și chiar de resturile carbonizate ale hîrnelor talpă ale pereților și de podeaua bine lutuită și arsă păstrată pe aproape întreaga suprafață. Ca inventar deosebit locuința a avut două vase de lut întregibile ce conțineau semințe carbonizate. Primul dintre ele, un urciur din pastă cenușie de bună calitate și decorat cu striuri paralele, conținea semințe de cereale, iar celălalt, o oală cu toată de dimensiuni mai mici și incomplet păstrată, conținea semințe de legume. Analiza de laborator² a celor două categorii de resturi carbonizate a furnizat următoarele soiuri și proporții de cereale și legume cultivate și consumate de orășenii de pe malurile Ialomiței :

- grâu (*Triticum aestivum*) = 0,5%
- grâu (*Triticum aestivo-compactum*) = 23,8%
- grâu (*Triticum compactum*) = 43,9%
- grâu (*Triticum durum*) = 30,2%

¹ Rezultatele cercetărilor efectuate pînă acum la Orașul de Floci sînt publicate în *Cercetări Arheologice* III, 1979, p. 199—245; IV, 1981, p. 120—143; V, 1982, p. 129—166; VI, 1983, p. 95—108; VII, 1984, p. 143—148; VIII, 1986, p. 75—84.

² Adresăm și aici călduroase mulțumiri colegului Marin Cîrciumaru de la Institutul de arheologie din București, pentru amabilitatea și promptitudinea cu care a efectuat aceste analize.

- orz (*Hordeum vulgare*) = 1,6% (în primul vas) și
- mazăre (*Pisum sativum* ssp. *arvense*) = 98,5%
- linte (*Lens eselenta*) = 1,5% (în al doilea vas).

Prin inventarul ceramic și situarea stratigrafică în al doilea nivel de incendiu, de jos în sus, de aici, locuința în discuție se datează către sfârșitul secolului al XVI-lea.

În cuprinsul aceluiași secțiunii, în carourile 26—29, la adâncimea de 0,30—0,65 m și în cuprinsul aceluiași al doilea nivel de incendiu de aici, au fost de asemenea identificate și cercetate rămășițele unei alte locuințe orășenești de suprafață, din lemn, distrusă și ea complet de incendiu și parțial de lucrările agricole recente. Și această nouă locuință se compunea din două începeri alăturate, prima dintre ele mai bine păstrată și ea atare cercetată integral, avind dimensiunile de 4,25 × 2,75 m, limitele ei fiind indicate în teren, ca și în cazul precedent, de podeaua bine lutuită și arsă și, pe alocuri, de resturile carbonizate ale bișnelor talpă ale pereților sau de amprentele acestora. Deosebită ni se pare a fi aici descoperirea în colțul nord-vestic al locuinței a dărămăturilor compacte și cvasicomplete ale unei sobe din pământ și oale-cahlă, aflate în sita pe podea sub forma unei grămezi de cale-cahlă, întregi sau fragmentare, pe o suprafață aproximativ circulară cu diametrul de peste 1 m. Împrejurarea că în această dărămătură nu s-a găsit nici un alt fragment ceramic în afara celor de oală-cahlă și multă cenușă ne-a făcut să credem că ne aflăm în fața resturilor celei dintâi sobe cu cale-cahlă încastrate în corpul ei de la Orașul de Floci, instalație de încălzit postulată și argumentată pînă acum de mulțimea fragmentelor din această categorie ceramică găsite peste tot și în toate campaniile arheologice desfășurate pînă acum pe suprafața acestui oraș medieval românesc din Bărăgan și mai cu seamă în cuprinsul locuințelor cercetate. Prin recuperarea tuturor fragmentelor de oală-cahlă și reconstituirea celor întregibile sîntem în măsură acum să știm că numărul pieselor ce compuneau o asemenea instalație de încălzit, extrem de frecventă, la orașul de Floci era de aproximativ 35. În cuprinsul aceleiași locuințe au fost găsite fragmentele celui mai frumos exemplar ceramic nesmălțuit descoperit pînă acum în acest oraș medieval: o cană cu toartă și gura trilobată, de 17 cm înălțime, lucrată la roata rapidă, din pastă cărămizie fină, cu piciorul înalt, evazat și circular, corpul sferic și toartă evazată. Decorul constă în perechi de linii paralele și orizontale alternind cu linii oblice sau în val, ușor adîncise (planșa 3).

Întregul complex se datează, prin materialul ceramic și prin situația stratigrafică la sfârșitul secolului al XVI-lea, locuința în discuție suprapunind, de altminteri, resturile complet deranjate ale unei alte locuințe, mai vechi, datate, la rîndul ei, în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

În cuprinsul secțiunii LIX, în interiorul carourilor 3—6, la adâncimea de 0,60—0,65 m au fost identificate și cercetate, prin deschiderea de suprafețe adiacente, resturile arse ale unei alte locuințe orășenești de suprafață, din lemn. Această avea dimensiunile de 7,25 × 7 m și se compunea din două camere alăturate, cea de pe latura nord-estică fiind prevăzută la mijloc cu pivniță-cămară cu gura ovală de 4 × 3 m și adâncimea de 0,75 m față de podea. De-alungul pereților, în ambele încăperi se aflau paturi atestate de șirurile gropilor de pari paralele cu linia pereților, păstrate în podelele lutuite și bine arse ale camerelor. În interiorul locuinței au fost găsite fragmente ceramice de uz comun, nesmălțuite, din categoria oalelor cu toartă decorate, la exterior, pe buză și pe umăr, cu benzi de cîte 3—5 linii paralele, sbîțiri, trase cu vopsea albă, precum și fragmente de oală-cahlă databile, toate, la finele secolului al XVI-lea. În aceeași secțiune, în caroul 12, la adâncimea de 0,3 m a fost găsit un inel din bronz, dăinbil prin analogie cu piese similare găsite tot la Orașul de Floci în campaniile anterioare³, în secolul al XVII-lea. Din aceeași vreme, a fost găsită în secțiunea LX, caroul 2, la adâncimea de 0,50 m, o monedă din argint (art) emisă de Sigismund al III-lea în anul 1617 și, tot acolo, o monedă de bronz (un fals), emisă la Suceava de Eustatie Dabija (1661—1665) după șilingii emiși de regina Cristina a Suediei pentru orașul Riga⁴.

³ Cercetări Arheologice IV, 1982, p. 145, fig. 10/10 și p. 154.

⁴ Exprimăm și data aceasta mulțumirile noastre depline colegei Paraschiva Stancu de la Muzeul de Istorie pentru identificarea materialului numismatic de la Orașul de Floci.

Deosebit de importantă rămîne însă confirmarea deplină a constatărilor arheologice din campania anului precedent referitoare la existența în această parte, nord-estică, a orașului medieval, sub nivelurile feudale urbane, desigur, a unui nivel de civilizație românească veche de tip Dridu. Pe toată Suprafața cercetată, în această parte a orașului medieval, la adîncimi variînd între 0,90 m și 1,80 m față de solul actual a fost identificat și cercetat intens nivel de viețuire și locuire veche românească sub forma unui strat compact de pămînt cenușiu închis spre negru, gros de circa 20 cm, cu multe urme de arsură și cărbune și cu bogat material ceramic dridoid. Nivelul acesta consistent, continuu și uniform este clar delimitat de cele superioare, feudale, atît în plan cît și în profil prin pămîntul galben steril de deasupra, iar dedesubt este susținut de pămîntul galben viu. Materialul ceramic este destul de unitar ca forme și decor, compunîndu-se din fragmente lucrate la roata încetată, decorate cu pieptenul cu striuri paralele, oblice, în val sau în formă de căpriori. Este vorba în general de o ceramică majoritar poroasă, cenușie și roșcată, din care nu lipsesc însă exemplare fine, cenușii de tradiție romană, precum și destul de puține fragmente albicioase dolrogene. Pe cîteva din fundurile de vase se întîlnesc ștamplle dreptunghiulare bine reliefate. Acest vechi nivel de locuire românească ce se subțiază treptat spre nord și dispare în preajma canalului actualei orezării, se datează global în plin secol al XI-lea, mai ales către a doua jumătate a lui ⁵. În cuprinsul acestui nivel de locuire dridoidă a fost găsită mai întîi o locuință puțin adîncită în cuprinsul carourilor 7—8 ale secțiunilor paralele LV și LVII, la adîncimea de 1,80 m față de solul actual, cu latura pe direcția nord-sud de 2,25 m, adîncită față de nivelul propriu cu 0,25—0,30 m. Apoi, în cuprinsul carourilor 21—22 ale aceluiași secțiuni a fost cercetată o locuință cu pietrar la fel de puțin adîncită față de nivelul corespunzător, cu podeaua situată la adîncimea de 1,55 m față de solul actual, iar pietrarul la adîncimea de 1,32 m. Situat în colțul de nord-vest al locuinței pietrarul are aproximativ formă de porticoavă cu diametrul de 0,90 m și se compune dintr-o gardină din pietre și cioburi ce delimitează o vatră interioară cu multă cenușă. Evident că gardina din pietre și cioburi alcătuiuse pereții și calota pietrarului. Deosebită este constatarea că în fața pietrarului, către mijlocul locuinței dridoide, a fost găsită oarecum grupat o mare cantitate de bucăți de zgură de fier (6.100 Kg) în forme și mărimi diferite, de la lupe întregi pînă la bucăți dintre cele mai mici, toate zăcînd pe podea, într-o porțiune cu multe resturi de cenușă și cărbune. Chiar dacă în cuprinsul acestui complex dridoid nu s-a găsit nici o unealtă, cantitatea mare de zgură din fața pietrarului ne-a determinat să considerăm că ne aflăm în fața resturilor unui atelier de fierărie. Analiza de laborator ⁶ a confirmat pe deplin această presupunere, structura metalografică a zgurilor dovedindu-se specifică pentru o topitorie de minereu de fier. Cantitatea de FeO este tipică pentru o compoziție de zgură feroasă, Fe₂O₃, provenind din oxidarea ulterioară în timp, iar conținutul în SiO₂ este cel normal. Pentru analiză au fost luate serii de probe. Iată rezultatele acestora :

proba	a	b
Fe total	40,73	53,00
Fe metalic	3,04	3,06
FeO	53,88	51,69
Fe ₂ O ₃	6,79	13,97
SiO ₂	14,78	15,10
Al ₂ O ₃	5,82	4,79
CuO	7,09	3,54
MgO	7,45	6,75
MnO	0,55	0,92
Fe ₂ O ₃	0,57	0,45

⁵ Adresăm și pe această cale deplinele noastre mulțumiri Eugeniei Zaharia, de la Institutul de arheologie din București, pentru sprijinul larg acordat la datarea și interpretarea materialului ceramic dridoid de aici.

⁶ Aceleași vii mulțumiri aducem colegilor din laboratorul de investigații fizico-chimice din Muzeul National de Istorie pentru analizele efectuate asupra acestei zguri.

Următoarele două campanii arheologice de pe suprafața Orașului de Floci (cele de a 13-a și a 14-a) s-au desfășurat în anii 1987 și respectiv 1988, având desfășurări diferite datorită angrenării colectivului și în săpătura prioritară de salvare din punctul „Mozacu” de la nord de comuna Giurgeni, făcută în paralel datorită extinderii irigațiilor în această zonă. Chiar și în aceste condiții deosebite investigațiile arheologice din aceste ultime două campanii arheologice de la Orașul de Floci au prilejuit mai întâi identificarea și apoi cercetarea integrală, la circa 50 m nord-est de biserică nr. 1 de aici, într-o zonă în care recolta slabă de furaj a permis efectuarea săpăturilor, a două complexe suprapuse, ambele cu caracter de unificat și anume : fundația din zidărie de piatră a unei pivnițe rectangulară de $8,25 \times 5$ m, pavată cu cărămidă, aparținând unei construcții ce a fost demolată, se pare, la cumpăna secolelor XVI—XVII ; b) deasupra dărămăturilor acesteia, resturile unui atelier complex de meșteșugar specializat deopotrivă în prelucrarea osului și a metalelor și în confecționarea podoabelor, uneltelor și a bijuteriilor din os, fier, bronz și argint. Prima descoperire menționată — pivnița — este și cea dintâi construcție de acest gen cunoscută pînă acum în cuprinsul orașului medieval de pe Ialomița. Ea are formă dreptunghiulară cu dimensiunile de $8,25 \times 5,20$ m și zidurile păstrate ale fundației groase de $0,35-0,45$ m făcute din piatră și puține bucăți de cărămidă prinse cu mortar de var, iar podeaua, pavată cu vizibile urme de cărămidă, este situată la adîncimea de $1,38-1,65$ m față de suprafața solului actual (pl. 1/B). Pe una din laturile scurte, cea vestică, se afla intrarea, în formă de girlici, cu lungimea păstrată de $3,75$ m și lățimea de 3 m. Legătura între planul înclinat al intrării și interiorul pivniței era marcată de un prag format din două șiruri de cărămizi paralele pe care se păstrează, vizibil, urmele buiandrugului prag, lung de 2 m, situat longitudinal, peste șirurile de cărămizi, la adîncimea de $1,28$ m. Pivnița aparținea, după cit se pare, unei construcții mari situate deasupra, cu pereții făcuți din piatră, cărămidă și mortar de var, iar acoperișul din olane mari, mulțimea fragmentelor de acest gen împrăștiate, pîrînd a face din plin dovada în acest sens. Și aceasta cu atît mai mult cu cît locuța cu pivniță în discuție s-a dovedit a fi fost demolată, după încetare funcționării ei, pentru refolosirea materialelor de construcție recuperabile, demantelarea zidurilor ajungînd în unele locuri chiar pînă la baza șanțurilor de fundație a pivniței, iar acest lucru s-a petrecut pe la cumpăna secolelor XVI—XVII. Fiindcă, la rîndul ei, podeaua atelierului de meșteșugar ce suprapune casa cu pivniță este amenajată direct peste nivelul de demolare și nivelare a resturilor acestei construcții mai vechi ale cărei resturi se găsesc împrăștiate pe o mare suprafață și care constituie, în parte, podeaua propriu zisă a atelierului.

Într-adevăr, în teren, podeaua atelierului (pl. 1/A) este reprezentată de un strat dreptunghiular de circa $7,25 \times 4,75$ m, uniform și compact, de oase de animale, urme de arsură și resturi de cărbune și cenușă amestecate cu oase de animale aflate în diferit stadii de prelucrare, unelte sau chiar produse finite și resturi din os, bronz, fier sau argint, toate așezate nîdirect deasupra resturilor demantelate și orizontalizate ale construcției anterioare, pe o porțiune dreptunghiulară, la adîncimea de $0,75$ m — $0,90$ m față de suprafața solului actual. Pe această „podea” au fost găsite, laolaltă cu resturile menționate de oase, unelte diferite din fier, unele cu mîner de os, podoabe și bijuterii finite din metal, crezete de turnat minereu, valve de tipar pentru turnat podoabe, precum și reziduuri și fragmente de fier și minereu de fier, resturi de bronz și chiar de argint. Dintre piesele descoperite în cuprinsul acestui centru de producție — este al cincilea atelier descoperit pînă acum la Orașul de Floci — menționăm, în afara marii cantități de oase întregi sau fragmentare de animale deja menționate (circa 8 saci cu oase de ovine, bovine, caprine, porcine în primul rînd) și de numeroase rebutate (pl. 15/12—14) sau aflate în diferite stadii de prelucrare (5 pungi). Din acestea avem următoarele categorii :

- nasturii sferici din os cu diametrele cuprinse între 10 și 14 mm și cu tortițe din os cruțat (circa 30 exemplare (pl. 5/10, 11) ;
- mărgelile sferice din os cu diametrele între 8 și 9 mm (8 exemplare) ;
- cuțit din fier de $19,3$ cm, cu lama aproximativ triunghiulară de 11 cm lungime, iar mînerului de $7,3$ cm ; placat cu două plăsele din os, fixate lateral cu trei nituri (pl. 4/2) ;

— cuțir din fier de 19,3 cm, cu lama trapezoidală de 13 cm lungime, iar mînerul de 5,3 cm din os, decorat cu patru lunii dublu circulare (pl. 4/1), una în val și mai multe cioplituri alveolare, fixat la capăt cu un știft ;

— furculiță din fier cu două brațe și cu mîner din os, cu lungimea totală de 15 cm, din care partea activă are 7 cm., iar mînerul din os de 8 cm.; decorat cu motiv torsionat și fixat de tije cu un știft ornamental (pl. 4/4) ;

— lamă de brici de bărbierit de 12,5 cm. lungime, în formă aproape triunghiulară cu un spin ce depășește cu 3 cm orificiul de fixare în plăsele (pl. 4/3) ;

— valvă de tipar din lut ars, în formă paralelipipedică cu dimensiunile de 3,2 × 2,3 × 1,3 cm, avînd pe una din fețe adîncită o alveolă, acum mult corodată, pentru turnat bijuterii, probabil cercei ; la unul din capete, valva păstrează orificiul de turnare (pl. 5/7) ;

— partea laterală, cu apucătoare, a unei valve de tipar, din bronz, pentru turnat nasturi globulari ; are 31 mm lungime și 17 mm lățime, iar concavitățile semisferice are diametrul de 15 mm ; în jurul concavității sferice se află trei orificii pentru fixarea valvei pereche, iar la partea superioară se găsește orificiul de turnat (pl. 5/6) ;

— ac cu floare, din argint aurit ; floarea este circulară cu diametrul de 20 mm, avînd pe margine 14 cercuri din sîrmă răsucită fixate pe placă ; în centru se află o alveolă cu diametrul de 6 mm flatecată de patru tuburi spiralate din sîrmă, totul fiind înconjurat de un cerc de sîrmă de argint răsucită. Pe averso se păstrează vizibilă lipitura acului, ulterior desprins (pl. 5/3) ;

— inel din bronz cu piatră din sticlă roșie, prinsă în montură cu patru ghiare dispuse în cruce. Veriga, turtită, are diametrul de 14 mm (pl. 5/16) ;

— nasture globular din argint turnat, în formă ovoidală, cu diametrul de 15 × 13 mm și tortiță supraînălțată, compus din două valve lipite pe margine și decorate cu un frumos motiv geometric (pl. 5/15) ;

— creuzete de turnat minereu, în formă de piramidă (pl. 5/4,5) cu gura triunghiulară și laturile ușor curbate ; au fost găsite șapte exemplare, întregi sau fragmentare, laturile lor fiind egale cu înălțimea și variînd între 2,5 cm și 5 cm ; în interiorul și pe pereții tuturor pieselor și a fragmentelor au fost găsite la analiză resturi și urme de argint, cupru, zinc și compuși ai acestora (oxizi, sulfuri și cloruri) ? ;

— virfuri de săgeată cu peduncul (2 ex), din fier, cu partea activă triunghiulară, de 3,5 cm lungime, iar pedunculul, de 1,5 cm lungime, reprezintă o prelungire ascuțită a bazei părții active ;

— cîrlig de undiță din fier (pl. 5/1) lung de 9,5 cm, cu urechea de prindere a firului obținută prin îndoirea capului tijeii opus părții active, care este bine ascuțită și prevăzută cu cîrlig de fixare a prăzii ; o altă piesă de acest gen, găsită în același atelier, are formă obișnuită, fără ureche de fixare a firului, iar lungimea este de 7 cm (pl. 5/2) ;

— undrea din fier cu corpul de 12 cm și cu urechea alungită de 0,8 cm lungime (pl. 6/3) ;

— piroane cu floare cu diametre de 3,5 cm și cu spini de 4,5 cm, precum cuie, cu floare sau fără floare, de mai mici dimensiuni ;

— pipe întregi sau fragmentare (27 exemplare) ; cele trei exemplare întregi, două sînt lucrate din lut fin de culoare neagră metalică (pl. 6/1), iar cel de al treilea este smălțuit la exterior în culoare verde (pl. 6/2) ; la acestea se adaugă, cum am menționat deja, lupe întregi sau fragmentare de zgură, fragmente și reziduuri de fier, bronz, cupru și argint.

Complexul mai vechi, descoperit în 1987 la Orașul de Floci și cercetat și în campania arheologică a anului următor, pivnița cu zidărie din piatră și cu podeaua din cărămidă, este, după cum am mai spus, prima construcție de acest gen cunoscută pînă acum în cuprinsul acestui oraș medieval românesc de cîmpie, datarea ei în cursul secolului al XVI-lea fiind în afara oricărei îndoieli. În orice caz, construirea și funcționarea pivniței și a locuinței de deasupra a cărei existență o presupune marea cantitate de moloz și de dărîmături imbrăș-

⁷ Analize efectuate tot de colegii din laboratorul de investigații fizico-chimice din Muzeul de Istorie, cărora le mulțumim din nou.

tiate pe o mare suprafață, la începutul secolului al XVI-lea este asigurată de descoperirea la baza pivniței, pe podea, a două monede de argint), ambele emise de regele Poloniei, Ioan Albert (1492—1501). Tot așa, funcționarea pe mai departe a aceluiași complex pînă la abandonarea sa definitivă și apoi la demantelarea aproape completă a zidurilor, spre finele aceluiași secol (eventual la începutul celui următor), este susținută, deopotrivă, de descoperirea la baza aceleiași pivnițe a altor trei monede, dintre care un dinar de argint de la Gabriel Bethlen (1613—1628) o aceea de argint emisă la Constantinopol în secolul al XVI-lea, găsită pe toboganul intrării, și un fals de bronz după un dinar unguresc emis de Ferdinand I (1526—1564). Apoi este vorba de amenajarea, în prima parte a secolului următor, direct peste resturile abia demolate a casei cu pivniță, a celui de al doilea atelier meșteșugăresc cunoscut pînă acum în cuprinsul acestui oraș, atelier ale cărui caracter și funcționalitate s-au dovedit a fi fost mult mai complexe decît a celorlalte patru, anterior cercetate și care păreau a fi fost prin excelență specializate în prelucrarea osului și în confecționarea nasturilor din os.

De data aceasta, prin întregul său inventar, prezentat succint mai sus, atelierul nr. 5 de la Orașul de Floci face, credem dovada indubitabilă a complexității sale, meșteșugarii de aici dovedindu-se deopotrivă specializați în prelucrarea osului și a metalelor și în confecționarea uneltelor, podoabelor și a bijuteriilor din fier, os, bronz, argint și chiar argint aurit. Turnarea în acest atelier a bijuteriilor este dovedită convingător atît de unele produse finite, și avem în vedere în primul rînd nasturele tubular din argint turnat, cît mai cu seamă cele două valve de tipar, din lut și din bronz, pentru turnat podoabe și de numeroasele creuzete de turnat minereu, cu urme clare de argint, cupru și zinc. Prin toate acestea, cel de al cincilea atelier de la Orașul de Floci este primul centru complex de producție cunoscut pînă acum în care prelucrarea osului și a diferitelor metale se făcea în mod curent.

Datarea atelierului în veacul al XVII-lea este susținută atît de situarea lui strati-grafică peste nivelul de demolare a construcției cu pivniță din secolul anterior, de numărul mare de pipe de lut, întregi sau fragmentare, găsite laolaltă cu celelalte piese de inventar specifice atelierului, cît și două monede aflate, de asemenea, la nivelul podelei și anume o aceea din argint, destul de ștearsă, emisă de Imperiul Otoman în secolul al XVII-lea și un fals din bronz bătut la Suceava după un solidus bătut de Carol Gustav pentru Riga în 1660.

Ținînd seama de toate acestea socotim că perioada de amenajare și de funcționare a celui de al cincilea centru de producție meșteșugărească de la Orașul de Floci poate fi stabilită în secolul al XVII-lea, mai precis către mijlocul și a doua jumătate a lui.

Se pare că odată cu demolarea casei cu pivniță și-a încetat existența și o altă construcție alăturată, paralelă, situată la numai 1,25 m spre nord, de la care s-au păstrat doar 8 blocuri mari de piatră cioplite poligonal și a căror dispunere în plan indică „tălpicii“ pe care au fost așezate birnele talpă ale unei locuințe din lemn. Această locuință, cu plan dreptunghiular și dimensiunile de 6,50 × 3,50 m, pare a reprezenta un nou tip de locuință la Orașul de Floci, acela al locuințelor din lemn înălțate pe „tălpicii“ din blocuri de piatră (pl. 1/c). Și aceasta cu atît mai mult cu cît în campaniile anterioare au mai fost întîlnite asemenea blocuri mari de piatră, cioplite similar, dar niciodată păstrate „in situ“ și indicînd cu siguranță planul și temelia unei case, ca acum.

Campania anului 1988° a prilejuit, trasarea și săparea unei secțiuni de 132 × 1,50 m, ce a pornit de la 9 m nord de secțiunea LXIV și a străbătut tot terenul pînă la șoseaua națională, aproximativ pe direcția nord-sud, cu scopul interceptării vechiului curs al Ialomiței, al cărui traseu este încă vizibil în teren, și a eventualelor complexe existente pe traseul acestei noi secțiuni care a primit numărul LXVI. Dacă în primele 13 carouri ale secțiunii nu a apărut nimic deosebit de semnalat, după cum nici în celelalte, începînd de la caroul 20 nu au apărut straturi arheologice demne de reținut, cu excepția vechiului curs al râului, surprins în cuprinsul carourilor 28—53, în interiorul carourilor 14—19, în schimb, așadar la circa 43 m nord de casa cu pivniță și de atelierul nr. 5, au fost identi-

^o La campania arheologică a anului 1988 de la Orașul de Floci a participat și Gheorghe I. Cantacuzino. N-a mai participat însă, fiind reținut la Sîbbozia, Virgil Nițulescu.

ficate și cercetate integral resturile din cărămidă și mortar de var ale fundației a unui edificiu de mari dimensiuni și anume : 14,55 m lungime la exterior (12,95 m la interior) și 7,15 lățimea la exterior (5,60 la interior). Acest plan dreptunghiular este prevăzut la colțuri cu patru contraforți, iar pe mijlocul laturilor lungi cu câte alți trei, aceștia din urmă continuându-se către interior cu câte un pilastru ce depășește spre interior linia zidurilor cu aproximativ 0,55—0,60 m (pl. 2). Edificiul cu dimensiunile și mai ules cu forma destul de neobișnuite are laturile lungi dispuse aproximativ pe direcția SE—NV, cu zidurile fundației făcute în totalitate din cărămidă și mortar de var. Lățimea zidurilor de fundație este de 0,70—0,80 m iar contraforții depășesc tot cu 0,70—0,80 m linia exterioară a zidurilor, cei de colț depășind-o cu ceva mai mult, iar cel din colțul sudic chiar cu 1 m. Pilaștrii interiori au, ca și contraforții, lățimea de aproximativ, 0,80 m. Fundațiile zidurilor și deopotrivă ale contraforților și pilaștrilor, au fost lucrate după cum am menționat deja, exclusiv din cărămizi întregi sau fragmentare înecate în mortar de var în șanțurile de fundație al căror traseu se păstrează bine pe alocuri, datorită demantelării zidăriei în unele locuri până aproape de bază. Fundațiile și desigur și zidurile elevației, au fost consolidate cu birne de lemn dispuse longitudinal, ale căror nume se păstrează încă foarte clar, mai cu seamă pe laturile de SV și NE, și atestă că au avut grosimea de 0,10—0,15 m. Cărămizile au în general dimensiunile de $0,31 \times 0,16 \times 0,05$ —0,06 m, iar resturile de mortar între ele au grosimea de 2,5—3 cm și sînt lucrate foarte îngrijit. În interiorul acestui edificiu atât de interesant, către latura scurtă (SE) s-a găsit o porțiune de perete prăbușit pe podea, dinspre NE. Acest zid căzut este făcut de jumătate de cărămidă, respectiv de 0,20 m grosime cu tencuială cu tot, și indică, prin dispunerea cărămizilor păstrate existența pornirii arcului unei deschideri (ferestre ?) la circa 0,40 m de pilastrul din partea de NE. Podeaua construcției pare a fi fost făcută din scîndură, urme în acest sens fiind sesizate în mai multe locuri atît pe latura sudică cît și pe cea nordică, resturi convingătoare ale existenței unei podele din cărămidă nefiind sesizate. În schimb, mulțimea fragmentelor de olane, între care și câteva exemplare întregi cu lungimea de 0,35 m, lățimea de 0,19 m la un capăt și de 0,14 m la cel opus și cu grosimea de 2,5 cm, găsită peste tot, face din plin dovada că acoperișul construcției era făcut, neîndoielnic, din asemenea materiale.

Dat fiind stadiul foarte avansat de distrugere a edificiului, uneori inclusiv a zidurilor sale de fundație, inventarul arheologic propriu-zis este extrem de sărac și se compune din puține fragmente ceramice databile în sec. XVI—XVII (fragmente de urcioare, de farfurii smălțuite ornamentale, mici fragmente de sticlă colorată, bucăți de tablă de aramă, etc.). Materialul numismatic este, în schimb, mult mai concludent. Astfel, sub arătură, peste nivelul de demolare a edificiului din cărămidă a fost găsită o para din argint emisă la Constantinopol de Mahmud I (1730—1754), fapt ce poate, eventual, sugera că distrugerea și demantelarea construcției se făcuse înainte de jumătatea secolului al XVIII-lea. În schimb, descoperirea în interior, sub dărîmături, pe podea sau foarte aproape de ea, a doi dinari ungurești din argint, foarte deteriorați și puțin vizibili, din secolul al XVI-lea și mai cu seamă a altor doi dinari ungurești din argint, dar mai bine păstrați și ușor lizibili, emiși de Ferdinand I (1526—1564) și, respectiv Maximilian II (1570) pot asigura, credem, cu suficientă siguranță, datarea edificării și funcționării acestei deosebit de interesante construcții din cărămidă către mijlocul și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, perioadă în care descoperirile și siturile arheologice de la Orașul de Floci sînt tot mai frecvente în ultimii ani. În interiorul construcției am constatat încă cu oarecare surpriză absența totală a oricăror resturi de la instalația de încălzit, nefiind găsit nici un fragment de cahlă, cu toată sărăcia materialului arheologic în general, datorat și stadiului destul de avansat de distrugere și demolare. Constatarea este cu atît mai surprinzătoare cu cît, dupăcum se știe, în marea majoritate a locuințelor orășenești, mai mari sau mai mici, cercetate pînă acum, nu au lipsit urmele de sobe sau fragmente de cahle. Acest fapt, împreună cu planul cu totul deosebit, conferă edificiului din cărămidă un caracter cu totul

* Ne facem o plăcută datorie în a exprima deplina noastră mulțumiri, pentru sprijinul eficient acordat cercetătorilor de la Orașul de Floci, de către Primăria comunei Giurgeni, jud. Ialomița de conducerele C.A.P. Giurgeni, I. A. S. Giurgeni, I. A. S. Vlădeni cît și primăria orașului Hirșova.
ed. 62 Cercetări arhel gice I. 8cw—81 2 r 1 4 fila 163—227 Mariana

aparte. El se află aproape de marginea sudică a vechiului curs al Ialomiței, la numai cîțiva metri este de atelierul nr. 1 de confecționat nasturi din os și după cum am văzut, la 43 m nord de atelierul nr. 5 și respectiv, casa cu pivniță. În orice caz, zona aceasta în care sînt masate, la mici distanțe unul de altul, complexe importante, chiar dacă nu toate și contemporane, precum și biserica nr. 1 și necropola aferentă, atelierele nmeșteșugărești nr. 1, 2 și 5, prima casă cu fundația din patră și cu podeaua din cărămidă găsită aici, casa cu pivniță din piatră și ediciul din cărămidă cu contraforți par a indica aici unul din cartierele importante ale orașului medieval cu edificii deosebite și centre de producție importante, poate chiar centrul orașenesc.

LES RECHERCHES ARCHEOLOGIQUES DE PIVA PETRI (LA VILLE DE FLOCI), COM. GIURGENI,
DEP. DE IALOMIȚA

— Résumé —

Les auteurs présentent les résultats des recherches archéologiques faites à Piva Petri durant les années 1985—1988. Ainsi, dans les carreaux 12—15 des sections I.V et I.VI, à 0,55 m de profondeur, on a identifié les trjes d'une habitation urbaine en bois et qui a été incendiée à la fin du XVI-ème siècle. Le bâtiment, avant les dimensions de 7×3 m, contenait deux chambres. Sur le parvis d'une de chambres on a découvert deux cases céramiques, l'un contenait des grains de blé et d'orge carbonisés, le second des semences de petit pois et de lentille, également carbonisées.

Dans les carreaux 26—28 des mêmes sections, à une profondeur de 0,65 m, on a étudié les restes incendiés d'une autre habitation en bois, de surface, datant de la fin du XVI-ème siècle. Dans l'une des deux chambres qu'elle contenait, sur le parvis, on a découvert *in situ* les décombres d'un pêle avec 35 vases-carreau.

Dans la section I.IX, les careaux 3—6, à une profondeur de 0,65 m on a fouillé les restes d'une autre habitation en bois, de surface, incendiée, avant les dimensions de 7,25×7 m et contenant de même deux chambres. La datation cette fois aussi est fixée au XVI-ème siècle.

Vers la limite extrême nord-est de la ville, sous les niveaux urbains, à des profondeurs compris entre 0,90 et 1,80 m, on a découvert des traces du XI-ème siècle. Dans cet ancien niveau culturel roumain on a identifié un atelier de forgeron qui contenait 6,100 kg de scorie de fer.

A environ 50 m nord-est de l'église no. 1 on a découvert trois complexes d'un caractère unique :

a) le fondement en mur de pierre d'une cave de 8,25×5 m, pavé avec des briques appartenant à une maison en mur et démolie à la fin de XVI-ème ou au commencement du XVII-ème siècle

b) les restes d'un atelier d'artisan spécialisé dans le travail de l'os et du métal pour obtenir des outils, des parures et des bijoux en fer, os, bronze et argent. Cet atelier se trouve au-dessus de la maison à cave et date du XVII-ème siècle

c) un grand édifice de 14,55×7,15 m, en brique, avec des contreforts aux coins et à la moitié des côtes longues. Au centre, à l'intérieur, se trouvait un pilier. La datation est faite pour la seconde moitié du XVI-ème siècle.

TYPEN RÖMISCHER BRONZESTATUETTEN
AUS DAKIEN (II).
ORIENTALISCHE GOTTHEITEN *

LUCIA TEPOSU—MARINESCU

Vorliegendes Beitrag stellt die Bronzestatuetten vor, die in Dakien gefunden wurden und orientalische Gottheiten darstellen.

Zu den orientalischen Gottheiten gehören im Repertoire der Bronzestatuetten aus Dakien : Jupiter Dolichenus, Serapis und Osiris¹. Zahlenmäßig am besten vertreten ist der syrische Gott, der als Beschützer des Reiches in die Reihen der "dii militares" aufgenommen wurde und in der römischen Armee viele Anhänger hatte. Die Statuetten, die den Gott aus Doliche darstellen² wurden in der ländlichen Siedlungen von Desa, Kreis Dolj und im römischen Lager von Ilişua, Kreis Bistriţa-Năsăud entdeckt. Leider sind die Statuetten als Fragmente und in schlechtem Zustand erhalten. Einzig und allein Jupiter Dolichenus aus Desa bewahrt noch seine Form. Übrigens ist diese die von der Herstellungstechnik interessanteste Statuette, da sie ein Vollguss ist und die Details in der Kleidung durch nachträgliche Einschnitte widergegeben werden.

Alle zwei Statuetten stellen einen Gott mit dem Aussehen eines alten Mannes mit Bart und Schnurrbart dar, der eine Militäruniform trägt (*cuirasse musclée*), mit phrygischer Mütze auf dem Kopf.

Die Statuette von Desa (Katalog Nr. 1) zeigt die Gottheit mit phrygischer Mütze auf dem Kopf und zu Locken geformtem Haar, die den Kopf wie eine Krone umsäumen. Der Mund ist unrundet mit dem Schnurrbart und einem kurzen Bart. Mehrere Details der Tunika und der Rüstung, an der viel gearbeitet wurde, wurden eingeritzt. Der unterste Teil der Rüstung endet mit zwei Reihen *pteryges*, wobei der erste aus einer Reihe *pteryges* besteht, die am unteren Ende abgerundet und klein sind, darunter gibt es Reihen von rechteckigen *pteryges*, die oberhalb der Knien zu liegen kommen und mit senkrechten Reihen kleiner Punkte verziert sind. Unter der Rüstung schaut der untere Teil der Tunika hervor. Die üblichen Schulterschützen werden durch Einschnitte angedeutet. *Cingulum*, das typisch für die römischen Offiziere ist, wird über den Hüften ebenfalls durch Einschnitte dargestellt. Er hielt in der sich in Bewegung befindenden rechten Hand die Doppelaxt, das verlorengangene ist, und in der leicht vom Körper entfernten linken Hand, das Blitzbündel.

Die Statuette von Ilişua (Katalog Nr. 2) ist klassischer. Der Gott trägt dieselbe Panzerplatte, doch seine Gesten sind bestimmter, seine Rechte in rechten Winkel erhoben, die Linke nach vorne ausgestreckt, anfangs mit denselben spezifischen Attributen. Was die Statuette von anderen Darstellungen von Dolichenus unterscheidet ist die gespitzte phrygische Mütze, die vorne eine Krone aus sieben foliophormen Vorsprüngen und in der Mitte, zwischen, zwei Blättern, eine Kugel hat.

¹ Für die Verbreitung orientalischen Religionen in Dakien siehe : D. O. Popescu, *Mélanges de l'Ecole roumaine en France*, 1927, S. 157—209 ; O. Floca, *Ed.*, 6, 1935, S. 204—239 ; C. Petolescu, *Apulum*, IX, 1971, S. 643 ff. S. Sanie, *Actes de la 11-ème Conférence internationale d'Etudes Classiques. Eirene*, Cluj, 2—7 octobre, 1972, édités par I. Fischer (Bucureşti 1975), S. 529—537 ; I. Berciu—C. Petolescu, *Les cultes orientaux dans la Dacie méridionale*, Leiden 1976 (EPRO 58) S. Sanie, *Epigraphica*. Travaux dédiés au VIIe Congrès d'épigraphie grecque et latine, Constanţa, 9—15 septembre 1977, édités par D. M. Pippidi et Em. Popescu, Bucarest 1977, S. 131 ff. Al. Popa—I. Berciu, *Le culte de Jupiter Dolichenus dans la Dacie romaine*, Leiden 1978 (EPRO 69) ; M. Malaise, *ANRW*, II, 17. 3, S. 1677—1680 M. Hörig, *ANRW*, II, 17.4, S. 2 150 ; L. Vidmann, *ANRW*, II, 18. 2, S. 1 000 ff ; S. Sanie, *ANRW*, II, 18.2, S. 1 165—1 271 ; G. Hölbl, *Spätantike und frühbyzantinische Kultur Bulgariens zwischen Orient und Okzident*, Wien 1986, S. 52 ff.

² Siehe : P. Merlat, *Répertoire des inscriptions et monuments figurés du culte de Jupiter Dolichenus*, Rennes 1951 ; Ders., *Jupiter Dolichéens. Essai d'interprétation et de synthèse*, Paris 1960 ; M. Hörig-E. Schwerthelm, *Corpus Cultus Iovis Dolicheni*, Leiden 1987.

Am meisten ähnelt der Gestik und Aussehen des Gottes von Ilişua die Statuetten von Mauer an der Url, die die Gottheit stehend auf dem Stier darstellt und Junona auf dem Rehbock stehend³.

Vom Repertoire der Bronzestatuetten, die in Dakien entdeckt wurden und Jupiter Dolichenus darstellen, muss eine Statuette aus Gherla ausgeschlossen werden, von der man zwar sagt, sie würde zu den erwähnten Statuetten gehören, die aber eigentlich Mars zeigt.⁴

Obwohl die Statuetten von Desa und Ilişua in verschiedenen Werkstätten hergestellt wurde — erstere kommt wahrscheinlich aus dem Orient — zweite aus Mitteleuropa — entstammen sie derselben Zeitspanne, Ende des 2. Jh., die ersten zwei Jahrzehnte des 3. Jh.

Anscheinend sind die ägyptischen Gottheiten ebenfalls gut vertreten da eine Statuette des Sarapis, zwei Statuetten des Osiris und eine herrliche Büste von Isis⁵ entdeckt wurden, mit der wir uns jetzt nicht beschäftigen.

Aus den römischen Stadt Romula (Reşca, Kreis Olt) stammt eine Statuette die Sarapis sitzend darstellt (Katalog Nr. 3). Da ein Hohl-guss, ist die Statuette mittelmäßig gut erhalten geblieben. Der rechte Fuss ist beschädigt, es fehlen die Arme und der Thron. Der Gott trägt ein langes Gewand mit Falten in V-Form auf der Brust und am unteren Teil des Körpers. Ein kurzer Mantel bedeckt einen Teil des Rückens und fällt auf die linke Schulter. Auf dem Haupt eines alten Mannes mit dichtem Haarwuchs und Bart, ein Calathos mit stilisierten Olivenzweigen. An den Füßen trägt er Sandalen. Es ist schwer zu behaupten ob seine rechte Hand auf dem Kopf des Zerberus ruht oder ob er damit eine Phiale hielt, und ob er mit der Linken das Zepter hielt. Tatsache ist, dass die von Bryaxis gemachte Holzstatue, die den Tempel von Alexandria zierte, unzählige Male reproduziert wurde, wie es eine Statuette aus Paromythia beweist, die im British Museum aufbewahrt wird und aus dem 3. Jh. v.u.Z. stammt⁶, oder jene aus der Nationalbibliothek aus Paris⁷. Der der Statuette aus Romula ähnelt dem einer Statuette die Sarapis-Herkules darstellt, und im Museum von Kabul ausgestellt ist und im 2. Jh. u. Z. hergestellt wurde⁸. Dem 2. Jh. u. Z. muss auch die Statuette von Romula angehören.

Die Statuetten die Osiris darstellen sind vom Standpunkt des Ortes ihrer Entdeckung "verdächtig". So wurde eine Statuette (Katalog Nr. 4) in Valea Seacă, Kreis Covasna in der Erde gefunden, wo es aber keine sonstige Spuren archäologischer Funde gab, und die andere, aus dem Museum in Drobeta — Turnu Severin (Katalog Nr. 5) stammt aus der Privatsammlung Istrati — Capşa, die grösstenteils aus Stücken aus Romula gebildet ist. Leider können wir nicht sicher sein, dass die Statuette des Osiris auch dort ausgegraben wurde. Ausserdem gibt es in Rumänien noch weitere zwei Statuette von Osiris, eine im Museum in Timişoara, ein unpubliziertes Stück, das aus der Sammlung Pongrats kommt, und eine im Museum in Alba Iulia die aus einer Privatsammlung stammt⁹.

Die Statuetten sind ähnlich, flach, und Osiris wird als Mumie dargestellt. Er hält die Arme gegenüber auf der Brust, in der Rechten die Geissel, in der Linken den Krummstab. Auf dem Haupt, die oberägyptische Krone mit Straussenfedern und Uräusschlange.

³ R. Noll, *Das Inventar des Dolichenusheiligtums von Mauer an der Url. Der römische Limes in Oste reich*, Heft 30, 1980; *Guss und Form. Bronzen aus der Antikensammlung*, Wien 1986, Nr. 221, Abb. 223; M. Hürig — E. Schwerthelm, *a. a. O.*, Taf. II, Abb. 3.

⁴ S. Sanie, ANRW, II, I, 8.?, S. 1 188, Tabelle 1, Nr. 5 und 16. Siehe auch M. Hürig — E. Schwerthelm, *a. a. O.*, S. 97—98, Nr. 139.

⁵ I. Berciu — C. Petolescu, *a. a. O.*

⁶ H. B. Walters, *British Museum. Selected bronzes. greek, roman and etruscan in the Department of Antiquities*, London 1915, Taf. 771; J. Swadding, *Cahters d'archeologie romande*, 17, Lausanne 1979, S. 103, Taf. 51, 5. Für die Serapisikonographie siehe auch: W. Hornostel, *Sarapis. Studien zur Überlieferungsgeschichte den Erschetnungsformen und Wandlungen der Gestalt eines Gottes*, Leiden 1973; Ders., *Hommages à Maarten Vermaseren*, II, Leiden 1978, S. 501—518; M. Malaise, *Latomus*, 34, 1975, S. 383—391; V. Trantamthiu, ANRW, II, 17.3, S. 1 713—1722.

⁷ E. Babelon — A. Blanchet, *Catalogue des bronzes antiques de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1895, Nr. 29.

⁸ H. Kunckel, *Alba Regia*, XXI, 1948, S. 21, Taf. VI 1.

⁹ Al. Popa, *Latomus*, XXIV, 1965, 562—563.

Er schaut geradeaus und hat ein spitzes Kinn. Die Statuetten hatten anfangs einen Befestigungszapfen und ähneln wie jene die in den Salzbergwerken von Montmorot¹⁰, Orpière¹¹, Venlo¹² und insbesondere in Obertraun aus Österreich¹³ gefunden wurden. R. Fleischer, der die Auffassung von G. Roeder übernimmt¹⁴, ist der Ansicht, sie stammen aus der ptolomäischen Zeit. Die Gegenstände aus Dakien scheinen neuer zu sein, auch wenn ihre Herkunft sicher wäre. Sie scheinen auch eher dekorative Gegenstände als Idole zu sein, dank der Vorliebe der Römer für "ägyptische Antiquitäten".

Wenn wir die Orte in denen Statuetten orientalischer Gottheiten gefunden wurden näher betrachten, stellen wir fest, dass sie dieselben sind, wo auch die Statuetten gefunden wurden, die Gottheiten des griechisch — römischen Pantheons darstellen, nur dass die Anzahl der letzteren viel grösser ist. Ausser den Statuetten, die Gottheiten darstellen, kann man auf weitere zwei Statuetten näher eingehen, die im Norden Dakiens in Porolissum entdeckt wurden und von denen man sagte, sie stellen orientalische Gottheiten dar.

Eine Statuette ohne Parallelen in Dakien ist die eines schwarzen Kindes mit aneinandergedrückten Knien, das auf einem mit zwei Reptilien verzierten Sockel sitzt. Der Neger hat einen übermässig grossen Kopf, dichtes Haar, Zottenfrisur, von oben an, hinab den Rücken und teilweise auf der Stirn. Seine Augen sind gross und traurig, der Mund halb offen, mit heruntergelassenen Mundwinkeln. Der leicht nach rechts geneigte Kopf ist zwischen den zusammengezogenen Schultern und lehnt sich an den linken Arm an, das Kinn an die rechte Handfläche die von sehr langen und schlanken Fingern fortgesetzt wird. Die Statuette wurde mit Isis identifiziert¹⁵, stellt aber eigentlich einen Neger dar und hatte einen praktischen Zweck — sie diente als Deckel eines Balsamarium oder eines Tintenfassens. Das Stück gehört zum Repertoire der Bronzen die Afrikaner darstellen, immer nackt, mit Locken, als Torso oder in Bewegung. Das Haar des Kindes aus Porolissum erinnert an die Frisur eines sitzenden Neger aus Kairo aus dem 1. Jh. u.Z.¹⁶, eine Statuette aus Vaison, die im British Museum aufbewahrt wird¹⁷, ein schwarzes, tanzendes Kind aus Carnuntum¹⁸.

Die Statuette von Porolissum scheint nicht die einzige diesen Typus in Dakien zu sein. Zur Sammlung von I. Téglas aus dem XIX Jh., mit Stücken aus dem antiken Potaissa, gehörte auch, laut Inventar der Sammlung "eine kleine Statuette eines knienden Ägypters, Bronze. Gebäude im Sindului — Tal"¹⁹. Die archäologischen Grabungen zeigen dass das heutige Sindului — Tal (Valea Sindului) einen zentralen Platz innerhalb der römischen Stadt einnahm, die unter Septimius Severus zum *Municipium* und zur *Colonia* wurde, wo es scheinbar einen Tempel der ägyptischen Gottheiten gab²⁰. Es wäre also ein Beweis der Verbindung zwischen der Verbreitung der ägyptischen Kulte und der Erzeugnisse der alexandrinischen Kunst.

Auch aus Porolissum stammt eine Statuette, die zusammen mit ihrem Sockel bewahrt wird, mit dem sie ein Ganzes bildet, und ein nacktes Kind darstellt, dicklich,

¹⁰ P. Lebel, *Annales Littéraires de l'Université de Besançon*, 62, Archéologie, 17, Paris 1963, S. 14, Nr. 8, Taf. VIII/8.

¹¹ R. Turcan, *ANWR*, 18.1, Taf. VII 11.

¹² A. N. Zadoks—Josephus Jitta—W. S. T. Peters—A.M. Witteveen, *Description of the Collection in the Rijksmuseum G. M. Kam at Nijmegen*, VII, 1973, S. 78—79, Nr. 131.

¹³ R. Fleischer, *Die römischen Bronzen aus Österreich*, Mainz 1967, S. 108, Nr. 136, Taf. 73, S. 109, Nr. 137, Taf. 74. Für die Verbreitung der Osirisstatuetten siehe auch: G. Grimm, *Die Zeugnisse Ägyptischer Religion und Kunstelemente im römischen Deutschland*, Leiden 1969, S. 16 — 164 und Taf. 4, 1—4 V. Wessetzky, *Hommages Maarten Vermaseren*, III, S. 1 316 ff.

¹⁴ R. Fleischer, *a. a. O.*, S. 110.

¹⁵ Al. Matei, *Acta MP*, VI, 1982, S. 77 l., Nr. 3, Taf. IV—V.

¹⁶ K. Anton Neugebauer, *Die griechischen Bronzen der Klassischenzeit und des Hellenismus*, Berlin 1951, S. 78—83, Nr. 67, Taf. 36.

¹⁷ H. B. Walters, *a. a. O.*, Nr. 820=H. Rolland, *XVIII Suppl. à Gallia*, S. 105, Nr. 194.

¹⁸ R. Fleischer, *Antiken Bronzestatuetten aus Carnuntum*, Graz—Köln 1966, 46 f., Nr. 70. Siehe auch: St. Boucher, *Recherches sur les bronzes figurés de la Gaule pré-romaine et romaine*, Paris 1976, S. 182—184. E. Babelon—A. Blanchet, *a. a. O.*, S. 411, Nr. 1 012, Abb. 1 012.

¹⁹ J. Bajusz, *Acta MP*, IV, 1980, S. 373, Nr. 196.

²⁰ M. Bărbulescu, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea a V-a Macedonica și castrul de la Potaissa*, Cluj-Napoca 1987, S. 46.

mit doppeltem Haarknoten, sitzend, mit einer Gans auf dem Arm. Das Stück wurde im Tempel von Bel aus Porolissum entdeckt und man meinte es stelle Harpokrates dar²¹. Das Kind macht aber nicht Harpokrates eigene Bewegungen und hat auch keine ihm eigenen Gegenstände, was uns glauben lässt, dass sich um ein Kind aus der Serie der vielen, die die hellenistische Kunst geschaffen hat, handelt²².

Auf die in Dakien geschaffenen Bronzestatuetten zurückkommend muss gesagt werden, dass es eigenartig ist, dass Cybele und Isis fehlen. Um die Verteilung der Religionen in Dakien zu beweisen, kann man als Beispiele nur die Statuetten von Sarapis und Jupiter Dolichenus anführen. Was ihren Fundort anbetrifft, so sind sie aus römischen Städten (Romula), Auxilliarkastellen (Ilișua) oder dörflichen Siedlungen (Desa). Wir erwähnen, dass an dem Ort, an dem die Statuetten von Jupiter Dolichenus entdeckt wurden, keine anderen Beweise mehr gefunden wurden (Inschriften, Plättchen usw.). Also stellen die Statuetten den Beweis individuellen Glaubens dar, bei dessen Verbreitung nicht vergessen werden darf, dass aus dem Orient rekrutierten Truppen in Dakien waren.

Also können die Bronzestatuetten aus Dakien, mit Ausnahme derjenigen, die Dolichenus und Sarapis darstellen, nicht als Beweise der Verbreitung orientalischer Kulte betrachtet werden, und doch kommt ihnen das Verdienst zu, deren Repertoire vom Standpunkt der Typenvielfalt und Verbreitung im 2. und 3. Jh. u.Z. zu vervollkommen.

Gleichzeitig erlaubt die Existenz der Inschriften, Reliefs und Statuetten in Stein, die den in den Provinzen im Norden der Donau entdeckten orientalischen Gottheiten gewidmet sind, die Vermutung, dass die geringe Anzahl der Statuetten einer Forschlücke zu verdanken ist. Praktisch wurden die archäologischen Grabungen hauptsächlich in den römischen Lagern durchgeführt und nur selten in den römischen Städten. Nur in Ulpia Traiana Sarmizegetusa und Porolissum wurden heilige Gebiete systematisch erforscht, nie aber in Wohnvierteln; Folglich könnte die Erweiterung der archäologischen Forschungen bezüglich römische Zeitspanne das Bild, das wir jetzt von den in Dakien gefundenen Bronzestatuetten haben, ändern.

KATALOG

JUPITER DOLICHENUS

1. Desa, Kreis Dolj. National Museum für Geschichte Rumäniens: Inv. 16737. V. Pärvan, *ARMSJ*, 36, 1913, S. 26–27, Nr. 30, Taf. IX/1 = *ArchAnz*, 1913, 391, Nr. 30, Abb. 20; S. Sanie, *ANRW*, II, 18.2, 1190 f., Taf. III/3; I. Berciu — C. Petolescu, *Les cultes orientaux dans la Dacie méridionale*, Leiden, 1976, S. 37, Nr. 22; M. Horig — E. Schwertheim, *Corpus Cultus Iovis Dolicheni*, Leiden, 1987, S. 117, Nr. 176, Taf. III/3.

2. Ilișua, Kreis Bistrița-Năsăud. Museum für Geschichte Cluj. Inv. 4236. D. Isac, *ActaMN*, VIII, 1971, S. 571–576; S. Sanie, *ANRW*, II, 18.2, S. 1186, Taf. II/1; M. Horig — E. Schwertheim, *a.a.O.*, S. 93, Nr. 133, Taf. XXIX.

SARAPIS

3. ROMULA (Reșca, Kreis Olt). Museum für Geschichte Craiova. Inv. 13727. C. Petolescu, *SCIV*, 23, 1972, I, S. 80–81, Nr. 2, Abb. 2; I. Berciu — C. Petolescu, *a.a.O.*, S. 31, Nr. 13, Taf. VII.

OSIRIS

4. Valea Seacă, Kreis Covasna. Museum Sft. Gheorghe. Inv. 16022. Z. Székely, *Apulum*, IX, 1971, S. 136 f.; I. Miclea — R. Florescu, *Strămoșii românilor. Daco-romanii* (I), S. 102, Nr. 271.

5. ROMULA (Reșca, jud. Olt). Museum Drobeta-Turnu Severin. Inv. II 81. I. Miclea — R. Florescu, *a.a.O.*, S. 114, Nr. 378.

²¹ Al. Matei, *a. a. O.*, S. 76, Nr. 2, Taf. III, 1–12.

²² Für die Verbindungen zwischen Alexandria und Rom auf dem Gebiete der Kunst siehe: H. Jucker, *Das Bildnis im Blätterkelch*, Olten-Lausanne-Freiburg i. Breisgau 1961, S. 178–195; H. Möbius, *Alexandria und Rom, Abhandlungen. Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse*, Heft 59, München 1964; G. A. Mansuelli, *Roma e il mondo romano*, Torino 1981, I, S. 247, II, S. 371; M. Malaise *ANRW*, II, 17.3, S. 1627.

* Der erste Teil dieses Beitrages bezieht sich auf die Statuetten, die griechisch – römischen Gottheiten darstellen und in den Akten des internationalen Kolloquium über antike Bronzen veröffentlicht werden (Freiburg in Breisgau 1988). Der zweite Teil wurde in Madrid, beim internationalen Kolloquium über antike Bronzen – 1990 – mitgeteilt.

Amenajarea complexă a lunzii riului Ialomița, sector Slobozia—Dunăre a necesitat săpătura de salvare de la marginea vestică a orașului Țândărei, cartierul Strachina.

Așezarea se află ampasată pe o mică terasă, în apropierea riului Ialomița, parțial afectată de așezarea actuală și de cimitirul orașului. Au fost practicate 6 secțiuni, orientate aprox. N—S perpendiculare pe marginea terasei, cu lungimea variind între 30 m—38 m și lățimea 1,50 m—2 m, la care se adaugă 4 casete necesare dezvelirii complexelor "in situ". *Stratigrafia* se prezintă unitară în toate secțiunile. În humusul arat, gros de cca. 0,30—0,35 m, s-au găsit numeroase fragmente ceramice, aduse la suprafață din nivelul de cultură, în timpul lucrărilor agricole contemporane. Stratul de pământ de culoare cenușos-granulos, în care se adăncesc complexele, cu adâncimi variabile între 0,10 m—0,55 m, aparține nivelului de cultură Dridu, suprapune pământul viu, de culoare galben nisipos.

Stratul de cultură materială conține multe fragmente de chirpic, unele cu urme de niiele, care presupun existența unor locuințe de suprafață, distruse de lucrările agricole. Singura locuință identificată și cercetată este de tipul bordei, cu groapa de formă aproximativ dreptunghiulară, cu marginile rotunjite, cu laturile de 3,75 m × 4,25 m, care se adâncește față de nivelul de călcare actual până la -- 0,65 m. În locuință nu a fost descoperită vreo urmă a amenajării unei instalații de foc, ci doar o lentilă subțire de cîrbune pe toată suprafața podelei.

În apropierea locuințelor, în secțiunea 4, a fost dezvelită platforma unui cuptor păstrată integral, cu dimensiunile de 1,25 m × 0,80 m iar în secțiunea 5 a fost surprinsă și cercetată o altă platformă de cuptor, parțial distrusă din vechime cu dimensiunile 0,95 m × 0,85 m. Primul cuptor din secțiunea 4 are orientare aprox. E—V. Groapa sa are o formă ovală (0,75 m × 0,35 m) iar pe latura de Vest a acesteia, s-a amenajat gura cuptorului cu lățimea de 0,35 m, unde a fost găsită și o piatră plasată ca o continuare a gardinei din lut. Cupola cuptorului, de formă rotundă sau resturi din ea, nu s-au mai păstrat. (Fig. 1).

Vatra cuptorului, cu o grosime de 0,10 m, indică o folosire mai îndelungată a acestuia

În jurul gropii cuptorului, pământul este puternic ars pe o suprafață lată de 0,10 m—0,12 m. Resturile platformei celui de-al doilea cuptor din secțiunea 5 prezintă și o fază de refacere. Platforma inițială se află la -- 0,63 m, față de nivelul actual al solului, cu o grosime de 0,08 m iar deasupra, la -- 0,59 m este faza de refacere. Importanța acestui cuptor constă în faptul că vatra a fost amenajată pe un pat de fragmente ceramice, provenind de la mai multe tipuri de vase.

Din cele câteva gropi menajere surprinse în secțiuni, cea din secțiunea 4 cuprinde inventarul arheologic cel mai bogat. Groapa este de formă ovală, cu diametrul de 2,25 m și cu adâncimea de -- 0,40 m.

Ceramica reprezentată prin fragmente relativ numeroase, aparține celor 2 mari categorii principale specifice culturii Dridu. Prima categorie cuprinde fragmente din vase fără torți, lucrate din pastă cu nisip și pietricele sau cu nisip și cioburi pisate. Decorul, acestora, în majoritatea cazurilor, a fost realizat din benzi de striuri executate cu pieptenele în pasta crudă. Alături de striurile orizontale, verticale sau oblice, apar și benzile în val și chiar împunsături realizate cu același instrument (Fig. 2, 3).

Tot în această grupă se includ și câteva fragmente ceramice lucrate dintr-o pastă mai bună, caolin.

A doua categorie cuprinde foarte puține fragmente ceramice, provenind de la vase cu torți sau fără torți, lucrate dintr-o pastă fină, cenușie sau cenușiu-gălbuie, din care câteva prezintă decor din linii lustruite. Aceste două mari categorii aparțin ceramicii lucrate la roată, iar între fragmentele găsite sub platforma cuptorului mai sus menționat, se întilnesc și câteva fragmente de vase lucrate cu mina, din pastă grosolană, în a cărei compoziție s-au folosit cioburi pisate și pietricele.

Forma de vas predominantă aparține atît tipului cu umerii mai jos de gît și puțin proeminenți; cit și formei cu umerii sus, puternic dezvoltăți imediat după arcuirea gîtului, formînd chiar un prag la trecerea de la gît la umăr. Marginile vaselor, drepte sau puțin arcuite, au buza teșită sau slab rotunjită. Uneori, pe buză, este o sînțuire slabă în exterior. În câteva cazuri pe suprafața buzei a fost executată un decor în val (Fig. 4—7).

Toate vasele au fundurile drepte și nu a fost descoperit nici un exemplar cu ștampilă de olar (Fig. 8—9). Fragmentele ceramice descoperite sub cuptorul din secțiunea 5, în marea lor majoritate aparțin primei categorii mai sus descrise.

Fragmentele ceramice din pastă fină, cenușie sau cenușiu-gălbuie, sînt nereprezentative, unul singur are decor lustruit în reșea. În afară de tipul vas-borcar întilnim un fragment de cană lucrat din pastă bună. Alte piese de inventar arheologic descoperite în așezare sînt : o fusaiclă din lut bitronconică, un împungător din os șlefuit, o lamă fragmentară de unealtă agricolă, probabil coasă, un fragment de scară de șa din fier, o cute din piatră de formă dreptunghiulară cu muchiile rotunjite și urme de folosire îndelungată, fragmente de zgură 2 lame din sitex de mărimi diferite și 2 cataramे dreptunghiulare din spin, din fier. (Fig. 10—11). Materialul arheologic descoperit în așezarea de la Țândărei, pe baza analogiilor cunoscute în alte așezări din Cîmpia Munteană de la Dridu ¹, Ileana—Podari ², Giurgeni—Avicola ³, Fetești—Vlașca ⁴, cit și din regiunile Dunării de la Satul Nou ⁵, Castelu ⁶ și altele, prezintă un caracter comun și stabilește datarea acestei așezări în secolele X—XI.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH WORKS AT ȚÂNDĂREI

— Abstract —

A settlement has been identified during the rescue diggings performed in the west of the outskirts of the town Țândărei. It was partially destroyed, because of the contemporary buildings and agricultural works. The archaeological sections allowed for the uncover of a hut-type house with some rectangular shape, two fireplaces next to it and some garbage pits.

According to the quality of the paste, the vessel shapes and decoration sherds are to be divided into two categories.

The analogies with the discoveries from other neighbouring settlements reveal that this whole archaeological inventory characteristic for the 10th—11th centuries A. D.

¹ Eugenia Zaharia, Săpăturile de la Dridu, Editura Academiei R.S.R., București, 1967, pag. 79—95.

² Vl. Zirra, Cercetări feudale timpurii la Ileana-Podari, Materiale, V, 1959, pag. 501 și următoarele.

³ Anca Păunescu, Elena Rența, Cercetări arheologice la Giurgeni - Avicola, județul Jălomița — 1985, Cercetări arheologice MIR, IX.

⁴ Radu Popa, Gheorghe Matei, Virgil Șt. Nițulescu, Cercetările arheologice de la Fetești—Vlașca, 1987, MSS.

⁵ Bucur Mitrea, Săpăturile de la Satu Nou, Materiale, V, 1959, pag. 535 și următoarele, Materiale VI, 1959, pag. 579 și următoarele.

⁶ Maria Comșa și Adrian Rădulescu, N. Harțucli, Necropola de incinerare de la Castelu, Materiale, VIII, 1962, pag. 619 și următoarele.

DOINA LEAHU

Descoperit în urmă cu aproape trei sferturi de veac, într-un loc și în condiții ce vor rămâne pentru totdeauna necunoscute, semnalat unor cercuri de specialitate acum 60 de ani iar ulterior adus în discuție sau doar menționat de mai multe ori, tezaurul de obiecte de podoabă din județul Argeș — alcătuit din inele de buclă și mărgele — constituie o temă de studiu ce încă se cere aborată. Pe de o parte, pentru că în diverse referiri de pînă acum și-au făcut loc unele inexactități cu privire la zona de proveniență a tezaurului sau la alcătuirea sa, pe de altă deoarece pînă în prezent nu dispunem de o argumentare bine susținută cu privire la încadrarea cronologică și culturală a acestuia.

În legătură cu data descoperirii tezaurului deținem o informație — unică, de altfel — de la dr. George Severeanu, cunoscut colecționar bucureștean, cel care a și achiziționat piesele menționate. La 9 decembrie 1928, într-o ședință a Societății Române de Numismatică, cr. Severeanu, susținînd comunicarea cu titlul „Tezaur de aur” s-a referit la mai multe obiecte aflate în colecția sa, remarcînd în primul rînd tezaurul din Argeș și făcînd precizarea că acesta a fost găsit în anul 1915¹.

Dintr-un registru cu însemnări în limba franceză, aparținînd medicului colecționar și păstrat astăzi la Muzeul de istorie și artă al municipiului București, mai aflăm, consemnate la pozițiile 119 și 120, data și condițiile în care tezaurul a intrat în posesia doctorului Severeanu: „cumpărat la Marcu — str. Carol, în 1916” („achetez chez Marcu — str. Carol en 1916”).

Tot acolo sînt reproduse în fotografii cite un exemplar din cele două categorii de podoabe alcătuiind — așa cum a notat Severeanu — „Tezaurul de aur (electrum) din Argeș” („Trésor en or (électrum) d'Arges”). Această menționare — cu privire la zona de descoperire a tezaurului, deși circumscrisă o arie largă, este singura ce poate fi luată în considerare, ea provenind de la cel ce a fost în măsură să recepteze și să transmită vreo informație în acest sens. Ținînd seama de aceasta este evident că indicarea localității Curtea de Argeș ca loc de descoperire a tezaurului, consemnată de unii specialiști², este neîntemeiată și se cere abandonată.

Se cuvine, de asemenea, să fie readus în discuție numărul pieselor din care a fost și este alcătuit în prezent tezaurul.

Asupra compoziției inițiale singura informație o deținem tot de la dr. Severeanu, care în comunicarea susținută la Societatea Română de Numismatică a menționat 13 inele de buclă („inele-spirale”, cum le spunea el) și 12 mărgele. În registrul menționat, aparținînd colecționarului, numărul exact al pieselor componente nu apare consemnat.

Pe parcursul anilor, în cele cîteva lucrări de specialitate ce conțin referiri asupra tezaurului din Argeș se constată cu privire la alcătuirea sa actuală o neconcordanță. Astfel, în 1967, Mihai Gramatopol și Virgilia Crăciunescu prezentau tezaurul ca fiind alcătuit

¹ *Cronica numismatică și arheologică*, VIII, 1928, p. 48.

² Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p. 415 și fig. 413; Radu Florescu, în *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, 1980, p. 127; idem, în *Strămoșii românilor. Vestigiile milenare de cultură și artă. Preistoria Daciei*, București, 1980, fig. 301 și p. 100; Vl. Dumitrescu, *Al. Vulpe, Dacia înainte de Dromihete*, București, 1988, p. 80-81.

din 18 inele și 7 măргеle³; Ștefan Burda în 1979, Radu Florescu în 1980 și Valeriu Leahu în 1988 menționează 12 inele de buclă și 7 măргеle⁴.

Într-adevăr, cercetînd actele de evidență păstrate la Muzeul de istorie și artă al municipiului București — Registrul inventar al Colecției Severeanu întocmit în 1948 și fișele de obiect întocmite în 1957 — s-a constatat că sînt înscrise la Tezaurul din Argeș 12 inele de buclă și 7 măргеle, din care se păstrează la Muzeul național de istorie a României 11 inele și 7 măргеle.

Este evident că din numărul pieselor care alcătuiau inițial tezaurul, cinci măргеle și un inel de buclă trebuie considerate pierdute.

În ce privește eroarea constatată în articolul lui Mihai Gramatopol și al Virgîliei Crăciunescu, ea se explică prin includerea de către autori în tezaurul din Argeș a unor inele de buclă cu locuri de proveniență necunoscute, ce s-au aflat de asemenea în colecția „Maria și dr. G. Severeanu“.

Inelele de buclă din componența tezaurului sînt toate lucrate din bară de secțiune triunghiulară și se înscriu în tipul de formă ovală, cu brațe egale, treplat și ușor lățite, apoi îngustate către capetele suprapuse, cu virfurile irase arcuit spre interior. Două exemplare constituie ușoare excepții: unul — cu virfurile ascuțite paralele la brațe, dar fără a fi trase spre interior; altul — avînd brațele inegale, datorită unei torsionări pe zona mediană. Menționăm, de asemenea, un inel de buclă deteriorat, avînd un braț rupt spre capăt.

Intrucît în unele lucrări de specialitate nu sînt menționate inelele de buclă — cu decor din tezaurul de la Argeș, iar în altele sînt prezentate toate exemplarele ca fiind decorate⁵, facem acum precizarea că numai trei piese sînt ornamentate, toate pe ambele margini ale brațelor: unul, cu decor incizat de linii scurte, oblice, tangente la o longitudinală; altul, cu șir de mici cercuri incizate; al treilea, avînd brațele diferit ornamentate — un braț cu linii oblice, scurte, tangente la o longitudinală, celălalt cu același decor pe marginea exterioară, dar cu șir de cercuri pe marginea interioară.

Ca dimensiuni, inelele de buclă sînt relativ mari, înălțimea variînd între 2,5 cm și 3,5 cm, iar greutatea între 5,00 gr. și 12,80 gr.

După cum este bine cunoscut tipologia inelelor de buclă din aur și bronz care au circulat în zonele est-centrale și sud-est europene, a fost stabilită de Eugenia Zaharia într-un studiu care a rămas în literatura de specialitate lucrare de referință. Conform clasificării stabilite de autoarea menționată, inelele de buclă din tezaurul la care ne referim se aseamănă tipului B 1 b, caracterizat prin formă ovală, cu terminații de lungime egală, suprapuse, în formă de barcă⁶.

Cele 7 măргеle sînt de formă bitronconică, cu etaje egale, cu canal circular central, nedecorate. Măsurînd dimensiunile se constată că, exceptînd exemplarul cel mai mare, cu înălțimea de 1,6 cm, diametrul maxim de 2,2 cm și greutatea de 36,40 gr, celelalte 6 măргеle se grupează cîte două, descrescînd, înălțimea lor variînd între 0,6 cm și 1,2 cm, diametrul maxim între 1 cm și 1,6 cm și greutatea între 3,25 și 13,40 gr. Această situație arată că piesele fuseseră înșiruite într-un colier.

Conform expertizelor făcute de Banca Națională a României, toate obiectele de podoabă alcătuind tezaurul din județul Argeș sînt lucrate din aur cu titlul 900‰.

Abordînd acum problema încadrării cronologice a tezaurului din județul Argeș trebuie spus că de la dr. Severeanu și pînă în prezent toți cercetătorii care s-au referit la el l-au datat în epoca bronzului. Problema este acum de a încerca o încadrare mai strînsă, raportată nu numai la cronologia relativă a epocii, dar indicată, desigur cu aproximație și în cronologia absolută.

În acest sens măргеlele bitronconice nu ne pot fi de ajutor, dat fiind că — așa cum, de altfel, s-a remarcat — ele au o circulație îndehungată în timp, trecînd pragul epocii

³ Mihai Gramatopol și Virgîlia Crăciunescu, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, 1967, 4, p. 138 — 139.

⁴ Ștefan Burda, *Tezaur de aur din România*, București, 1979, p. 65 (cat. 11); Radu Florescu în *Strămoșii...*, p. 100; Valeriu Leahu, în *SCIVA*, 3, 39, 1988, p. 237.

⁵ Ștefan Burda, loc. cit.

⁶ Eugenia Zaharia, în *Dacia N. S.*, III, 1959, p. 109 și urm.

bronzului. În schimb sînt utile inelele de buclă, fiind stabilit că tipul B 1 b circulă pe teritoriul țării noastre numai în perioadele mijlocie și tîrzie ale epocii bronzului, între anii 1500 și 1350 î.e.n. Luînd în considerare și o remarcă a Eugeniei Zaharia, potrivit căreia în cimitirele de la Sărata Monteoru se observă de-a lungul perioadei tîrzii a epocii bronzului o tendință de micșorare a corpului inelelor de buclă, atunci, ținînd seamă de mărimea exemplarelor din tezaurul descoperit în județul Argeș, putem fi îndreptățiți să li datăm pe acesta mai curînd în perioada mijlocie a epocii bronzului, aproximativ între anii 1500 și 1400 î.e.n.

În interpretarea istorică a tezaurului adus în discuție o ultimă problemă este aceea a raportării sale la mediul cultural-arheologic în care a fost vehiculat, poate chiar produs, oricum la mediul în care a fost descoperit. În această privință putem aprecia ca sigură prezența sa în mediul culturii Tei, astăzi fiind bine dovedit că teritoriul județului Argeș a făcut parte din aria de diuziune a acestei culturi. Cităm în acest sens resturile de așezări sau materialele semnalate la Ștefănești, Bascov, Valea Ursului, Golești, Călinești Vale, Țițești, Silișteni, etc.⁷

Detaliînd relația ce se poate stabili între descoperirea prezentată și mediul în care a fost găsită, în funcție de datarea acceptată — sec. XV î.e.n. — este posibilă raportarea tezaurului din județul Argeș la a III-a fază de evoluție a culturii Tei.

O asemenea omologare tipologică și eronologică a tezaurului din Argeș, exclude, bineînțeles, apartenența sa la un așa numit orizont „Ostrovul Mare — Țufalău“, definit de Ștefan Burda și situat de el în „veacurile de început ale epocii bronzului mijlociu carpa-to-dunărean (aprox. sec. XVIII—XVII î.e.n.)“.

THE GOLD TREASURE OF THE BRONZE AGE FOUND IN ARGEȘ COUNTY

— Abstract —

According to some information from Mr. George Severeanu, a well-known collector from Bucharest, who lived in the 1st half of the 20th century, the treasure was found in Argeș county (without mentioning a certain place), in 1915. It contains 13 lock-rings and 12 gold beads. Although Curtea-de-Argheș is mentioned as a provenance place of the treasure in several papers, there is no argument to support that.

Now the treasure comprises only 12 lock-rings and 7 beads which means that 1 lock-ring and 5 beads are considered to be lost (In 1967 M. Gramatopol and V. Crăciunescu mentioned that this very treasure had 18 lock-rings and 7 beads; the error can be explained as follows: some other lock-rings from unknown places were included among the ones belonging to the treasure only because they were part of the collection „Maria and Dr. George Severeanu“ too.

The lock-rings with a height between 2.5 cm and 3.5 cm and with a weight between 5.00 gm and 12.80 gm belong to the type B 1 b of the typological classification made by Eugenia Zaharia. This kind of lock-ring has an oval shape, equal arms and boat-shaped ends. Three pieces are decorated with short oblique incised lines tangent to a longitudinal one; a second one is ornamented with a row of small incised circles whereas the third one has different ornamentation on the two arms — one arm has oblique short lines tangent to a longitudinal one, the other one with the same decoration on the external edge, but with a row of circles on the inner edge.

The seven frustrum of cone shaped beads with a central hole are not decorated.

When taking into account the dimensions one can notice that one bead is the biggest (h=1.6 cm, Ø=2.2 cm, wt.=36.40 gm) while the other 6 are to be grouped two by two decreasingly (height varying between 1.2 cm and 0.6 cm), Ø between 1.6 and 1 cm; wt between 13.40 gm and 3.25 gm). This means that all of them were, in fact, the pieces of a necklace.

The treasure from Argeș is to be dated about 1500—1400 B. C. — i.e. middle of the Bronze Age. At the same time it can be considered as a certain thoroughly documented treasure in the area of the Tei culture in the Argeș county.

⁷ Paul Dicu, în *Argeș*, XII, nr. 4 (110), Pitești, 1977, p. 4; Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, București, 1988, p. 39—40; completate cu informații oferite de prof. Paul Dicu, Pitești.

⁸ Ștefan Burda, op. cit., p. 13—15.

DOINA LEAHU

În tezaurul Muzeului național de istorie a României sînt prezentate, între alte exponate, obiecte de podoabă din aur descoperite la Lungoci—Fundeni (județul Galați), Balaci (județul Teleorman) și Moigrad (județul Sălaj). Aceste trei descoperiri au fost datate diferit de unii cercetători — cea de la Lungoci în epoca bronzului, iar cea de la Balaci și o parte a tezaurului de la Moigrad în secolul V e.n. — deși toate au ca element comun prezența unor piese cu evidente similitudini tipologice. Faptul din urmă, precum și încadrarea cronicologică pe o perioadă foarte lungă de timp au pus problema efectuării unui studiu mai atent asupra obiectelor în discuție, la finele căruia s-au impus două concluzii: necesitatea datării unice a obiectelor cercetate; situarea lor cronologică într-o altă epocă istorică decît cea a bronzului sau secolul V e.n.

În 1974 au fost descoperite întîmplător pe teritoriul satului Lungoci, comuna Fundeni, județul Galați¹, o brățară și 44 verigi din aur, împreună cu o lamă de silex, o împungătoare de metal și trei piese de colier lucrate din valve de scoici, toate fiind asociate ca inventar funerar unui schelet aparținînd populațiilor păstorești de origine nord-pontică, difuzate și pe teritoriul țării noastre. Cele 44 verigi au forma circulară — 18 exemplare fiind ușor deformate — și sînt neornamentate; diametrul fiecăreia este de aproximativ 1,67 cm, greutatele variînd între 0,76 gr și 0,85 gr. Brățara (fig. 1), lucrată din bară de aur relativ groasă, de secțiune circulară, are forma ovală, cu capetele neînchise, teșite drept, ușor îngroșate. Diametrul maxim este de 7,58 cm, cel minim de 6,35 cm, iar greutatea de 256,20 gr.

Publicînd în 1976 descoperirea funerară de la Lungoci—Fundeni și încercînd să o situeze cronologic, Ion T. Dragomir a scris următoarele: „... pe baza tipologiei pieselor de aur și, îndeosebi a brățării de formă ovală, circulară în secțiune, cu capetele îngroșate și neîmpreunate, fără decor, care le imită pe cele de bronz, încercăm să datăm acest mormînt în perioada mijlocie a epocii bronzului, deși acum dispunem de puține analogii precise existente pe teritoriul României”².

Al doilea grup de obiecte de aur în discuție, cel descoperit la Balaci³ (fig. 2), este alcătuit din: o brățară, asemănătoare cu exemplarul de la Lungoci, lucrată din bară de secțiune circulară, curbată oval, cu capetele apropiate, puțin îngroșate și teșite, cu diametrul maxim de 8,43 cm, cel minim de 7,8 cm și greutatea de 144,70 gr; o sîrmă de secțiune rotundă — obiect puțin tipic; un pectoral semilunar din tablă de aur, mai lat pe mijloc, cu capetele rotunjite și avînd fiecare cîte două perforații, cu deschiderea maximă de 14,9 cm; lățimea maximă de 2,74 cm și greutatea de 36,25 gr.

Toate aceste obiecte au fost aflate întîmplător în marginea unui tell eneolitic. Suzana Dolinescu-Ferche, care a publicat în 1963 descoperirea a făcut precizarea că „frag-

* Cu unele modificări, textul reproduce comunicarea susținută la sesiunea științifică din mai 1989, a Muzeului județean Vaslui.

¹ Ion T. Dragomir, *Două mormînte ocrmane din regiunea de sud a Moldovei*, în *Muzeul Național III*, București, 1976, p. 53—60.

² *Ibidem*, p. 55.

³ Suzana Dolinescu-Ferche, *Podoabe de aur descoperite la Balaci (r. Roșior de Vede)*, în *SCIV*, XIV 1963, 1, p. 183 și urm.

mentele ceramice găsite în preajmă aparțin culturii neolitice Gumelnița⁴. Totuși cercetătoarea a datat piesele în prima jumătate a secolului V e.n., punându-le în legătură cu prezența hunilor la Dunăre. Susținând această încadrare cronologică autoarea a situat brățara de la Balaci în analogie cu brățara de aur cu capete îngroșate din tezaurul nr. 1 descoperit la Apahida.

În privința tezaurului de la Moigrad, descoperit tot întâmplător și achiziționat în anul 1912, se știe că el este alcătuit din piese aparținând mai multor epoci, unele dintre ele fiind atribuite în literatura de specialitate secolelor IV sau V e.n. Dintre acestea din urmă, la Muzeul național de istorie a României sînt expuse, între altele, două brățări ovale, din bară cu secțiunea pătrată, torsadate, cu capetele petrecute (fig. 3—4) și o brățară ovală, netedă, din bară de secțiune circulară, îngroșată spre capete, avînd diametrul maxim de 8,47 cm, diametrul minim de 7,03 cm și greutatea de 79,970 gr (fig. 5). Așa cum am menționat aceste piese sînt prezentate de către unii autori⁵ ca datînd din secolele IV—V e.n.

Din prezentarea succintă a celor trei descoperiri a reieșit, credem, în evidență, că în alcătuirea tuturor se regăsește ca element comun, datorită frapaștelor similitudini, un tip de obiect : brățara netedă, din bară de aur de secțiune circulară, cu capetele îngroșate. Pornind de aici, precum și de la constatarea că în descoperirile menționate acest tip de brățară este asociat cu alte piese de podoabă — pectoralul de la Balaci și anourile de la Lungoci — ce își găsesc analogii depline în necropola eneolitică de la Varna (Bulgaria), încercăm în cele ce urmează să argumentăm necesitatea reîncadrării cronologice a pieselor în discuție.

Abordînd în acest sens problemele puse de podoabele de la Balaci se cuvine să menționăm că la publicarea lor, în 1963, Suzana Dolinescu—Ferche susținînd atribuirea pieselor populației hunice și datarea lor în prima jumătate a secolului V e.n., a făcut totuși următoarea precizare : „...sîntem nevoiți să excludem piesa pectorală de la această analiză, deoarece nu-și găsește analogii în nici unul din complexe din sec. V e.n. descoperite pînă acum pe teritoriul țării noastre și în afară”⁶.

În prezent sîntem în măsură să constatăm că patru piese asemănătoare cu pectoralul de la Balaci, lucrate tot din tablă de aur, cu forma semilunară, avînd capetele rotunjite și prevăzute cu cîte un orificiu circular de prindere au apărut în mormîntul nr. 1 din necropola de la Varna⁷, cercetată cu începere din 1972, care, după cum se știe, a fost atribuită complexului eneolitic Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI și datată către sfîrșitul mileniului IV î.e.n. Tot în necropola menționată, în mormîntul nr. 4, a apărut și o brățară de aur masivă, din bară de secțiune rotundă, piesa de la Varna fiind însă de formă circulară, închisă prin apropierea și atingerea capetelor⁸. Aceste date permit ca obiectele de la Balaci să fie atribuite sigur nu populației hunice, ci purtătorilor culturii eneolitice de tip Gumelnița și datate nu în prima jumătate a secolului V e.n., ci către sfîrșitul mileniului IV î.e.n. Se cuvine să menționăm, că, pe baza aceluiași analogii și Kurt Horedt opinase, în 1977, pentru încadrarea obiectelor de la Balaci în „perioada euprulni”⁹. În ce privește apartenența culturală a pieselor reamintim că Suzana Dolinescu—Ferche a subliniat faptul că fragmentele ceramice găsite în preajma podoabelor de aur sînt proprii culturii Gumelnița. De altfel, despre utilizarea obiectelor de aur de către purtătorii culturii Gumelnița de la nordul Dunării sîntem în măsură să dobîndim acum o imagine mai cuprinzătoare, avînd în vedere și alte descoperiri, cum sînt idolii antropomorfi din tell-ul de la Sultana, județul Giurgiu sau brățara din așezarea de la Vlădiceasca, județul Călărași¹⁰.

Cu privire la brățara de la Lungoci—Fundeni este necesar să considerăm îndreptățită afirmația lui Ion T. Dragomir potrivit căreia printre brățările de bronz de pe teri-

⁴ Ibidem, p. 183.

⁵ Ștefan Burda, *Tezaure de aur din România*, București, 1979, p. 70; Radu Florescu, Hadrian Daicovleju, Lucian Roșu, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, 1980, p. 226.

⁶ Suzana Dolinescu-Ferche, op. cit., p. 186.

⁷ Ivan Ivanov, *Săcrosietata na Varnenschiia halcoliten necropol*, Sofia, 1978, pl. 7.

⁸ Ibidem, pl. 5.

⁹ Kurt Horedt, *Der Goldfund von Moigrad*, în *Germania*, 55, 1977, 1—2, p. 10, n. 11.

¹⁰ Idolii antropomorfi de la Sultana au fost descoperiți de C. Isăcescu și G. Hălcescu; brățara de la Vlădiceasca a fost găsită de Done Șerbănescu; piesele se păstrează în Muzeul din Oltenița.

toriu Românii este greu să găsim analogii precise. O asemenea concluzie este susținută prin luarea în considerare a celor peste 400 de brățări, întregi și fragmentare, publicate de Mircea Petrescu-Dîmbovița în lucrarea „Depozitele de bronzuri de pe teritoriul României”, precum și a exemplarelor, de asemenea publicate, descoperite în necropole ale culturii Monteoru și în ariile culturilor Tei, Verbicioara și Wietenberg. Toate acestea reliefează în fapt absența brățării de bronz din bară de secțiune circulară cu capete neîndchise și îngroșate, care ar fi putut eventual să constituie, cum a estimat I. T. Dragomir, prototip pentru brățara de aur de la Lungoci și, totodată, argument pentru a o încadra pe aceasta din urmă în perioada mijlocie a epocii bronzului. De asemenea consemnăm că pînă în prezent tipul de brățară în discuție nu a putut fi regăsit nici printre descoperirile atribuite epocii bronzului din zonele de stepă și silvo-stepă de la nordul Mării Negre, publicate de arheologii ruși și ucrainieni.

Pentru încadrarea cronologică a brățării de aur descoperită în mormîntul de la Lungoci — Fundeni trebuie să avem în vedere similitudinile stilistico-tipologice cu brățara de la Balaci și cu cea de la Varun, din mormîntul nr. 4. De asemenea e necesar să ne referim și la foarte bunele analogii observabile între cele 44 verigi de aur asociate cu brățara din mormîntul de la Lungoci și unele dintre verigile de aur aflate în necropola de la Varna, în mormintele 36 și 43¹¹. Prin raport cu toate acestea, mormîntul ocrromanesc descoperit pe malul Siretului, în punctul „Lutărie” de pe teritoriul satului Lungoci, se cere situat în perioada tîrzie a epocii pietrei șlefuite, către sfîrșitul mileniului IV î.e.n.

În legătură cu tezaurul de la Moigrad, amintim că în 1977, republicîndu-l în întregime, Kurt Horedt l-a divizat, pe temeiul încadrărilor cronologice și culturale susținute de el, în cinci grupe, într-una din acestea — grupa „A 2” — incluzînd „Descoperiri eneolitice care nu pot fi atribuite cultural”¹². În această grupă autorul a situat și două brățări netede de aur, din bară cu capetele îngroșate, una dintre ele fiind exemplarul de la Muzeul național de istorie a României. Trebuie să subliniem că în aceeași grupă a inclus și cele două brățări de aur torsadate — aflate de asemenea la Muzeul național — pornind de la faptul că torsiunea apare încă din eneolitic, în cultura Bodrogkeresztúr și că în schimb nu se cunosc brățări de acest fel în secolul V e.n.¹³

Referitor la brățările netede de la Moigrad Kurt Horedt a remarcat următoarele: „este vorba de o formă frecventă în secolul V e.n., dar care, totuși, apare încă în eneolitic, în mormintele de la Varna și, mai recent, în mormîntul cu ocr de la Fundeni, județul Galați”. Pentru piesele de la Moigrad, a conchis autorul, „este îndreptățit să încadrăm și brățările netede în eneolitic”¹⁴.

Pe marginea celor afirmate, dar revenind și asupra brățării de la Balaci, pusă de Suzana Dolinescu-Ferche în analogie cu brățara de aur cu capete îngroșate din tezaurul nr. 1 descoperit la Apahida, trebuie să subliniem că brățările de la Lungoci — Fundeni și Balaci prefigurează o serie tipologică ce prezintă deosebiri vizibile față de brățările atribuite cert secolelor IV — VI e.n., cum sînt, de pildă, exemplarele de aur de la Suluc, județul Tulcea și Apahida — Cluj. Primele au forma ovală cu tendință către circularizare, bara este de grosime constantă pe aproape întreaga lungime, iar îngroșarea capetelor este abea perceptibilă, ea apărînd mai mult ca rezultat al travaliului asupra fiecărei piese. Celelalte — de la Suluc și Apahida — sînt extrem de fin lucrate, perfect ovalizate, bara nu mai are grosimea constantă pe întreaga lungime pînă către extremități, ci este subțiată pe porțiunea de mijloc a iugumii, îngroșîndu-se apoi treptat și tot mai accentuat către capetele de formă tronconică. În ce privește brățara netedă de la Moigrad, aceasta nu se asimilează deplin tipului Lungoci — Balaci, dar nu poate fi inclusă nici în tipul brățărilor de la Suluc și Apahida din secolele IV — VI e.n., ci se situează intermediar, deoarece bara are grosimea constantă pînă aproape către extremități, unde îngroșarea este bine marcată, căpătînd alura aproape trompetiformă.

¹¹ Ivan Ivanov, op. cit., pl. 2^a, 29, 31.

¹² Kurt Horedt, op. cit., p. 8—11.

¹³ Ibidem, p. 10.

¹⁴ Ibidem, p. 9—10.

Din analiza prezentată se desprinde concluzia că descoperirile de la Balaci și Lungoci—Fundeni, precum și brățările torsadate din aur de la Moigrad trebuie să fie atribuite eneoliticului și datate către sfârșitul mileniului IV î.e.n. Referitor la brățara netedă de la Moigrad credem că trebuie reținută opinia lui Kurt Horedt privind atribuirea ei tot eneoliticului, cu observația că acest tip de brățară mai poate constitui încă temă de studiu.

CONSIDERATIONS ON SEVERAL ANCIENT GOLD ADORNMENTS FROM LUNGOCI, BALACI AND MOIGRAD

— Abstract —

The paper argues in favour of the need of a new chronology for several gold adornments, all of them being part of some fortuitous discoveries on the territory of Romania. The pieces are : one bracelet and 44 little rings found at Lungoci-Fundeni (Galați county) dating from the middle period of the Bronze Age ; a half-moon shaped pectoral pendant, a bracelet and a simple common wire found at Balaci (Teleorman county) attributed to the Huns, dated to the 1st ; half of the 5th ; century A. D. Further more, there are 3 bracelets from the treasure found at Moigrad (Sălaj county) also dating from the 5th ; century A. D.

The arguments to support another chronology are : the presence in all the three groups of objects — as a common element — of the bracelet made as a solid ingot with a round section and thickened ends ; the existence of some certain analogies for some of the adornments ; the spread use in time of a certain adornment type ; wherever it was possible the cultural-archaeological context.

Except for the simple wire, the objects from Balaci and Lungoci have definite analogies in the Eneolithic necropolis of Kodjadermen-Gumelnita-Karanovo VI type of Varna (Bulgaria) certainly dating from the end of the 4th millennium B. C. Consequently, the obviously similar pieces are : the half-moon shaped pectoral pendant from Balaci with the 4 pectoral ones from the tomb no. 1 of Varna ; the 44 little rings from Lungoci with some of the little gold rings found in the tombs no. 36 and 43 of Varna ; and, finally, the even bracelets of solid ingot with a round section from Balaci and Lungoci with the piece discovered in the tomb no. 4 of the necropolis in Bulgaria. As far as the objects from Balaci are concerned it should be mentioned that they were found at the far side of an Eneolithic settlement belonging to the Gumelnita culture. On the basis of all these data the discoveries from Balaci and Lungoci have to be dated without any doubt in the Eneolithic towards the end of the 4th ; millennium B. C.

As regards the gold pieces from Moigrad Kurt Horedt's opinion has been accepted. According to it the two twisted bracelets are Eneolithic based on the fact that the twist is still present in the Bodrogkeresztúr culture and such bracelets are not to be encountered in the 5th century A. D. The even bracelet having the shape of an ingot with round section and thickened ends is placed in-between the Lungoci—Balaci type and the bracelet type with thickened ends of the 4th—6th centuries A.D. Anyhow, Kurt Horedt's opinion is to be considered because based on the analogy of the pieces from Lungoci and Varna he also considered this object as dating from Eneolithic. It should be pointed out that this type of bracelet could be subjected to further research.

În anul 1878 Prezbiteriul Evanghelic din Sibiu a donat Muzeului Brukenthal o bandă din catifea cu aplice de aur, perle și granate, descoperită în mormintul comitelui Albert Huet¹, cu ocazia lucrărilor de restaurare ale bisericii din anul 1853². Piesa a fost transferată, în anul 1970, la Muzeul Național de Istorie și expusă în tezaurul istoric.

Este vorba de o panglică de catifea brun (L : 44 cm, La : 3 cm) bordată de un șnur din mătase răsucită, cu o nuanță mai deschisă, pe care au fost cusute 15 aplice de trei dimensiuni.

Cele șapte aplice mari din aur emailate și perle, cu elementele decorative dispuse în registre circulare, sînt de două tipuri.

Tipul 1, cu patru exemplare : în jurul unei spirale din fir de aur dispus circular sînt șase petale : trei mici emailate albastru cu paiete minuscule de aur în lungime și două granule sferice din aur la bază, și, trei petale mari în formă de „U“ — emailate în negru cu paiete de aur ; nervura mediană care umple deschiderea petalei este o spirală din fir de aur. În virful petalelor negre este cite o jumătate de corolă din patru petale emailate alb. Între petalele mari, sub cele trei mici, sînt trei cercuri cu cite două inele concentrice din spirale de fir de aur, cuprinse în afară, pe jumătate, de cite două petale curbate, emailate albastru cu puncte și S-uri din paiete de aur. În mijlocul cercului central și celor dimprejur este cite o perlă naturală prinsă într-o tijă terminată cu o măciulie. Unele perle s-au pierdut.

Aplicele au cite o foaie suport pe care e prinsă gaica, și, pe o plăcuță fină de aur, sudată pe el, ponsonul bijutierului adică RV dacă ne orientăm după înclinația literelor (D : 26 mm, H : 12 mm). Tipul 2, cu trei exemplare : împrejurul unui buton semisferic traforat ca o corolă cu o granulă sferică de aur în virf sînt patru cercuri din spirale de aur ce inconjoară un disc din foaie ; dintre cercuri pornește cite o petală emailată alb cu paiete de aur. Pe acestea se sprijină patru semicercuri din spirală de aur, cu diametrul trasat de două spirale paralele. Semicercurile au porțiunile tangente acoperite cu cite o panglică fină de aur, arcuită, de sub care pornesc patru flori cu cite două petale emailate albastru și paiete cu un romb între ele, din foaie de aur.

Pe foaia suport este prinsă o gaică. Emailul, căzut, și-a schimbat culoarea în unele locuri (D : 28 mm, H : 12,4 mm).

Tipul al 3-lea, cu șase exemplare, în formă de floare cu petale din plăcuțe de granate, dispuse în jurul unei paiete ștanțată cu o stea în șase colțuri ; floarea a fost fixată pe o mărgea din faianță, perforată (D : 12,2 mm).

Tipul al 4-lea — donă aplice triunghiulare cu trei petale ascuțite, emailate alb, în jurul unei granule sferice din aur ; între ele cite o cupolă din nervuri, cu o granulă în virf ; trei casete rotunde goale în virful petalelor. Întreaga aplică este inconjurată de un fir răsucit (L : 4 mm)

¹ Comitele Albert Huet (1537—1607), descendentul unei vechi familii săsești, și-a făcut studiile în Transilvania, apoi la Viena și a devenit comitele sașilor în 1577, principalul reprezentant al Universității Saxone din Transilvania. În 1595 participă la luptele antiotomane din Țara Românească, alături de Mihai Viteazul și rămîne credincios politicii antiotomane pînă la sfîrșitul vieții. Vezi S. Iosipescu, *Comitele Albert Huet, 450 de ani de la naștere*, în *Lupla întregului popor*, 1 (11), 1987, pp. 35 și 58.

² Informația am primit-o de la Ana Maria Haldner, căreia îi mulțumim și pe această cale.

aplicile mari foaia suport a fost trasată destul de stângaci — vezi tipul 2 — pe conturul elementelor decorative pentru a da pieselor un aspect dantelat.

Elementele decorative sînt de fapt casete în care au fost aşezate spirale sau substanţă colorată.

Casetele au fost construite din bentife de metal sudate vertical de-a lungul conturului fiecărui element decorativ. La unele casete, pereţii uşor deformaţi, s-au îndepărtat de substanţa colorată, care şi-a păstrat aspectul de pastilă, ceea ce nu se întîmplă la emailul cristalizat prin coacere. Acesta aderă la pereţii casetelor, crapă sau exfoliază. De altfel, emailul fuzionat prin coacere se aşterne în straturi foarte subţiri în comparaţie cu cel de pe aplicile noastre.

În acest caz este vorba de „emailul rece“ folosit şi la aplicile descoperite la Cetatea de Baltă³.

Sub denumirea de „vopsea rece“ s-ar putea să se fi păstrat una dintre reţetele acestui email în caietul bijutierului transilvănean Peter Kecskeméty însemnată prin al şaptelea deceniu al secolului al XVII-lea.⁴

O altă reţetă pentru „emailul rece“ sau „lacul rece“ ne-a transmis-o J. Mihalik⁵ referindu-se la „emailul transilvănean“ a cărui compartimentare în motive decorative s-a făcut eu fir de metal, de argint—răsucit.

Acelaşi aspect de pastilă are şi colorantul depus în casetele celor opt aplici-rozete din aur descoperite la Buda, jud. Buzău, în mormîntul atribuit fiicei doamnei Neaga, soţia lui Mihnea al II-lea Turciful⁶.

La acestea substanţa colorată s-a oxidat foarte tare, probabil din cauza componentei organice şi este greu de afirmat dacă iniţial a fost neagră, albastră sau verde.

În mod surprinzător, în aceleaşi condiţii, culcarea albă s-a păstrat intact.

Aceleaşi culori — albastru, verde, negru şi alb — s-au folosit la toate aplicile menţionate pînă acum, fie sub influenţa ceramicii otomane, fie că erau mai uşor de obţinut din substanţele locale. Pornind de la elementele decorative luate separat şi combinate, la aplicile de la Cetatea de Baltă, Buda, jud. Buzău şi Sibiu, asemănările merg pînă la similitudine.

Am fi fost înclinaţi să atribuim toate piesele menţionate aceluiaşi meşter—RV—dacă pe aplici asemănătoare descoperite la Csenger, comitatul Szatmar, la Szolnok (ambele în Ungaria, aproape de graniţa românească), citeva chiar de la Cetatea de Baltă, rătăcite la Muzeul Naţional din Budapesta⁷ sau pe cele din compoziţia unei diademe aflate la Muzeul din München⁸, nu s-ar afla pe lângă personul RV şi iA = IAL, I-D = HD şi B-I = BH⁹.

³ Magdalena Bonta, *Tezaurul de la Cetatea de Baltă*, în *Acta Muzei Napocensis*, XII, 1975, p. 229—230.

⁴ Aladár Ballagi, *Kecskeméthy W. Peter ötvösnyve. Bevezetés. Némzetés. Glossarium. Függetl. Ételő munkához való régi magyar ötvös-minták*, în *Archaeologiai Értesítő*, 3, 1883, p. 322: „Două uncii de mastic a) o uncie de sandrak b) o jumătate de uncie de ulei de lavandă, c) maslicul şi sandracul trebuie spălate bine în rece, chiar şi de trei ori, apoi uscate şi curăţate de toate impurităţile, apoi trebuie bine sparte şi uleiul turnat apă încet într-o sticlă, ca să nu fiarbă (? n. n.) trebuie pus imediat peste el amestecul pisat, pe care trebuie să-l amesteci mereu cu un pistil de fier, să scoţi pistilul din amestec şi uleiul de re el răcindu-se să-l încerci cu mina, dacă se întinde cît un bob de secară, nu-l fierbe mai departe, ci ia-l afară, dacă nu se întinde, fierbe-l mai departe pînă cînd devine elastic, dacă în timpul fierberii sau imediat după aceea s-a întărit, mai adaugă un pic de ulei curat şi fierbe-l din nou ca să se topească, amestecîndu-l; aşa va fi bun“.

a) O răşină viscoasă, transparentă, galbenă deschis pe care o produce coaja arborelui de Fistic — Pistacia Leutiscus, si care se aduce prin portul dalmatic Sebenic.

b) Răşină galben deschis extrasă din lemnul arborelui Thuja articulata şi Juniperus Lycia din Arabia şi Africa.

c) Esenţă de spic sau ulei de spic, o esenţă de terepentină care se scotea din Levandula latifolia sau Levandula spic.

⁵ J. Mihalik, *Tanulmányok a régi hazai ötvösség köréből*, în *Archaeologiai Értesítő*, XXI, 1901, p. 105: „Cleiul dizolvat în lapte dulce, praf de gogoşi de ristic, praf de sticlă, ciment de în, amestecate.“

⁶ V. Drăghiceanu, *Săpăturile din Buda, Lupoş şi Tisa-Buzău*, în *BCMI*, X—XII, 1931, p. 168 fig. 32, p. 174.

⁷ J. Höllrigl, *A Csengeri ref. templom kriptájának leletei*, în *Archaeologiai Értesítő*, 1934, p. 104—105.

⁸ E. Steingraber, *Alter Schmuck*, p. 126, fig. 210.

⁹ J. Höllrigl, *op. cit.*, p. 103.

Dintre cele șapte rozete identice descoperite la Csenger, un exemplar este marcat RV, restul HD.¹⁰

Dreptul de ponsonare îl aveau numai meșterii. Rămâne pentru cercetările ulterioare studierea acestei situații singulare, după știința noastră, de executare și marcarea a unor piese identice de persoane diferite.

Pentru toate aceste rozete decorative aria similitudinilor se poate extinde cu cea a documentelor figurative; într-un tablou datat în jurul anului 1577, fetițele Margareta și Clara ale lui Jacob Hanibal de Hohenembs, nobil ceh, poartă printre aplicile presărate pe rochii și unele mici, triunghiulare, ca cele de tip 4 de la Sibiu și cite o diademă vapo-roasă din flori albe de sîrmă cu mătase, perle și granate¹¹.

O floare¹ din aceasta s-a găsit în mormîntul jupînesei Stanca din Tătărani, în mormîntată la Buda, jud. Buzău, spre sfîrșitul secolului al XVI-lea¹².

Istoria costumului a atribuit influenței spaniole împodobirea excesivă cu bijuterii, cu aplici diferite, perle și pietre. Din Spania, moda s-a extins spre Anglia (grăitoare sînt, în acest sens, portretele Elisabetei I), și, probabil, prin nordul Italiei spre Ungaria și Țara Românească.¹³

Moda spaniolă permitea nu numai femeilor încărcarea rochiilor cu podoabe în exces, dar și bărbaților, care și le puneau mai ales pe minci sau la pălărie.¹⁴

Probabil că panglica de catifea de 45 cm lungime de la Cetatea de Baltă a fost purtată, mai de grabă în jurul unei calote decît în jurul gîtului¹⁵.

Bijuteriile menționate în documentele transilvane de la sfîrșitul secolului al XVI-lea ca „model spaniol” se referă de fapt la cele de factură maură. Trebuie să adăugăm, însă, că și la unele bijuterii spaniole din a doua jumătate a secolului al XVI-lea s-au folosit casete-petale sau în formă de virgulă cu email opac alb, negru și albastru, considerate tot de influență maură¹⁶.

Toate aplicile din aur cu email rece, cunoscute, provin din morminte de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea. Ele se pot data între decenții șapte al secolului XVI și deceniul întîi al secolului XVII. Nu cunoaștem, deocamdată, aplici florale stilizate din aur cu email rece anterioare sau posterioare acestui interval.

În afară de aplicile cunoscute nouă, bijuterii din aur lucrate în aceeași manieră sînt numai cerceii doamnei Maria Amiras, soția lui Petru Șchiopol, domnul Moldovei, înmormîntată la biserica Galata în 1587.¹⁷

Flori cu petale din granate, cum sînt cele șase exemplare tipul 3 — cusute pe panglica de la Sibiu au apărut tot spre sfîrșitul secolului al XVI-lea.

Atunci se datează cele prinse pe rochia unei doamne înmormîntată la Mănăstirea Snagov¹⁸, cele de pe o diademă descoperită la Piuța Petrii — Orașul de Floci¹⁹, cele 37 de exemplare de la Csenger montate pe corsajul unei rochii, ca nasturi²⁰.

„O plasă de prins cocul pe care sînt o aplică mică din aur și 25 de mărgele montate cu flori de granate” păstra la conaenul din Boarta (jud. Sibiu) Margit Berze, la 1648, din moștenirea ei²¹.

¹⁰ *Ibidem*, p. 104.

¹¹ Olga Šronkova, *Fashions through the centuries, Renaissance, Baroque and Rococo*, p. 89—90.

¹² V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 172, fig. 24.

¹³ S. Goldenberg, *Italieni și raguzani în viața economică a Transilvaniei în secolul al XVI-lea*, în *SCIV*, XVI, 1963, p. 591—592.

¹⁴ Priscilla E. Müller, *Jewels in Spain, 1500—1800*, p. 78, fig. 111.

¹⁵ M. Bunta, *op. cit.*, p. 227, fig. 4, 5, pl. III/3, 6—7.

¹⁶ Priscilla E. Müller, *op. cit.*, p. 77, fig. 27, 90—91 și 165.

¹⁷ N. Grigoraș, *Un important monument de artă feudală al Iașului — Mănăstirea Galata*, în *Cercetări Istorie*, II, 1971, p. 362.

¹⁸ D. V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Snagov, I*, București 1935, p. 39, fig. 71.

¹⁹ L. Chițescu și alții, *Săpăturile arheologice de la Piuța Petrii (Orașul de Floci) jud. Ialomița*, în *Cercetări Arheologice*, III, 1979, p. 237, fig. 22/1.

²⁰ J. Heflrigl, *op. cit.*, p. 108.

²¹ B. Nagy Margit, *Várok, kastélyok, udvarházok, ahogy a régiek látták. XVII—XVIII sz.*, București, 1973, p. 94.

Meşterii transilvani montau frecvent granatele la bijuterii diferite, prinse în ghiare triunghiulare, uneori, numai casete simple cu o gaică, ca accesorii ale costumului.²⁹

În afară de granatele indiene, ei foloseau unele aduse din Germania de negustori sau „poticari”. Acestea se făceau „în metale” (? n. n.) şi se foloseau ca sticla ; deşi, chiar şi printre acestea erau unele frumoase şi de diverse feluri : tablă de granat sau dublet (? n.n.) şi altele.³⁰

„Diadema” de la Sibiu care a împodobit calota pălăriei comitelui Albert Huet, judele Sibiului, prieten al lui Mihai Viteazul în lupta împotriva otomanilor ne-a permis o scurtă incursiune asupra unui aspect din istoria bijuteriilor din ţările române precum şi a conexiunilor acesteia cu lumea europeană din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, un adevărat „secol modern”.

— Abstract —

A decorated hat band with adornments was found in the tomb of Albert Huet, squire of the Saxons of Transylvania, in 1853, in Evangelic Church from Sibiu.

On the hat band of brown velvet were sewn 15 gold appliqués with perles, enamel and garnets of four types.

The composition of the enamel is unusual ; it was made of organic substances. Pieces like this were found in other tombs in Transylvania and Wallachia and they were made at the end of the 16 th c. and the beginning of the 17 th c.

---

²⁹ V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 174.

³⁰ Aladár Ballagi, *op. cit.*, p. 265—266.

VLADIMIR DUMITRESCU

În zorii zilei de 11.04.1991, după o nedreaptă suferință, ne-a părăsit cel care a fost profesorul dr. doc. Vladimir Dumitrescu.

Născut la București, la 19 octombrie/1 noiembrie 1902, urmează școala primară „Petru Maior” (1909—1913), apoi liceul „Sf. Sava”, pe care îl absolvă — secția clasică — cu premiul I în 1921.

În 1925 absolvă „Magna cum laude”, Facultatea de Filosofie și Litere, secția istorie-geografie a Universității din București, unde a avut ca profesori mari personalități ale culturii românești ca Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, George Murnu etc.

Remarcat de către Vasile Pârvan, devine în perioada anilor 1926—1928 membru al Școlii române din Roma, interval de timp care s-a dovedit extrem de fructuos prin posibilitățile oferite de documentare în bibliotecile italiene, de vizitare a monumentelor antice și prin contactele cu numeroși cercetători.

Studiul asiduu de aici s-a concretizat prin teza de doctorat „L'età del ferro nel Picenum” susținută la Universitatea din București și apreciată cu „Magna cum laude”, și care va fi premiată apoi cu premiul „Vasile Pârvan” al „Asociației academice Vasile Pârvan”.

Urmare a aprecierilor de care se bucura, în special din partea „Magistrului” — Vasile Pârvan, începând încă din 1923 a fost numit asistent.

În perioada 1949—1952 a fost colaborator al Institutului de Istorie, suolinitor la Muzeul Național de Antichități, apoi titular și după aceea conservator (1923—1935). Până în 1945 a fost directorul acestei instituții. În perioada 1949—1952 a fost colaborator al Institutului de Istorie, începând din 1955 șef de secție la Muzeul Național de Antichități, care transformat în Institut de arheologie, îl va avea în calitate de șef de secție — Muzeu (până în 1965), sclavagistă (1965—1968) și paleolitică (1968—1975). Începând din 1975 devine consultant științific al institutului.

O parte importantă a eforturilor sale, a dedicat-o activității didactice universitare: în anul 1930 este numit (în urma examenului) docent în specialitatea „Arheologie preistorică a sud-estului Europei” la Facultatea de Litere din București, iar din 1940 conferențiar definitiv.

Dună cum singur mărturisise pasiunea pentru arheologie în general și pentru cea preistorică în special i-a fost insuflată la început iar mai

apoi în mod fericit stimulată și îndrumată de „Magistrul“ — Vasile Părvan.

Astfel, încă student în anul III fiind, a participat la săpăturile arheologice întreprinse la Sultana (1923) conduse pe atunci de I. Andrieșescu. A condus apoi săpăturile la Gumelnița (1925), Drăgușeni — Baia (1926), Bontești (1926), Atmăgeana Tătărăscă (1929, 1931—1933), Traian (1936, 1938—1940, 1951—1952, 1955—1960), Cîrna (1942), Rast (1943, 1950), Basarabi (1943), Hăbășești (1949—1950), Căscioarele (1962—1968), Drăgușeni (1970—1972), Tîrpești (1962—1963), ca să nu amintim decît pe cele mai importante.

Acestora li se adaugă numeroase și fructuoase periegeze: între care cele mai importante ar fi cele întreprinse în: județul Teleorman (iulie 1924, 1940), pe văile rîurilor Mostiștea, Argeș și Dimbovița (august 1924), valea Slănicului și în județul Baia (1926), județul Neamț (1936, 1939), județul Dolj (1942, 1943, 1944).

Prin concepția asupra arheologiei în general, a săpăturilor în special, profesorul Vladimir Dumitrescu s-a dovedit a fi fost cel mai strălucit elev al „Magistrului“ în special în domeniul preistoriei, deși nu a neglijat și celelalte epoci.

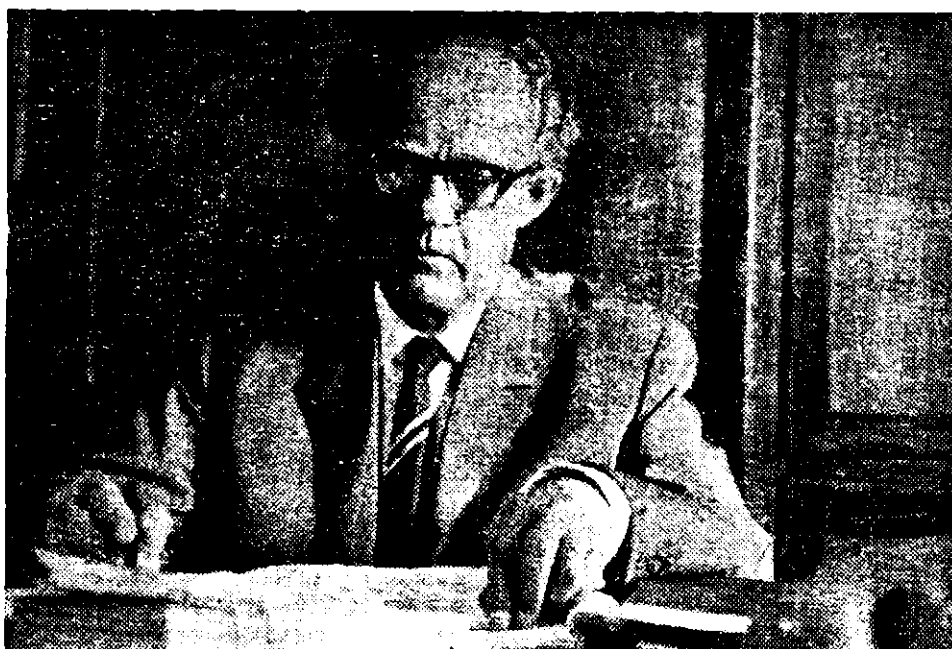
Astfel, lui i se datorează prima săpătură integrală a unei stațiuni preistorice din România — cea de la Hăbășești (jud. Iasi) — cînd a și fost obținut înțîia oară planul complet al unui sat cucutenian. Și continuarea acestui superb efort l-a constituit publicarea primei monografii a unei stațiuni preistorice — model rămas valabil și astăzi. În acea perioadă dificilă din viața sa a reușit, cu puterea sa de muncă extraordinară, să facă ceea ce nimeni nu mai făcuse pînă atunci nu numai în România ci în întreg sud-estul Europei.

Acordarea „Premiului de Stat“ pentru săpătura de aici (1951) și a doua oară același premiu pentru monografia dedicată stațiunii (1955) marchează efortul excepțional depus.

Înțelegerea la un nivel superior a imperativelor cercetării din acea perioadă mai poate fi urmărită și în eforturile depuse pentru săparea aproape completă a așezării precucuteniene de la Traian-Dealul Viei sau în mare parte a celei cucuteniene (faza A—B) de la Traian-Dealul Finținilor.

În același sens al exemplarității cercetărilor sale trebuie să amintim săpătura integrală și monografia necropolei datînd din epoca bronzului de la Cîrna (jud. Dolj) — apărută în 1961, săpătura din tell-ul de la Căscioarele (jud. Călărași) unde a reușit, în urma celor mai ample — chiar pînă în prezent — săpături dintr-un astfel de monument gumelnițean să dezvelească integral nivelul superior obținînd astfel primul plan complet al unui sat preistoric din sudul României.

Pentru cunoașterea culturii Cucuteni, activitatea profesorului Vladimir Dumitrescu înscrie un capitol extrem de important. Publicarea rezultatelor cercetărilor de la Traian în revista Dacia i-a prilejuit analiza detaliată și sistematică a ceramicii și decorului fazei A—B, pentru prima dată făcută la noi la un asemenea nivel. Și aceasta, coroborează cu studiile și cercetările deja efectuate i-au permis elaborarea primei sinteze românești despre cultura Cucuteni — „Originea și evoluția culturii Cucuteni“, (S.C.I.V. XIV, 1963, 1, 2) care marchează fundamental stadiul cercetărilor și direcțiile necesare ulterioare.

Personalitatea complexă a profesorului s-a manifestat și în direcția folosirii, utilizării, metodelor moderne de cercetare, sprijinindu-le, sau ajutînd pe cei dornici să o facă într-o perioadă cînd puțini întrevedeau utilitatea și chiar necesitatea unei astfel de cercetări complexe.

De-a lungul timpului s-a preocupat cu egală dăruire și reorganizării expoziției Muzeului Național de Antichități și îngrijirii volumelor revistei *Dacia*, numerele V—VI (1935—1936), VII—VIII (1937—1940), IX—X (1941—1944), apoi în calitate de redactor principal al revistei *Dacia* (serie nouă) și al seriei de *Materiale și Cercetări Arheologice*. La fel nu a pierdut din vedere organizarea bibliotecii de specialitate a Institutului de Arheologie.

De-a lungul a peste șase decenii de activitate numărul articolelor, studiilor, volumelor publicate este impresionant.

A fost primul cercetător român care pe baze științifice a pus în valoare cercetările sale în cadrul larg al evoluției civilizației din sud-estul Europei și al Orientului Apropiat. S-a preocupat atît de aspecte ale legăturilor și schimburilor culturale cronologice cît și, sau mai ales de arta preistorică. Printre lucrările sale cele mai importante în acest sens pot fi enumerate: *Arta neolitică în România*, București, 1968, *L'arte preistorica in Romania fina all'inizio dell'età dell'ferro*, Firenze, 1972, *Arta preistorică în România*, București, 1974 (lucrare premiată cu premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române în 1974), *Arta culturii Cucuteni*, București, 1979, *The Neolithic Settlement at Rast*, Oxford, 1980, *The Prehistory of Romania from the earliest times to 1000 B.C.* (în colaborare), în vol. III din „Cambridge Ancient History”, 1982, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie jusqu'à la fin de l'âge du Bronze* (în colaborare), București, 1983, *Dacia înainte de Dromichete* (în colaborare), București, 1988.

Un capitol important al activității sale l-a constituit participarea la reuniuni științifice internaționale în cadrul cărora a prezentat la cel mai înalt nivel rezultatele cercetărilor sale. Astfel, a fost prezent cu co-

municări la congrese ale U.I.S.P.P. — primul congres din 1932 (Londra), al doilea din 1936 (Oslo), al VIII-lea din 1966 (Praga), al IX-lea din 1971 (Belgrad), Congresul Internațional al Științelor Istorice (Varșovia, 1933), Congresul Internațional de Antropologie și Preistorie (București, 1937), Congresul Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (Sofia, 1966), Congresul Societății Jugoslave de Arheologie (Bor, 1969), Congresul A.I.E.S.E.E. (Atena, 1970), Primul Congres de științe ilirice (Tirana, 1972), Congresul Magna Grecia (Toronto, 1973).

Ca o recunoaștere a deosebitei sale activități a fost ales ca membru al Consiliului de Conducere al U.I.S.P.P. (1932—1971), apoi membru al Consiliului de Onoare U.I.S.P.P. (din 1971). Din 1940, a fost ales membru al Institutului arheologie german din Bonn, iar din 1961, membru al Institutului Italian de Arheologie preistorică și protoistorică de la Firenze.

Impresionanta activitate a celui care a fost profesorul dr. doc. Vladimir Dumitrescu în mod sigur este dificil de enumerat sau mai ales de apreciat la justa ei valoare dacă nu avem în vedere trăsăturile caracteristice ale cercetătorului și omului care a fost.

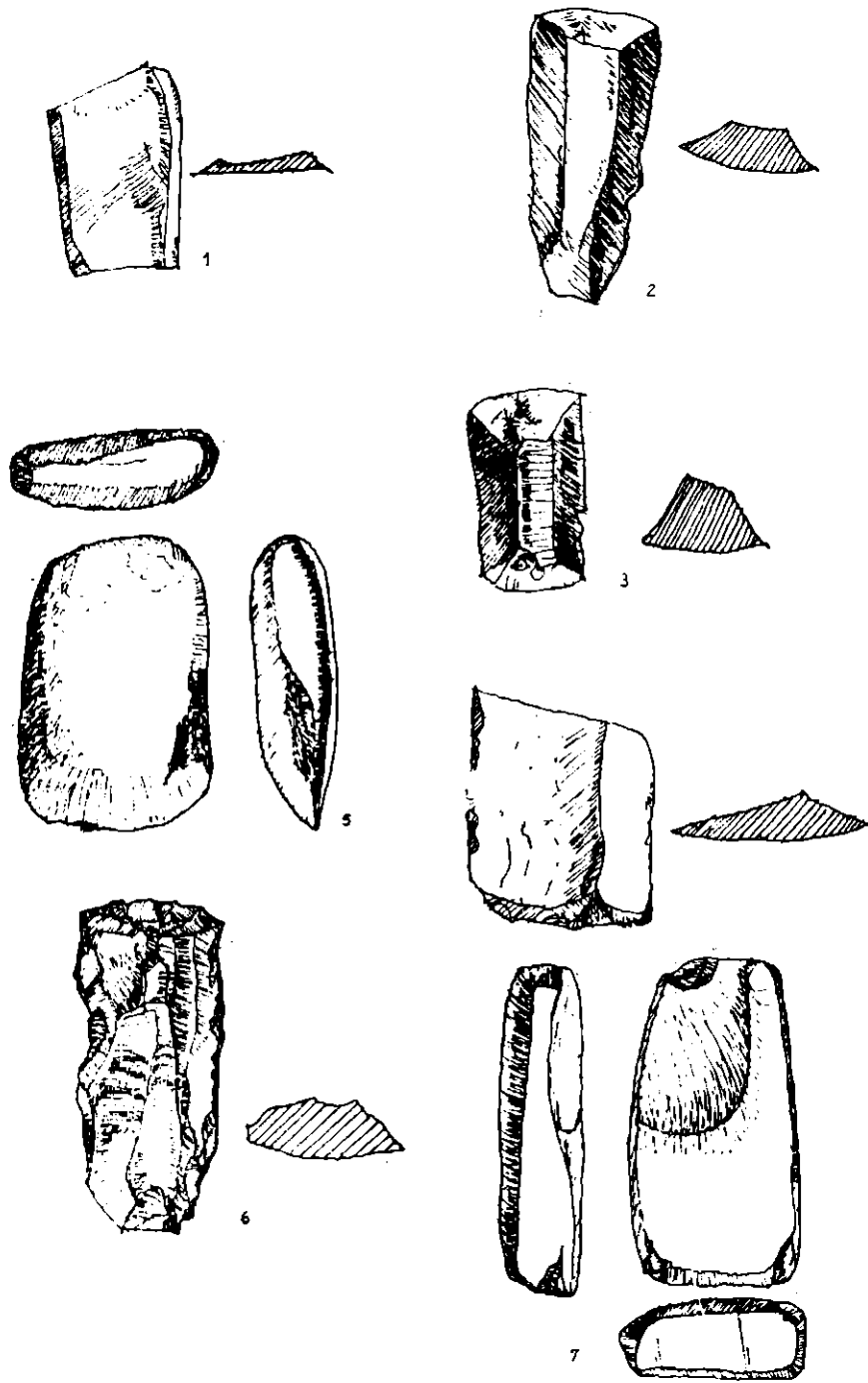
Pentru noi cei din jur, mai tineri, era impresionant, exigent, dar absolut corect, dispus în permanență să dea un sfat, să ajute, să sprijine și în primul rind să fie un exemplu prin tot ceea ce făcea.

Puterea de muncă care nu l-a părăsit niciodată, și forța morală care l-a ajutat să înfrângă orice împotrivire, a naturii sau a oamenilor au fost, cred, cele mai importante trăsături de caracter ale sale.

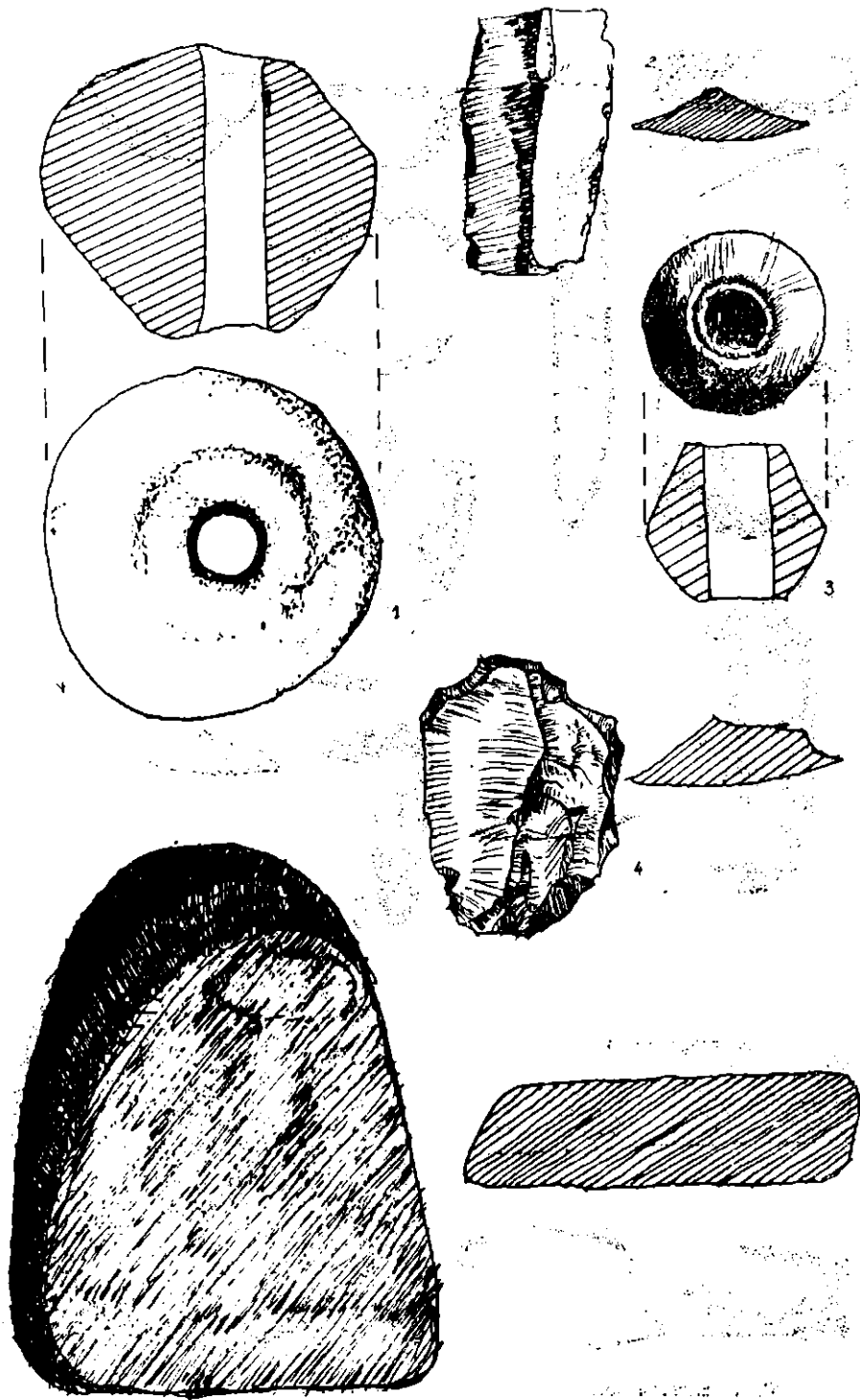
Credința în perenitatea ideii, în valoarea muncii și în rectitudinea morală l-au ajutat să fie cel ce a fost și mai ales cel ce va rămâne pentru noi.

Sit tibi terra levis
Popovici Dragomir

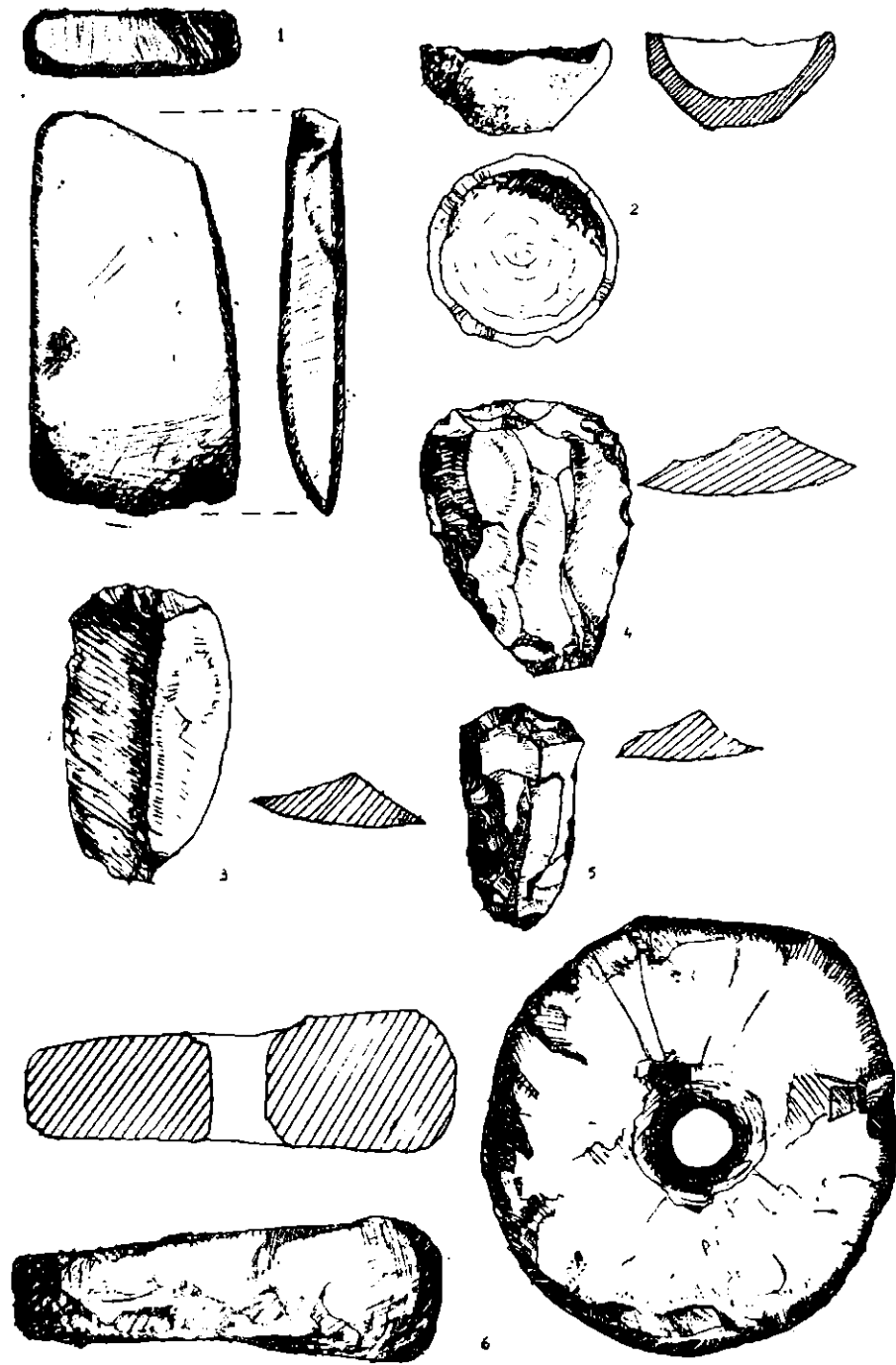
Pl. 1. Hîrșova-tell 1988. S.B. Unelte de silex și piatră, Nivelul Cernavodă I A.
 Pl. 1. Hîrșova-tell 1988. S.B. Outils en silex et pierre. Niveau Cernavoda I A.

Pl. 2. Hirşova-tell 1988. S.B. Unelte de lut ars, sillex și piatră. Nivelul Cernavodă I A.

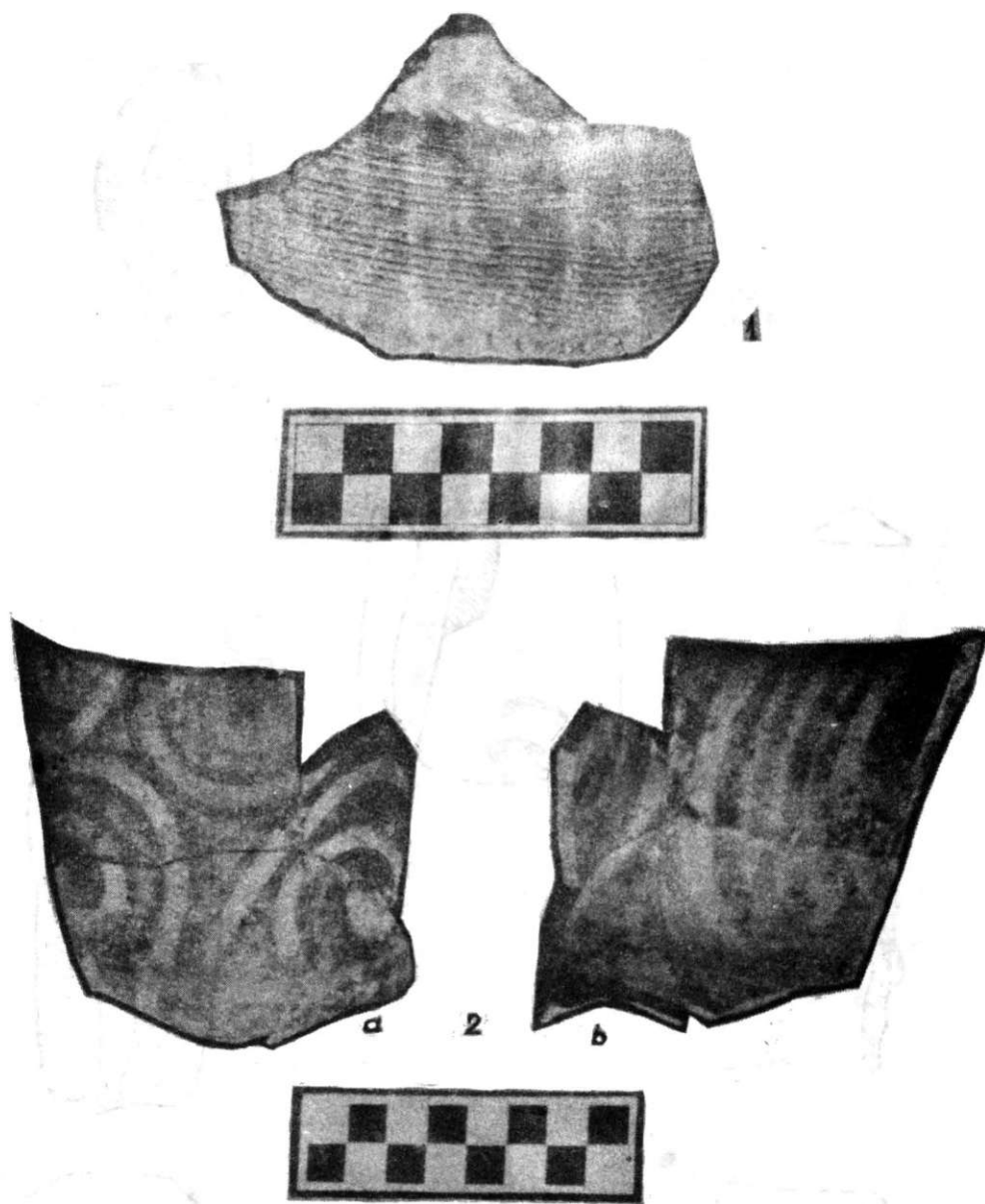
Pl. 2. Hirşova-tell, 1988. S.B. Outils en terre cuite, sillex et pierre. Niveau Cernavodă I A.

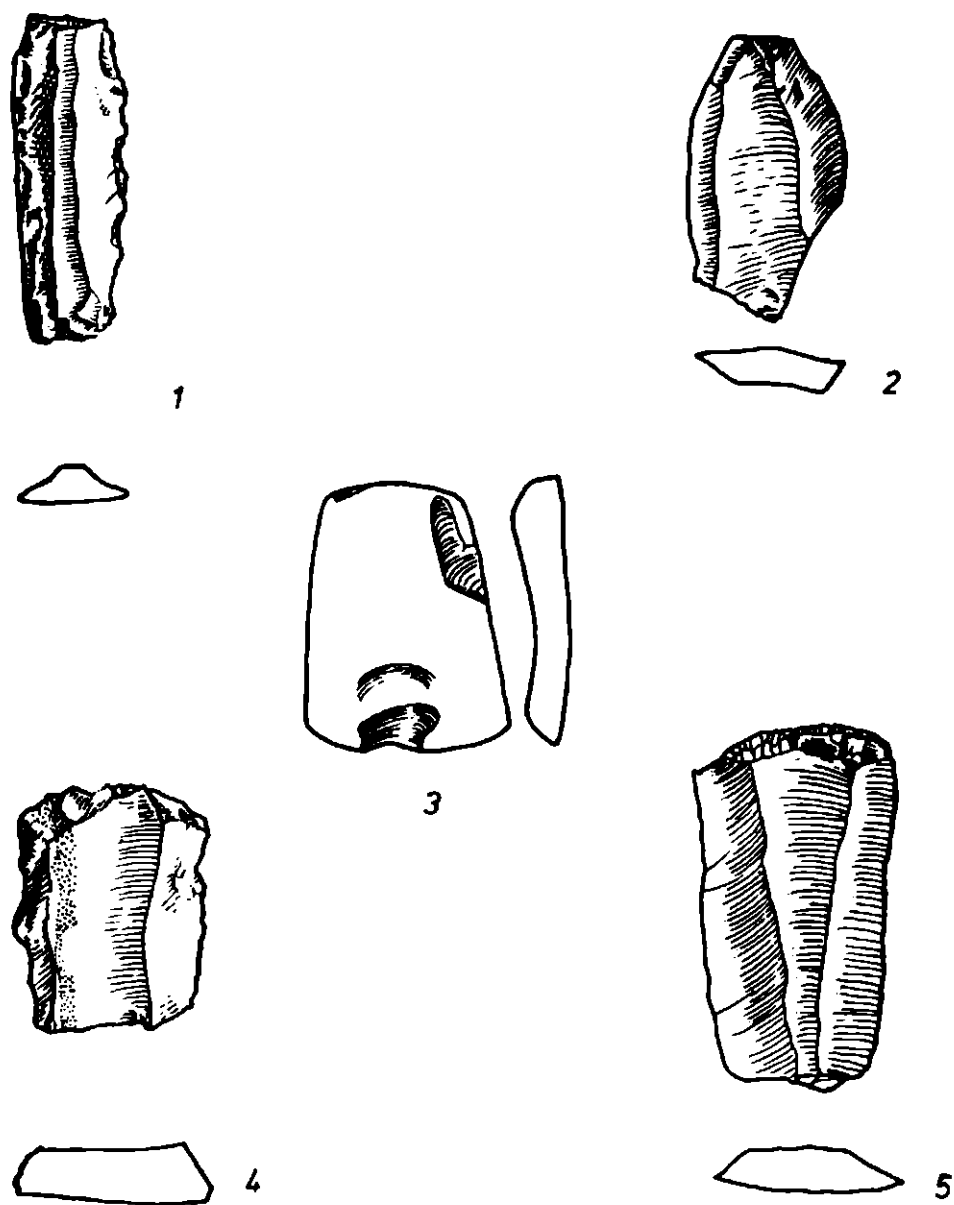
Pl. 3. Hirşova-tell 1988. S.B. 1, 3-5 — Unelte din piatră și silex ;
2, 6 — lut ars, Nivel Cernavodă I A.

Pl. 3. Hirşova-tell 1988. S.B. 1, 3-5 — Outils en pierre et silex ;
2, 6 — terre cuite. Niveau Cernavodă I A.

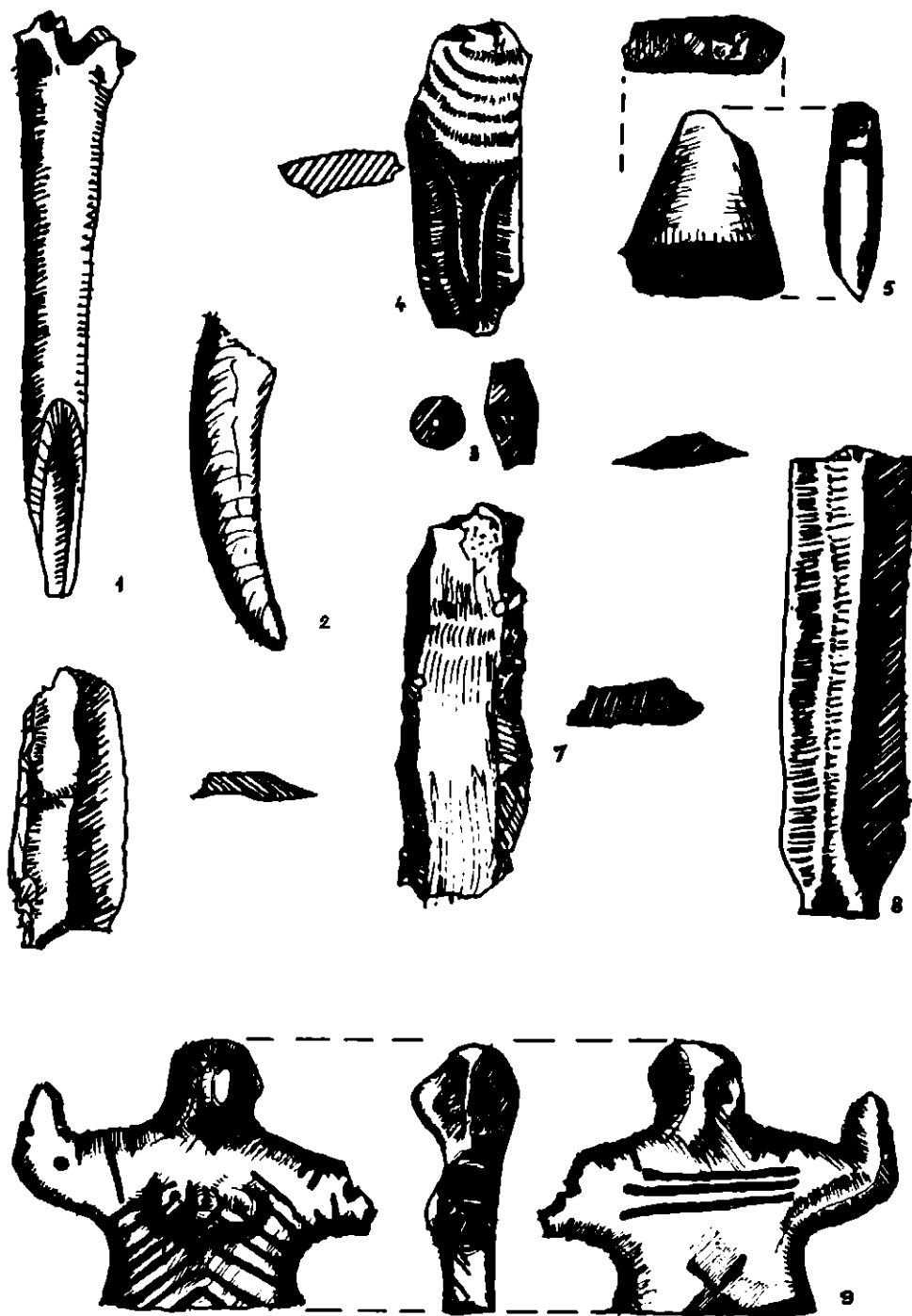
Pl. 4. — Hirșova — tell 1988. S. B. Nivelul Cernavodă I A.
1 — fragment ceramic de „tip C”;
2 — fragment ceramic pictat.

Pl. 4. — Hirșova — tell 1988. S. B. Niveau Cernavoda I A.
1 — fragment ceramique de „tip C”;
2 — fragment ceramique peinte.

Pl. 5. — Hirșova — tell. 1988. S. C. 1—2, 4—5 unelte lamelare din silix aparținând culturii Boian, faza Spanțov ; 4. topor de piatră, șlefuit, aparținând nivelului Spanțov al culturii Boian.

Pl. 5. — Hirșova — tell 1988. S. C. Niveau Boianu-Spanțov. 1, 2, 3, 4, 5, — silix ; 3 — pierre polie.

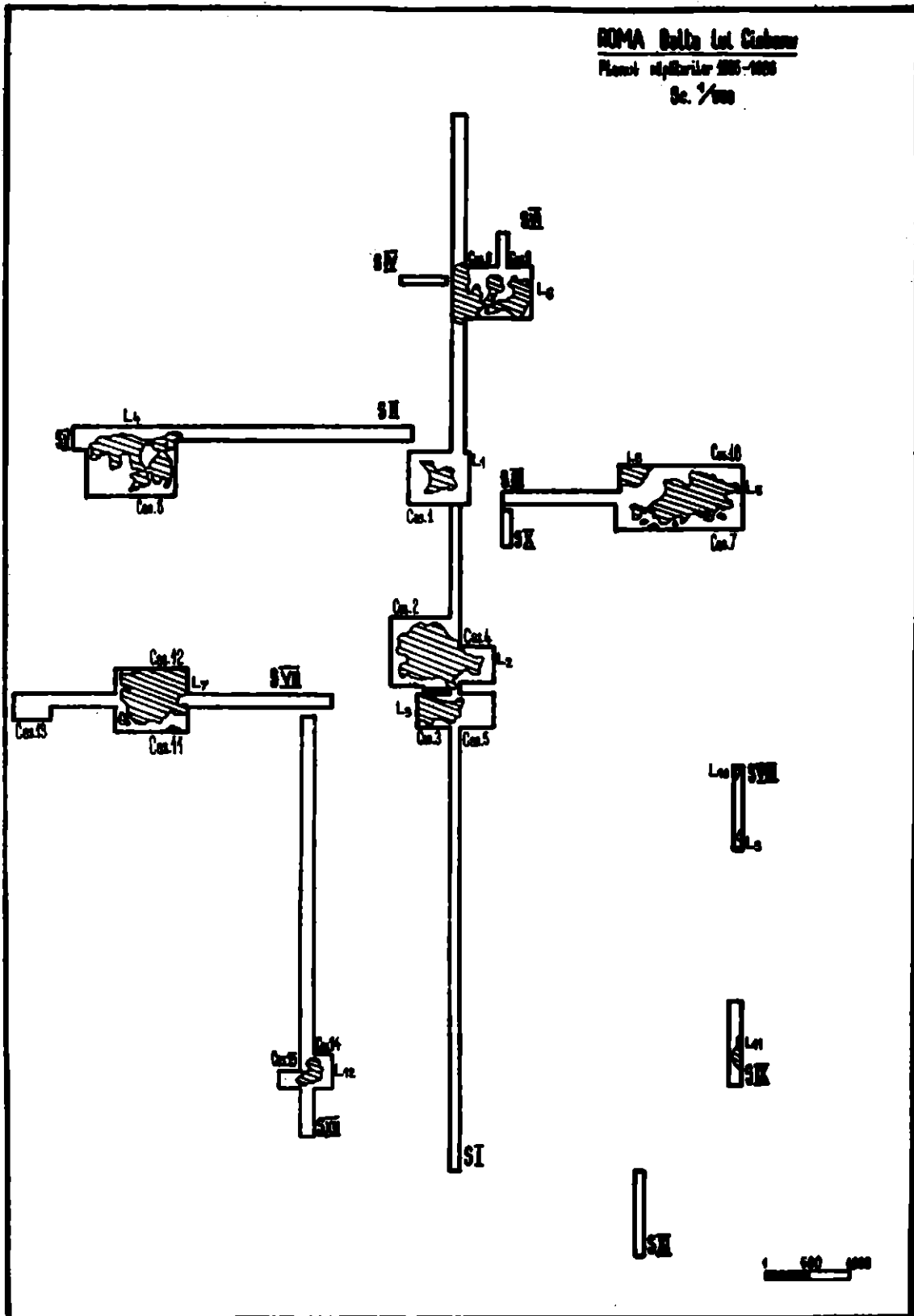
Pl. 6. — Hirșova — tell 1988. S. C. Nivel Bolanu-Spațov.

1 — os ; 2 — corn ; 3, 9 — lut ars ;
4, 6, 8 — silix ; 5 — piatră.

Pl. 6. — Hirșova — tell 1988. S. C. Niveau Boianu-Spațov.

1 — os ; 2 — corne ; 3, 9 — terre culte ; 4, 6, 8 — silix ; 5 — pierre polie.

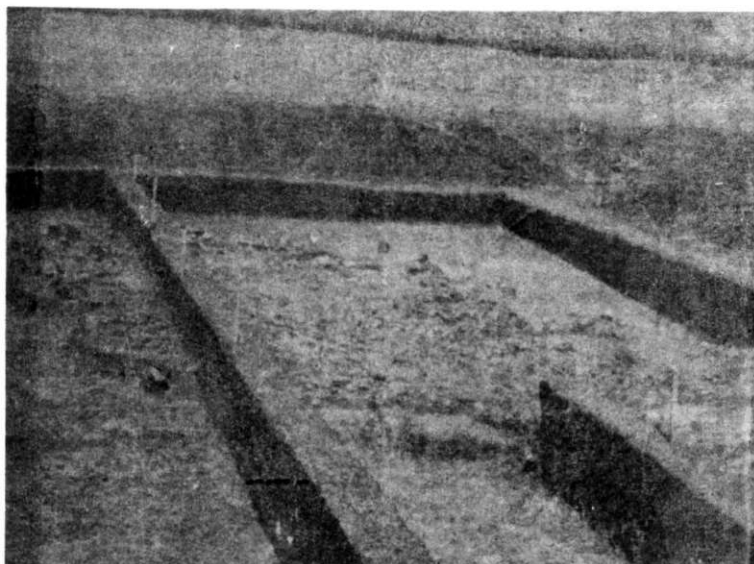

Pl. 2. — Roma, „Balta lui Ciobanu“. Planul general al săpăturilor.
Pl. 2. — Roma, „Balta lui Ciobanu“. The general plan of the diggings.

Pl. 3. — Roma. „Balta lui Clobanu”.
1 — locuința nr. 1 ; 2 — groapa nr. 4 ; 3 — groapa nr. 5

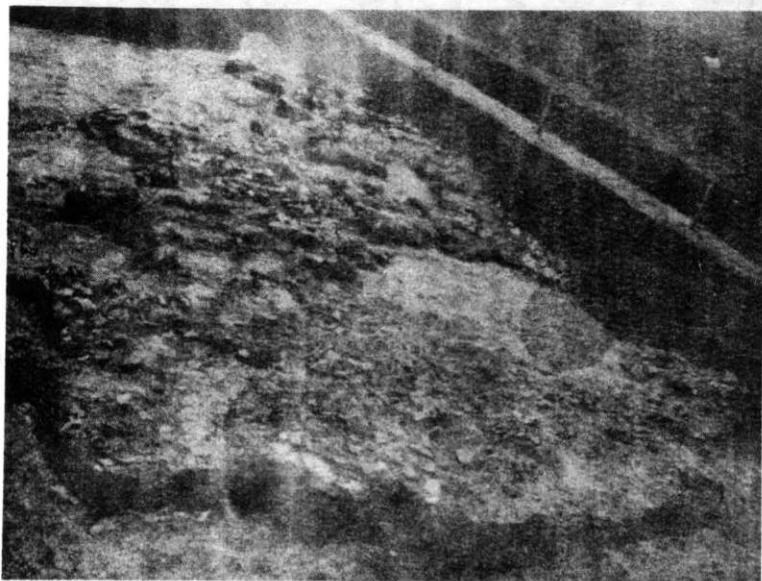
Pl. 3. — Roma. „Balta lui Clobanu”.
1 — dwelling no. 1 ; 2 — pit no. 4 ; 3 — pit no. 5.

Pl. 4. — Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1, 2 — locuința nr. 5;

Pl. 4. — Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1, 2 — dwelling no. 5.

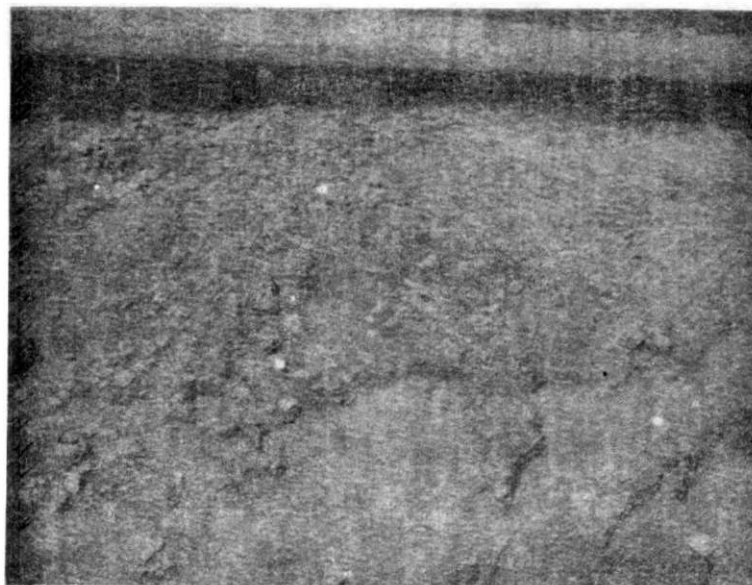
1

2

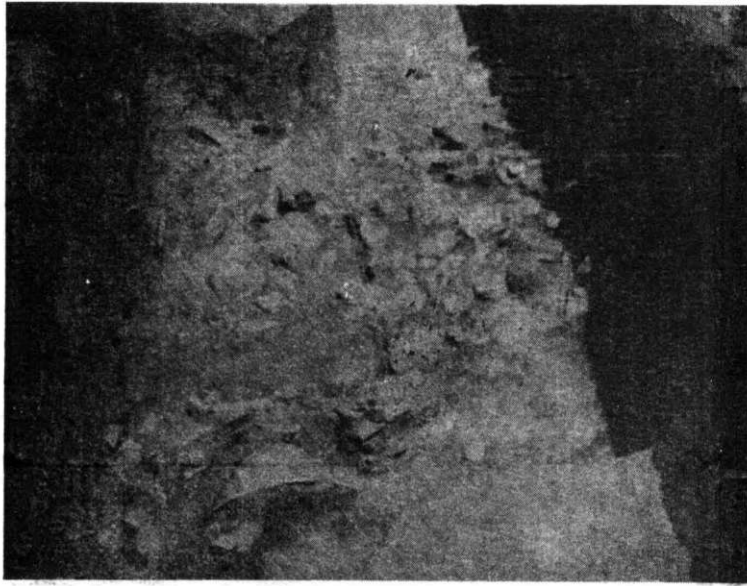
Pl. 5. — Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1, 2 — locuința nr. 4.

Pl. 5. — Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1, 2 — dwelling no. 4.

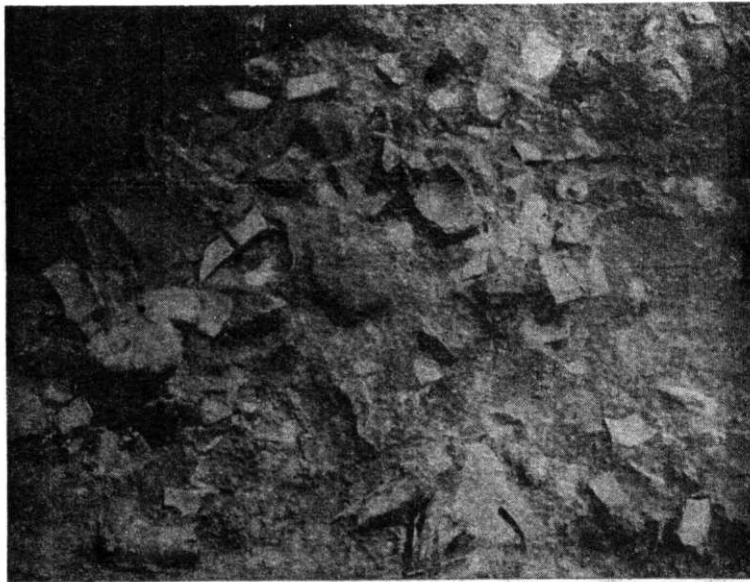

Pl. 6. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
1 — locuința nr. 4; 2 — locuința nr. 7.

Pl. 6. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
1 — dwelling no. 4; 2 — dwelling no. 7

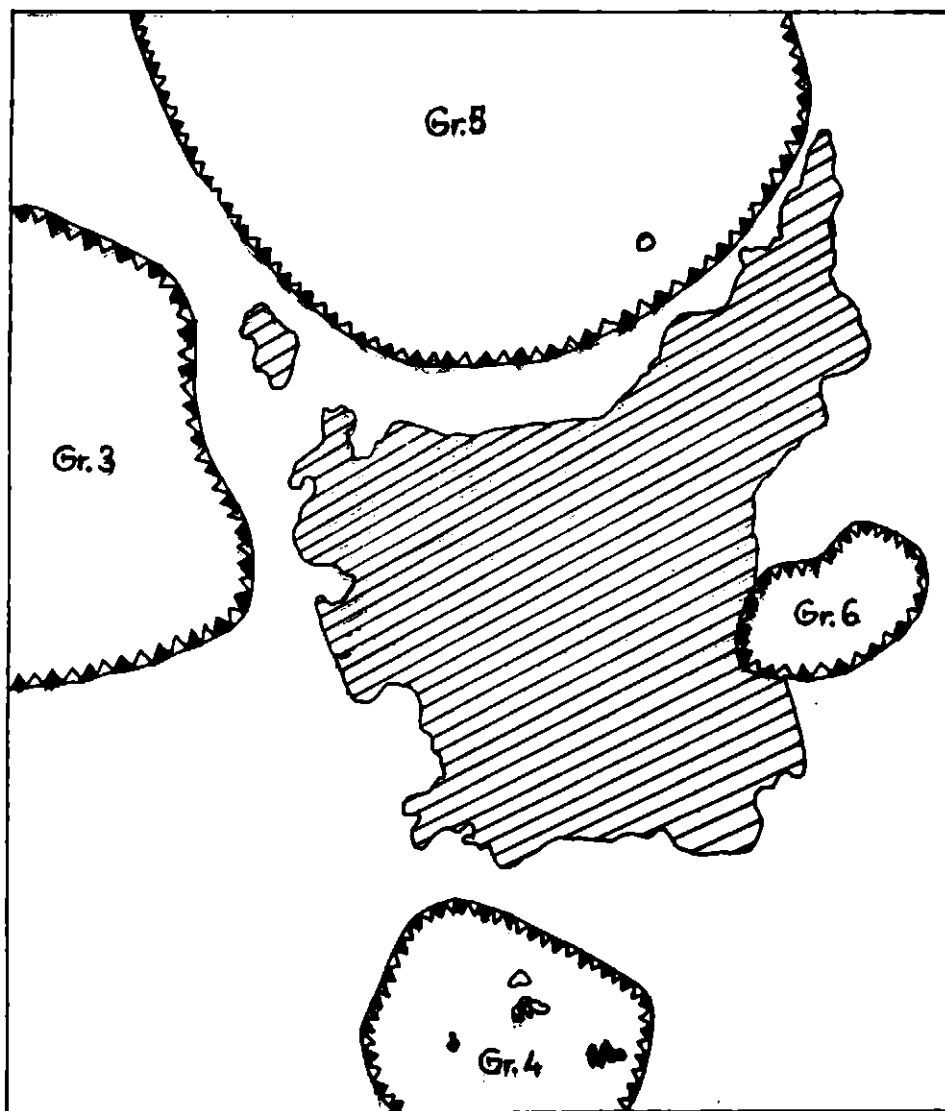
1

2

Pl. 7. — Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1, 2 — pit no. 12.

Pl. 7. — Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1, 2 — groapa nr. 12.

ROMA 1986 . BALTA LUI CIOBANU . L1

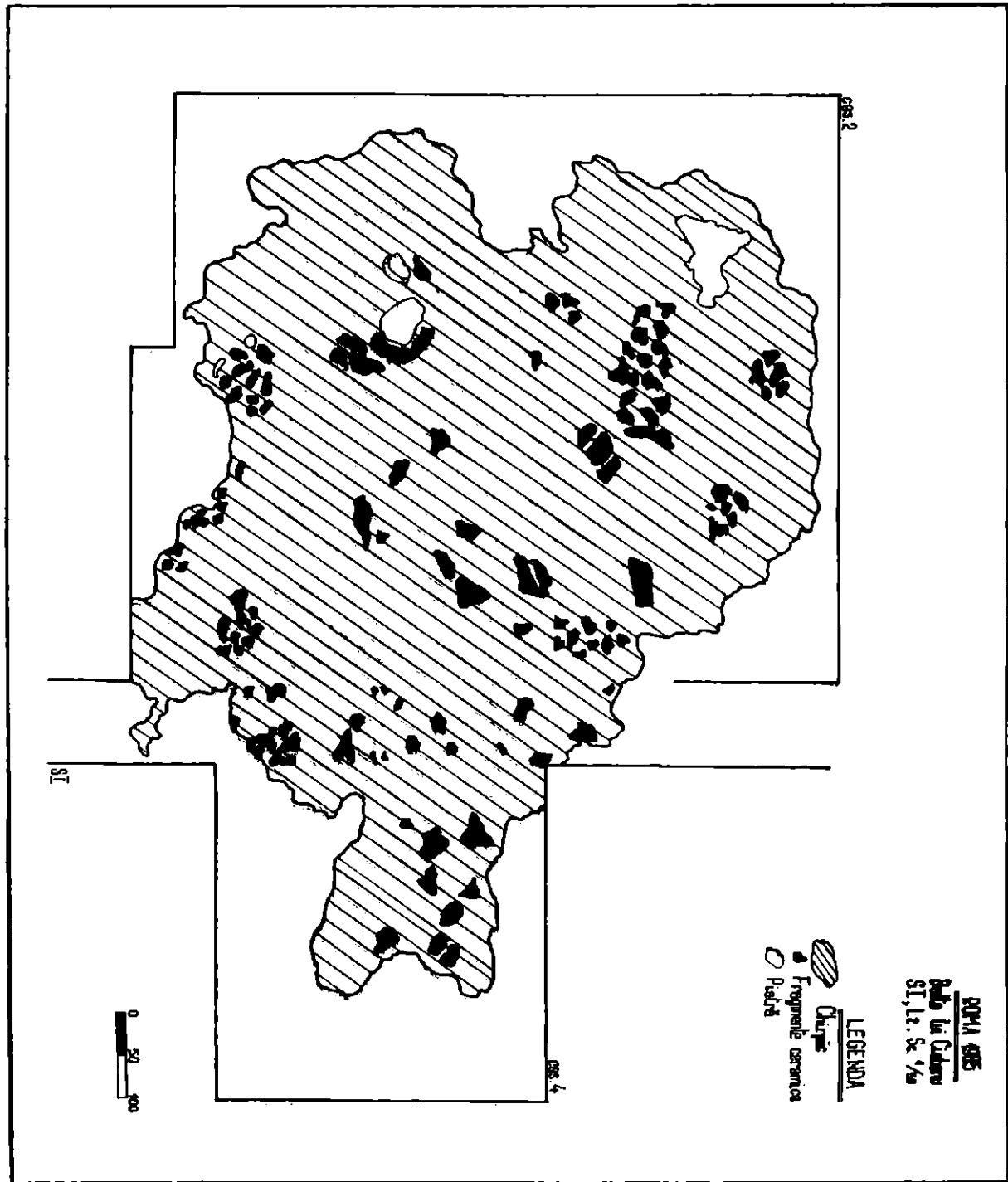
Legenda

- - chirpiciul locuintei
- - fragm. ceramice
- - groapa
- - os

0 50 100 m

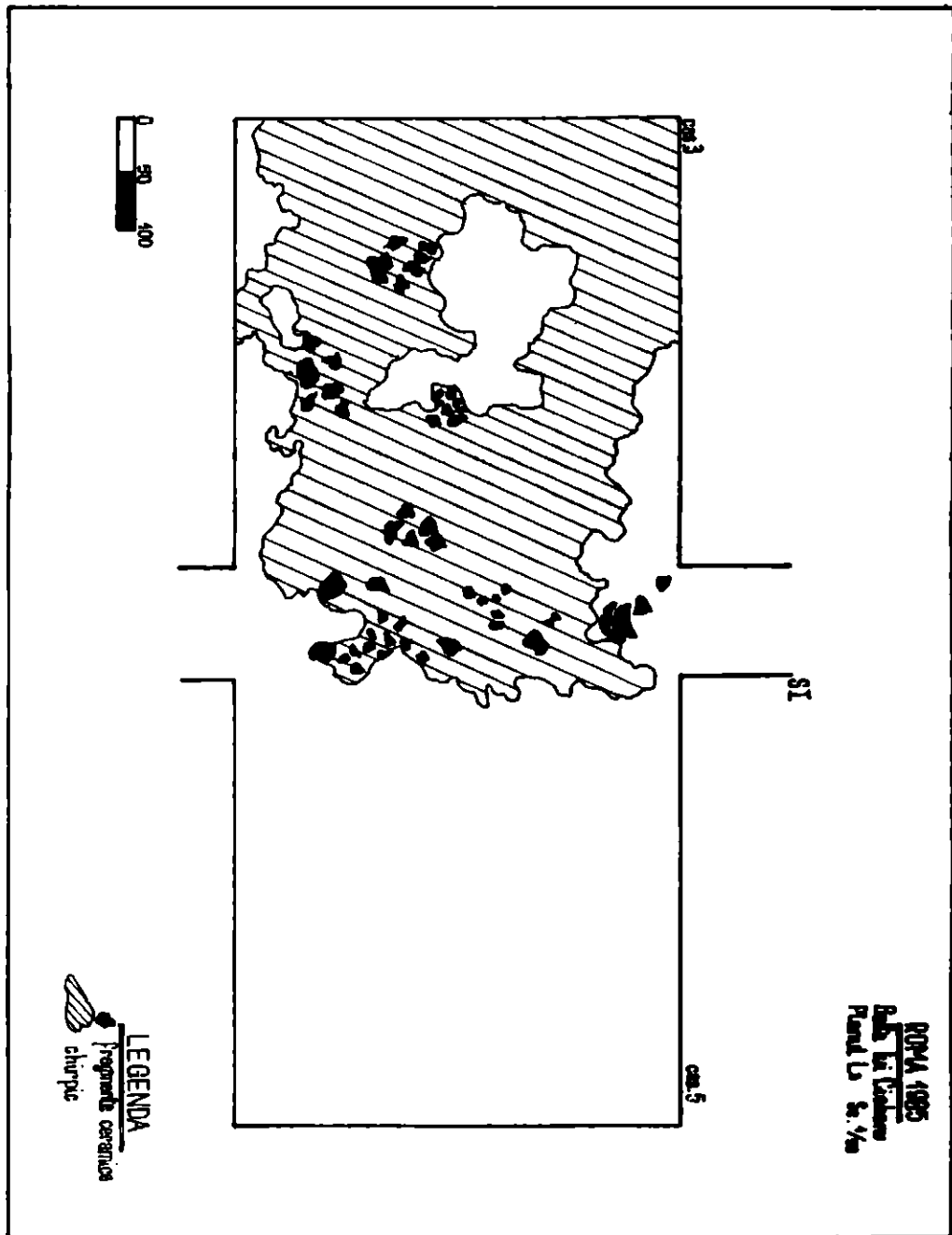
Pl. 8. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Planul locuintei nr. 1.

Pl. 8. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Plan of the dwelling no. 1.

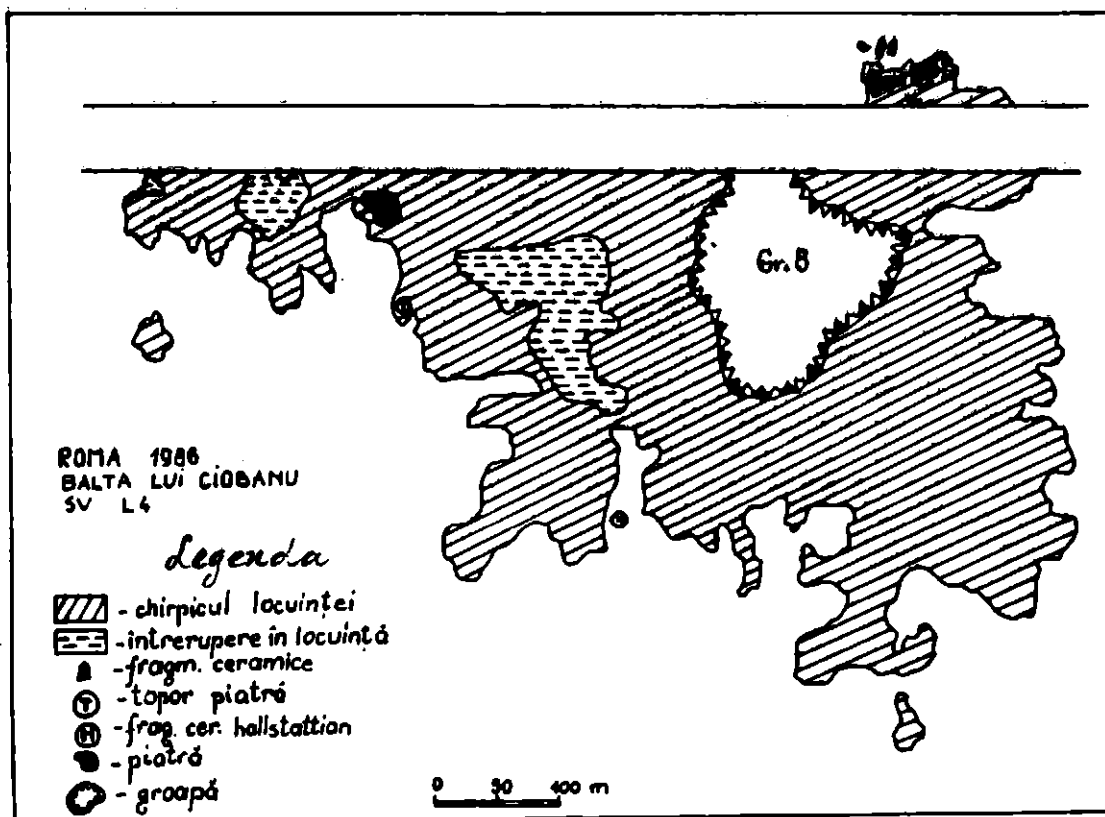
Pl. 9. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Planul locuinței nr. 2.

Pl. 9. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Plan of the dwelling no. 2.

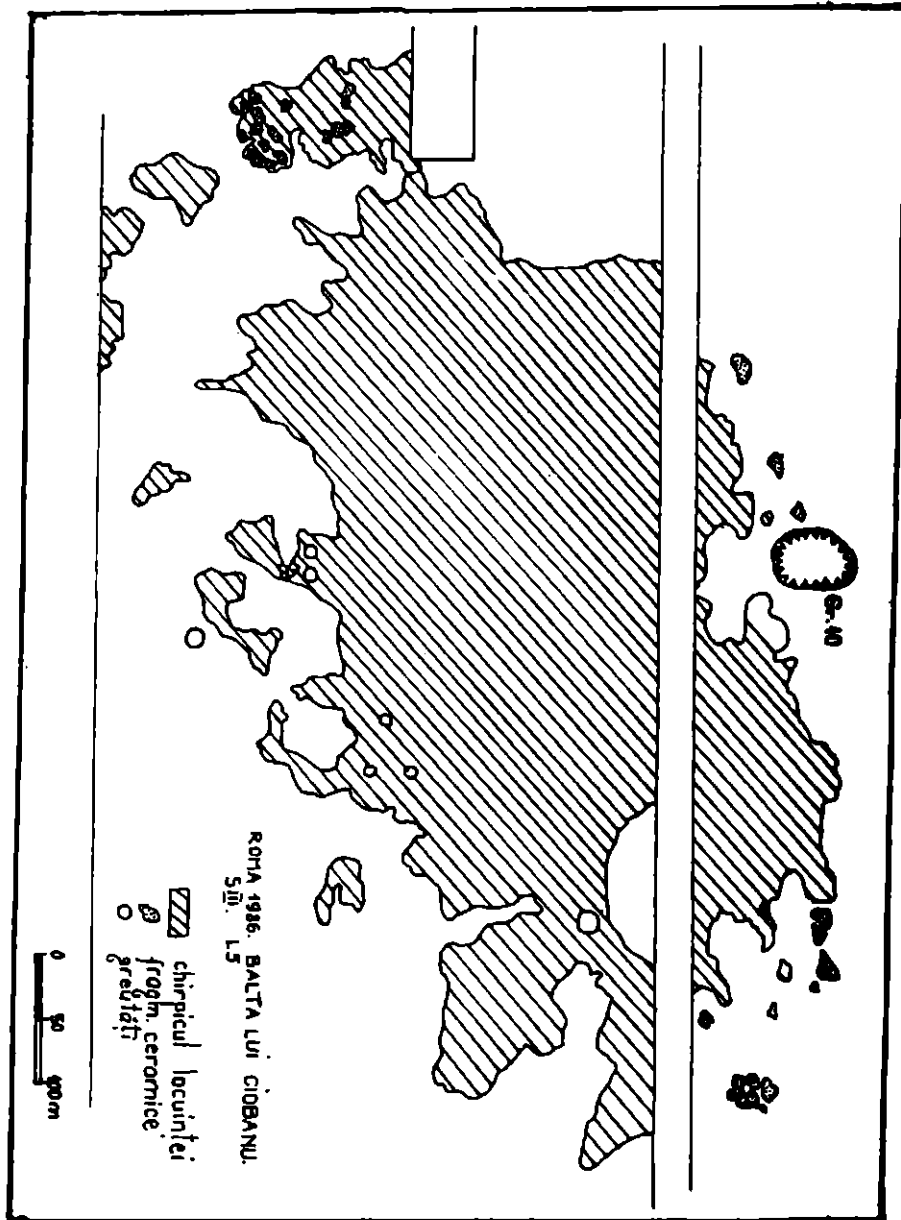
Pl. 10. -- Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Planul locuinței nr. 3.

Pl. 10. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Plan of the dwelling no. 3.

Pl. 11. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Planul locuinței nr. 4.

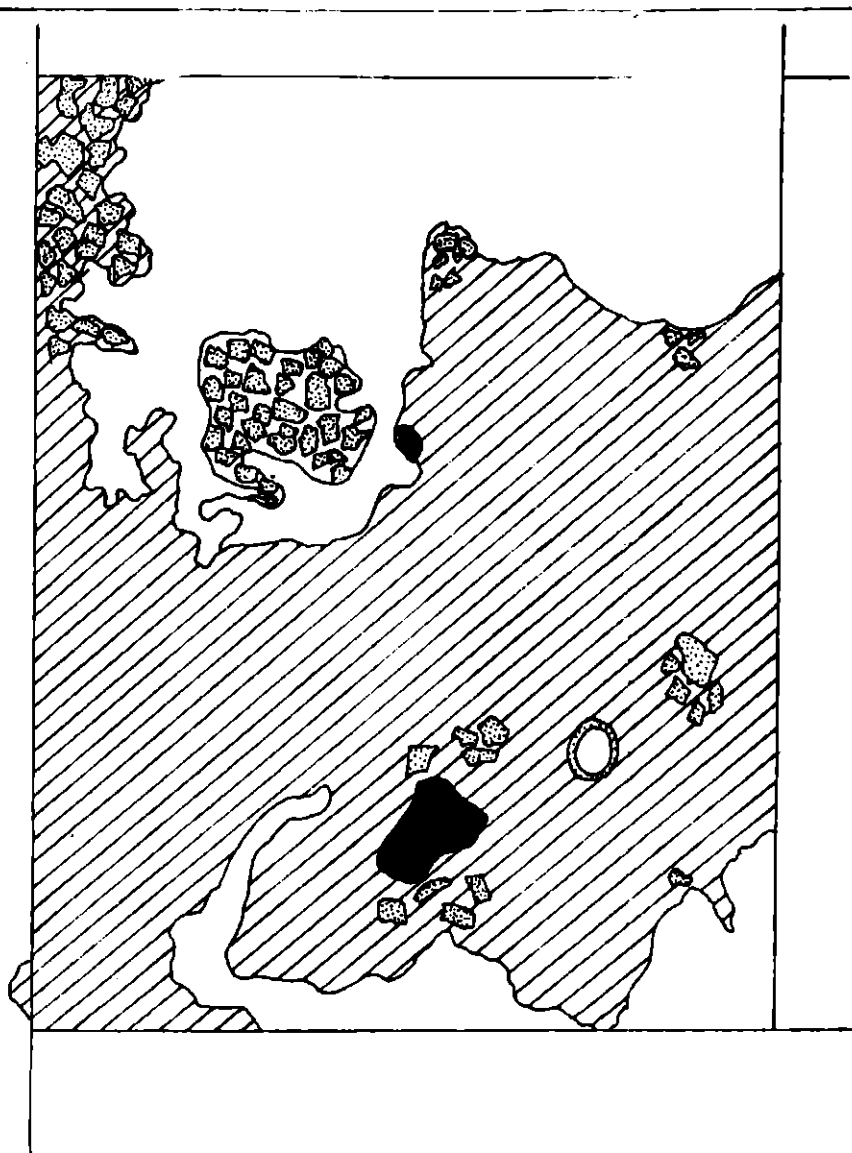
Pl. 11. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Plan of the dwelling no. 4.

Pl. 12. — Roma, „Blata lui Ciobanu”,
Planul locuinței nr. 5.

Pl. 12. — Roma, „Blata lui Ciobanu”,
Plan of the dwelling no. 5.

ROMA 1936. BALTA LUI CIOBANU. L 6

legenda

- - chirpicul locuintei
- - fragm. ceramice
- - piatră

0 50 100m

Pl. 13. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Planul locuinței nr. 6.

Pl. 13. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Plan of the dwelling no. 6.

ROMA 1986. BALTA LUI CIOBANU. S. VII. L. 7.

Legendă

- chirpicul locuinței
- fragm. ceramice
- piatră
- vatră

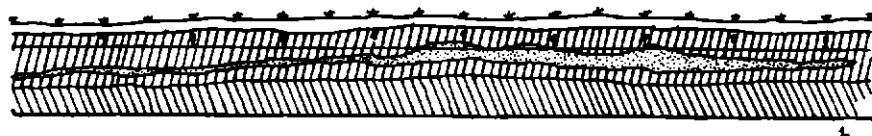
0 30 60 m

Pl. 14. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Planul locuinței nr. 7.

Pl. 14. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Plan of the dwelling no. 7.

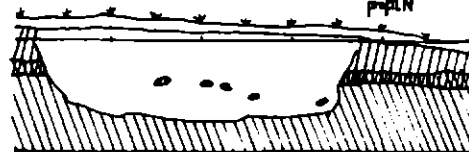
ROMA 1986 Balta lui Ciobanu Sc. 1/50

83C, L., profil N

1.

82, 82M, L. 8-1m, profil N

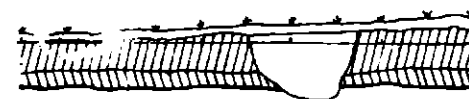
4.

8 2E, 8e, L., profil N

2.

Cas. 1, 6e, 8, profil sud

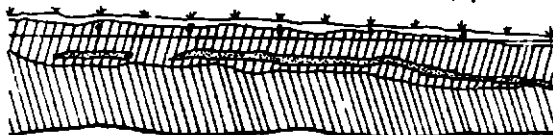
3.

82E, L. 9, profil V

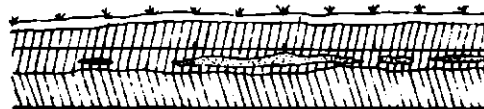
6.

Cas. 9, L., profil V

7.

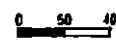
82E, L. 11, profil E

5.

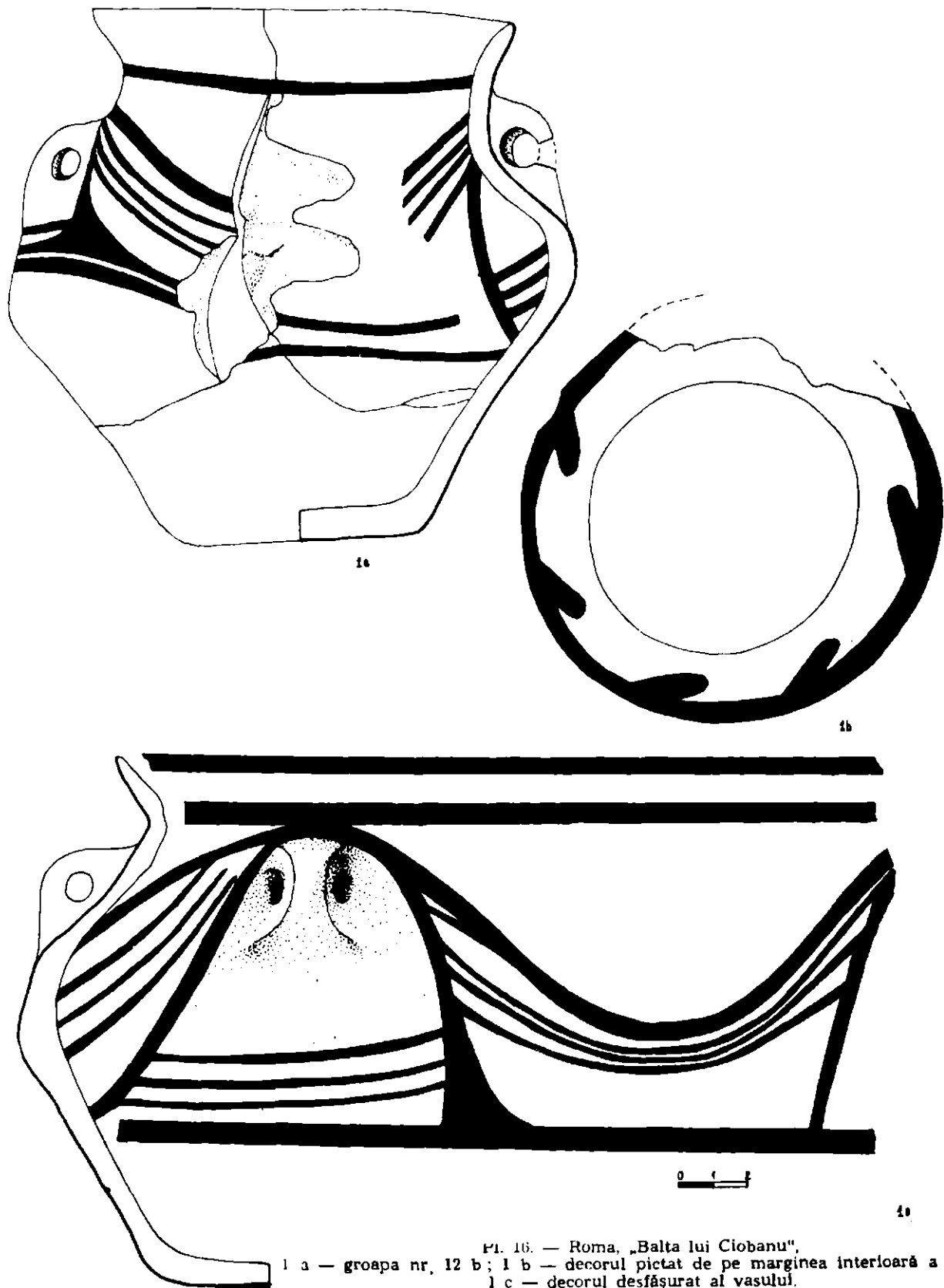
LEGENDA

- Străt pământ arabil
- Străt de cultură
- Străt sticlă
- Chirpici
- Străt cenușă cu inflăcări
- Fragmente ceramice
- Os

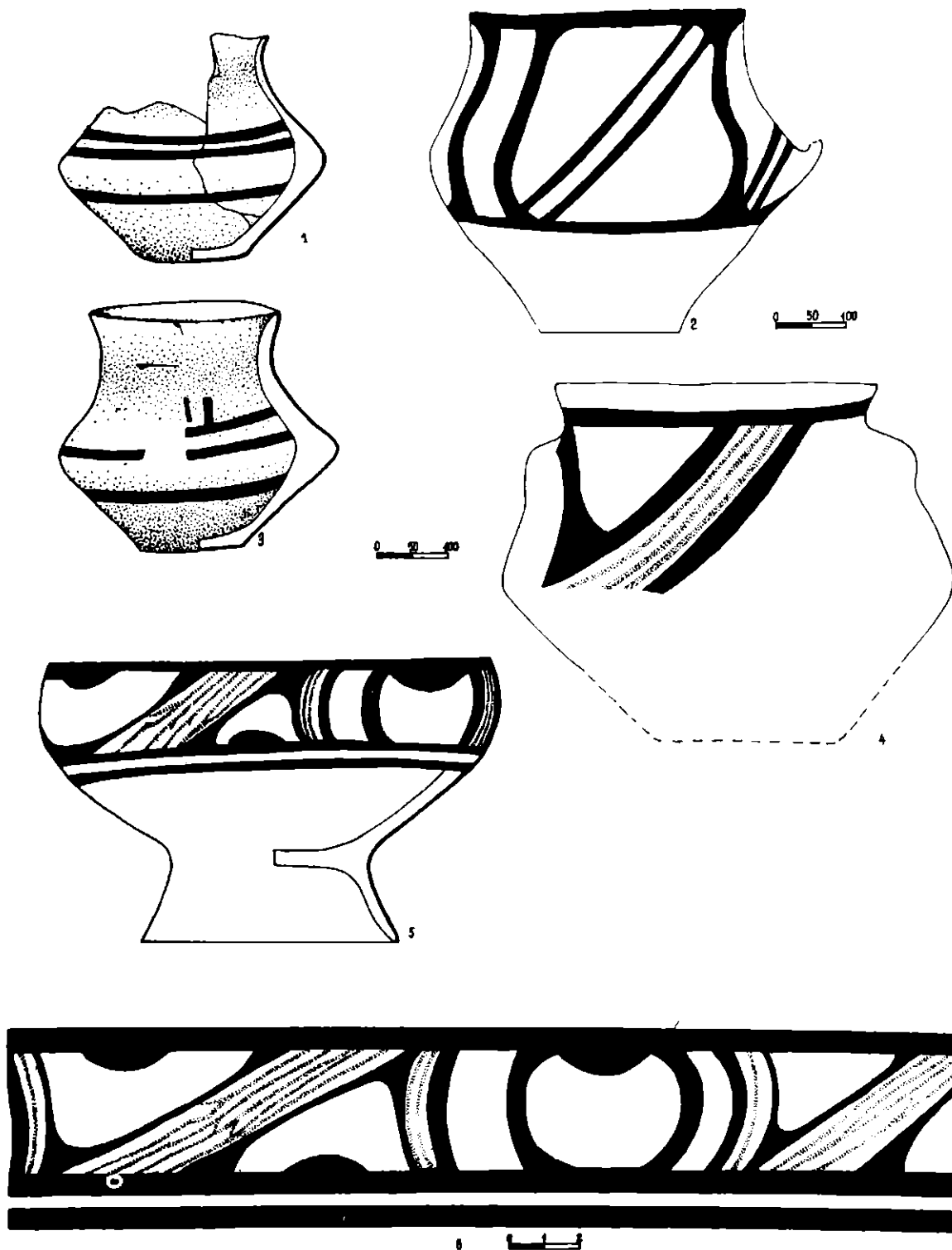
Pl. 15. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Profilele locuințelor nr. 4 (1), 5 (2), 6 (3), 9 (6), 11 (7)
și ale gropilor nr. 1 (4) și 3 (5).

Pl. 15. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Profiles of the dwellings no. 4 (1), 5 (2), 6 (3), 9 (6), 11 (7)
and the pits no. 1 (4) and 3 (5).

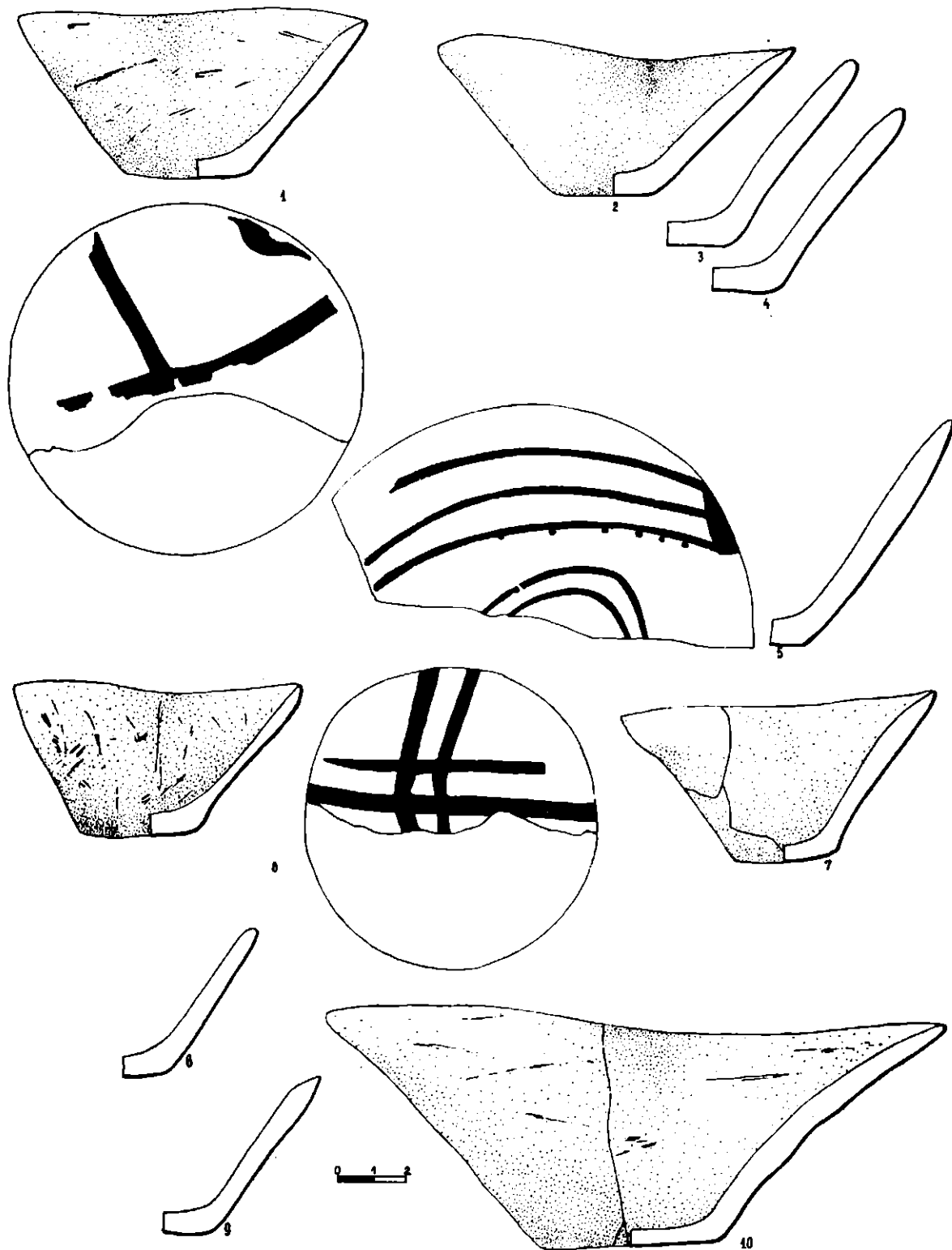
Pl. 16. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
 1 a — groapa nr. 12 b; 1 b — decorul pictat de pe marginea interioară a gurii
 1 c — decorul desfășurat al vasului.

Pl. 16. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
 2 a — pit no. 12 b. 1 b — the painted decoration of the inner edge of the
 mouth; 1 c — the whole decoration band of the vessel.

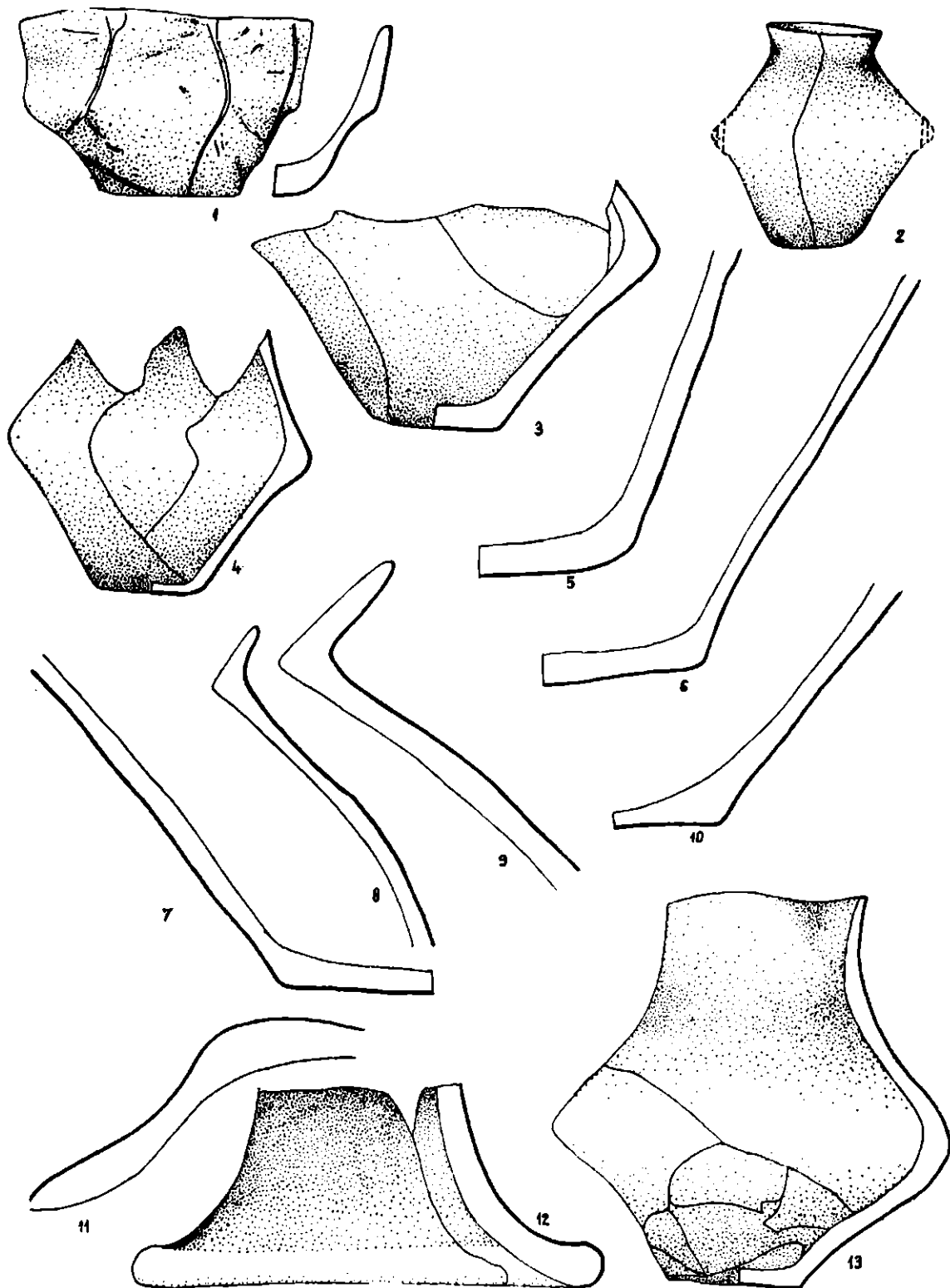
Pl. 17. — Roma, „Balta lui Ciobanu“ ;
1—6 groapa nr. 12 b.

Pl. 17. — Roma, „Balta lui Ciobanu“ ;
1—6 pit no. 12 b.

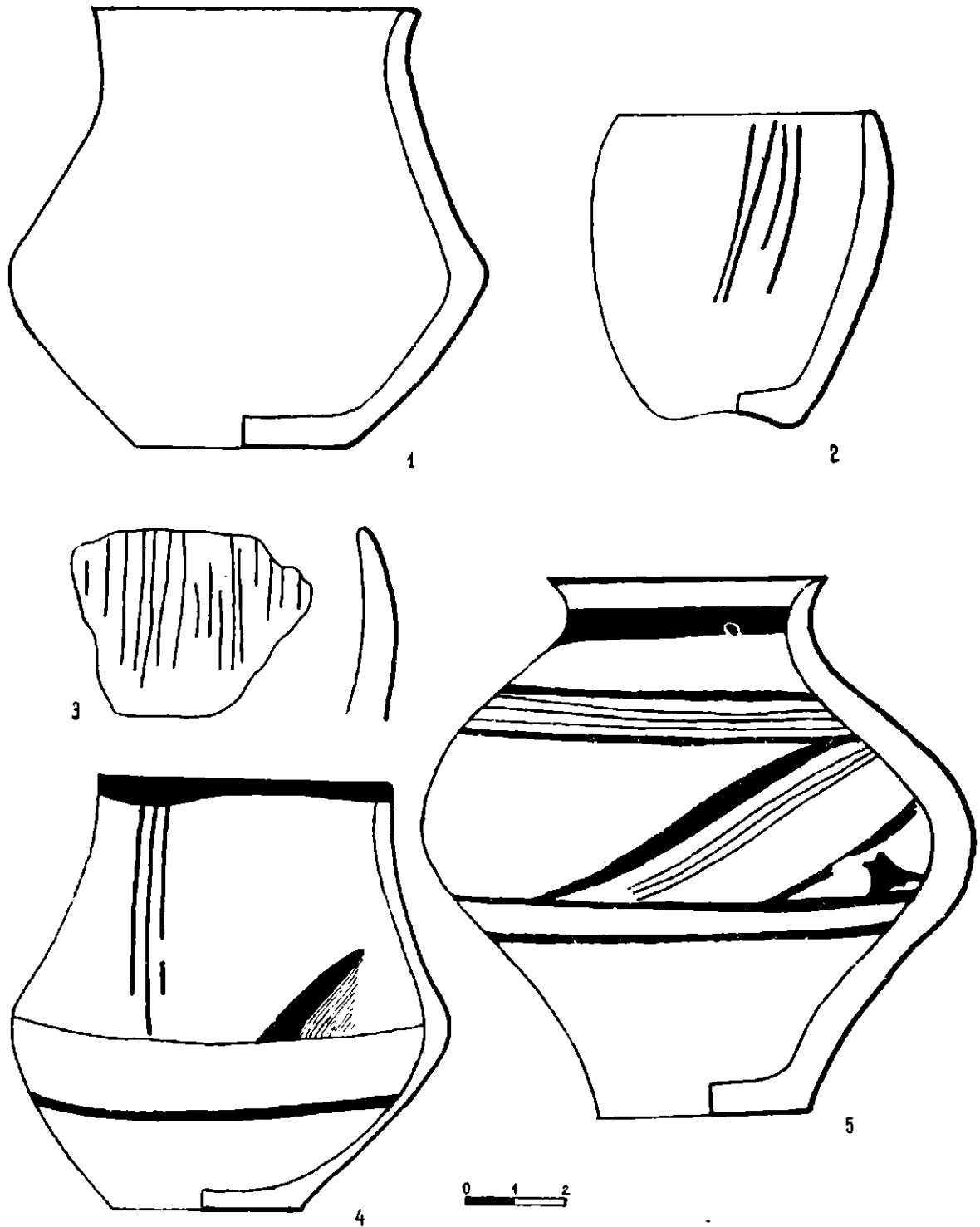
Pl. 18. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
 1, 5, 9 — groapa nr. 1; 2, 3, 6, 10 — locuința nr. 7; 4 — S II, strat;
 7 — groapa nr. 12 b;

Pl. 18. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
 1, 5, 9 — pit no. 1; 2, 3, 6, 10 — dwelling no. 7; 4 — S II, layer;
 7 — pit no. 12 b.

Pl. 19. — Roma, „Balta lui Ciobanu”.
 1 — locuința nr. 4; 2 — locuința nr. 5; 3, 12 — locuința nr. 6;
 4, 13 — groapa nr. 1; 5 — S III; strat; 6, 7, 11 — locuința nr. 7;
 8, 10 — groapa nr. 12; 9 — locuința nr. 1.

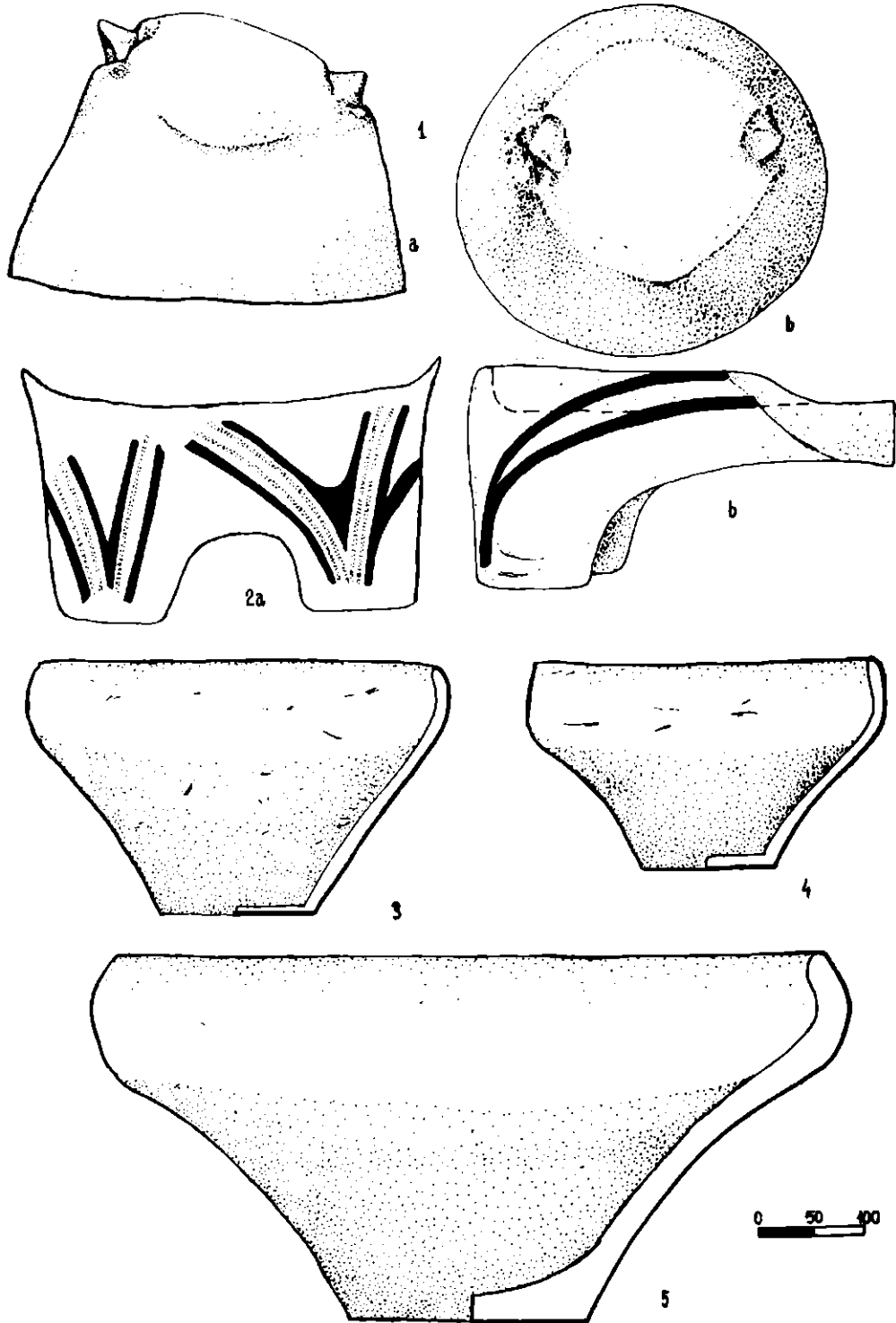
Pl. 19. — Roma, „Balta lui Ciobanu”,
 1 — dwelling no. 4; 2 — dwelling no. 5; 3, 12 — dwelling no. 6;
 4, 13 — pit no. 1; 5 — S III; layer; 6, 7, 11 — dwelling no. 7;
 8, 10 — pit no. 12; 9 — dwelling no. 1.

Pl. 20 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 1, 3, — locuința nr. 3; 2, 4, 5, — locuința nr. 2.

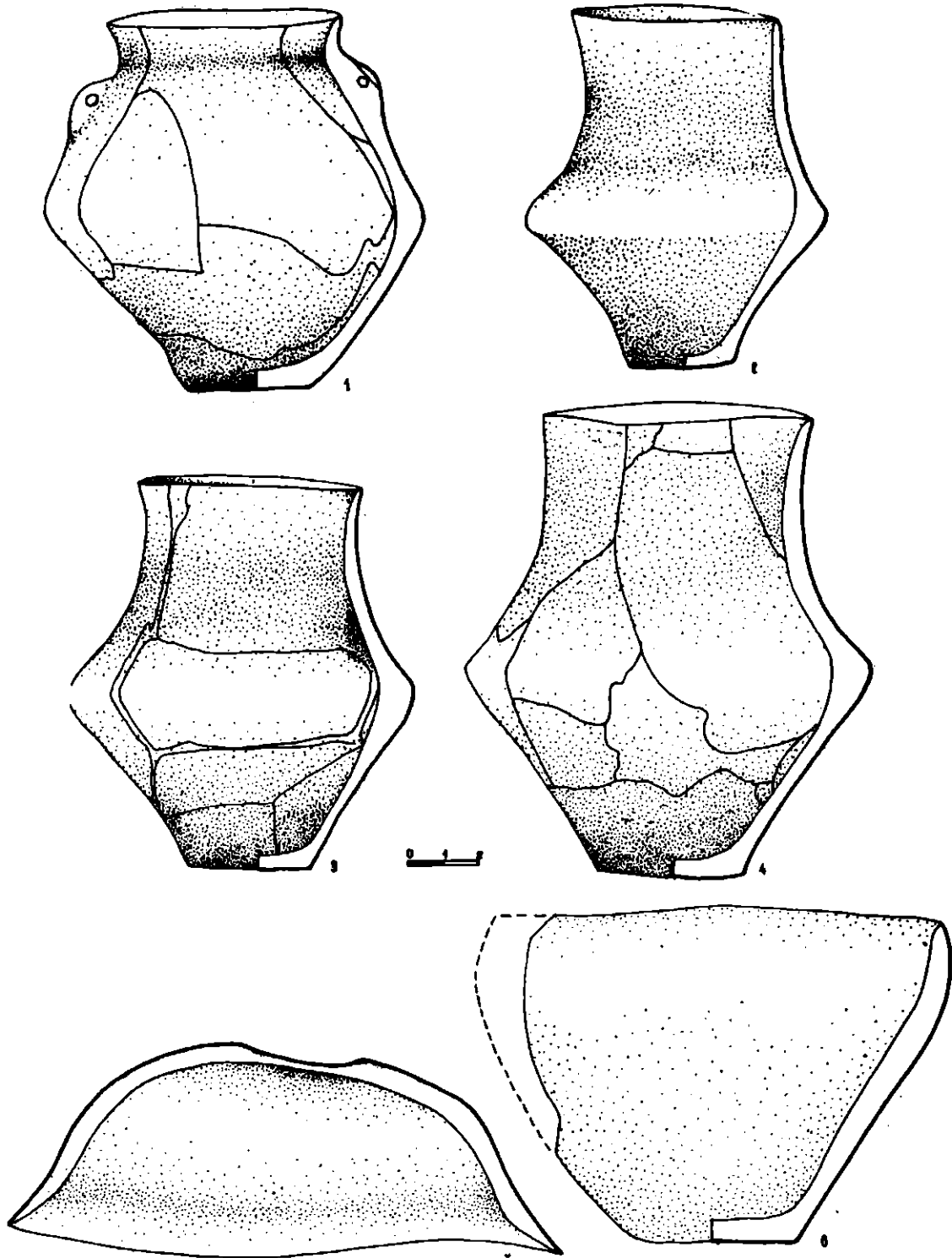
Pl. 20 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 2, 4, 5, — dwelling no. 2.

Pl. 21 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 1a, b — 2a, b, 3, 4 — groapa nr. 12b,
5 — groapa nr. 11.

Pl 21 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1a, b — 2a, b, 3, 4 — pit no. 12b; 5 — pit no. 11.

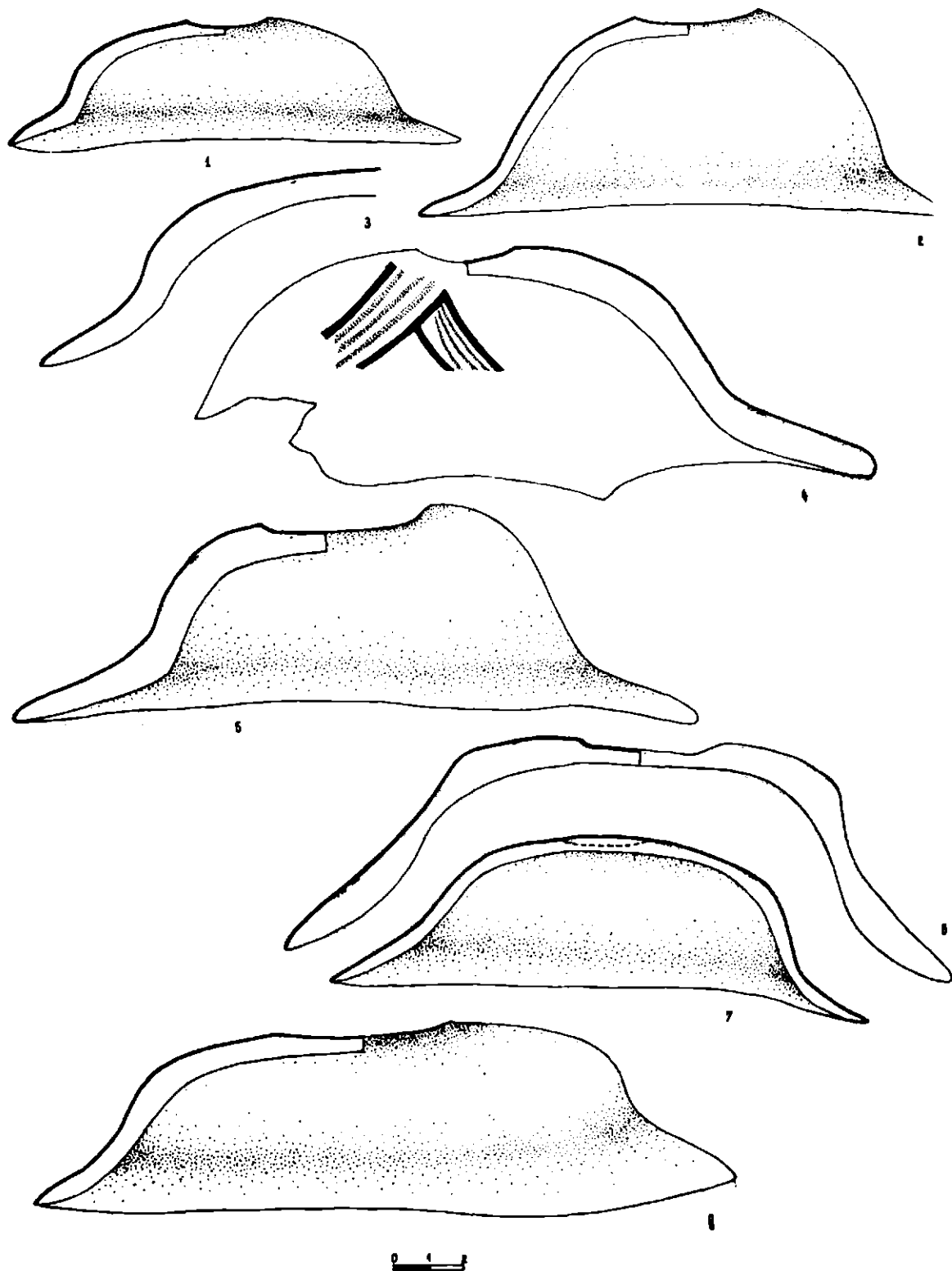
Pl. 22 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 1, 3, 4, 5, — groapa nr. 12 b ;
2 — locuința nr. 6 ; 5 — locuința nr. 7.

Pl. 22 Roma, „Balta lui Ciobanu”.

1, 3, 4, 5, — pit no. 12 b ;

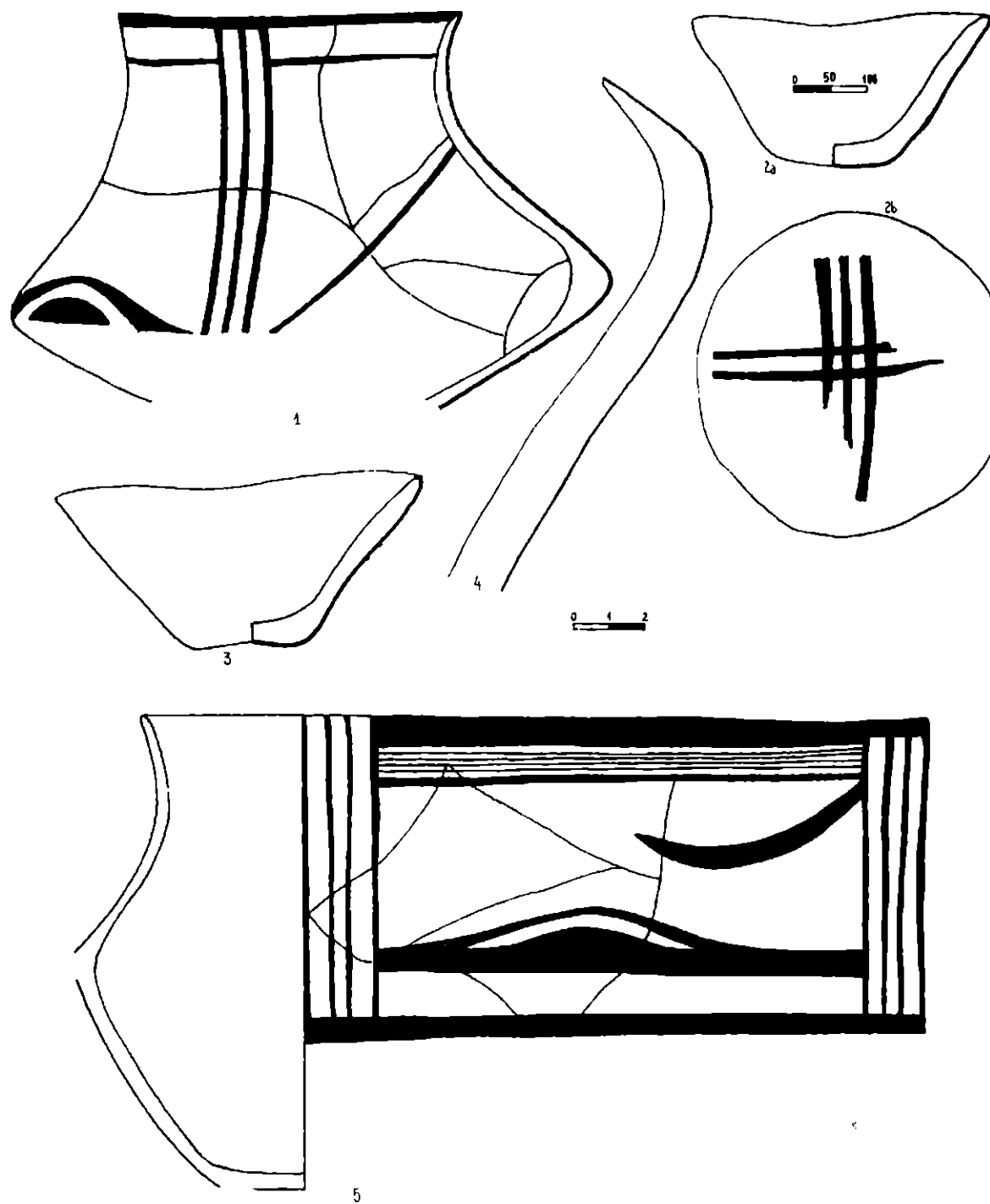
1 — dwelling no. 6,

5 — dwelling no. 7.

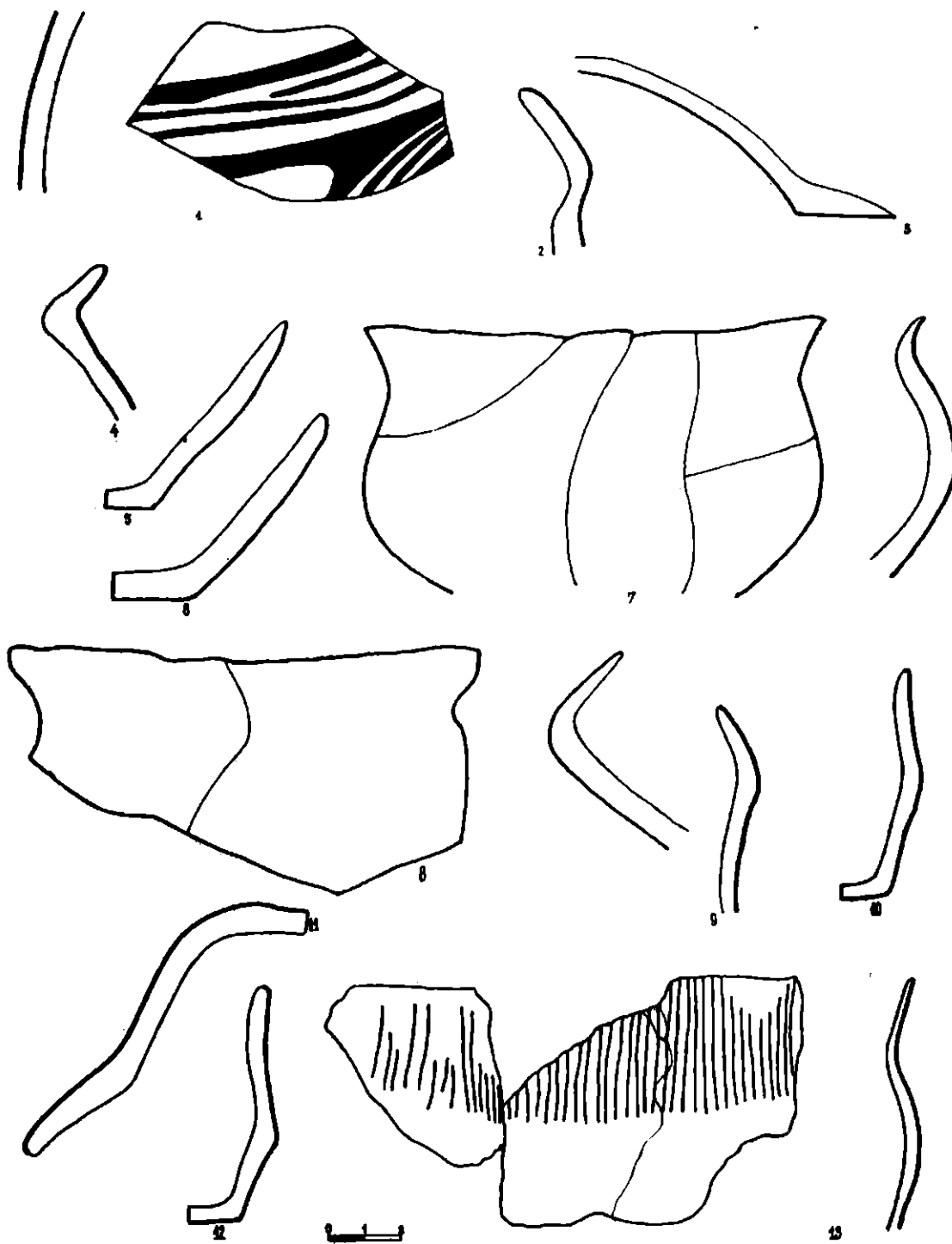
Pl. 23 Roma, „Balta lui Ciobașu“.
 1, 3, 4, 5, 8, — groapa nr. 12 b ; 2 — groapa nr. 13 ;
 6 — locuința nr. 7 ; 7 — s II, strat.

Pl. 23 Roma, „Balta lui Ciobașu“.
 1, 3, 4, 5, 8 — pit no. 12b ; 2 — pit no. 13 ;
 6 — dwelling no. 7 ; 7 sII, layer.

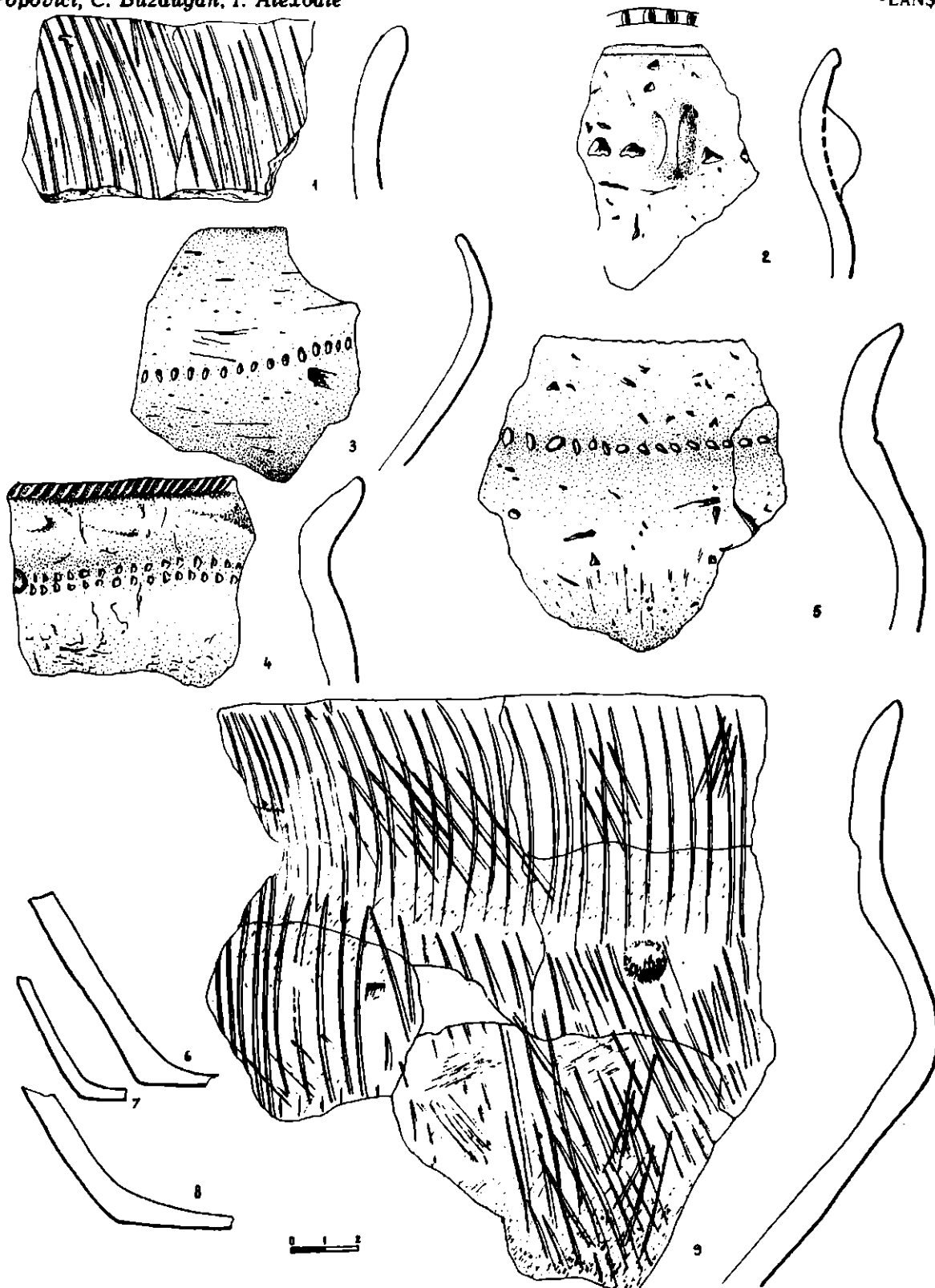
Pl. 24 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
1 — 5 — locuința nr. 2.

Pl. 24 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1 — 5 — dwelling no. 2.

Pl. 25 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 1 — 13 — locuința nr. 3.

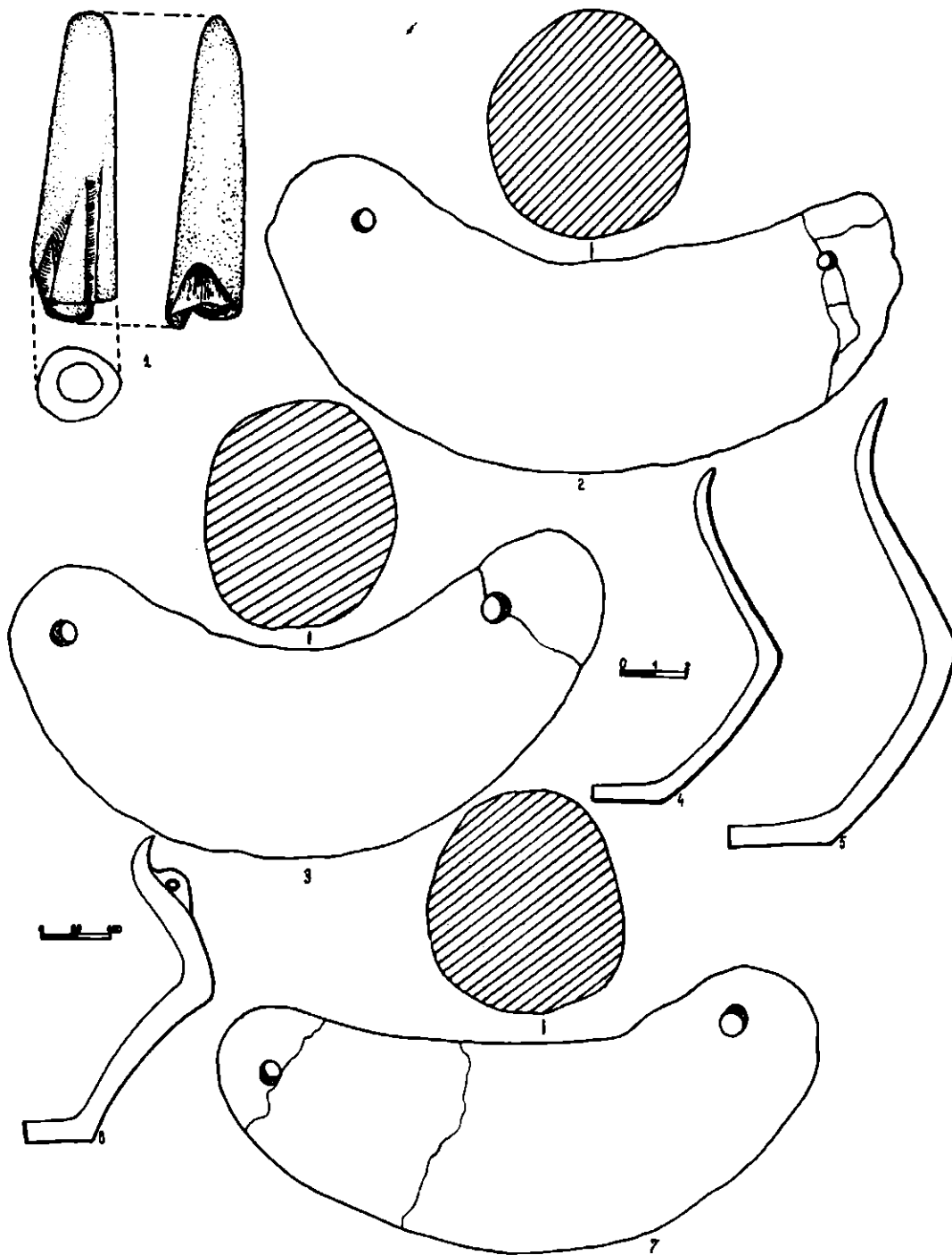
Pl. 25 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 1 — 12 — dwelling no. 3.

Pl. 26 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
Ceramics of „type C”.
1 — 3 5. 7 — inside the layer 4, 6, 8, 9, — pit no. 12b.

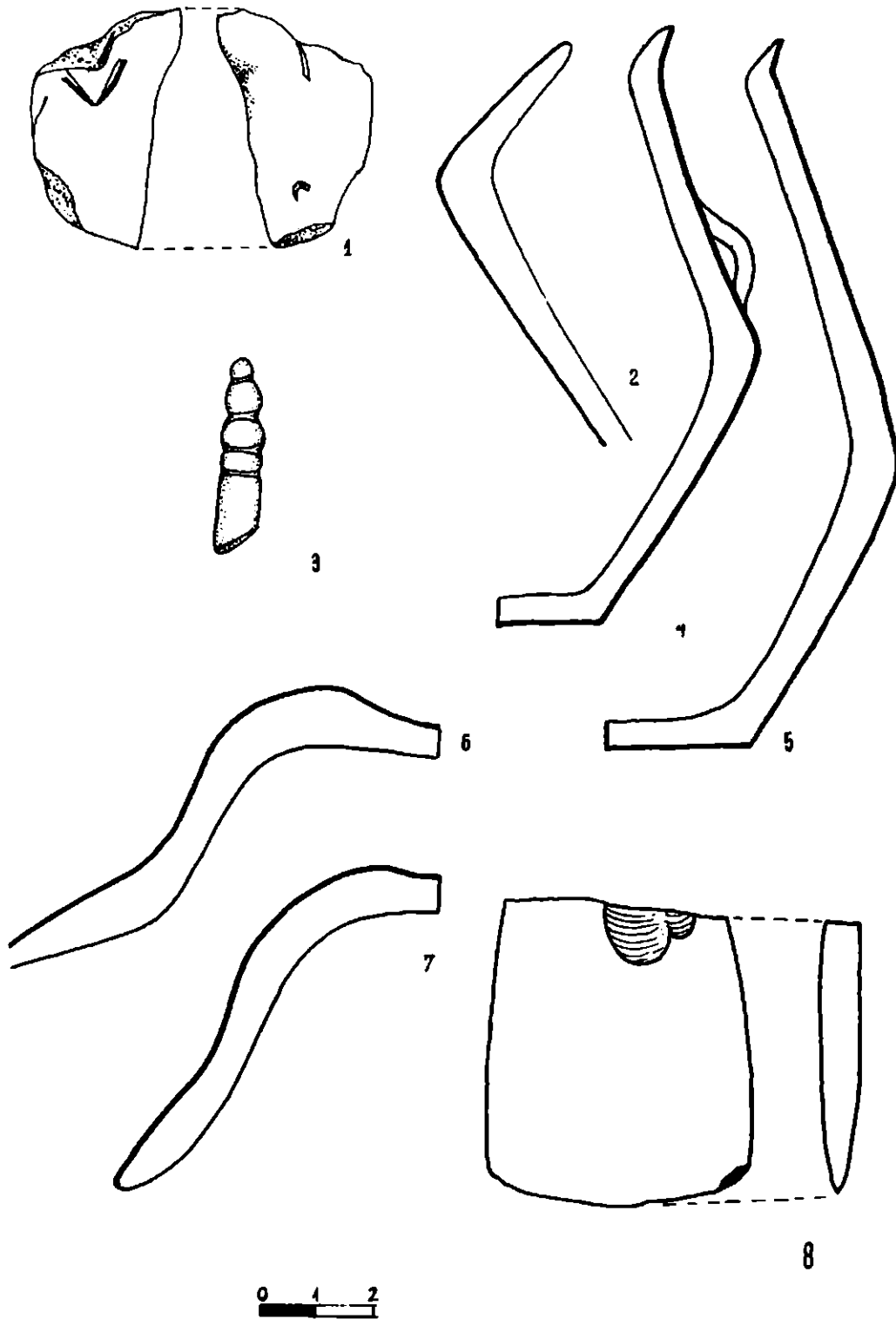
Pl. 26 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Ceramică de „tip C”. 1 — 3, 5, 7, — în strat;
4, 6, 8, 9 — groapa nr. 12 b.

Pl. 27 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
1 — 7 — locuința nr. 2.

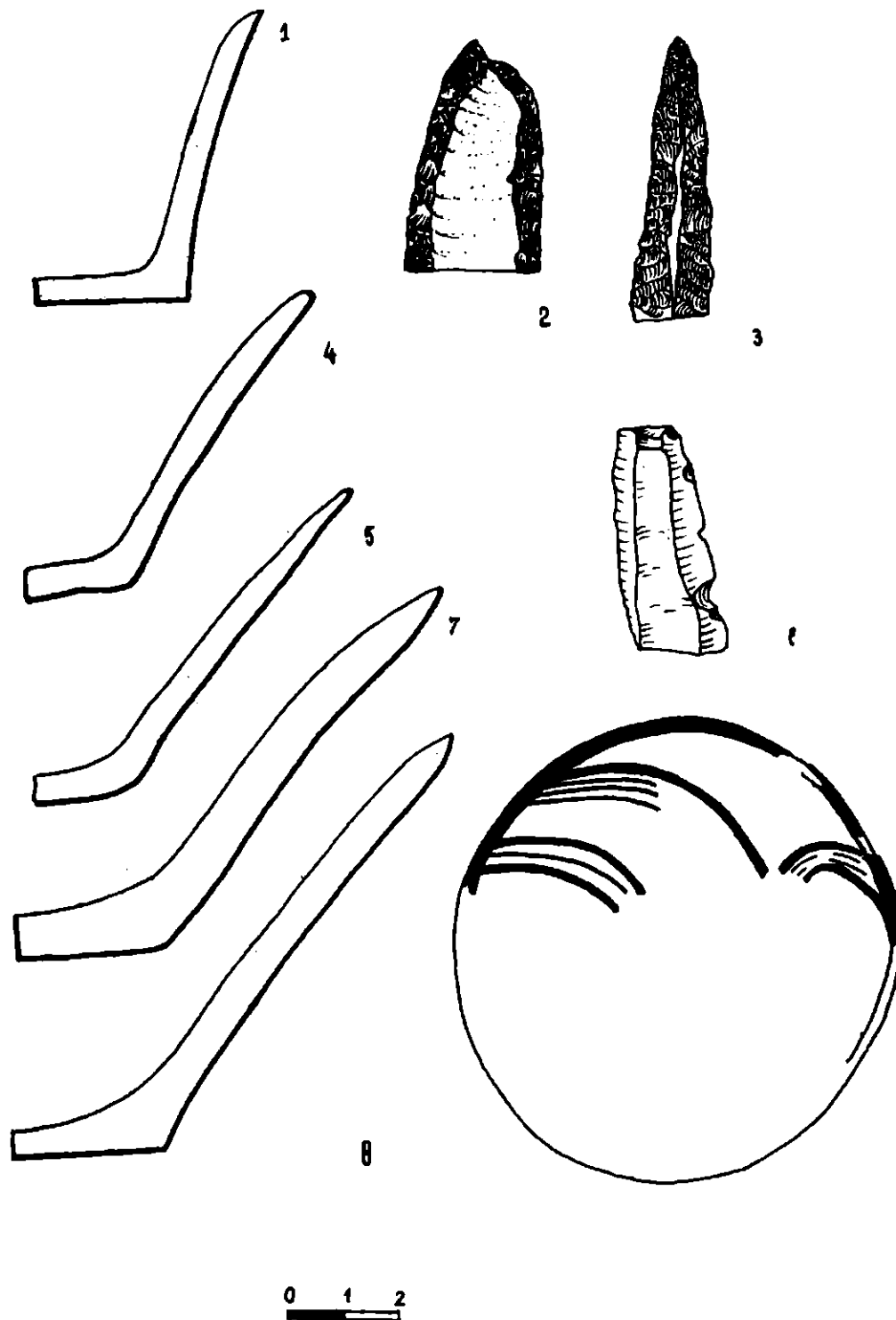
Pl. 27 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1 — 7 — dwelling no. 2.

Pl. 28 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 1, 2, 4 — 7 — locuința nr. 2
3 — locuința nr. 3; 8 s₁ — strat.

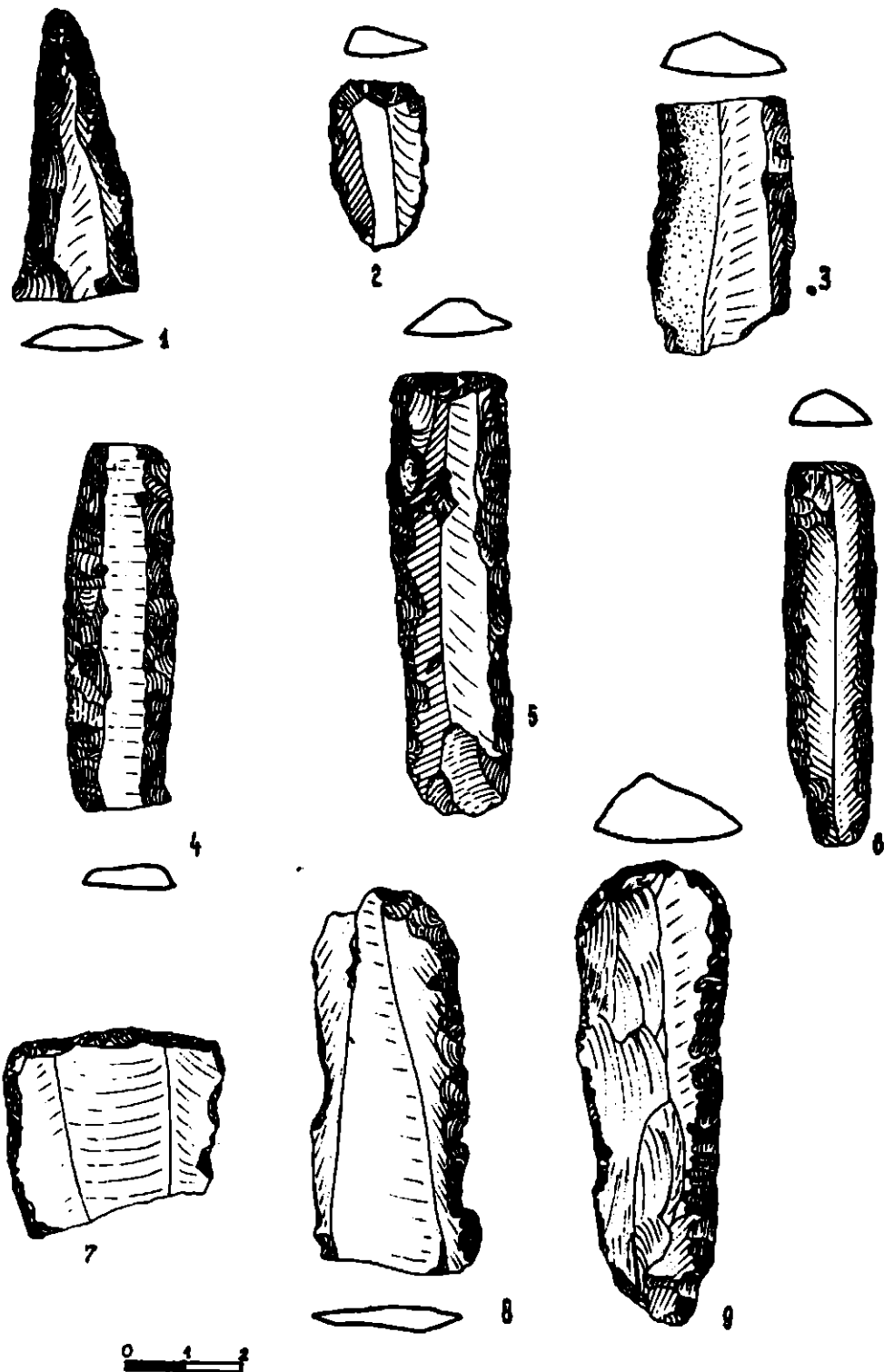
Pl. 28 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1, 2, 4, — 7 — dwelling no. 2;
3 — dwelling no. 3; 8 — s₁ — layer.

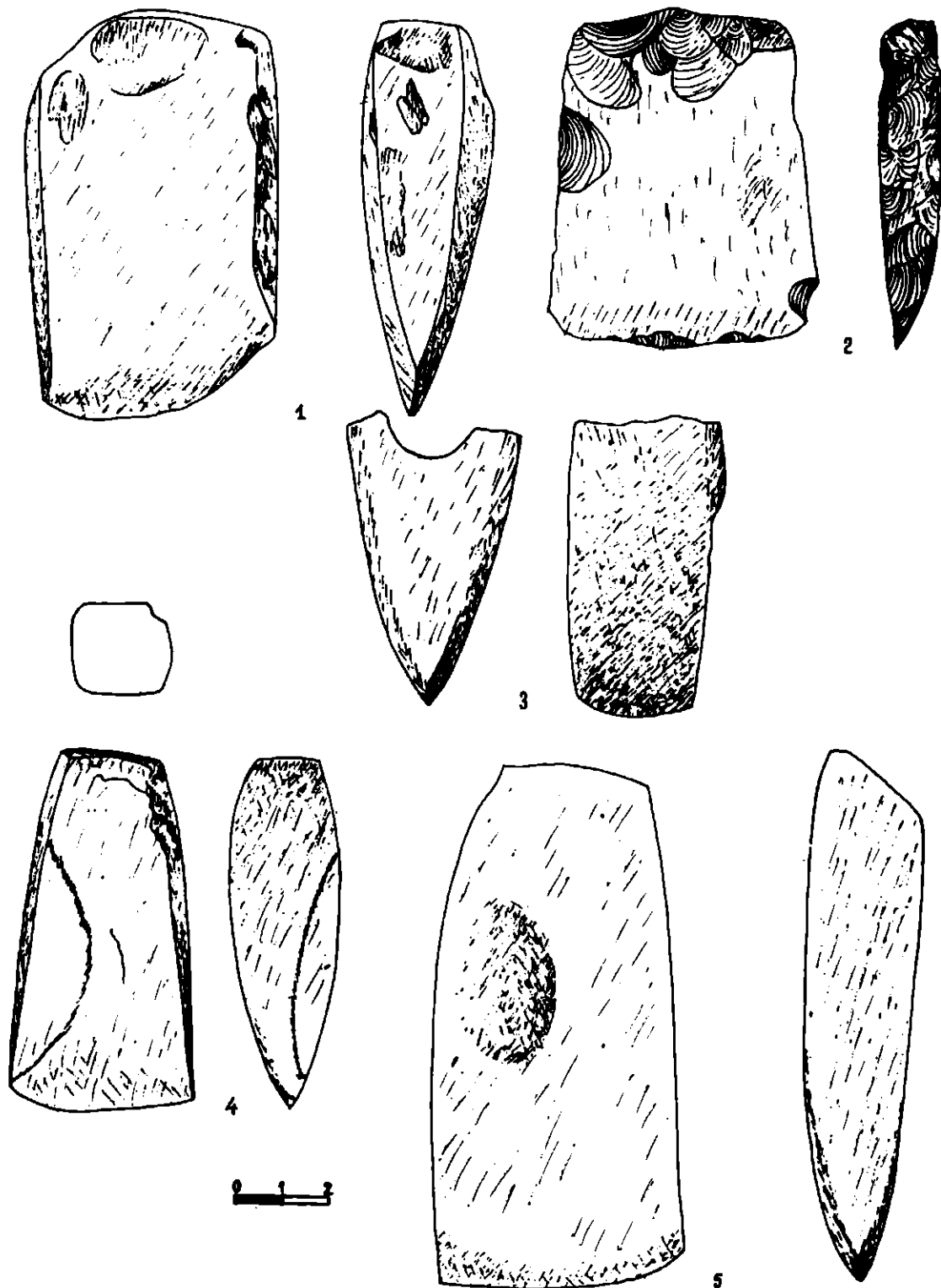
Pl. 29 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 1, 3, — 8 — locuința nr. 2,
2 — locuința nr. 3.

Pl. 29 Roma, „Balta lui Ciobanu”
1, 3, — 8 dwelling no. 2,
2 — dwelling no. 3.

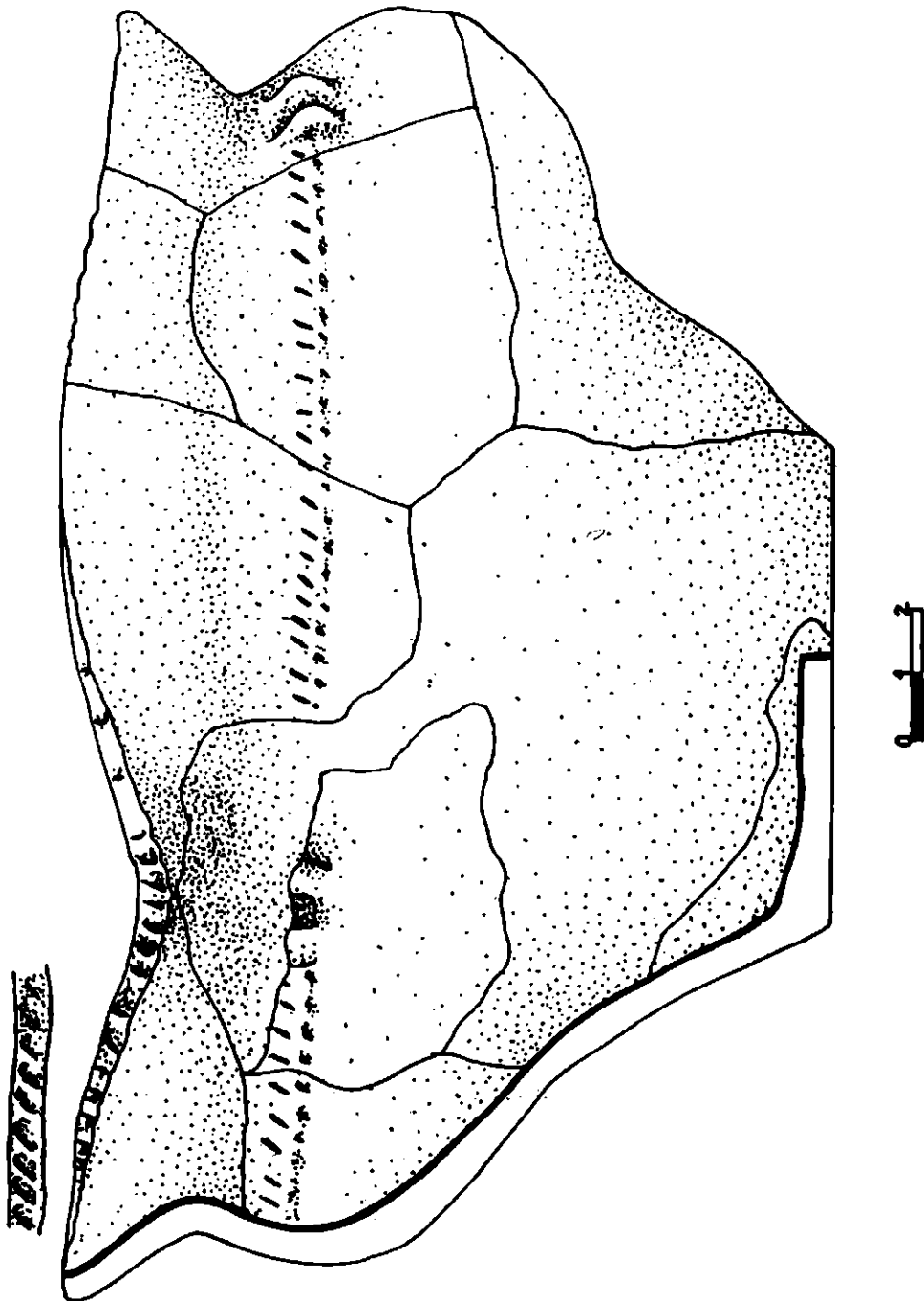
Pl. 30 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
 1, 4 — S, strat ; 2, 6, 6 — groapa nr. 1 ;
 3, 7 — locuința nr. 7 ;
 5 — locuința nr. 4, 9 — groapa nr. 3.

Pl. 30 Roma, „Balta lui Ciobanu”, 1, 4 — SI, layer ; 2, 6, 8 — pit no. 1 ;
 3, 7 — dwelling no. 7 ; 5 — dwelling no. 4, 9 — pit no. 3.

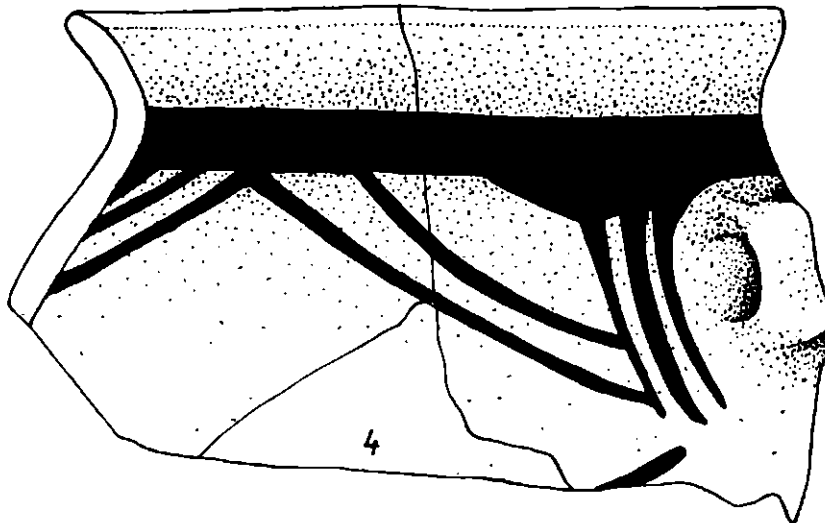
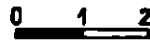
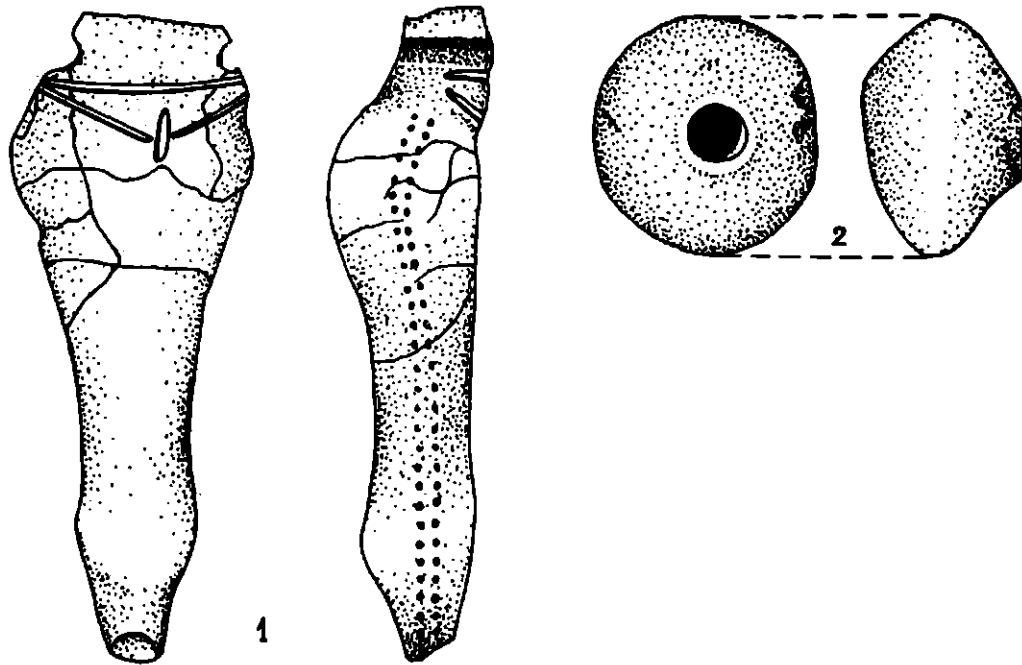
Pl. 31 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
 1, 2, 5 — groapa nr. 12b ;
 3 — groapa nr. 1 ; 4 — locuința nr. 4 :

Pl. 31 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
 1, 2, 5 — pit no. 12 b ;
 3 — pit no. 1 ; 4 — dwelling no. 4.

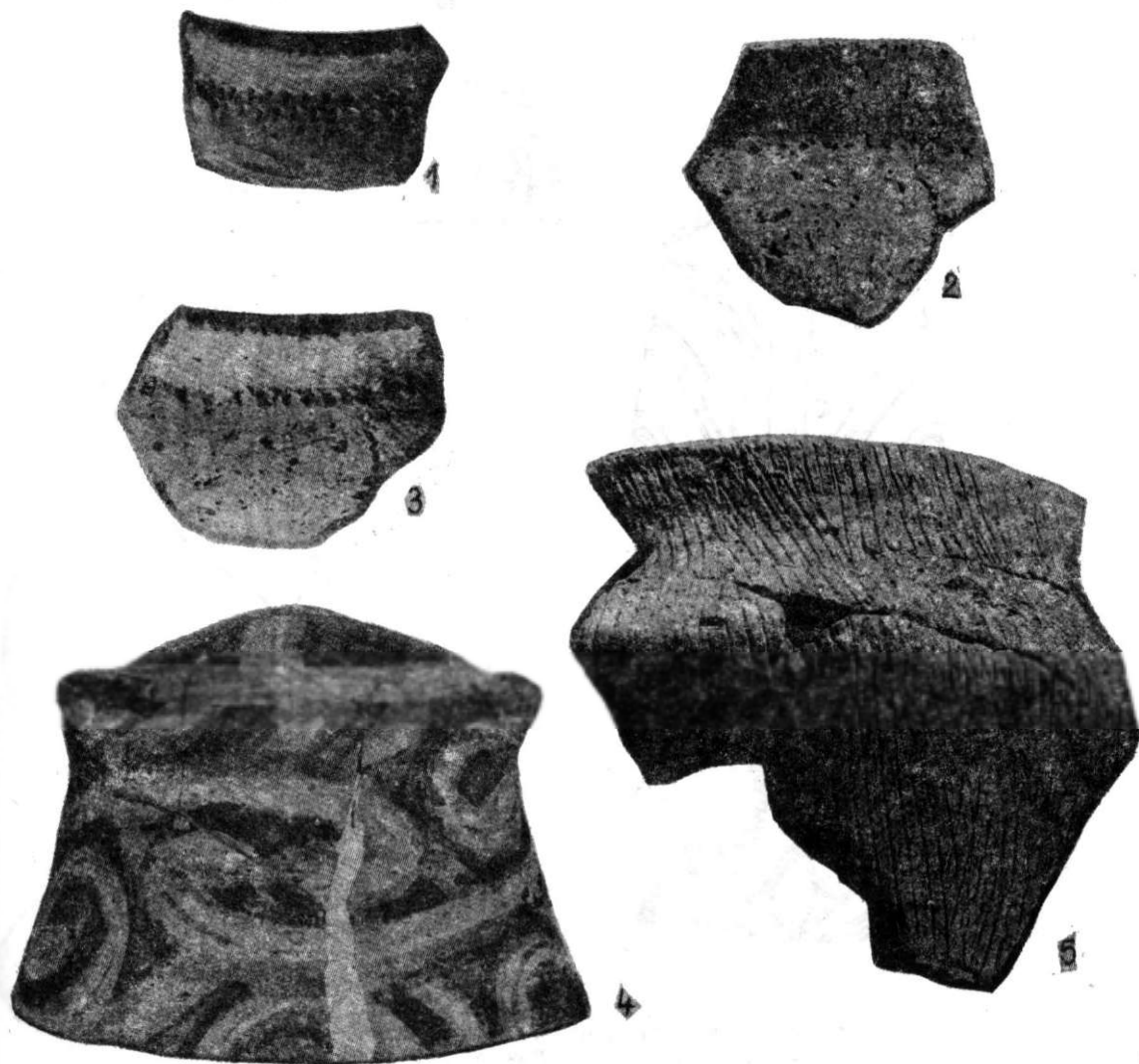
Pl. 32 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Ceramică de „tip C” — S, strat.

Pl. 32 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
Ceramics of „type C” — S₁, layer.

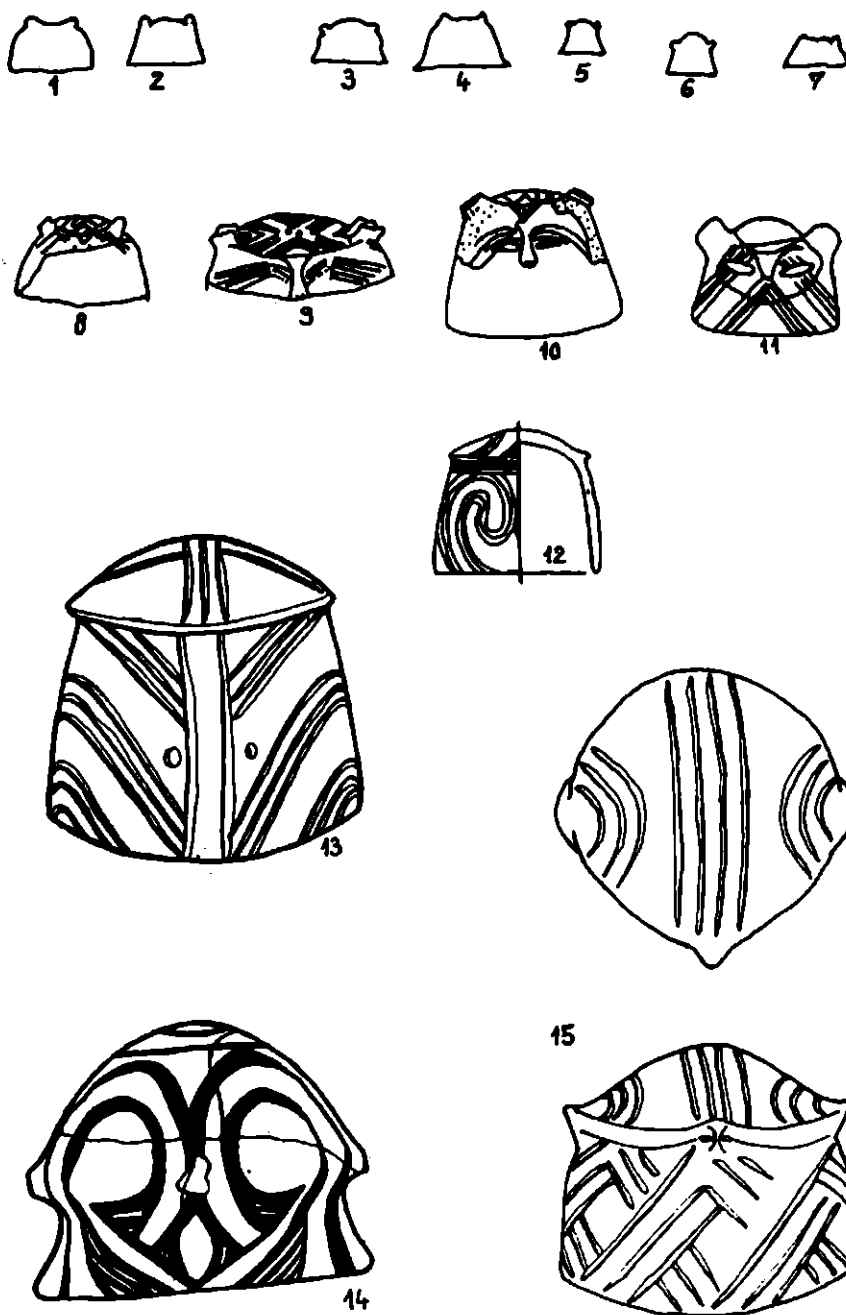
Pl. 33 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1 – 4 – locuința nr. 1.

Pl. 33 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1 – 4 – dwelling no. 1.

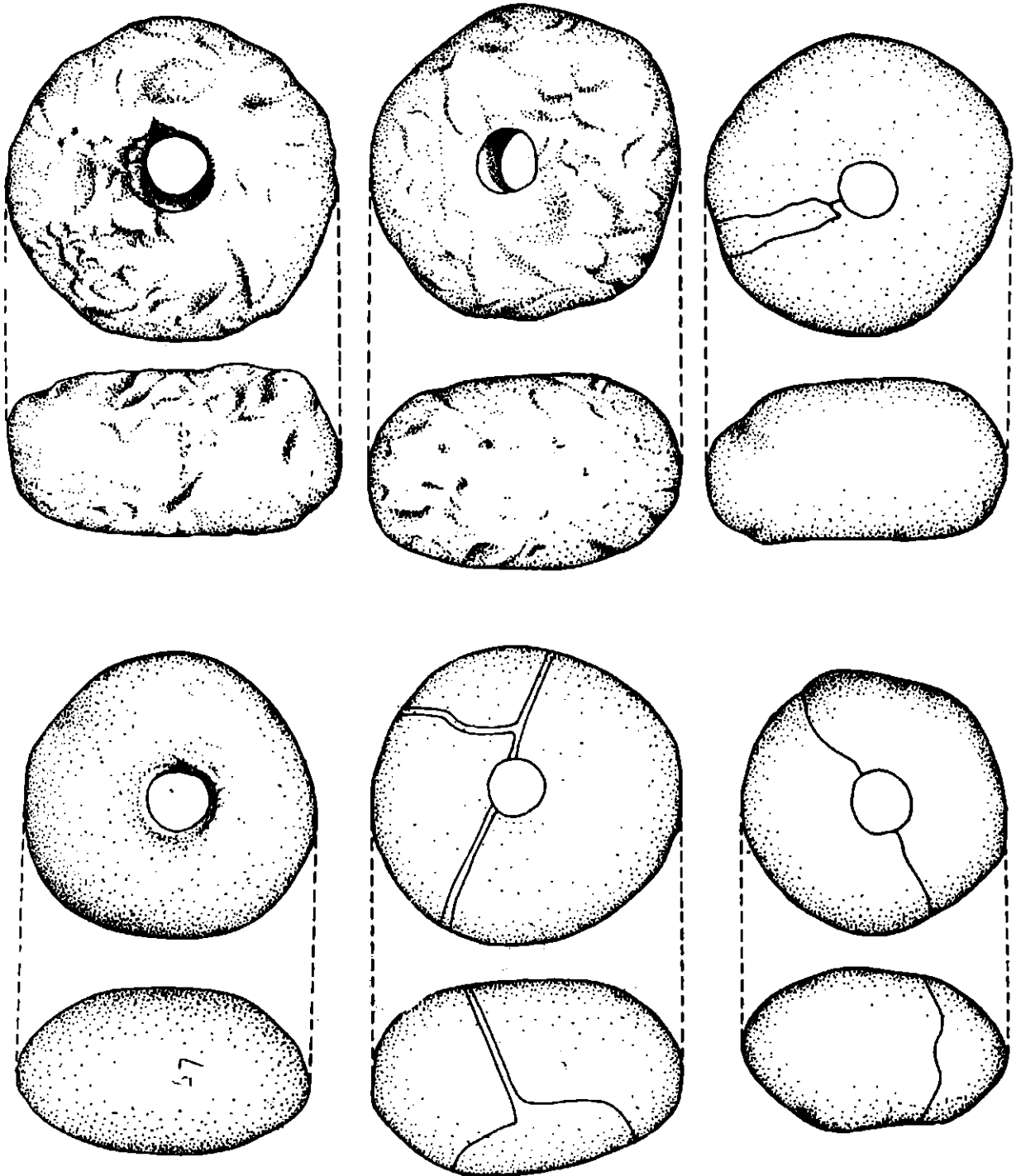
Pl. 34 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
1 — 3, 5 — fragmente ceramice de „tip C”,
4 — capac de la Drăgușeni (jud. Botoșani).

Pl. 34 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
1 — 3, 5 — pit sherds of „type C”,
4 — lid from Drăgușeni (Botoșani County).

Pl. 35 1 - 2 - Brînzani III; 3 - Varvarovka VIII;
 4 - Vladimirovka; 5 - Rakoveț; 6 - Koșilovți
 7 - Vihvatînți; 8 - 11 - Parța; 12 - 13, 15 - Cultura Sava;
 14 - Rădulenii Vechi.
 (1 - 7 - după Eneolit S.S.S.R. 1982; 8 - 11 - după Gh. Lazarovici, 1979;
 12 - 13, 15 - după H. Tudorova, 1986;
 14 - după V. I. Marchevici, 1985).

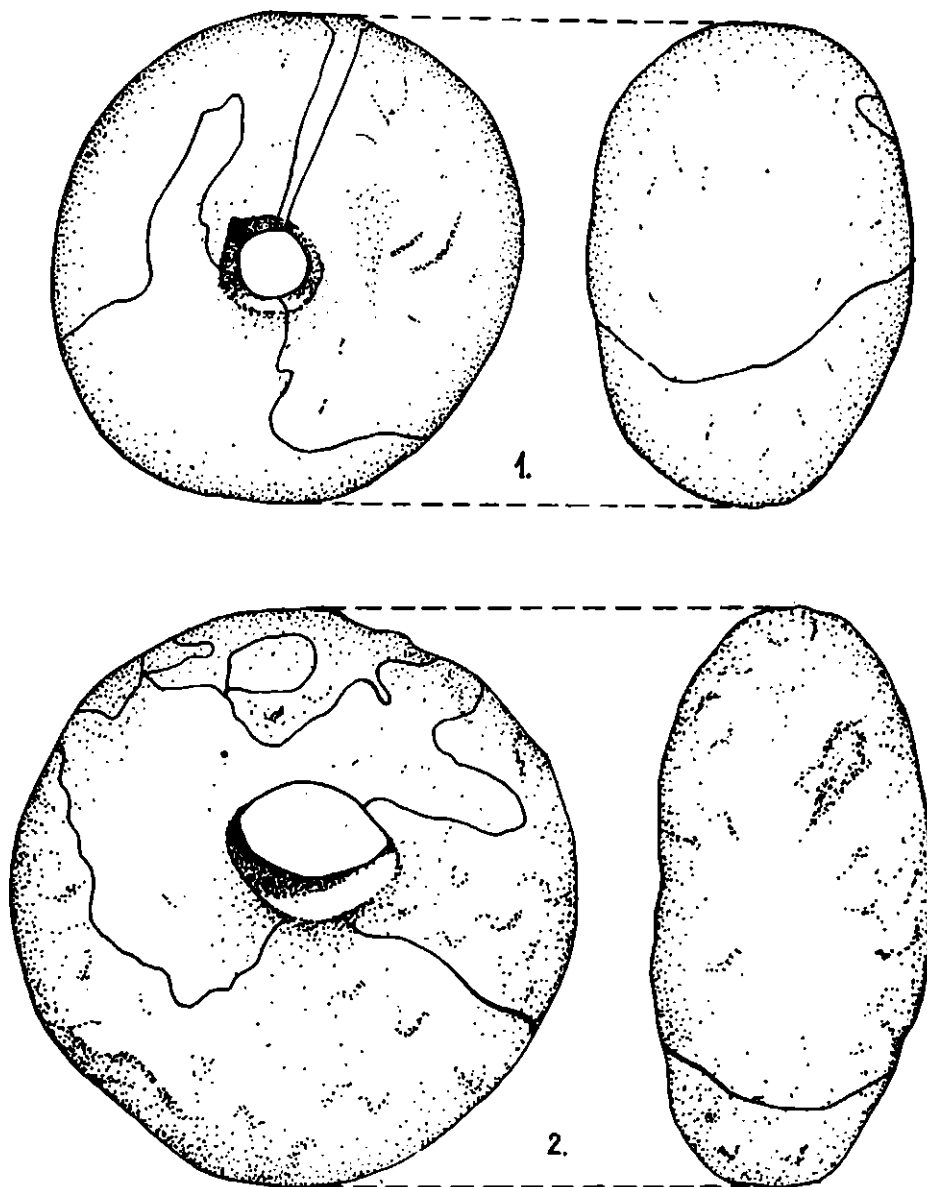
Pl. 35 1 - 2 - Brînzani III; 3 - Varvarovka VIII;
 4 - Vladimirovka; 5 - Rakoveț; 6 - Koșilovți; 7 - Vihvatînți;
 8 - 11 - Parța; 12 - 13, 15 - Sava Culture; 14 - Rădulenii Vechi.
 (1 - 7 - from Eneolit SSSR, 1982; 8 - 11 - from Gh. Lazarovici,
 1979; 12 - 13, 15 - from H. Tudorova 1986; 14 - from V. I. Marchevici, 1985).

Pl. 36 Roma, „Balta lui Ciobanu”,
 1 — 3 — locuința nr. 2; 4 — groapa nr. 12 b;
 5 — 6 — locuința nr. 5.

Pl. 36 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
 1 — 3 — dwelling no. 2; 4 — pit no. 12 b,
 5 — 6 — dwelling no. 5.

Pl. 37 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1 - 2 - locuința nr. 5.

Pl. 37 Roma, „Balta lui Ciobanu”.
1 - 2 - dwelling no. 5.

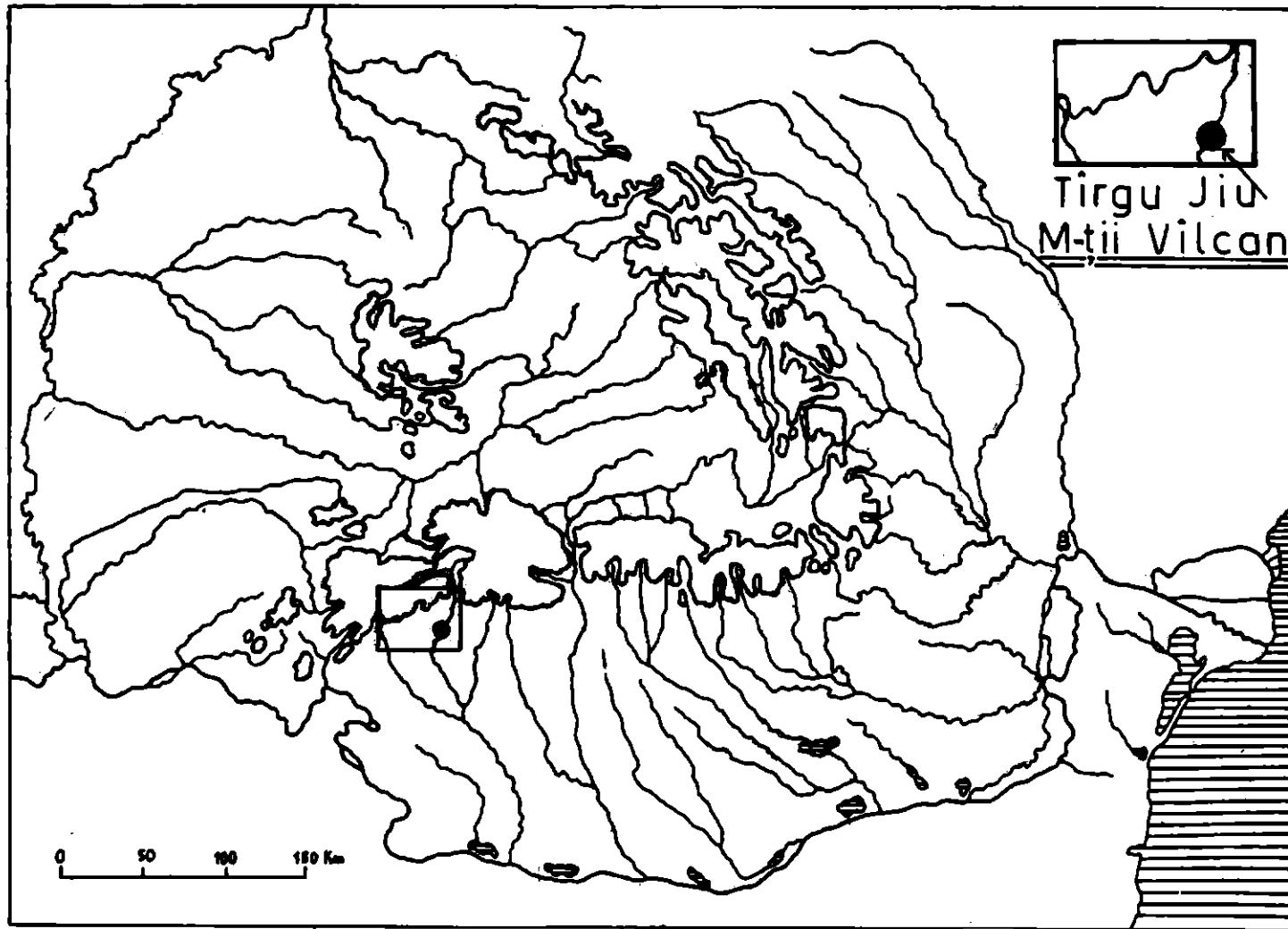
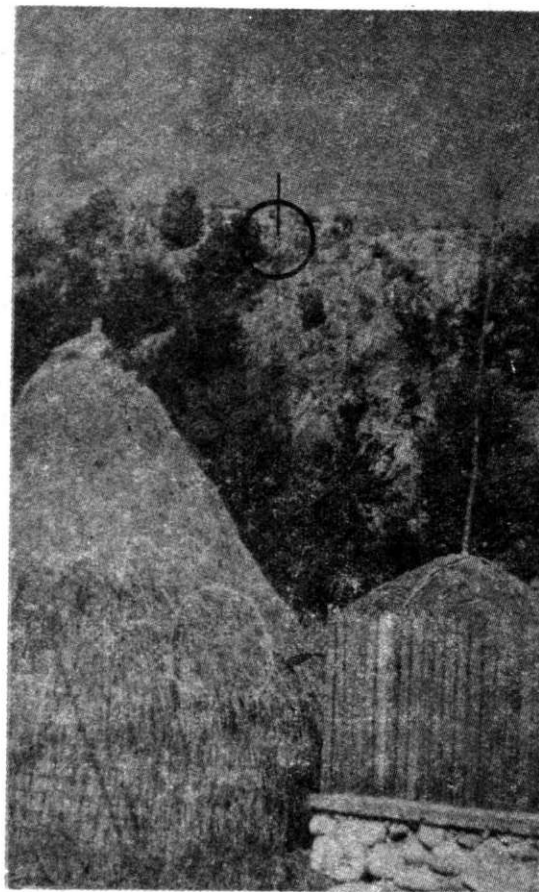

Fig. 1. Zona cercetărilor arheologice în endocastul M-ților Vilcan.
Fig. 1. — Romania | Southern, the karstic area of the Vilcan's Mountains.

2

3

Fig. 2. — Borșteni village location of the caves Cioarei (Crow's cave) and Vulpii (Fox's cave) (1). The Pla'n hill : situation of the Vulpii cave — view from SV (2).
The entrance to the (Fox) cave (3).

BOROȘTENI
 Peștera Vulpilor
 1991
 Plan și profil

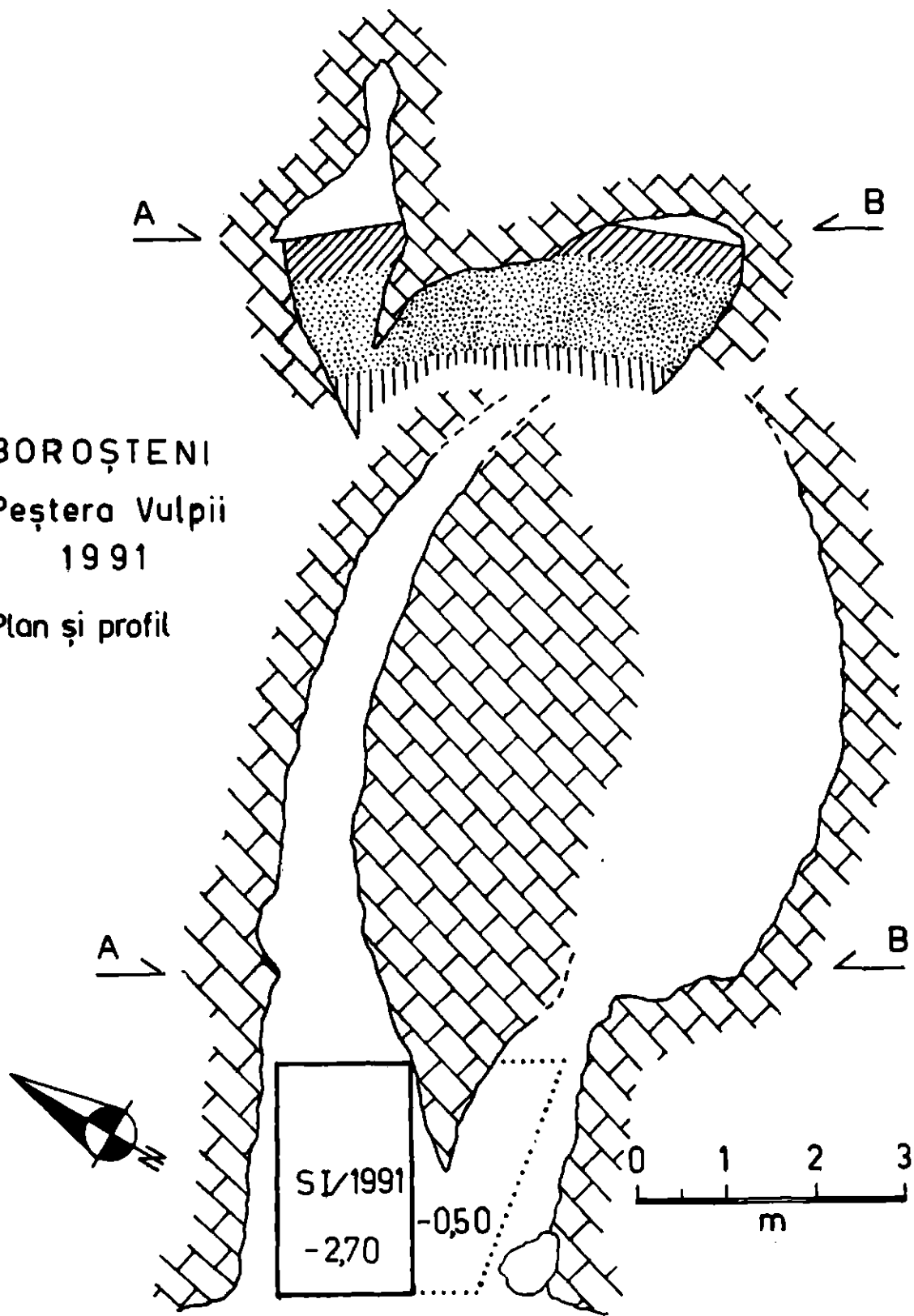

Fig. 3. — Peștera Vulpilor — plan și profil ; sondajul 1986 și 1991.

Fig. 3. — The Vulpilor cave : plan and profile : the excavations from 1986 and 1991.

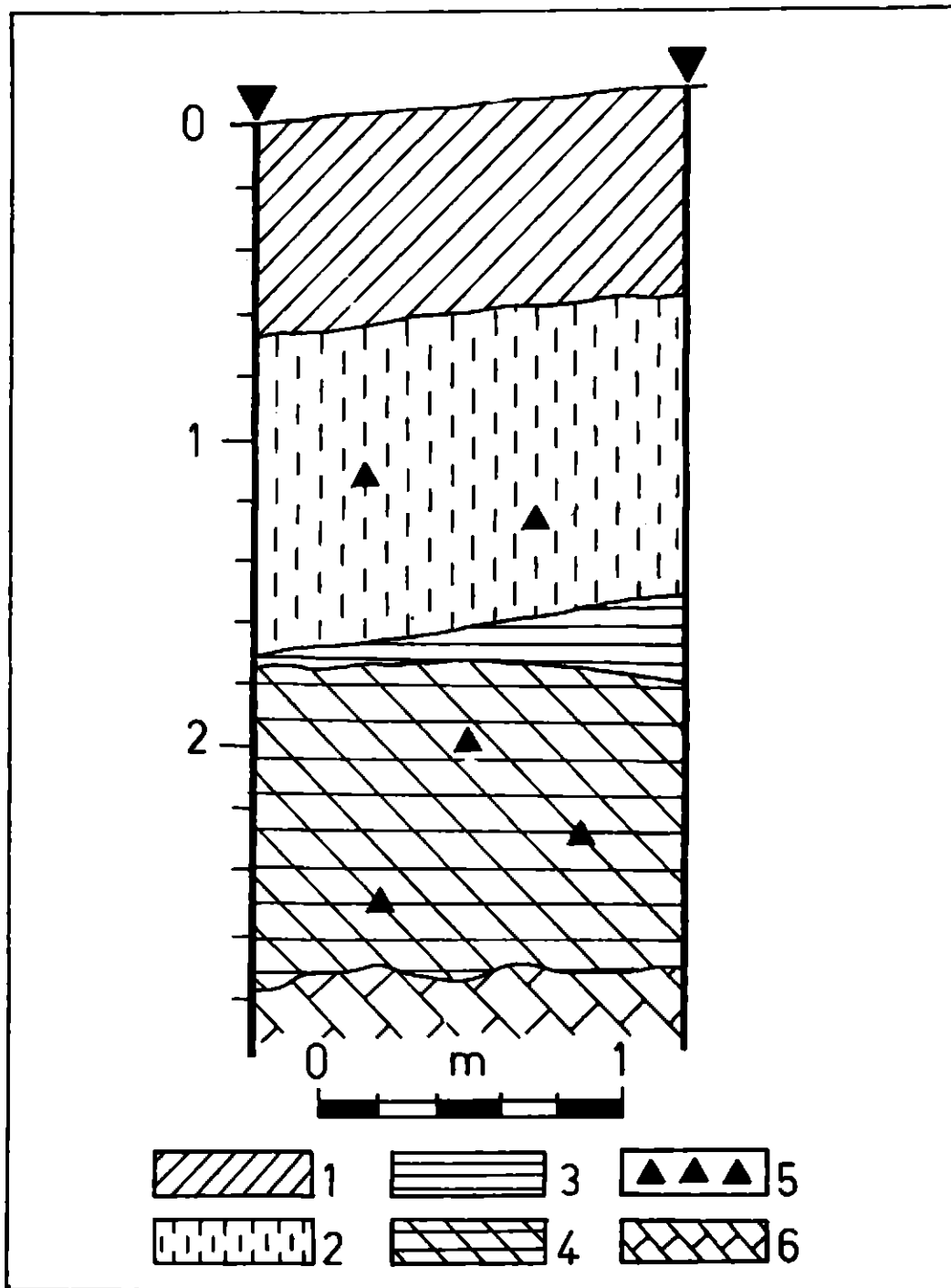

Fig. 4. — Peștera Vulpii : profilul peretelui de ENE al secțiunii I/1991. **Legenda :**
 1) Sol roșcat-închis brun lutos, nisipos ;
 2) Sol roșcat-închis brun lutos slab nisipos ;
 3) Sol roșcat-brun ;
 4) Sol gălbui-roșu ;
 5) Fragmente ceramice ;
 6) Stînca calcaroasă a peșterii.

Fig. 4. — The Vulpi cave : profile of the ENE wall of 1 st section 1991. **Legend :**
 1) dark-reddish brown soil ;
 2) dark-reddish brown sandy ;
 3) brown-reddish soil ;
 4) red-yellowish soil ;
 5) pottery sherds ;
 6) limestone bed.

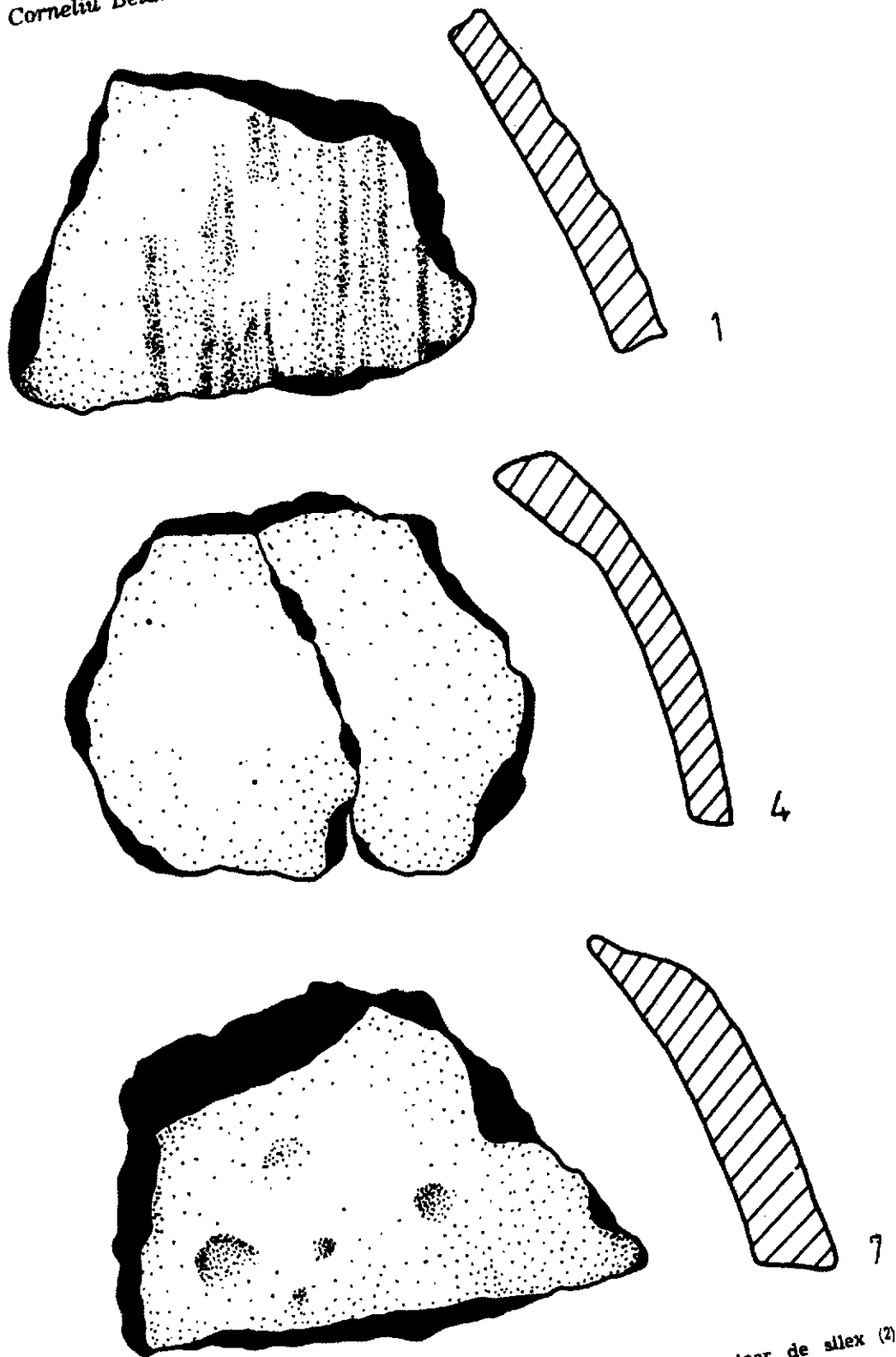

Fig. 5. — Peștera Vulpii: fragmente ceramice (1, 3—8); gratoar de silex (2) aparținând culturii Coțofeni.

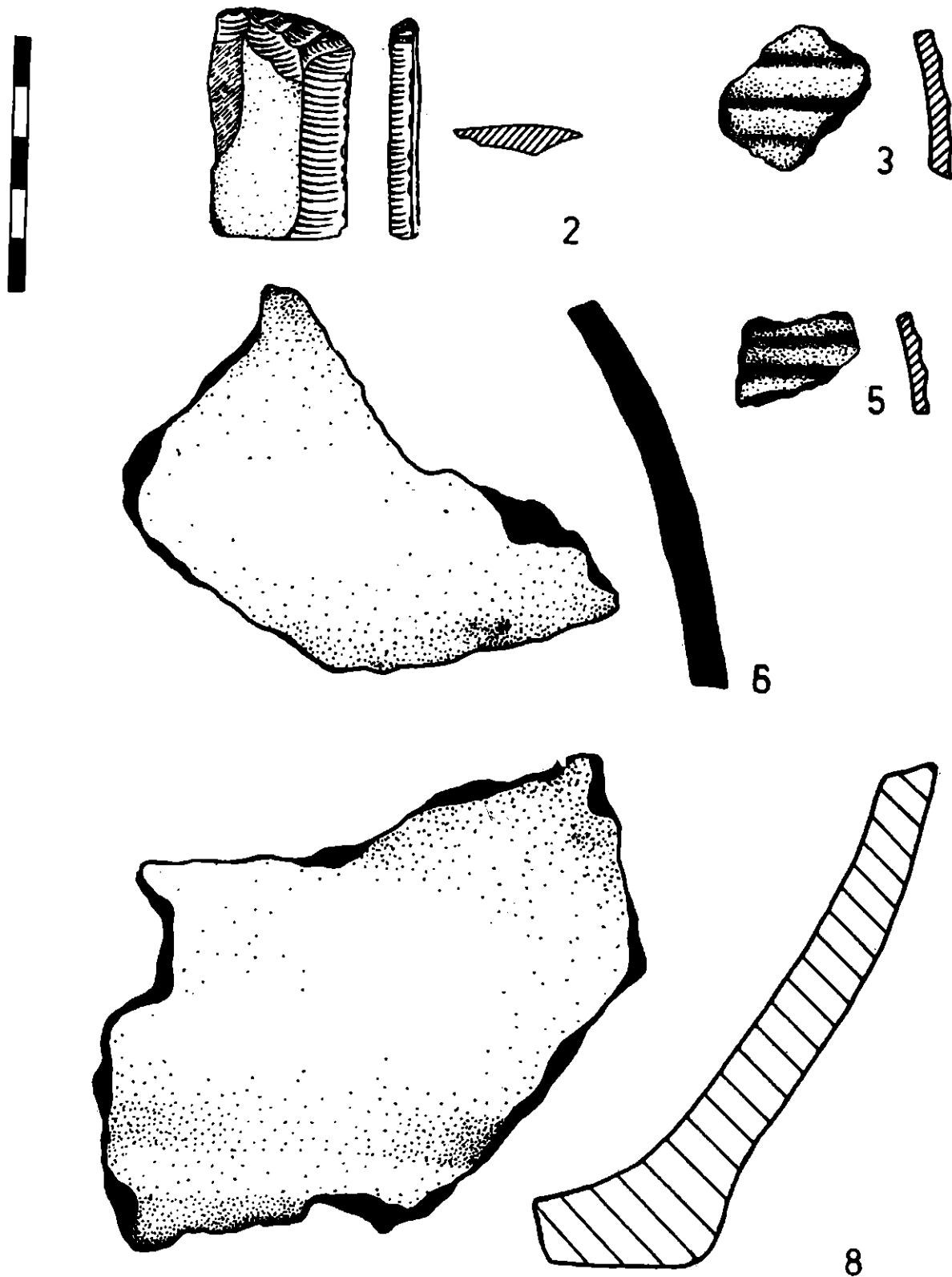

Fig. 5. — The Vulpii cave . fragments of pottery (1, 3—8) and flint endscraper (2) belonging to the Coțofeni culture.

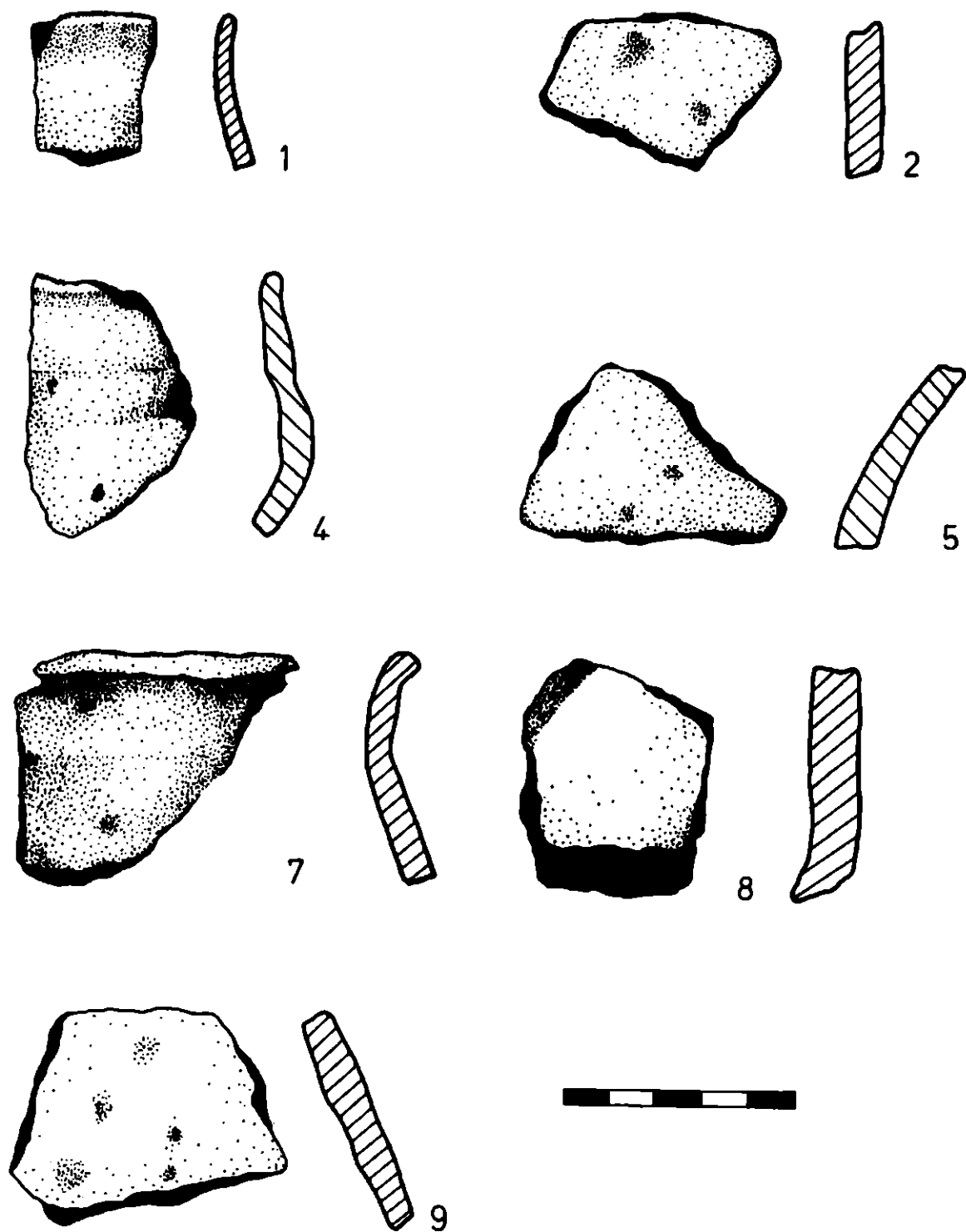

Fig. 6. — Peștera Vulpilor : fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni.

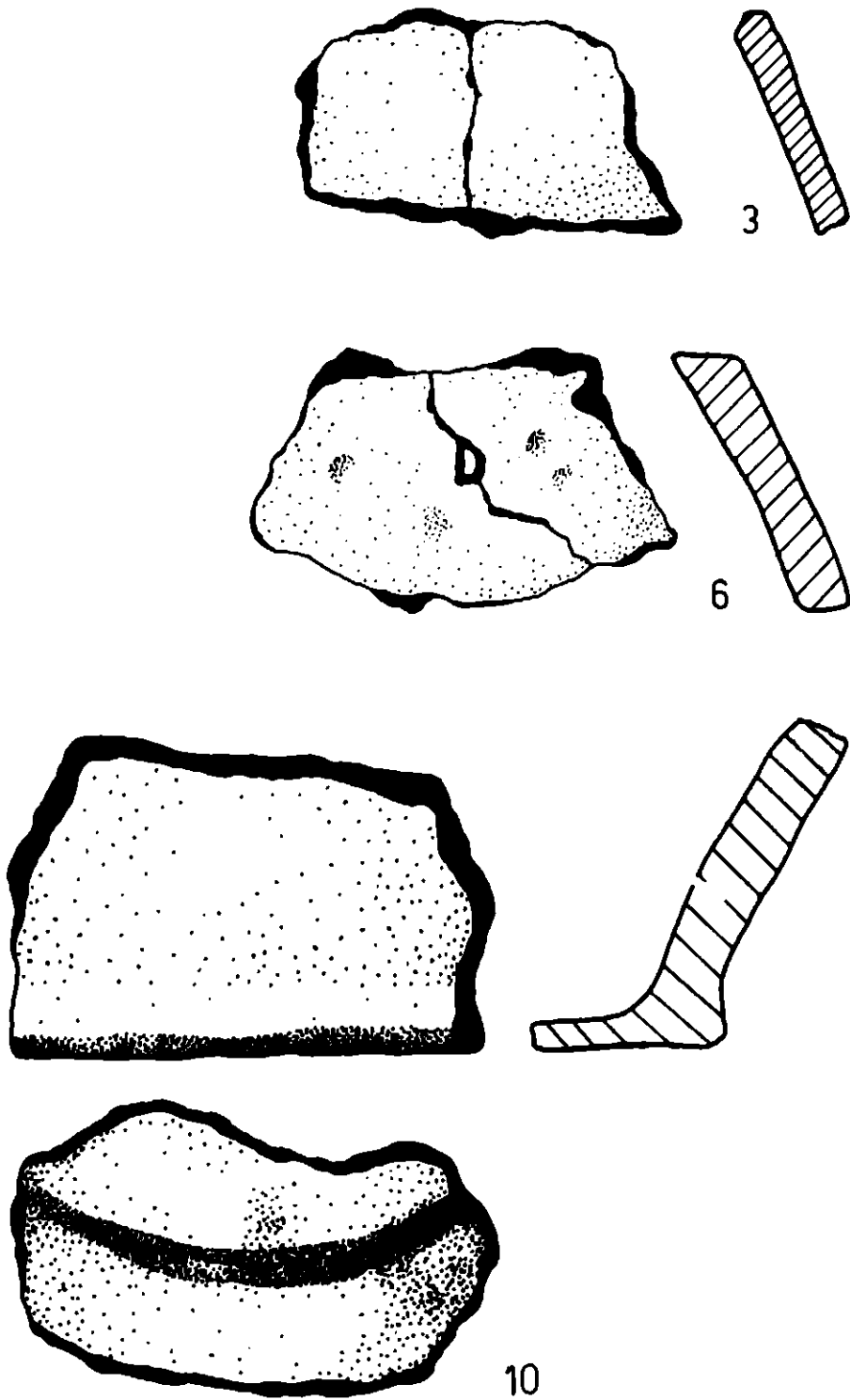
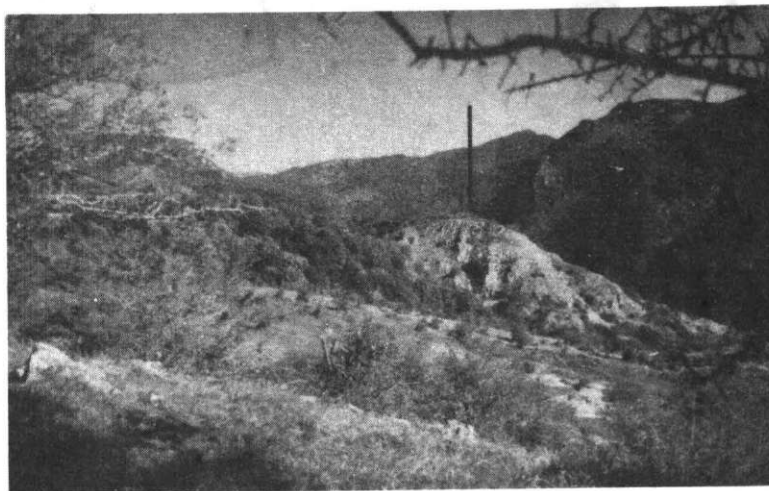

Fig. 6. — The Vulpii cave : pieces of pottery belonging to the Coțofeni culture.

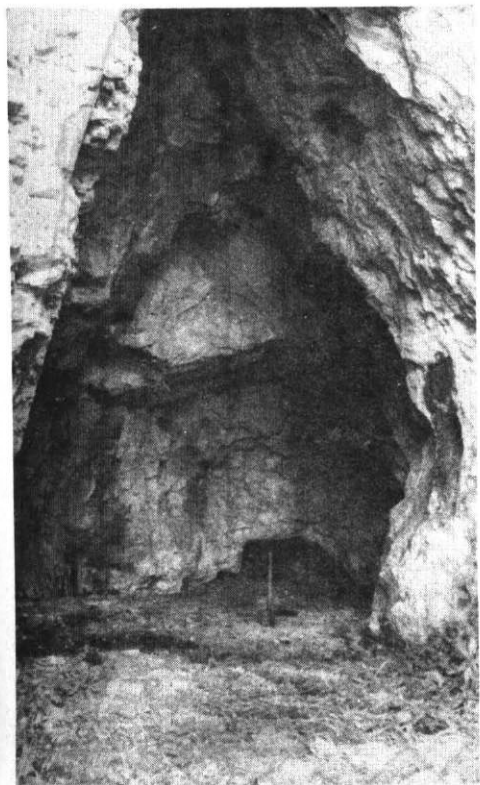

Fig. 8. — Zona localității Dobrița; amplasarea peșterii „Din Dilma Peșterii” (1); Dealul Dilma Peșterii: vedere dinspre S — peștera se află pe versantul opus, sub culme (2); Peștera „Din Dilma Peșterii”; vedere spre interior (3) și spre exterior (4).

2

3

4

Fig. 8. — Dobrita village zone : the location of „Dilma Peșterii” cave (cave from the Cave’s Hill) (1). „Dilma Peșterii” hill ; view the south in located on the opposite side, immediately under top (2). Views inside (3) and outside (4) of the „Dilma Peșterii” cave.

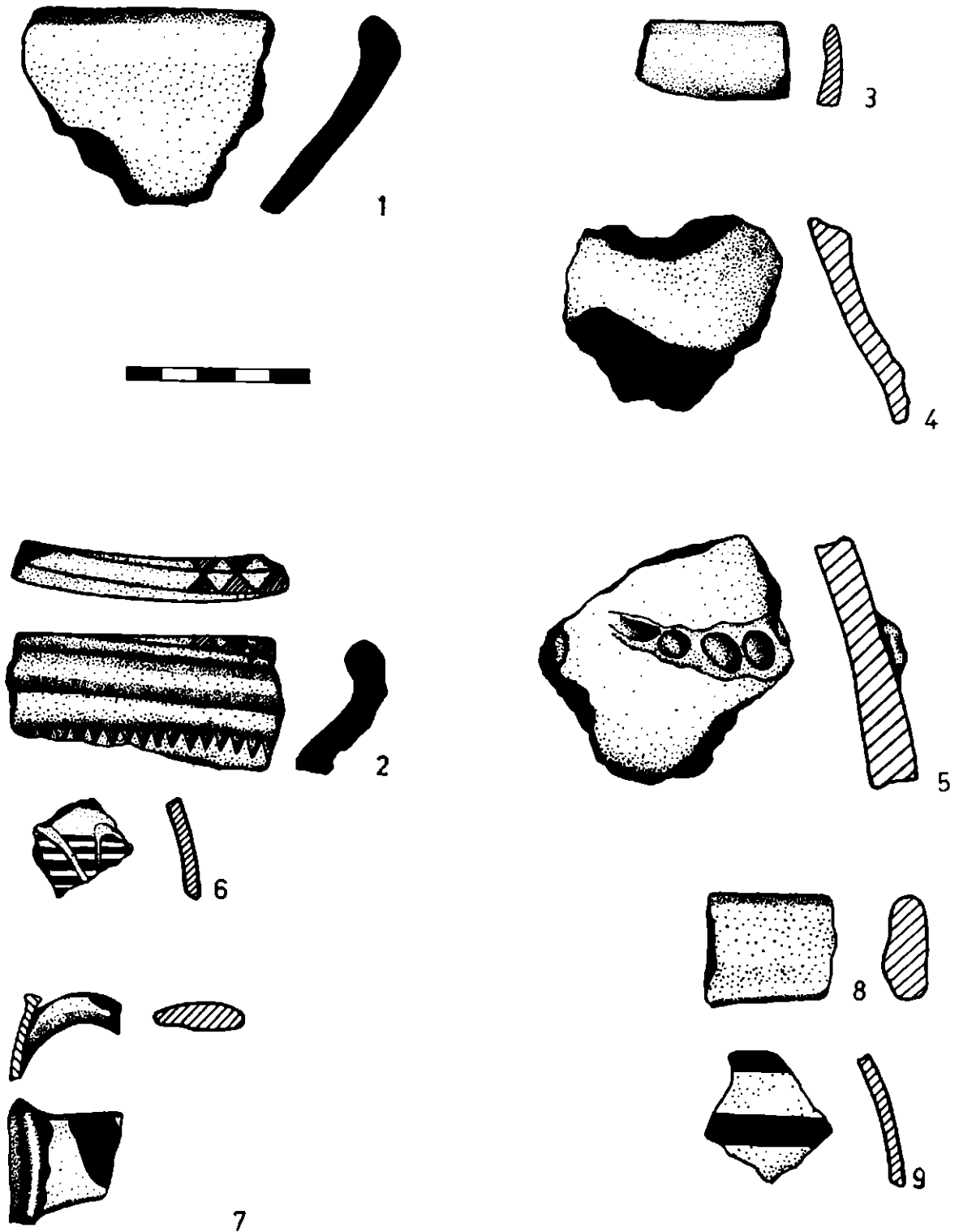

Fig. 7. — Peștera Vulpilor : fragmente ceramice aparținând culturii Basarabi (1—2) ; fragmente ceramice geto-dacice (3—5) ; fragmente ceramice medieval târzii (6—9).

Fig. 7. — The Vulpilor cave : pieces of pottery belonging to the Basarabi culture (1—2). Pieces of pottery belonging to the Goto-Dacian culture (3—5). Pieces of pottery from the late Middle Age (6—9).

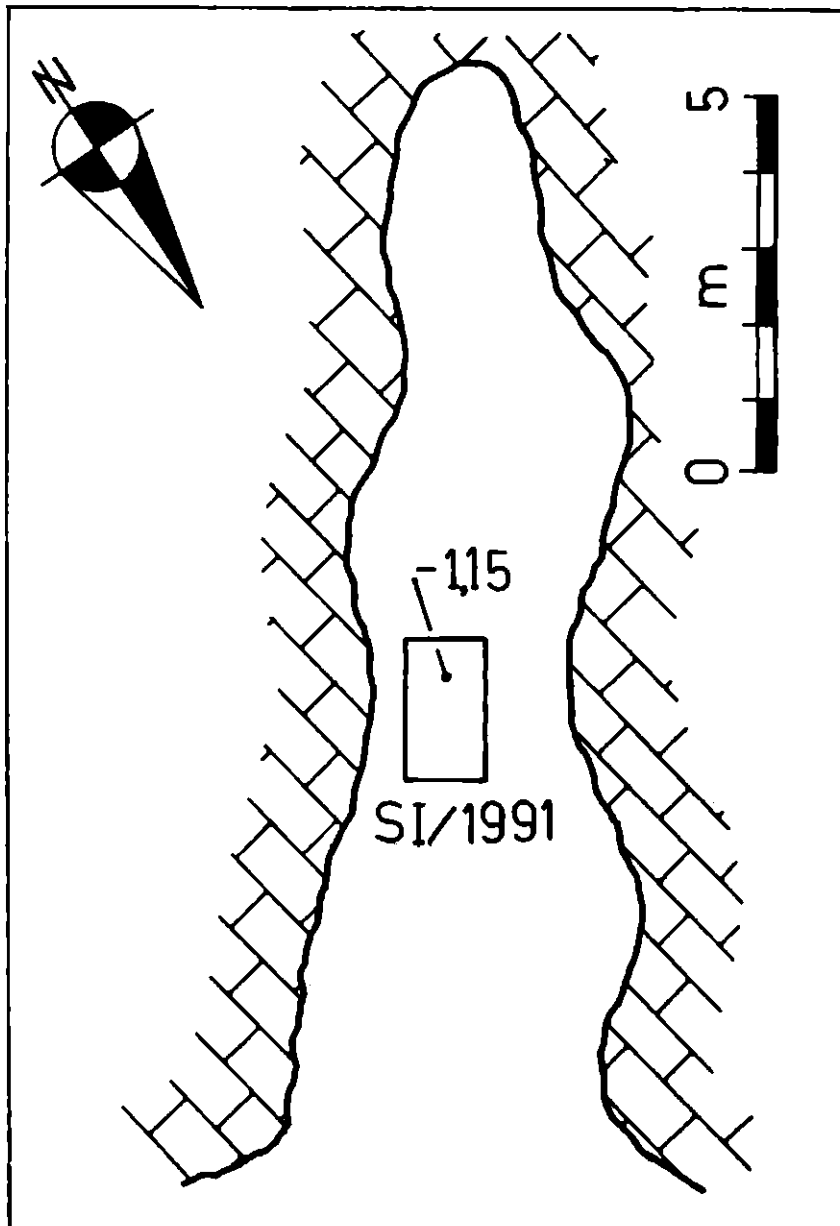

Fig. 9. — Peștera „Din Dilma Peșterii” : plan și amplasarea SI/1991
(după Tr. Constantinescu).

Fig. 9. — „Dilma Peșterii” cave : plan and of the excavations from
(Tr. Gonstantinescu).

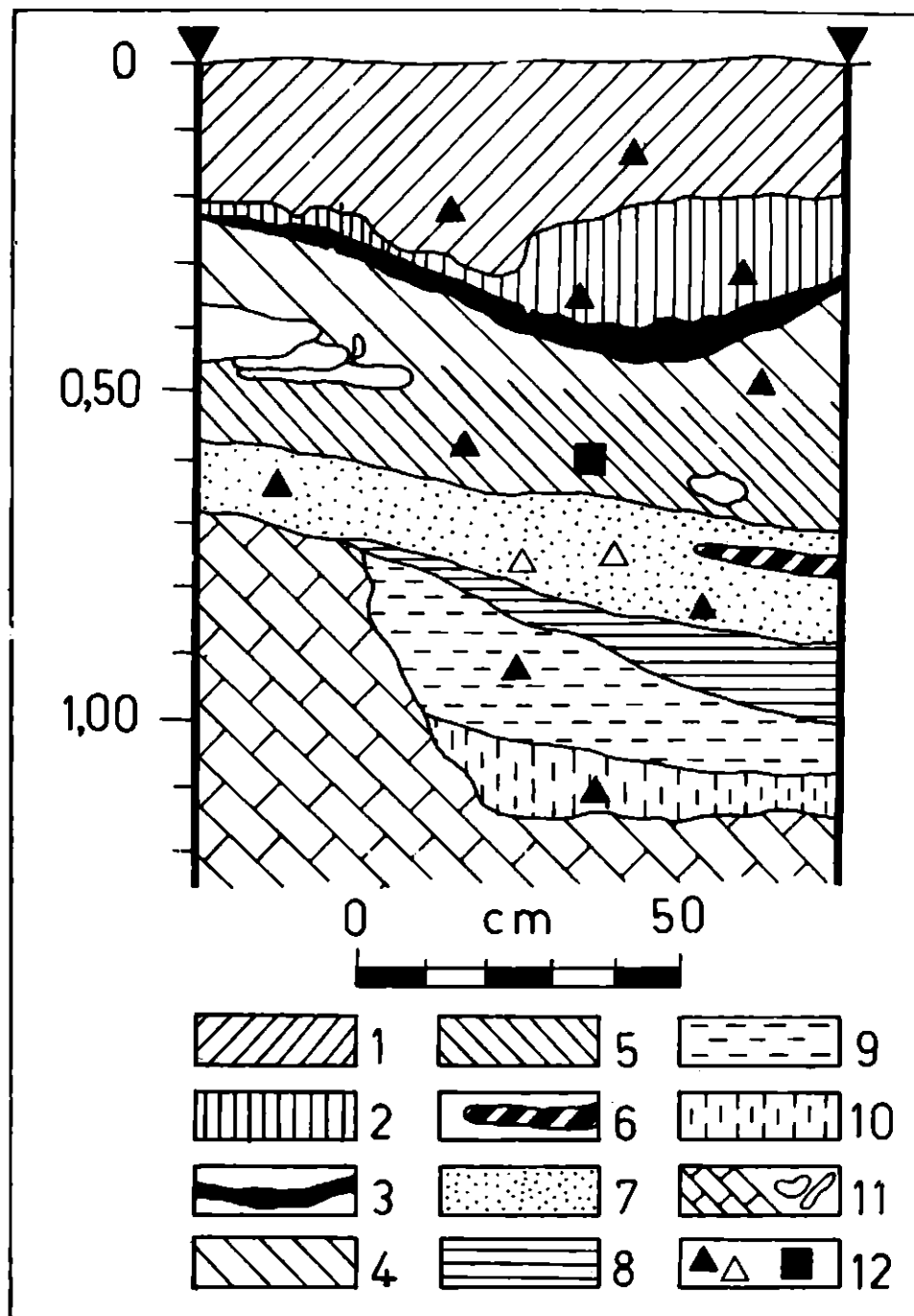

Fig. 10. — Peștera „Din Dilma Peșterii”; profilul de SV al SI/1991. **Legenda :**

- 1) sol brun-închis compact ;
- 2) depunere de cenușă gri-închis ;
- 3) cărbune de lemn (vatra) ;
- 4) sol roșcat-închis brun ;
- 5) sol roșcat-brun ;
- 6) cărbune de lemn (vatra) ;
- 7) sol gălbui-brun lutos ;
- 8) sol gălbui-închis brun ;
- 9) sol gălbui-brun slab nisipos ;
- 10) sol maroniu-galbăn cu aspect loessoid ;
- 11) stînca calcaroasă a peșterii ;
- 12) fragmente ceramice (așchii de cuarțit/oase de animale).

Fig. 10. — D. P. cave : the SV profile of 1 section/1991.

Legend :

- 1) dark brown compact soil ;
- 2) dark grey ash level (heart) ;
- 3) charcoal ;
- 4) dark reddish-brown soil ;
- 5) brown-reddish soil ;
- 6) charcoal (hearth) ;
- 7) yellowish-brown clayey soil ;
- 8) dark yellowish-brown soil ;
- 9) sandy yellowish-brown soil ;
- 10) loessic brown-yellow soil ;
- 11) (limestone bed) ;
- 12) frags of pottery/quartzite flakes/animal bones.

Fig. 12. — Peștera „Din Dilma Peșterii” : fragmente ceramice medieval-târziu.

Fig. 12. — D. P. cave : fragments of pottery from the late Middle Age.

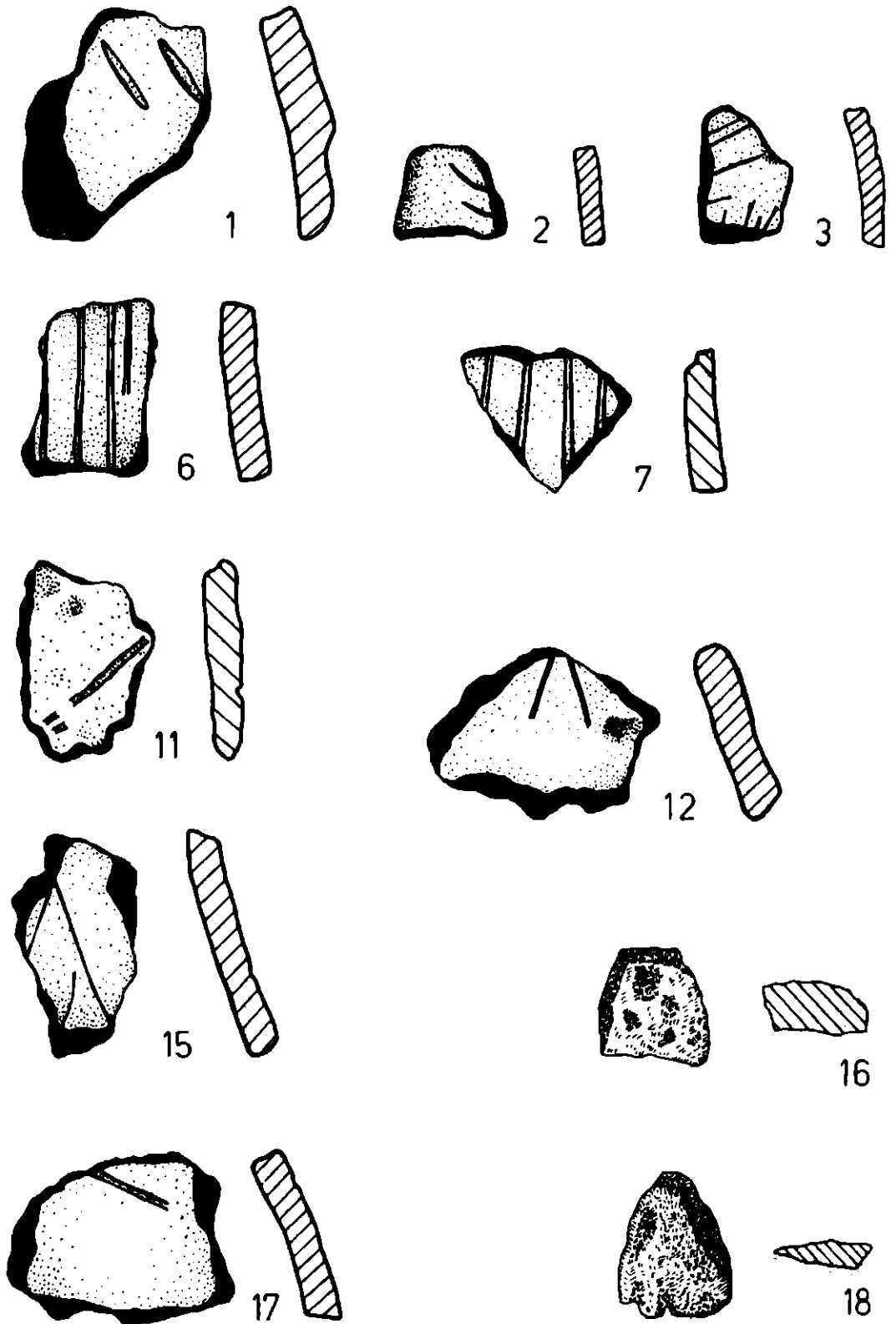

Fig. 11. — Peștera „Din Dilma Peșterii” : fragmente ceramice (1–12, 14–15, 17, 19), așchii de cuarțit (16, 18) și străpungător pe așchii (13) aparținând culturii Coțofeni.

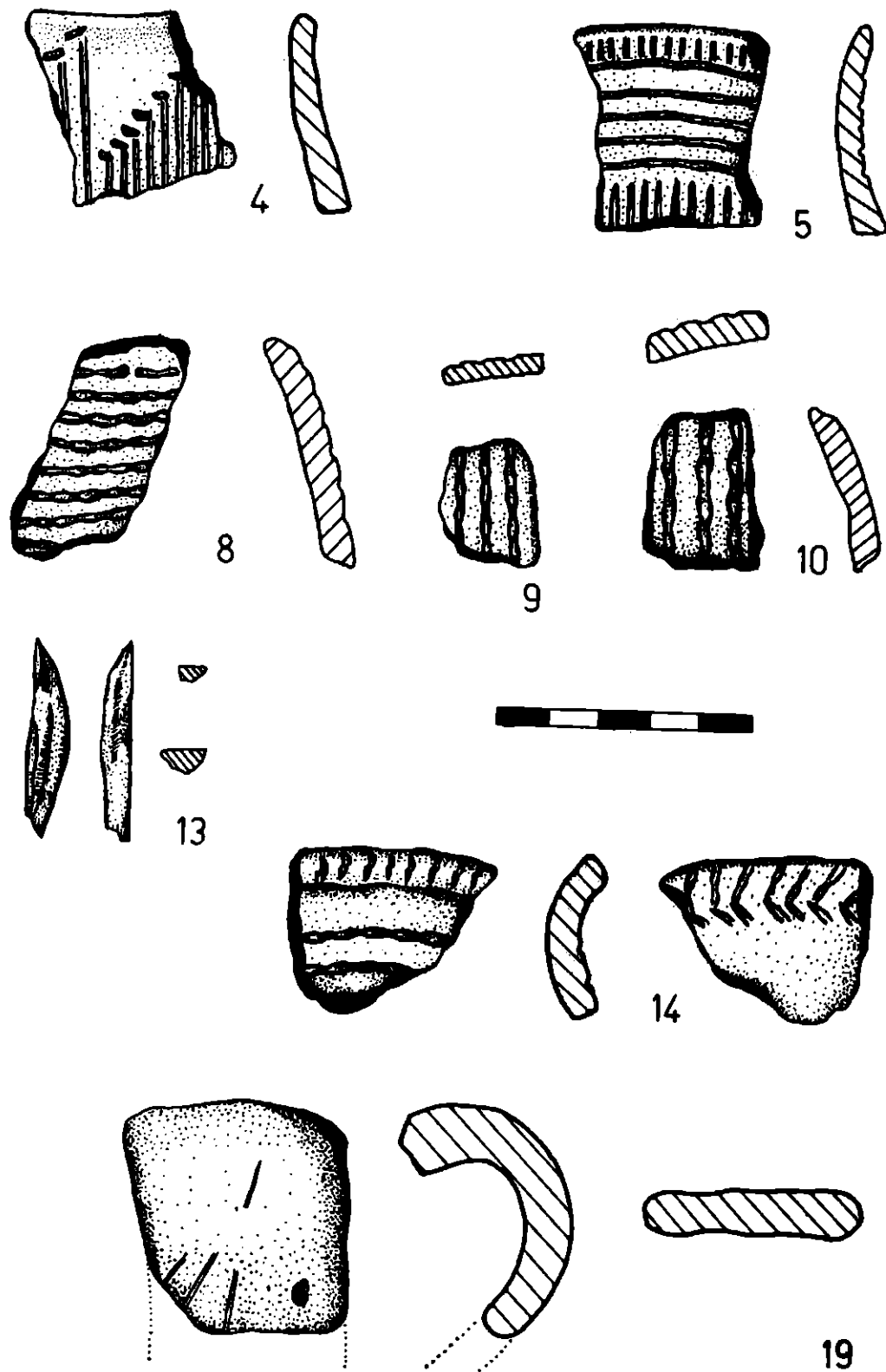

Fig. 11. — D. P. cave : fragments of pottery (1—12, 14—15, 17, 19) quartzite flake's (16, 18) and boarer (13) belonging to the Coțofeni culture.

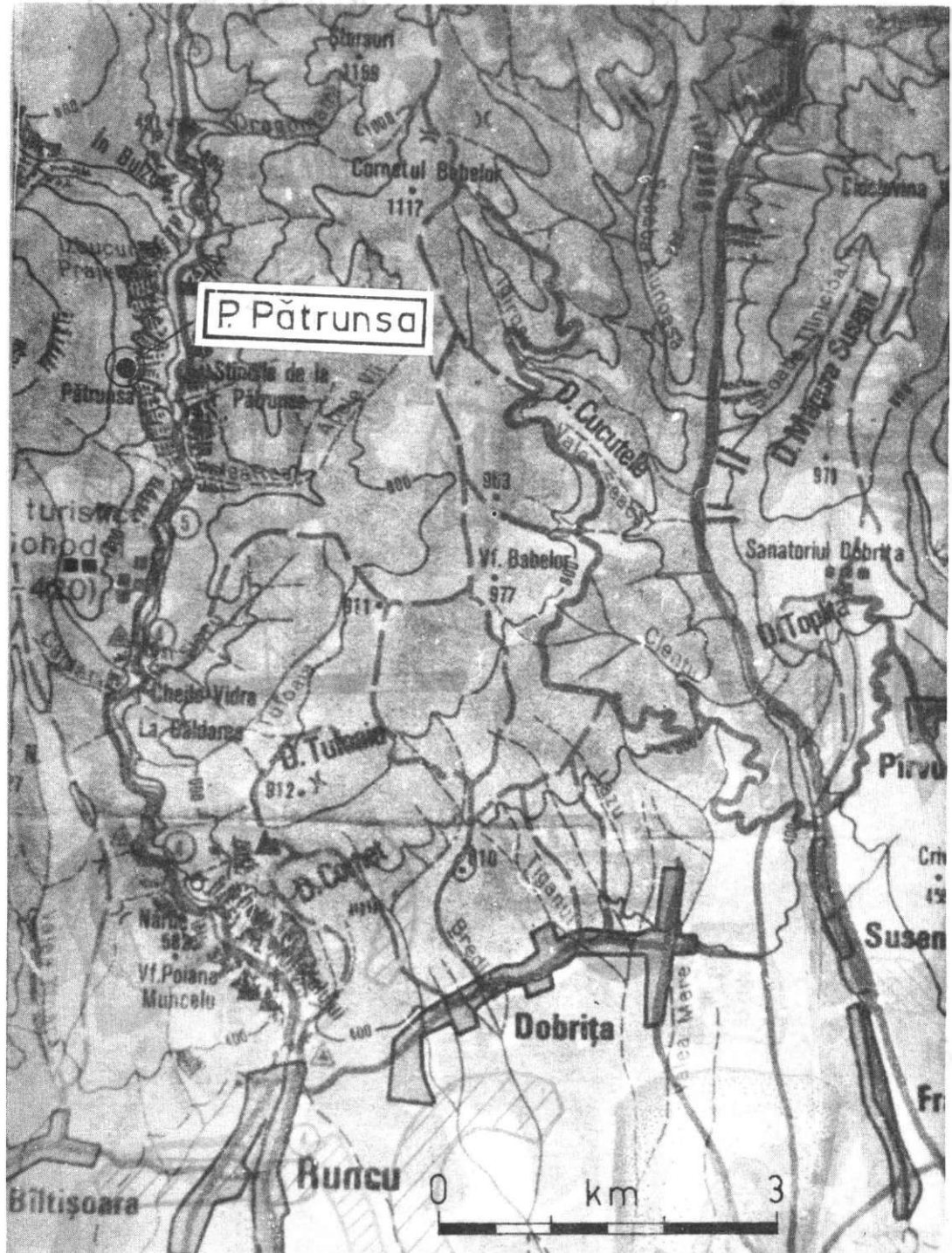

Fig. 13. — Cheile Șohodului: amplasarea peșterii Pătrunsa (1); intrarea în sectorul sudic al cheilor (2). Abruptul calcaros în care se află peștera Pătrunsa (3); intrarea Peșterii Pătrunsa (4).

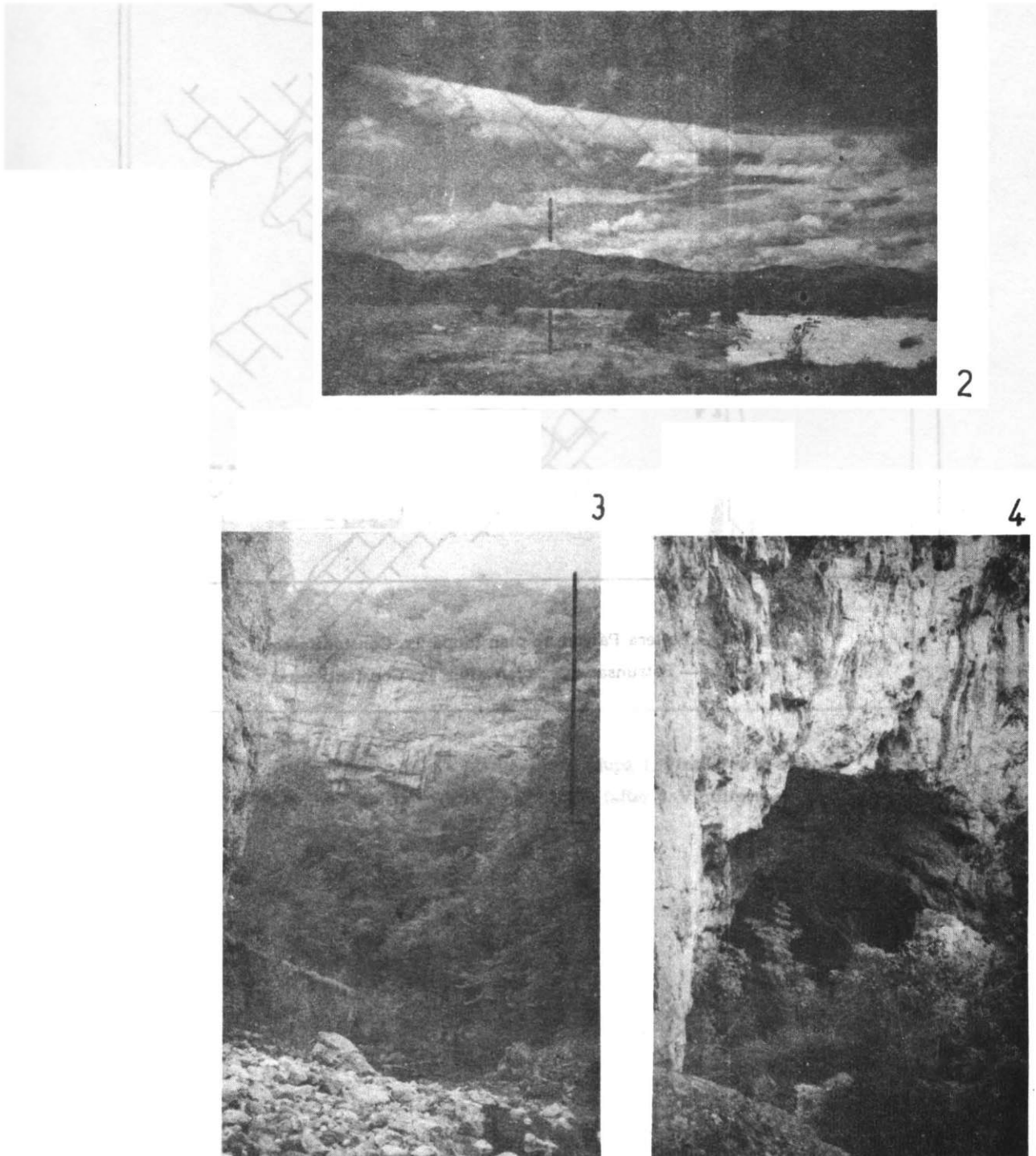

Fig. 13. — Sohodol Gorge : the location of the Pătrunsa cave (1). The entrance in the Sohodol Gorge (2). The limestone wall in with the location of the Pătrunsa cave (3). The entrance of Pătrunsa cave (4).

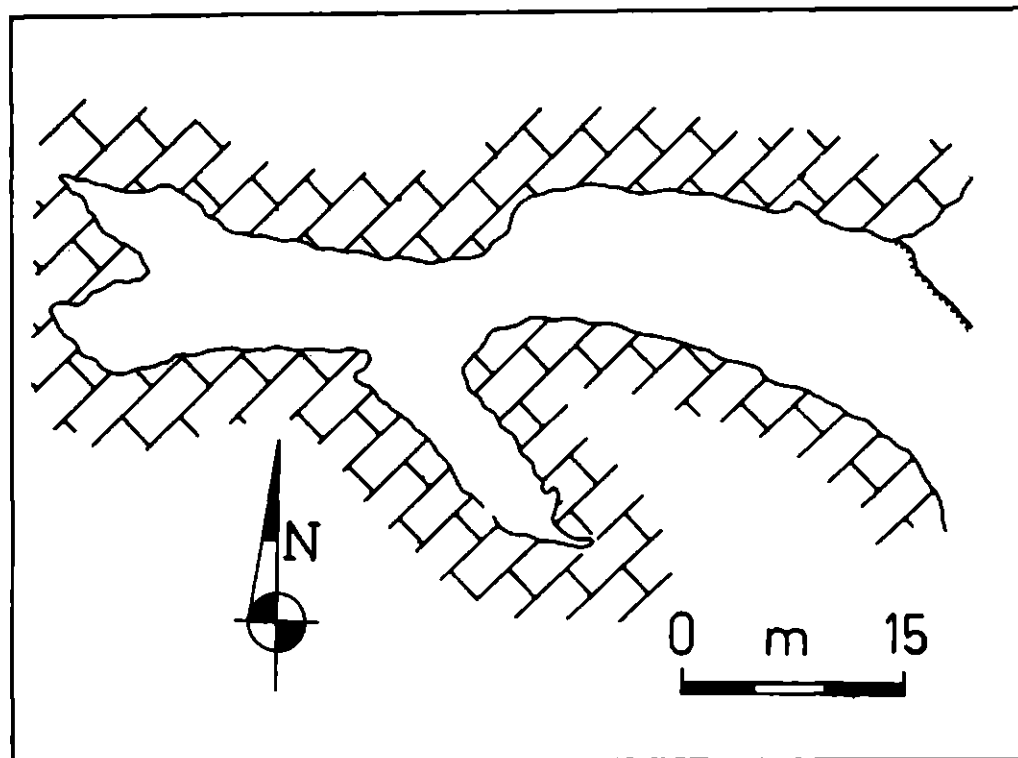

Fig. 14. — Peștera Pătrunsa : plan (după Tr. Constantinescu).

Fig. 14. — Pătrunsa cave : plan after Tr. Constantinescu.

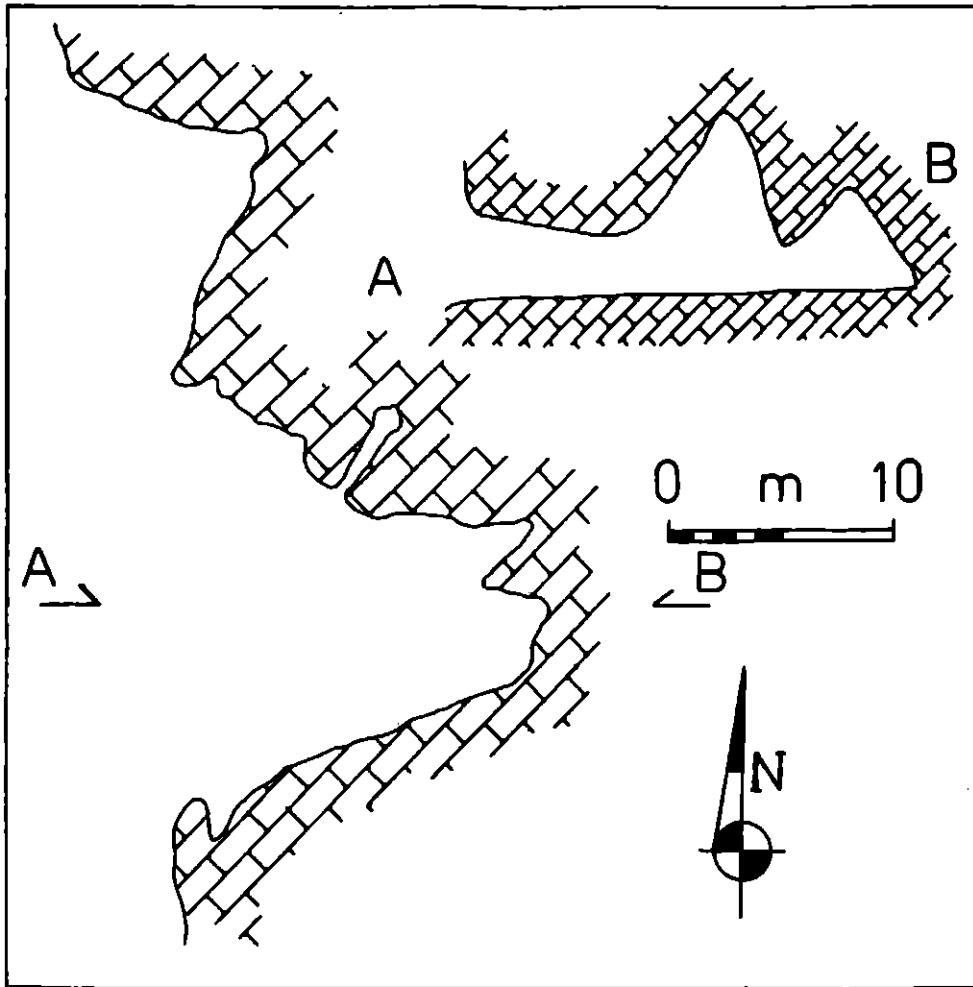
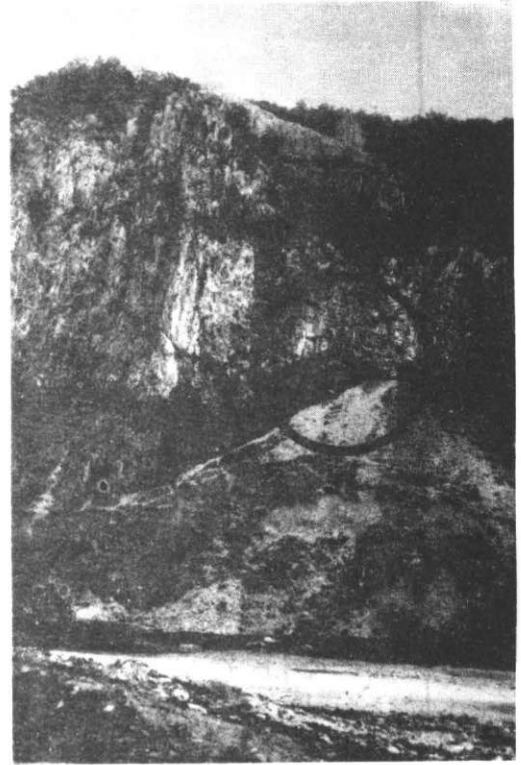

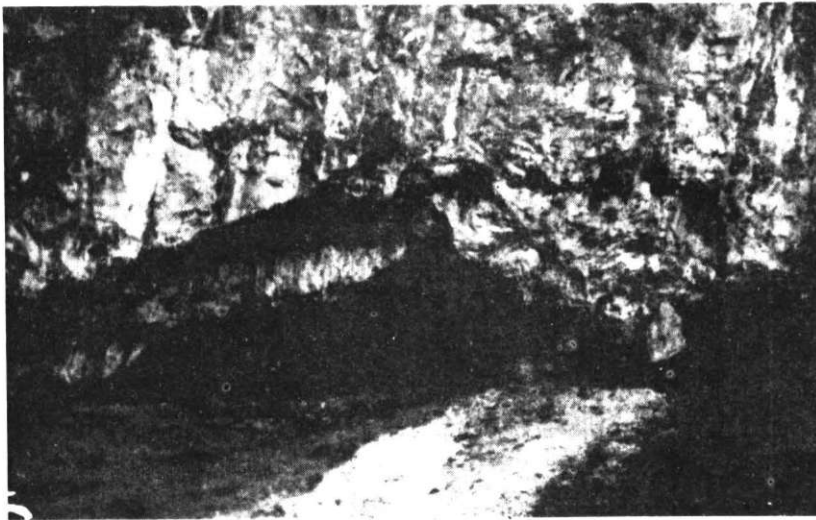
Fig. 16. — Peștera Olor : plan și profil (după I. Vintilescu și colab.).

Fig. 16. — Olor cave : plan and profile (after I. Vintilescu et al.).

2

3

Fig. 15. — The Vaidei village the situation of the Oilor (Sheps) cave (1). The limestone wall in which is located the Oilor cave (2). The entrance of Oilor cave (3).

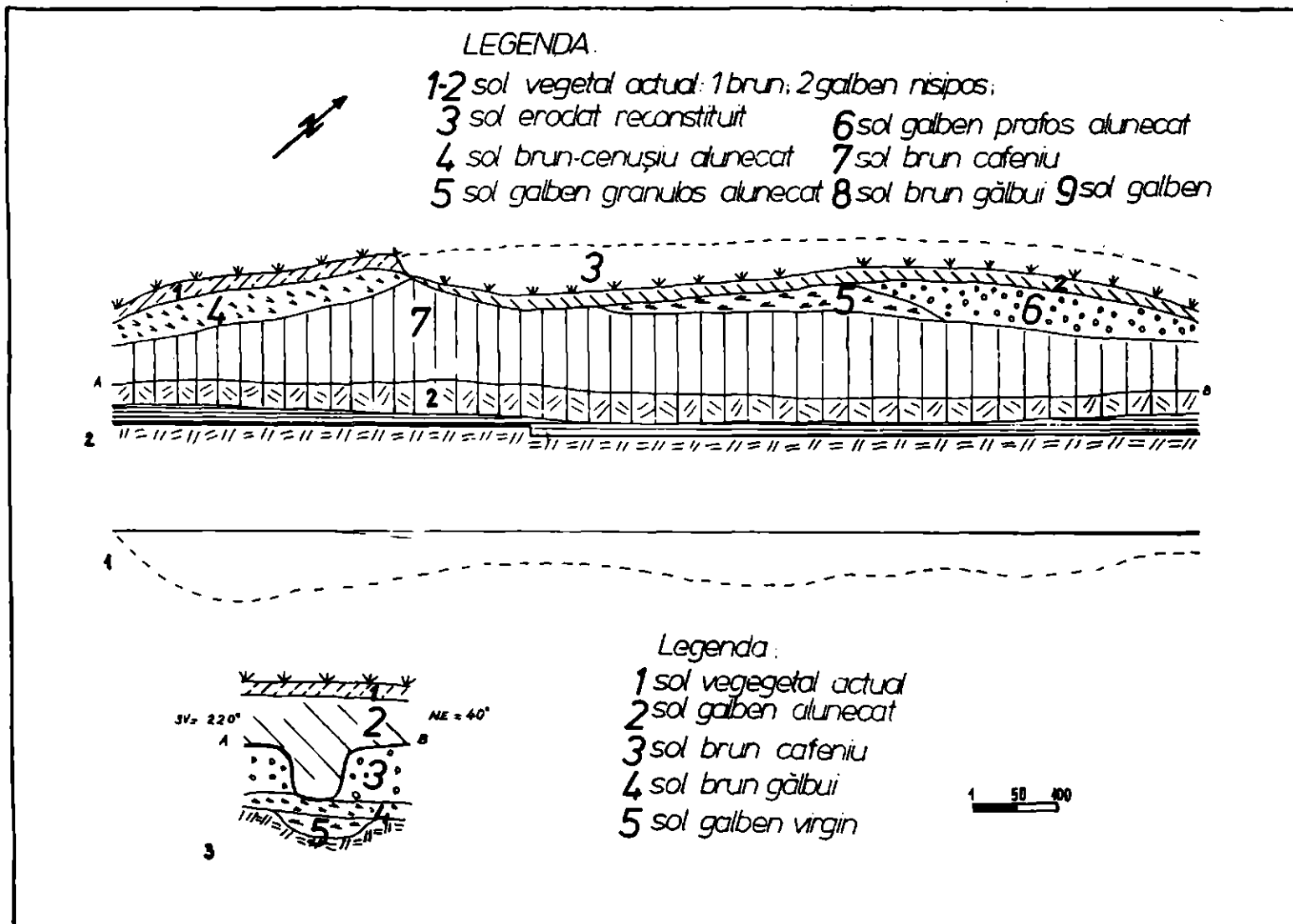

Fig. 1. Valea Viei, 1987: 1. planul secțiunii 1; 2. profilul peretei de est al secțiunii 1; 3. profilul gropii mormintului nr. 1.

Fig. 1. Valea Viei, 1987: 1. Plan de la section I; 2. Le profil du d'est de la section I; 3. Le profil de la fosse de la sépulture no. 1.

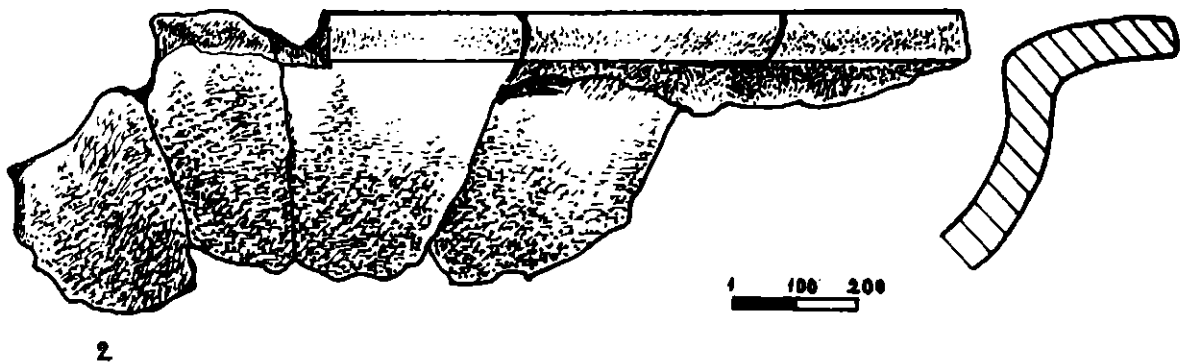
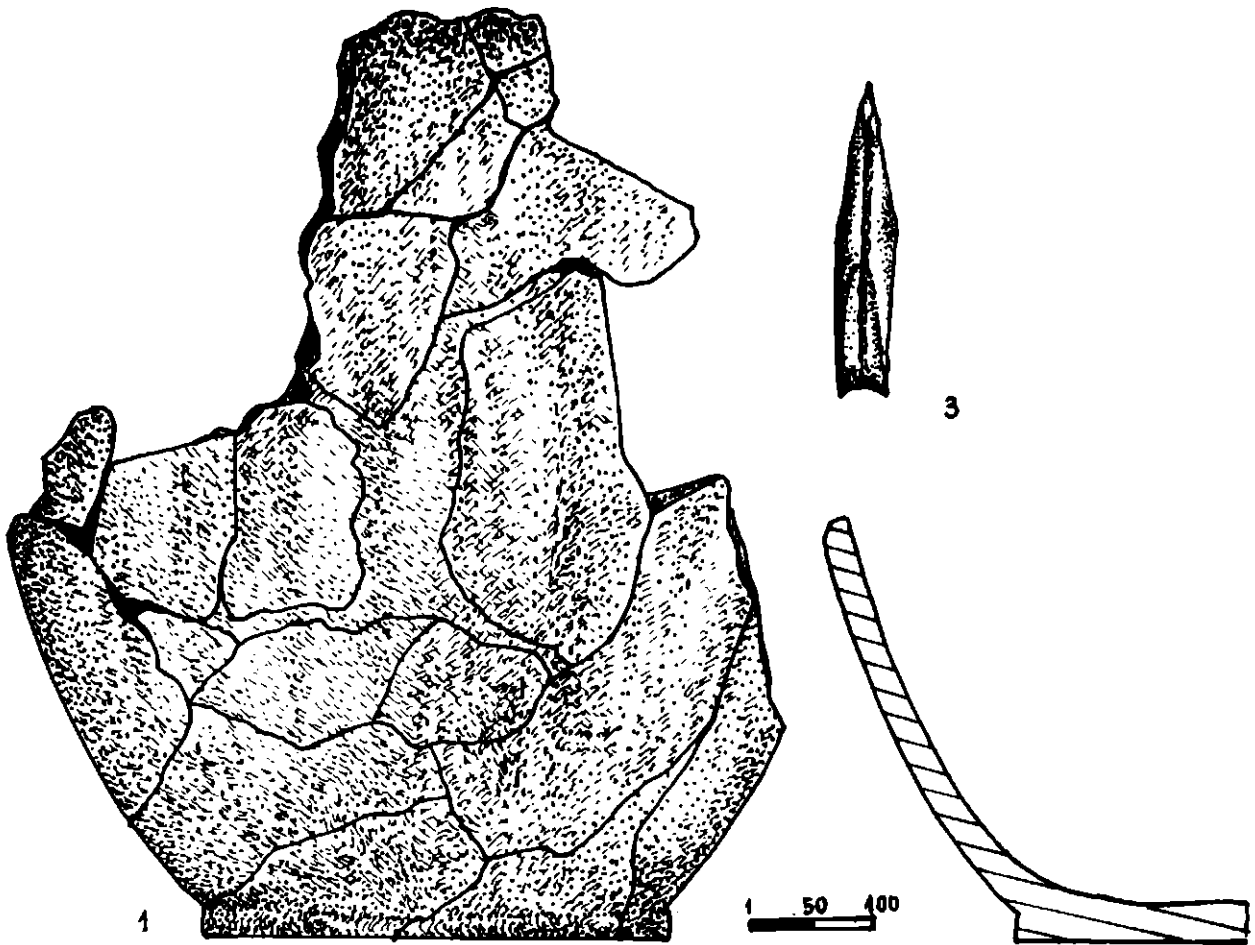

Fig. 2. Valea Viei, 1987. Inventarul mormintului nr. 1: 1. fragmente din vasul-urnă; 2. fragmente din strachina-capac; 3. vîrf de săgeată de bronz.

Fig. 2. L'inventaire de la sépulture no. 1: 1. Fragments du vase-urne; 2. Fragments de l'écuelle-couvercle; 3. Pointe de flèche, bronze.

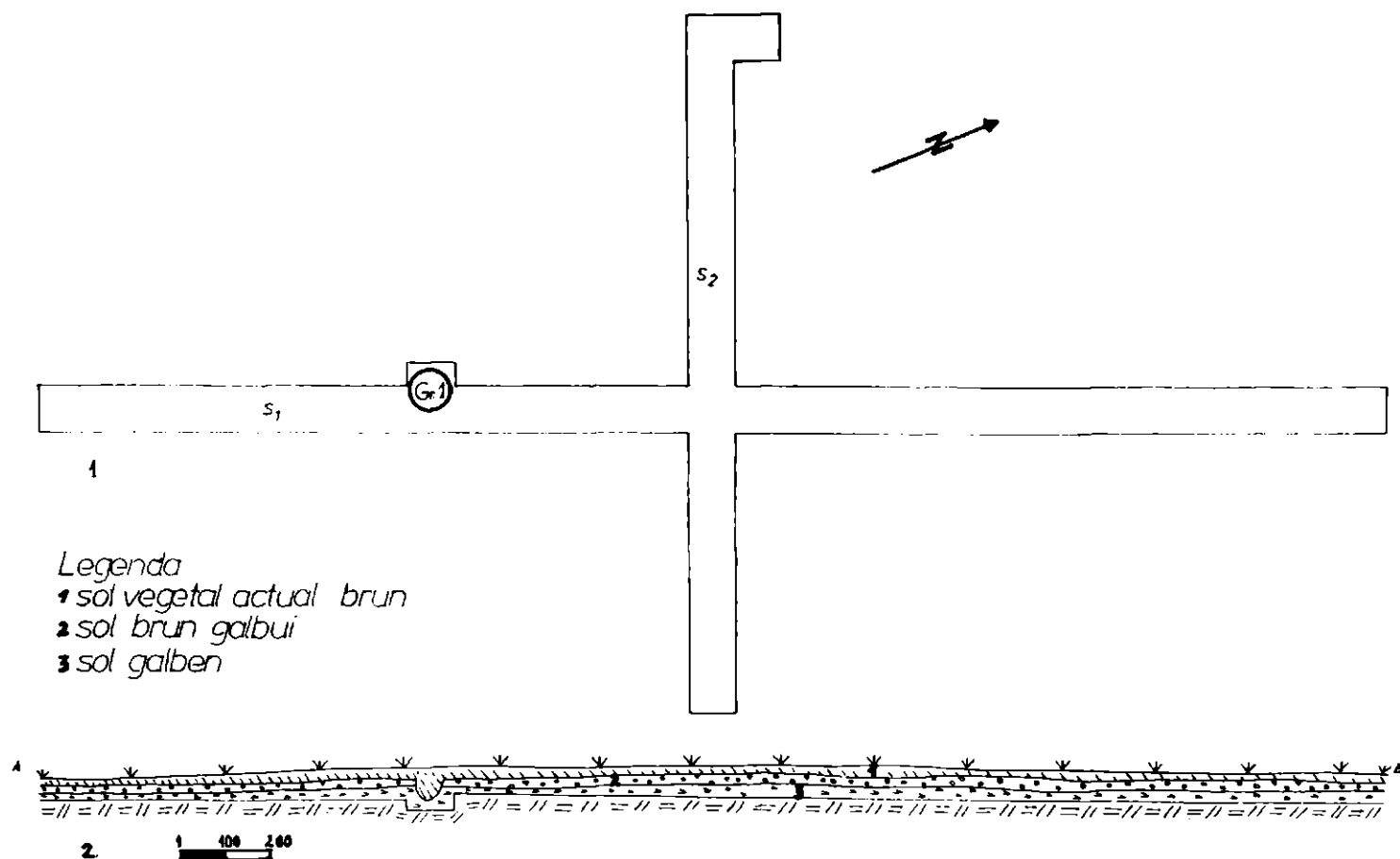

Fig. 3. Valea Viei, 1987 : 1. planul general al săpăturii din punctul „Virful Stînii” ;
2. profilul peretelui de vest al secțiunii 1.

Fig. 3. 1. Plan général des fouilles du point „Virful Stînii” ; 2. Profil du mur
d'ouest de la section no. 1.

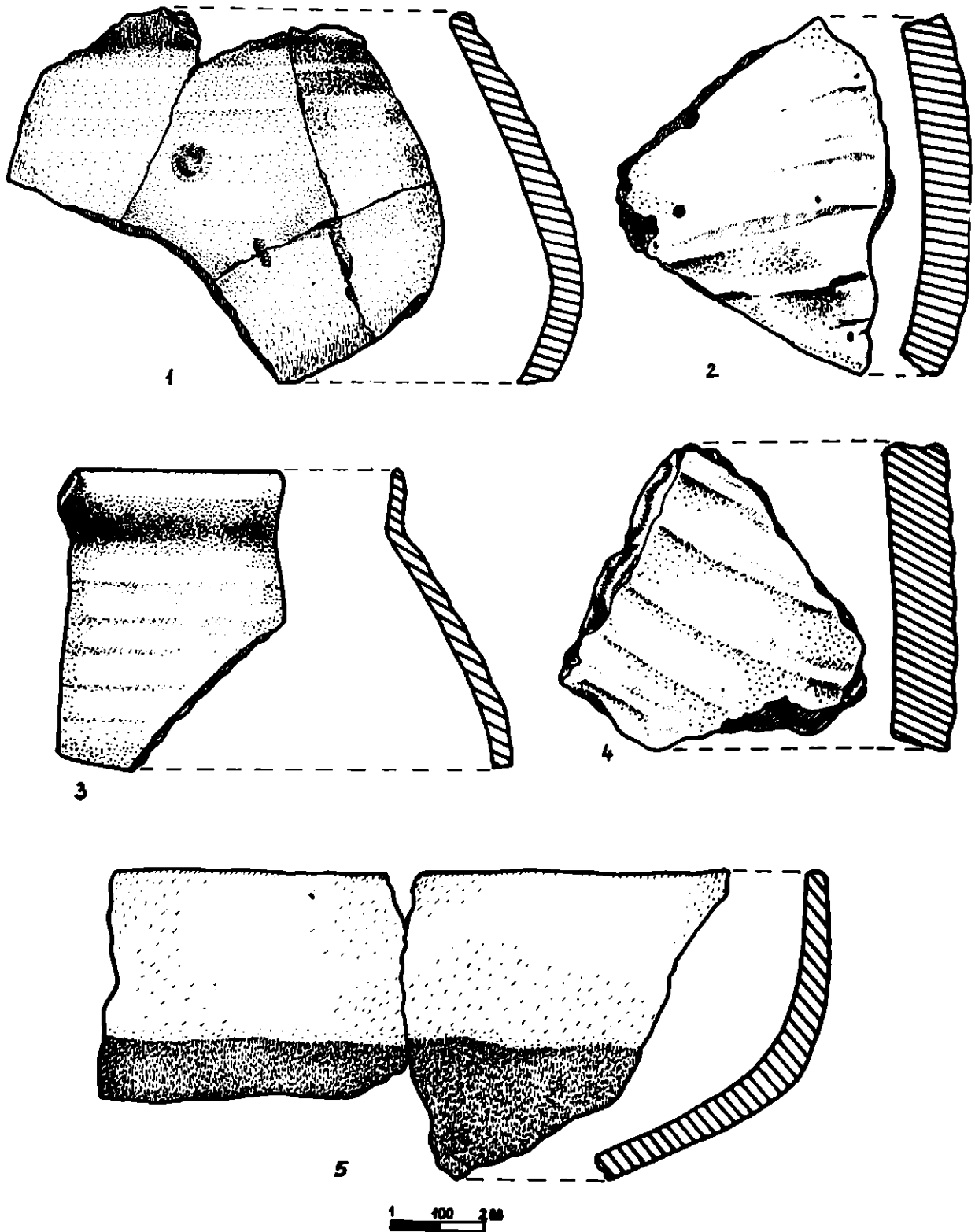

Fig. 4. Valea Viei, 1967. Ceramică fragmentară : 1—4. faza Cucuteni A ; 5. faza Cucuteni B.

Fig. 4. Fragments céramiques : 1—4. La phase Cucuteni A ; 5. La phase Cucuteni B.

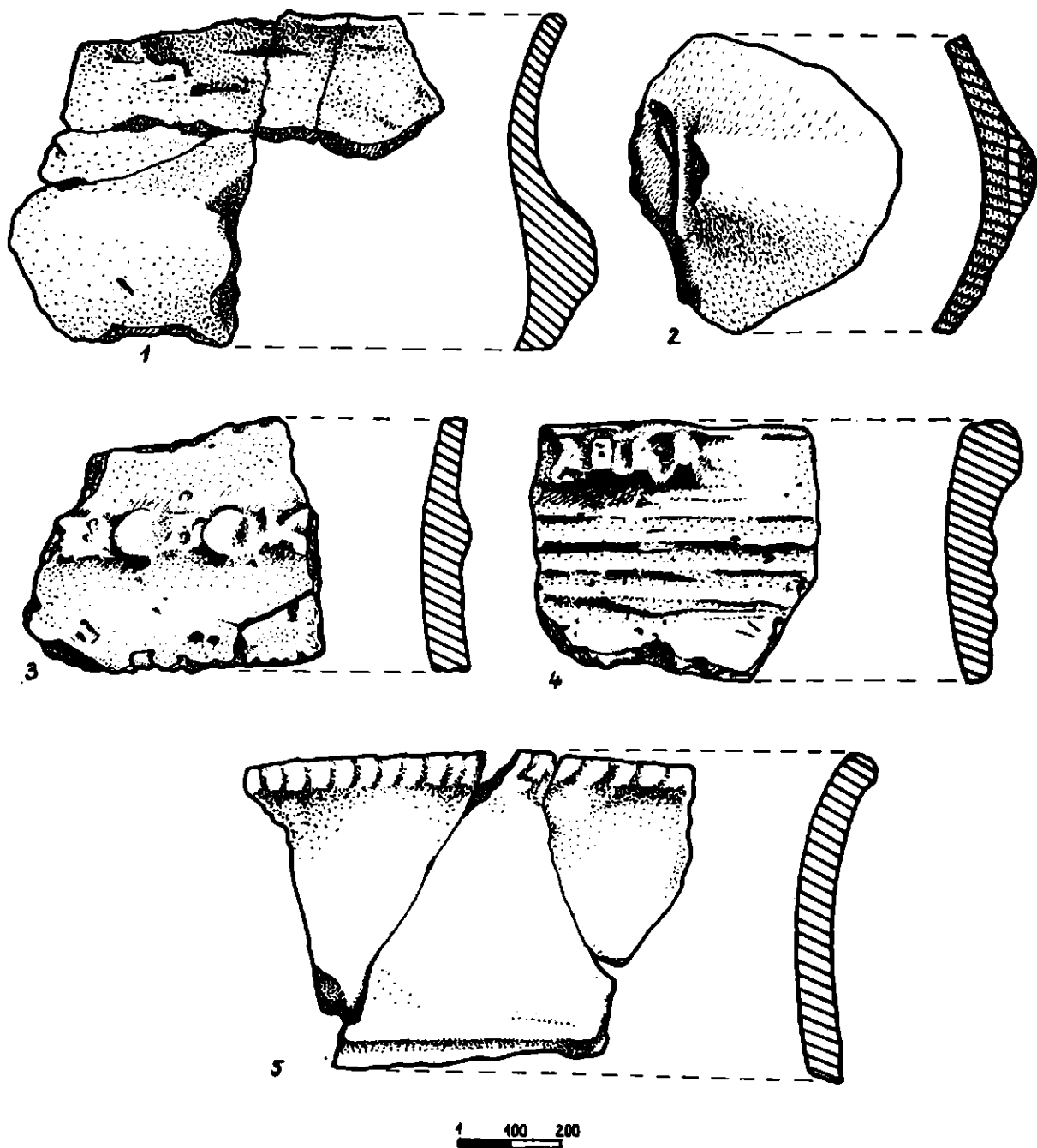

Fig. 5. Valea Viei, 1987. Ceramică fragmentară : 1—5. perioada timpurie a epocii bronzului.

Fig. 5. Fragments céramiques : 1—5. La période ancienne de l'âge du bronze.

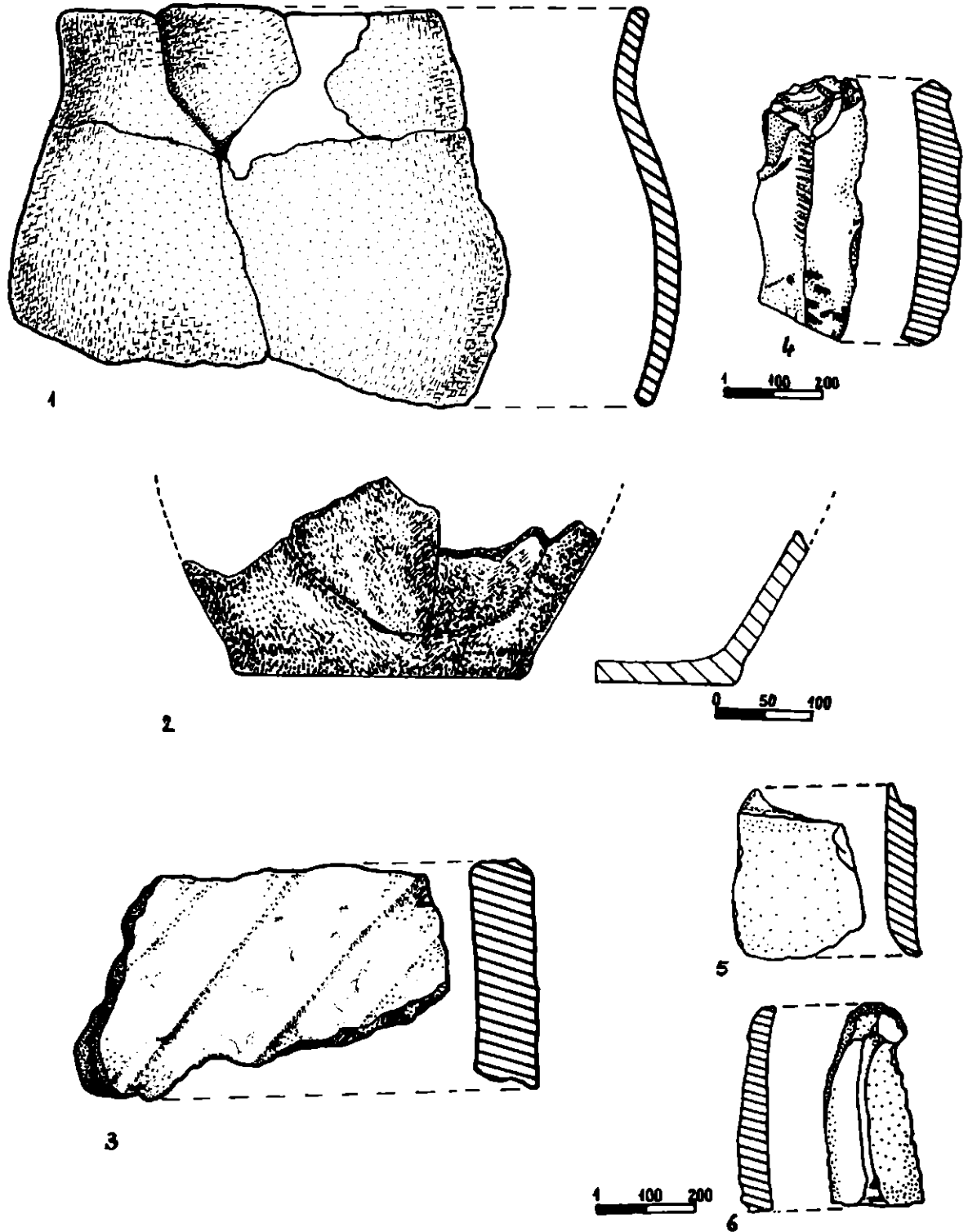
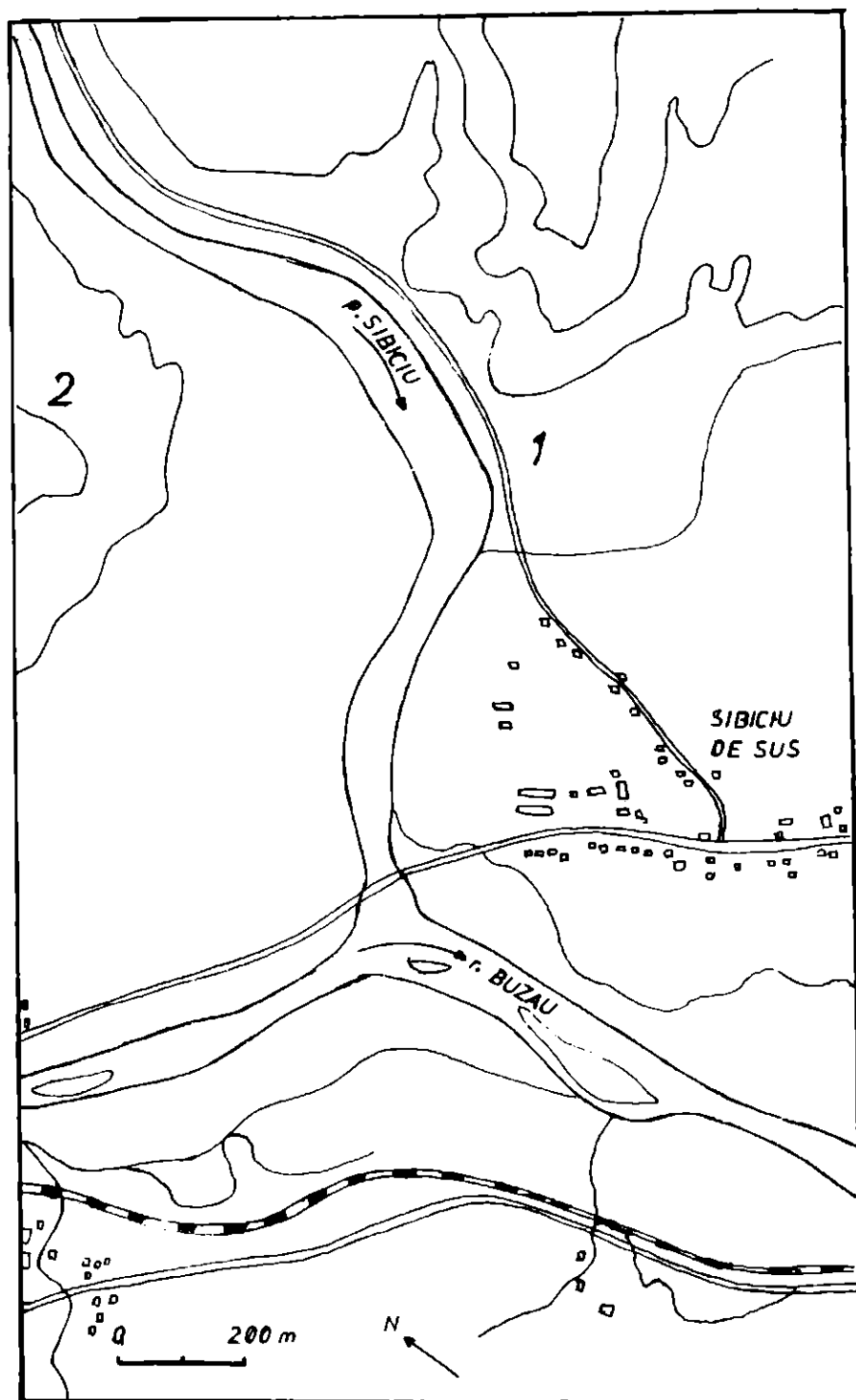

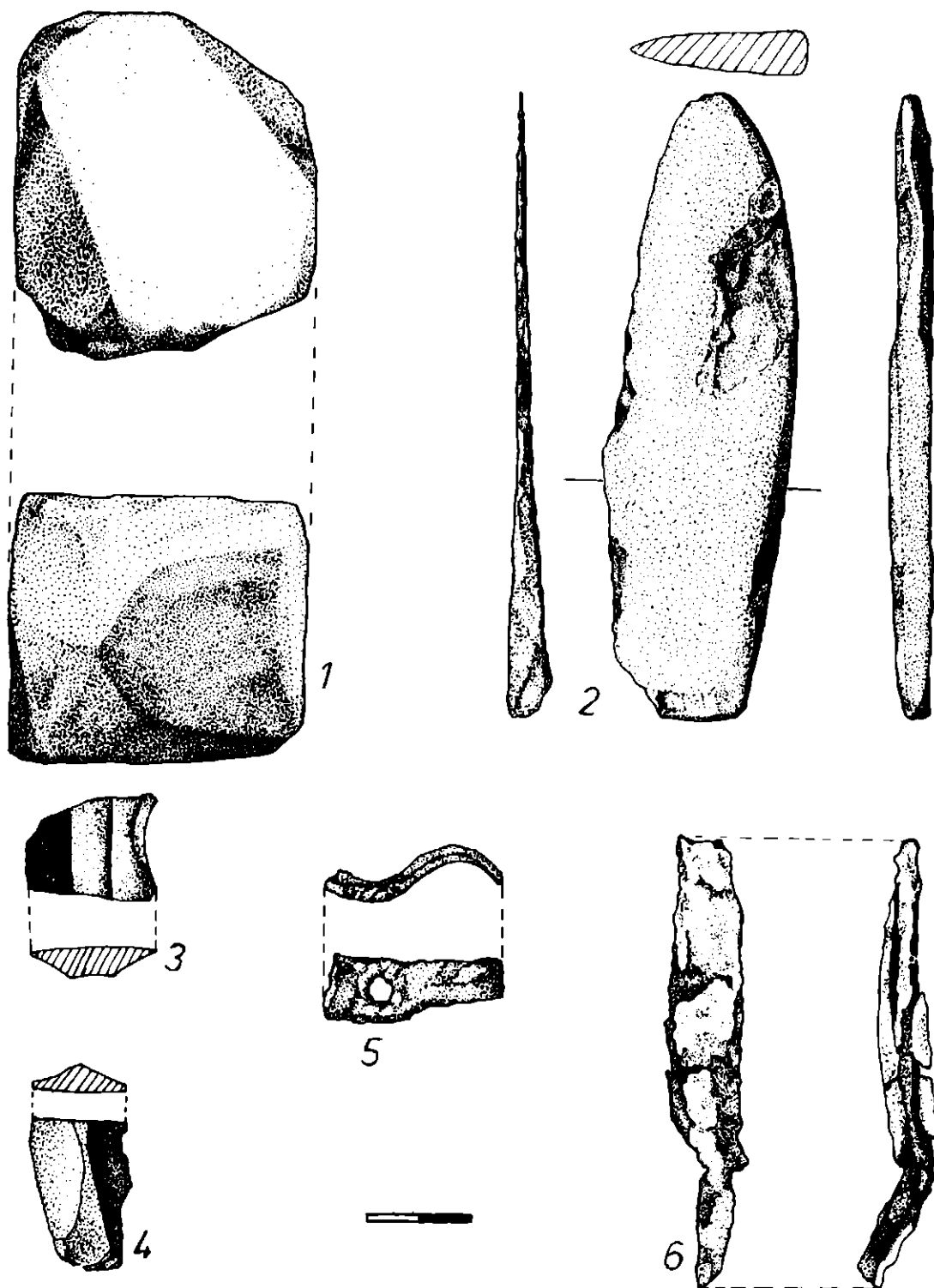
Fig. 6. Vălea Vlăii, 1987 : 1—3. ceramică fragmentară aparținând fazei Cucuteni A ;
4—6. unelte de silex și din rocă locală.

Fig. 6. 1—3. Fragments céramiques Cucuteni A ; 4—6. Outils en pierre.

Pl. 1. — La zone archéologique Sibiciu de Sus.

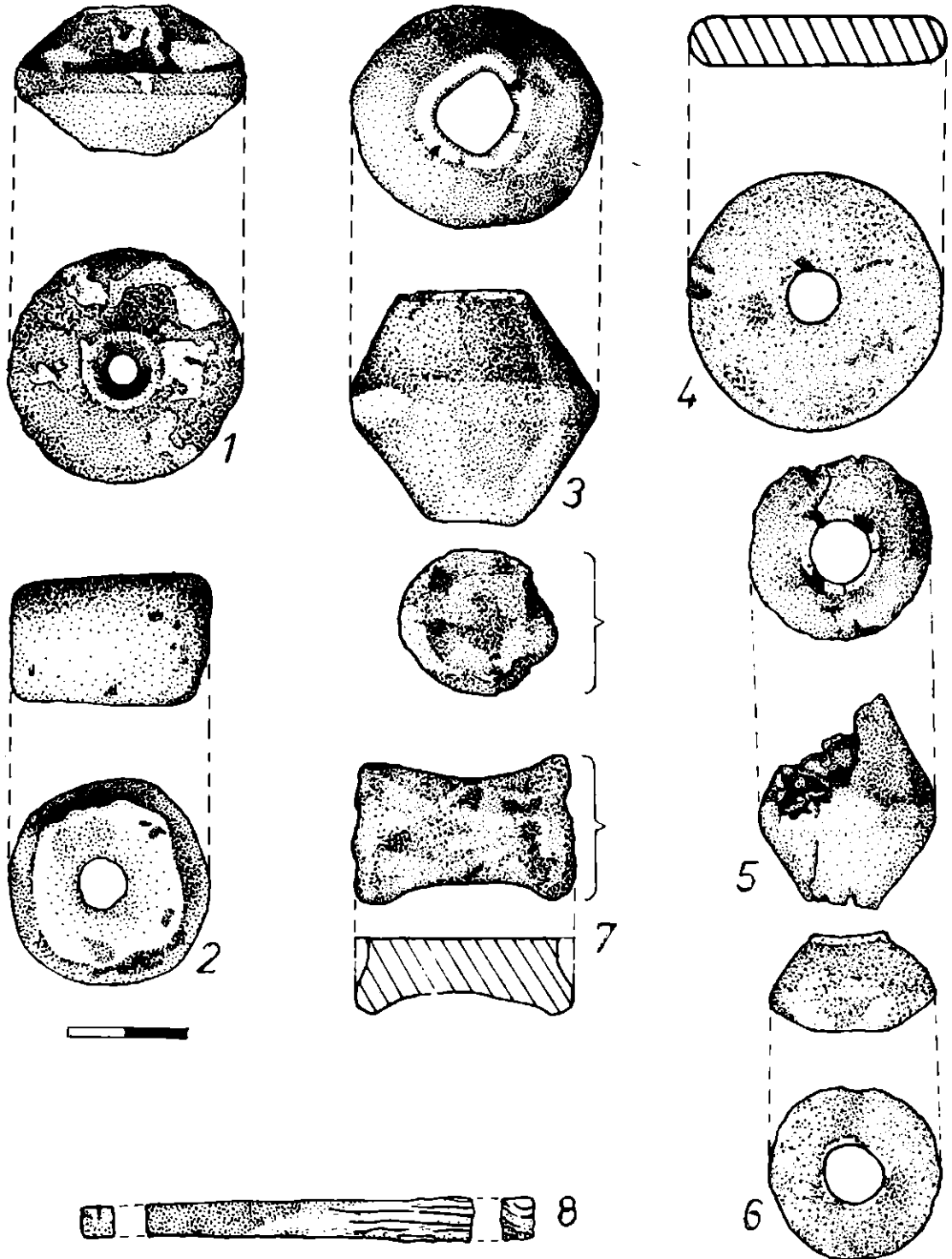
Pl. 1. — Sibiciu de Sus — zona arheologică.

Pl. 2. — Objets en pierre (1—4) et métal (5—6).

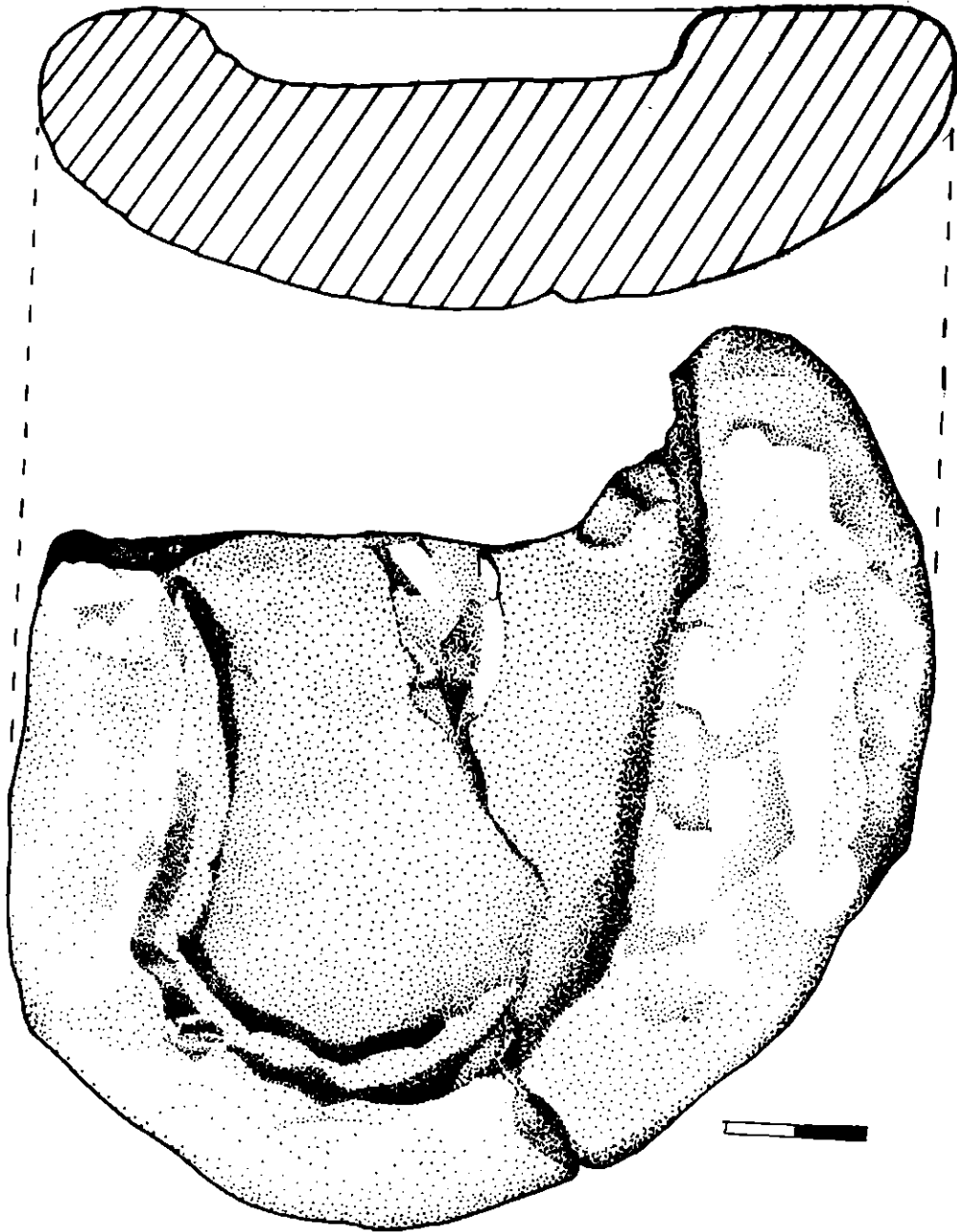
Pl. 2. — Sibiciu de Sus — obiecte din piatră (1—4) și metal (5—6).

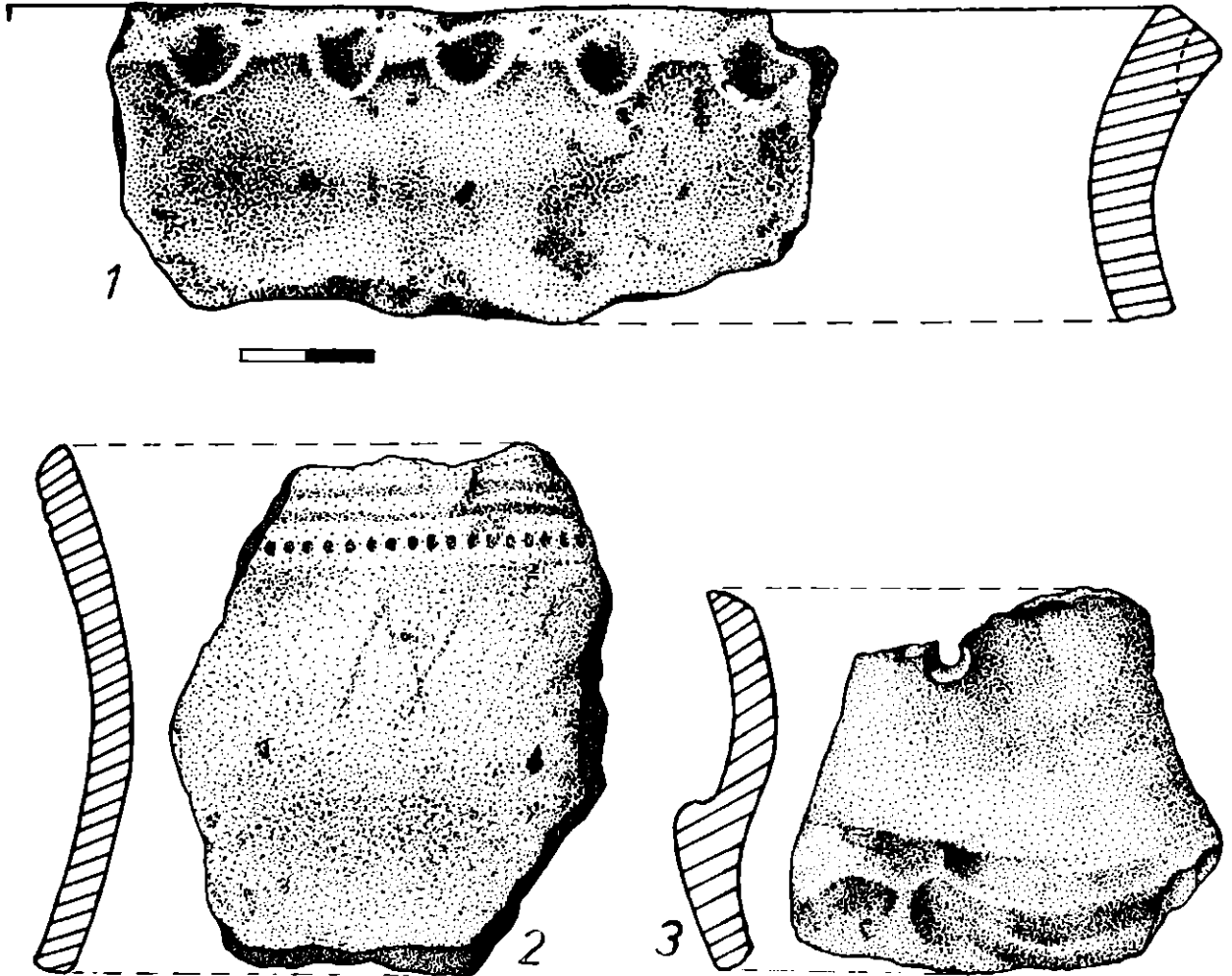

PL 3. — Sibiciu de Sus — obiecte ceramice (fusatoale 1—6; mosor 7) și din os (8).

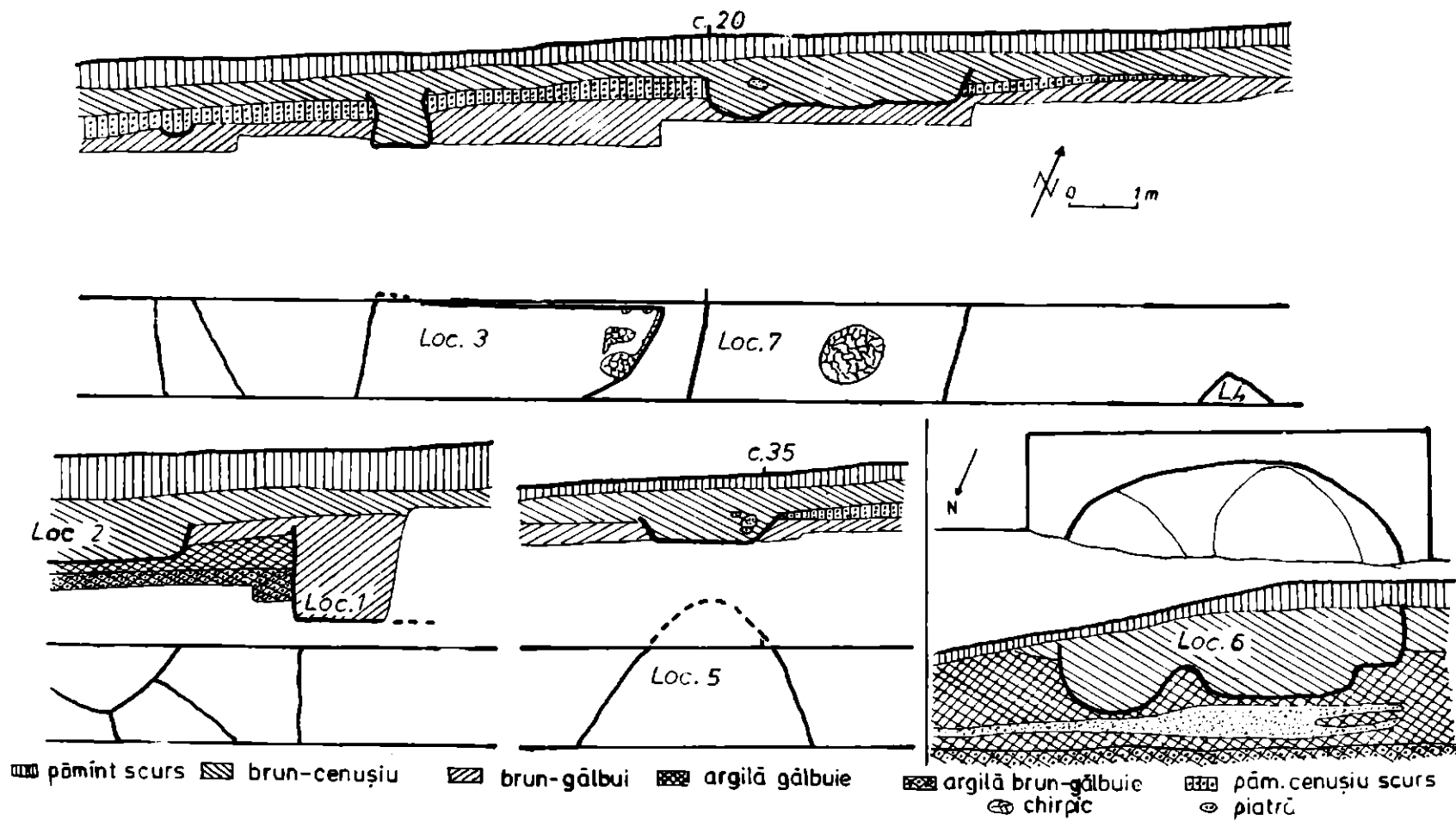
PL 3. — Objets en terre cuite (1—7) et os (8).

Pl. 4. — Sibiciu de Sus — țipar din piatră.
Pl. 4. — Moule en pierre.

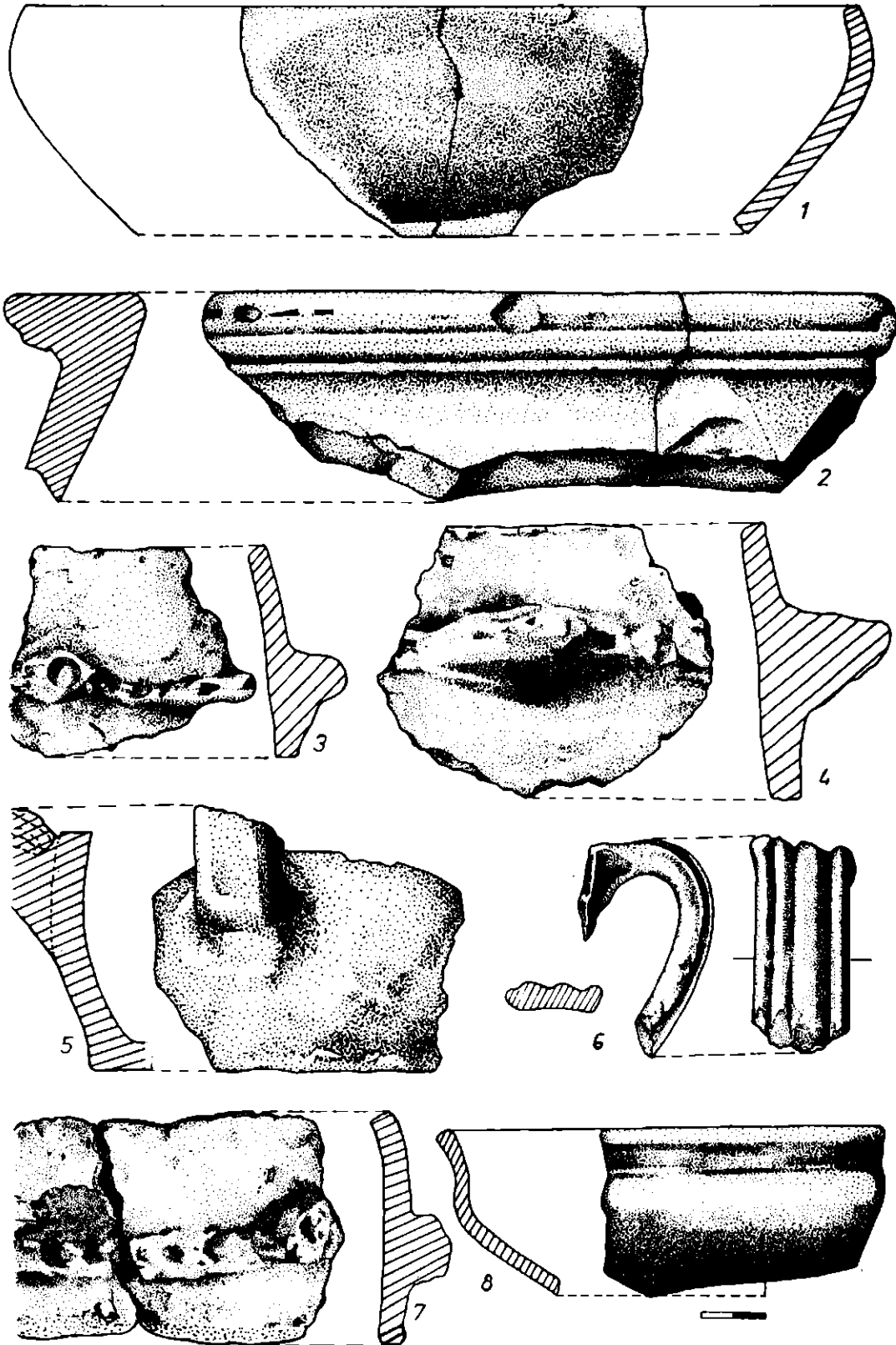

Pl. 5. — Sibiciu de Sus — ceramică din epoca bronzului.
 Pl. 5. — Céramique de l'âge du bronze.

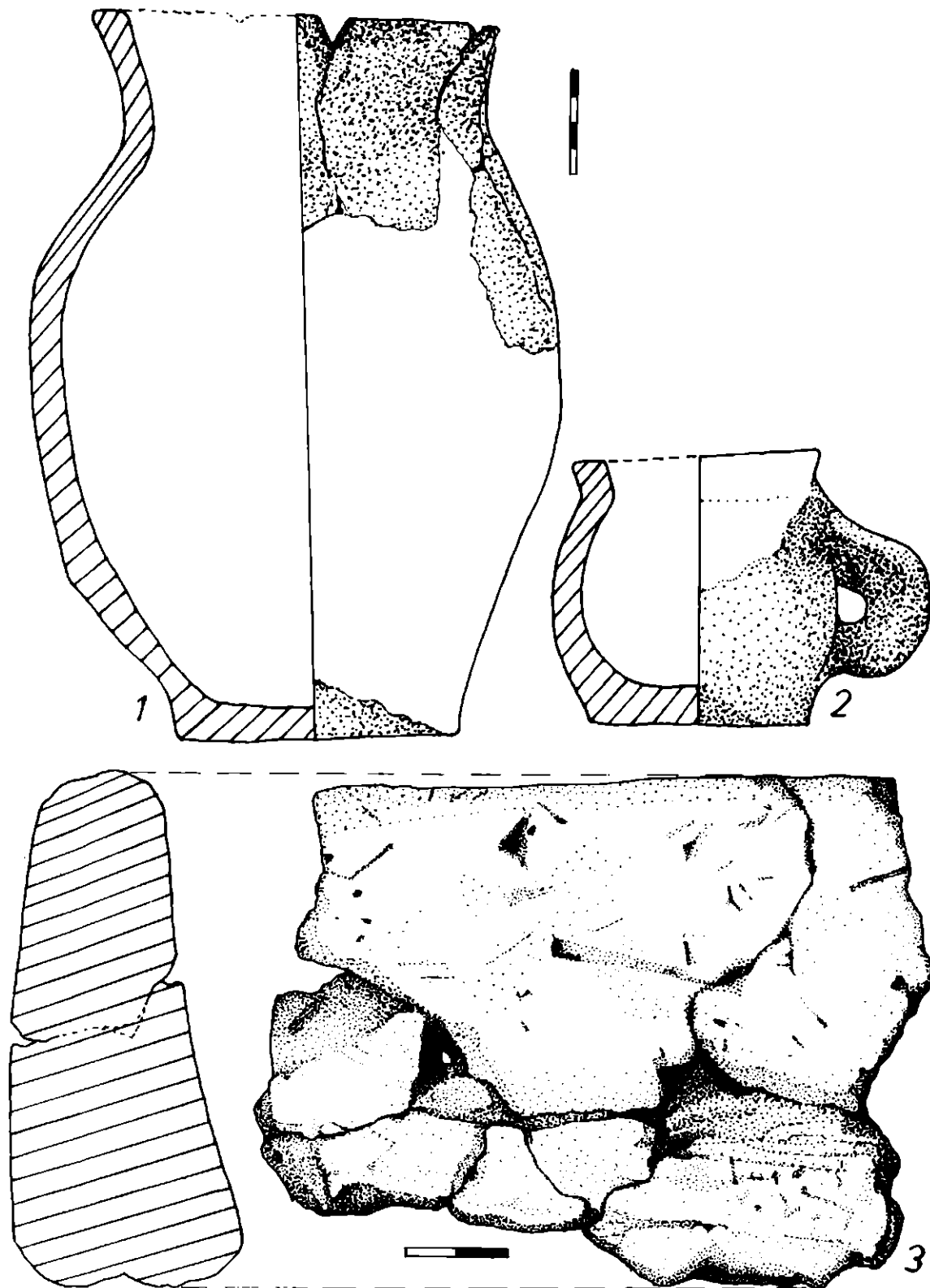
Pl. 6. — Sibicium de Sus — planurile și profilele unor locuințe.

Pl. 6. — Plans et profils d'habitations.

Pl. 7. — Vases en terre cuite : 1. Ecuille des VI-e—IV-e siècle av. n. è.
2—8. Céramique gète-dace des III-e—I-er siècles av. n. è.

Pl. 7. Vase ceramice : 1. Strachină din sec. VI—IV î.e.n. ; 2—8 Ceramică geto-dacică din sec. III—I î.e.n.

Pl. 8. — Sibiclu de Sus — 1. Vas din sec. VII e.n. ; 2. Cană din sec. III—II î.e.n. ;
3. Gardină de vatră din sec. III—I î.e.n.

Pl. 8. — 1. Vase du VII-e siècle de n.è. ; 2. Tasse des III-e—II-e Siècles av. n.è. ;
3. Bord d'âtre géto-dace.

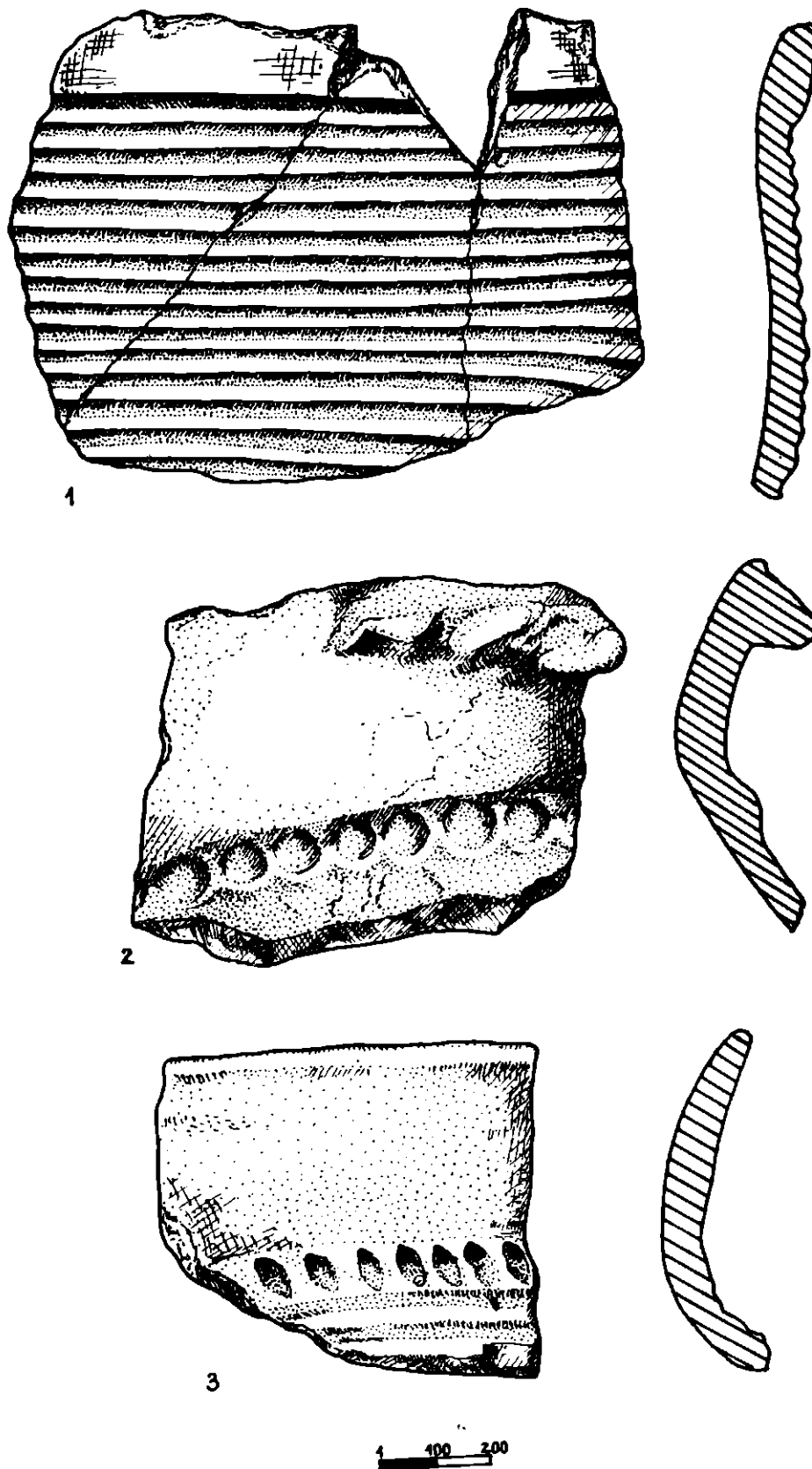

Fig. 1. — Tircov, jud. Buzău, 1—3 Fragmente ceramice.
 Fig. 1. — Tircov, dép. de Buzău, 1—3 Fragments céramique.

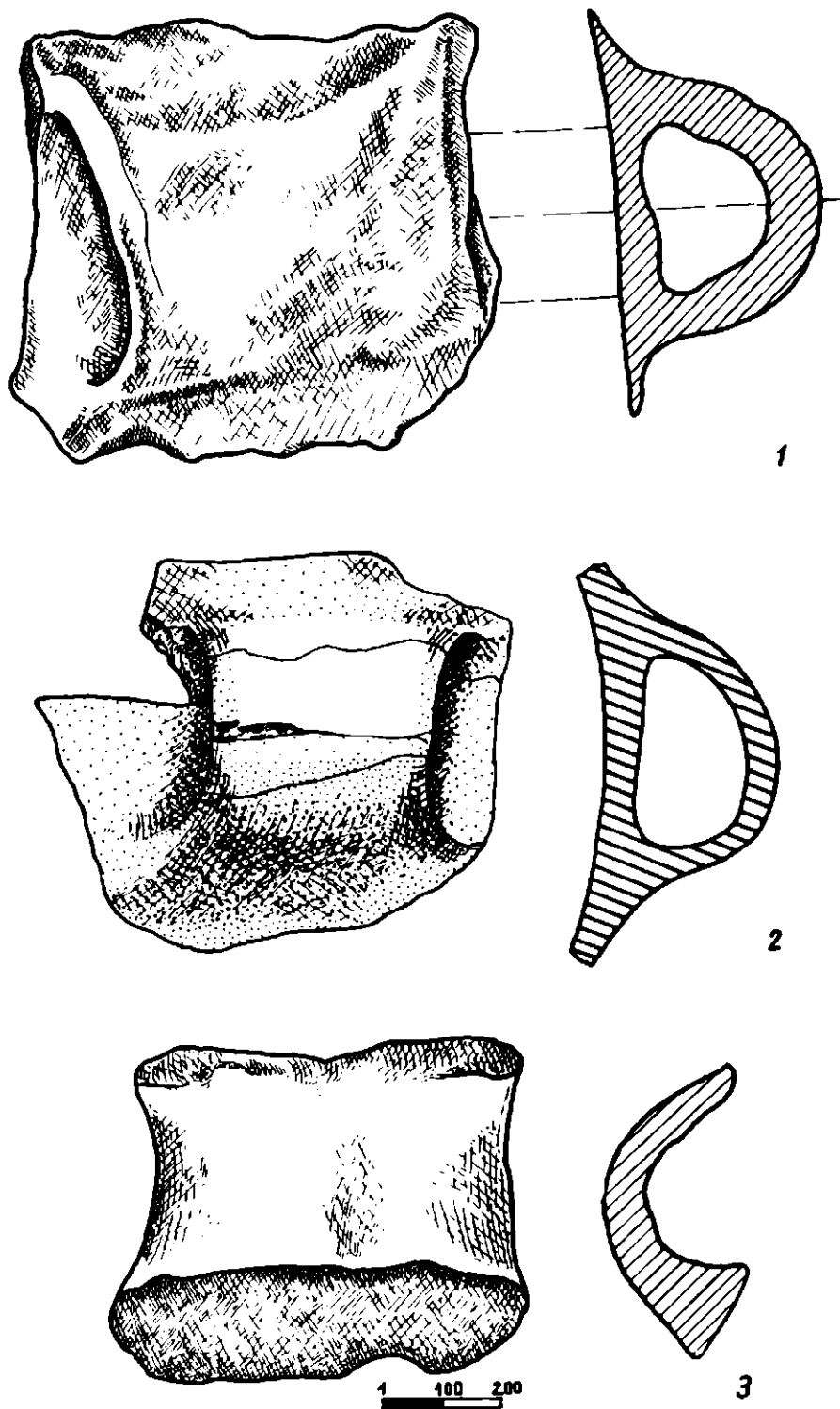

Fig. 2. — Tircov, jud. Buzău, 1—3 Torți de amforă.

Fig. 2. — Tircov, dép. de Buzău, 1—3 Anses d'amphores.

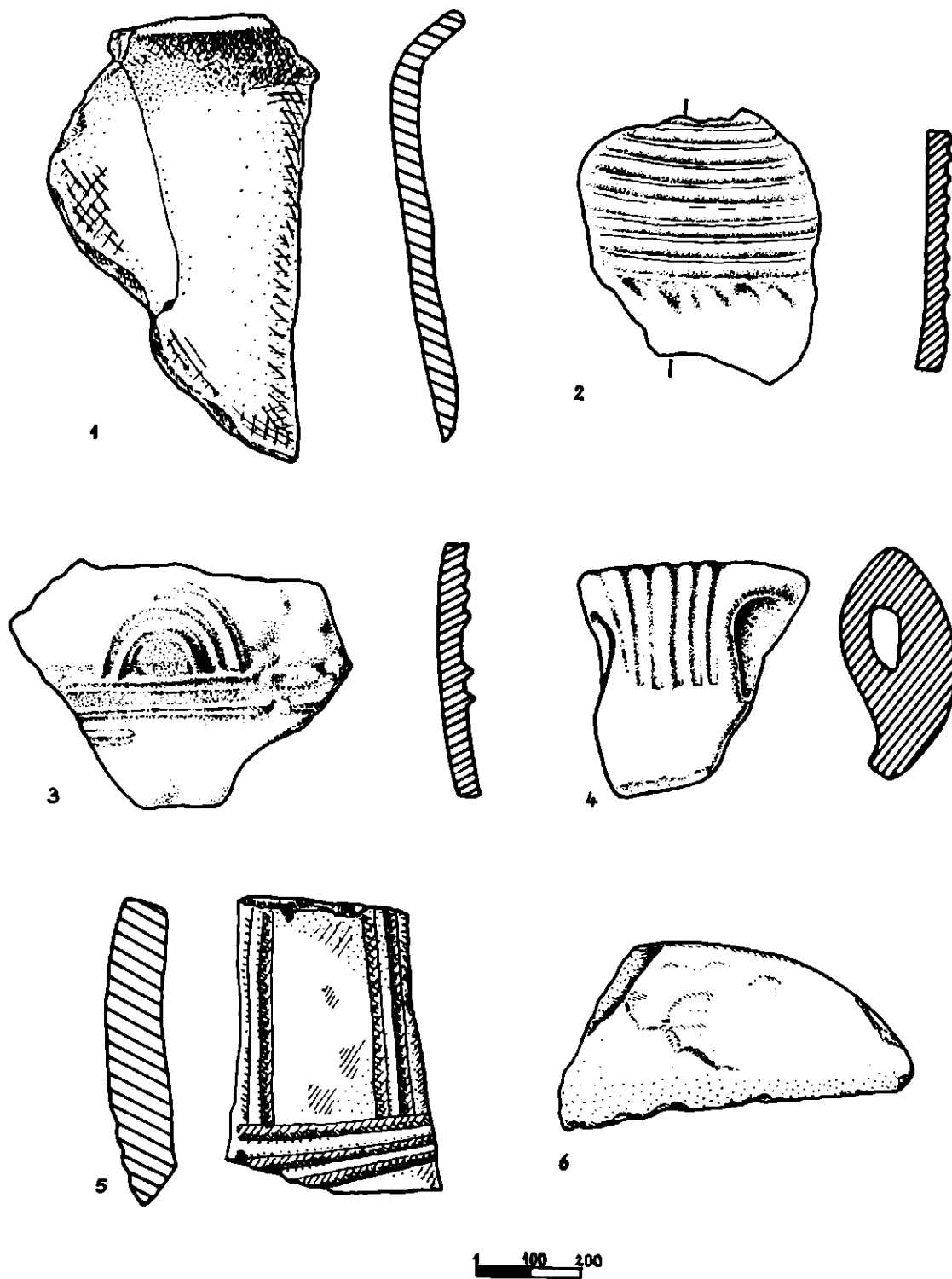

Fig. 3. — Tîrcov, jud. Buzău, 1—5 Fragmente ceramice. 6 Fragment de cuțit de piatră.

Fig. 3. — Tîrcov, dép. de Buzău 1—5 Fragments céramiques. 6 Fragment de couteau en pierre.

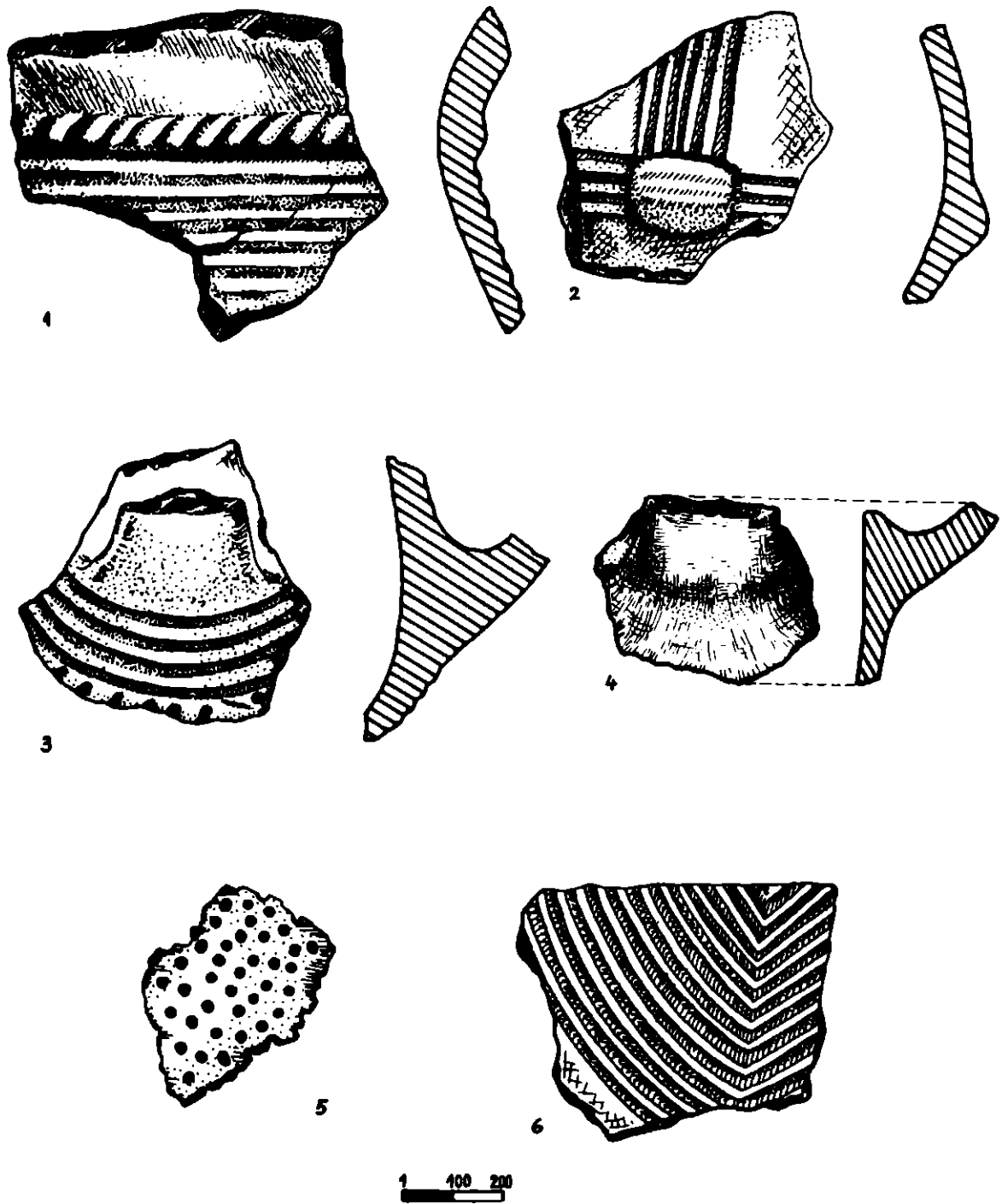

Fig. 4. — Tircov, jud. Buzău, 1—6. Fragmente ceramice.
 Fig. 4. — Tircov, dép. de Buzău, 1—6. Fragments céramiques.

TIRCOV - PIATRA CU LILECI 1989

Plan cetate .

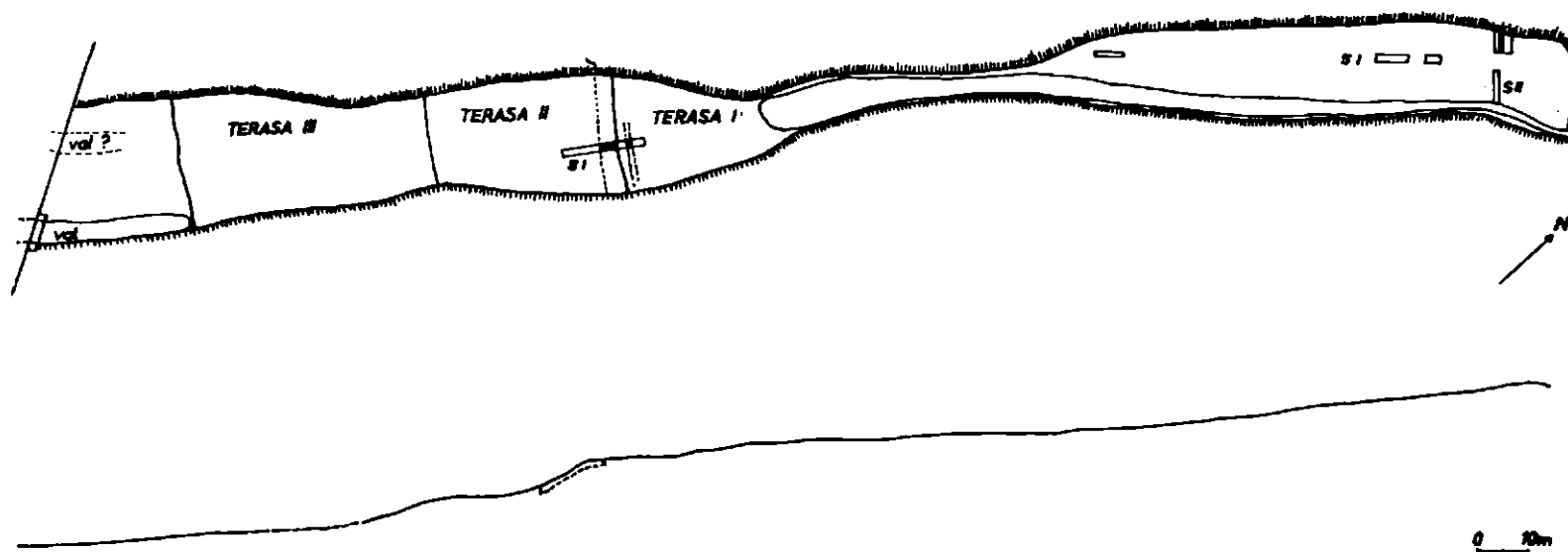

Fig. 1. Tircov — „Piatra cu Lileci”. Planul general al săpăturilor

Fig. 1. Tircov — „Piatra cu Lileci”. Plan général de la cité avec les Fouilles.

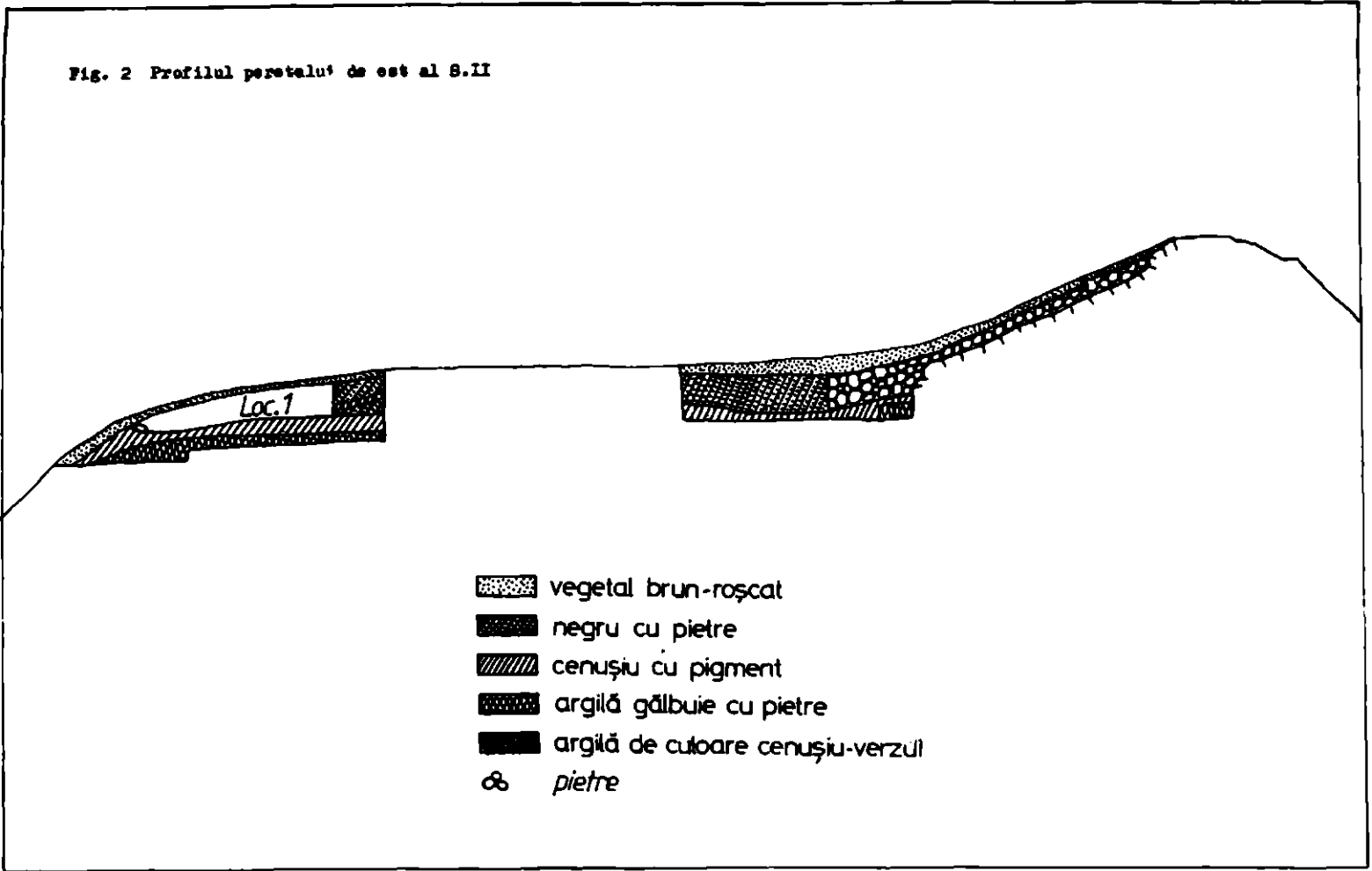

Fig. 2. Profil du mur d'est de la S. II.

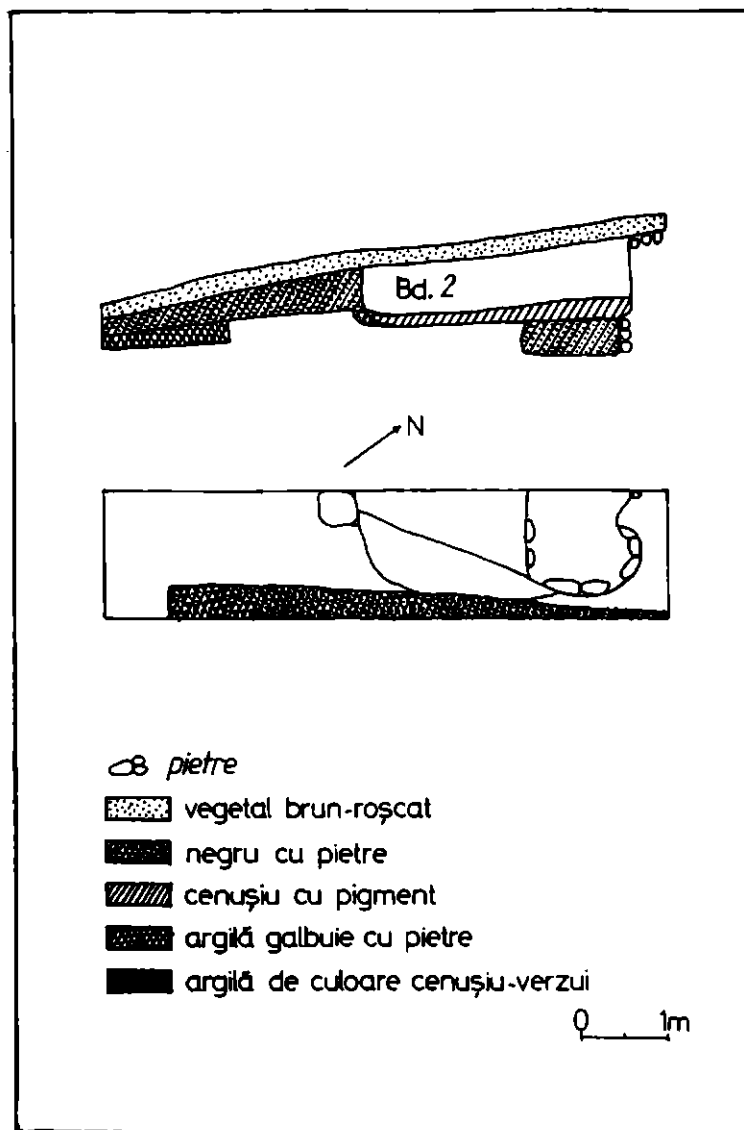

Fig. 3.a. Profilul peretelui de nord de la S. I.

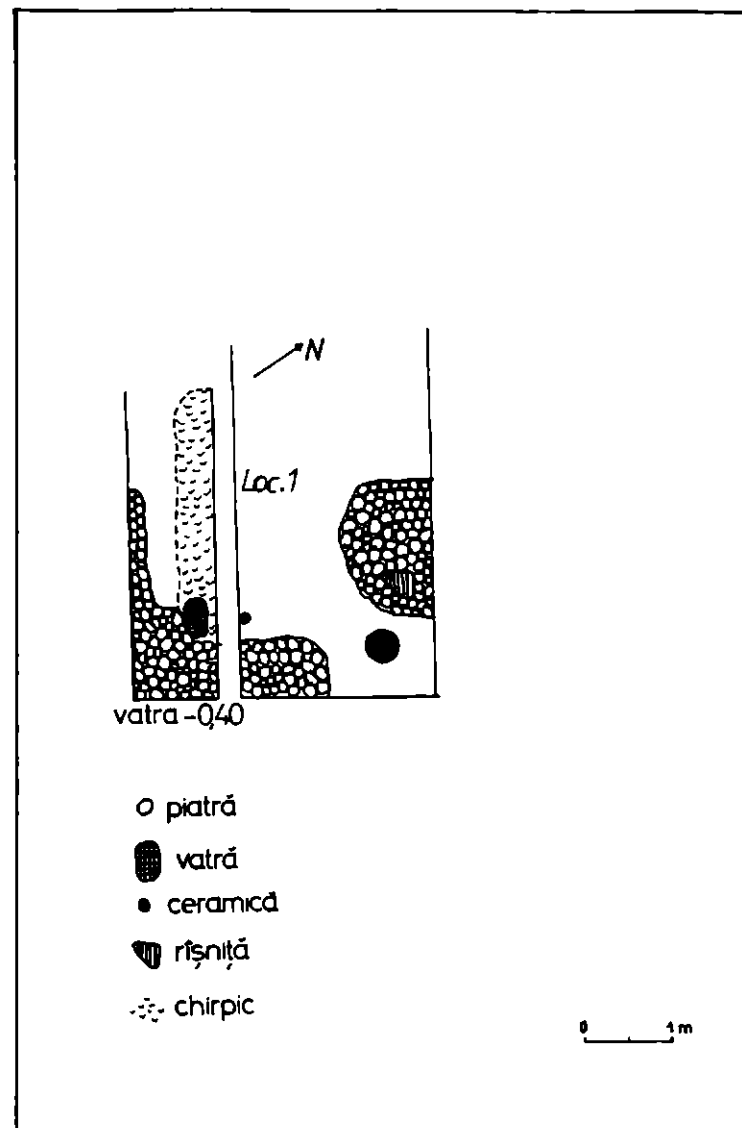

Fig. 3.b. Planul S. II. N și a casetei adiacente.

Fig. 4 Profilul peretelui de vest al S.I de pe Terasa I
și planul secțiunii

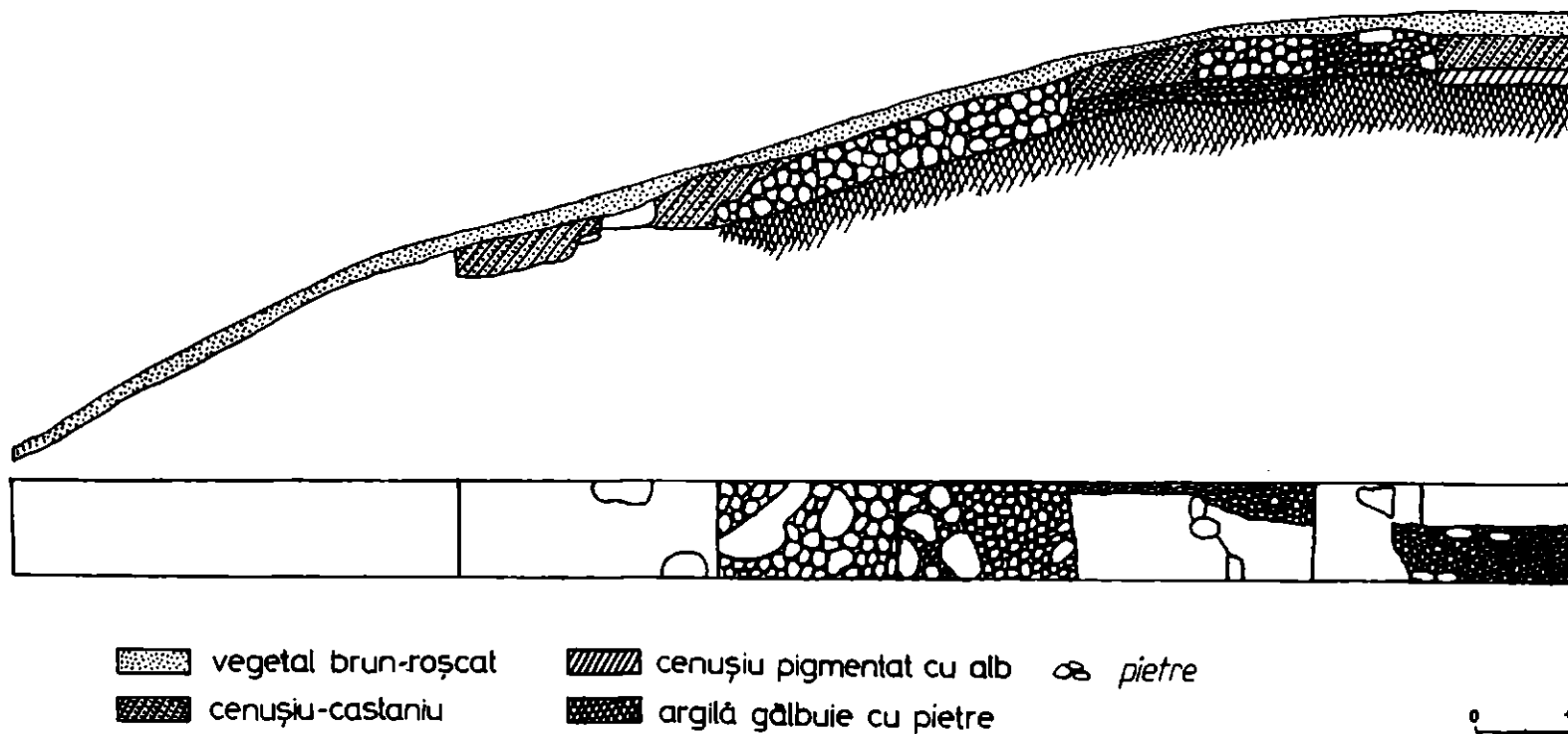
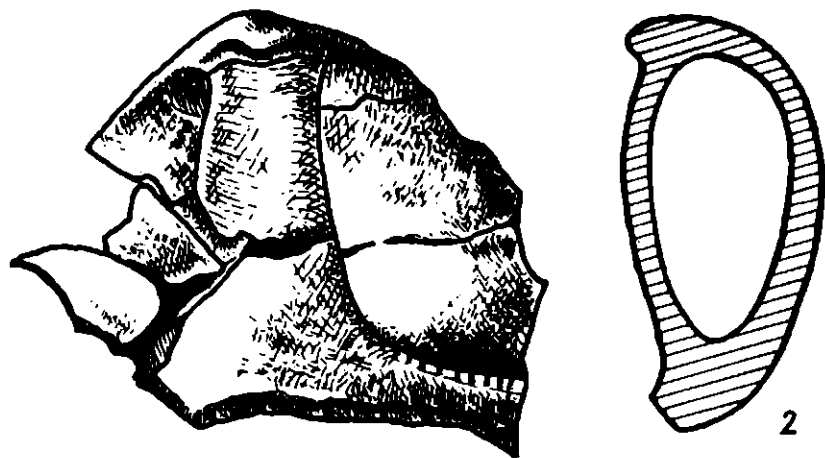
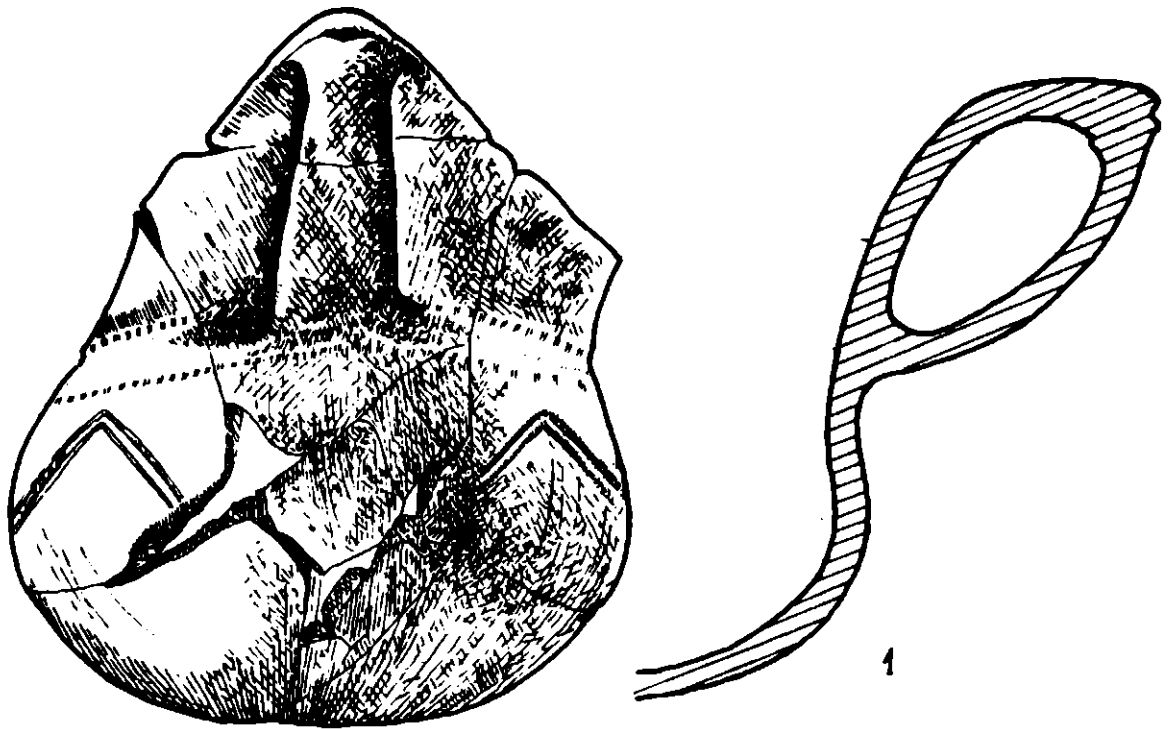

Fig. 4. Profil du mur d'ouest de la S. I. de sur la Terrasse I et le plan de la section.

Fig. 5 Fragmente de cești aparținând culturii Monteoru

Fig. 5. Fragments de tasses appartenant à la civilisation Monteoru.

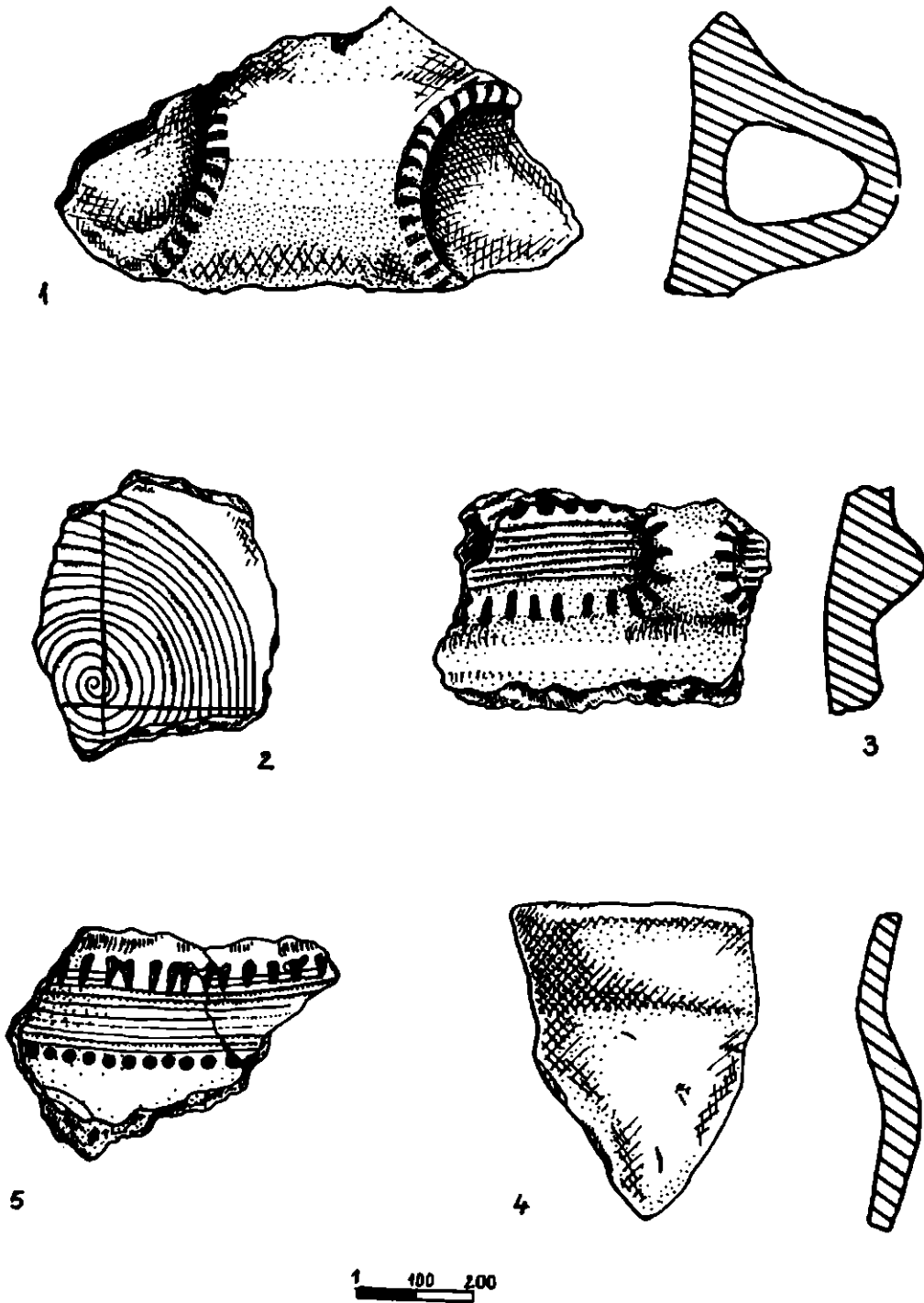

Fig. 6a Fragmente ceramice Monteoru

Fig. 6.a. Fragments céramiques Monteoru.

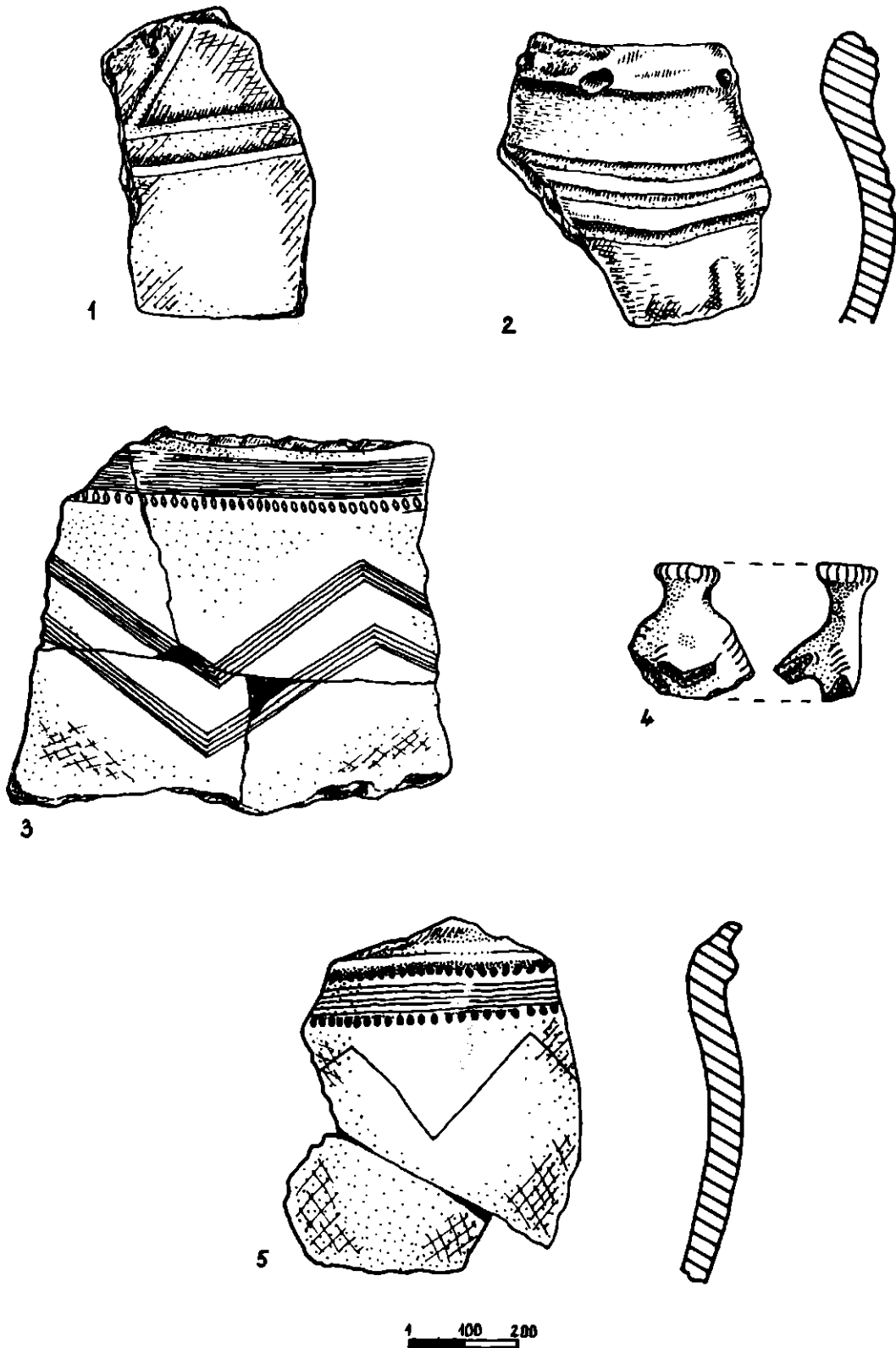

Fig. 6b Fragmente ceramice Monteoru

Fig. 6.b. Fragments céramiques Monteoru.

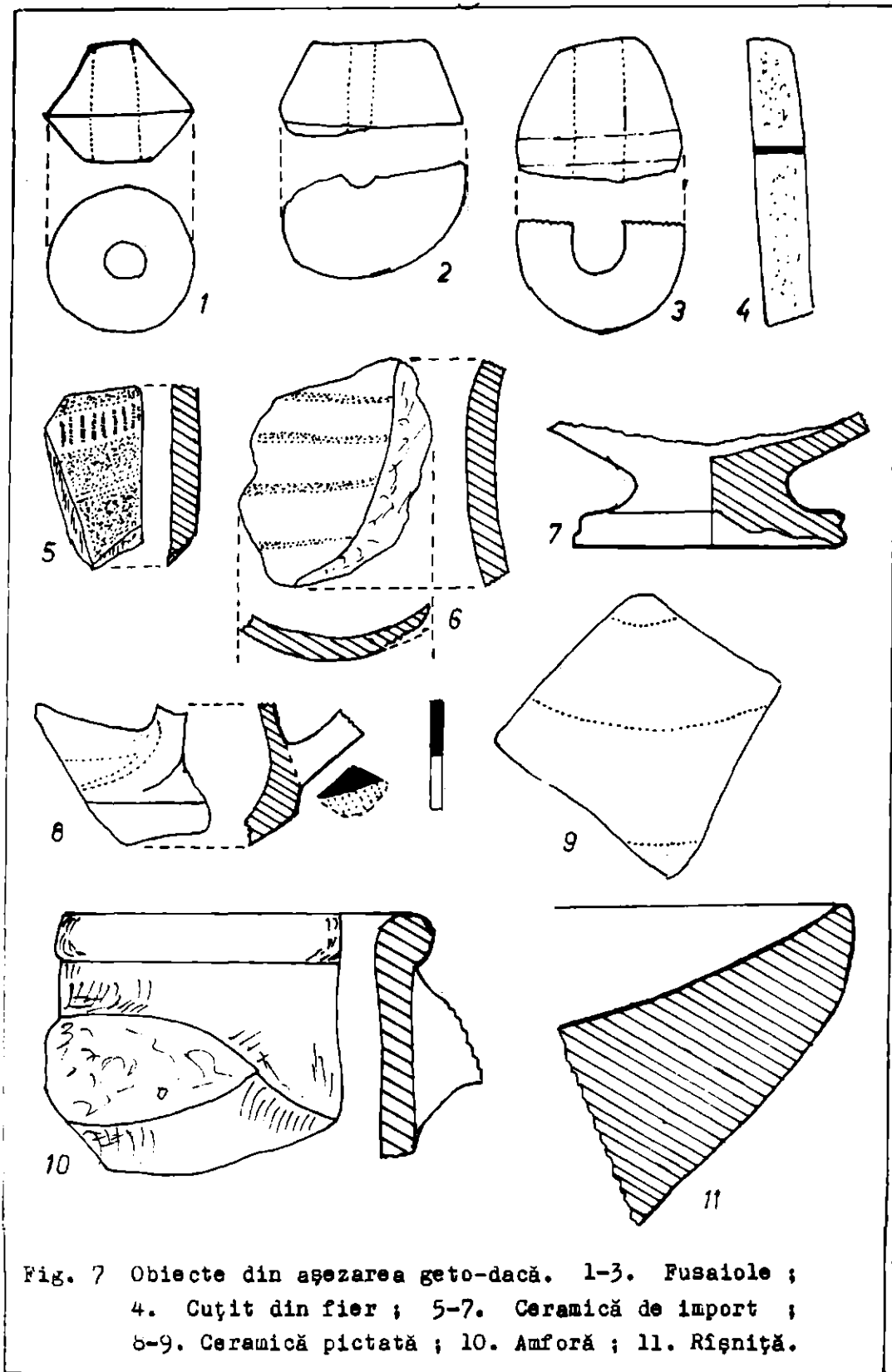

Fig. 7 Obiecte din aşezarea geto-dacă. 1-3. Fusaiole ;
 4. Cuţit din fier ; 5-7. Ceramică de import ;
 8-9. Ceramică pictată ; 10. Amforă ; 11. Rîşniţă.

Fig. 7. Objets de l'établissement géto-dace.

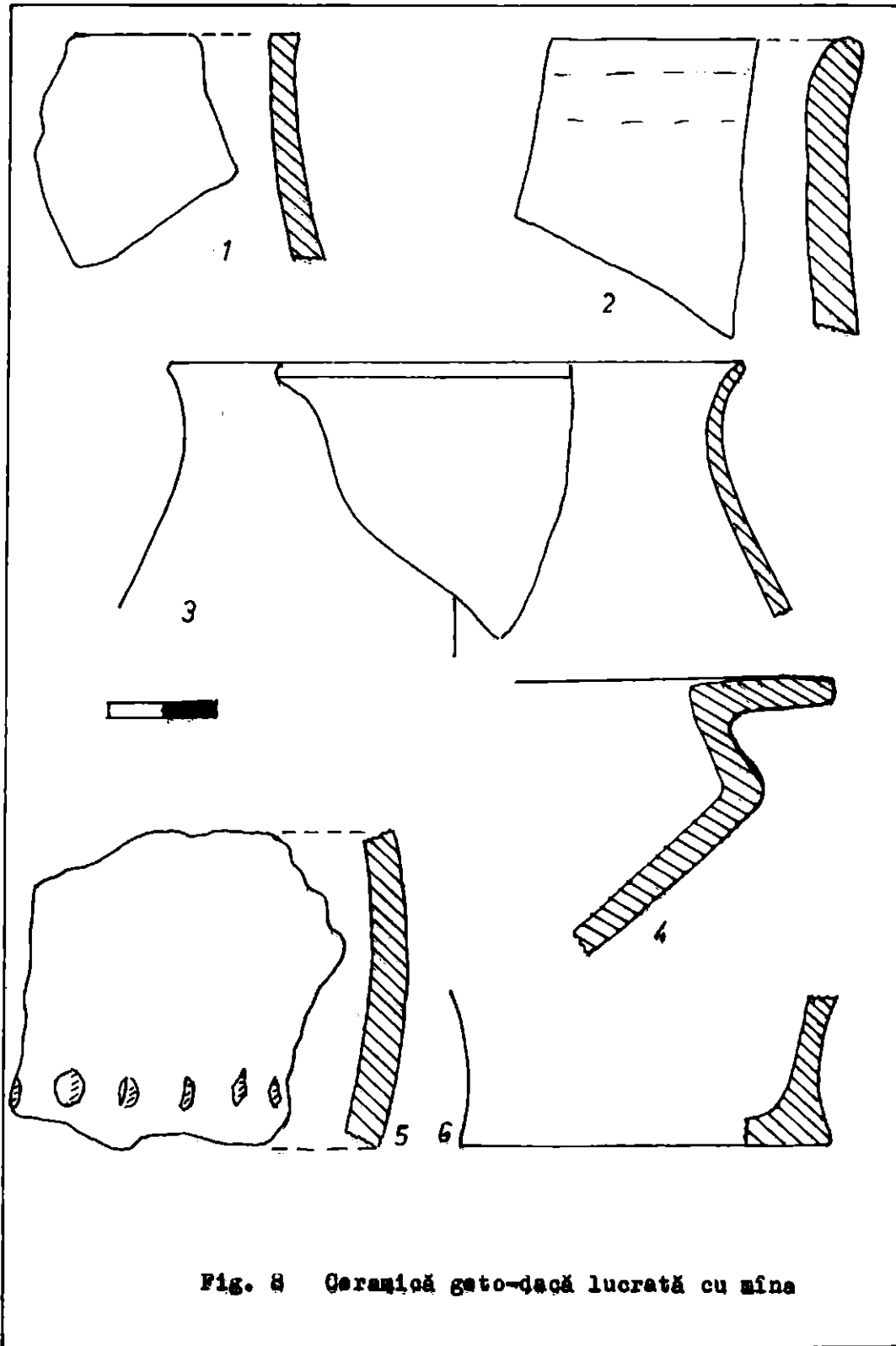

Fig. 8 Ceramică geto-dacă lucrată cu mână

Fig. 8. Céramique géto-dace travaillé à la main.

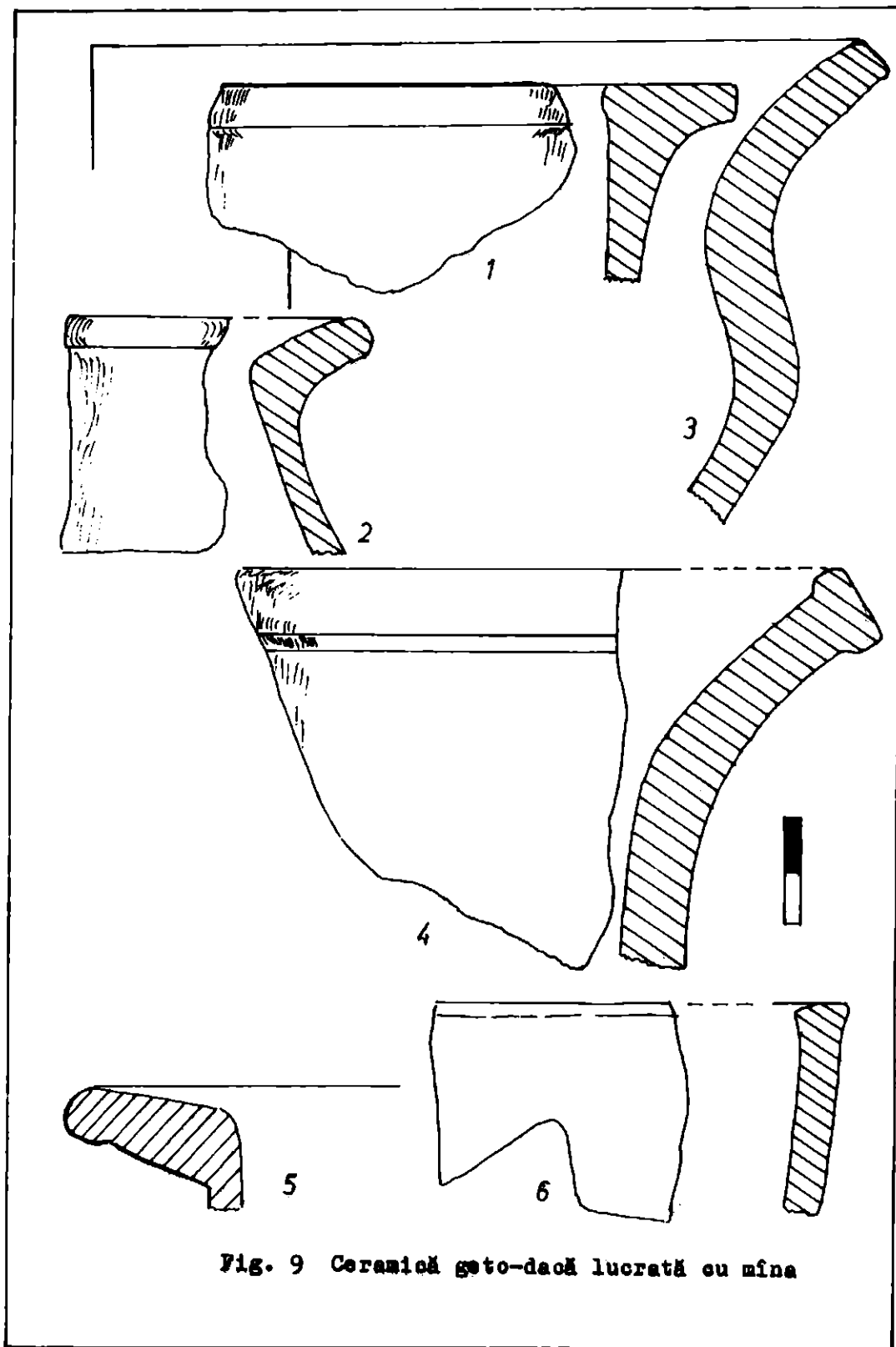

Fig. 9 Ceramică geto-dacă lucrată cu mână

Fig. 9. Céramique géto-dace travaillé à la main.

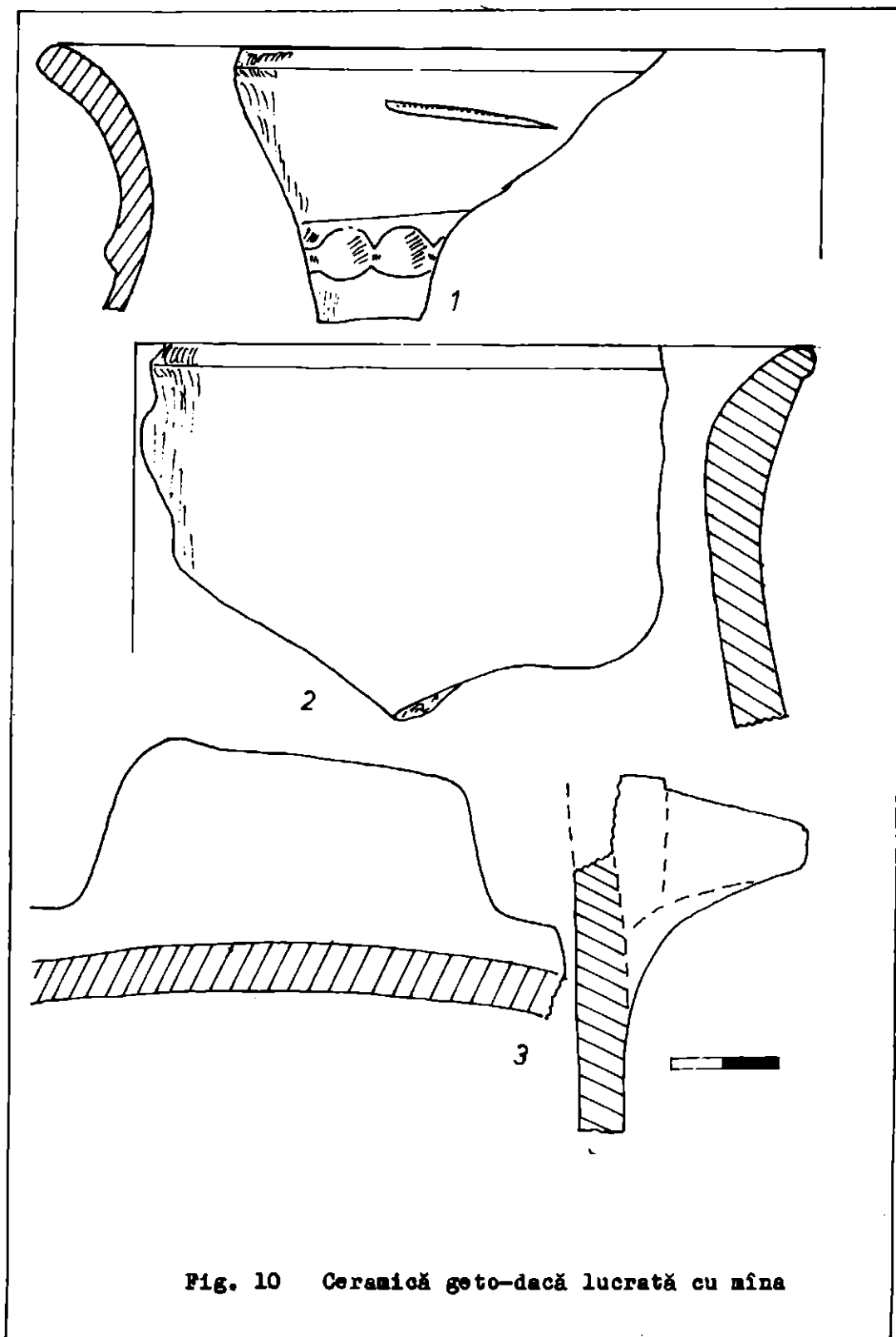

Fig. 10 Ceramică geto-dacă lucrată cu mîna

Fig. 10. Céramique géto-dace travaillé à la main.

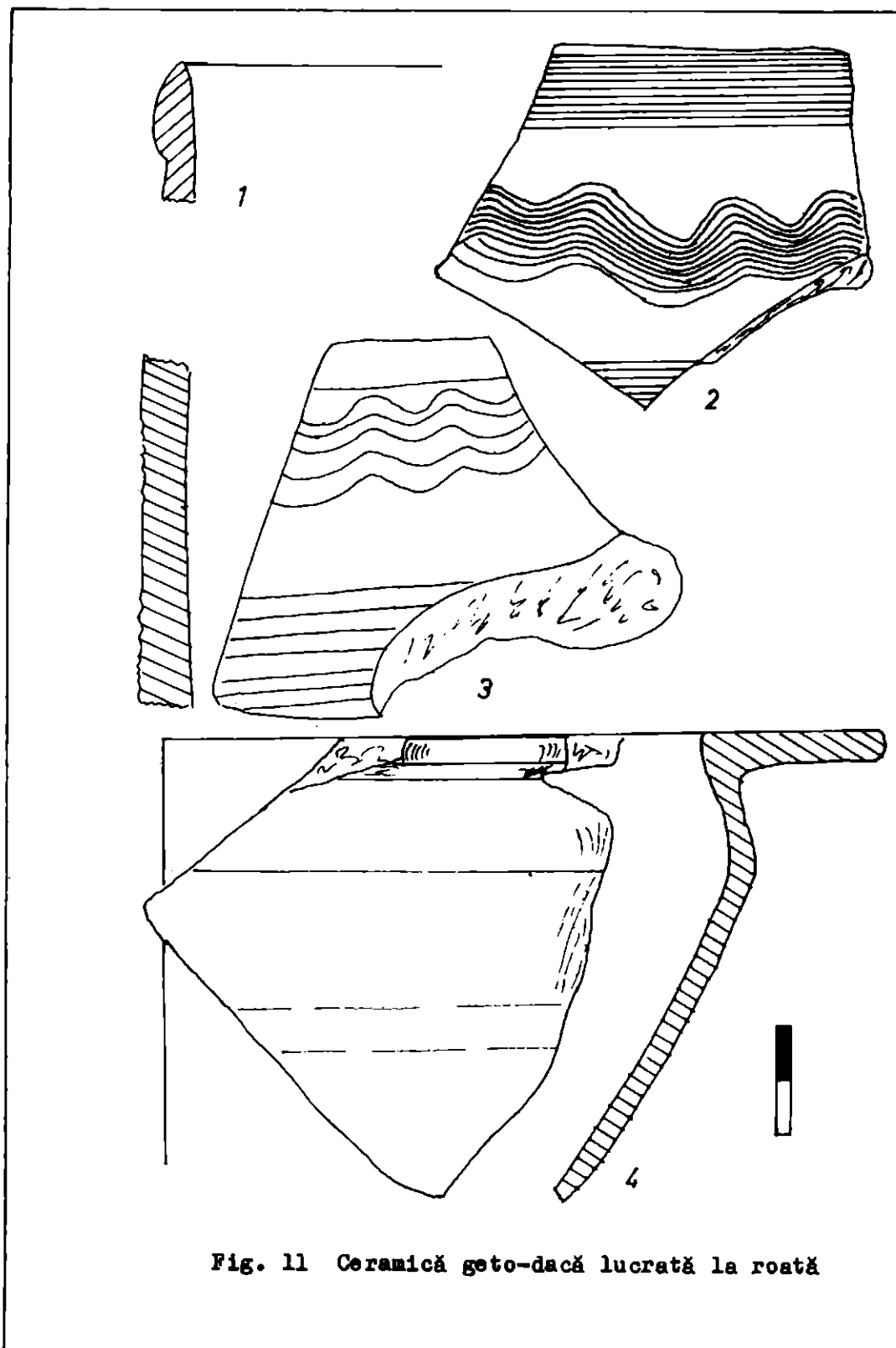

Fig. 11 Ceramică geto-dacă lucrată la roată

Fig. 11. Céramique géto-dace tournée.

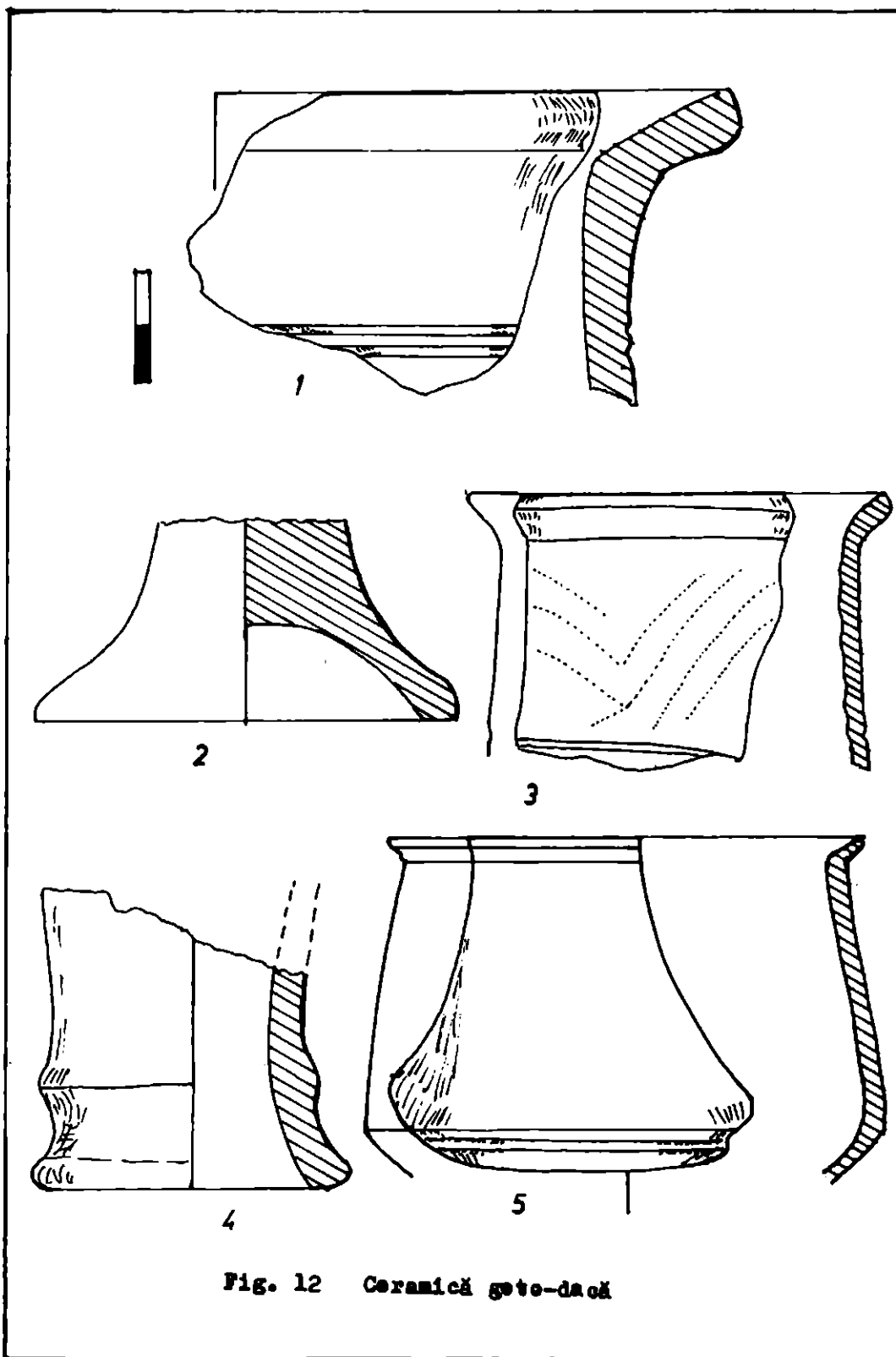

Fig. 12 Ceramică geto-dacă

Fig. 12. Céramique géto-dace.

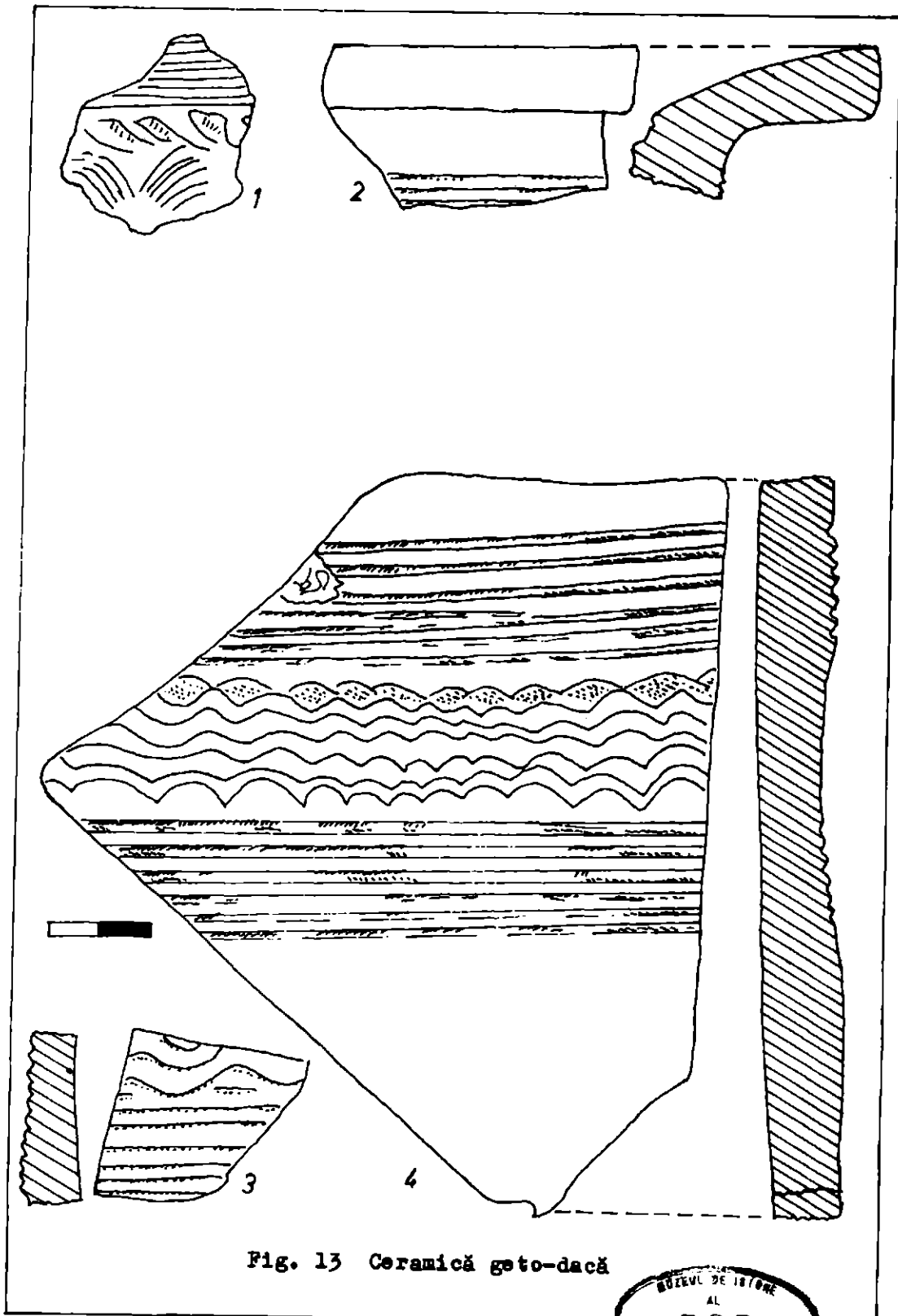

Fig. 13 Ceramică geto-dacă

Fig. 13. Céramique geto-dace.

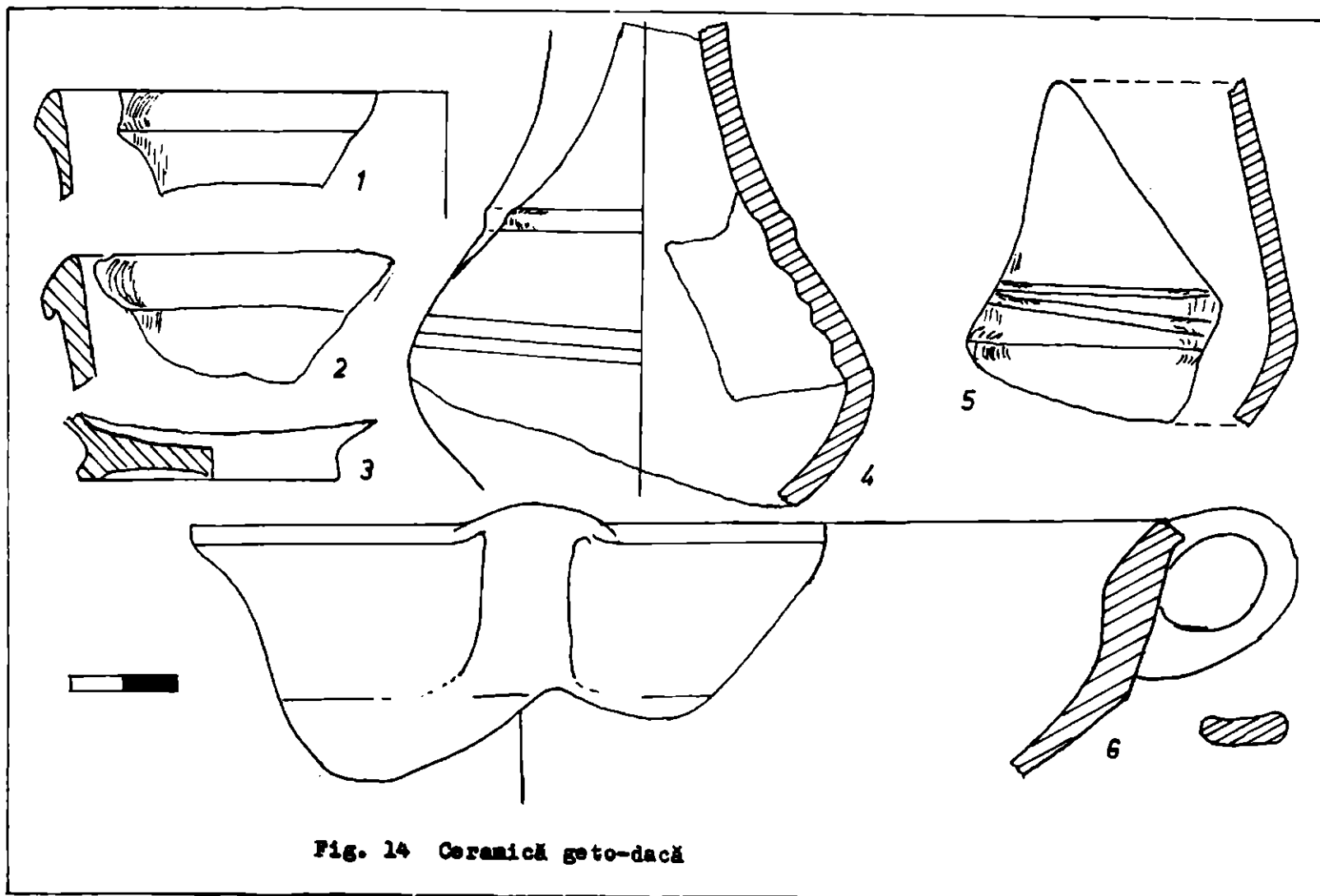

Fig. 14. Céramique géto-dace.

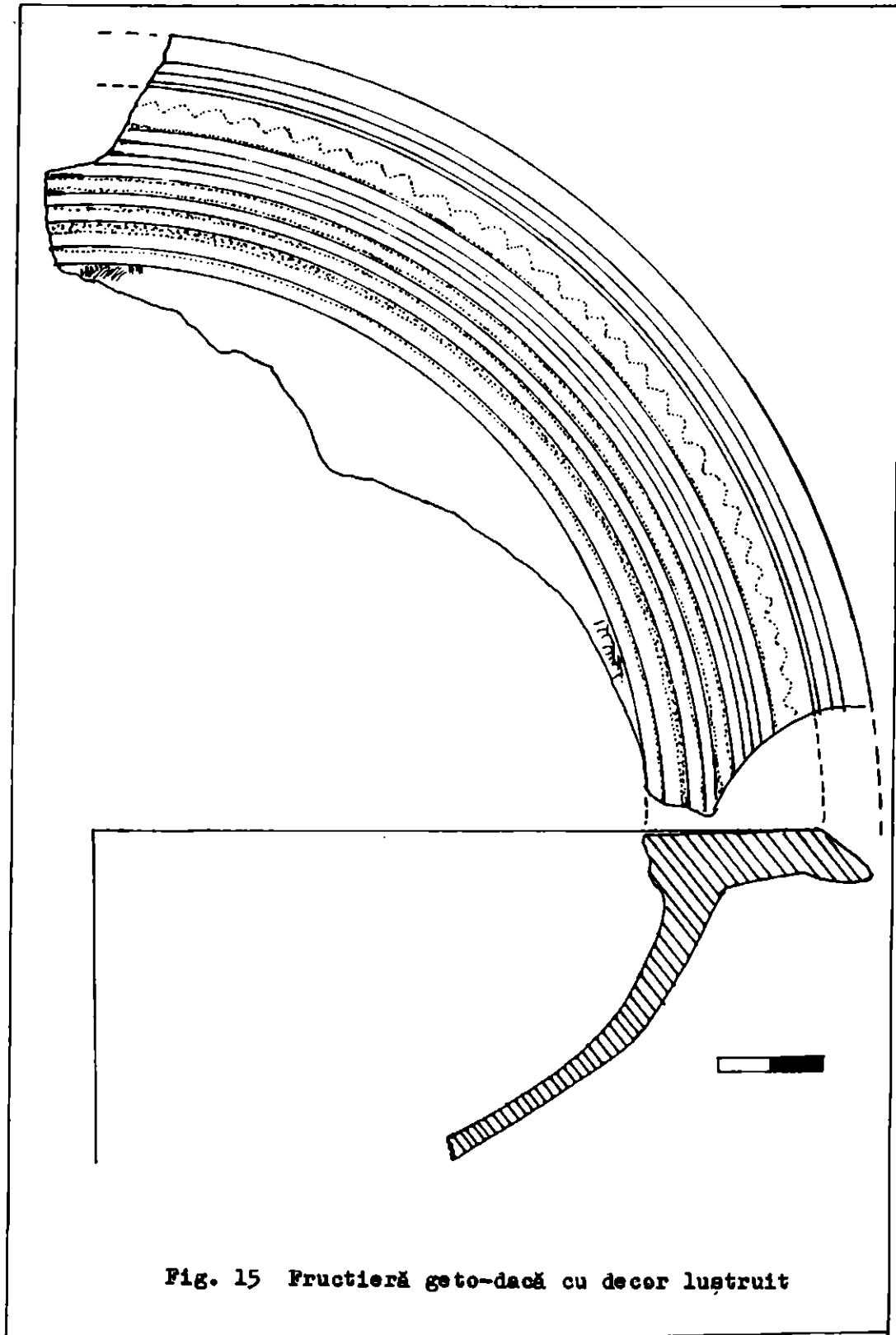

Fig. 15 Fructieră geto-dacă cu decor lustruit

Fig. 15. Fructière géto-dace avec un décor poli.

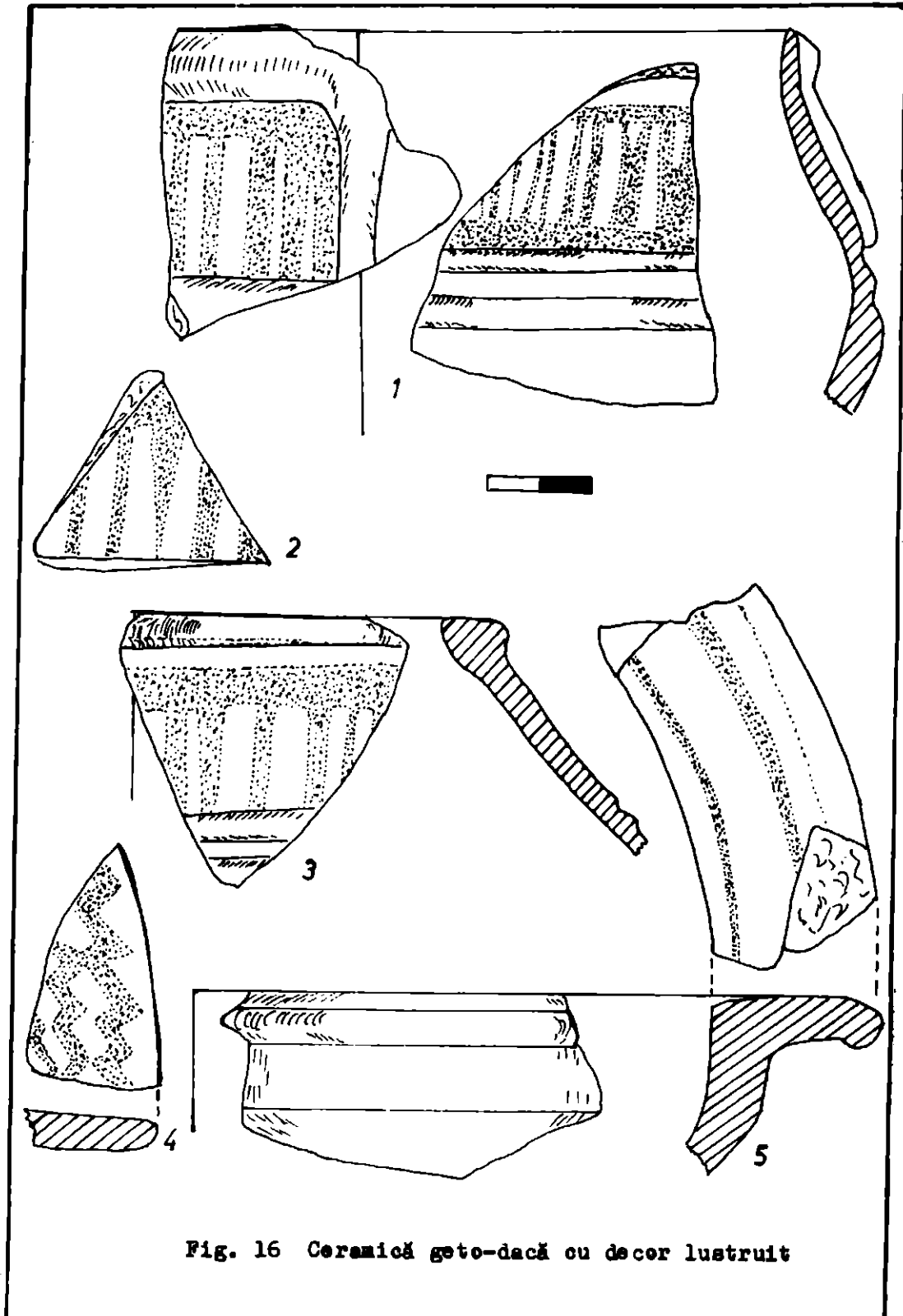

Fig. 16 Ceramică geto-dacă cu decor lustruit

Fig. 16. — Céramique géto-dace avec décor poli

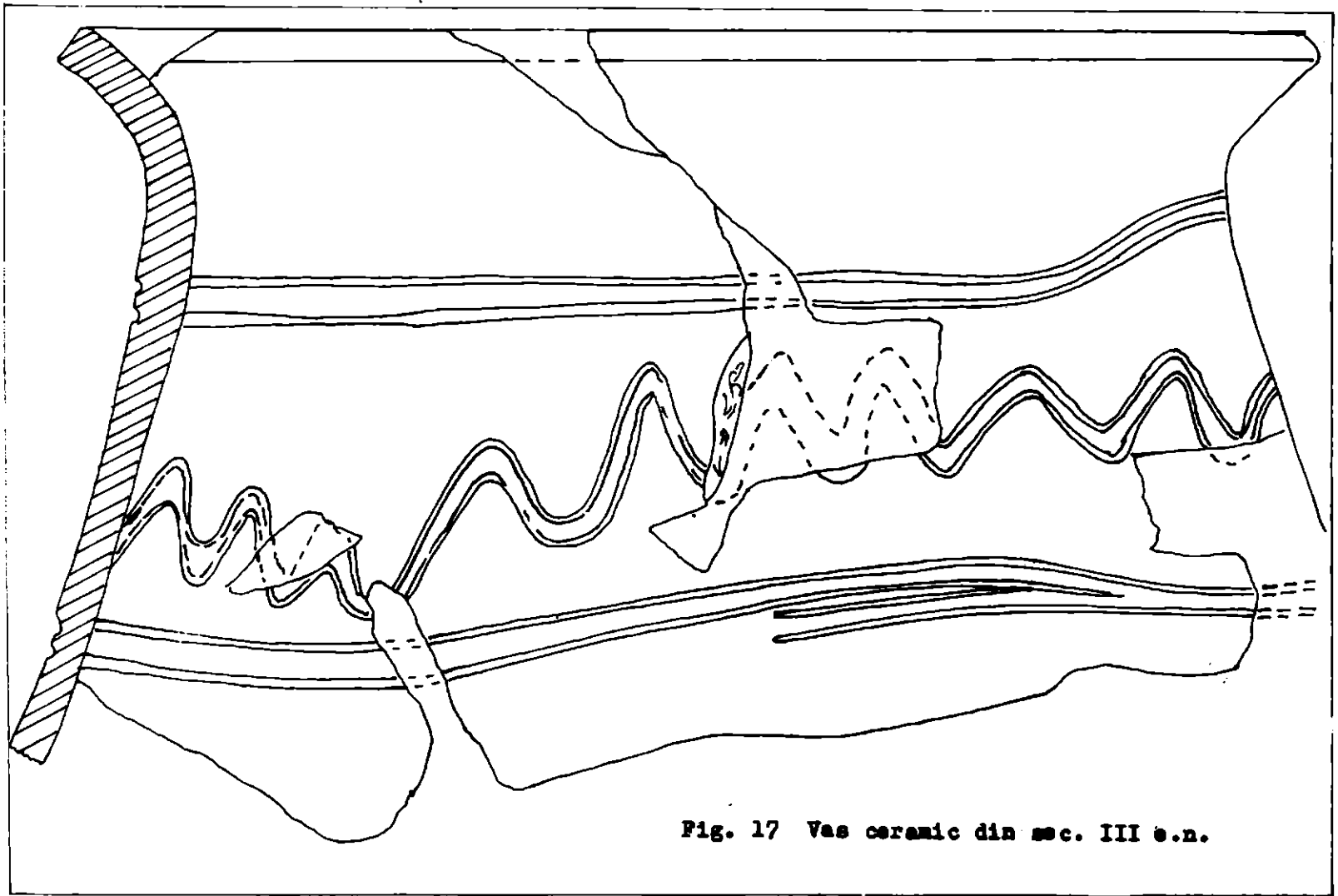

Fig. 17 Vas ceramic din sec. III e.n.

Fig. 17. — Vase céramique du III-e siècle n. e.

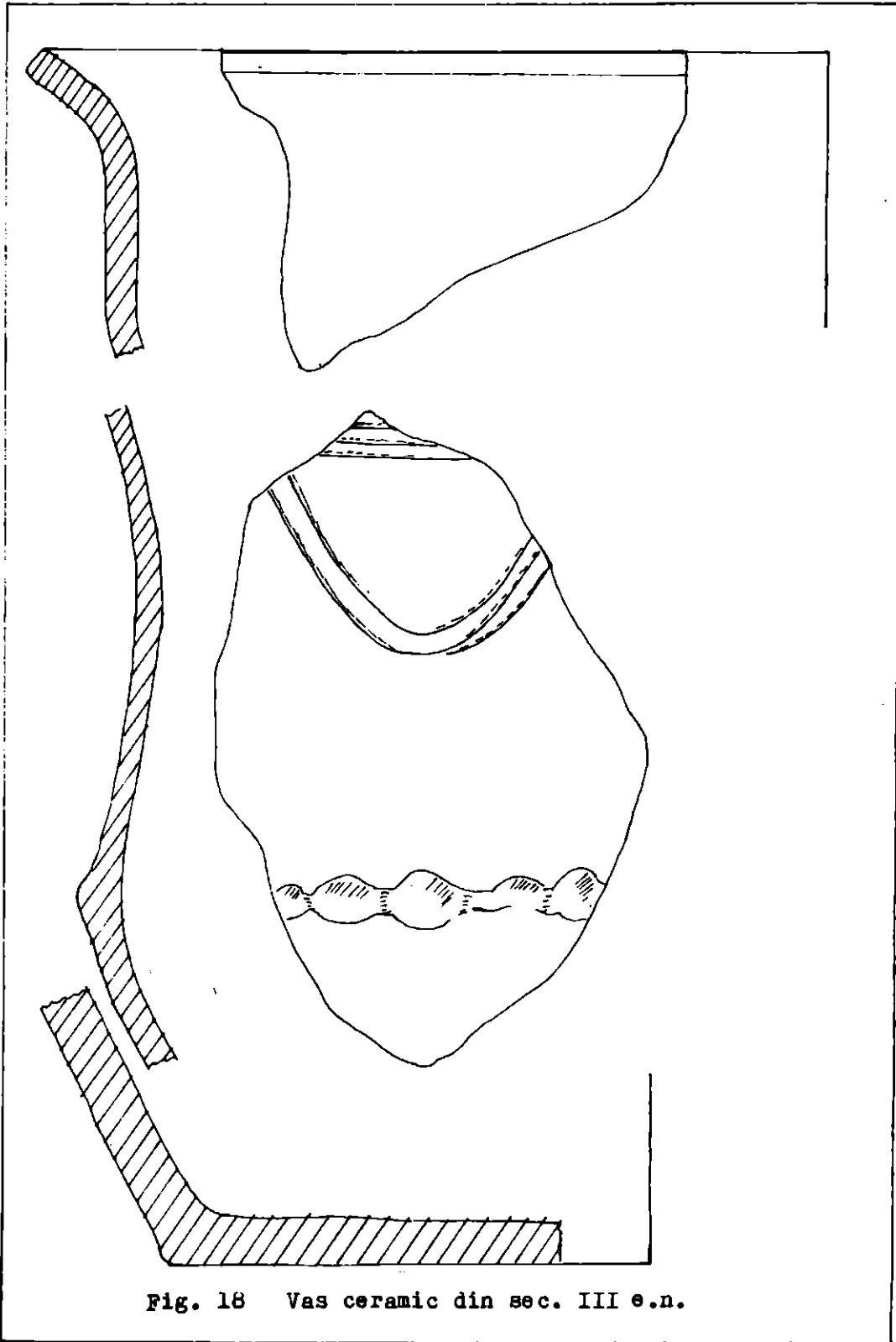
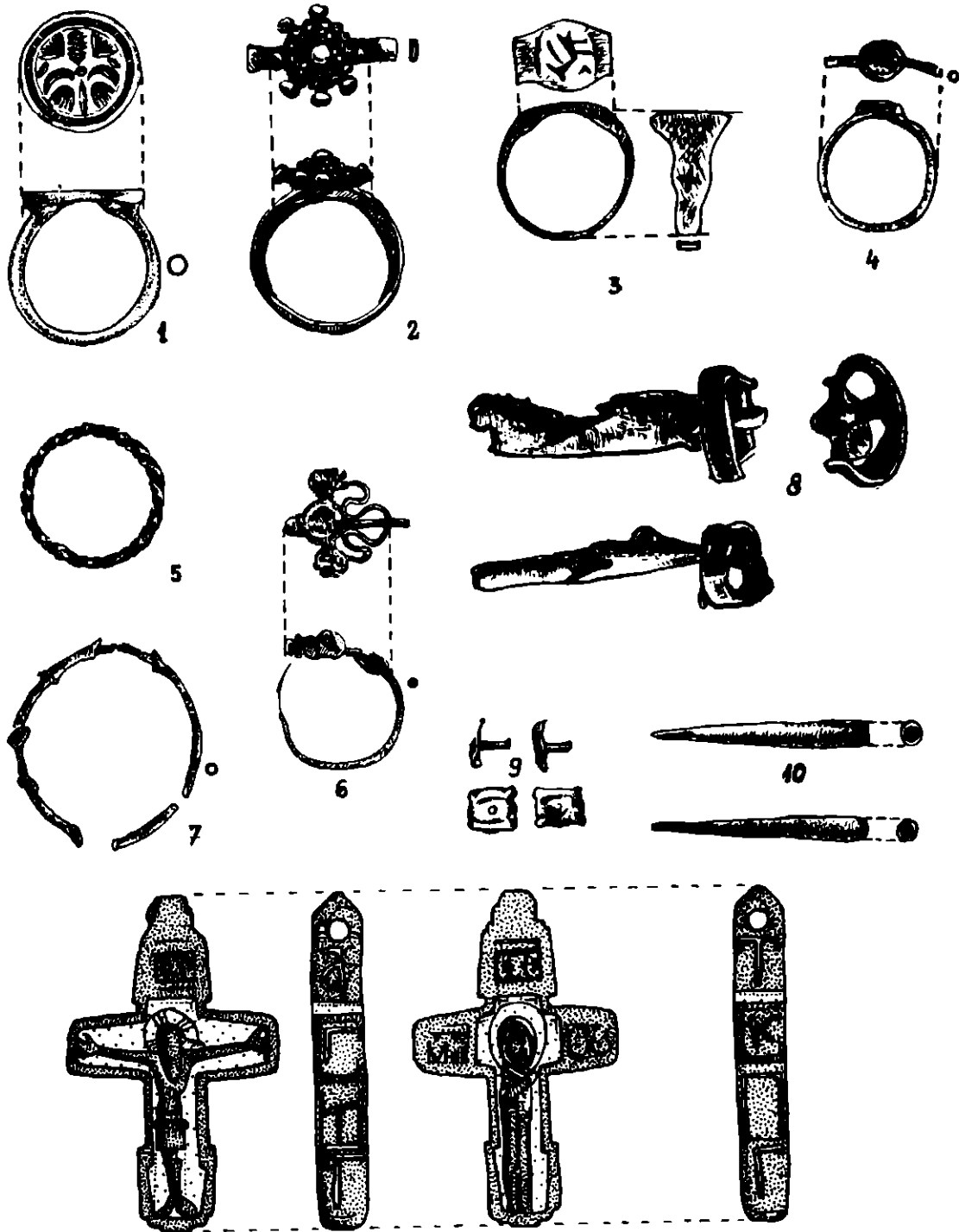

Fig. 18 Vas ceramic din sec. III e.n.

Fig. 18. — Vase céramique du III-e siècle n.e.

Planșa nr. 1 — Cetățeni, 1985—1986. Piese din inventarul necropolei voievodale, sec. XIII—XIV, 1, inel sigilar (m. 1), sec. XIX; 2, inel cu montură (m. 14), sec. XIII; 3, inel sigilar (m. 8), sec. XIV, 4, inel cu casetă simplă (m. 29), sec. XIV; 5, inel-verigă (m. 2), sec. XIV; 6, ac de maramă folosit ca inel funerar (m. 24), sec. XIII; 7, verigă de cercei (m. 13), sec. XIII; 8, cataramă de bronz (m. 28), sec. XIII—XIV; 9, applice și nituri (m. 28), sec. XIII—XIV; 10, ace (tuburi) conice (m. 29), sec. XIII—XIV; 11, cruce din amfibolit (?), sec. XIII (descoperită în anul 1960—1962).

Legende de l'illustration

Pièces découvertes dans la nécropole princière de Cetățeni: bague-anneau (1—5); aiguille-anneau (5); boucle d'oreille (7); boucle de ceinture (8); appliques et rivets (9); aiguilles (10); croix d'amphibole (?), XIII-ème siècle, découverte en 1960—1962

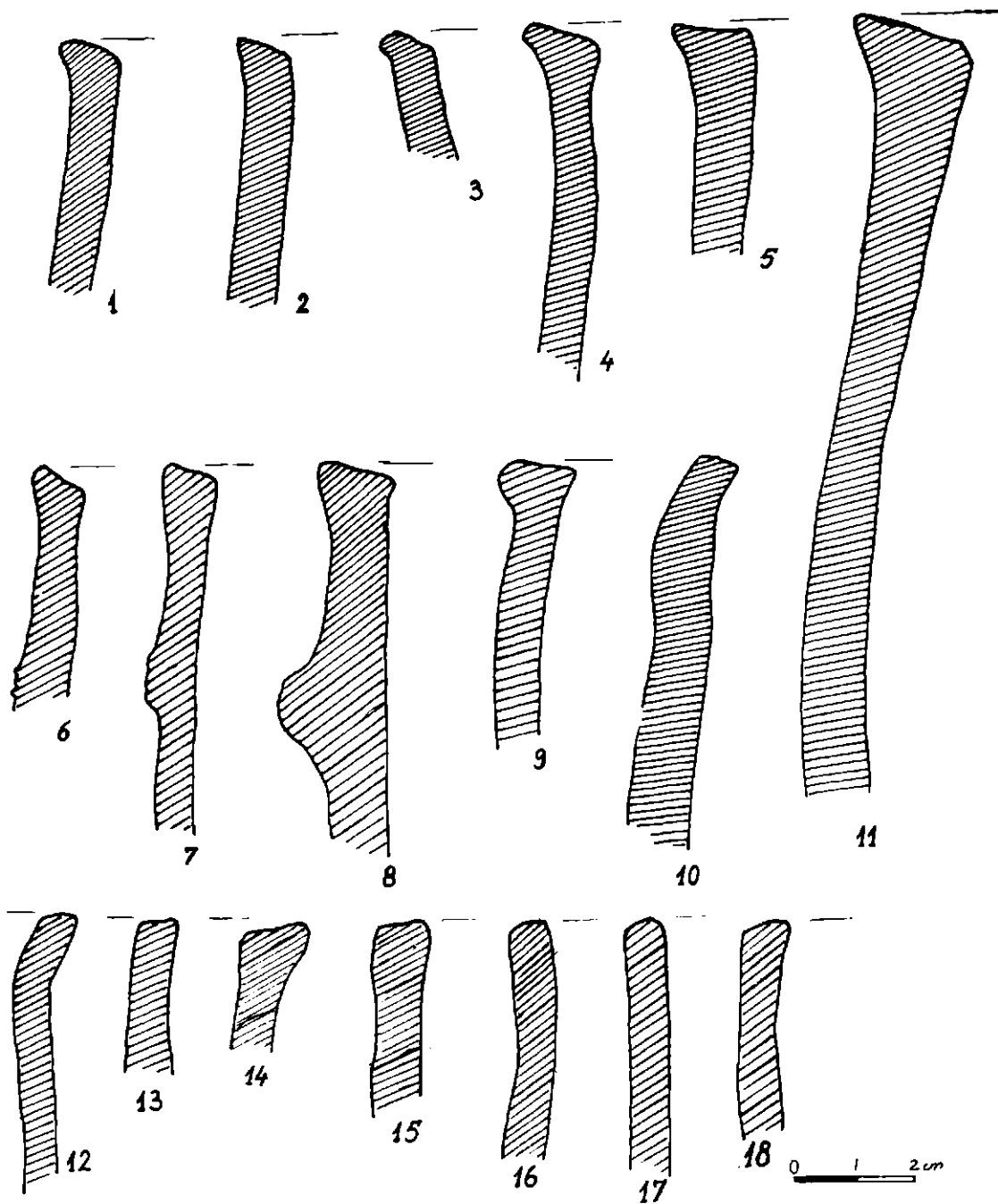

Fig. 1. — Profile de vase.

Fig. 1. — Profiles de vases.

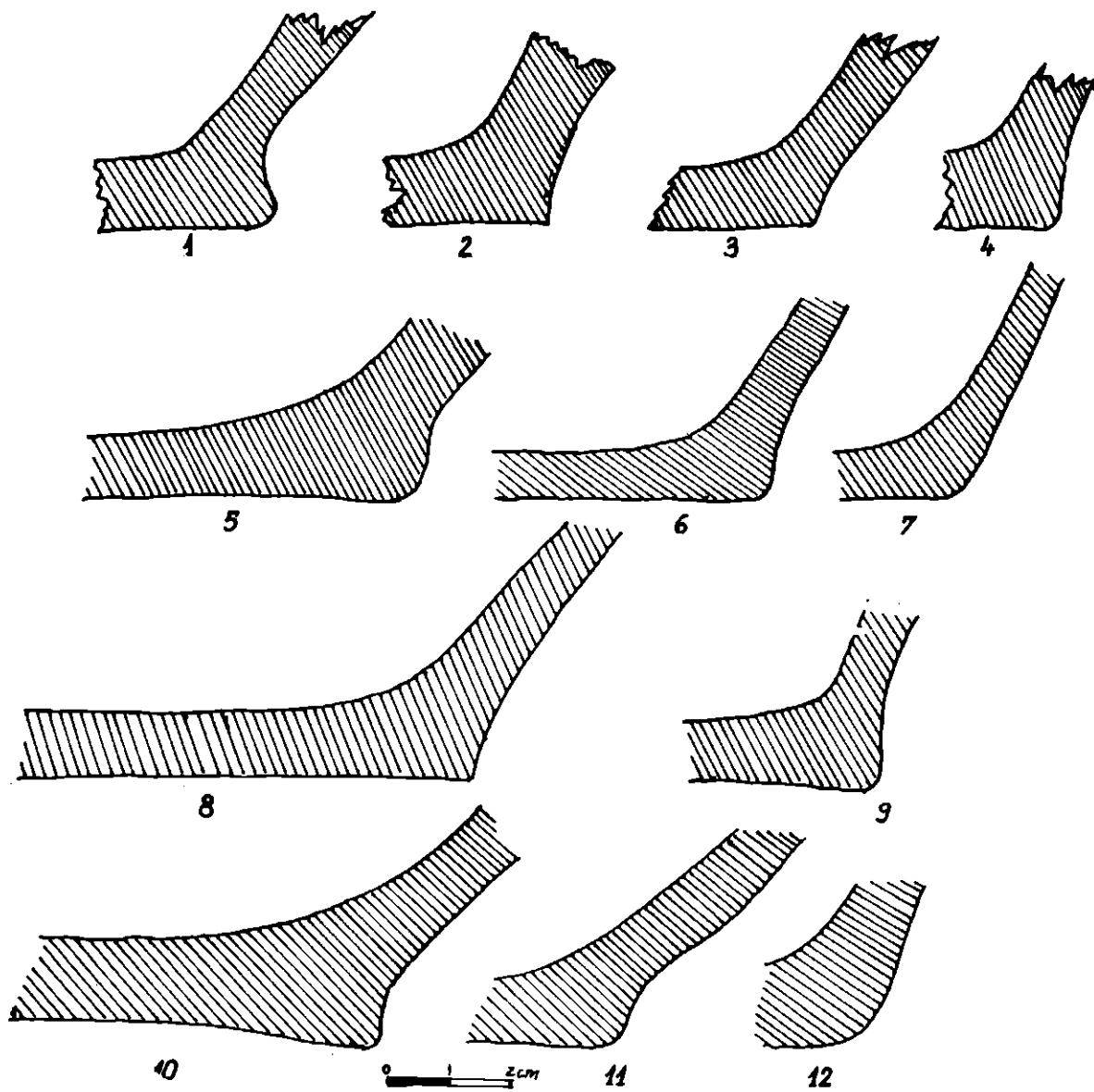

Fig. 2. — Profile de vase lucrate la mână.
Fig. 2. — Profils de vases, travaillés à la main.

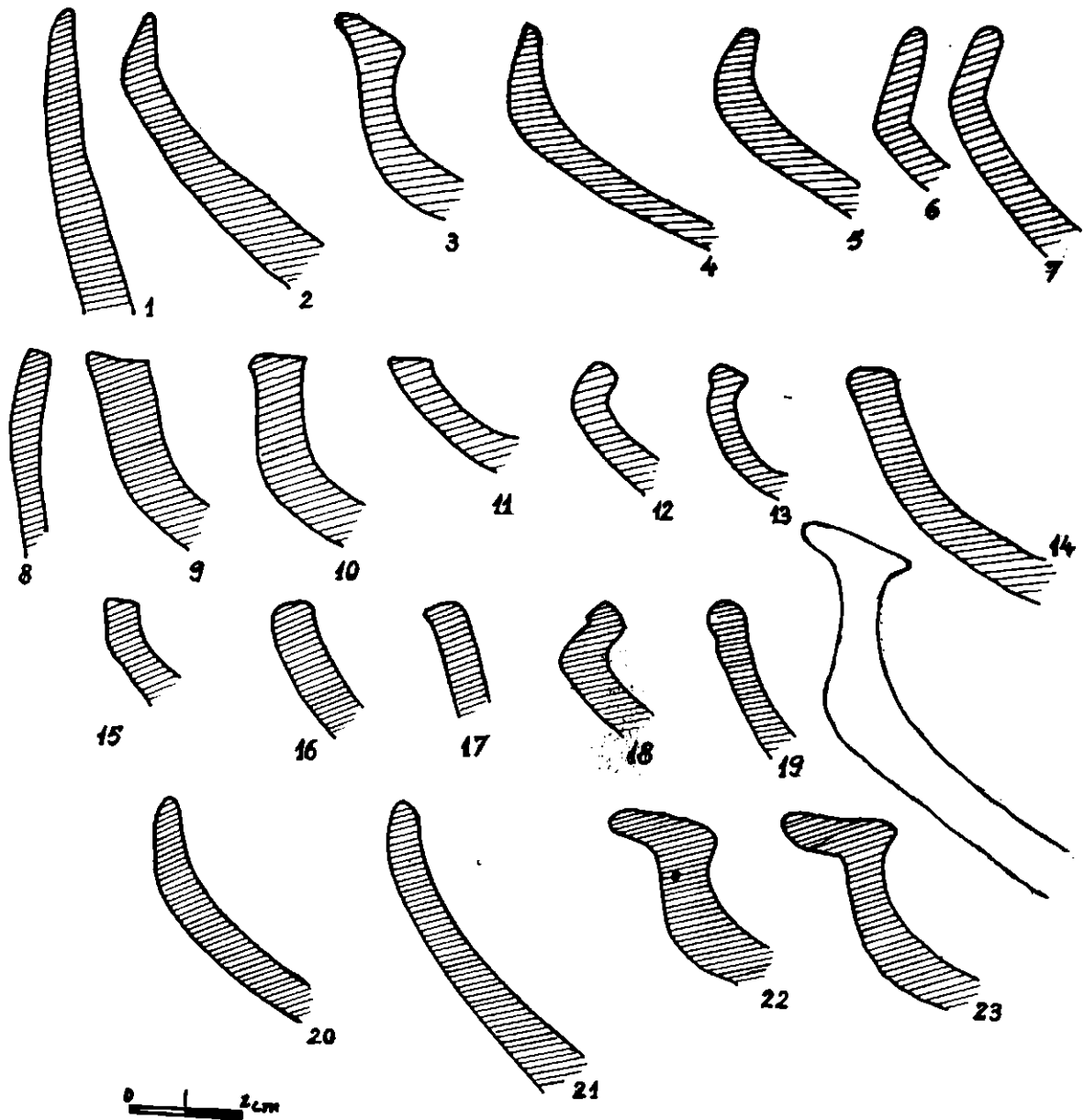

Fig. 3. — Profile de străchini și castroane lucrate la mână.
 Fig. 3. — Profiles d'écuelles et chaudrons travaillés à la main.

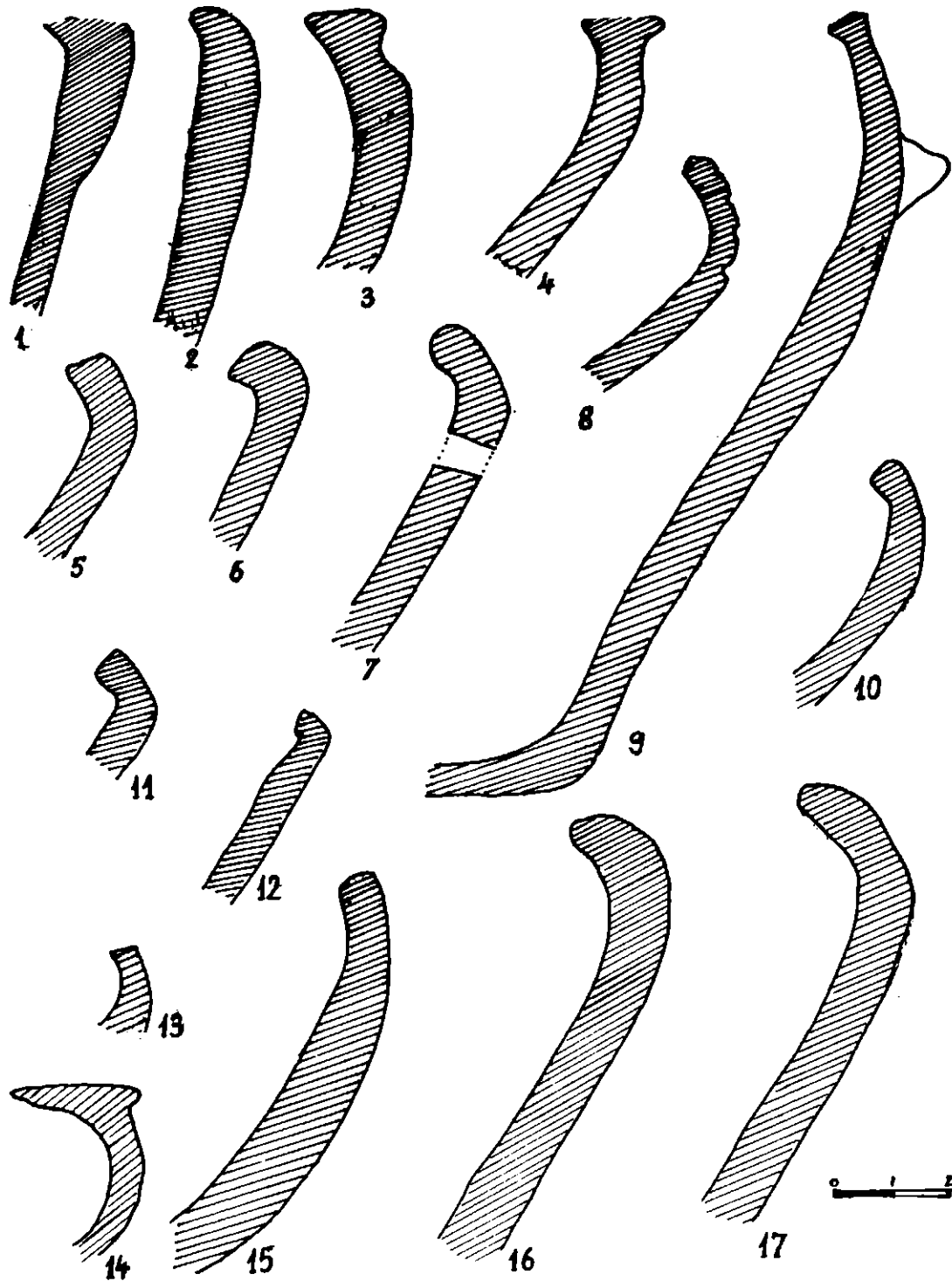

Fig. 4. — Profile de străchini și castroane lucrate la mină.
 Fig. 4. — Profiles d'écuelies et chaudrons travaillés à la main.

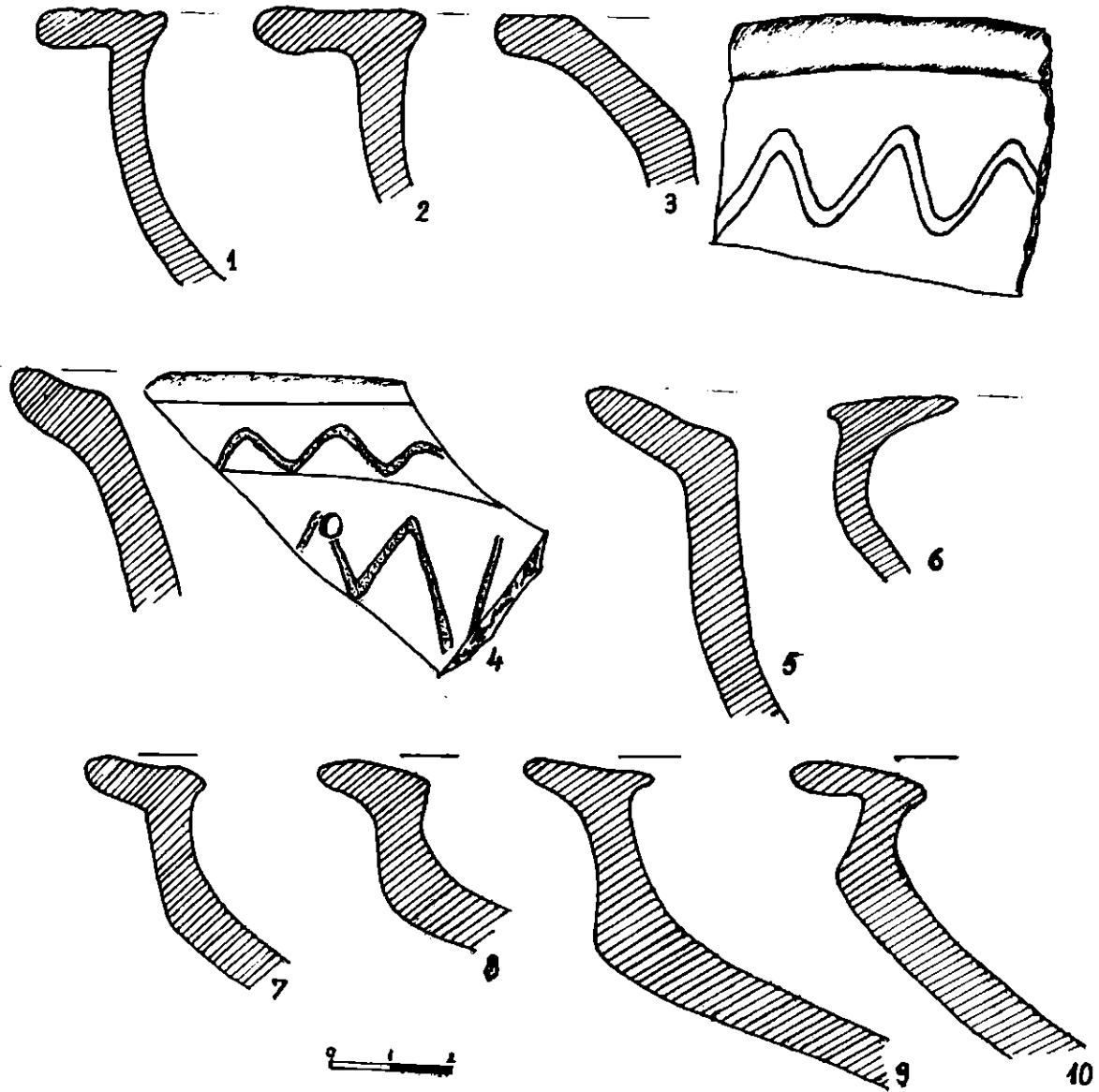

Fig. 5. — Profile de vase lucrate la roata cu decor pe partea exterioară.

Fig. 5. — Profiles de vases tournés et décorés.

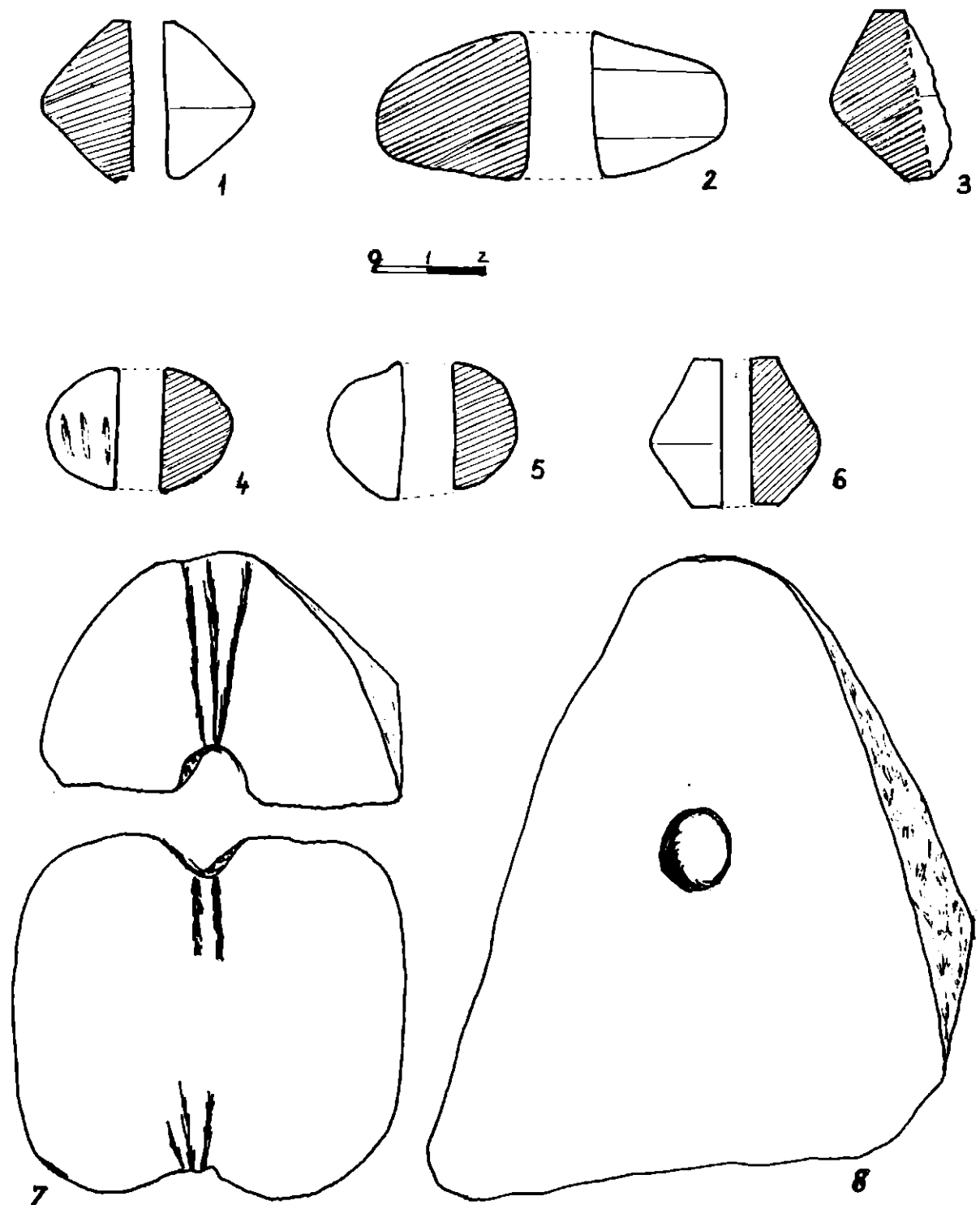

Fig. 6. — Giurgeni—Mozacu. Fusaiole și greutăți din lut ars.

Fig. 6 — Fusaioles et poids en terre cuite.

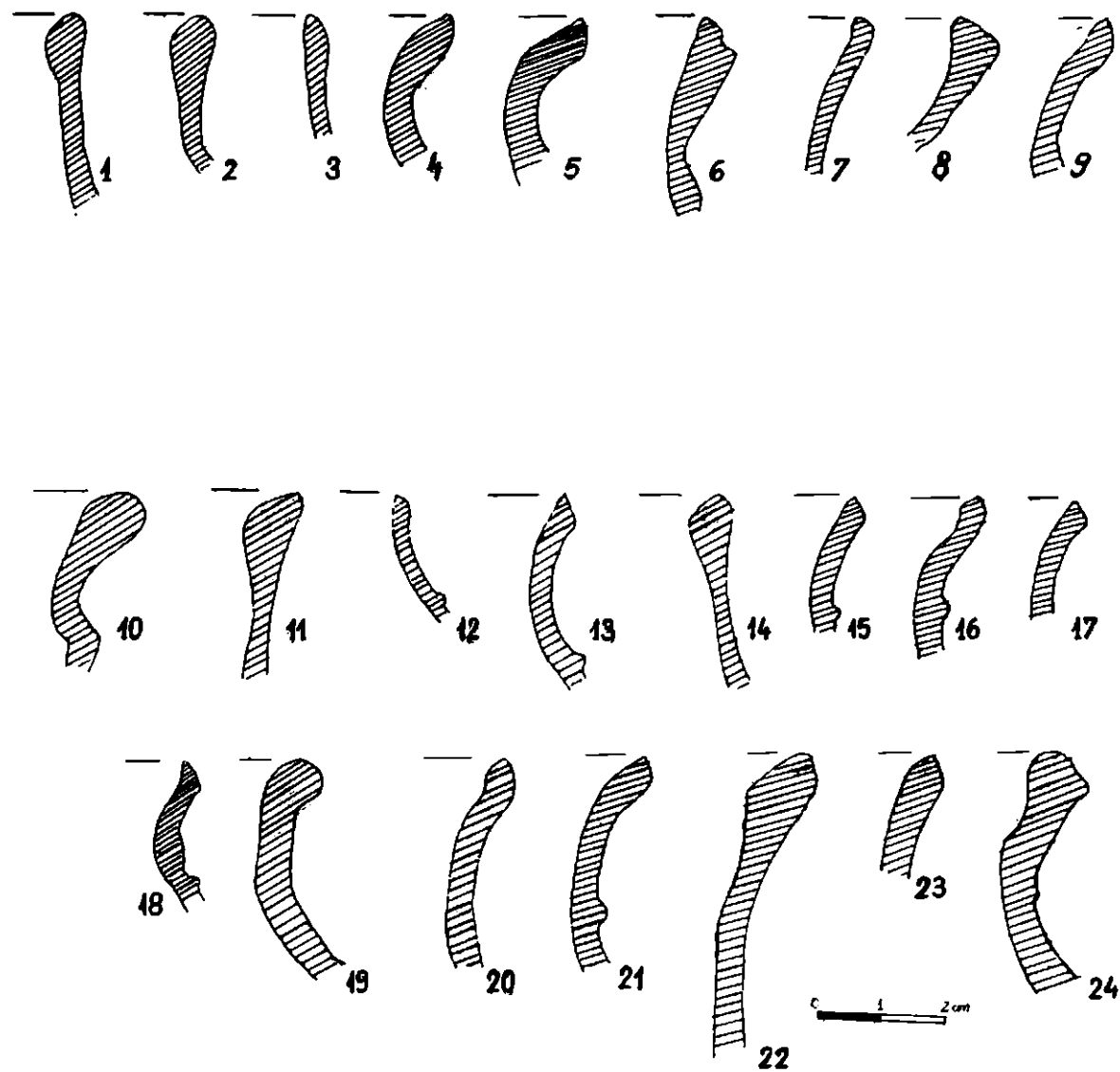

Fig. 7. — Giurgeni—Mozacu. Fragmente ceramice, sec. IV.

Fig. 7. — Profiles de vases du IV-ème siècle n. é.

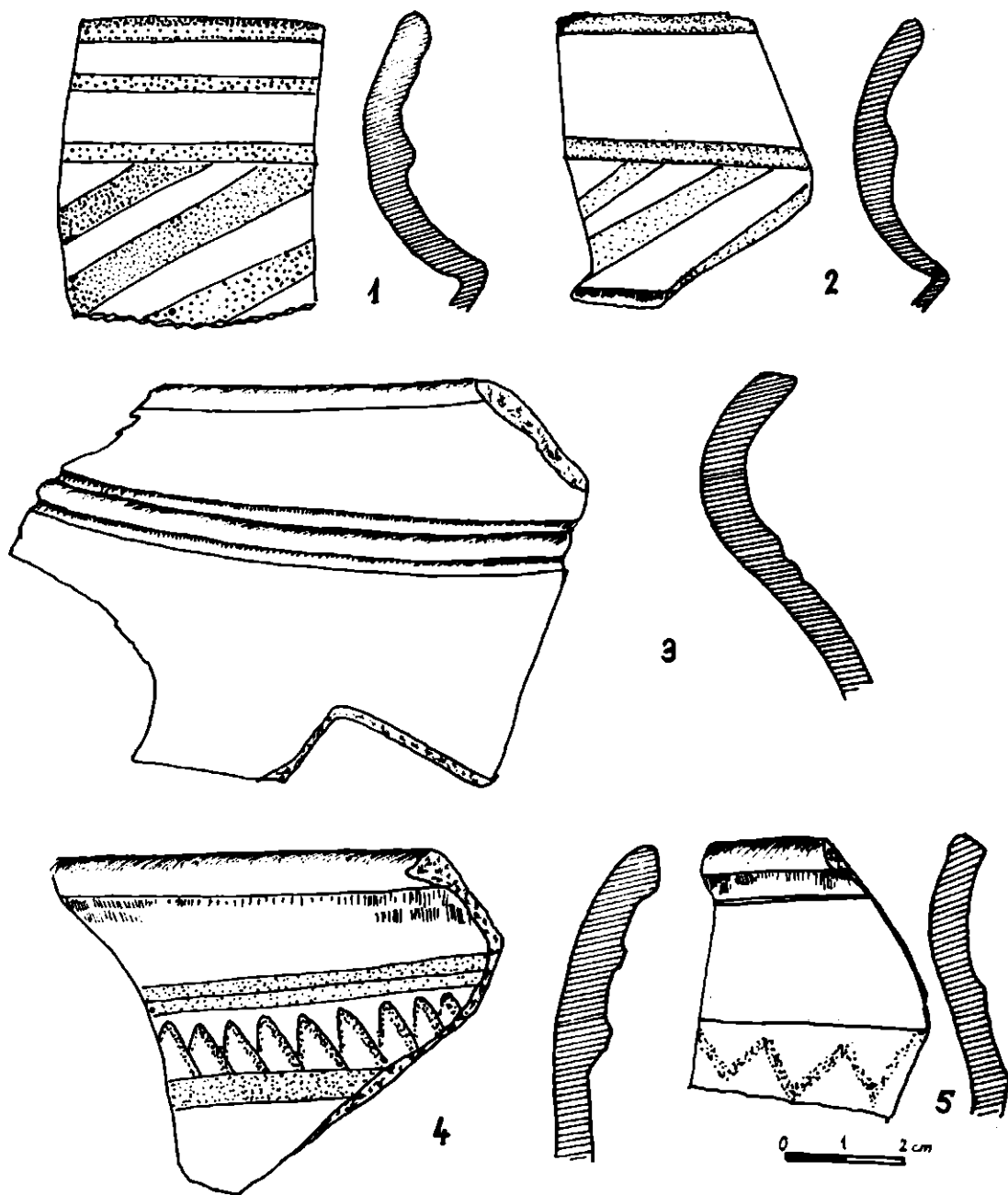

Fig. 8. — Giurgeni—Mozacu. Fragmente ceramice, sec. IV

Fig. 8—11. — Fragments céramiques du IV-ème siècle.

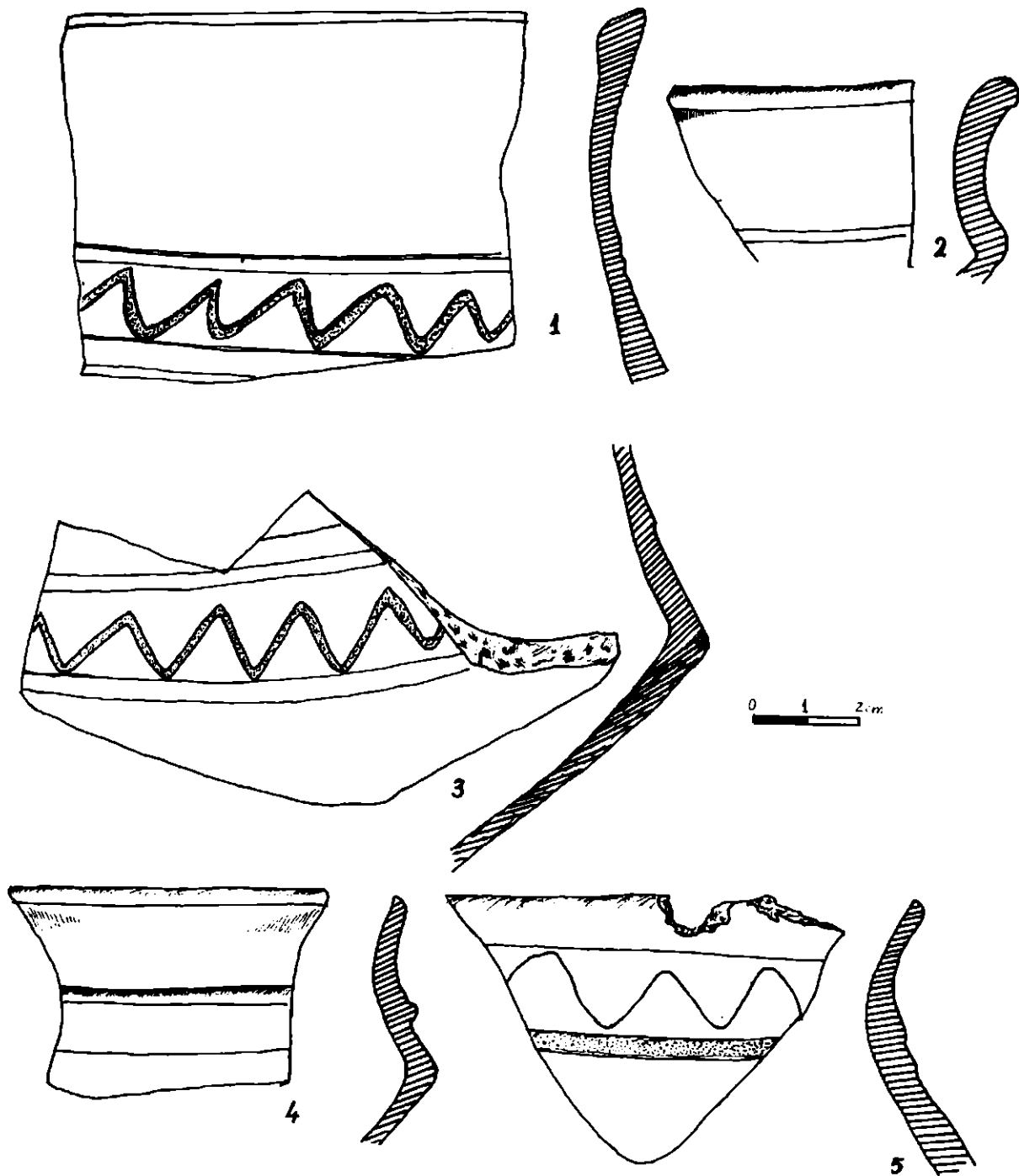

Fig. 9. — Giurgeni—Mozacu. Fragmente ceramice, sec. IV.

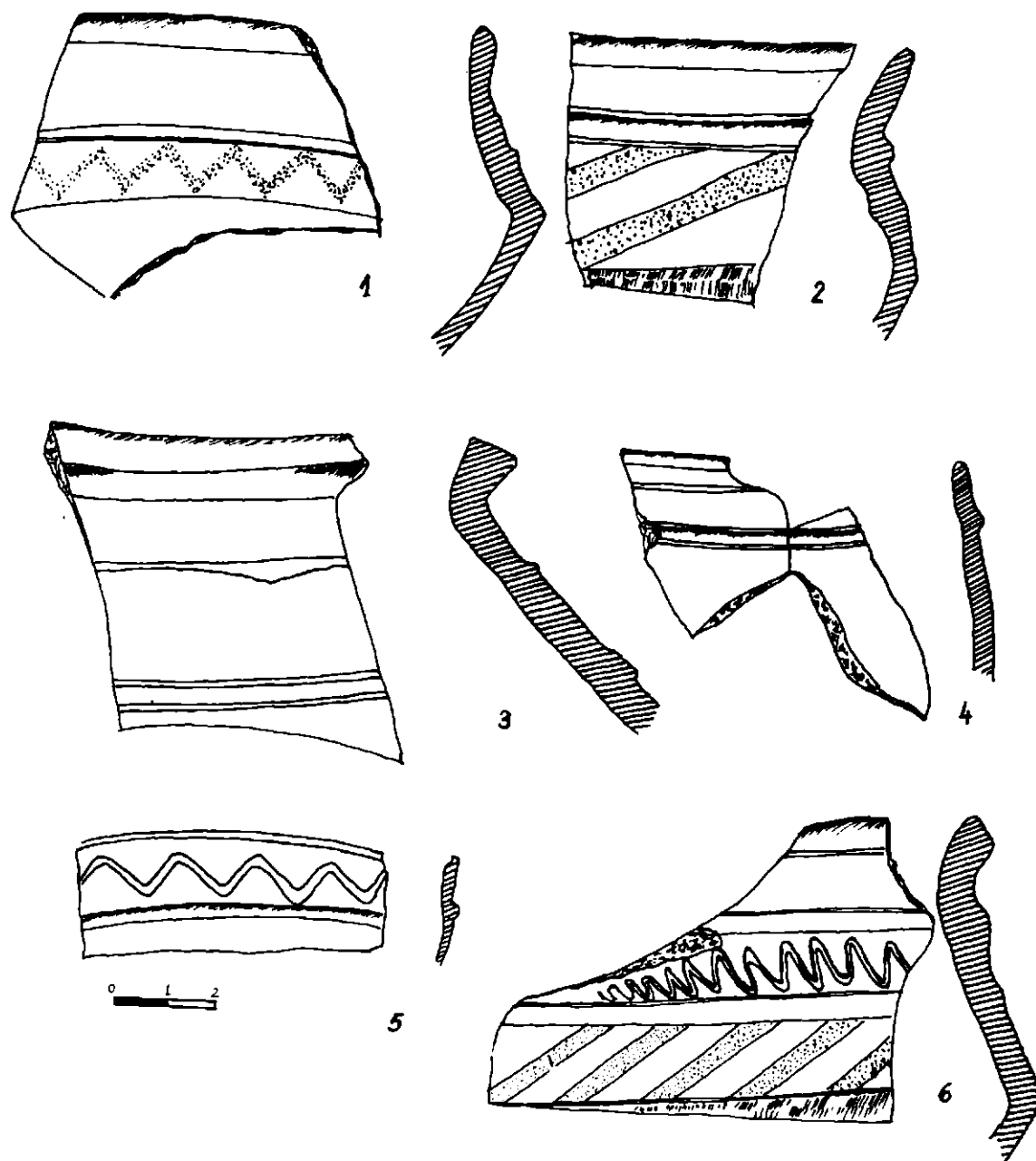

Fig. 10. — Giurgeni—Mozacu. Fragmente ceramice, sec. IV.

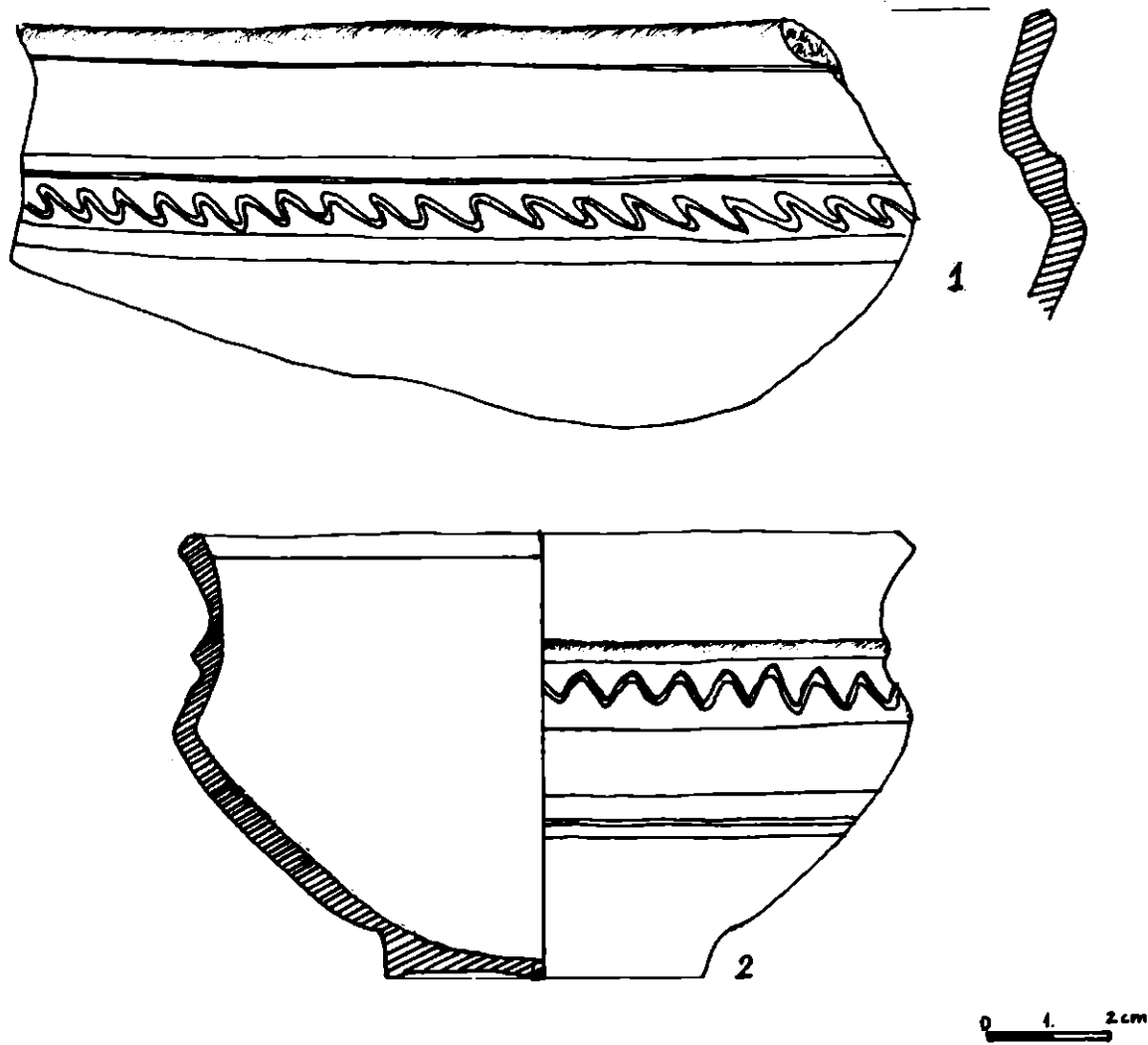

Fig. 11. — Giurgeni—Mozacu. Fragmente ceramice, sec. IV.

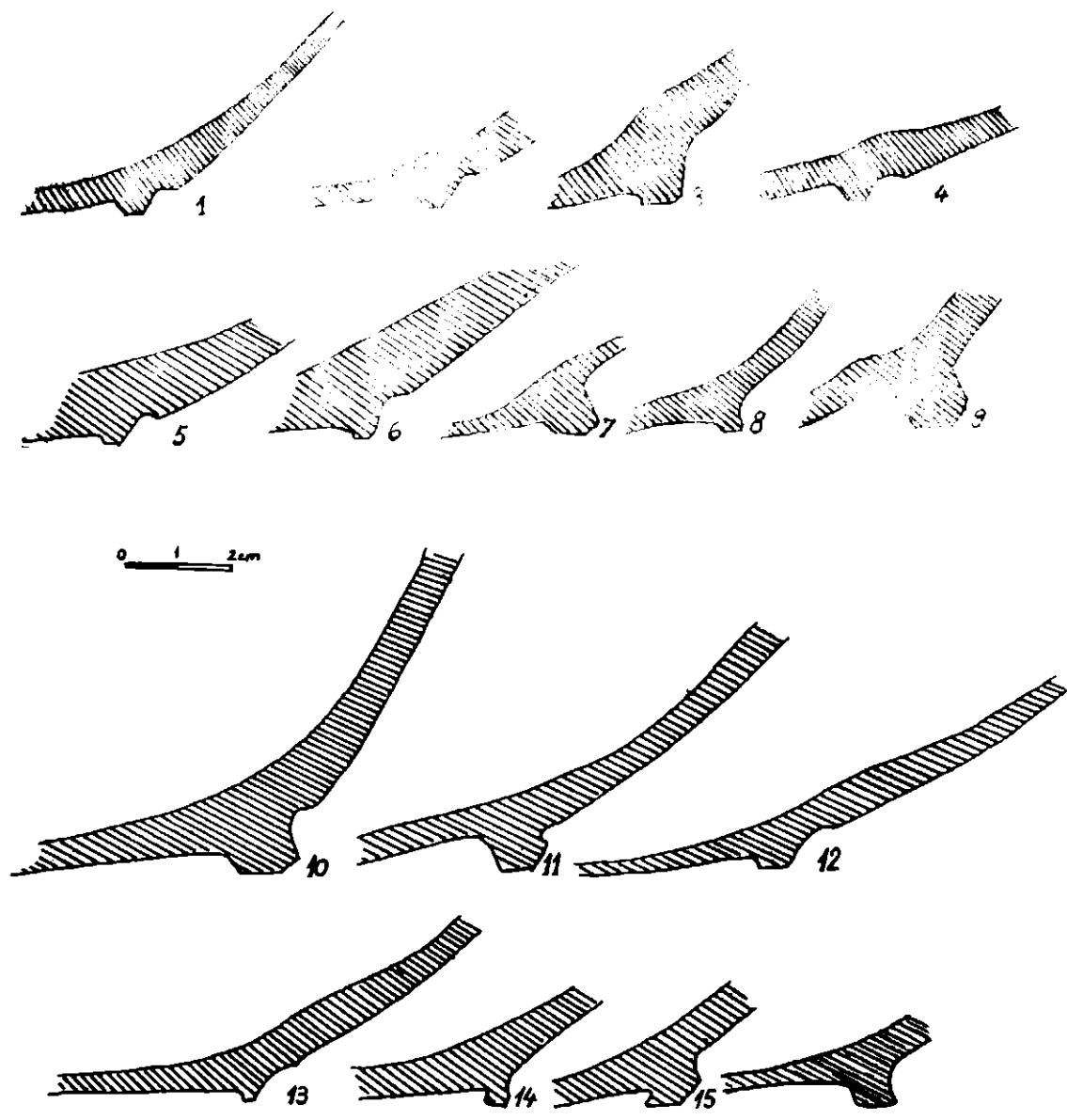
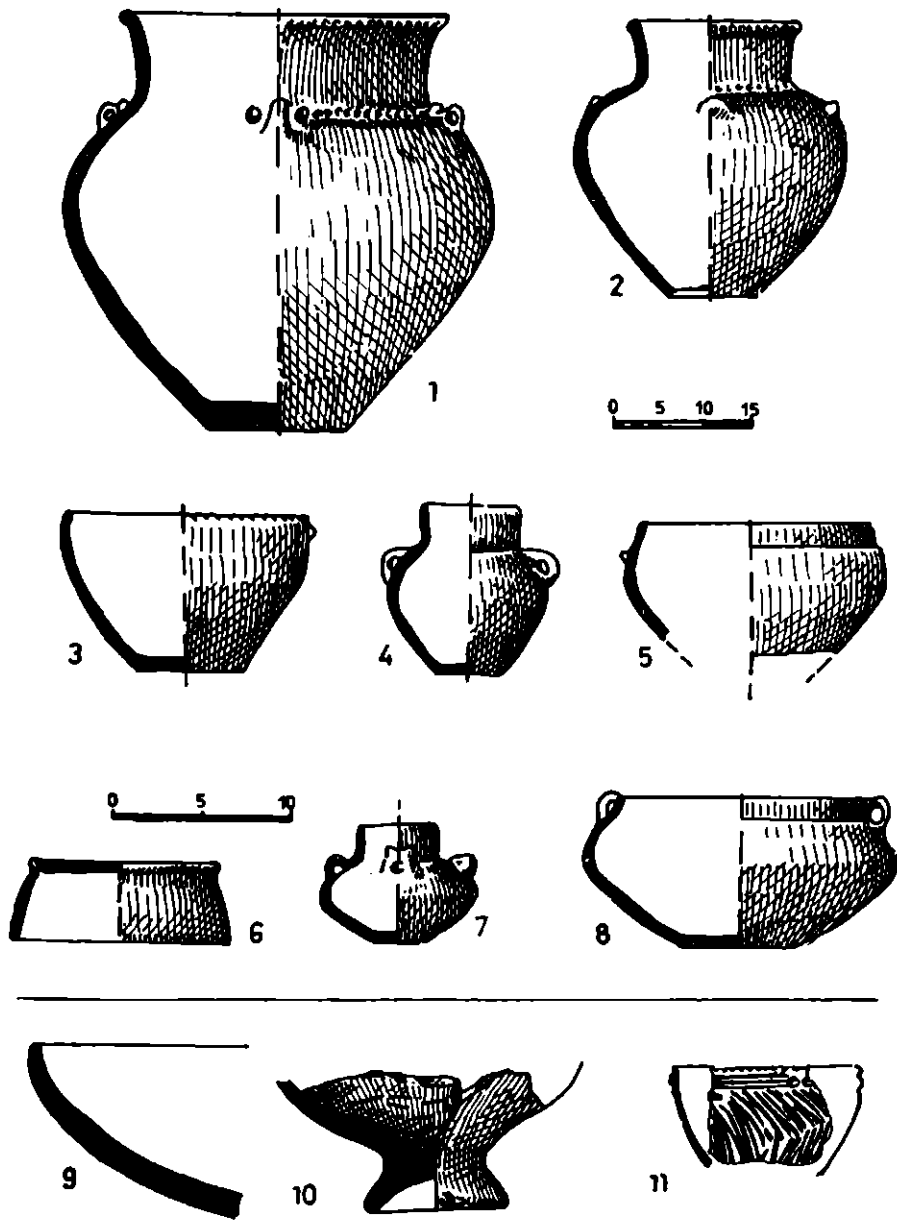

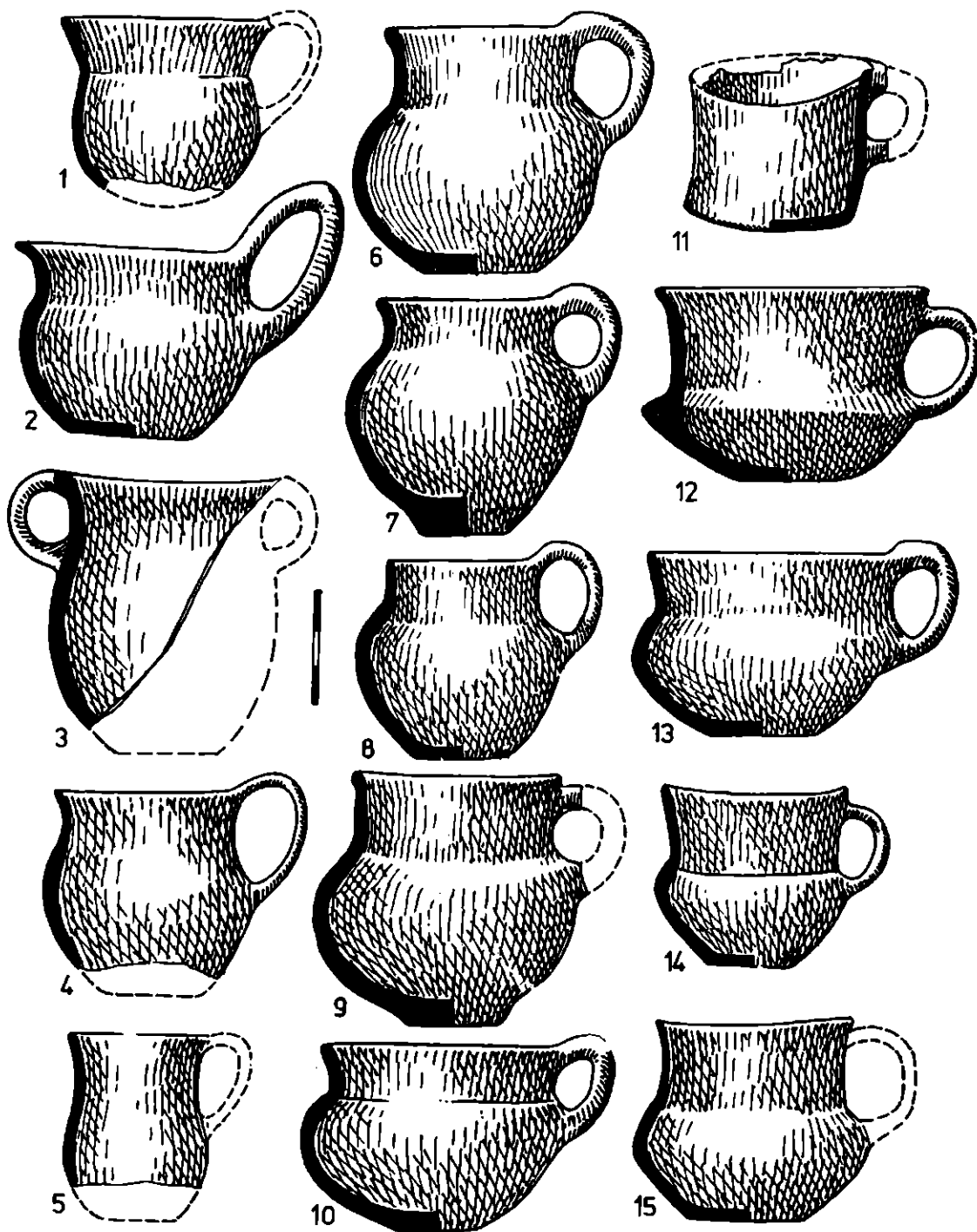
Fig. 12. — Giurgeni--Mozacu. Profile de vase, sec. IV.

Fig. 12. — Profiles de vases du IV-ème siècle.

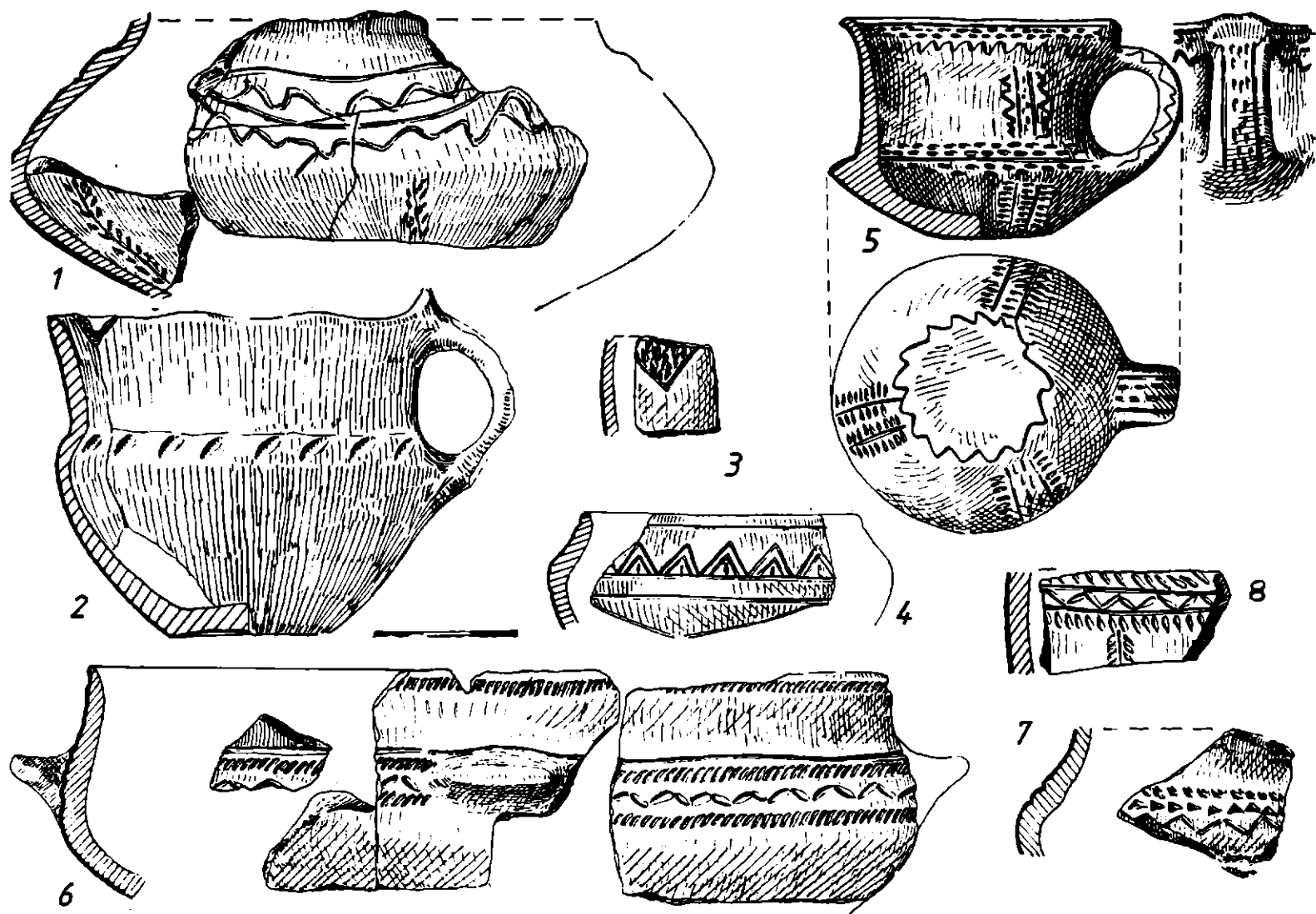
Pl. I. Forme și profiluri de vase din faza Tei I.

Pl. I. Formes et profils de vases Tei I.

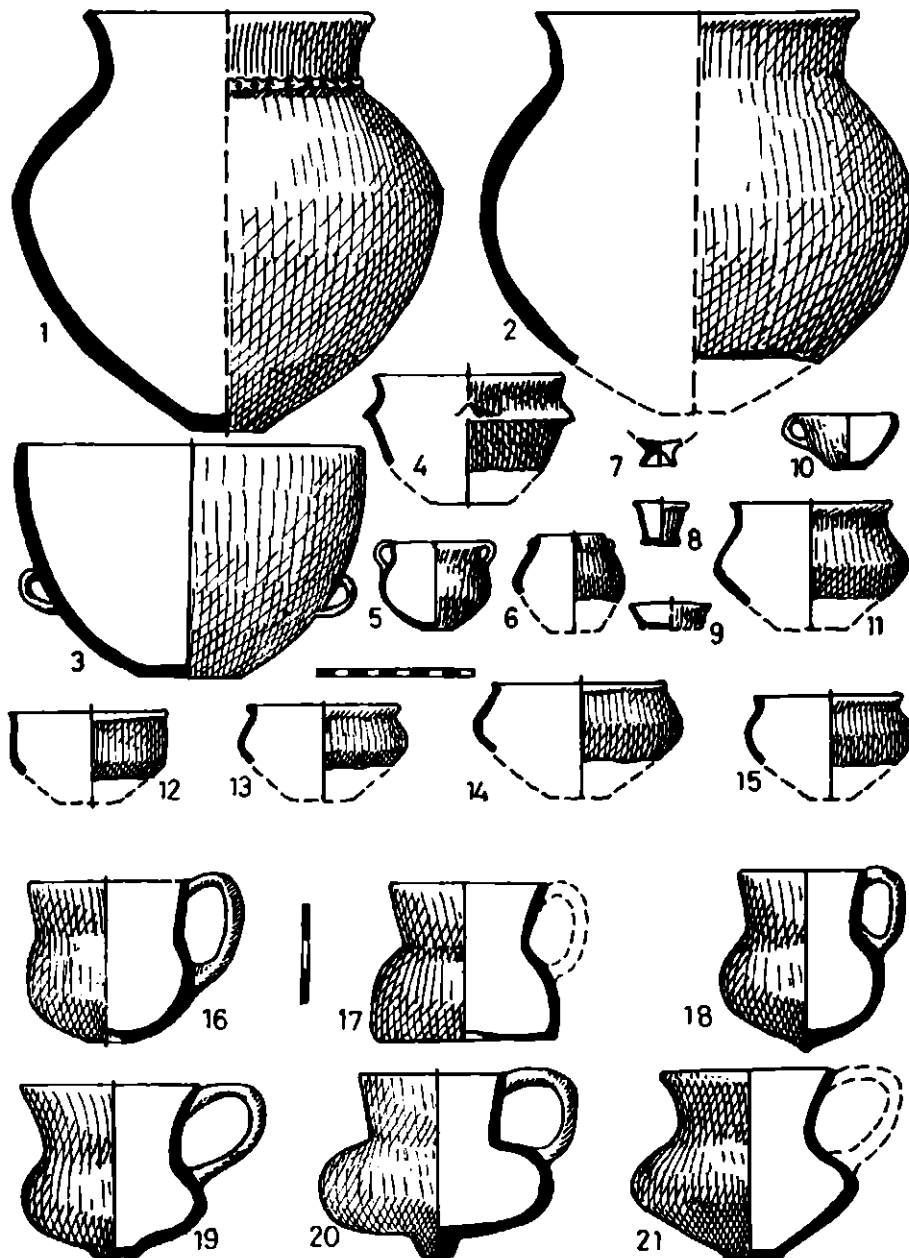
Pl. II. Tipuri de cești cu toartă din faza Tei I.

Pl. II. Types de tasses à anse Tei I.

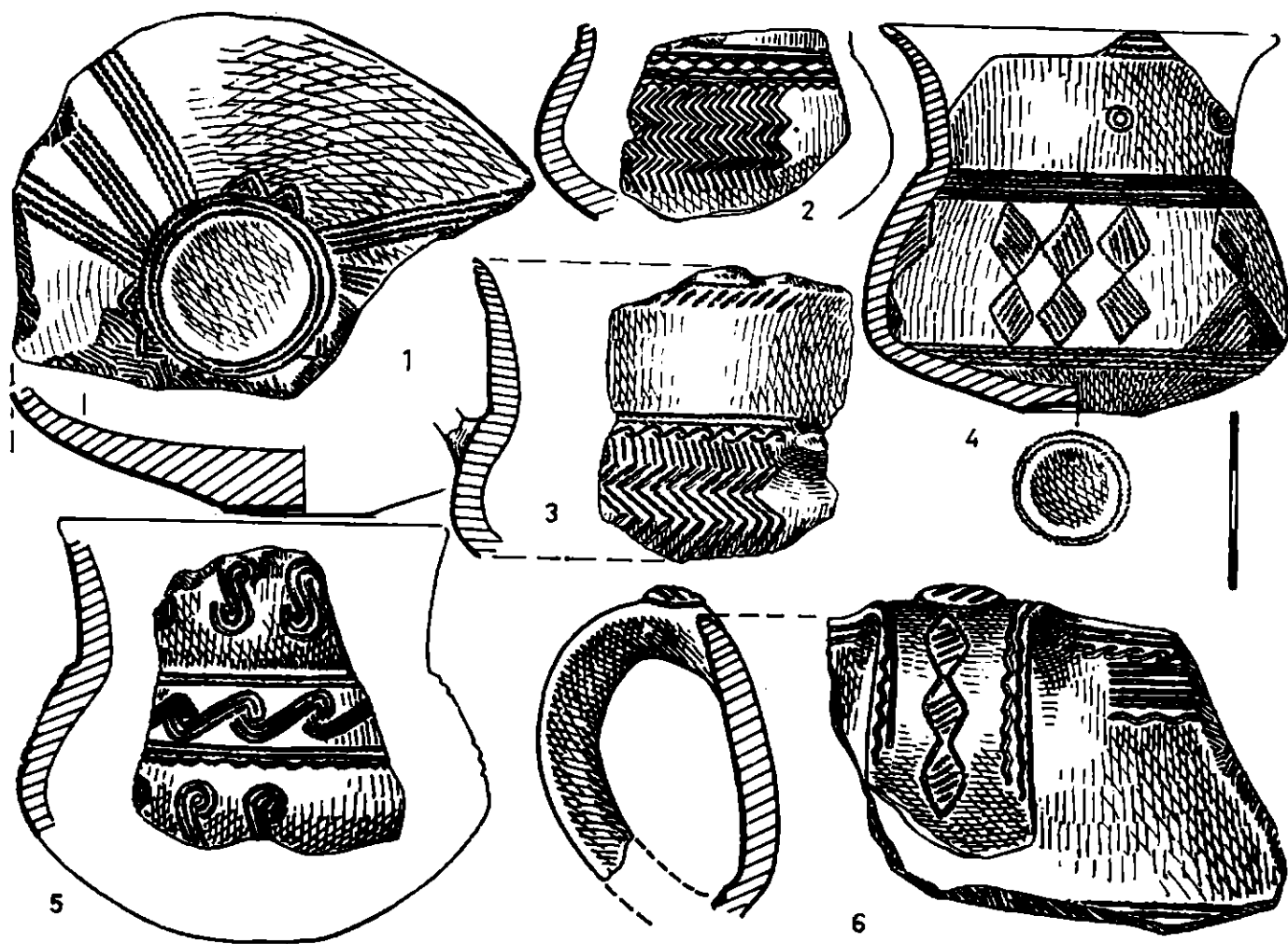
Pl. III. Ceramică de tip Tei I descoperită la Greci (1, 6), Cățelu Nou (2, 3, 8), Frățești (4), Ulmeni-Tăușanca (5), Șurlari (7). Comunicate 4 de Emil Moscalu, 5 de Sebastian Morintz.

Pl. III. Céramique Tei I.

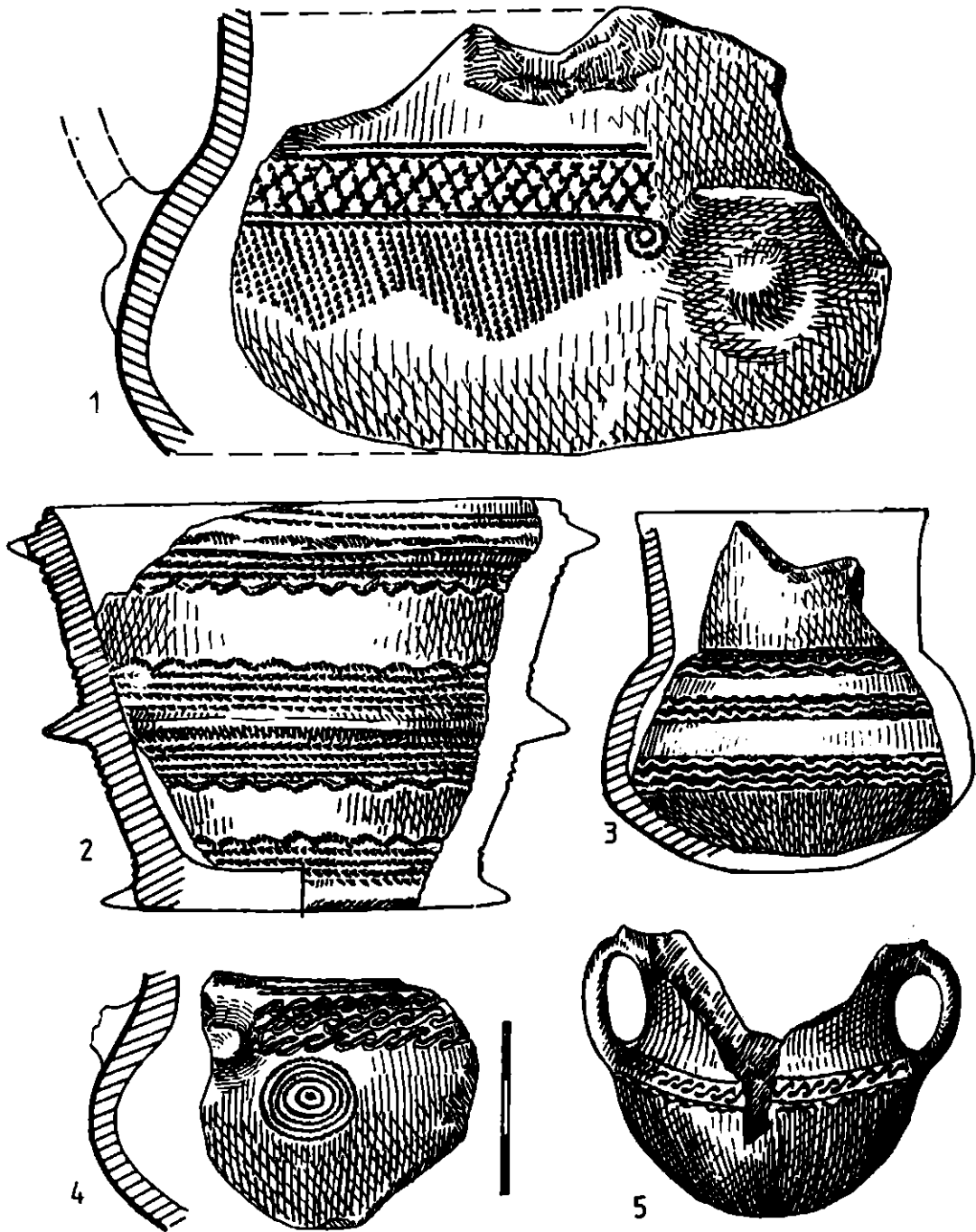
Pl. IV. Forme și profiluri de vase din faza Tei II.

Pl. IV. Formes et profils de vases Tei II.

Pl. V. Ceramică din faza Tei II, descoperită la București—Băneasa.

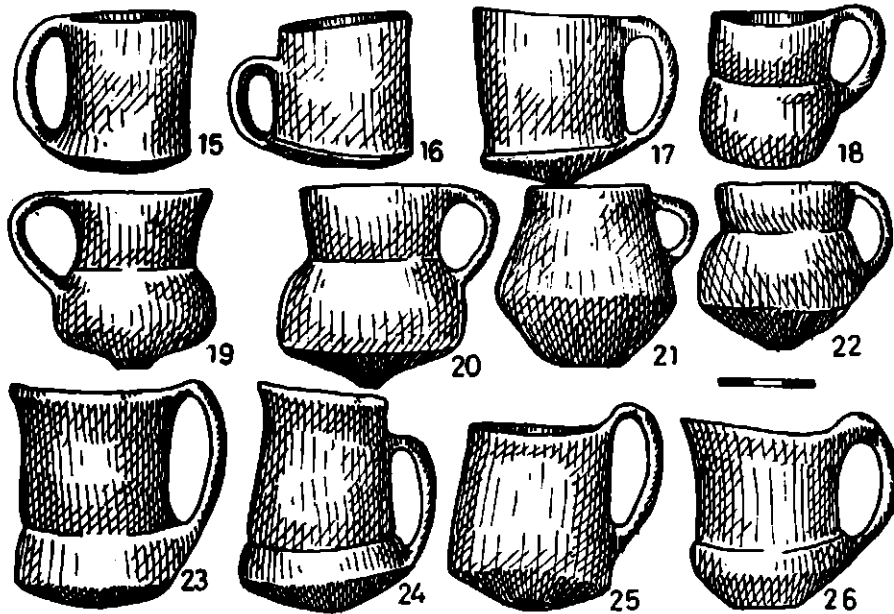
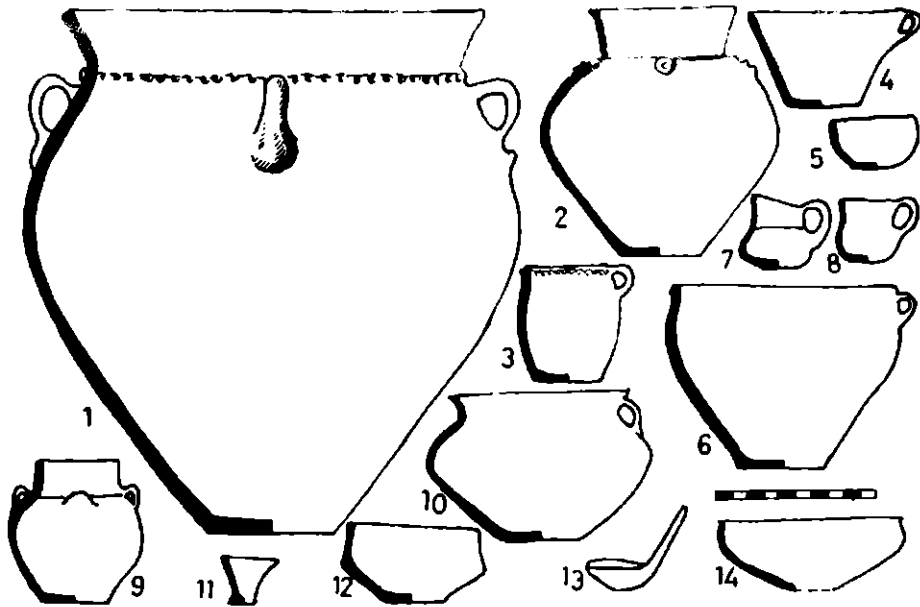
Pl. V. Céramique Tei II découverte à Bucarest—Băneasa.

Pl. VI. Fragmente ceramice de tip Tel II descoperite la București—Băneasa (1),
București—Tel (2—4) și Căscioarele (5); după Constantin Moisil.

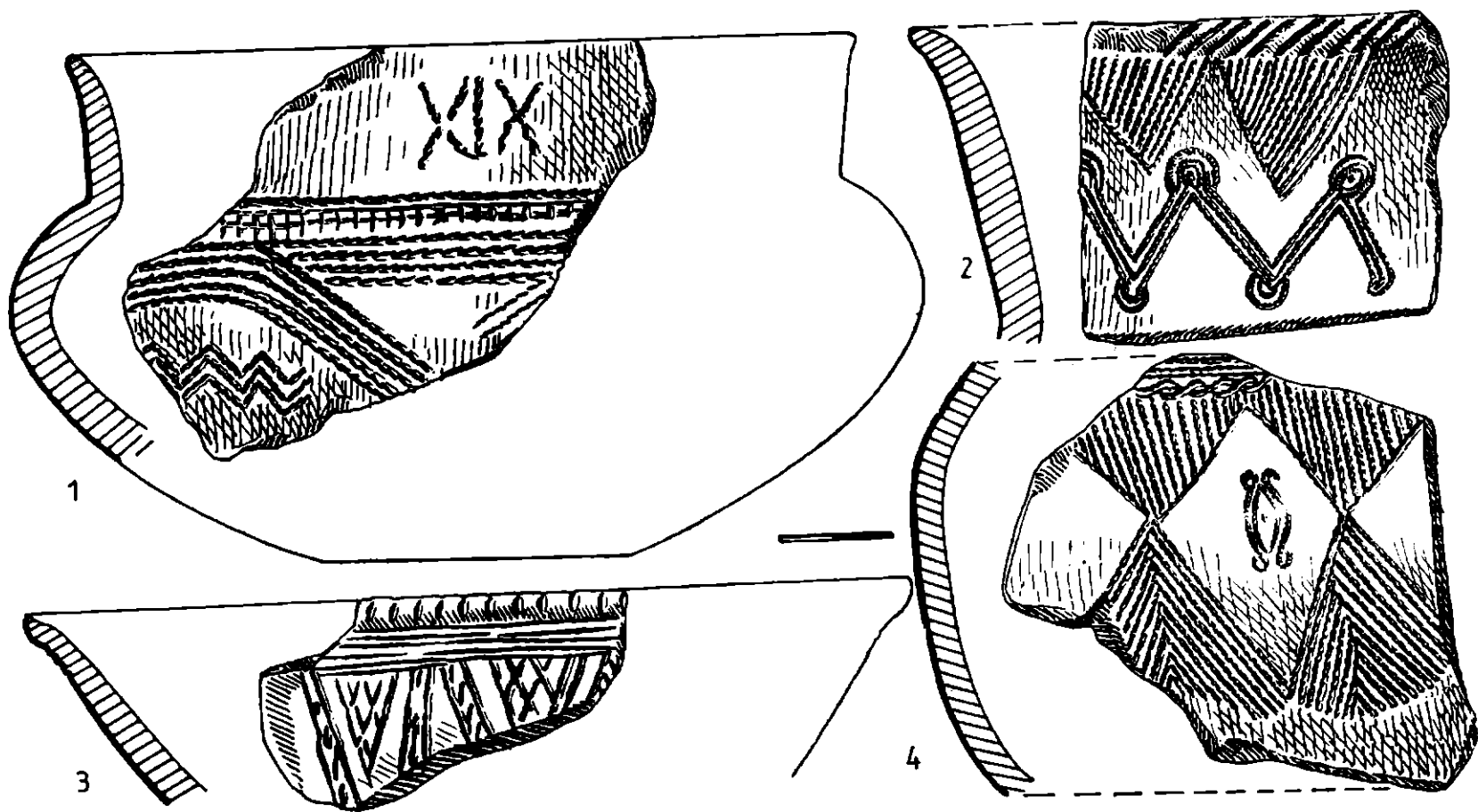
Pl. VI. Fragments céramiques Tel II.

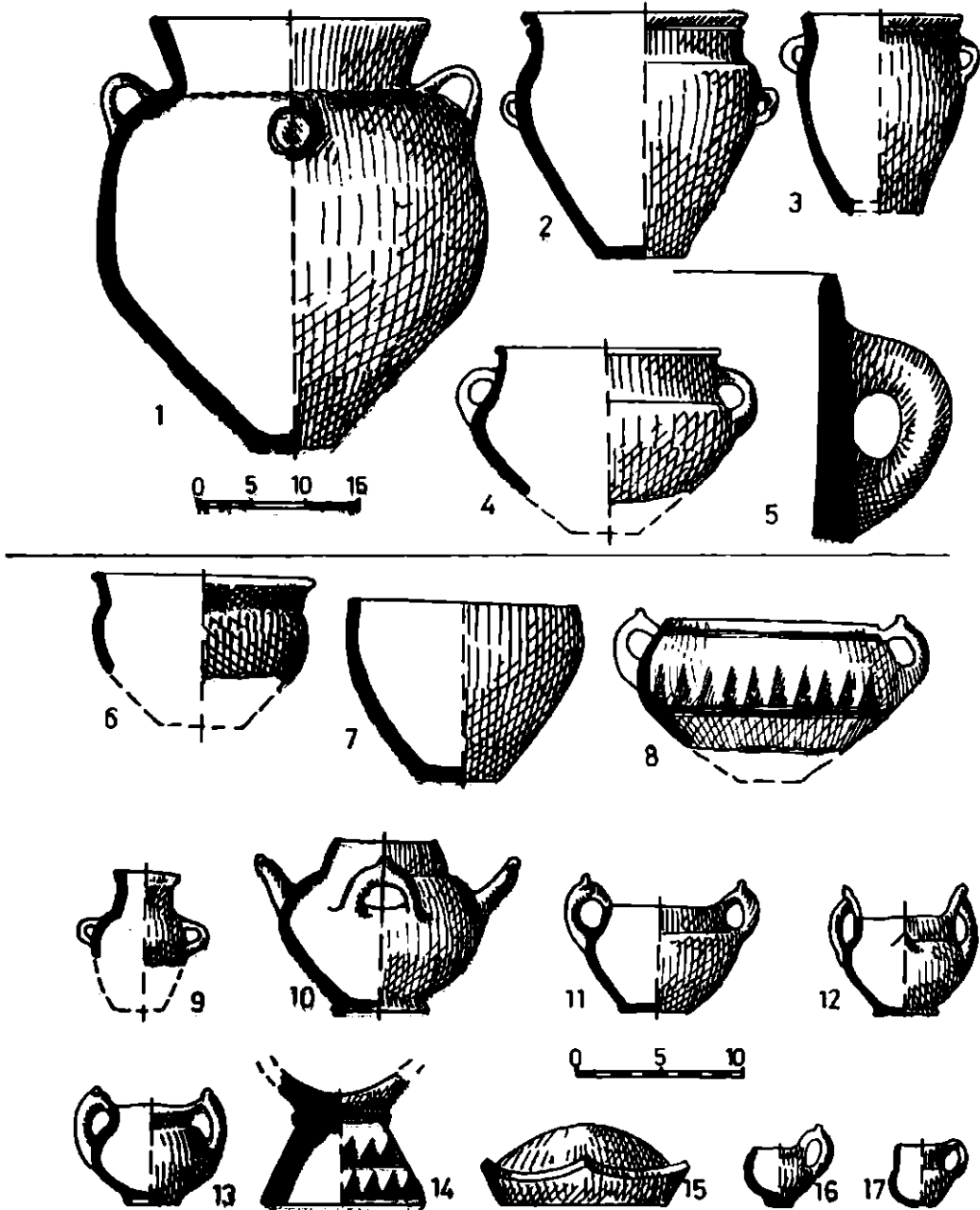
Pl. VII. Forme de vase din faza Tei III.

Pl. VII. Formes de vases Tei III.

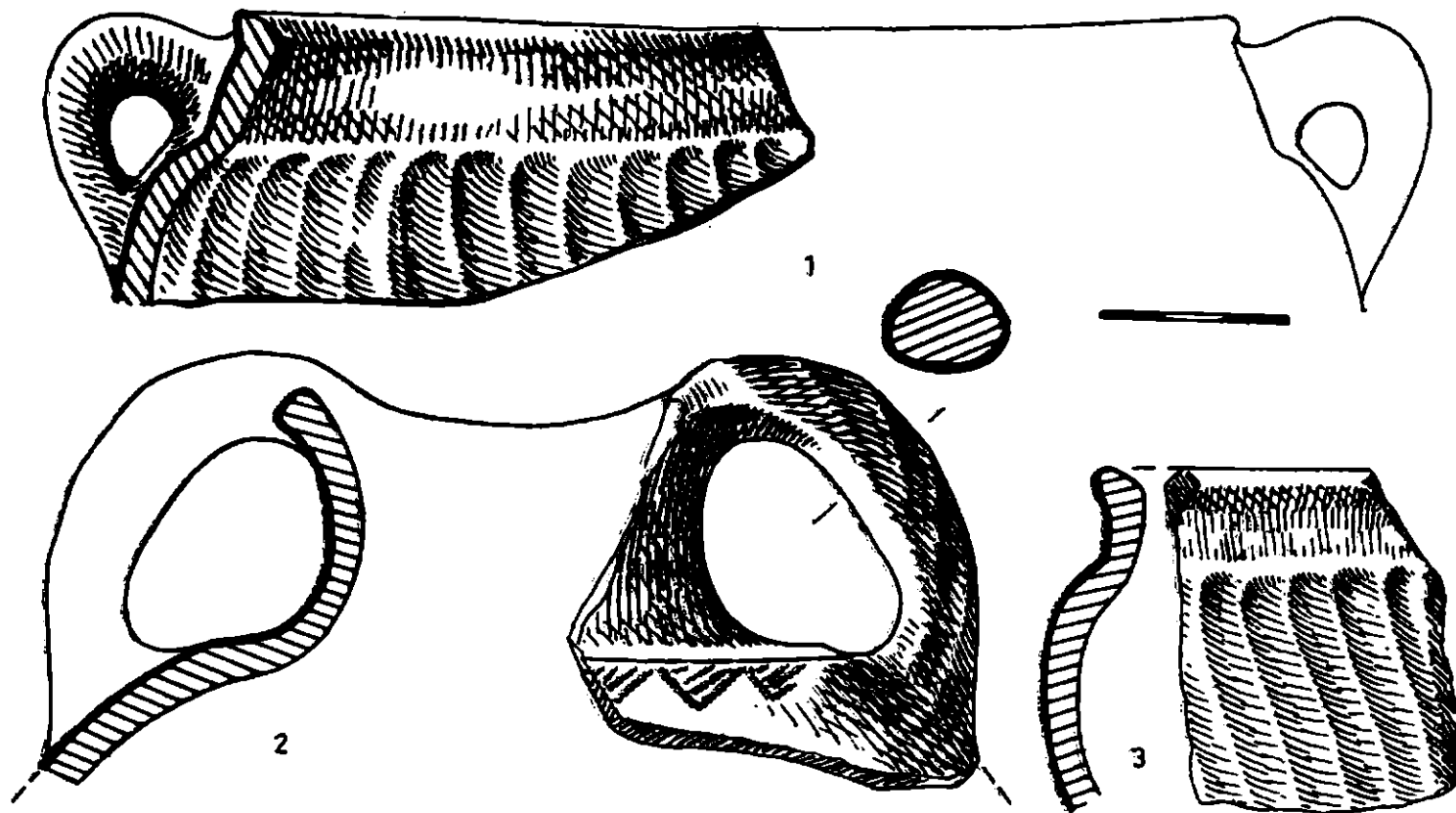
Pl. VIII. Ceramică ornamentată din faza Tei III. 1—2 București—Băneasa, 3, Izvorul ; 4, București—Dealul Piscului.

Pl. VIII. Céramique décorée Tei III.

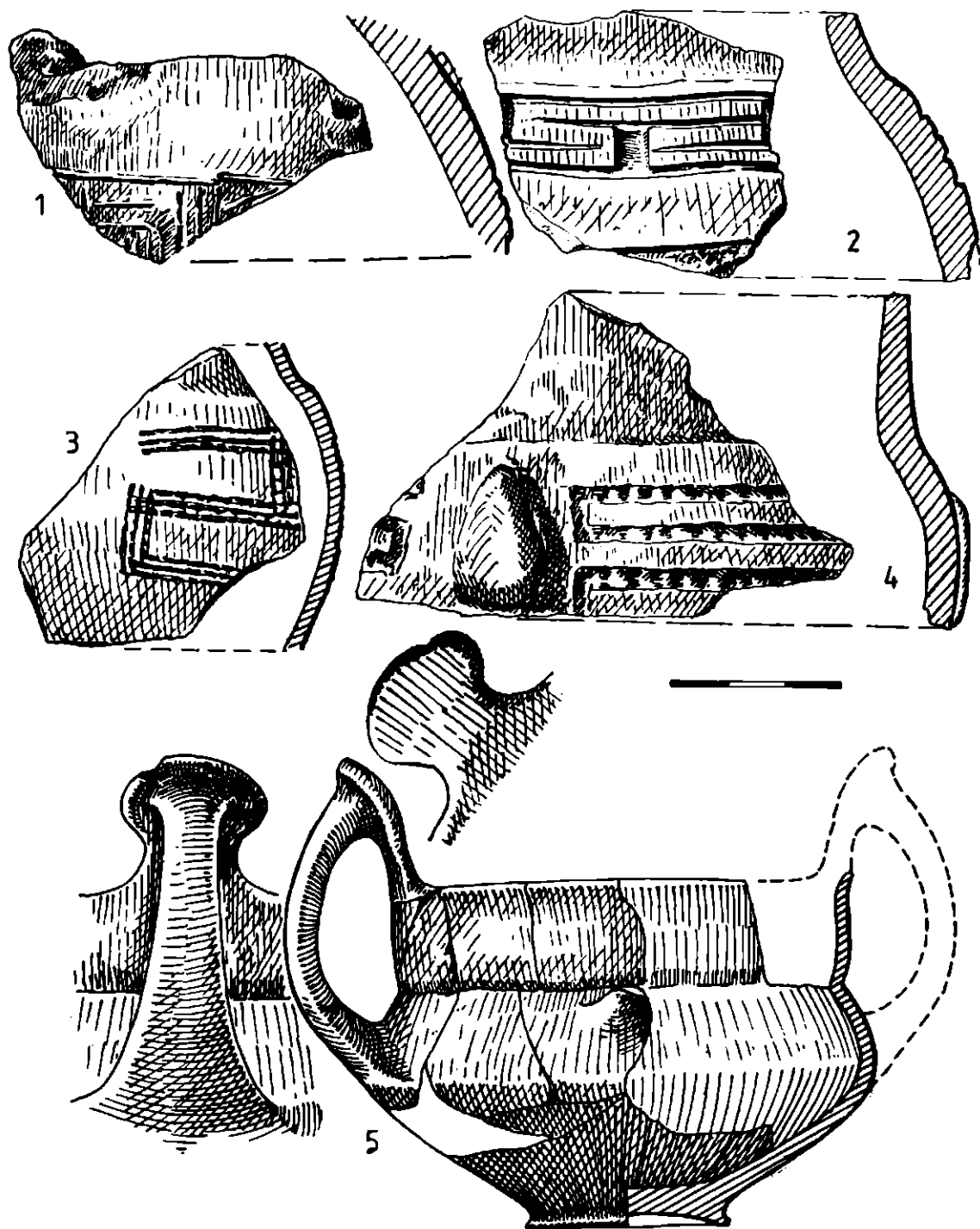
Pl. IX. Forme și profiluri de vase din faza Tei IV.

Pl. IX. Formes et profils Tei IV.

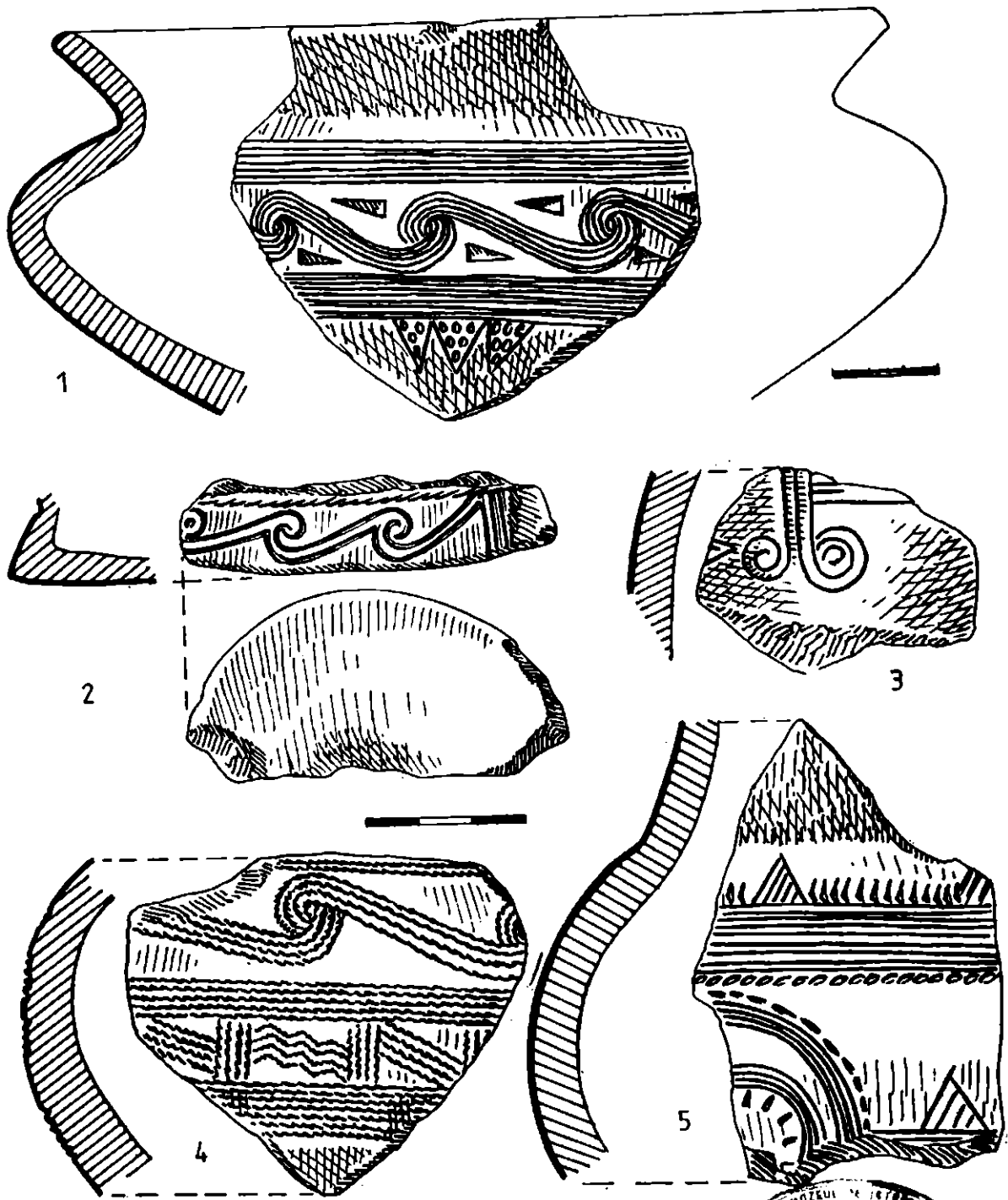
Pl. X. Fragments de vases à décor canellé de la phase Tei IV.

Pl. X. Fragmente de vase cu decor canelat din faza Tei IV. 1, 3, Budești
(comunicate de Done Șerbănescu); 2, Frătești.

Pl. XI. Fragmente ceramice și vas din faza Tei IV. 1. Daia ; 2. Izvoarele ; 3, 5 Giulești—Sîrbi ; 4. București—Ziduri între vii.

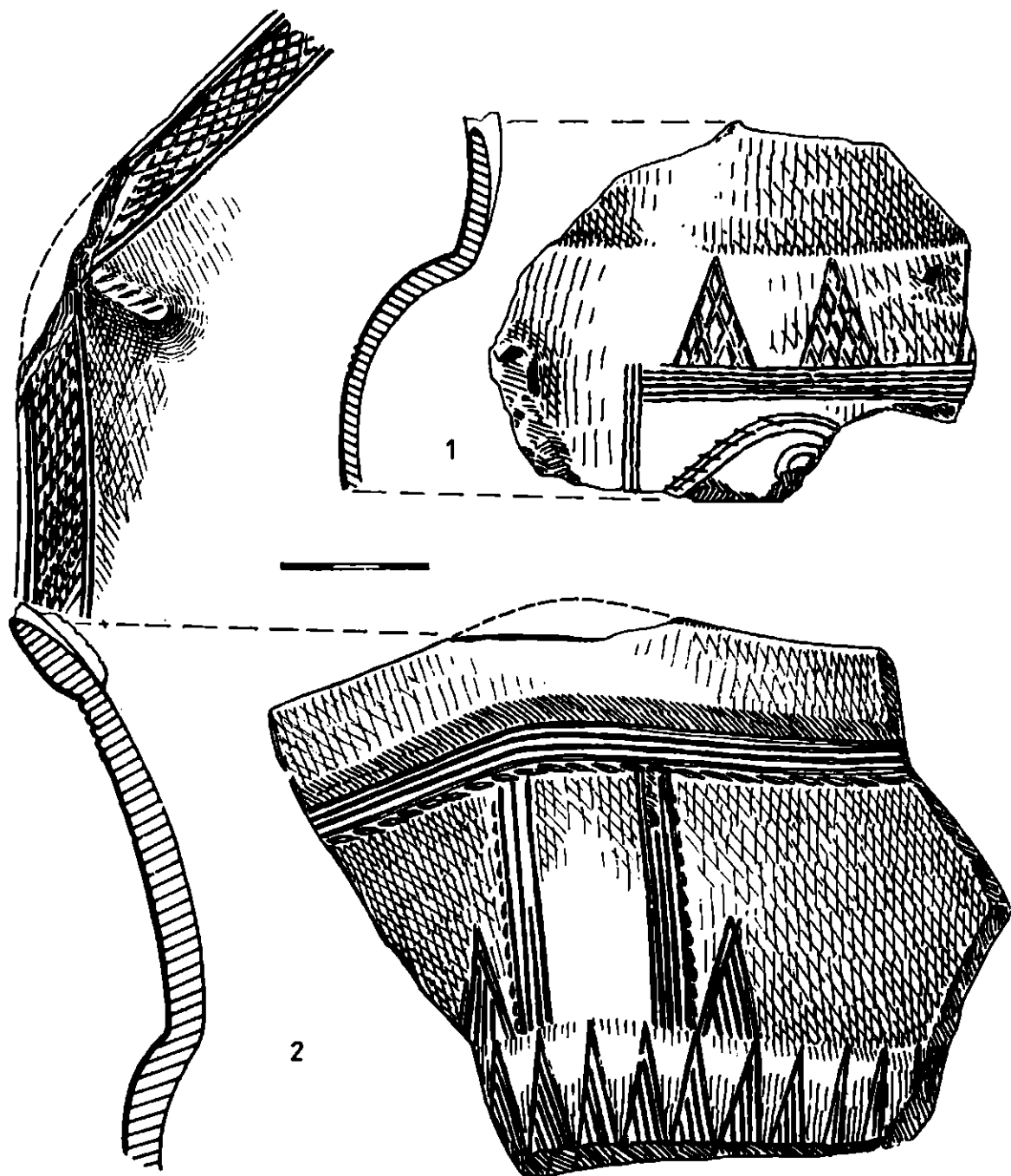
Pl. XI. Fragments céramiques et vase Tei IV.

Pl. XII. Ceramică Tei IV, 1, 3—5, Frâțești ; 2. Izvoarele.

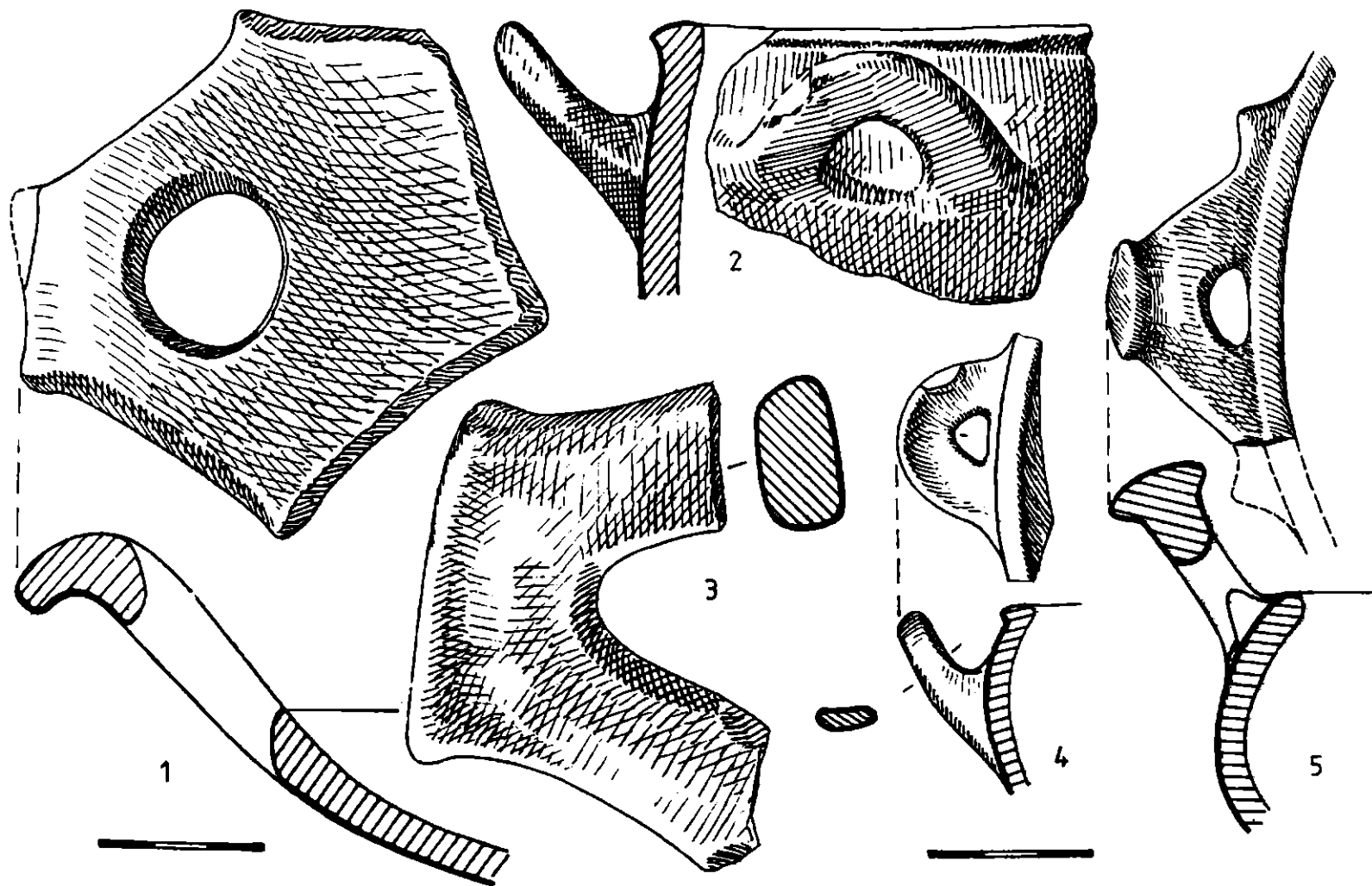
Pl. XII. Céramique Tei IV.

Pl. XIII. Fragmente de vase din faza Tei IV. 1. Oltenița—Valea Mare; 2. București—Tei (1, comunicat de Done Șerbănescu).

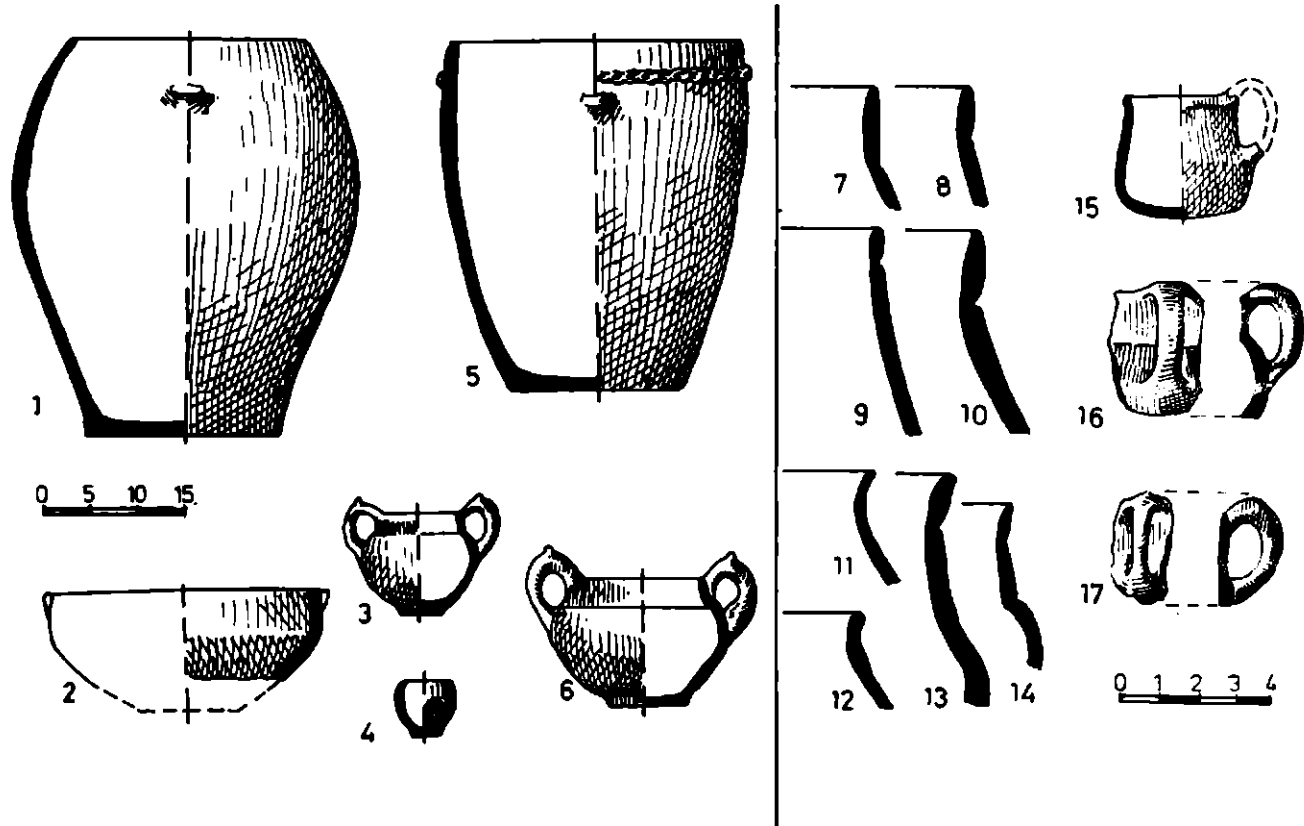
Pl. XIII. Fragments de vase Tei IV.

Pl. XIV. Torți „orizontale” din faza Tei III (2) și Tei IV (1, 3-5). 1, București — Str. Ziduri între vii ; 2, București—Băneasa ; 3, Izvoarele ; 4-5, București—Tei.

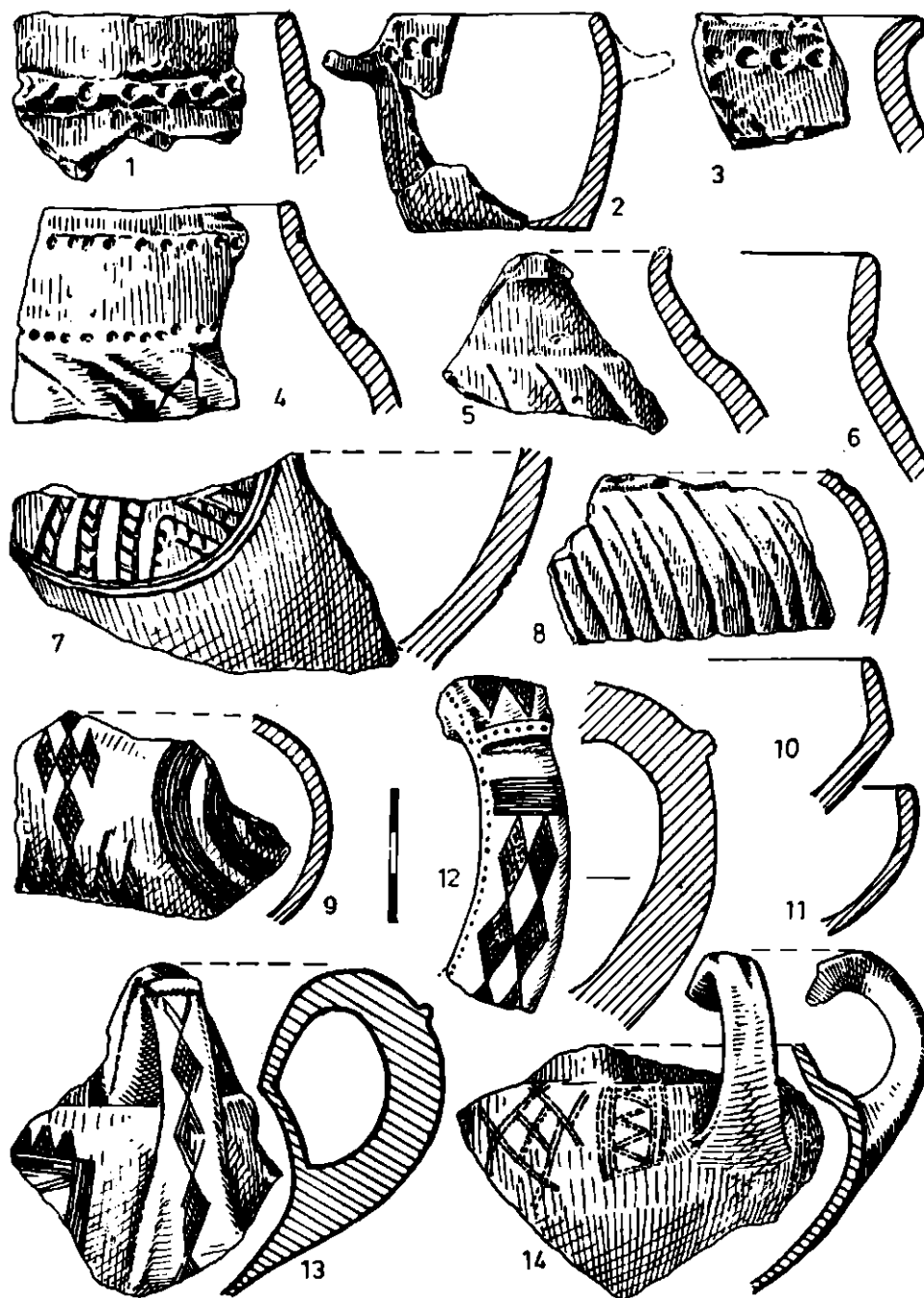
Pl. XIV. Anses horizontales Tei III (2) et Tei IV (1, 3-5).

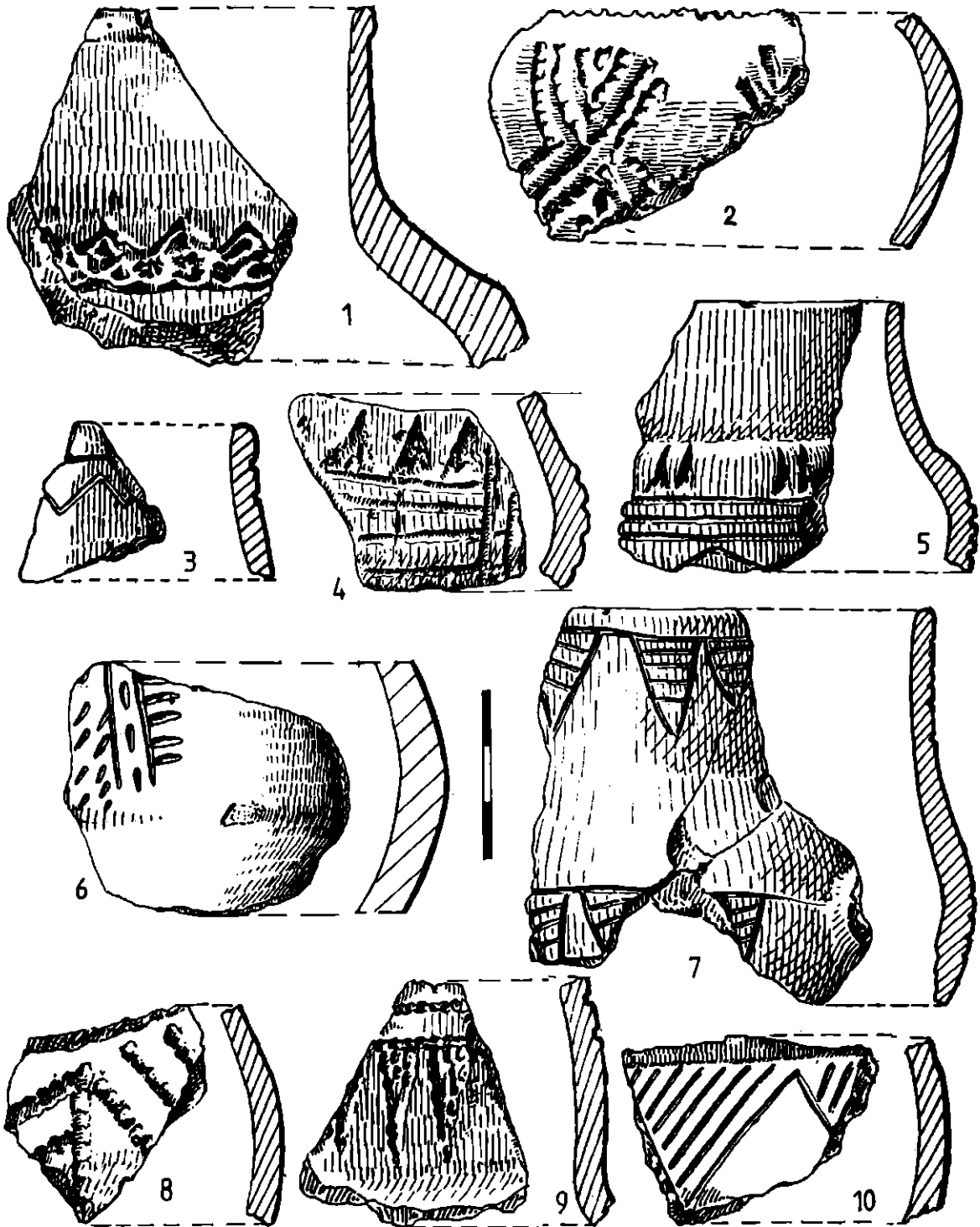
Pl. XV. Forme și profiluri de vase din faza Tei V.

Pl. XV. Formes et profils Tei V.

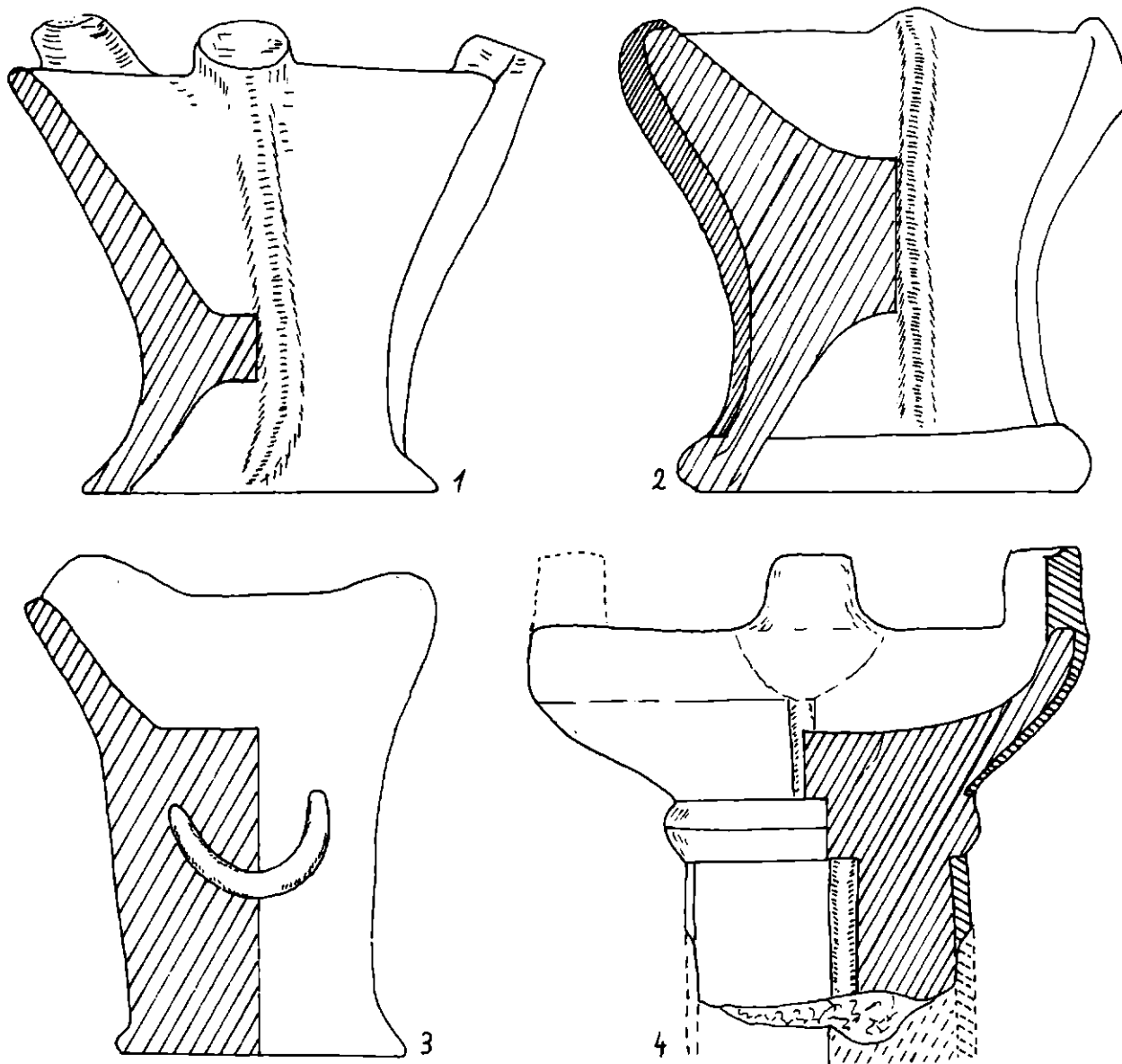
Pl. XVI. Ceramică de tip Tei Va. 1—9, 14 Otopeni ; 12—13 Devetaki (12—13, după Mikov. V. și N. Djambazoc).

Pl. XVI, Céramique Tei V a.

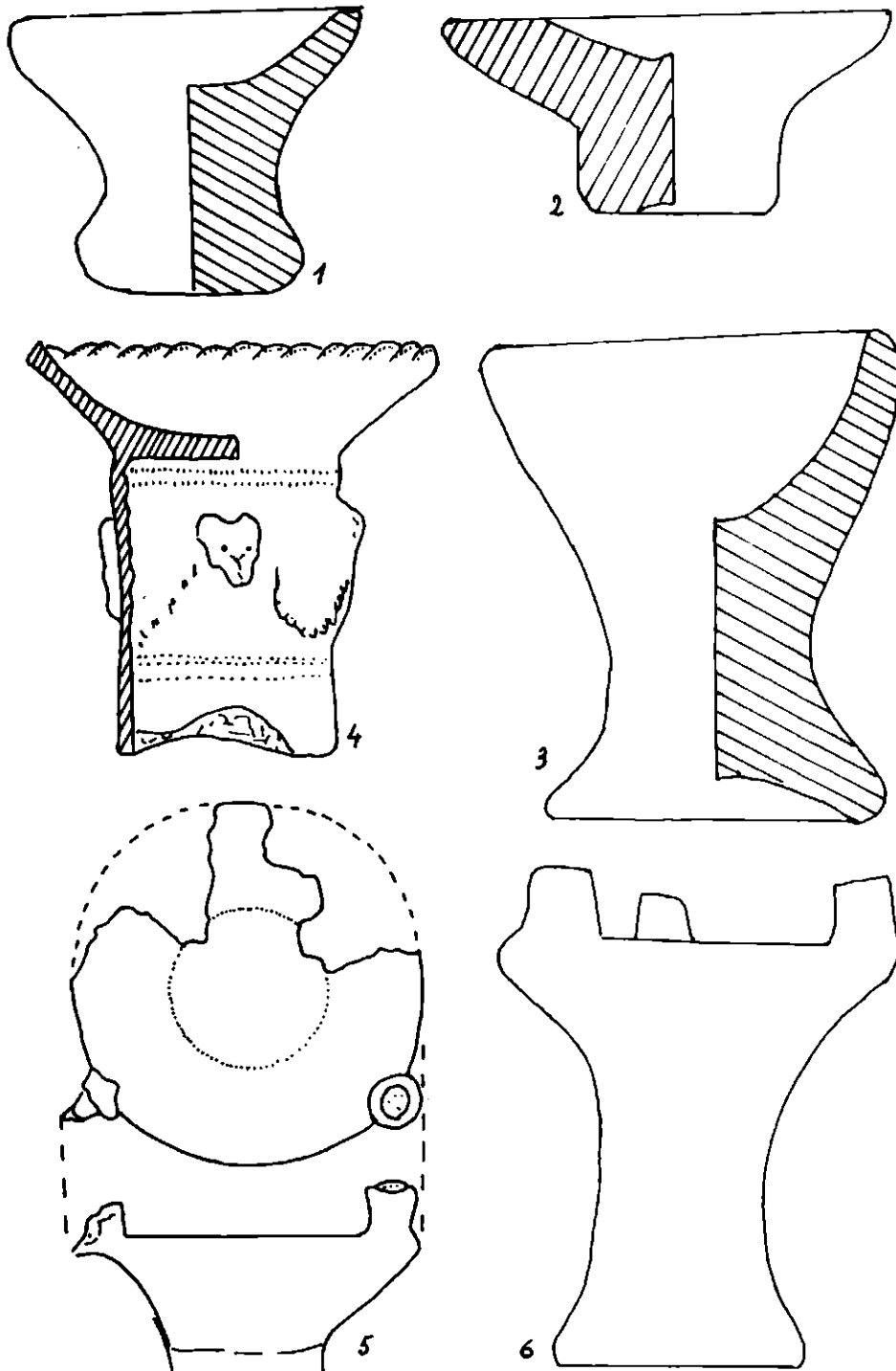

Pl. XVII. Ceramică de tip Tei V b de la București—Fundenii Doamnei

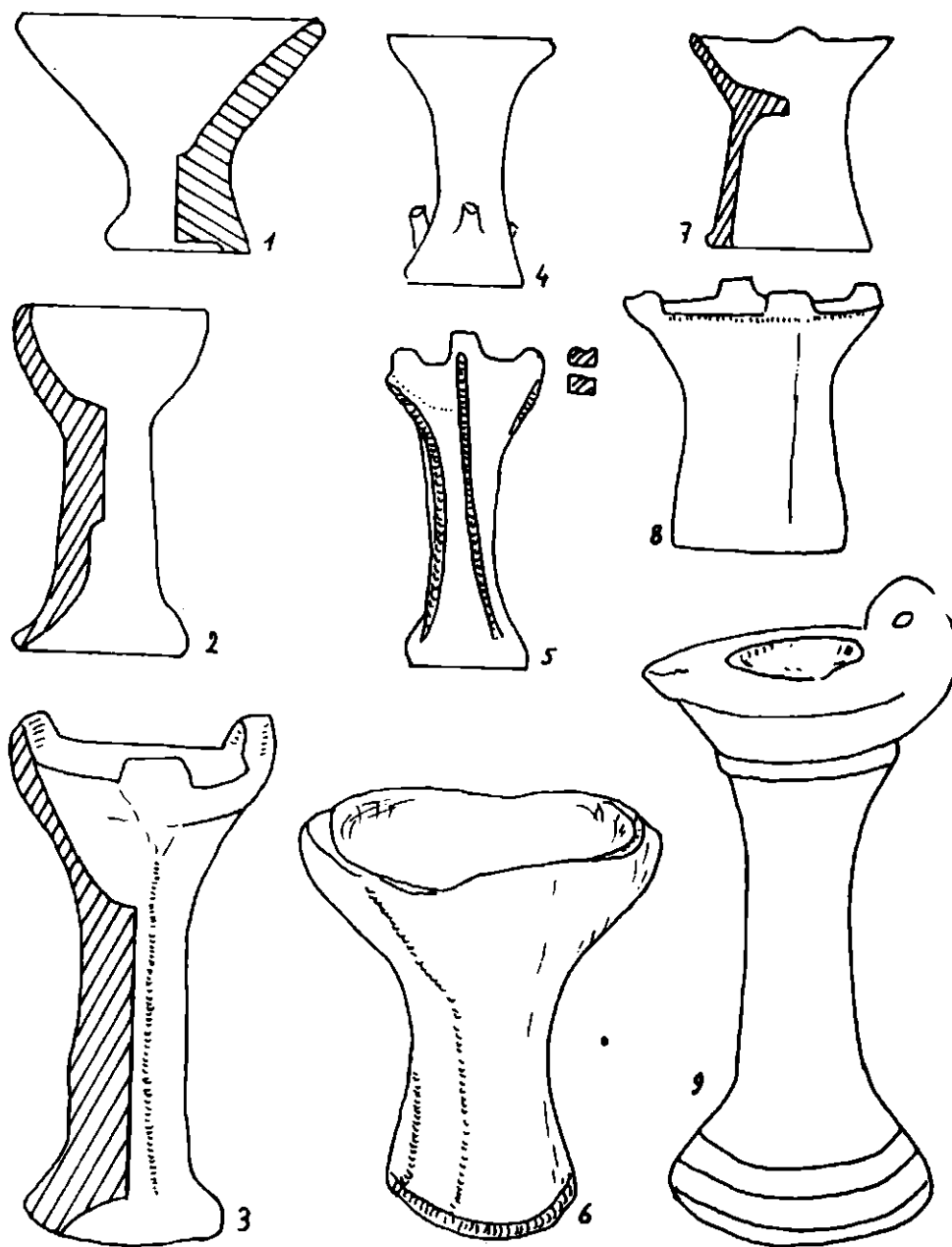
Pl. XVII. Céramique Tei V b.

Pl. 1 Vases-colonnettes découverts à Vlădi-
ceasca (1-3) et Popești (4)

Pl. 2 Vases-colonnettes découverts à Tinosu (1-3), Popești (4-5) et Răcatău (6)

Pl. 3 Vases-colonnettes découverts à Dumbrava (1), Buhalnița (2), Poiana (3-6), Radovanu (7), Popești (8) et Asenovgrad (9)

PIUA PETRII
(ORAȘUL DE FLOCI), 1988

S LXV

- A- Atelier de meșteșugar, m⁵
- B- Pivnița cu zidărie de piatră
- C- Locuință din lemn așezată pe blocuri de piatră

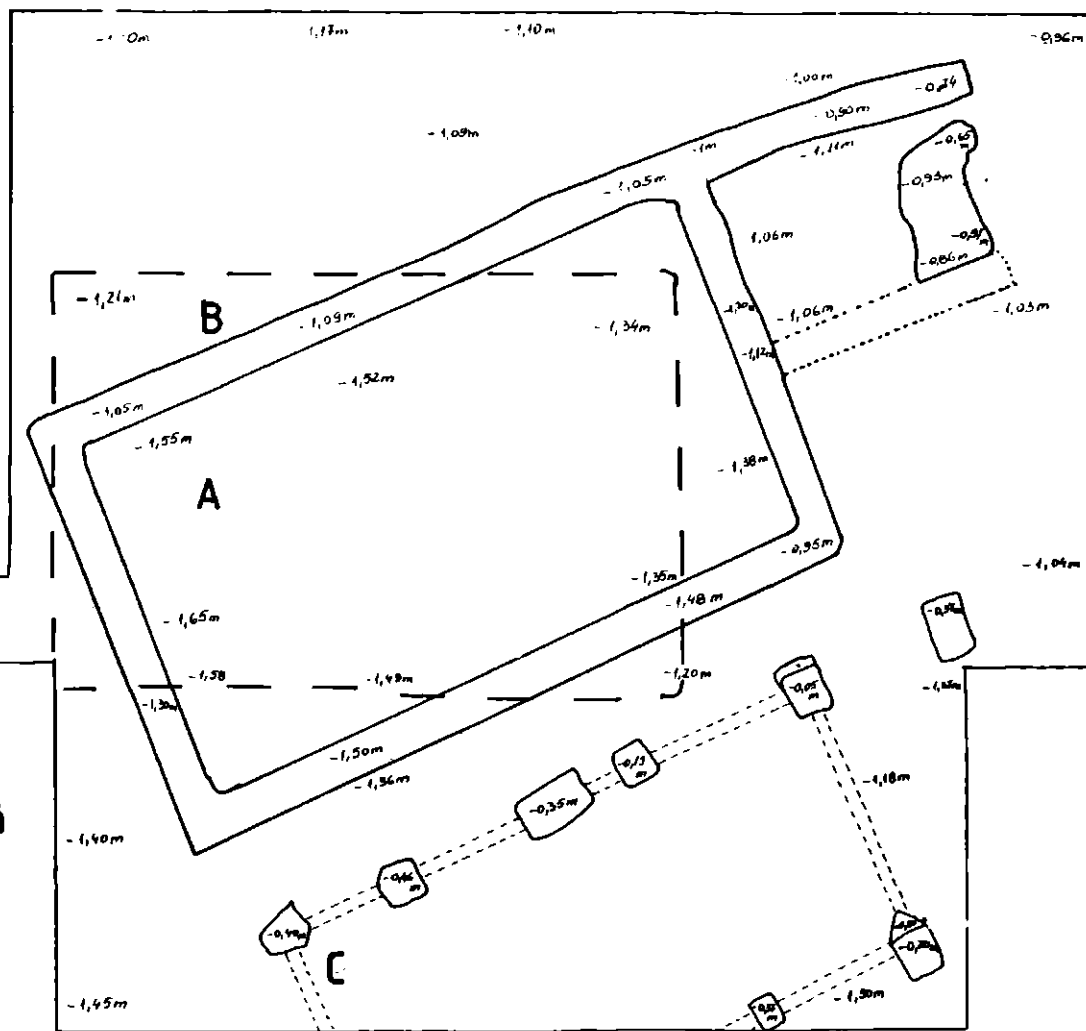

Fig. 1. Orașul de Floci, 1988. Atelierul meșteșugăresc nr. 5, sec. XVII (A); Pivnița cu zidărie din piatră, sec. XVI (B); Locuința din lemn așezată pe blocuri de piatră, sec. XVI (C).

1. L'atelier artisanal no. 5 du XVII-ème siècle (A); la cave avec des murs en pierre, du XVI-ème siècle (B); la maison en bois avec un fondement en pierre, du XVI-ème siècle (C).

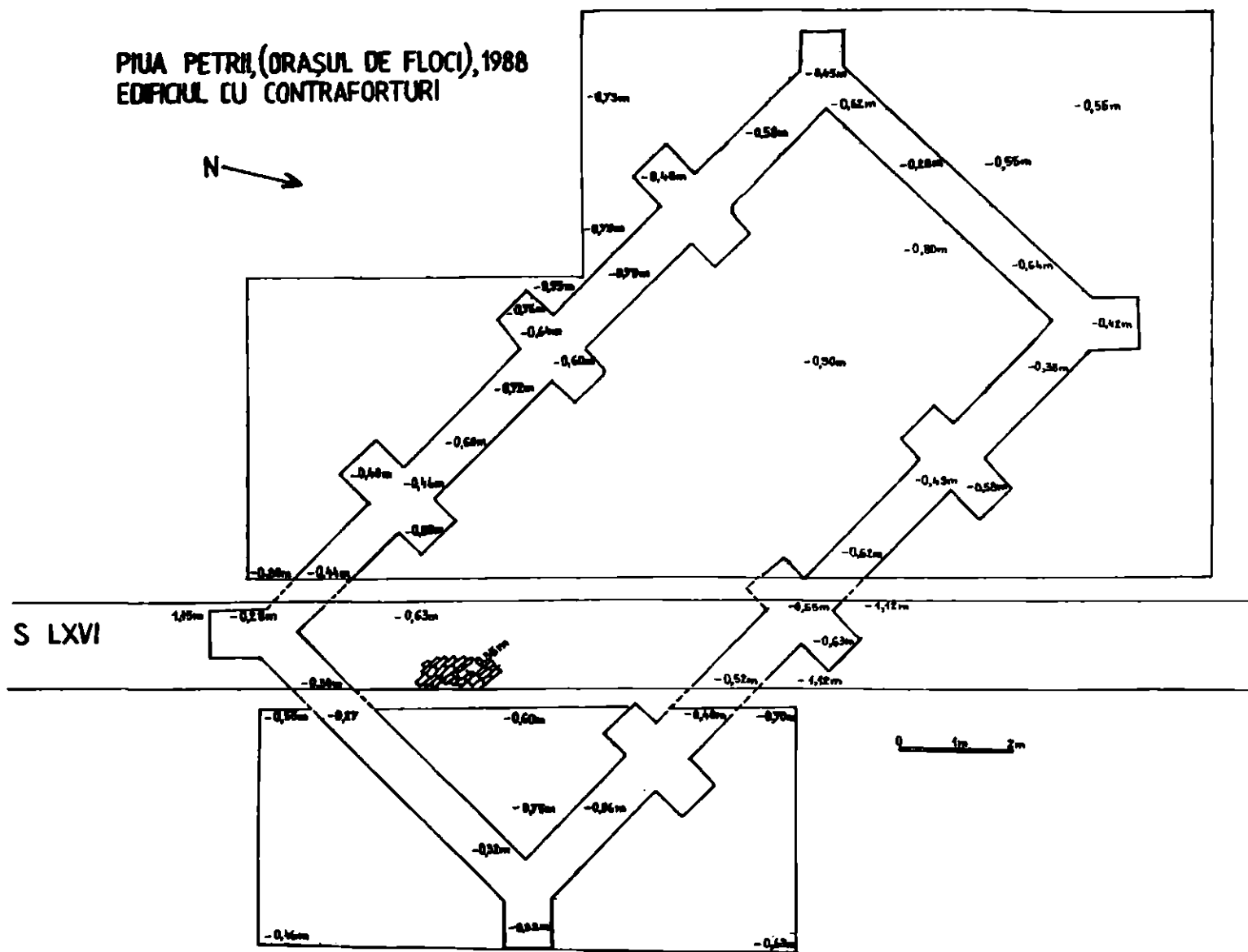

Fig. 2. Orașul de Focșani, 1988. Edificiul cu contraforți, sec. XVI.

2. L'édifice à fondement en brique et avec des contreforts, XVI-ème siècle.

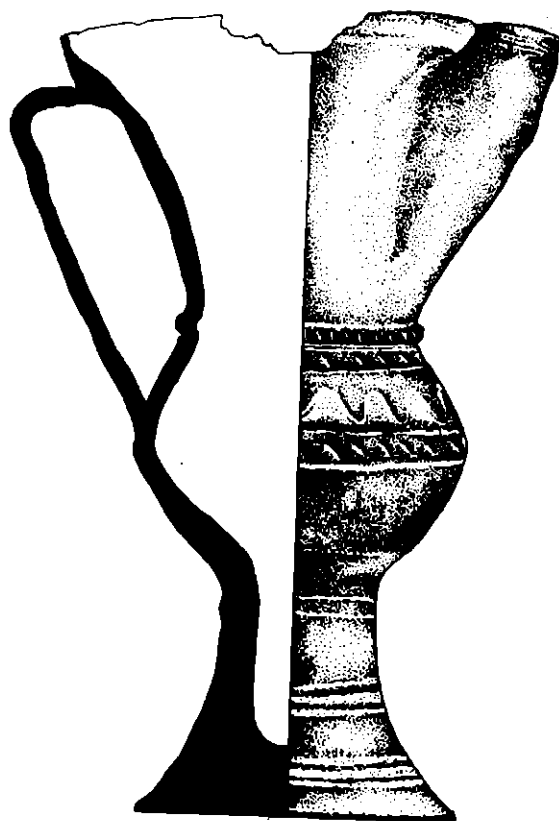
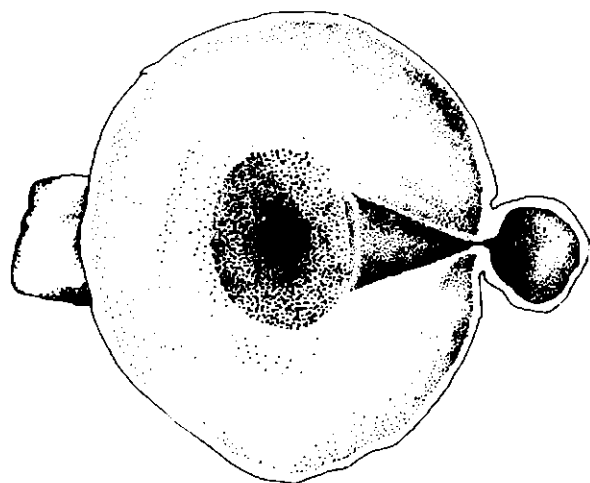

Fig. 3. Orașul de Floci, 1985. Cană cu toartă și gura trilobată, sec. XVI.

3. Cruche du XVI-ème siècle,

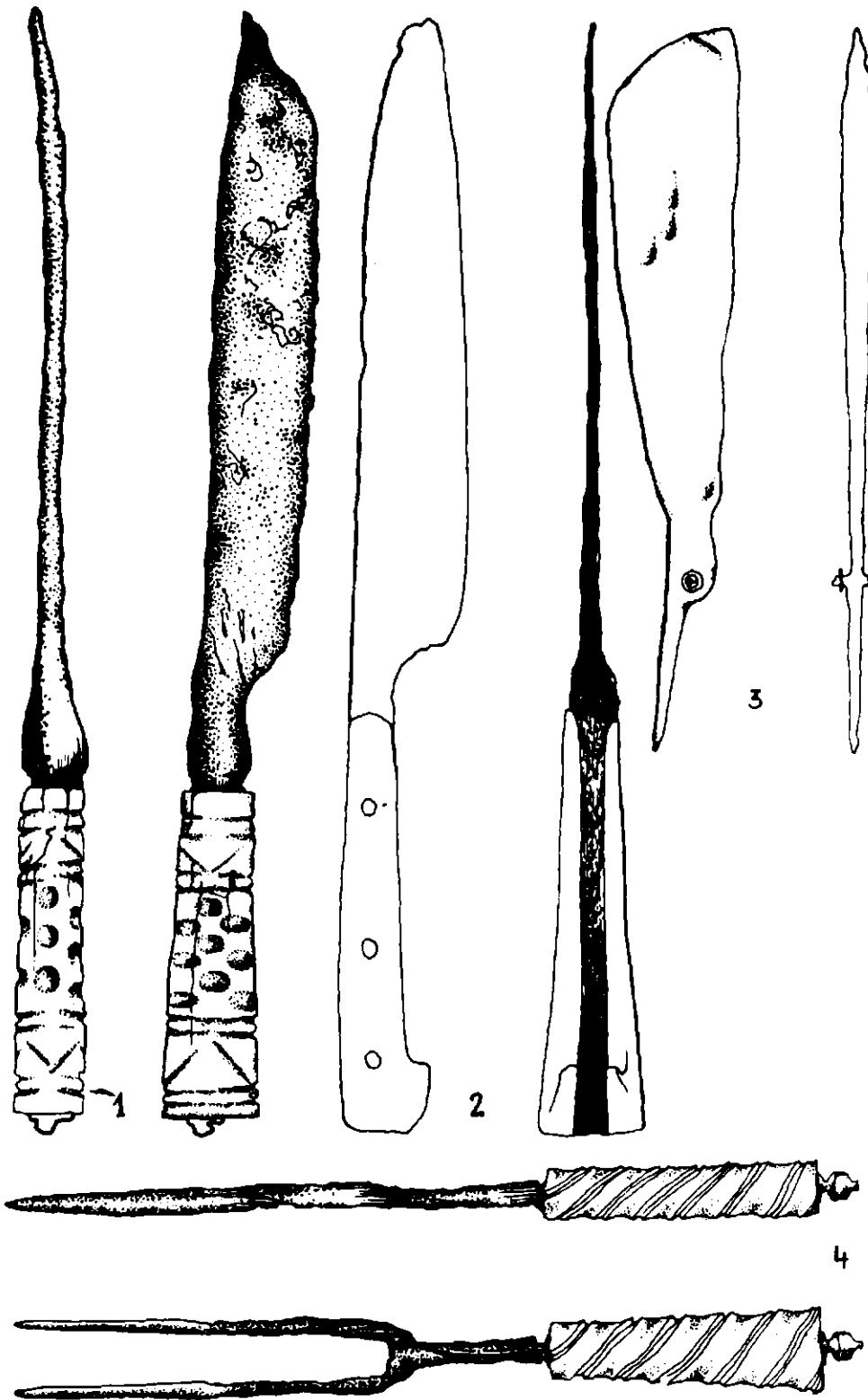

Fig. 4. Orașul de Floci, 1987 Produse ale atelierului nr. 5, sec. XVII.
4. Produits de l'atelier artisanal no. 5 du XVII-ème siècle.

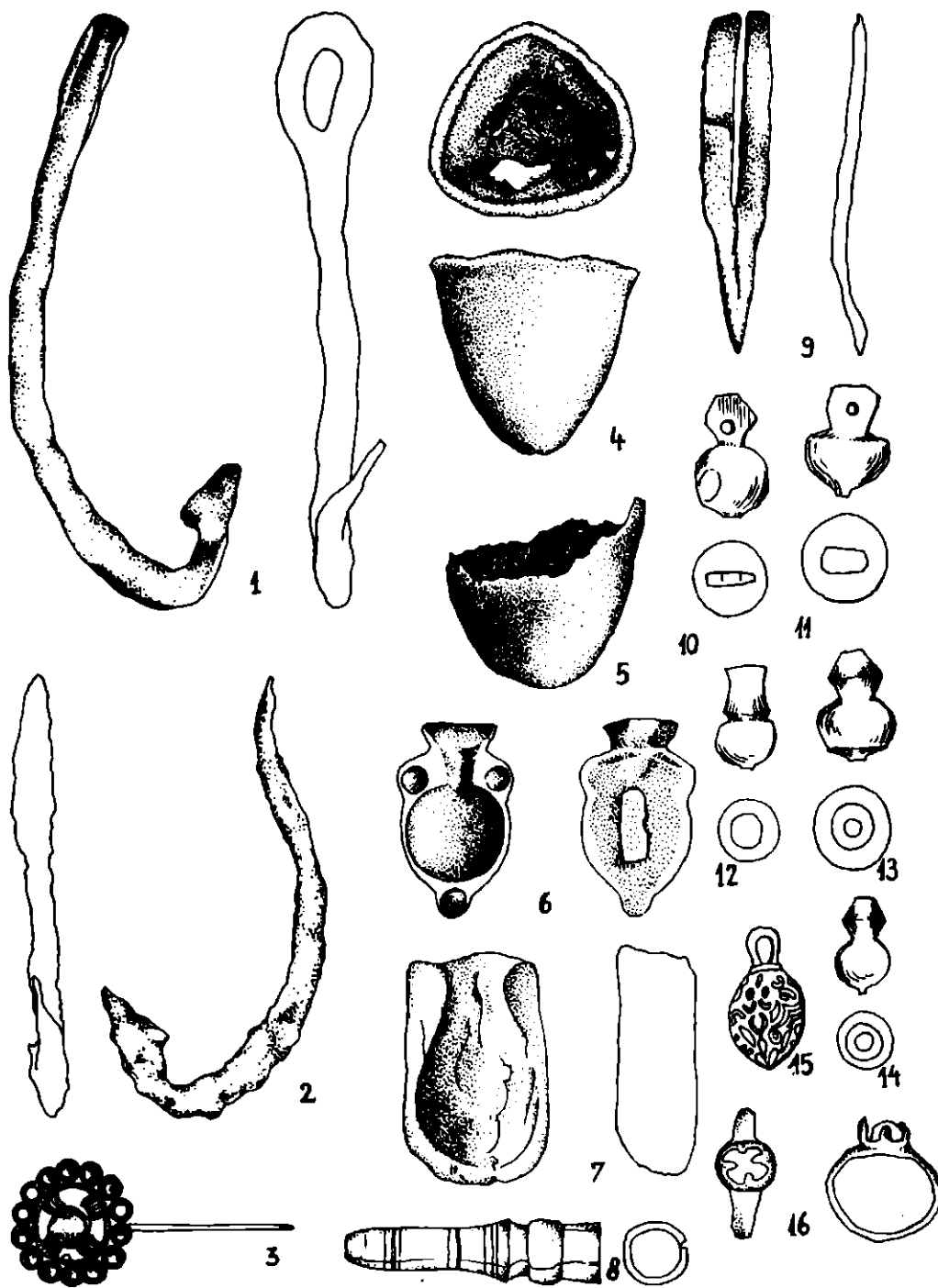

Fig. 5. Orașul de Focși, 1987. Unelte și produse ale atelierului nr. 5, sec. XVII.

5. Outils et produits de l'atelier artisanal no. 5, du XVII-ème siècle.

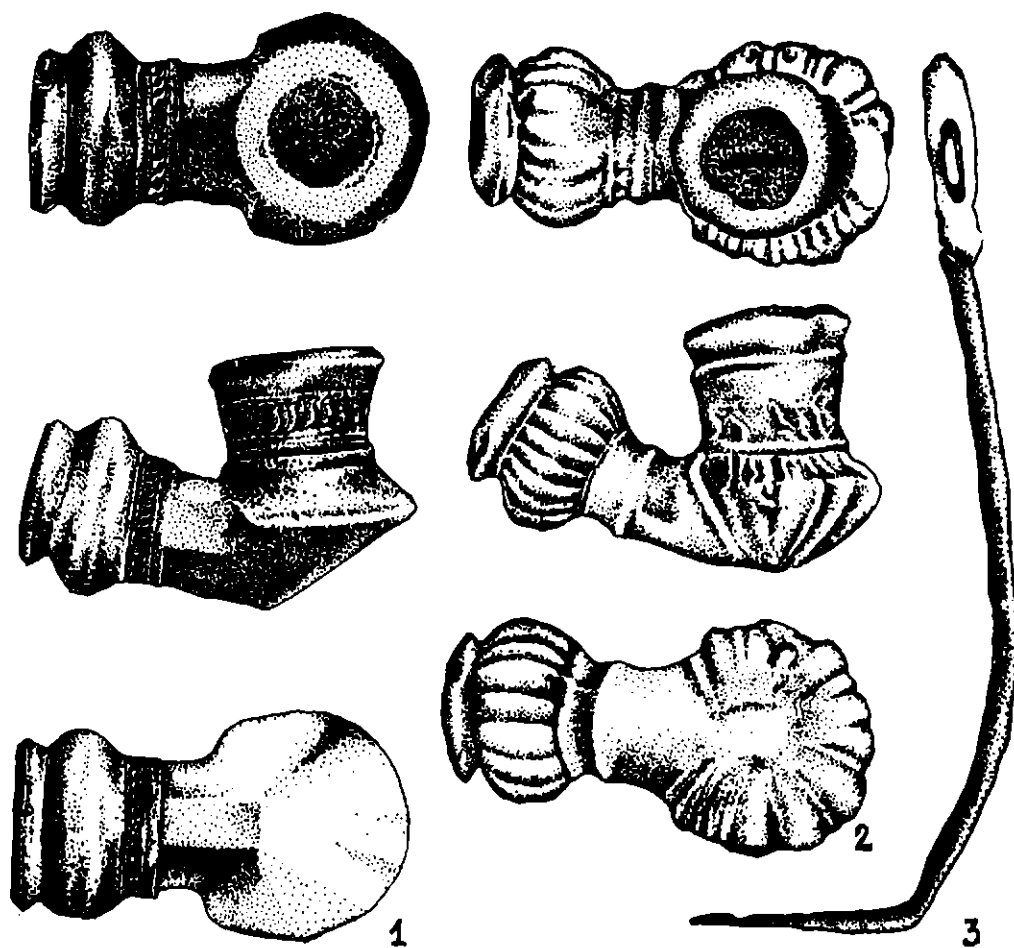

Fig. 6. Orașul de Floci, 1987 Piese din inventarul atelierului nr. 5, sec. XVII.

6. Objets de l'atelier artisanal no. 5, du XVII-ème siècle.

1

2

Fig. 1. — Jupiter Dolichenus. Desa, Kreis Dolj.

Fig. 2. — Jupiter Dolichenus, Iliușa, Kreis, Bistrița-Năsăud.

Fig. 3. — Sarapis, Romula (Reșca, Kreis Olt).

Fig. 4. -- Osiris, Valea Seacă, Kreis Covasna.

Fig. 5. — Osiris, Romula (Reșca, jud. Olt).

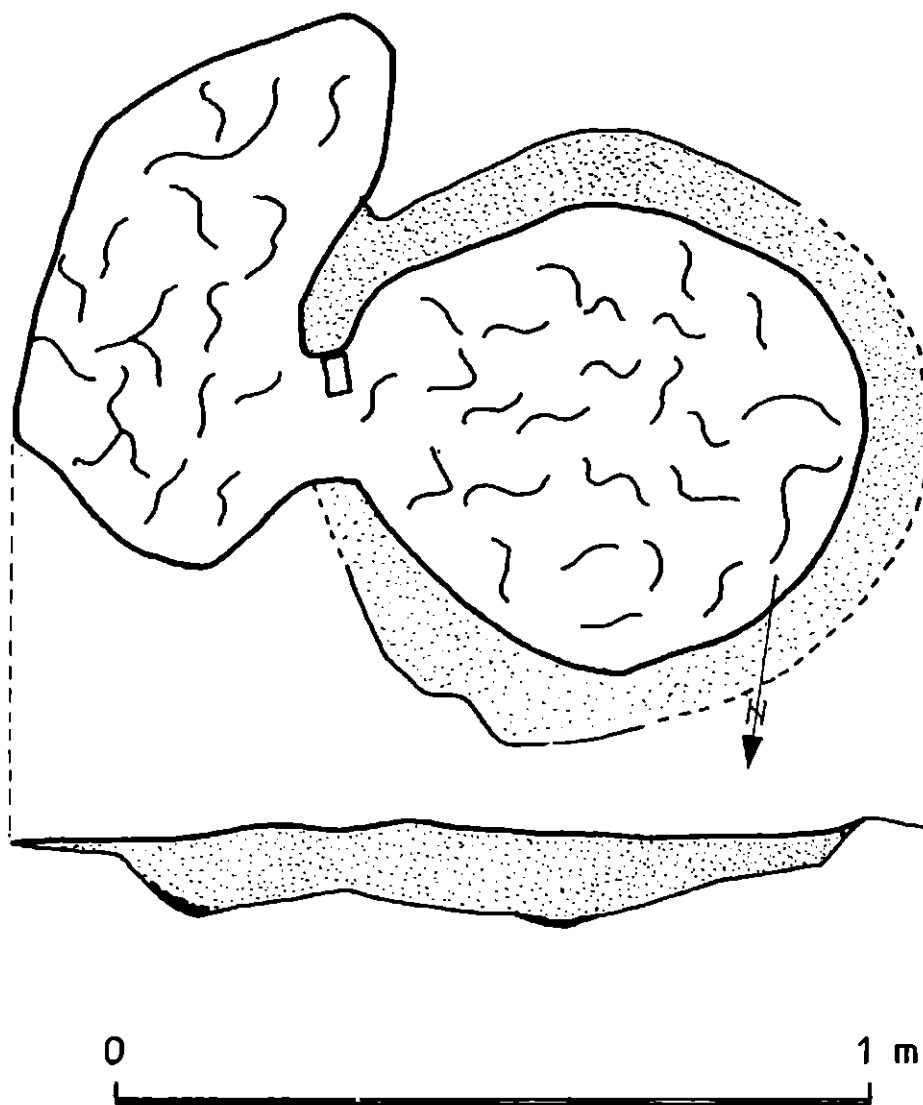

Fig. 1. Planul și secțiunea cuptorului nr. 1
din așezarea de la Țândărei. Sec. X—XI.

I. Plan and section of fireplace no. 1 from Țândărei site, X—XI C.

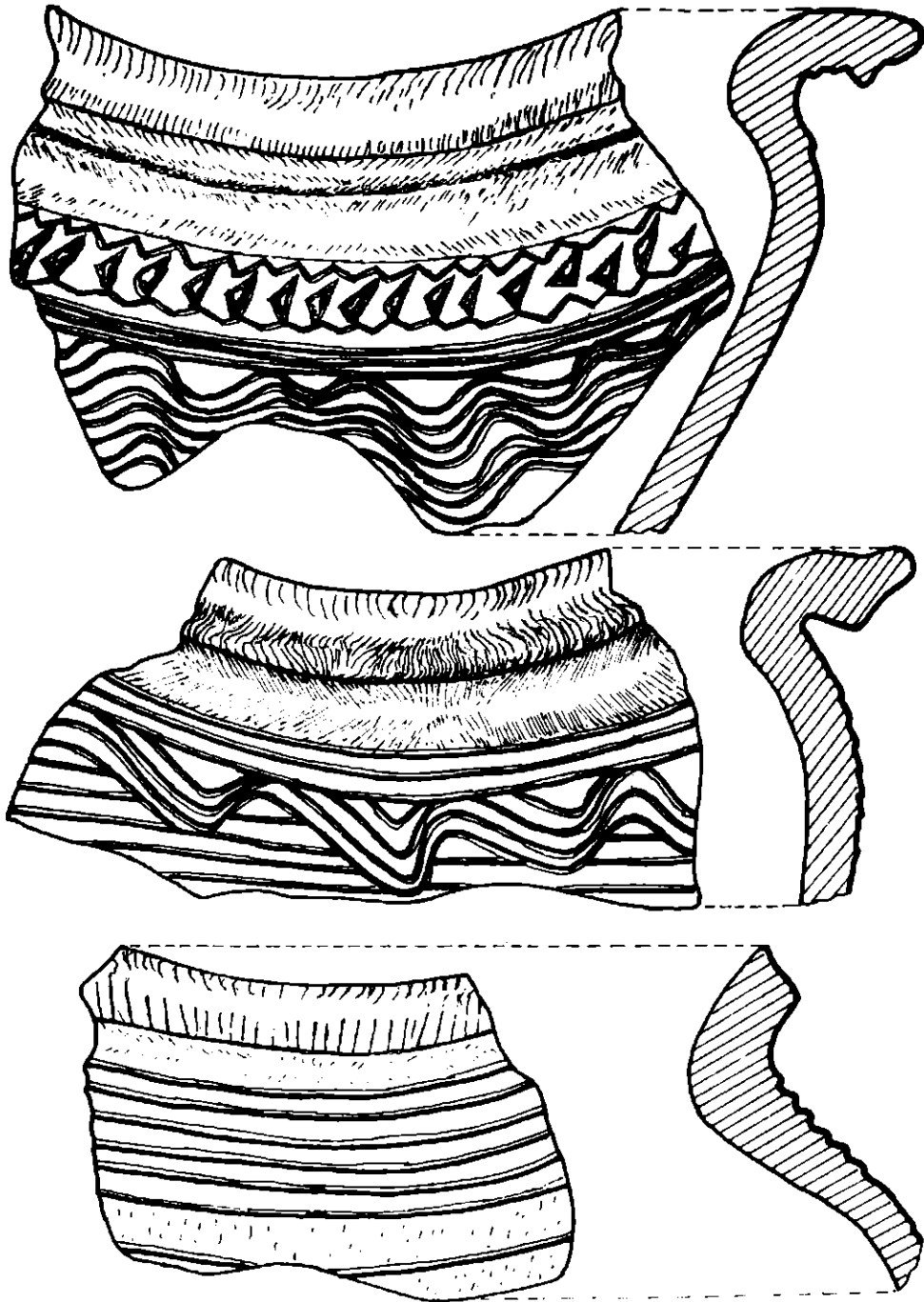

Fig. 2. Fragmente ceramice descoperite la Țândărei. Sec. X—XI.

2. Fragments of vessel shapes from Țândărei, site, X—XI C.

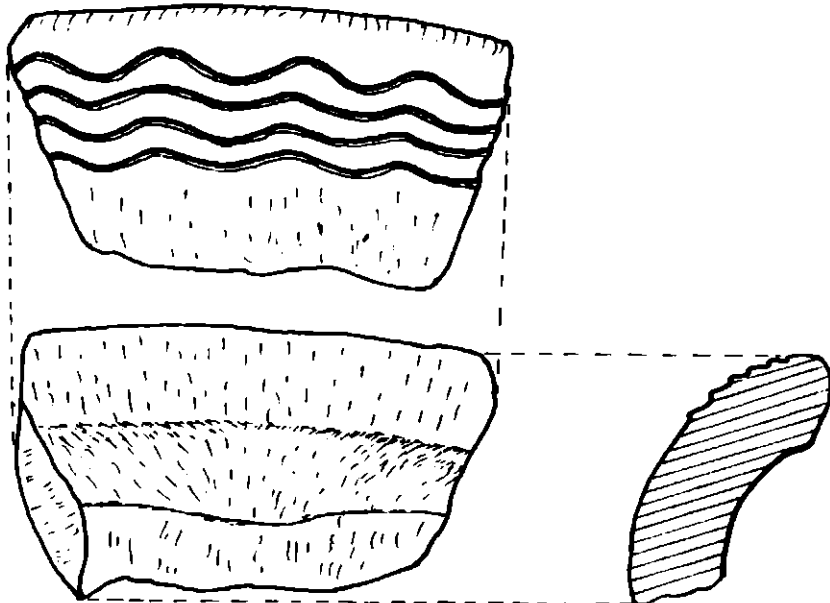
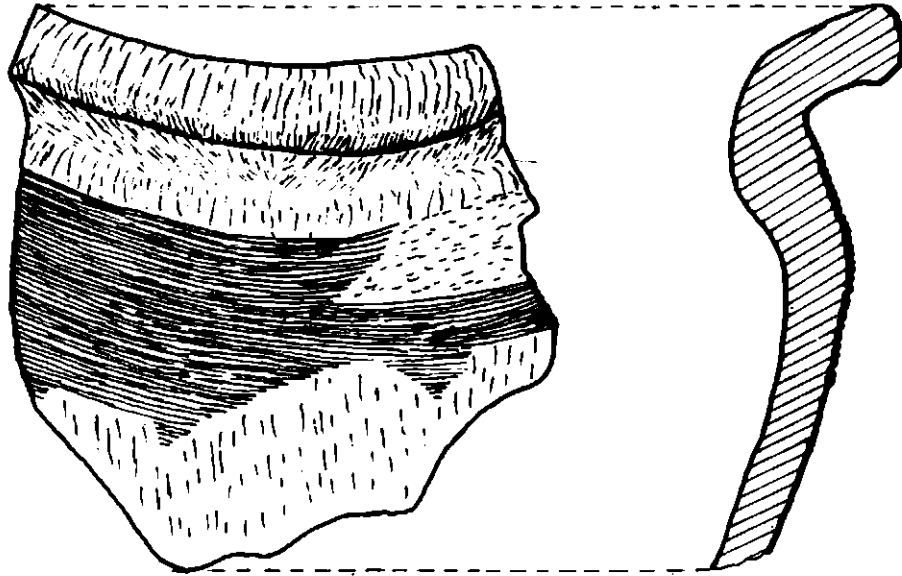

Fig. 3. Fragmente ceramice descoperite la Țândărei. Sec. X—XI
3. Fragments of vessel shapes from Țândărei site, X—XI C.

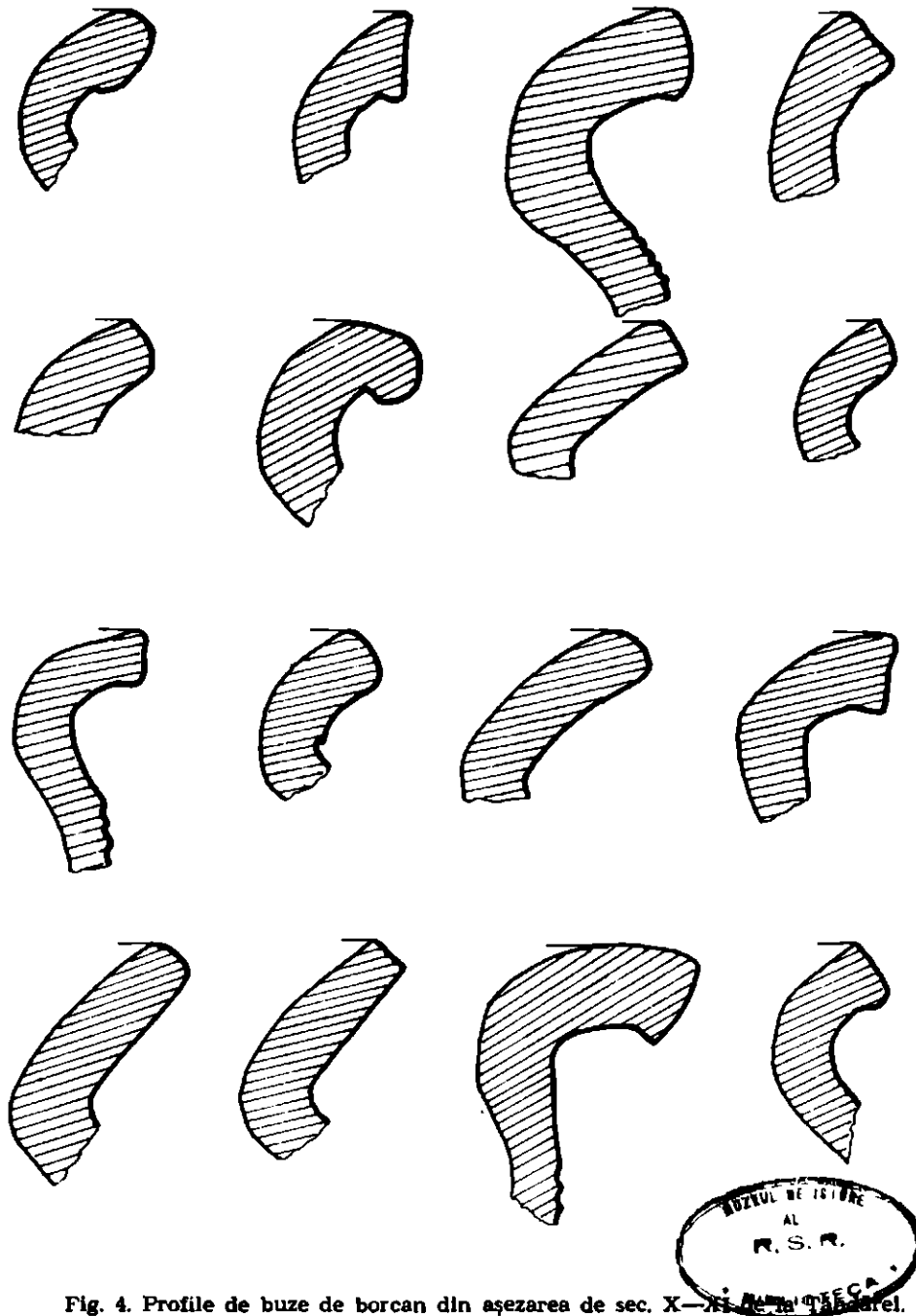

Fig. 4. Profile de buze de borcan din așezarea de sec. X—XI C. la Țândărei.

4. Fragments of vessel shapes from Țândărei site, X—XI C.

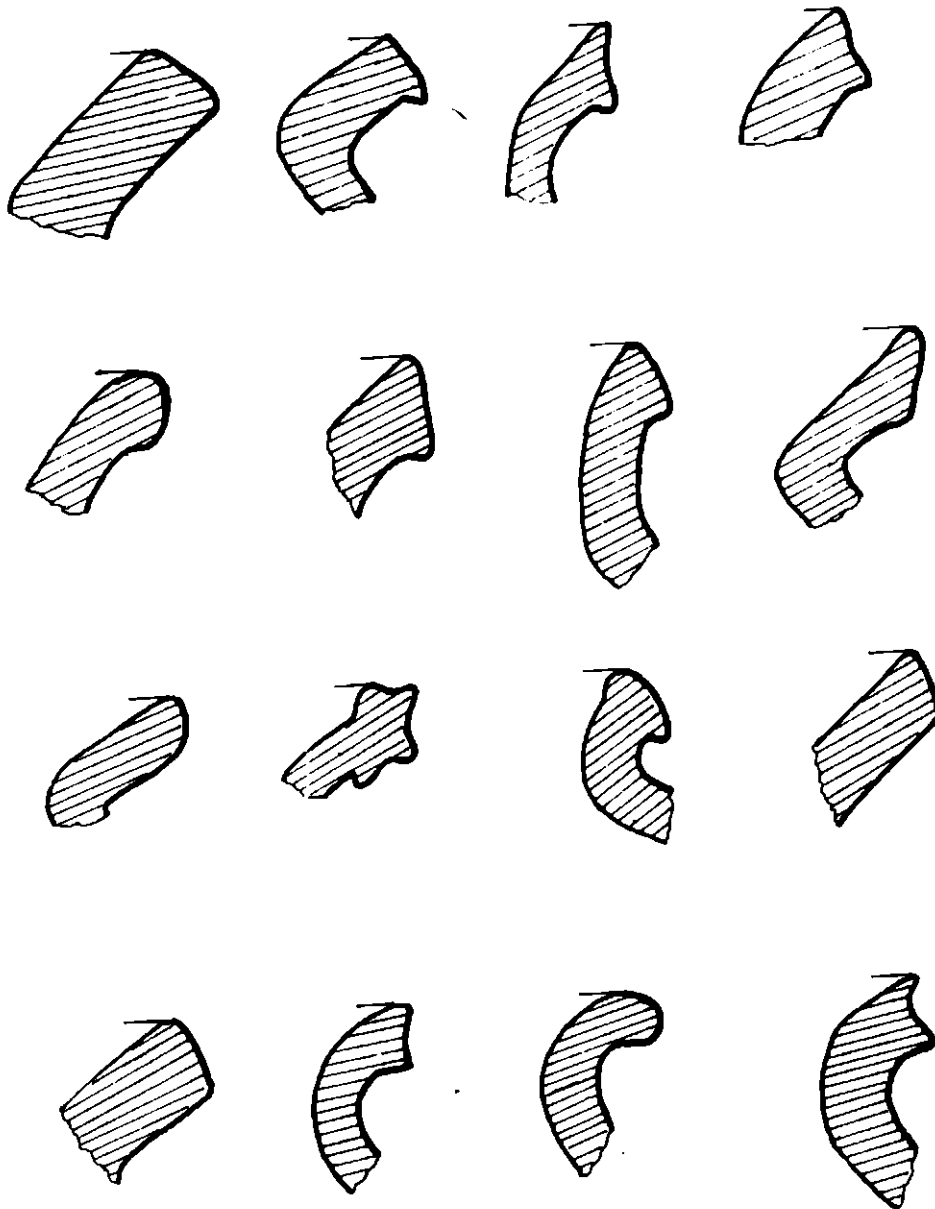

Fig. 5. Profile de buze de bîrcan din așezarea de sec. X—XI de la Țîndăreț.

5. Fragments of vessel shapes from Țîndăreț site, X—XI C.

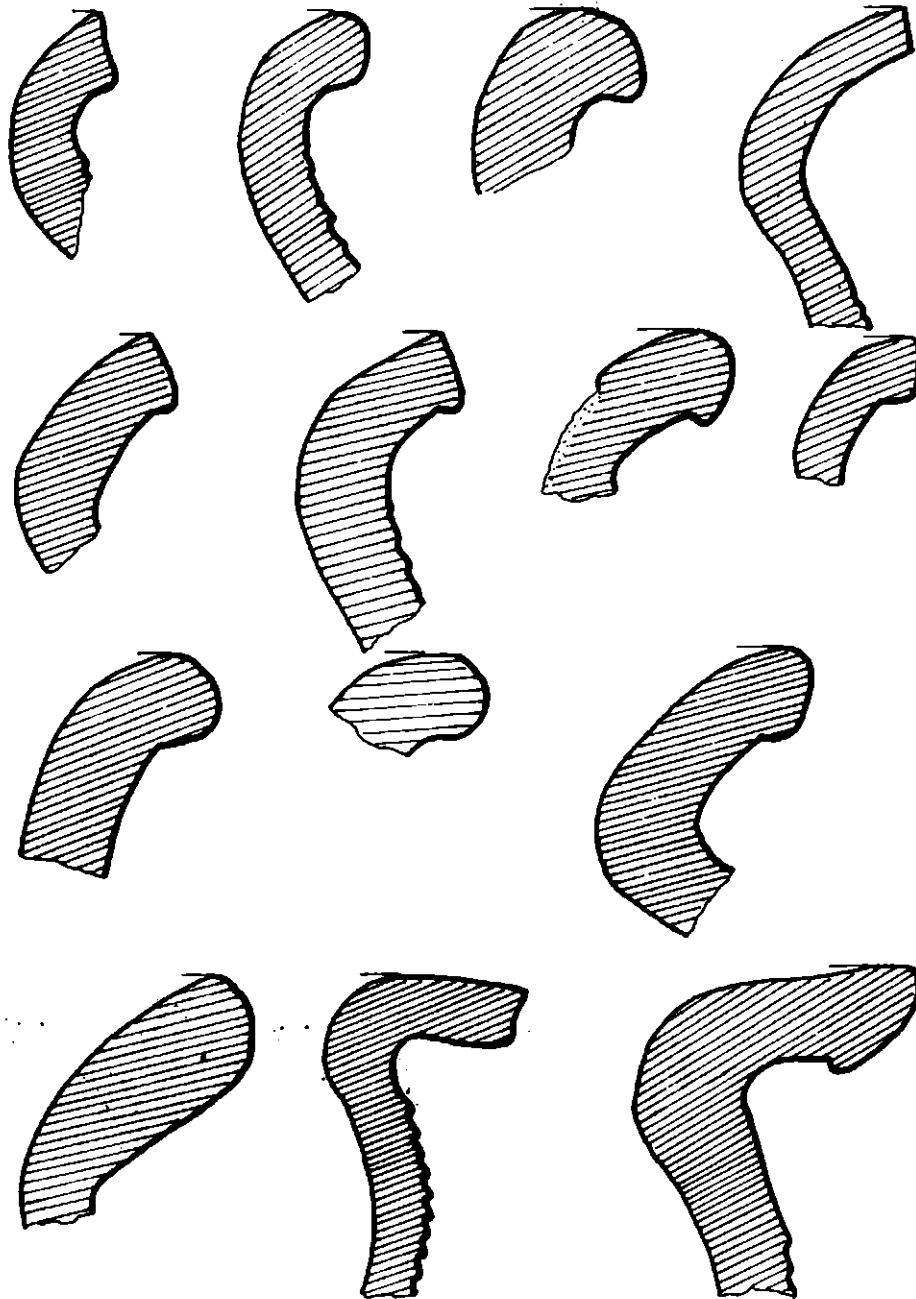

Fig. 6. Profile de buze de borcan, din așezarea de sec. X—XI de la Țândărei.
6. Fragments of vessel shapes from Țândărei site, X—XI C.

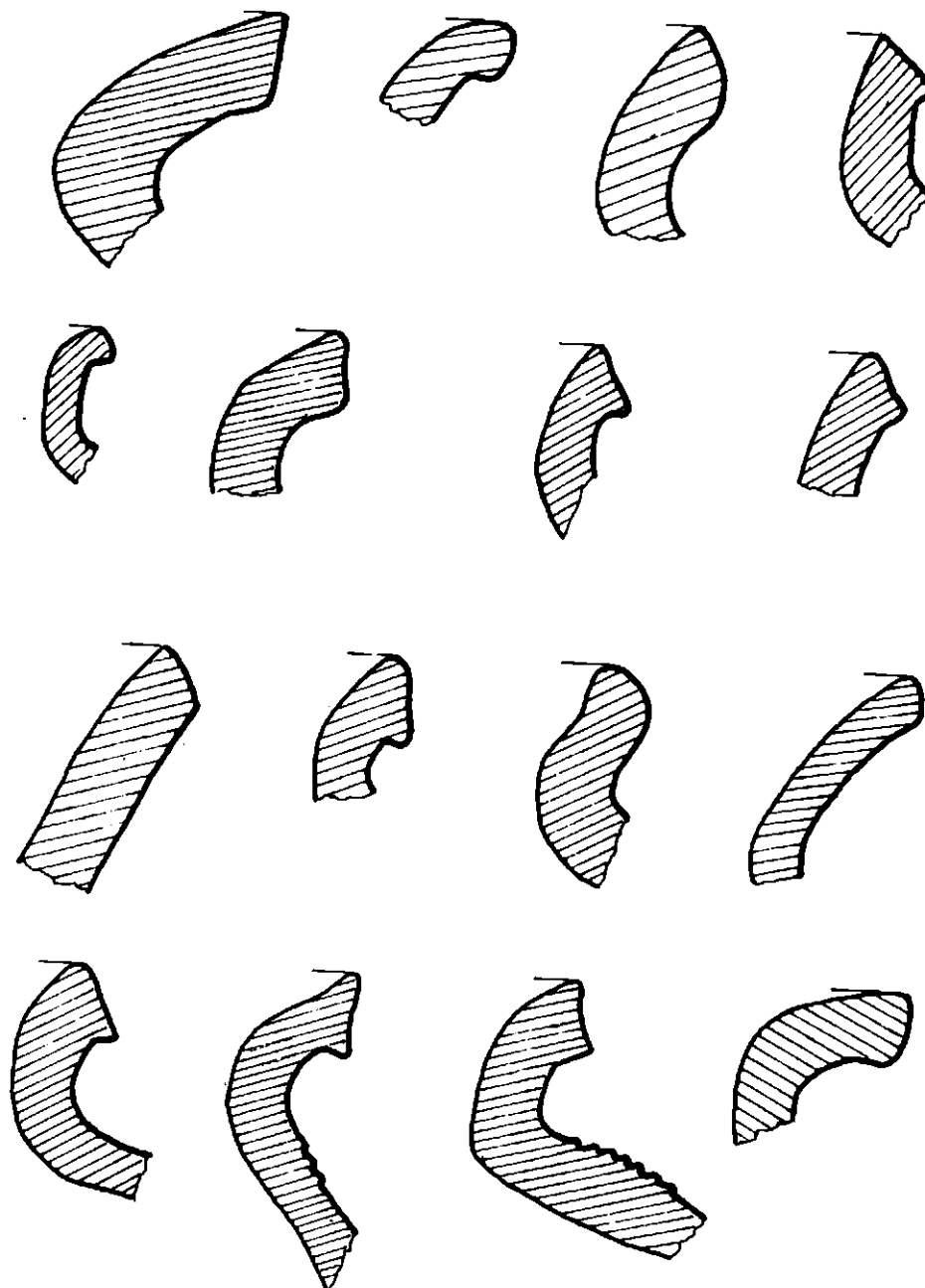

Fig. 7. Profile de buze de borcan din așezarea de sec. X—XI de la Țândărei.
 7. Fragments of vessel shapes from Țândărei site, X—XI C.

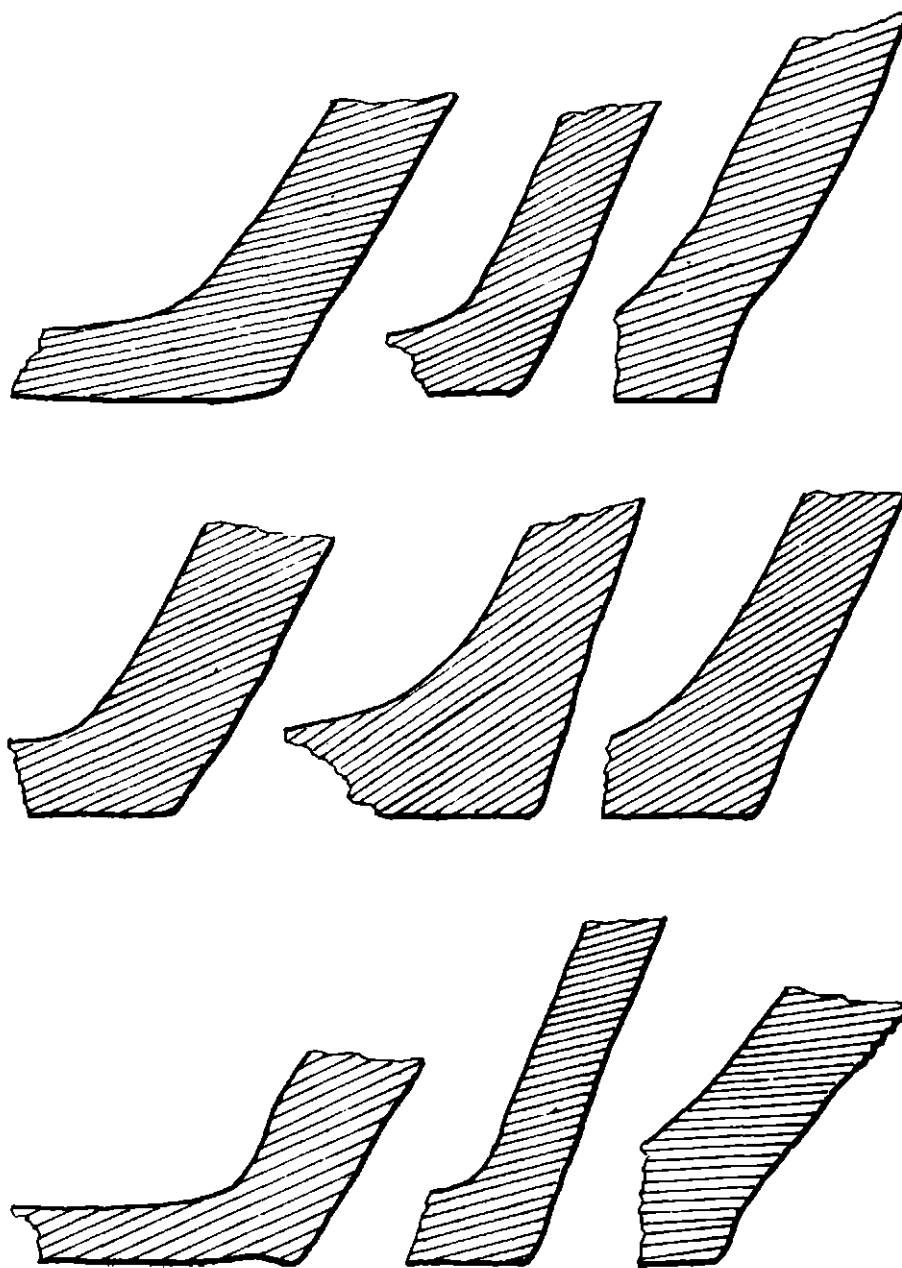

Fig. 8. Profile de borcan din asezarea de sec. X—XI de la Tândărei.

8. Fragments of vessel shapes from Tândărei site, X—XI C.

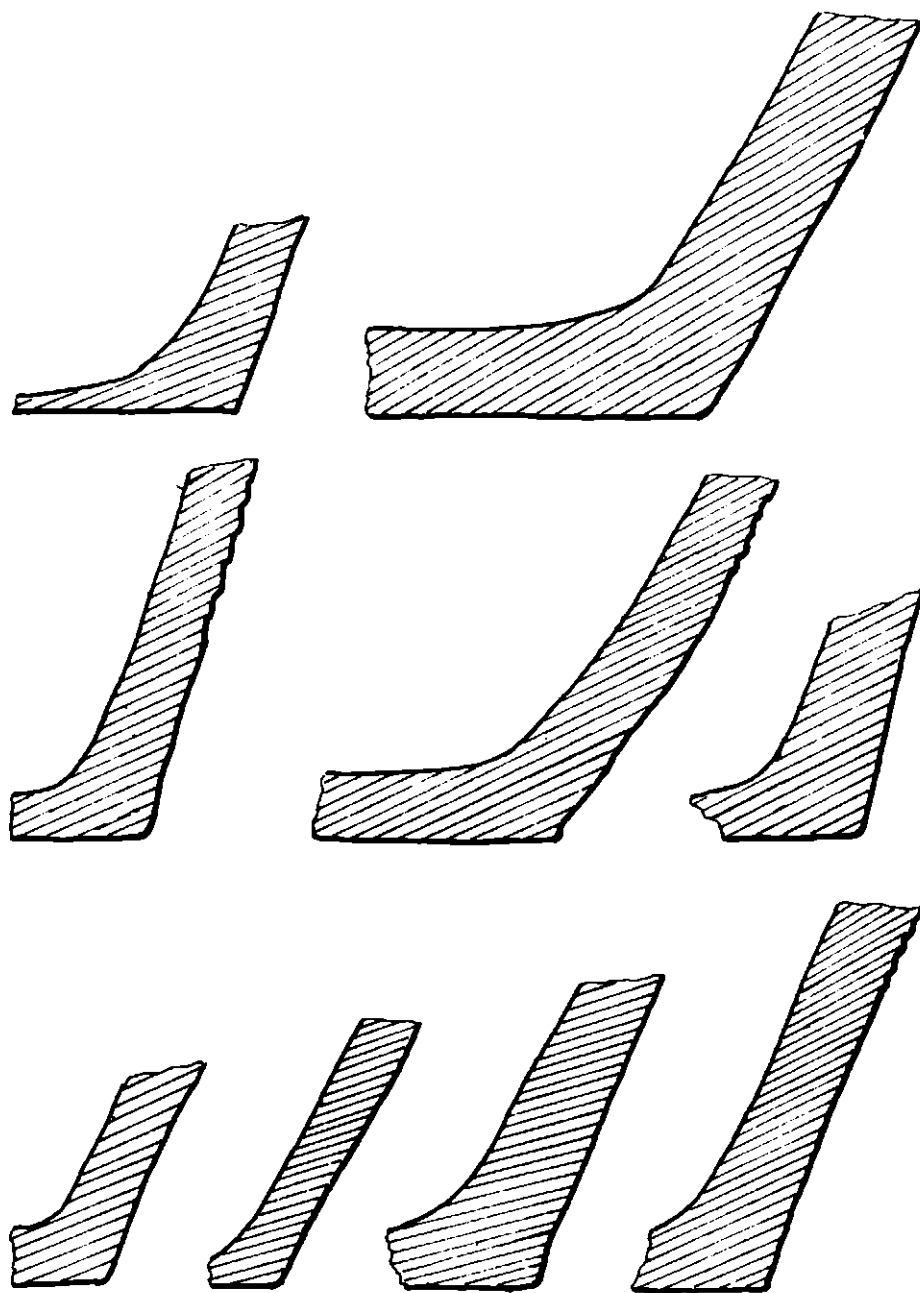

Fig. 9. Profile de borcan din așezarea de sec. X—XI de la Țândărei.
9. Fragments of vessel shapes from Țândărei site, X—XI C.

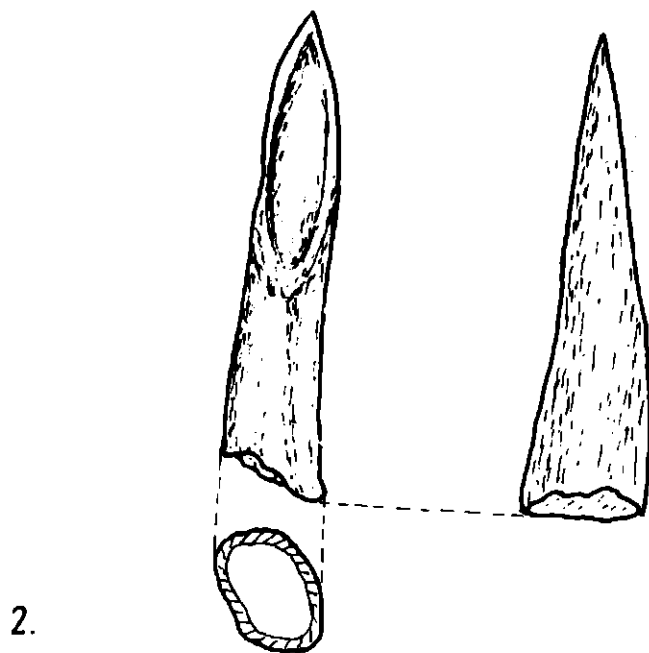
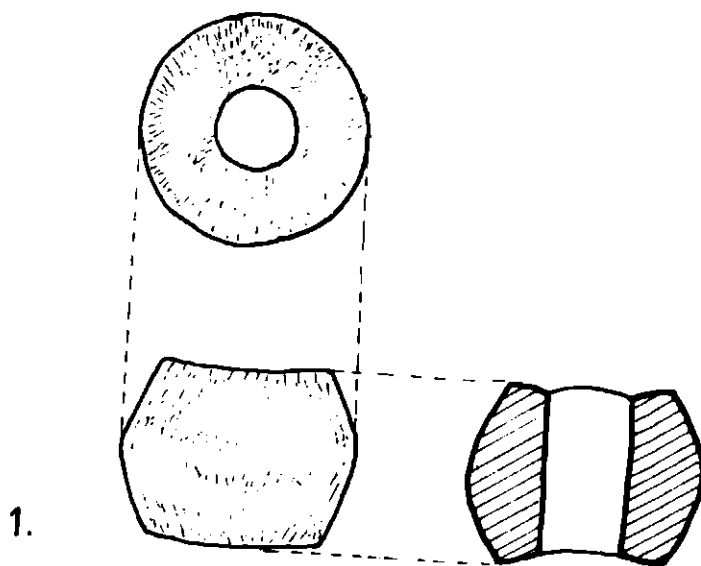

Fig. 10. Objects discovered at Țândărei site, X—XI C ; 1) spindle-wheel, 2) bone-tool.

Fig. 10 Obiecte descoperite în așezarea de la Țândărei sec. X—XI).
1) fusulola de lut, 2) împungător de os.

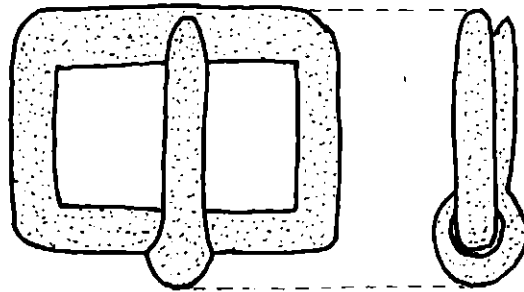
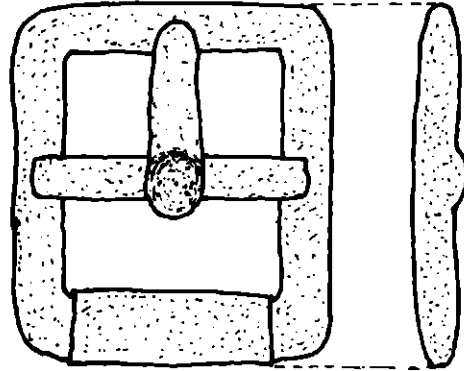
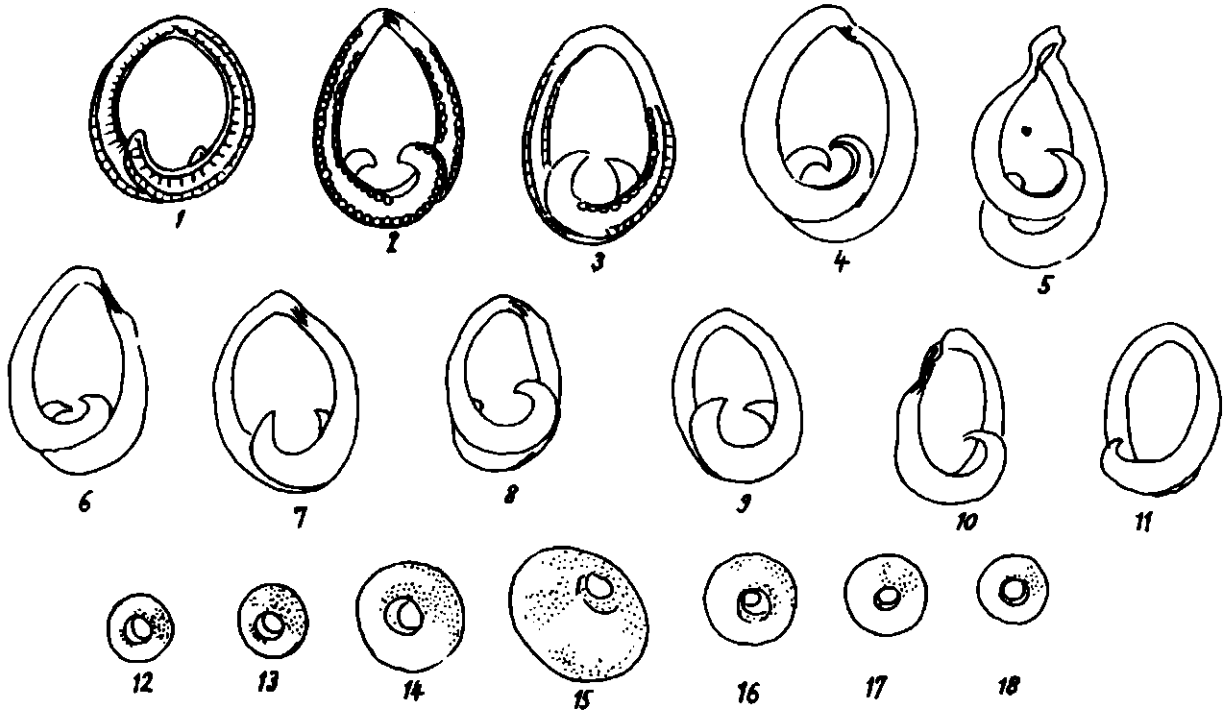

Fig. 11. Harness-piece from Țândăreț site, X—XI C.

Fig. 11. Cataramă de fier descoperite la Țândăreț, sec. X—XI.

TEZAUURUL DIN ARGES

The treasure from Arges.

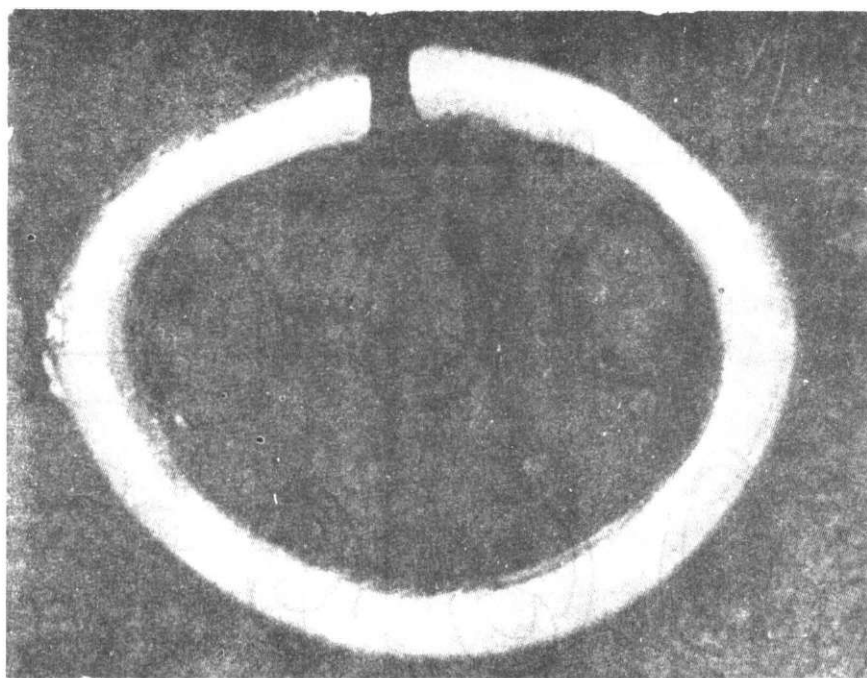

Fig. 1. Brățară de aur descoperită la Lungoci-Fundeni.
 Fig. 1. Bracelet found at Lungoci-Fundeni.

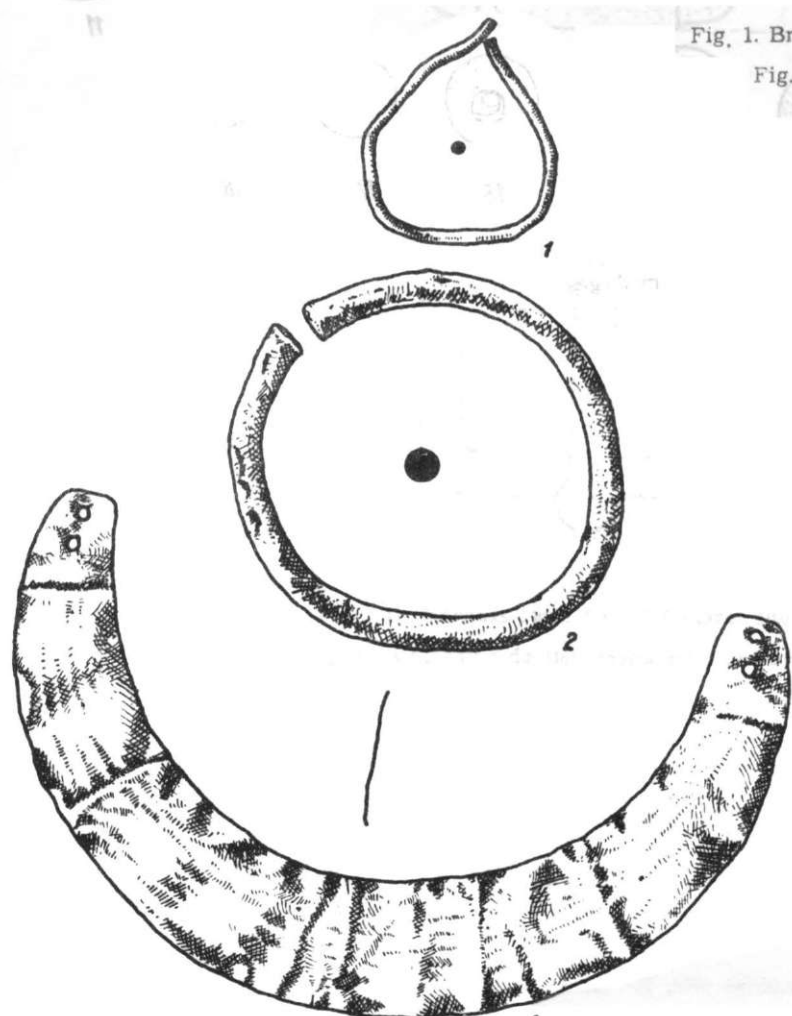

Fig. 2. Obiecte de podoabă de la Balaci (după Suzana Dolinescu-Ferche).
 Fig. 2. Adornments from Balaci (after Suzana Dolinescu-Ferche).

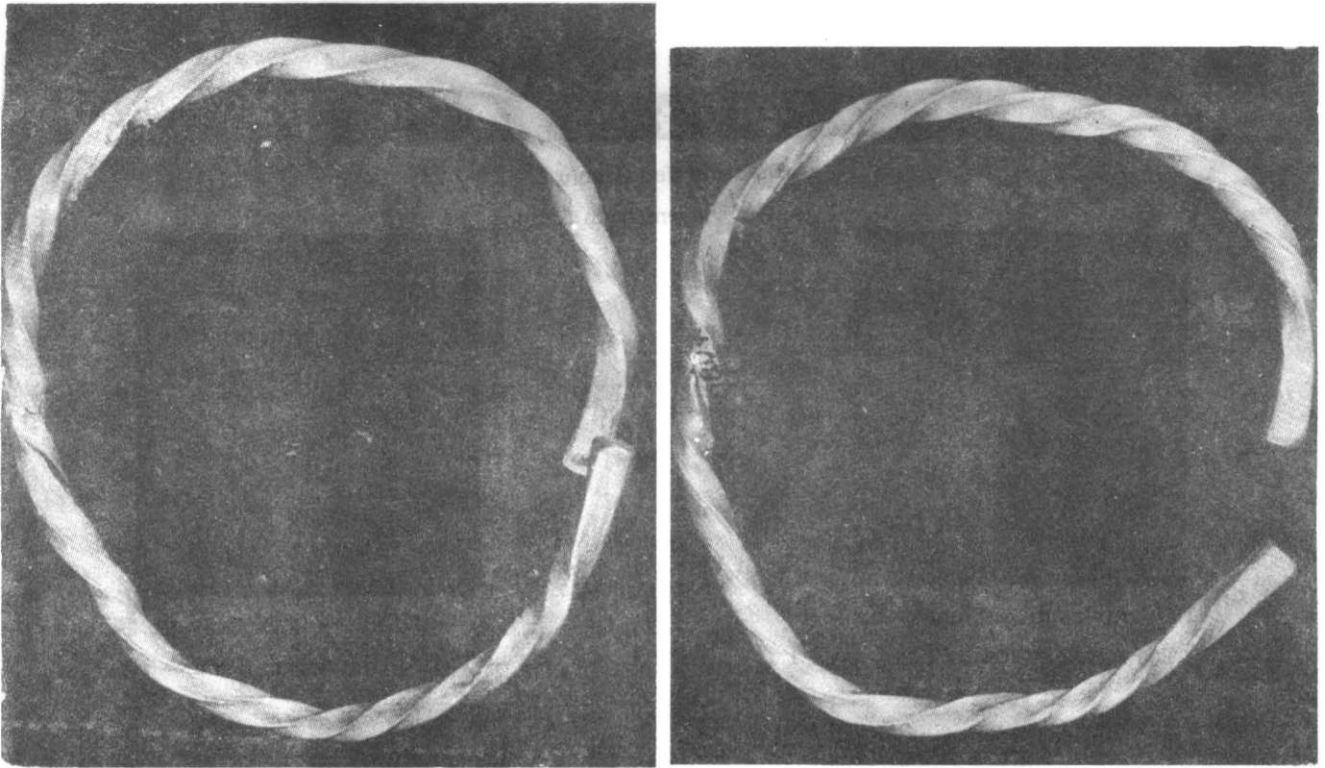

Fig. 3—4. Brățări torsadate de aur din tezaurul de la Moigrad.
Fig. 3—4. Twisted gold bracelets from the treasure of Moigrad..

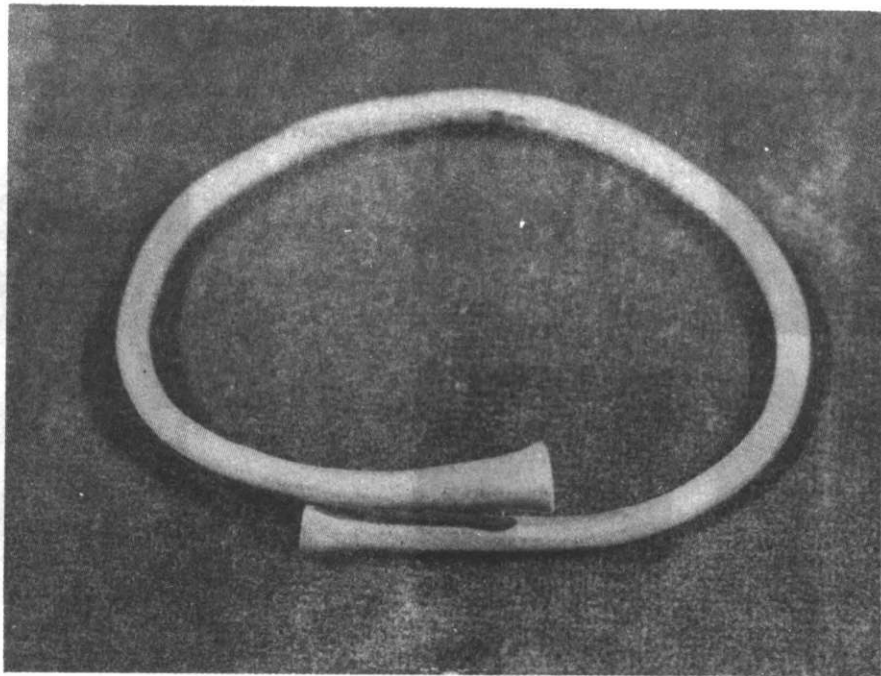
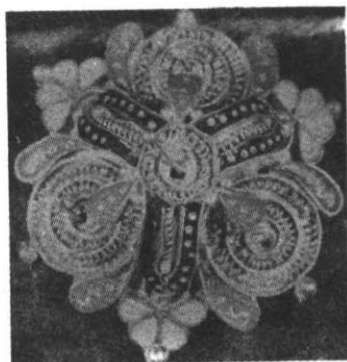

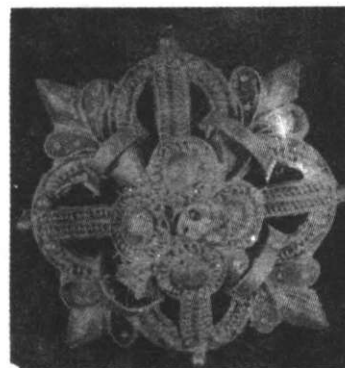
Fig. 5. Brățară netedă de la Moigrad.
Fig. 5. Even bracelet from Moigrad.

Diadema de la Sibiu
— The Diadem from Sibiu.

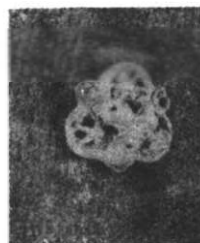
1/ — Aplica de la Sibiu — tip 1
1/ — The Appliqué from Sibiu — type 1

2/ — Aplica de la Sibiu — tip 2
2/ — The Appliqué from Sibiu — type 2.

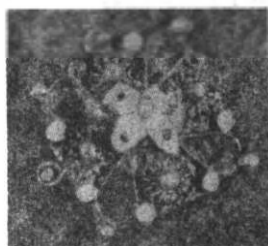
3/ — Aplică de la Sibiu — tip 3
3/ — The Appliqué from Sibiu — type 3.

4/ — Aplică de la Sibiu — tip 4
4/ — The Appliqué from Sibiu — type 4.

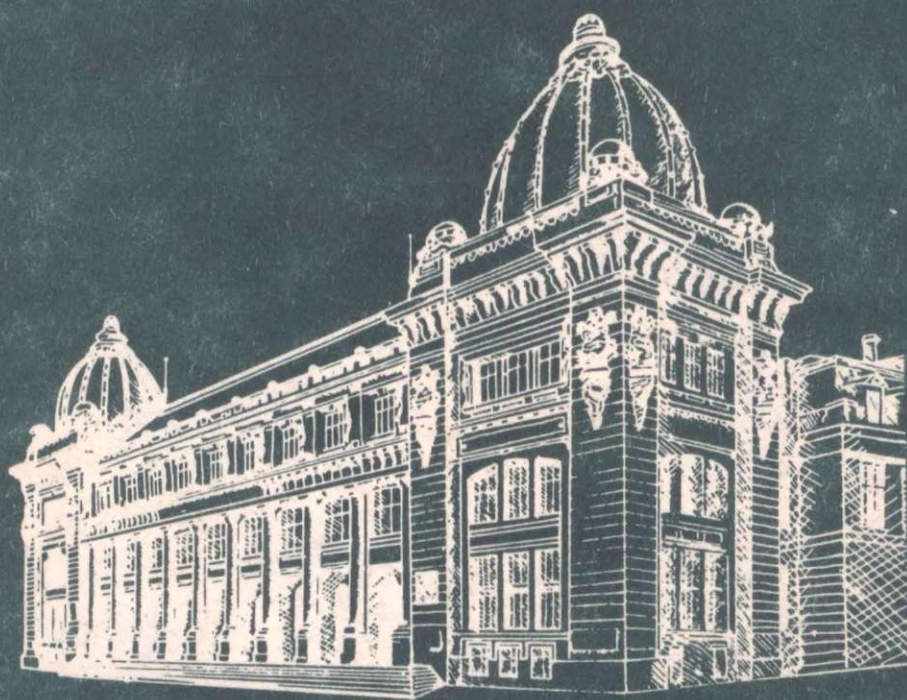

6/ — Cercel de la Maria Amiras — Galata
6/ — The Earring from Maria Amiras — Galata church.

5/ — Cele trei tipuri de aplice de la Buda, jud. Buzău.
5/ — The Three Appliqué Types from Buda (Buzău county).

Muzeul Național de Istorie a României

Calea Victoriei nr. 12.
sector 3.

EDITORIALA

CASA

GLASUL

BUCOVINEI